

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KONYA HALK KÜLTÜRÜNDE TÜRBELER ETRAFINDA
OLUŞAN İNANÇ VE UYGULAMALAR

Atila KARTAL

DOKTORA TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Sinan GÖNEN

KONYA- 2017

	T. C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
Öğrencinin	Adı Soyadı	Atila KARTAL	
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Sinan GÖNEN	
Tezin Adı		Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar	

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Atila KARTAL

	T. C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
Öğrencinin	Adı Soyadı	Atila KARTAL	Numarası: 114101001003
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Sinan GÖNEN	
Tezin Adı		Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar	

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar” başlıklı bu çalışma 25.05/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Sinan GÖNEN	Danışman	
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT	Üye	
Prof. Dr. Ali YAKICI	Üye	
Prof. Dr. Pakize AYTAÇ	Üye	
Yrd. Doç. Dr. AİŞE AYNA	Üye	

ÖN SÖZ

Türbeler, halkın inanç ve gelenek merkezinde saygı ve tazimde bulundukları kutsal yönleri ile sosyal hayatın içinde canlılığını günümüzde de devam ettiren ziyaretgâhlardandır. Ortaya çıkan bu tez, Konya'nın on beş ilçesinde bulunan doksan dokuz türbeye dair 2013-2016 yılları arasında yapmış olduğumuz araştırmanın bir neticesidir. Bu çalışmamızda yazılı kaynaklar (kitap, süreli kaynaklar, tezler, vb.) taranıp ve gerekli bilgiler toplandıktan sonra saha araştırmasına çıkılmıştır. Alandan gözlem ve mülakat yöntemleri vasıtasıyla bilgiler toplanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamızda Konya merkez ve ilçelerinde tespit edilen türbelerin geçmişten günümüze durumları tespit edilmiştir. Ayrıca günümüzdeki son durumu, halkın türbelerden beklentileri, türbelere bakış açıları, türbeler etrafında şekillenen inanç ve uygulamalar derlenip halk bilimi metotlarına göre incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca halkın türbelere niçin gittiğini, türbelerde neler yaptığını tespit etmeye çalıştık. Türbelerde metfun kişilerle ilgili efsane, mekibe ve memoratlar “Türbelerle ilgili anlatılar” başlığı altında toplanmıştır. Buradaki anlatımlarla ilgili velilerin keramet motifleri ikinci bölümde değerlendirilmiştir.

Ayrı dönemlerde yaşamış tarihi şahsiyetlerin bazı halk anlatılarında birlikte verildiğini görebiliriz. Bu anlatımlarda kişilerin yaşadıkları dönemleri göz önünde bulundurduğumuzda bir anakronizmin (tarih uyuşmazlığı) söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yadırganacak bir durum olarak görenler için bu çalışmanın bir tarih ya da nicel bir çalışma olmadığını hatırlamaları gerektiğini belirtmek faydalı olacaktır. Sözlü kültürden beslenen halk anlatımları Türk kültüründe yaygın ve güçlü bir gelenek oluşturmaktadır. Halk kültüründe ululaşan, sembolleşen isimler bir bakıma anonimleştirilmektedir. Bu anlayış Hz. Ali'yi Anadolu'ya getirir, farklı coğrafyada atının izini bulur ve ongunlaştırır. Nasreddin Hoca ve Timur'u fıkasında birleştirir. Seyyid Harun Veli ile Dediği Sultan'ı menkıbede buluşturur. Bu örnekleri arttırabiliriz. Kısacası halk inancında onlar sembolleşerek konumlandırılmış ve zaman kavramı onlar için ortadan kaldırılmıştır. Efsane, menkıbe ve memorat gibi halk anlatılarını tarihî bir vesika olarak kabul etmek ve bu bağlamda bir tahlile tabi tutmak yanlış olacaktır.

Çalışmalarım sırasında ismini sayamayacağım kadar insanın yardımlarını gördüm. Ancak bazı kişiler var ki isimlerini zikretmeden geçemeyeceğim.

Konumuz hem Konya, hem de halk bilimi olunca akla gelen isimlerin başında hiç şüphesiz Prof. Dr. Saim Sakaoğlu gelmektedir. Kendilerinin, Konya kültürüne dair pek çok basılı kaynağın temini dışında, sözlü kültürümüzün vazgeçilmezi kaynak kişilere de ulaşmamızda, bize büyük destekleri olmuştur. Çalışmalarımız esnasında müşküle düştüğümüz her anımızda kendisini rahatlıkla arayabilme özgürlüğünü bize veren ilmiyle akademik çalışmalarımızı aydınlatan hocam Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na; sadece bu tezdeki destekleri ile değil benim için ilim dünyasına kapı aralayan, bilgisiyle birikimiyle karşılaştığım her zorluğun ardından bir kolaylığa kavuşturan, üzerimdeki emeğini asla inkâr edemeyeceğim kıymetli hocam Prof. Dr. Zekeriya Karadavut'a; çalışma konumuzun belirlenmesinden bu güne kadar yaptığı önerilerle, verdiği destekle, yoğun çalışmalarına rağmen bizden değerli vakitlerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Ali Yakıcı'ya; lisanstan doktora eğitimine kadar akademik çalışmalarımın her safhasında destekleriyle yanımda olan, yöneten, yönlendiren; en doğru sonuca ulaşabilme adına sesli düşünme imkânı sunan danışman hocam Doç. Dr. Sinan Gönen'e; başlamış olduğumuz uzun soluklu bu çalışmayı "tahminimden önce bitirdim" diyebiliyorsam kendisinin teşvik ve destekleri benim için değerli olan Yrd. Doç. Dr. Ünsal Yılmaz Yeşildal'a; bu çalışmam esnasında kendisini sık sık rahatsız edip bilgisinden istifade ettiğim Doç. Dr. Selçuk Peker'e; kendisinin ilminden ve bilgisinden istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. Aziz Ayva'ya; kendilerinin vaktinden ve rızkından fedakârlık ederek oluşturduğum bu çalışmamda beni destekleyen sevgili çocuklarım (İkra Nur/ Muhammed Oğuz) ve eşim Meryem Kartal'a teşekkürü bir borçbilirim.

Atila KARTAL

Antalya 2017

	T. C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
Öğrencinin	Adı Soyadı	Atıla KARTAL	Numarası: 114101001003
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Sinan GÖNEN	
Tezin Adı		Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar	

ÖZET

Konya, kadim bir kültür ve medeniyet kentidir. Şehirler de tıpkı insanlar gibidir. Onların kimliklerinin oluşmasında veya tanıtımında bazı unsurlar daha fazla öne çıkmaktadır. Anadolu'nun fethedilmesinde, Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında “Kolonizatör Dervişler”in katkısı tartışılmaz.

Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî, Orta Asya'dan yaktığı meşaleyi (eğsi) Anadolu'ya atar. Anadolu evliyaları da sembol bir meşaledir. Savaşın değil, sevgi ve kardeşliğin etrafında toplanan Türkler yeri gelir bir otağın, yeri gelir bir dergâhın gölgesinde törelerinin, imanlarının, inançlarının gereği olan ritüelleri ve uygulamaları yaparlar. Türk halkında ulu kimselere karşı muazzam bir muhabbet oluşmuştur. Onlara karşı duyulan bu sevgi ve tazim onların ölümlerinden sonra da devam eder. Onları defnettikleri yerler, sıradan mezarlardan farklı olarak dizayn edilerek tezyin edilir. Bu mezarlara türbe, yatır, makam gibi özel adlar verilir. Bu kutsal mekânlar etrafında birtakım inanç ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Halkın bu kişilere karşı olan muhabbeti evliyaların hayatı ile sınırlı kalmamıştır. Türbeler etrafında oluşan ve gelişen halk inançları, türbelerde metfun ulu kişilere karşı halkta var olan sevginin ölümlerinden sonra da devam ettiğinin bir göstergesidir. Konya'da halk arasında metfun ulu kimseler kastedilerek sarf edilen “Konya yerin altından yönetilen bir şehirdir!” sözü halk kültüründe türbelerin ve yatırların etkisini yansıtmaktadır.

Çalışmamızda Konya özelinde halk kültüründe türbeler etrafında oluşan inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir. Tespit edilen folklorik ürünler, halk bilimi disiplini içinde ele alınarak tahlil edilmiştir. Araştırmamızın örnekleme doksan dokuz türbeden oluşmaktadır.

Tespit edilen folklorik ürünlerin analiz süreci şu şekilde oluşmaktadır: Verinin toplanması/derlenmesi, toplanan verilerin halk bilimi inceleme metotlarına göre işlenip sınıflandırılması, halk inançlarının, uygulama ve pratiklerinin inanç ve kültür tarihi bakımından görünen (günümüz) ile geçmiş arasında bir ilişki kurulması.

Çalışmada ölüm ve ölüm sonrasına dair inanç ve uygulamaların Türk kültüründeki yeri, ölümler kültürünün ve ölüm düşüncesinin bireysel ve toplumsal hayata yansımaları Konya türbeleri bağlamında ele alınmıştır. Kutsal mekân anlayışı merkezinde türbeler çevresinde oluşan kültürlere dair inanç ve uygulamalar bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Konya türbelerinde insan-mekân ilişkisinde türbelerin kutsandığı ve türbelerin halk tıbbında birer tedavi merkezi gibi algılandığı görülmektedir. Türbelerin fonksiyonları, ziyaret nedenleri, ziyaret öncesinde ve sonrasında ziyaretçilerin sosyal ve psikolojik durumları gözlemlenmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda ise ziyaret kültürü içinde türbelerin etrafında şekillenen inanç ve uygulamaların mistik ve tıbbi folklorun önemli bir parçası olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Türbe, Kült, Motif, Halk Hekimliği, Halk Anlatımları (Efsane, Menkıbe ve Memorat), İnanç, Uygulama, Ritüel.

	T. C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
Student's	Name Surname	Atıla KARTAL	ID: 114101001003
	Department/Field	Turkish Language and Literature / Turkish Language and Literature	
	Advisor	Assoc. Dr. Sinan GÖNEN	
Research Title		Beliefs and Practices Formed Around Shrines in Konya Folk Culture	

SUMMARY

Konya is a city of culture and civilization. Cities are just like people. Some elements are more prominent in the formation or promotion of their identities. The contribution of the "Colonizator Dervishes" cannot be denied in the conquest of Anatolia, Turkization and Islamization.

Pîr-i Turkestan Hodja Ahmed Yesevi moves his torch from Central Asia to Anatolia. Anatolian saints are like the symbol torch. Turks gathered around love and brotherhood, not war, sometimes make rituals and practices occasionally in the shadow of a dervish lodge, sometimes around a tent. There was a tremendous conversation in the Turkish people against the saint people. This love and compassion towards them continues after their death. The places where they are buried are designed and decorated as different from ordinary graves. These tombs are given special names such as shrine (yadır), position (makam). Some beliefs and practices have emerged around these sacred places. The public's conversation with these people was not limited to the life of the saints. The folk beliefs that develop and evolve around the shrines are a sign that they continue even after the death of the saint, who is now buried. In Konya, the word "Konya is a city ruled from under the ground", which reflects the influence of this situation and effect of saint people buried, in popular culture.

In our work, the beliefs and practices that are formed around the shrines in the culture of Konya have been determined. The detected folkloric products were analyzed in the discipline of folk art. The sample of our research consists of ninety-nine shrines.

The analysis process of the detected folkloric products is as follows: Collection / compilation of the data, classification and process of collected data according to the methods of public opinion examination, the establishment of a relationship between the present and the past in terms of beliefs and cultural history of popular beliefs, and practices.

The beliefs and practices after death were evaluated in the Turkish culture in the study. Reflections on the individual and social life of the thought of death are taken up in the context of the Konya shrines. The beliefs and practices of the sacred places and the cultures around the shrines have been evaluated in this context.

It is seen that the Konya shrines are blessed with human-space relations and the shrines are perceived as a center of folk medicine. The social and psychological conditions of visitors pre visit and post-visit were observed. shrine functions, visit reasons were also evaluated.

As a result of this research, it has been found that beliefs and practices formed around the shrines in the visit culture are an important part of the mystical and medical folklore.

Key Words: Konya, shrine, cult, pattern, folk medicine, folk lectures (myth, legend and memorat), faith, practice, ritual.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xix
GİRİŞ	1
I. Çalışmanın Tanımı, Konusu ve Önemi.....	1
II. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	3
III. Araştırma Yöntemi.....	5
a. Evren ve Örneklem.....	5
b. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	6
IV. Konya İli Hakkında Genel Bilgiler	8
a. Konya'nın Tarihçesi	8
b. Konya'nın İnanca Bağlı Geleneksel Kültüründe Türbeler.....	17
V. Temel Kavramlar	23
a. Adak (Nezir)	23
b. Kerâmet	24
c. Makam	27
ç. Menkıbe	29
d. Sınanmış Yer	29
e. Tarikat.....	30
f. Tasavvuf.....	31
g. Şeyh (Mürşit)	32
ğ. Türbe	32
h. Yatır.....	35
ı. Veli.....	36
i. Ziyaretgâh.....	37

1. BÖLÜM

ESKİ TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE TEK TANRI İNANCI

1.1. Kült Nedir?	43
1.2. Ziyaret Kültürü Bağlamında Kültler	45
1.2.1. Atalar Kültü	47
1.2.2. Ateş ve Ocak Kültü	54
1.2.2. Veli Kültü	54
1.2.4. Su Kültü	60
1.2.5. Hızır Kültü	71
1.2.6. Dağ-Tepe Kültü.....	78
1.2.7. Ağaç Kültü	87
1.2.8. Işık Kültü	97
1.2.9. Taş Kültü	98
1.3. Türk Kültüründe Yatır ve Türbe Ziyaretleri.....	101
1.4. Türk Kültüründe Ölüm ve Ölüm Sonrası ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	106
1.4.1. Türklerde Ölüm Düşüncesinin Hayata Yansımaları	108
1.4.2. Türklerde Mezar ve Türbe Algısı.....	110

2. BÖLÜM

KONYA TÜRBELERİ ETRAFINDA OLUŞAN ANLATMALARDAKİ BAŞLICA KERAMET MOTİFLERİ

2.1. Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Keramet Motifleri	115
2.1.1. Tayy-I Mekân (Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Kat Edebilme)	115
2.1.2. Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme	117
2.1.3. Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme.....	119
2.1.3.1. Ateşe Hükmetmek.....	119
2.1.3.2. Silah, Zehir vs. Öldürücü Şeylerden Müteessir Olmama	121
2.1.4. Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme/Bildirme	121
2.1.5. Bedeni Ölmeden Dünyadaki Varlığını Ortadan Çekme	123
2.1.5.1. Ortadan Kaybolma	123
2.1.6. Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkalade Hallerin Zuhuru.....	124
2.1.6.1. Vefat Eden Velinin Bedeninin Bozulmaması.....	124

2.1.6.2. Kellesi Koltuğunda veya Başı Kesik Savaşması/Hareket Etmesi .	125
2.1.6.3. Ölümünden Sonra Türbesi İle İlgili Tasarrufu	126
2.1.6.4. Ölümünün Ardından Sevdiği Hayvanların Da Ölmesi	129
2.2. Tabiat Varlıkları veya Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	129
2.2.1. Cansız Varlıkları Kendiliklerinden Hareket Ettirme.....	129
2.2.1.1. Dağları, Tepeleri, Taş ve Kayaları Yürütme	130
2.2.1.2. Akarsuları Durdurma, Tersine Akıtma.....	131
2.2.2. Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme.....	131
2.2.2.1. Suyu ve Diğer İçkileri Yağ, Bal veya Başka Bir Maddeye Çevirme.....	131
2.2.2.2. Katran ve Biseyi Bal ve Yağa Çevirme	132
2.2.2.3. Cansız Varlıkları Binek Olarak Kullanma	132
2.2.2.4. Güneşle Çiğ Eti Pişirme	132
2.2.3. Kurumuş Ağaç veya Odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Haline Getirme.....	133
2.2.3.1. Odun Parçasını Ağaç Yapma.....	133
2.2.4. Bir Maddeyi, Eşyayı veya Cismi Yoktan Var Etme	133
2.2.5. Mevsimin Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma.....	133
2.2.6. Tabiat Kuvvetleri ve Olayları İsteddiği Gibi Yönetme	133
2.2.6.1. Yağmur, Kar, Dolu Yağdırma ve Şimşek Çaktırma	134
2.2.6.2. Rüzgâr ve Fırtına Çıkarma	135
2.2.6.3. Yağan Kar, Dolu ve Yağmuru Durdurma, Rüzgâr ve Fırtınayı Dindirme.....	135
2.2.6.4. Bulutu Rehber Edinme	136
2.2.7. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fışkırtma	137
2.2.8. Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme	137
2.3. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	138
2.3.1. Vahşi veya Yabanî Hayvanları İtaate Alma	138
2.3.1.1. Vahşi ve Yabanî Hayvanları Hizmetinde Kullanma.....	138
2.3.1.2. Vahşi ve Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma	139
2.3.1.3. Ehlî Hayvanlara Söz Geçirme	140
2.3.2. Hayvanları Taş Haline Getirme	140
2.3.3. Hayvanları Konuşturma.....	140
2.4. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	140

2.4.1. Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma	140
2.4.2. Başka Yerlerde Vuku Bulan Olayları, Mevcut Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme	142
2.4.3. Gizli Eşya ve Maddeleri Bulup Çıkarma.....	142
2.4.4. Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme.....	143
2.4.5. Gelecekte Olacakları Haber Verme.....	143
2.5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	144
2.5.1. Peygamberi Görme Onun Tarafından İrşat Edilme.....	145
2.5.1.1. Açıktan Açığa Görme.....	145
2.5.1.2. Rüyada Görme	145
2.5.2. Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme	146
2.5.3. Başkalarına Göremeyecekleri Olağanüstü Şeyleri Gösterme	147
2.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri	147
2.6.1. Ölüyü Diriltme	147
2.6.1.1. İnsanı Diriltme	148
2.6.1.2. Hayvanı Diriltme	148
2.6.2. Kemiklerden Diriltme.....	149
2.6.3. Vücut Arızalarını Giderme	150
2.7. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri	151
2.7.1. Az Yiyeceklerle Çok Kişiyi Doyurma.....	151
2.7.2. Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe, Tehlikeye Düşmekten Kurtarma.....	152
2.7.2.1. Rüyalarına Girerek	152
2.7.3. Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma.....	152
2.7.3.1. Çok Uzaklardan Müdahale İle	152
2.8. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri.....	153
2.8.1. Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendine Tabi Kılma.....	153
2.8.2. Hasımlarını Beddua Ederek Muhtelif Şekillerde Cezalandırma.....	154
2.8.2.1. Aniden Öldürerek.....	154
2.8.3. Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Kılıklarda Görünme.....	154
2.9. Diğer Motifler	155
2.9.1. Asa Atma	155
2.9.2. Sırrı İfşa Olanların Ortadan Kaybolması.....	156
2.9.3. Şeyh Tarafından Öğrencilerine veya Halka Felaket Musallat Etme	156
2.9.4. Uzun Süre Namaz Kılma	157

3. BÖLÜM

KONYA TÜRBELERİ ETRAFINDAKİ İNANÇ, UYGULAMA VE PRATİKLER

3.1. Türbelerin Ziyaret Nedenleri	161
3.1.1. Hastalıklardan Kurtulma ve Şifa Bulma.....	164
3.1.1.1. Aydaşlık Tedavisi	164
3.1.1.2. Felçlilerin Sağaltılması.....	166
3.1.1.3. Sıtma Hastalığı Tedavisi	166
3.1.1.4. Dalak Hastalığı Tedavisi	167
3.1.1.5. Bezeme Hastalığı Tedavisi	167
3.1.1.6. Alazlama Hastalığı Tedavisi.....	167
3.1.1.7. Bulgurcuk Hastalığı Tedavisi	167
3.1.1.8. İngi (Nuzla) Hastalığı Tedavisi.....	168
3.1.1.9. İç Sıkıntısı Tedavisi.....	168
3.1.1.10. Siğil ve Temriye (Temreği) Hastalığı Tedavisi	169
3.1.1.11. Yürek Kalkması ve Karın Ağrısı Tedavisi	170
3.1.1.12. Romatizmal (Eklem, Kas) Ağrıların Tedavisi.....	170
3.1.1.13. Nazar Tedavisi	171
3.1.1.14. Karasevdaya Tutulanların Tedavisi.....	172
3.1.1.15. Hafıza Zayıflığının Tedavisi (Hafızayı Kuvvetlendirmek)	172
3.1.1.16. Türbedeki Taş veya Kayanın Şifa İçin Kullanılması	173
3.1.1.17. Sütün Artması İçin Gidilen Yerler	173
3.1.2. Dilek, Arzu ve İsteklerin Yerine Getirilmesi.....	174
3.1.2.1. Çocuk Sahibi Olma	174
3.1.2.2. Türbe Etrafına Defnedilme İsteği	177
3.1.2.3. Türbede Kısmet Açmak.....	178
3.1.3. Diğer Nedenlerle Türbe Ziyareti.....	178
3.1.3.1. Türbe İle İslâm'ın Kutsal Mekânları Arasında Bağ Kurma	178
3.1.3.2. Görülen Rüya Üzerine Türbe Ziyareti	179
3.1.3.3. Ad Verme / Türbe Kaynaklı Olarak Çocuklara İsim Verme.....	180
3.1.3.4. Türbede Yağmur Duası	180
3.1.3.5. Türbede Asker Duası.....	180
3.1.3.6. Taklit ve Büyüsel İşlemler.....	181

3.1.3.7. Türbeden Şifa Niyeti İle Nesne Alma	184
3.2. Türbeler Etrafında Yapılan Uygulamalar	185
3.2.1. Dilek Taşı Yapıştırma	185
3.2.2. Türbelerdeki Tuza Dair İnanç ve Uygulamalar	185
3.2.3. Ziyaret Edilen Türbelere Kurban Sunulması	189
3.2.3.1. Kanlı Kurban	191
3.2.3.2. Kansız Kurban	191
3.2.4. Türbenin Etrafında Dönme	192
3.2.5. Havuza Para Atarak Dilekte Bulunma	193
3.2.6. Çaput/Bez Bağlama	194
3.2.7. Kefen Değiştirme	196
3.2.8. Türbede Nisan Yağmuru Biriktirme	196
3.3. Türbelerin Adlandırılması	198
3.3.1. Gerçek Adı İle Adlandırma (Anılma)	199
3.3.2. Efsaneye Bağlı Olarak Adlandırma	199
3.3.3. Mesleklerine Bağlı Olarak Adlandırma	200
3.3.4. Ziyaret Sebebine Bağlı Olarak Adlandırma	200
3.3.5. Yerleşim Yerlerinin Ad Almasında İsim Kaynağı Olan Veliler	201
3.3.6. Akraba, Arkadaş, Kardeş Veliler	203
3.3.7. Hayali Veliler (İsimsiz Veliler)	205
3.3.8. Üçler, Yediler ve Kırklar İnanıcı Kaynaklı Adlandırma	205
3.3.9. Diğer Ad Verme İşlemleri	206
3.4. Türbelerin Ziyaretçi Açısından İşlevi ve Ziyaret Zamanları	207
3.4.1. Türbelerin Ziyaretçi Açısından İşlevi	207
3.4.2. Ziyaret Zamanları	208

4. BÖLÜM

ÇALIŞMADA ELE ALINAN TÜRBELER VE ETRAFINDA OLUŞAN ANLATMALAR/UYGULAMALAR

4.1. Akşehir	210
4.1.1. Emir Yavtaş (Yavaşgel) Türbesi	210
4.1.2. Nasreddin Hoca Türbesi	211
4.1.3. Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi	215
4.1.4. Şeyh Eyyüp (Yağlı Dede) Türbesi	220
4.1.5. Şeyh Hasan ve Şeyh Hacı İbrahim Sultan Türbesi	221
4.1.6. Taceddin Dede Türbesi	223
4.1.7. Türabi Türbesi	225
4.2. Altınekin	225
4.2.1. Anonim Türbe (Altınekin/Koçyaka)	225
4.2.2. Taşgun Baba Türbesi (Altınekin-Dedeler)	226
4.3. Beyşehir	227
4.3.1. Eşrefoğlu Türbesi	227
4.4. Çumra	229
4.4.1. Dede Molla Türbesi	229
4.4.2. Şeyh Hocenti Türbesi (Çumra/Alibeyhüyüğü)	231
4.5. Doğanhisar	232
4.5.1. Kuzucu Sultan Türbesi	232
4.6. Emirgazi	235
4.6.1. Emirgazi (Emrullah Gazi) Türbesi	235
4.7. Ereğli	235
4.7.1. Pîr Ömer ve Adil Dede Türbesi	235
4.7.2. Ahi Zekeriya (Helvacı Baba) Türbesi	236
4.7.3. Bayraktar Dede Türbesi	236
4.7.4. Ebu'd-Derda Türbesi	237
4.7.5. Emetullah Hanım ve Mustafa Bey Türbesi	239
4.7.6. Şeyh Şehâbeddin (Şıhabuddin) Sühreverdi Türbesi	240
4.7.7. Şeyh Yusuf Türbesi	241
4.8. Güneysınır	241

4.8.1. Ak Türbe.....	241
4.9. Hadim	243
4.9.1. Ebu Said Muhammed Hadimî Türbesi	243
4.9.2. Seyyid Bayram Veli Türbesi.....	248
4.10. Ilgın	254
4.10.1. Dediği (Didiği) Sultan Türbesi.....	254
4.10.2. Handevi-Kandevi Türbesi.....	257
4.10.3. Sungur Bey Türbesi.....	258
4.10.4. Şeyh Bedreddin Türbesi	259
4.11. Karatay	261
4.11.1. Akıncı Baba Türbesi.....	261
4.11.2. Ulvî Sultan Türbesi.....	262
4.11.3. Bedreddin Gevhertaş Türbesi.....	263
4.11.4. Burhan/Burhaneddin Dede Türbesi.....	266
4.11.5. Eflakî Dede Türbesi.....	267
4.11.6. Emir İshak Bey Türbesi	268
4.11.7. Fakih Dede Türbesi	269
4.11.8. Halka Begüş Türbesi	271
4.11.9. Hasan Paşa Türbesi.....	271
4.11.10. Arap Dede Türbesi	272
4.11.11. Hürrem Paşa Türbesi	273
4.11.12. İynel ve Mahmut Dedeler Türbesi.....	273
4.11.13. Kadı İzzeddin Muhammet Türbesi.....	275
4.11.14. Karaaslan Türbesi.....	276
4.11.15. Mehmet Bey Türbesi	277
4.11.16. Mevlâna Türbesi.....	278
4.11.17. Murat Paşa Kızı Fatma Hatun Türbesi	303
4.11.18. Nalıncı Baba Türbesi	303
4.11.19. Pîr Esad (Pisili) Türbesi.....	304
4.11.20. Sadır Sultan Türbesi	306
4.11.21. Seyfeddin Karasungur Türbesi.....	308
4.11.22. Sinan Paşa Türbesi	309

4.11.23. Siyavuş Türbesi	310
4.11.24. Şems-i Tebrizî Türbesi	311
4.11.25. Şerafeddin Türbesi.....	318
4.11.26. Şeyh Ulema (Aliman/Alaman) Türbesi	319
4.11.27. Üçler Sultan Türbesi	321
4.12. Meram.....	322
4.12.1. Anber Reis Türbesi.....	322
4.12.2. Ateşbaz-ı Veli Türbesi.....	323
4.12.3. Bedreddin Muslih Türbesi	325
4.12.4. Cemel Ali Dede (Turut) Türbesi	326
4.12.5. Emir Nureddin (Sephevan) Türbesi	328
4.12.6. Gildan Dede/Gildanlı Baba (Güreşçiler Tekkesi) Türbesi	329
4.12.7. Hoca Ahmed Fakih Türbesi	330
4.12.8. Pirebî (Pir'âb/Pir Ebî) Türbesi	335
4.12.9. Sadreddin Konevî Türbesi	338
4.12.10. Sahip Ata Türbesi.....	343
4.12.11. Söylemez Türbesi	344
4.12.12. Şeker Furuş Türbesi.....	345
4.12.13. Şeyh Hasan Rumî Türbesi	346
4.12.14. Şeyh Osman Rumi Türbesi	347
4.12.15. Şeyh Muhammed Bahaüddin Nakşibendî Türbesi.....	348
4.12.16. Tahir ile Zühre Türbesi.....	349
4.12.17. Tavus Baba (Hatamu Dede) Türbesi	351
4.12.18. Turgutoğlu Pîr Hüseyin Bey (Kuşlu Kümbet) Türbesi	353
4.12.19. Zahrüddin Ali Türbesi	354
4.13. Sarayönü	355
4.13.1. Aşçı Baba Türbesi	355
4.13.2. Lâdikli Ahmet Hüdâi.....	356
4.14. Selçuklu	359
4.14.1. Alâeddin (Selçuklu Sultanları) Türbesi	359
4.14.2. Ali Gav Medrese ve Türbesi	363
4.14.3. Aya Bakan (Hızır-İlyas) Türbesi.....	364

4.14.4. Beyhekim Türbesi	366
4.14.5. Celâleddin Karatay Türbesi	367
4.14.6. Ebu İshak Kazeruni (Şeyh Hacı Hasan) Türbesi.....	370
4.14.7. Ebubekir Niksarî (Kalender Baba) Türbesi	372
4.14.8. Evhadüddin Kirmanî Türbesi.....	374
4.14.9. Ferhuniye Süt Tekkesi (Fatma Hatun /Keykavus Kızı/Hant-Hond Fatma Hatun) Türbesi.....	375
4.14.10. Gömeç Hatun Türbesi.....	377
4.14.11. Hoca Cihan [H]Afakan Türbesi	379
4.14.12. Hoca Cihan (Mursaman) Türbesi	380
4.14.13. Kesikbaş Türbesi	382
4.14.14. Şeyh Halili Türbesi.....	384
4.14.15. Şeyh Şücaeddin Türbesi.....	384
4.14.16. Tacü'l-vezir Türbesi	385
4.14.17. Ulaş Baba Türbesi	386
4.14.18. Zevle Sultan Türbesi.....	388
4.15. Seydişehir	389
4.15.1. Halife Sultan Türbesi.....	389
4.15.2. Memiş Efendi Türbesi	390
4.15.3. Rüstem Bey Türbesi	393
4.15.4. Seyyid Harun Veli Türbesi	394
4.15.5. Şeyh Hacı Abdullah Efendi	398
SONUÇ	404
KAYNAKÇA	407
ÖZGEÇMİŞ.....	431
EKLER.....	432
EK-1: Fotoğraflar.....	432
Ek-2: Türkiye’de Dini Hayat Araştırması.....	451

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
BY	: Basım Yeri yok
C.	: Cilt
�ev.	: Çeviren
D�B	: Diyanet �şleri Başkanlığı
DLT	: Div�n� L�g�ti't-Türk
DTCF	: Dil Tarih ve coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör/ler
e-TDK	: Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlük
H.	: Hicr�
HAGEM	: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
Haz.	: Hazırlayan/lar
H�.	: Hazreti
K.ř.	: Kaynak şahıs
M.�.	: Milattan önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S�	: Selçuk Üniversitesi
Sy	: Sayfa numarası yok
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV �A	: Türkiye Diyanet Vakfı �slam Ansiklopedisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
Ty	: Kitabın baskı tarihi yok
Y.	: Yıl

GİRİŞ

I. Çalışmanın Tanımı, Konusu ve Önemi

Türkler tarih sahnesine çıktığı günden itibaren hareket halinde olan bir millettir. Tarih içinde on altı tane devlet ile üç kıtada hâkimiyet kurmuşlardır. Günümüzde yedi bağımsız devletle varlıklarını sürdürmektedir. Bunun yanında milyonlarca Türk, farklı gerekçelerle Asya'dan Afrika'ya Afrika'dan Avrupaya Avrupa'dan Amerika'ya dünyanın değişik coğrafyalarında yaşamlarını sürdürmektedirler. Türkler, gittikleri her bölgede iletişime ve etkileşime açık bir toplum olmuştur. Türkler savaş, ticaret, komşuluk, vb. vesilelerle Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık, Zerdüştilik, Mazdeizm, İslamiyet, Yahudilik gibi farklı din ve inançlarla karşılaşmışlardır. Biz her ne kadar kısaca burada bahsetsek de din olgusu Türklerin hayatında akşamdan sabaha olan kısa süreli etkileşimler olmamıştır.

İslamiyet'le VIII. asırdan itibaren tanışan Türkler, Müslüman olduktan sonra hayatlarını bu dine göre şekillendirirken eski dinlerini tamamen terk etmemişlerdir. İslam öncesi inançlarının birçoğunu İslam çatısı altında uygulamaya devam etmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türklerin bu coğrafyada hâkim olan Helen-Hristiyan kültürü karşısında takındıkları tavır reddeden bir anlayış olmamıştır. Orta Asya merkezli tanıştıkları İslam'ı gittikleri her bölgeye taşıyan Türkler, "Horasan Erenleri" aracılığı ile ilk ayak bastıkları Anadolu topraklarında Hristiyan aziz kültü ile Müslüman veli kültürünü ilişkilendirmişlerdir. Tıpkı Orta Asya Şaman kültürü ile Veli kültüründe olduğu gibi İslam vücudunda yeni formlar almıştır. Hristiyan manastır modelini tekkelerde hayata geçirmişlerdir. Halk nezdinde mekânların kutsallığı algısının temel mantığında yatan gerçeklerden birisi tekkelerin işlevsel yönleri olduğu görülecektir.

Bu sahada yapılan çalışmalara bakıldığında din sosyolojisi, din psikolojisi, dinler tarihi, sanat tarihi gibi ilimlerin eskinden beri olan yoğun ilgisi dikkat çekecektir. Yapılan bu çalışmaların katkıları önemlidir. Halka dair her ne varsa araştırma sahası içine alan halk biliminin ise yakın döneme gelinceye kadar bu konulara uzak kaldığı görülecektir.

Kutsalın tezahür ettiği mekânlardan biri olan türbeler, pek çok insanın olağanüstü anlamlar yüklediği, sembolik uygulama ve ritüellerin gerçekleştiği kamusal alan içinde ziyaret eden ve edilen arasında özel ilişkilerin kurulduğu iddia edilen yerlerdir. Tecrübeye dayalı tekrarlarla yaşanmışlık anlatıları neticesinde insanlarda tapınmadan ziyade kesif bir saygı ve ilgi ortamı oluşturmaktadır.

Amacımız, halk inancı içerisinde türbeler etrafında oluşarak yeniden şekillenen, farklı formlara bürünen uygulama ve ritüellerin “sahne”de görünenin gerisinde dayandığı tarihî ve kültürel arketipi ilişkilendirebilmektir. Yasaklama, popüler kültür, şehirleşme, modernite gibi etkenlerle halk dindarlığı ve geleneksel Türk dini içinde ziyaret kültürünün azalsa da silinemeyeceği anlaşılmaktadır. Araştırmamızın amacı, türbelerle sınırlandırdığımız halk inançlarına halk bilimi disiplini içinde akademik bir katkı sunabilmektir.

Konumuz üzerinde yapılan araştırmaları daha çok dinler tarihi, din sosyolojisi alanları tarafından yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Bu konuda Konya gibi zengin bir geçmişe sahip ilimize karşı halk biliminin ilgisiz kalması beklenemezdi.

Halk inançlarının çeşitlilik arz ettiği Anadolu’da ziyaret kavramı merkezinde önemli bir çekim merkezi oluşmuştur. Günümüz penceresinden geçmişe bakınca imkânların inançları şekillendirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Öyle olmasaydı, günümüzde insanların türbe ve yatır ziyaretlerindeki inanç ve ritüelleri azaltmaması veya terk etmemesi gerekirdi. Modern tıbbın olanaklarının ve ulaşılabilirliğinin artması ile ters orantı kurabiliriz. Halk hekimliğinin yaygın olduğu, çaresizliğin de etkisi ile insanlar kendilerine yardımı ve faydası dokunacağına inandıkları türbe ve yatırlara karşı özel bir bağ kurmuştur. Her birine farklı bir “ocaklık” fonksiyonu bile yüklemiştir. Elbette istekler sadece sağlık ve şifa talepleri ile sınırlı değildir. Dertlerine derman aramak için gidenlerin ilk çaldıkları kapının türbe ve yatırlar olmadığı her ortamda dile getirilmektedir. Bu ziyaretler, içinde barındırdığı çaresizliğin çözümüne ulaşmak için aslında bir kapı aralamaktır. Her gidenin deva bulduğu söylenemese de pek çok gidenin umduğuna nail olmasının buralara olan rağbetin ve bu mekânların şöhretinin artmasına vesile olduğu söylenebilir. Bunların dışında pek çok istek ve ihtirasları gerçekleştirmek, zorlukları aşmak, sıkıntılarından kurtulup refaha erişmek için insanların sığındıkları mekânlardan biri de yatırlar ve türbelerdir.

II. Kapsam ve Sınırlılıklar

Türbeler insan-mekân ilişkisi sınırlarında son asır içinde araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Din psikolojisi, din sosyolojisi, dinler tarihi ve halk bilimi gibi farklı ilmi disiplinlerin araştırmalar yaptığı ve yapmaya devam ettiği bir saha olmuştur. Kendi bilimsel metotlarına göre derleyen, sınıflandıran bu bilim dalları arasında bu konu üzerinde ciddi bir dayanışma olduğu görülmektedir. Biz de çalışmamızda halk biliminin metotlarını esas almakla birlikte diğer disiplinlerden de azami derecede istifade etmeye çalıştık.

Selçuk Es¹ ve Süheyl Ünver²'in çalışmaları ve risalelerde³ Konya'da metfun evliyaların sayıları zikredilmektedir. Hem erbabınca hem de yüzeysel bir alan araştırması yapanlar, yazılı kaynakların dışında Konya'nın âlim, evliya bakımından ne kadar zengin bir şehir olduğunu bilirler. Tamamen Konya'yı kapsayıcı bir çalışmaya muhtaç olunduğunun farkındayız. Araştırmalarımız esnasında bunun eksikliğini bizzat hissettik. Ayrıca bu konulara meraklı kimselerin talepleri de gözardı edilmeyecek kadar çoktur. Fakat bu bir imkân ve zaman meselesidir. Halk kültüründe ziyaret kavramı ilk bakışta çok geniş bir evreni akla getirmektedir. Konya gibi coğrafi olarak geniş bir sahayı ziyaret kültürü kapsamında ele aldığımızda ilimizdeki kutsal dağ, taş, kaya, ağaç, mağara, yatır, akarsu, göl, gölet, kilise, ören yeri, tarihi ve dini yerler, vb. unsurların dâhil edilebileceği çok geniş bir saha araştırmasını akla getirmektedir. Ancak çalışmamız, ziyaret kültürü bağlamında türbelerle sınırlandırılmıştır.

Türk İslam coğrafyasının her ikliminde, Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi Konya da âlimler, veliler, devlet adamları, sultanlar, şeyhler, tarikat önderleri gibi önemli kişilerin mezarları yoğun olarak ziyaret edilen yerler arasındadır. Çeşitli sebeplerle ziyaret edilen bu mekânların etrafında bazı inanç, uygulama ve anlatılar teşekkül etmiştir. Bu konu aynı zamanda bir Konya tarihi ve folkloru olarak da ele alınıp zenginleştirilmiştir. Türbelerde metfun zatların gerçek kimlikleri, sadece Konya

¹ Konya'da Yatan Peygamberler ve Evliyalar

² "Konya'da Evliya Sayımı", TFA, Aralık, 1956, S.89, s. 1417

³ "Hâzâ Mecmua-i İzâm ve Evliya-i Kiram", Konya Müze Kütüphanesi, 5 Şevval 1312

tarihi için değil, aynı zamanda Türk tarihi için de önemlidir. Bu kişilerin tarihteki rolü, etkisi, ilişkileri, savaşları, hicretleri, eğitim faaliyetleri, vb. arttırılabileceğimiz başlıklar bizleri başka sahalara götüreceği gibi sorulara verilecek cevapların ise konunun sınırlarını aşması kuvvetle muhtemeldir. Şüphesiz bunların hepsi ayrı ayrı inceleme konusudur. Bu sebeple ilgili başlık altında bu konulara özet bir bilgi demeti diyebileceğimiz şekilde değinilmiştir. Medinetü'l-Evliya (Veliler Şehri) olarak da anılan şehrin velilerini yatırırlarını eksiksiz sunabilmek kolay bir iş değildir. Araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını oluştururken konumuz açısından zengin bir sahada çalışma yapacağımızı biliyorduk. Ancak saha çalışmamız sonunda beklentilerimizin üzerinde bir ziyaret kültürünün varlığını gördük. Bu sebeple çalışmalarımız, kutsal mekân anlayışı çerçevesinde evliya mezarları olarak sınırlandırılıp Lâdikli Ahmed Efendi gibi bazı istisnalar dışında mezarı üzerinde türbe olmayan evliya mezar ve yatırırları çalışma alanı dışında tutulmuştur. Araştırma sahamız içinde mezar üzerinde geçmişte türbe olan ancak; çeşitli sebeplerle günümüzde yıkılmış türbeleri ele aldık. Halk inancında yer edinen türbelerin günümüzde olmaması bu türbelere dair anlatıları ve onlara dair inançların etkisini silememiştir. Bu sebeple yıkılan türbeleri de çalışmamıza dahil etmenin faydalı olacağı düşüncesi ile araştırmamızda bu türbelere de yer vermeye çalıştık.

Türk tarihinde eski devirlerden bu yana dini inanç bağlamında saf bir inanış dairesinde sabit kalındığını söyleyemeyiz. Çin Seddi'nden Adriyatik'e kadar geniş bir coğrafyada sürekli hareket halinde yaşayan bir millet için etkileşime kapalı kalmak kolay değildir. Eşyanın tabiatına da aykırı bir durumdur. Türk topluluklarının eski yerleşim yerleri olan Maverâünnehir, Horasan, Harezm, Orta Asya, gibi yerlerden batıya gelişi ve yerleşimi savaşlarla, göçlerle, vb. yollarla olmuştur. Anadolu'ya gelişlerinde Türklerin çoğu Müslümandı. Bununla birlikte o dönemde Türk toplulukları arasında, İslam dışında eski inançları da canlı bir biçimde yaşamaktaydı. İnanış zenginliği dolayısı ile görülen hayatın her safahatında insanların uğurlu uğursuz, ağaç, taş, sihir, büyü, eşya, hayvan, mekân, kurban, takvim, töre, tören, bayram, vs. hakkında sayamayacağımız kadar inanmadan söz edebiliriz. Bu sebeple araştırmamız, ziyaret mekânları içinde sadece türbeler ve türbeler etrafında şekillenen inanç, uygulama, pratik, dini merasim ve ritüellerle sınırlandırılmıştır. Türbeler dışındaki ziyaret yerlerine dair toplanan bilgiler çalışmamız içine dahil edilmemiştir.

III. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma Konya ilindeki genelde ziyaret yerleri özelde ise ziyaretler arasındaki türbe ziyaretlerini kapsamaktadır. Araştırmamız; gelenekler, görenekler, ayinler, törenler halk inançları temelinde halk bilimi disiplini yöntemleri kullanılarak ortaya konmuştur. Ancak konumuzun din sosyolojisi, dinler tarihi, antropoloji gibi geniş bir alanın çalışma sahası içine de girdiği unutulmamalıdır. Her bilim dalının kendisine has inceleme yöntemleri vardır. 2013-2016 yılları arasında muhtelif zamanlarda gerçekleştirdiğimiz araştırmamız, nitel araştırma verilerine dayanmaktadır. Veriler görüşme (mülakat), katılımlı gözlem ve katılımsız gözlem metotları aracılığıyla derlenmiştir.

Bizim konumuzu uzaktan yakından ilgilendiren yazılı kaynaklar taranarak bilgiler toplanmıştır. Sözlü kültür ortamından derlediğimiz inançlar, uygulama ve ritüeller; basılı, görsel ve işitsel kaynaklardan elde ettiğimiz tüm bu veriler halk bilimi disiplini bakış açısı ile analiz edilerek değerlendirilmiştir.

a. Evren ve Örneklem

Bilindiği gibi geleneksel bilim anlayışının vazgeçilmez öğelerinden birisi “genelleme”dir. Üzerinde çalışılan bir dizi sınırlı sayıdaki değişken arasında bulunan ilişkiler belirli güvenlik aralıklarıyla değişkenlerin dâhil olduğu evrene genellenir. Bu nedenle evrenin kesin hatlarıyla belirlenmesi önemlidir. Bu durum, yani evreni kesin hatlarının belirlenmesi araştırmacının bütün sorunları çözeceği, alanı eksiksiz bir taramadan geçireceği ve mutlak bir analiz yapacağı anlamına gelmez. Çünkü evren bir araştırmacının ulaşamayacağı kadar büyüktür. Araştırmacılar çalışılabilirlik açısından onlarca, yüzlerce hatta milyonlarca unsur arasından seçtikleri ile “örneklem” kümesini oluştururlar. Bütün bir evreni çalışmak yerine evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıda birey, olay veya olgu tercih edilerek sonuca gidilmektedir. Burada sosyal bilimlerdeki geleneksel bilim anlayışının “indirgeme” ilkesi kullanılmıştır. Çok sayıda birey, olay veya olgu içeren “evren” içinden temsil vasfı olan unsurlar seçilerek oluşturulan “örneklem” küçük ve çalışılabilir bir büyüklüğe “indirgeme” yapılarak sonuçlara ulaşmaya çalışılır. Burada bulunan sonuçlar tersi bir süreçle evrene genellenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 129). Alan araştırma çalışmalarımızda “katılımlı

gözlem” yapma imkânı bulduğumuz bazı ocaklarda “yarı yapılandırılmış” yöntemlerle doğal ortamlarda halk kültüründeki inanç ve uygulamaları gözlemlene fırsatı bulduk.

Çalışmamıza sadece Konya ili içindeki türbeler dâhil edilmiştir. Ziyaret kavramı içine kutsal dağ, taş, kaya, anıt mezar, ören yeri, anıtsal mezar, yatır, türbe, vb. ziyaretgâhları dâhil edebileceğimiz geniş bir evreni ifade etmektedir. Biz araştırma evrenimizi Konya türbelerinden oluştururken “örneklem”ini ise Akşehir (7), Altınekin (2), Beyşehir (1), Çumra (2), Doğanhisar (1), Emirgazi (1), Ereğli (7), Günaysınır (1), Hadim (2), Ilgın (4), Karatay (27), Meram (19), Sarayönü (2), Selçuklu (18) ve Seydişehir (5) olmak üzere toplam 99 türbeden seçtik. Konya, Türkiye’nin coğrafi bağlamda en büyük ilidir. Çalışma sahamızda yer alan ziyaretgâhlar içinde sadece türbeler ile sınırlandırmamızın nedeni, tek kişi tarafından bu kadar geniş bir sahada böylesine zengin folklorik malzemenin derlenmesi, tasnif edilmesi ve incelenmesinin hem maddi açıdan hem de vakit açısından zor oluşudur. Eski yerel yönetimlere göre 31 ilçe ve 1185 köyü olan bir ilde her bir yerdeki anıt ağaç, dağ, tepe, pınar, dere, yatır, türbe, makam vs. yerleri ayrı ayrı tespit edip bunlar etrafındaki inançlar, uygulamalar, pratikler, ritüeller; efsane, menkıbe, memorat gibi anlatmaları halk bilimi araştırma metotlarına göre derleyip imkân olanları gözlemleyerek araştırıp incelemek kurumsal destekler gerektiren büyük çalışmalardır. Biz kendi imkânlarımız çerçevesinde her bir türbeye bizzat giderek saha çalışması yapabildik. Yatır, makam ve diğer ziyaret yerlerinin teze dâhil edilmesi yapılabilirlik ve zaman açısından riskleri beraberinde taşımaktadır. En küçük yerleşim yerinden başlayarak benzer ziyaret yerleri ile karşılaşmak mümkündür. Geri kalan kısmı başlı başına bir araştırma konusu oluşturmaktadır.

b. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Folklorik ürünlerin analiz sürecini; verinin toplanması/derlenmesi, toplanan verilerin işlenip sınıflandırılması ve geçmişten günümüze (halk) uygulama, anlatma ve inançların tarihsel ve kültürel arka planı ile ilişkilendirme safhası şeklinde üç kısımda özetleyebiliriz.

Giriş bölümünde çalışma sahamız ve araştırmamız hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Konya’nın genel hatları ile kısa tarihinin yanında inanca ve inanışlara

bağlı geleneksel kültürü içinde türbeler bu bölümde değerlendirilmiştir. Bir diğer alt başlıkta ise çalışmamızda sıkça kullanacağımız anahtar kavramların tanımsal çerçevesi içinde ihtiyaç görülen kavramların birbiri ile olan kültürel ve kavramsal ilişkileri zikredilmiştir.

Birinci bölümde türbeler çevresinde oluşan inanç ve uygulamalarda ortaya çıkan tutumlardaki arkaik davranışların kültürle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Buradaki değerlendirmelerimizi Doç. Dr. Selçuk Peker'in "Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)" adlı çalışmasını örnek alarak ilgili bölümde araştırmamıza uygulamaya çalıştık. Bu bölümdeki bir diğer çalışmanın temelini ise Türk kültüründe ölüm ve ölüm sonrasına dair inanç ve uygulamaların Türk kültüründeki yeri, ölümler kültürünün ve ölüm düşüncesinin bireysel ve toplumsal hayata yansımaları yanında ölümler çevresinde oluşan kutsal mekân anlayışının ortaya çıktığı yerlerin başında gelen türbelerin kültürümüzdeki yeri oluşturmaktadır.

İkinci bölümde Ahmet Yaşar Ocak'ın "Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler" adlı eseri en başta gelen referans kaynağımız olmuştur. Bu bölümün kurgusu adı geçen eser üzerinden oluşturulmuştur. Keramet motifleri üzerinden tahlil ettiğimiz anlatılar sınırlı sayıdaki motifler üzerinden ele alınmıştır. Evliya anlatıları araştırma sahamızda genelde Sünnî gelenek içerisinde olduğu için bu motiflerde ve anlatılarda Sünnî ya da gayri Sünnî gelenek olarak bir ayrıma gidilmeden bütüncül bir anlayış içinde ortaya konmuştur. Türbelerde metfun olan bu kişiler; emir de olsa, sultan da olsa, devlet adamı da olsa geleneksel kültürümüzde artık yüce makamların sahibi ulu kimselerdendir. Allah'ın veli kulları olarak bilinen bu kişiler evliyalar. Halk nezdinde velilik ve keramet bir bütündür. Evliyalara dair anlatılan efsane, menkabe ve memorat gibi anlatılarda geçen başlıca keramet motiflerini ikinci bölümde ele alıp değerlendirdik. Yüzlerce anlatı içinde yeri, zamanı ve kişileri farklı olmasına rağmen benzerlik hissini uyandıran keramet motiflerinin sınırlı oluşudur. Halk arasında bu motiflerin bir başka veliye atfedilerek anlatıldığı görülmektedir. Kaynağını İslamî gelenekten ve İslam öncesi inançlardan alan keramet motifleri bu bölümde etraflıca değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Konya'daki türbeler etrafında oluşan inanç, ritüel ve adlandırmalar halk bilimi disiplini içerisinde incelenmiştir. İnsan-mekân ilişkisinde

türbelerin kutsandığı ve türbelerin halk tıbbında birer tedavi merkezi gibi hangi fonksiyonları ile ziyaretçi çektiği veya eskiden çekmekte olduğuna bakılarak bir sınıflandırma yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Konya'dan seçmiş olduğumuz doksan dokuz türbeye dair bilgiler verilmektedir. Adı geçen her türbeye ait bilgiler sunulurken kendi içinde dört kısımda verilerek bir sistem oluşturulmuştur. Bu bölümde elde ettiğimiz verileri analiz için bulguların “betimle(n)me”si yöntemi kullanılmıştır. Betimleme nitel araştırmalar için önemlidir. Elde ettiğimiz verilere kendi yorumlarımızı katmadan olabildiğimizce objektif bir betimleme sunmaya çalıştık. Kendi içinde dört kısımdan oluşan bu bölümün ilk kısmında türbelerin yeri (adresi) tespit edilmiştir. İkinci kısımda türbenin inşasından günümüze durumu, türbeyi yapan (mimar), yaptıran (bani) hakkında bilgiler, türbenin kitabesi, türbede metfun kişinin gerçek veya efsanevi kimliği vb. bilgiler tanıtılmıştır. Üçüncü kısımda türbeye veya türbede metfun kişiye dair varsa anlatılar ortaya konulmuştur. Bu kısımda karşımıza üç farklı anlatı türü çıktığı için bir başlık altında toplamayı uygun gördük. Bu kısımda verilen anlatılar şunlardır: Efsane, menkıbe ve memorat. Dinî şahsiyetlerle ilişkilendirilen bu anlatılar genellikle birbiri yerine kullanılmaktadır. Burada birlikte zikretmekteki amacımız kavram kargaşasına boğmamak adına olmakla birlikte, çalışmamız türlerin tasnifini ortaya koyacak bir metin tahlili değildir. Bu bölümün son kısmında ise türbelerdeki inanç ve uygulamalar kaydedilmiştir.

Özetle diğer bölümlerde (birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde) elde ettiğimiz veriler ışığında türbeler etrafındaki inanç ve uygulamaların tarihi, kültürel arka planını yorumlamaya ve açıklamaya çalıştık.

IV. Konya İli Hakkında Genel Bilgiler

a. Konya'nın Tarihçesi

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri hiç şüphesiz ki Konya'dır. Kimler tarafından ve nasıl kurulduğu bilinmeyen bu şehrin geçmişi M.Ö. 7000 yılına kadar götürülmektedir. Konya insanlık, kültür ve medeniyet tarihi açısından önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Çatalhöyük, Neolitik Devre (M.Ö. 7000-5500) ait bulgular ile

devrinde gelişkin bir yerleşimi temsil etmektedir. Beyşehir'deki kutsal su anıtı Eflatun Pınarı, Anadolu'nun dünya tarihine armağanı olan İvriz Kaya Anıtı Hititler döneminin kıymetli kalıntılarıdır. Tuvana Kırallığı'ndan (M.Ö. 3000-2000) günümüze kalan en önemli eser Konya sınırları içerisinde. Bu kabartmada bir elinde üzüm salkımı, diğer elinde buğday başakları tutan bereket ve bolluk tanrısı Tarhundas ve karşısında da ellerini yumruk şeklinde birleştiren kral bulunmaktadır. Konya ekip-biçen, yerleşik hayata geçen ve bu hayatın ihtiyaç duyduğu mekânları insanlık tarihine sunan, mağara gibi doğal barınaklardan çıkıp ev inşa eden toplulukların yaşadığı eski bir medeniyet şehridir. Barınmanın ve doyurmanın yanında insanlar kendini savunabilmenin aracı olarak çeşitli silahları üretmişlerdir. Alâeddin Tepesi'ne ilk yerleşimin M.Ö. 3000 yıllarında yapıldığı ileri sürülmektedir (Odabaşı, 1998: 11).

Bir yerleşim yeri olarak Konya, İlkçağ'a ait iskânın izlerine rastlanan bir kentimizdir. Ancak bu çağa dair pek fazla malumat yoktur. Sırası ile önce Hitit hâkimiyeti ardından Frig idaresi, sonra da Lidyalılar tarafından yönetildiği düşünülmektedir. Şehir, M.Ö. VI. yüzyılın ortalarında Pers hâkimiyetindedir. II. Darius'un oğlu Kurus'un isyanı sırasında Yunan askerleriyle buradan geçerken Ksenophon, Konya'yı Frigler'in en doğudaki şehri olarak zikreder. M.Ö. IV. yüzyılda İskender İmparatorluğu'na, sonra Selekiler'e ardından da Bergama Krallığı'nın kontrolüne, III. Attalos'un ölümü üzerine Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Konya, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından Doğu Roma şehri olmuştur (Baykara, 2002: 182). Roma İmparatorluğu'nun bir vilayeti olarak Romalı valiler tarafından yönetilmeye, sömürülmeye başlanmıştır.

Anadolu dinî inanç açısından pek çok inancı barındıran zengin bir kültüre sahiptir. Hristiyanlığı (Nasranîlik) kabul eden Roma İmparatoru'nun etkisi ile hızlı bir etki alanı bulan bu dinin önemli temsilcilerinden Aziz Pavlus'un Konya'ya uğraması ve burada ikametiyile bu şehre Hristiyanlar açısından ayrı bir önem kazandırmıştır. Havarilerden olan Pavlus vaazlarına "Iconium"da devam etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Doğu Roma'nın merkezi İstanbul olmuştur. Likonya bölgesi ve Konya da Doğu Roma'nın önemli yerleşim alanlarındandır. Eski bir yerleşim merkezi olan Konya'da elde edilen buluntulardan Alâeddin Tepesi'nde iskânın M.Ö. 1000 yıllarından itibaren başladığı tahmin edilmektedir (Baykara, 1985: 22).

Şemseddin Sami Kamusu'l-Âlâm adlı eserinde Konya adının Bizans döneminde “İconium, Coniyeh” olarak adlandırılmasının bir efsanesi olduğunu nakletmektedir. Efsaneye göre Konya halkına bir ejderha musallat olur. Kadın ve kızları yer. Jüpiter’in Persiyus adındaki oğlu insanlara musallat olan bu ejderhayı öldürerek halkı bu musibetten kurtarır. Şehri bu beladan kurtaran Persiyus’un kahramanlığını yaşatmak, ona şükranlarını sunmak için onun resmini yaparlar. Şehrin bir kapısının üstüne koyarlar. Bu dönemde resim “ikon” demektir. Bundan dolayı şehrin “İkonium” adı aldığı rivayet edilir (Atçeken, 1998: 10). M. Önder’in daha geniş şekilde anlattığı bu efsanenin varyantında Yunanca “ikon” put veya heykel “ium” da şehir demektir. İconium adı Romalılar devrinde değişikliklere uğramış “Yconium-Konium”, Selçuklular devrinde “Koniyye” ve “Konya” biçiminde telaffuz edilmiştir (Önder, 1963: 7). Anadolu’nun Türkler tarafından fethi ve Türkleşme/İslamlaşma sürecinde yer adları da değiştirilmiş veya değişikliğe uğramadan Türkçeleştirilmiştir. Konya bu şehirlerimizden bir tanesidir. Aslında Konya Anadolu’da adı binlerce yıldır değişmeyen nadir kentlerden biridir. Biz bu adın Türkçeleşme serüveninin yanında bir de hikâyesini, menkabesini görmekteyiz. Bugün Konya’da diğerine nazaran Konya adına dair şu efsane daha yaygındır: Horasan’dan Anadolu’ya yurt tutmak için yola çıkmış iki derviş uçarak Konya’ya kadar gelmişler. Dağların yamacında sulak, yeşil, geniş bir yer görmüşler. Gördükleri bu güzel alan hoşlarına gitmiş. Havada iken biri diğerine seslenmiş. “Konalım mı?”, diğeri de “Kon ya derviş!” demiş. Bu kondukları yeri yurt edinmişler. Rivayetlere göre bu şehrin adına “Konya” adını vermişlerdir (Önder, 1963: 8). Bu rivayetlerden biri Yunan mitolojisine dayanan bir anlatı; diğeri ise İslami motifle işlenmiş bir menkıbedir. Aslında hiçbir dayanağı bulunmayan, tarihi gerçekliği olmayan bu efsaneler bize halk anlatılarının inanç kültürü ile ne derece beslendiğini göstermesi açısından değerlidir. Kutsal mekan anlayışında insanlar, yaşadıkları şehirlere kutsallık atfederken dini ve mitolojik unsurlardan beslenmektedir.

Konya adı tarih boyunca birbirini çağrıştıran telaffuzu benzer isimlerle anılmıştır. Firikler zamanında Kawania; Roma ve Yunan devirlerinde Eikonieon ve İkonium; Latin kaynaklarda İconium/Yconium; Batı kaynaklarında Cunnyo, Copno, Coine, Coyne ve Kon; Doğu kaynaklarında ise Kuniyye adı ile zikredilmiştir (Baykara, 1985: 15-16; Atçeken, 1998: 7).

Türklerin gezi, ticaret ve keşif amaçlı Konya'ya gelişleri XI. yüzyılda yoğunluk kazanmaktadır. Yapılan bu keşiflerin ardından Bizans'ın Anadolu'daki hâkimiyeti 1071'de Malazgirt Savaşı ile ortadan kaldırılarak Doğu Roma'nın Anadolu toprakları üzerindeki nüfuzu kırılmıştır. 1076 Miryakefelon Savaşı ile de artık Bizans'ın Anadolu üzerindeki umutları kaybolmuştur. Türklerin en önemli yönü tanımadıkları bu topraklara doğrudan gelmemişlerdir. Günümüzde “yumuşak güç” olarak tabir edebileceğimiz iletişim ve etkisini “kolonizatör Türk dervişleri” diye isimlendirilen erenlerle yapmışlardır. Bu dönemde Bizans baskısı ile buhranlı dönemler yaşayan halk hangi dinden olursa olsun bir kurtuluş, bir huzur aramaktaydı. Yerli halkın gönlünü kazanan erenler aynı zamanda Anadolu'yu İslamlaştırmaktaydı. Selçuklunun meydan mücadelesi kanadını ise düzenli askerî ordular sağlamaktaydı. Gaza ve cihat anlayışına uyup gayri Müslim elinde bulunan bu toprakları İslamlaştırma gayesi ile Diyar-ı Rum'da (Anadolu) çetin bir şekilde devam etmekteydi.

Ali Gav Türbesi ile ilgili anlatılar bölümünde değindiğimiz Ali Gav'ın efsanesi de böyle bir dönemin ürünü olsa gerektir. Konya Kalesi'nin çetin surlarını aşamayan İslam ordusu Ali Gav'ın zekâsı ile bu engeli aşmayı başarmıştır. Efsaneye göre öküz postuna bürünen Ali Gav, sürüyle birlikte kaleye girmiştir. Gece olunca harekete geçen Ali Gav, kalenin kapılarını Türk ordularına açarak fethin gerçekleşmesine büyük katkı sağlamıştır.

Şehrin ne zaman alındığı konusunda hemfikir bir tarih yoktur. Bu sebeple biz de tahmini tarihler üzerinden verilen 1075-79 yılları arasını kabul ediyoruz. Kutalmış Oğlu Süleyman Bey tarafından Bizans'ın elinden alınan Konya şehrinin kalesi Takkeli Dağ'da bulunan Gevele Kalesi'dir. Konya 1097 yılında Selçukluların başkenti olur (Demirkent, 2014: 72). Selçukluların eline geçen bu kutlu belde asırlardan beri Türk-İslam medeniyetinin önemli merkezlerinden biri olmuştur. İmar ve yeni iskân hareketleri sayesinde açılan medreseler, camiler, kütüphaneler, şifahaneler ile sadece Anadolu'yu değil tüm cihanı aydınlatmıştır.

1075 yılında kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk başkenti İznik'tir. 1097'de Dorylaion (Eskişehir)'da yapılan savaşı kaybeden Selçuklular, çeşitli saiklerle Konya'yı başkent yapmıştır.

I. Kılıç Arslan zamanında tüm dünyayı etkileyen I. Haçlı Seferleri başlamış, Haçlı orduları Eskişehir-Akşehir-Konya-Ereğli-Maraş ve Göksu güzergâhını takip ederek Antakya'ya girmiştir. Tabi bu dönemde Selçuklular ellerinde tuttıkları İznik'i Bizans'a bırakmak zorunda kalmıştır. Haçlı Hareketi Papa'nın 1095 yılında Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı ile fiilen başlamış olur (Demirkent, 2014: 25). Piyer Lermi'tin Haçlılarından sonra I. Haçlı Seferi'ne katılan büyük ordular, 1096 sonbaharından itibaren İstanbul'da toplanmaya başladılar. İstanbul'da bir araya gelen Batı'nın asilzadelerinin niyeti ele geçirdikleri toprakları kendilerine mal edip devlet ya da devletçik kurmaktı. Türklerden alacakları toprakları Bizans'a teslim etmek ve alacakları topraklarda Bizans hâkimiyetini tanıyacaklarına dair şövalyelere yemin ettirerek başka bir tehlikeyi Doğu Roma (Bizans) kendilerince bertaraf etmişlerdir (Demirkent, 2014: 30).

Başkent İznik'i Bizans'a devretmek zorunda kalan Selçuklular kendilerine yeni bir baş şehir seçmeliydiler. Konya'nın başkent oluşu I. Kılıç Arslan zamanında olup olmadığı tartışmalı bir mevzudur. Ancak ölümünden sonra yerine gelen I. Mesud zamanında Konya Anadolu Selçuklularının başkentidir (Baykara, 1985: 26). I. Kılıç Arslan ve Şahinşah devri kardeş kavgaları, Bizans ve Haçlılara karşı olan mücadelelerle geçmiştir. Bazı seyyahlar Türklerin Konya'da bu dönemde kimi yerlerde çadır hayatı yaşadığını belirtir (Gordlevskiy, 2015). Anadolu Selçukluları XII. yüzyılda Sultan Mesud (1116-1155) ve II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminde varlıklarını güçlendirmiş, bir nebze olsun Türk birliğini itaate aldıkları, ittifak ettikleri beylerle sağlamışlar ve Bizans'a karşı koyabilmişlerdir. Anadolu imar faaliyetlerinin pek çoğu bu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Yolcuların hem korunmasını hem de istirahatını sağlayan "han"lar, yarı karakol özelliği gösteren "ribat"lar, kervansaraylar vb. kurumlar devletin köklenip güçlenmesinde etkili olmuştur (Baykara, 1985: 27).

İbni Batu da Konya için şöyle diyor: "Büyük bir şehirdir; iyi yapılmış, suyu, ırmağı, bahçeleri ve meyveleri boldur. Bu şehrin sokakları çok geniş, çarşıları güzeldir, her sanat erbabı (loncalar) ayrı yer işgal eder. Selçuklular, mimaride ve sanatta çok ileri bir medeniyete erişmiştir. Anadolu'nun her bölgesinde kıymetli eserleri bugün bile asırlardır ayaktadır. İnsana verilen kıymetin çağdaş dünyasında görülen en somut şaheserleri miras bırakmıştır. İnsan ihtiyaçları için yapılan bu hanlar, kervansaraylar,

camiler, medreseler, darülacezeler, hamamlar vb. birçok eser varlığını Anadolu'da sürdürmektedir.” (Gordlevskiy, 2015: 207).

Anadolu Selçukluları en mamur, verimli ve her anlamda olgun dönemini Sultan I. Alâeddin Keykubat döneminde yaşamıştır. Moğol akınları için Konya, Sivas, Kayseri, Niğde ve daha birçok şehrin kalesi yapılmış veya onarılmıştır. Beyşehir’de Kubadabad, Kayseri’de Kubâdiye Sarayı’nı I. Alâeddin Keykubat yaptırmıştır. Ayrıca ulemadan birçok kimse başta Mevlâna Celaleddin, Muhyiddin Arabi, Şeyh Ömer Sühreverdi, Sultanül-ulema Bahaeddin Veled gibi isimler olmak üzere Konya’da sultan tarafından yakın bir ilgi görmüş, desteklenmiştir (Önder, 1971: 23). Konya, bu sistem sayesinde ticari hayatta, bilimde çok ilerlemiş, Anadolu’da ihtiyaç duyulan huzur ve sükûnet ortamı da böylece beraberinde gelmiştir. Doğudan batıya pek çok seyyah, bilgin, tacir, derviş, asker, talebe bu kente gelmiş; felsefenin, tıbbın, sanatın, edebiyatın kuvvetli temsilcileri bu diyarlarda yetişmiştir.

Konya, Haçlı Seferlerinden sonra en büyük zulmü ve yağmayı Moğollardan görmüştür. 1237 yılında Alâeddin Keykubat’ın Kayseri’de vefatı ve ardından 1243 Moğol yenilgisi ile artık Anadolu Selçuklu Devleti için geri sayım başlamış ve sona yaklaşmıştır. Konya vergi karşılığında yağmadan kurtulmuştur. Eflaki’nin eserinde ise bu durum Mevlâna’nın kerametine yorulur. Konya, Moğollar tarafından istila edilmez; ama vergiler ve istedikleri yöneticileri tayin etme konusunda karşılarında bir engel de kalmaz. 1237-1302 yılları arasında sekiz sultan bazen de ülkeyi ortak idare etmek suretiyle tahta geçmişlerdir.

Kösedağ Savaşı ile Anadolu’da dağılan birlik neticesinde ortaya çıkan beylikler müstakil hareket etmeye başlamışlardır. 1327’de Karamanoğlu Mehmet Bey Konya’yı kuşatarak ele geçirmiştir. Daha sonra Selçuklu ailesinden Gıyaseddin Siyavuş’u Konya tahtına çıkarmıştır (Yıldırım, 2015: 7).

Konya’ya sahip olan Karamanoğulları, çöken Selçuklu Devleti’nin varisi olarak kendini görüyorlardı. Osmanlı ile yakın ilişkiler geliştirip kız alıp vererek akrabalık bağı kuruyorlardı. Siyasi menfaatleri gereği Osmanoğulları’na karşı yumuşak bir siyaset izlemekteydiler. Kendi varlıkları için zikzaklı bir denge politikası güttüler. Murad Hüdavendigâr zamanında Konya Kalesi on iki gün muhasara altında kalır. Bu

kuşatmadan kurtuluşun olmayacağını anlayan Karamanoğlu Alâeddin Bey karısını Murad Hüdavendigâr'ın çadırına gönderir. Babasının elini öpüp af dileyen Nefise Sultan kocasının bağışlanmasını diler. Murad Hüdavendigâr Karamanoğlu'nun elini öpüp özür dilemesi karşılığında kuşatmayı kaldırır. Karamanoğlu Alâeddin Bey kayınpederinin elini öperek hâkimiyetini kabul eder (Konyalı, 2007: 77).

I. Murad'ın Kosova'da şehit düşmesini fırsat bilen Karamanoğlu yine kıskırtıcı ve saldırgan tutumlarına başlar. Bu kez karşılarında Osmanlı tahtında Yıldırım Beyazıd vardır. Osmanlı'nın Niğbolu meşguliyetinden faydalanan Karamanoğlu Alâeddin Bey, Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşa'yı esir alır. Bu hadise sonrasında Yıldırım Beyazıd Karamanoğlu'nun ortadan kaldırılması gerektiğini düşünür. Anadolu'ya geri dönen Yıldırım Beyazıd, Timurtaş Paşa'yı esaretten kurtarır ve Alâeddin Ali Bey'i esir eder (Önder, 1971: 30). Konya, Larende (Karaman), Aksaray, Niğde toprakları Osmanlı kontrolüne geçer. Yıldırım'ın üzerlerine geldiğini gören Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey Osmanlı'nın Paşası Timurtaş Paşa'yı ve beraberindeki armağanlarla özrünün kabulü ve affına da sebep olsun diye Yıldırım Beyazıd'a gönderir. Yıldırım Beyazıd, Alâeddin Ali Bey'i esir alır. Onu da Karamanoğlu tarafından esir alınan Timurtaş Paşa'ya teslim eder. Gayesi Karaman'ı (Larende) fethederken koz olarak elinde tutmaktır denilir. Ancak rivayet edilir ki zaten kini olan Timurtaş Paşa, Yıldırım Beyazıd'ın müsaadesini almadan Alâeddin Ali Bey'i ipe boğarak öldürür. Padişah, kız kardeşi Nefise Sultan'a karşı bu oldubittiği hoş görmez gibi görünür (Konyalı, 2007: 79). Bu hadiseden sonra bölge 1402 yılına kadar Osmanlı hâkimiyeti altında kalır. Timur Ankara Savaşı'ndan sonra Alâeddin Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Beyleri Bursa tutsaklığından kurtararak Konya tahtına oturtur. Maksat Osmanlı-Karamanoğlu çatışmasını tekrar başlatmaktır ve gaye hâsıl olmuştur. Karamanoğlu Mehmed Bey'in Bursa'ya saldırıp şehri yağma etmesine 1414 yılında Çelebi Mehmet karşılık verip Konya üzerine yürümüştür. Bu dönemde Karamanoğulları da güçlü bir yönetim ortaya koyamamışlardır. Karamanoğlu Beyliği Konya ve Niğde olmak üzere ikiye bölünür. Konya'da Mehmed Bey, Niğde'de kardeşi Bengi Ali Bey hüküm sürmüştür (Önder, 1971: 31).

Selçuklu devrinden sonra Konya, Karamanoğlu-Osmanlı çekişmeleri ile eski parlak devirlerini arar olmuştur. Yüzyıllar boyu sürececek bu hâkimiyet mücadelesi buhranlı dönemleri de beraberinde getirmiştir. Moğol saldırıları, tacizleri, taht oyunları

ile Konya'daki idareciler Moğolların birer siyaset aleti hâline getirilmiştir. XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın tamamı bu çekişme ve mücadelelerle geçmiştir. Akrabalık ilişkileri kurmak da Karamanoğlu-Osmanlı ilişkilerini istenilen noktaya getirememiştir. Bu tehditte kurtulmak için Fatih Sultan Mehmet Orta-Anadolu siyasetine ağırlık vermiştir. İbrahim Bey'in ölümü üzerine Akkoyunlu ve Memlûklerin bazıları karşısında harekete geçerek H.872/1468 yılında önce Konya'yı koruyan Gevele Kalesi'ni ardından da Konya'yı almıştır. Fatih Sultan Mehmet Konya'yı bir Beyler Beyi merkezi hâline getirip Manisa'daki Şehzade Mustafa'yı Sancak Beyi olarak Konya'ya görevlendirdi. Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Konya'ya Cem Sultan tayin edilmiştir. On beş yaşında Konya'ya vali olarak gönderilmiştir (Önder, 1971: 34). Fatih'in vefatı üzerine kardeşi II. Beyazıd ile mücadeleye giren Cem Sultan, şehrin Osmanlı idaresine alınmasında ve alışımasında çok etkili olmuştur. Halkla arasında kuvvetli bir bağ kuran Cem Sultan, II. Beyazıd ile girdiği taht mücadelesinde Konya halkının desteğini de almayı başarmıştır. Fakat bu çatışmanın kazanan tarafı II. Beyazıd olunca şehir ve halk bir hayli zarar görmüştür (Baykara, 2002: 184). Bu hadiselerden sonra Konya Valiliğine II. Beyazıd'ın büyük oğlu Şehzade Abdullah, ardından da Şehzade Şahinşah bu göreve getirilmiştir.

Konumuz gereği bu sınırlı alanda her tarihî ayrıntıya teferruatlı olarak yer vermemiz mümkün değildir. Ancak Konya merkezinden bakacağımız tarafsız bir açı ile Osmanlı devrinde Konya, Yavuz Sultan Selim devrine kadar hep bir mücadele, hep bir çatışma ile anılmıştır. Yavuz devri ve sonrası daha bir huzurlu sükûnet içinde bir Konya'dan bahsedilebilir. Şehir özellikle XVI. yüzyıldan sonra gelişimini devam ettirmiştir. Osmanlı dönemi Konya'sında imar ve ihya tarihi kaynaklara göre Osmanlıların Konya'yı Karamanoğulları'ndan alması ile başlar. İlk yapılan faaliyetin yıkılan surların onarılması olduğu belirtilmektedir. Dış surlara bitişik olan Ahmedek, bu dönemde zindan olarak kullanılmıştır. Bugünkü Zindankale adı da buradan gelmektedir. Seyyah Charles Texier surların sökülüp taşlarının özel mülk veya kamu binalarının inşasında kullanıldığını söyler. II. Kılıç Arslan Köşkü hariç pek çok yapının akıbetinin benzer olduğu anlatılmaktadır (Karpuz, 2002: 192). Fatih Sultan Mehmed, Konya'yı aldıktan sonra Mevlâna Dergâhı'na bazı yeni vakıf gelirleri tahsis ederek türbeyi ve Konya Kalesi'ni tamir ettirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in, Dutlu'dan Mevlâna Dergâhı'na içme suyu getirdiği bilinmektedir. Ayrıca Konya'ya uğradığında fakirlere

sadaka dağıttığı da bilinir. Kanuni Sultan Süleyman devrinde talimatı verilmiş ve ölümü üzerine tahta çıkan II. Selim döneminde Mevlâna Dergâhı yanındaki cami ve imaret yapılmıştır. Kendisinin (II. Selim), Konya valiliği döneminde yakından ilgilenip bizzat takip ettiği bir camidir. Konya'daki bazı hanlar, hamamlar, medreseler, müesseseler Osmanlı devrinde Konya'nın ihmal edilmediğinin göstergelerindendir. Osmanlı döneminde Konya'da görev yapan Osmanlı valilerinin de pek çok müstakil eseri, hizmeti olduğunu belirtmekte yarar vardır. Önemli bir şehir ile bir başkent payitaht olan şehrin (Konya-İstanbul) yatırımları arasında elbette farkın olması tabidir. Osmanlı devrindeki birçok yapının gösterişten uzak ve kerpiç yapıdan ibaret olduğu için uzun ömürlü olmadığından bahsedilir. Bu devirden günümüze kadar gelen meşhur yapılardan bazıları şunlardır: Aziziye Camii, Selimiye Camii, Piri Mehmet Paşa Camii, Şerafeddin Camii, Kapı (İhyaiyye) Camii, Nakiboğlu Camii, Dursunoğlu (Tahir Paşa) Camii, Yusuf Ağa Kütüphanesi. Konya'da, Osmanlı Devleti döneminde eserlerin geçmiş dönemlere nazaran fazla çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir (Muşmal, 2016: 140-152).

Konya'daki türbeler daha çok Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı devirlerinde inşa edilmiş olup maddi ve manevi açıdan kıymet biçilemez anıtsal mezarlardır. Bu türbeler, halkın sahiplenmesiyle asırlardır sapasağlam ayaktadır.

Konya'nın Selçuklu Devri Türbeleri:

Selçuklular döneminde şehirde inşa edilen birçok hazire ve türbe vardır. Bu türbeler yapım şekli, malzemesi, tezyinatı, vb. sanatsal ve kültürel açıdan ayrı bir önem taşımaktadır. Bu yapılar Selçuklu sanatını ve mimarisini bulabileceğimiz ender yapılardandır. İlgili başlıklar altında bir sanat tarihçisi kadar detaya girmeden de olsa tanıtmaya çalıştığımız bu türbelerin burada sadece isimlerini zikredeceğiz. Kendine has bir türbe mimarisini ortaya çıkaran Selçuklulardan günümüze ulaşabilmiş bazı türbeler şunlardır: Seyyid Mahmud Hayranî, II. Kılıç Arslan Türbesi, Alâeddin Türbesi (Selçuklu Sultanları), Tacülvezir Türbesi, Bedreddin Gühertaş Türbesi, Karaaslan Türbesi, Pîr Esad Türbesi, Sadır Sultan Türbesi, Ateşbâz-ı Veli Türbesi, Bedreddin Muslih Türbesi, Cemel Ali Dede Türbesi, Hoca Ahmed Fakih Türbesi, Saderddin Konevi Türbesi, Şeker Furuş Türbesi, Beyhekim Türbesi, Celaleddin Karatay Türbesi, Gömeç Hatun Türbesi, Beyhekim Türbesi, Hoca Cihan (Mursaman) Türbesi, Kesikbaş Türbesi, Seyyid Harun Veli Türbesi, Ak Türbe, Nasreddin Hoca Türbesi, Seyfeddin

Karasungur Türbesi, Sahip Ata Türbesi, Tavus Baba Türbesi, Ali Gav Türbesi (Medresesi), Şeyh Bedreddin Türbesi, Ferhuniye Süt Tekkesi.

Konya'nın Karamanoğulları ve Beylikler Devri Türbeleri:

Konya'da Selçuklu'dan Osmanlı'ya geçiş evresi yaklaşık iki buçuk asırlık küçümsenemeyecek uzun bir zaman dilimine karşılık gelmektedir. Kuvvetli bir devlet otoritesinin olmayışı bu dönemdeki eser sayısına yansımıştır. Beylikler döneminde inşa edilen eserlerin sayısı Selçuklu dönemi ile kıyas kabul etmeyecek derecede azdır. Ancak nitelik olarak Karamanoğlu ve Beylikler döneminin kendine has türbe mimarisi özellikleri bulunmaktadır (Karpuz, 2002: 190-193). Bu devrin içinde sayabileceğimiz türbelerden bazıları şunlardır: Fakih Dede Türbesi, Mevlâna Türbesi (bu dönemde yenilenmiştir, ilk şekli Selçuklu devridir), Şerafeddin Türbesi (ilk hali), Şeyh Osman Rumi Türbesi, Ulaş Baba Türbesi, Şeyh Şücaeddin Türbesi, Turgutoğulları Türbesi (Kuşlu Kümbet), Ebu İshak Kâzurûni Türbesi, Rüstem Bey Türbesi, Şeyh Yusuf Türbesi (Ereğli), Sungur Bey Türbesi (Ilgın)

Konya'nın Osmanlı Devri Türbeleri:

Bu dönemde yapılan en meşhur ve ziyaretçisi olan türbeler hiç şüphesiz Mevlâna Türbesi haziresindeki türbelerdir. Bunlar: Hürrem Paşa Türbesi, Hasan Paşa Türbesi, Sinan Paşa Türbesi, Fatma Hatun Türbesi, Mahmud Bey Türbesi en bilinen Osmanlı devri türbeleri arasındadır. Bunun dışında Şeyh Şücaeddin Türbesi, Şeyh Halili Türbesi, Ebu Said Muhammed Hadimi Türbesi, Şeyh Mehmed Bahaeddin Nakşibendî Türbesi, Memiş Efendi Türbesi, Şeyh Hacı Abdullah Efendi Türbesi.

b. Konya'nın İnanca Bağlı Geleneksel Kültüründe Türbeler

Konya tarih içinde Selçuklular, Karamanoğulları, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'sinde ilmin, ticaretin, devletin merkezi şehirlerinden biri olmuştur. Tarihteki ilk yerleşim yerlerinden Çatalhöyük'ün bu ilin sınırları içinde olması tesadüfi bir oluşum değildir. Konya, altısının isimleri belli olmak üzere on dört peygamberin mezarı olan bir şehirdir (Es, Ty: 7). Sarı Yakup Mezarlığı yakınında (3), Hisar Önü Anıt/Ticaret Lisesi civarı (1), Şehitler Mevkii-Kadınlar Pazarı yakını- (1), Musalla civarı (4), Alâeddin Cami civarı (3), Yeni Kale Kapısı Mezarlığı İl Sağlık Müdürlüğü- Zafer arası (2) olmak

üzere kaynaklarda Konya’da metfun peygamberlere yer verilmektedir (Özönder, 1990: 7-8; Öztürk, 2008: 110-111). Bugün ismi geçen bu peygamberlerin mezarları olduğu söylenilen mezarlıkların yerinde mezarlardan başka yapılar vardır. Pek çok evliya mezarının bulunduğu Konya, “Belde-i Muhayyere” olarak bilinmektedir.

Konya’daki yatırlar, türbeler ve ziyaretgâhlar yüzlercedir. Halk bu metfun kimseleri, Efendi, Dede, Çelebi, Baba, Şehit, Şeyh, Veli, Evliya, Sultan gibi unvanlarla anmaktadır. Bu şahıslar sadece Konya tarihi ve kültürüyle değil Türk İslam tarihi ve kültürü ile yakından bağlantısı olan kişilerdir.

Konya’daki geleneksel halk inançları noktasında türbelere olan ilgi, Anadolu’nun ve Türk dünyasının diğer yörelerinde olduğu gibidir. Eski Türk inançlarının izlerini taşıyan, bazı sihrî uygulamaları barındıran, halkın çeşitli istek ve problemlerine karşı pratik çözüm ihtiyaçlarından doğmuş olan ziyaretler ve türbeler etrafında bir inanma dairesi oluşmuştur. Bu kutsal mekân sınırları içindeki inanç ve uygulamaların zamanla unutulmaya yüz tutuşu, hem insanların gelişen tıp ve teknolojiden yana yönelmeleri hem de bu inanışların zamanla resmi dinin de etkisi ile batıl inanç olarak görülüp yadırganmasındandır (Duymaz, 2000: 342). Bu türbeler hem Konya hem de Türk tarihi ve kültürü açısından önemli bir belleğe sahiptir.

İnsanlar bazen kutsalın sınırlarını aşabilmektedir. Gerek eski Türk İnançlarında gerek ise İslamiyet’te kutsalın merkezi ve kaynağı Tanrı’dır. Tanrı dışındaki kutsal kabul edilen her şey kutsiyetini Allah’a olan yakınlığından almaktadır. Günümüzdeki Müslümanların türbeleri ve yatırları aşırı yüceltmeleri kutsalın merkezine koymaları Kur’an ve hadis öğretilerinden uzak kalmalarına işarettir. Bazı Müslümanların türbelere veya yatırlara tapınma, bazen de doğrudan istekte bulunmaları cahiliye dönemi insanların putlara tapınma, kâhinlerden medet umma hastalığına benzemektedir. Çünkü İslam, aracı kabul etmekte, şirki de en büyük günahlardan saymaktadır (Musahan, 2015: 122).

Konya halk inançları içerisinde türbelerle ilgili inanışlar önemli bir yer teşkil etmektedir. Halk belirli zamanlarda ya da zamana bağlı kalmaksızın bu türbelere ve tekkelere gidip dua etmektedir. Bu ziyaretlerin öncesinde, ziyaret esnasında ve sonrasında birtakım işlemler yapılmaktadır. Türbeye tuz götürmek, türbeden tuz almak,

bez/çaput vb. şeyler bağlamak, kendilerinden ya da duanın merkezindeki kişilere ait giysi bırakmak, adak adamak, kurban kesmek, türbe veya türbedeki sanduka etrafında üç/yedi defa dönmek yapılan pratik ve uygulamalardan bazılarıdır.

Türbelerde yapılan ritüeller ve uygulamalar ziyaretçiler için kimi zaman kolay olmamaktadır. Ziyaret günü ve zamanları dışında geldiklerinde kapının kilitli olması, özel mülkün sınırları içinde kalması⁴, yolunun olmaması veya kötü olması⁵, caminin içinde olması⁶ gibi fiziki engeller vardır. Bunların yanında halktan bazı kimseler veya kimi din görevlileri, ziyaretçilerin uygulamalarındaki “hurafeleri” tamamen yardımcı olmak adına iyi niyet göstererek yapmamaları için müdahil olmaktadır. Geçmişte de Cumhuriyet’in ilk yıllarında (1925), tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasından türbeler olumsuz olarak etkilenmiştir. Siyasi ve toplumsal hadiselerden doğrudan etkilenen türbeler sadece ziyaretçi yokluğundan öte giderek yok olma/edilme ile karşı karşıya kalmışlardır. Meydan genişletme, yeşil alan elde etme, bakımsızlık, ilgisizlik gibi gerekçelerle Ulvi Sultan Türbesi ve Mescidi, Akıncı Türbesi, Anber Reis Türbesi, Gidan Dede Türbesi (Güreşçiler Tekkesi), Şeker Furuş Türbesi yıkılan, yok olan türbelerimiz arasındadır.

Ziyaretçilerin, bu mekânları ziyaretindeki tavırları, algıları kesinlikle bu türbelerde metfun zatlara mabud, tapılacak ya da ilah yerine koyan bir anlayış değildir. İnsanlar bu ziyaretlerini “aracı kılmak, vesile yapmak, sebebine sarılmak, sebebini aramak” gibi deyimlerle açıklamaya çalışmışlardır. Kur’an-ı Kerim’de:

⁴ Konya Şeker Fabrikası bahçesi içinde kalan Şeker Furuş Türbesi ziyarete kapatılmıştır desek yanlış söylemiş olmayız. Fabrikanın ve ziyaretçilerin güvenliği açısından olduğunu düşünmekteyiz. Ancak netice itibari ile bu türbeye sadece güvenlik görevlilerinin bulunduğu girişten geçilmektedir. Görevlilere türbeyi ziyarete geldiğimi söyleyince yasak olduğu cevabını aldım. Kendimi tanıtip bir araştırma için ziyaret etmemin mümkün olup olmadığını sorunca görevliler idareye bilgi verip bir güvenlik görevlisi nezaretinde araştırma yapmama müsaade edildi. Bir diğer türbe de Ilgın Şeyh Bedredin Türbesi’dir özel mülkün sınırları içinde kaldığı için yabancılar tarafından ziyaret bilinmeyen veya rahat ziyaret edilemeyen türbelerdendir. Ziyaretimiz esnasında gördüklerimiz türbenin mahzen üstü katındaki eşyalar bize sanki civardaki evlerin deposu gibi kullanıldığı izlenimini vermişti.

⁵ Ilgın Sugur Bey Türbesi, aracınızdan indikten sonra tarlaların içinden yaklaşık 1km yürümek zorundasınız. Güneysınır Ak Türbe’nin ilçe merkezine yakın olmasına rağmen patikayı andıran yolu vardır.

⁶ Hoca Ahmed Fakih Türbesi, Kuzucu Sultan Türbesi, Siyavuş Türbesi, Şeyh Hasan ve Şeyh Osman Rumi Türbeleri, Beyhekim Türbesi

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun O’na yaklaşmaya yol (vesile) arayın ve onun yolunda çaba harcayın ki kurtuluşa eresiniz.” (Mâide, 5/35) denilmektedir.

Ayette de açıkça geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere Müslümanlar Allah’a yaklaşmak, yakınlaşmak için çeşitli vesileler aramaktadırlar. Veliler Allah’ın dostlarıdır, düşüncesinden hareketle türbeler ziyaret olgusu içinde önemli çekim merkezleri olmuştur. Köse ve Ayten’in araştırmalarında “sosyal temsil” olarak adlandırdıkları bu ilişki biçimi isteklerin üst mercilere aracı kullanmak suretiyle aktarılması formuna benzetilmektedir (Köse ve Ayten, 2010: 37). İşlam öncesi Türk düşünce sistemi içindeki Şamanların rolleri bu açıdan bakıldığında bize çok tanıdık gelmektedir. İşlam’la birlikte evliyaullahın Allah’ın sadık ve sevgili dostları olarak bilinmesi, ölümlerinden sonra menkıbe ve değişik anlatılarla kerametlerinin devam etmesi onlara halk gözündeki değerlerinden bir şey kaybettirmemiştir. Etkileri, ölümlerinden sonra da devam etmiştir.

Saha araştırmalarımızda karşımıza çıkan tablonun en sarih ifadesi aslında sevgidir, muhabbettir. Korkuya dayalı bir tazimin geri planda kaldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Konya bir âlimler ve veliler şehridir; malum tabirle Medinetü’l-Evliya’dır. Korkuya dayalı bir karşılık olsaydı halkın sağlıklı bir ruh hâli düşünülemezdi. Hızır (a.s)’a atfedilen sözde “...Barınacak bir karış bile yer bulsanız Konya’dan ayrılmayınız!” denilmez “Oradan uzaklaşınız!” diye tavsiye edilirdi. Nitekim zamanla halk arasında “Konya yerin altından yönetilen bir şehir” şeklindeki bir sözün yerleştiğini görebilmek mümkündür. Gerçek hayatları ile harmanlanmış menkıbevi hayatlar zamanla gerçek kimliklerin üstünü örtmüştür. Kimi yerde unutturduğunu bile söyleyebiliriz. Adı sanı bilinmese bile tek kelimelik “evliyaymış” cümlesinin arkasında halk muhayyilesinde birçok yaşanmışlıkları barındıran onlarca, yüzlerce anlatı vardır. Onların türbelerini, mezarlarını ziyaret etmek, hayatlarında onları referans etmek, çok çeşitli ihtiyaç ve dileklerine onlar aracılığı ile kavuşmak istemek korkuya dayalı bir tazimin ötesinde içten bir muhabbeti zuhur ettirir. Nitekim Hacı Bayram Veli hazretlerinin “Âlim ve velilerin kabirlerini ziyaret ediniz, o büyükler ziyaret edenlere şefaath ederler.” sözleri halk kültürümüzde türbe ve yatırlara bakışın temel dayanağının özünü teşkil etmektedir.

Türbelerin bilinilirlik açısından ziyaretçilerin artmasında efsane, menkıbe ve memorat gibi halk anlatılarının etkisi çok yüksektir. Saygıdan, vefadan, çeşitli

hastalıklarına şifa aramak, dilek dilemek gibi özel ve genel ihtiyaçlar olmak üzere çok değişik sebep ve vesilelerle türbeler ziyaret edilmektedir. Her ziyaretçinin en az bir ziyaret sebebini taşıdığını düşünecek olursak türbelerin onlarca ortak ziyaret motifi etrafında birleştiğini görebiliriz. Ocaklık yönü ile öne çıkan türbeler dahi farklı istekler için ziyaret edilmektedir. Türbenin halk arasında tek bir sebebe bağlı kalarak ziyaret kısıtlaması yapılmamıştır. Türk coğrafyasında olduğu gibi türbe ziyareti, hem geleneksel Türk dinî hem de resmî din (İslâm) bağlamında oluşan inanç kültürü içinde Konya’da da yaygın bir gelenek haline gelmiştir.

Konya ve çevresindeki tekkeler üzerine kaleme aldığı araştırmasında A. Erdoğan tekkeleri iki kola ayırmanın daha isabetli olacağı görüşündedir. Birincisi dervîşi ile muhibbanı ile bir tarikatın ayin için toplandığı tekkelerdir. Eskiden bunların büyüklerine hanikah, küçüklerine zaviye denirdi. İkincisi şeyhi, dervîşi ve ayini olmayan türbelerdir. Vaktiyle bir kimse ölmüş ve bazı açıkgozlu kimseler onun mezarını benimseyerek kendi geçimlerini sağlamak üzere bir şebeke yapmışlardır. Tekkelere benzeyen bir üçüncü kısım daha vardır ki bunlara da ocak denilmektedir. Burada bir mezar yoktur. Vaktiyle şifacı, sınık olarak tanınmış bir kimsenin sülalesinin elinde bulundurduğu ve “el verme” şeklinde gelecek nesillere aktarılan bir gelenek hâlini almıştır. Dördüncü kısım daha ekleyebiliriz. Bunlar tarihî bir şahsiyet olarak gerçek kimliği bilinen sultan, padişah, devlet adamı, şeyh, müderris, mutasavvıf gibi kişilerin kabri üzerine inşa edilen türbelerdir. Bu türbelerin zamanla sınanmış yerlere dönüştüğünü görmekteyiz. Yakın dönemlere kadar birçok hastalık Konya’da olduğu gibi Anadolu’da da benzer metodlarla tedavi edilmiştir. Bir hastalığın hangi tekkeden geçeceğini bilmek için şöyle bir ritüel uygulanır: Ailesinde Mehmet adlı bir kimse bulunan yedi evden yedi tane bıçak alınır. Bıçakların adına tahmin edilen tekkelerin adı yazılır. Bıçakların ucu içi su dolu kabın içine sokulur, üç gün sonra bıçaklar sudan çıkarılıp kenara konur. Hangi bıçağın ağzı daha fazla küf tutmuşsa hastalık o tekkeden geçecek demektir (Erdoğan, 1937a: 814).

Kültürümüzde türbelerle birlikte ortaya çıkan bir türbedarlık müessesesi vardır. Bu babadan oğula veya aynı sülale içinde devam eden bir gelenek hâlini almıştır. Ateşbaz-ı Veli Hazretlerinin türbesinin her türlü hizmetinde bulunan aile bu geleneğin günümüzdeki yaşayan temsilcilerinden bir tanesidir. Silsile yoluyla atalarından miras

kalan türbedarlık vazifesini Fatma Bekleyiciler Hanımefendi devam ettirmiştir. O da babası ve dayısı gibi uzun yıllar Ateşbaz Veli Hazretlerinin feyzinden bereketinden istifade etmiştir. Ardından en büyük çocuğu olan kızı Şerife Akyel Hanımefendi, annesinden sonra türbedarlığa talip olmuştur. Annesi vefat ettikten sonra türbenin gönüllü hizmetkârı olmuştur (Bekleyiciler, 2015). Karşılık beklemeden yapılan hizmetin evliyanın himmeti ile karşılık bulacağına inanılmaktadır. Türbedarlık maaş için yapılan bir meslek olarak görülmemiştir. Genelde gönül ehli kimseler tarafından “Allah rızası kazanmak” için yürütülen bir hizmet olarak görülmüştür.

Anadolu’da türbelere özel bir önem verilmiştir. Osmanlılar türbeler için vakıflar kurmuş veya bir arazinin, dükkânın, vb. şeylerin gelirlerini, kiralarnı türbenin ihtiyaçları için tahsis etmişlerdir. Bakım, onarım, kandil (aydınlatma) gibi her türlü ihtiyaçları buraların gelirleri ile giderilmektedir. Bazı devlet büyükleri de yaptıkları bağışlar ya da hediyeler ile türbelerin eksiklerini tamamlamaktadır.

Tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanun 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun (30 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun) 13 Aralık 1925 tarihinde Resmî Gazete yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Anadolu’nun Türkleştirilmesinde büyük katkısı olan tekke ve zaviyeler Anadolu Türklüğünde göçebelikten yerleşik sisteme geçiş ve yeni bir medeniyet inşa edilişte son derece katkısı olan kurumsallaşmış yapılar olmuştur. Tarikat ve tasavvuf mensubu kişilerin geleneklerinin yaşadıkları bu merkezler aynı zamanda birer eğitim ve irfan yuvası olmuştur. Türbelerin yanında, bitişiğinde kalıntlarına rastladığımız, varlığından tarihi vesikalarla haberdar olduğumuz yapılar mevcuttur. Bunların oluşmasındaki temel etken şeyhlerin, tarikat önderlerinin sağlığında türbelerini yaptırmış olmasıdır. Bir başka oluşum ise talebelerin şeyhlerini medresenin yakınına defnedip türbe inşa ettirmeleridir.

Devlet ve toplum hayatında ciddi katkılar vermiş bu müesseseler zamanla bozulmaya yüz tutmuştur. Ayrılıkların, yozlaşmanın, devlette yer edinmenin, devlet içinde siyasi bir güç hâline gelmenin yollarını arayanların uğrak yerleri hâline gelmiştir. Bunun yanında yeni kurulan ve yönünü batıya dönmeye çalışan bir devletin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmüştür.

Mustafa Kemal'in Kastamonu gezisi sırasında 30 Ağustos 1925 tarihinde söylediği şu sözlerin Kasım ayında mecliste kabul edilecek yasanın işaret fişeği olduğu düşünülmektedir: *“Ölülerden medet ummak, medeni bir cemiyet için, şindir (lekedir) Efendiler ve ey millet, biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler ve meczuplar memleketi olamaz. En doğru ve en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır.”*

V. Temel Kavramlar

a. Adak (Nezir)

Bu sözcük, adamak fiili veya adanılan şey anlamına gelmektedir (e-TDK, 2016). Herhangi bir konuda istenilen dileğin gerçekleşmesi karşılığında dilekte bulunan kimsenin taahhüt ettiklerini yerine getirme inancından doğar. Bir dileğin gerçekleşmesi için türbelere, tekkelere, ermişlerin mezarlarına ve kutsiyetine inanılan bir yere eşyalar adanır, kurbanlar kesilir. Bu isteklerin bir sınırı yoktur. Hastalıktan kurtulmak, belayı defetmek, çocuk sahibi olmak, kısmetini açtırmak, musibetlere karşı kendini güvende hissetmek, derslerinde, sınavlarında başarılı olmak, orada yatmakta olan zatın şefaatinin istemek ve daha sayısını arttırabileceğimiz pek çok istek vardır. İnsanlar dileklerinin kabul olması için türbelerde mum yakar, taş yapıştırır, çevrede bulunan ağaçlara bez bağlar. Buradaki yatırıcı aracı olarak onun “yüzü suyu hürmetine” diye dualarının dileklerinin kabul olacağı inancı yaygındır. Bu türden adakların halk inancında önemli bir karşılığı vardır (Uludağ, 2002: 23). İlkel topluluklarda da kanlı ve kansız kurbanlar olmak üzere tanrıya sunulan adaklar vardır. Bununla birlikte insan, hayvan, değerli eşyalar, değerli madenler pek çok nesne adak olarak sunulmuştur. Yağmur dileğinde bulunan Şamanist Türklerde adak aşı pişirmek bir adak geleneğidir (Hançerlioğlu, 2000: 9). İslam'da dinen mükellef tutulmadığı hâlde kişinin kendi isteği ile duasının gerçekleşmesi karşılığında verdiği söz olan adağı yerine getirmek o kişiye vacip olur. Burada İslami kurallara aykırı olmamak kaydıyla istekte bulunmak şartı mevcuttur. Ayrıca isteğin gerçekleşmesi durumunda adağın yerine getirilmemesi kefâret gerektirir. Bu oruç tutmak ya da kurban kesmek olarak karşımıza çıkmaktadır (Gündüz, 1998: 16).

İslami literatürde nezr; adak, adama (Devellioğlu, 2004: 832) anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Kur'an-ı Kerim'de adak konusu farklı ayetlerde zikredilmiştir. Hac Suresi 29. Ayet “adaklarını yerine getirsinler”, denilmektedir. Dehr Suresi (İnsan

Suresi)’nde müfessirler şöyle bir rivayetten bahsederler: “Hz. Hasan ve Hüseyin hastalanmışlardı. Yanında birkaç sahabeyle beraber Allah Resulü ziyarete geldi. Sahabe-i ikramdan bazıları Hz. Ali’ye bu iki çocuğunun şifa bulması için Allah’a bir adakta bulunmasını tavsiye ettiler. Bunun üzerine Hz. Ali hanımı Hz. Fatıma ve hizmetçileri Kıddâ; çocuklar iyileşirse üç gün oruç tutacağız diye adakta bulundular. Allah’ın lütfuyla çocuklar şifa bulunca da bunlar verdikleri söz gereğince üç gün oruç tutmaya başladılar” (<http://www.kuranvakti.com/sureler/insan-suresi/>, 12.02.2016).

Kur’an’dan alınan bu örnek ayetler adağın İslam’da var olduğunun kesin kanıtıdır. Adı geçen madde ile ilgili olarak adak inancının İslam’dan önce de var olan Arap gelenekleri arasında görmenin mümkün olduğu belirtilmektedir. Adak İbrani ve Arap geleneklerinde daima kurban edilmek yoluyla yapılmamıştır. Hacca yaya olarak gitmek veya saçlarını kestirmemek de adanabilir (Hançerlioğlu, 2000).

Alevi-Bektaşî geleneklerinde adak, bağlı bulunan tekkeye gelenekler gereğince ortaklaşa yararlanım için yapılan bağış demektir. Burada adakla ilgili olarak adak akçesi, adak kurbanı, adak lokması, adak muhabbeti, adak orucu gibi birtakım deyim ve terimler karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2003: 15).

b. Kerâmet

Allah’ın veli kulları tarafından gösterilen veya göstermeye ancak velilerin muktedir olabildikleri olağanüstü durumlara verilen addır. Sözlük anlamı olarak kerem, bağış, ikram, ağırlama lüzumu hâlinde velilerin göstermiş oldukları fevkalade hal (Devellioğlu, 2004: 508) olarak açıklanmaktadır. Veliler durduk yere kerametini ifşa etmezler. Hatta onlara özel olarak verilmiş bu hâl velilerin tedirginliğini ve Allah’a olan rabıtasını artıran bir güçtür. Kerametle endişe etmesi, kendine verilen bu vazifenin onu şımartması, yoldan çıkarması veya kibre tevessül edebilecek bir duruma düşebilmesi ihtimali karşı onda oluşturabileceği evhamlarıdır. Her yaratılmışa nasip olmayacak bir manevi güce kavuşmak onun şükrünü ve abitliğini artıracak bir vesiledir. Velilik mertebesine ulaşmış zatların pek çok kerameti zuhur etmektedir. Tasavvufta bununla birlikte kerametın aldâtıcı olabileceği aslolanın keramet değil “istikamet sahibi olmak” olduğu esas meseledir (Gündüz, 1998: 217). Kerem, ihsan anlamına da gelen keramet, bazı kişilerin diğer insanlardan farklı unsurlarla manevi yönden Hak tarafından donatılıp

belirli derecelere erişmiş olduktan sonra herkes tarafından ortaya çıkarılamayacak hâlleri göstermeleridir. Aslında keramet veliliği kabul görmüş kimseler arasında bir sırdır. Bu sırrı gerek şart oluşmadan ifşa edenler hoş karşılanmamıştır. Zevle Hatun Türbesi başlığı altındaki anlatıda sırrı ifşa olan Muhammed'e babası Sadreddini Konevi kızar. Bu olaydan kısa bir süre sonra da Muhammet'in vefat ettiği rivayet edilmektedir.

Kerametler denemeye dayanan veya tecrübe ve tekrarlar sonucu ispatlanabilen metafiziksel hadiselerdir. Zehirli yiyeceklerden etkilenmeme, ölümünden sonra cesedinin bozulmaması, aynı anda birden fazla yerde görünme, ölüyü diriltme, tabiat olaylarına hükmedebilme, gibi birçok olağanüstü hadiseler kerametler için ortak motiflerdir. Keramet, din ve inancın konusunu oluşturur. İslam bilginleri özellikle kelimeler ve akaid âlimleri bu meseleyi mucize gibi itikadî bir konu olarak değerlendirmişlerdir. Tasavvuf ehli kimseler ise bu konuyu ilahî bir lütuf görüp ispat noktasında mucizeyi ispata yarayan delilleri keramet için de yeterli görmüşlerdir. Ululuk anlamı da olan keramet olgusu sadece İslam dininde görülmez. Keramet, Allah'ın bazı kişilere bağışladığı olağanüstü güç ve yetenektir. İslam terminolojisinde eren, evliya gibi keramet sahibi kimselere karşılık farklı dinlerde de benzer güçlere sahip kimseler görülmektedir. Yahudi ve Hristiyan din adamları ve mistik kimselerin Tanrı'nın yardımı ile hastaları iyileştirmek ve bazı olağanüstü hâller gösterdikleri rivayet edilmektedir. Ahd-i Cedîd'de havarilerin tebliğ faaliyetleri sırasında insanları kötü ruhların tesirinden kurtarmak, hastaları iyileştirmek gibi güçlerinin olduğu hatta havarilerden Petrus'un topal bir adamı iyileştirdiği nakledilmektedir (Uludağ, 2002a: 265).

Hristiyan, Yahudi, vb. inançlarda keramet mucize deyimi ile eş anlamda görülmüştür (Hançerlioğlu, 2000: 242). İslam literatürüne Hz. Muhammet'ten sonra girmiş Arapça bir isimdir. Her ne kadar Hz. Peygamber döneminde de bazı sahabelerin keramet olarak nitelendirilebilecek hadiseleri zuhur etmiş olsa da genel anlamda kerametler olgusu İslam kültürü içerisinde Hz. Peygamberden sonra yaygınlaşmıştır. Kerametleri nakleden bu küçük hikâyeler olarak menkıbe yahut menâkıb tahminen IX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Keramet kelimesinin çoğulu olan kerâmat, menekıb veya menkıbe yerine de kullanılmıştır. Bu yönü ile menkıbelerin esasını kerametler teşkil etmektedir (Ocak, 2010: 27). İslam inancında Müslüman olmayan

kişilerin yaptıkları olağanüstü şeylere inanç noktasında itibar edilmez. Bunlar; yapana felaket getiren sihir, büyü, kehanet, falcılık vb. şerli işler olarak görülmüştür (Hançerlioğlu, 2000: 243). Mucize İslam inancına göre peygamberlerin gösterebilecekleri olağanüstü hadiselerdir. Mucize ve keramet arasındaki fark birinin peygamberlerden zuhur oluşu, diğerrinin ise Allah'ın lütuf verdiği ilahî ve manevi bir güçle zahir oluşudur. "Keramet zahir olur, izhar edilmez." anlayışına göre veli kerametini meydana çıkarmaz, göstermez. Peygamber iddia ettiği peygamberliğini ispat için mucize gösterir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim peygamberlerin mucizeleri ile doludur. Hz. Muhammed'in gökteki ayı ikiye bölmesi, Hudeybiye'de susayan Müslümanların susuzluğunu gidermek için on parmağından su çıkarması, Miraç gecesi Mekke'den Kudüs'e oradan da yedi kat semaya yükselmesi; Hz. Musa'nın asasının ejderhaya dönüşmesi, peşinden kovalayan Firavun'un zulmünden kaçarken asası ile Kızıldeniz'i ikiye ayırıp denizi kendilerine yol etmesi; Hz. Süleyman'ın rüzgârı emrine alması, hayvanları işitip onlarla konuşması; Hz. İsa'nın beşikteyken konuşması, ölüleri diriltmesi vb. mucize örneklerini çoğaltmak mümkündür. Netice itibariyle mucizenin de keramet de yaratıcısı insanlar değil Allah'tır. Keramet ve veli ayrılmaz bir bütündür. Bu sebeple velilerin keramet göstermelerini caiz karşılayan görüşler ortaya çıkmıştır. Velinin velayetini ispatlaması kerametinin veya kerametlerinin zuhuru ile mümkündür. İslam âlimleri arasında bu mevzu ihtilaf teşkil etmiştir. Sûfî nazariyeciler keramet in caiz olduğunu bunun İslam'a ters düşen bir unsur olmadığını Kur'an ve hadislerden örneklere dayanarak görüşlerinin sahih olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. İlk dönemlerde özellikle keramet ve mucizenin benzerlikleri İslam âlimlerin tepkilerine sebep olmuştur. Mucize ve keramet arasındaki benzerliklerin olmasına karşın Sonraki dönemlerde ikisi arasında olan farkların bir rekabet veya çatışmanın oluşmasına kaynaklık edeceğinin söz konusu olamayacağı kanaatine varılmıştır. Hatta kerametlerin XI. yüzyıldan sonra tarikatların oluşması ile birlikte müritlerin şeyhlerine olan bağlılığı ve şeyhin tarikatı üzerindeki hâkimiyeti açısından kuvvetli etkileri olmuştur (Ocak, 2010: 28).

Kerameti bazı şeyhler reddetmişler; bazıları da fazla önemsenecek ciddi bir hadise olarak değerlendirilmemesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Büyük sûfilerden Beyazıd-ı Bestamî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşleri bu konuda dikkat çekmektedir. "Lanetli şeytan da bir gecede meşrikten mağribe gider, balık da suda yüzer, leş yiyen

kargalar da havada uçar” diyerek kerametlerin abartılmamasını isteyen Beyazıd-ı Bestamî esas kerametın Allah’ın emir ve yasaklarına uyan bir müminin gösterdiğini ifade etmektedir. Velilerin kerametleri onlardaki sıdk ve himmet üzere olmalarından kaynaklı olağan üstü manevi bir güçtür. Fakat bu gücü kullanmayıp keramet göstermeyen veliler, bu güce dayanarak tasarrufta bulunan velilerden üstündür. Muhyiddin İbnü’l-Arabî’ye göre sekiz organın sekiz çeşit kerameti bulunur. Bu organlar göz, kulak, dil, mide, cinsel organ, el, ayak ve kalptir. Bunların kerameti şer’i ve ahlaki olarak emir ve yasaklara uyması ile zuhur eder. Örnek olarak gözün harama bakmaması bu organın gösterdiği bir keramettir (Uludağ, 2002a: 267). Bu görüş üzerine olan mutasavvıflar açısından emsalleri çoğaltmak mümkündür. Netice itibarıyla Hakk’ın velisine ikramı olan keramet iki çeşittir. Birincisi ilimde, irfanda, ahlakta, ibadette, ahlakta, edepte, insanlıkta ve adamlıkta gösterilen üstün meziyetler, faziletler olan manevi ve hakiki keramettir. İkincisi ise kevnî ve surî kerametlerdir (Uludağ, 2002:209). Bunlar uzun mesafeyi kısa zamanda alma, az yiyecekla çok kişiyi doyurma, suda yürüyebilme, ateşte yanmama, vahşi hayvanlarla savaşma, aynı anda birkaç yerde görünme, cansız nesneleri hareket ettirme, mevsimi dışında meyveleri getirme, kuru ağaçtan meyve alma, kemiklerden diriltme, hastaları iyileştirme, cansız varlıkları konuşturma, öldükten sonra başkalarına yerini bildirip türbesini yaptırma, kuş-geyik gibi çeşitli hayvanların şekline girebilme vb. birçok keramet motifi yazabiliriz.

Keramet ve veli kavramı birbirini tamamlayan iki kavram gibidir. Ancak bu keramet algısının sonradan zuhur ettiği düşünülmektedir. Zira veli sıfatını taşıyan kişiler istek doğrultusunda zuhur eden bir âlamet gibi algılanmıştır. Keramet istekle veya yetenekle ortaya çıkan bir hadise değil, takva sonucu izni İlahî ile kendiliğinde gelişen hâldir. O sebeptendir ki velilere aynı zamanda hâl ehli (ehl-i hâl) de denilmektedir.

c. Makam

Arapçadan dilimize geçen bu kelime sözlük anlamı itibarıyla kıyam edilen durulacak yer, durak, memurluk yeri, ermişlerden birinin mezarı sanılan yer (Devellioğlu, 2004: 573) olarak bilinmektedir. Türbeler ve konumuz bahsi içinde kullanılan makam ifadelerinde peygamberlerin, evliyaların veya din büyüklerinin, bazen devlet adamlarının da türbe veya mezarlarını kasteden yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir çeşit sembolik mezardır. Orada ismi geçen zatın yattığından emin

olunamadığı için halk kültüründe bu tip mezarlara (makam) rastlamak mümkündür. Makamlarda kimin yattığı ya da gerçekten birinin orada metfun olup olmadığı farklı dönemlerde ilgilileri tarafından tartışma konusu ola gelmektedir. Halk kültüründe ise işin bu yönü halk tarafından dikkate alınmaz. Türk İslam kültüründe makam verme geleneği yaygındır. Yatır, türbe gibi kutsal mekân anlayışının var olduğu Türk İslam kültüründe insanlar, bu makamları içinde yatanın veya burada yattığı söylenen zatın ruhaniyetine inanarak ziyarette bulunmaktadır.

Tasavvuf terminolojisinde makam, sâlikin sıkıntılara karşı katlanarak göstermiş olduğu sabır ve faaliyetler neticesinde ulaşılmış olan merhale, mertebedir. Makamlar hakkında sûfi müelliflerin 7, 9, 10, 40, 100 ve 1001 gibi sayılar verdikleri görülmüştür (Uludağ, 2003: 409). Kâbe'deki kutsal taşın bulunduğu yer Makam-ı İbrahim, kıyamet gününde Hz. Muhammet'in oturacağı yer Makam-ı Mahmut olarak bilinmektedir (Hançerlioğlu, 2000: 294).

Türklerde ziyaret geleneği içinde insanlar bu makamlarda adı geçen zatların kabirlerini veya türbelerini onların kutsiyeti hürmetine Fatiha bağışlamak, dua etmek veya dilekte bulunmak için ziyaret etmektedirler. Sahabe isimleri, tanınmış büyük mutasavvıflar, din uluları gibi zatlar adına makamlar oluşturulmuştur. Bunlara Yunus Emre, Veysel Karani, Karaca Ahmet, Beyazıd-ı Bestami, Cüneyd-i Bağdadî, Ebu'd-Derda, vb. isimleri örnek verebiliriz. Anadolu'da Yunus'a ait olduğu söylenen onlarca türbe ve mezar bulunmaktadır. Bunlardan biri de Konya'nın Doğanhisar ilçesi Koçaş Köyünde bulunan yedi metre uzunluğundaki Yunus Emre mezarıdır. Halkın rivayetine göre Yunus'un kabri buradadır. İlmine hürmet göstermek için mezarı yedi metre yapılmıştır. Rivayetlere göre eskiden türbe olan bu mezar kerpiç olduğu için sonradan yıkılmıştır. Yunus'un kabri ile medresesi arasındaki uzaklık altı yüz arşındır. İhdas edilen bu kutsal yerler sayesinde halk, sevdiği, değer verdiği kimseleri, yâd etme fırsatı bulmaktadır. Çevresinde ortaya çıkan inanç ve uygulamalarla kültürel bir gelenek oluşmaktadır.

Anadolu'da ve Rumeli'de din, devlet ve tasavvuf büyüğü gibi kişilerin makam türbeleri bulunmaktadır. Murad Hüdavendigâr, I. Kosova Savaşı'nda cenk meydanında şehit düşer ve cesedi tahnit edildikten sonra Bursa'ya getirilir. İç organlarının defnedildiği yer bugün Balkanlarda bir makam türbesi olarak en çok ziyaret edilen

yerlerden biridir. Konya’da vefat eden Yıldırım Bayezid de benzer bir şekilde tahnit edilerek Seyid Mahmud Hayranî Türbesine defnedilmiştir. Bursa’ya defnedilme vasiyeti olduğu için burası geçici bir mezar olmuştur. Makamlar, başka bir yerde ölen kimsenin memleketinde veya hatırasını taşıyan bir yerde anılmasını ve ona Fatiha bağışlanmasını sağlamak için oluşturulmuş mezarlardır (Gölpınarlı, 1977: 222). Özkul Çobanoğlu, Kıbrıs Ömer Dede etrafında vuku bulan bir hadise için makamların yanında “türbe ikizleşmesi” tabirini de kullanmaktadır (Çobanoğlu, 1998: 9). Serdarlı Köyündeki Durmuş Dede Türbesi heyelandan çatlak ve yıkılacak vaziyettedir. Durmuş Dede köyden bir kadının rüyasına girer ve “Ayaklarım açıkta kaldı!” der. Bunun üzerine türbe yine aynı köyde başka bir yere taşınır. Türbenin eski yeri ise makam olarak kabul edilir.

ç. Menkıbe

Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü şahsiyetlerin yaşamları etrafında oluşan büyü, görkemli ve olağanüstü hikâyeler (e-TDK, 2015; Parlatır, 2006: 1056) olarak tanımlanan efsanevi anlatılardır. Arapça nekabe; isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak yahut haber ermek kökünden türeyen menkabenin çoğulu ise menakıptır. Övünülecek güzel iş, hareket ve davranış anlamlarına gelmektedir. Menkabe kavramı tasavvuf hareketi ile birlikte ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır. Menkabe kelimesi Türkçeye galat olarak menkıbe şeklinde geçmiştir. Kelimenin aslı mankabedir. Menkabe yahut menâkıb, sûfilerin ortaya çıkardığı olağanüstü olayları, kerametleri anlatan küçük hikâyeler anlamında kullanılmaktadır (Ocak, 2010: 27). Evliyaların hayatı etrafında şekillenen hadiseleri, velinin hayatını konu alan menâkıbnameler, toplumda velilere bakış açısını, onlardan beklentileri okuyabileceğimiz en şumüllü kaynaklardır. Velinin hayatı, faaliyetleri, kerametleri ve menkıbeleri hakkında bilgi veren eserlere velâyetname denilir (Uludağ, 2002: 372).

d. Sınanmış Yer

Eskiden Konya’da hastalıklardan kurtulmak için ziyaret edilen türbe, yatır, tekke ve ocaklar sınanmış yerler olarak adlandırılmıştır. “Şifa vericiliği” denenmiş yer olarak görülen bu mekânlar için kullanılan bu isimlendirme Anadolu sahasında Konya’ya ait bir isimlendirmedir. Konya’da muradına ermek, hastalığına şifa bulmak, hayır duada bulunmak veya ruhaniyetinden dua istenilecek çok sayıda sınanmış yer vardır. Afakan

Tekkesi, Tavus Baba Türbesi, Mursaman Tekkesi, Yılcık Tekkesi, Siğil Ocağı, Temreği Ocağı bunlardan sadece bir kaçıdır (Işık, 2015: 73). Tabir olarak “sınanmış yer” ifadesinin Konya’dan doğma veya Konya’ya özgü olduğunu belirten Işık’ın ifadelerinden bu yerlerin sadece Konya’da olduğu anlaşılmamalıdır. Muğla Akyaka’da Eren Dede isminde bir sınanmış yer bulunmaktadır. Halk buranın bir ermiş veya evliyanın makamı olduğuna inanmaktadır. Son dönem arkeolojik kazılarda burada bulunan Bizans dönemi mozaik kalıntılarının bulunması, burası hakkında bazı soruları beraberinde de getirir halk geleneği Eren Dede çevresinde devam ettirmiştir. Halk burada toplanır aşure pişirir, birlikte yerler, dağıtırlar, Eren Dede’ye dua ederler (Bildirici, 1997: sy). Sille Subaşı Mahallesi Dikili Kaya olarak bilinen yerde bulunan iki Kaya Kilisesi de halk arasında sınanmış yerlerdendir. Hastalıklarından kurtulmak isteyenlerin bir gece burada yatması gerekmektedir. Tepe Kilisesi olarak bilinen yerde de sütü kesilen kadınların burayı ziyaret ettiği anlatılmaktadır (<http://kesfidiyar.com/sille-aya-elenia/>). Kökleri Altay Şamanizmi’ne kadar uzanan bir kültürün kalıntısı olan bu geleneği Türk kültür coğrafyasının pek çok yerinde görebiliriz.

e. Tarikat

Tasavvuf ilmi ile ilgili araştırmacılar dört ana döneme ayırarak inceledikleri tasavvufi hareketleri şöyle sınıflandırmışlardır: “a) Hz. Muhammed ve Asr-ı Saadet Dönemi b) Tâbiûn Dönemi c) Tâbey-Tâbiûn Dönemi d) İlk Sûfiler Dönemi” (Altıntaş, Ty: 14; Güzel, 2015: 238). Kütübü Sitte adı verilen en sahih altı hadis kaynağında geçmediği için tartışmalı olarak bilinen bir Hadis vardır: “Benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine tabi olursanız hidayete erersiniz.” Hadis âlimlerince bu hadisin senedi sahih ve zayıflık konusunda tartışmalıdır. Ancak halk tasavvufundaki farklı zümre ve tarikatların dayanak olarak zikrettiği hadislerden biridir. Bir diğeri ise “Ümmetimin ihtilâfi rahmettir” diye rivayet edilen hadistir.

İslam toplumu çoğalarak yayıldıkça tasavvuf düşünce sisteminde farklı okullar diyebileceğimiz zümreler oluşmuştur. Takip edilen yollar artık farklılaşmaya başlamıştır. “Tarikat” sözlükte şöyle tanımlanmıştır: “Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılığına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı’ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.” (TDK, 2009: 1908).

Halkın ve devletin desteğini alan tasavvuf hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Sözlük anlamı itibari ile “yol” demek olan tarikat aslında İslam inancı merkezinde olan; fakat benzerlerinden düşünce ve uygulama yönü ile küçük farkları olan sosyal ve dinî gruplardır. Tasavvuf literatüründe ise İslam’ın istediği bir yaşam sürerken takip edilen, dünyada ve ahirette iyiliğe götüren yolların kurumsallaştırılmasıdır. Mutasavvıflar kendi anlayışları doğrultusunda tarikatlarını şekillendirmişlerdir. Pek çok tarikat kendi kurucusunun adı ile anılmış ve bu isimle tanınmıştır.

Ehl-i tasavvuf arasında tarikatların sayısı on iki olarak söylene de bu sayı şubeleri ile birlikte zikredilen rakamdan çok fazladır (Gölpınarlı, 1977: 326). Önde gelen tarikatların isimleri şunlardır: Kadirilik, Sühreverdilik, Şazeliyye, Kübreviyye, Çiştîyye, Mevlevîyye, Nakşibendiye, Bayramî, Bedevî, Bektaşî, Celvetî, Halvetî, vs (Öztürk, 2013: 64; Gölpınarlı, 1977: 326).

f. Tasavvuf

Burada tasavvuf maddesini ele almamızdaki temel amaç veli, keramet, sufizmin birbiri ile olan sıkı bağıdır. Gerçekte uzun ve teferruatlı olan tasavvufu biz çalışmamızda geçtiği yerlerde anlaşılmayı kolaylaştırması maksadı ile ele almaktayız. Mistik ve felsefik bir sistem olan tasavvufun esas somut olandan soyuta ulaşmak gayesi vardır. Kısaca bir kişinin tarikata girmesi ile başlayan ve “süluk” adı verilen silsileye göre; önce şeyhe, sonra Hazreti Peygamber’e (sav), sonra da Allah’a ulaşma gayesi vardır. Tasavvufta giren kişi insan-ı kâmil oluncaya kadar şeyhinin kontrolünde, onun eğitimindedir (Köksal, 1987: 232). Peygamberler tarafından gösterilen olağanüstü hadiseler “mucize”, tasavvuf ehli veli kimseler tarafından Allah’ın lütfu ile gösterdikleri olağanüstü hadiseler ise “keramet” denir. Tasavvufta esas olan keramet gizliliğidir. İhtiyaç olmaksızın izhar etmek ehli tasavvuf tarafından hoş karşılanmamaktadır. Tasavvufu sözlükler, “*Ruhen kendisini Allah sevgisine bağlama, adama* (Parlatır, 2006: 1637), *Tanrı’nın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği anlayışı ile açıklayan dinî ve felsefî bir akım, Kur’an’da önerilen ve Peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti, İslam gizemciliği.*” (TDK, 2009: 1911) olarak açıklamaktadır. Tasavvufun ıstılah manası ise zühd ve takva ile ruhunu temizleyip (Güzel, 2015: 237) Kur’an ahlakı ile ahlaklanmak, Hak’tan gayrı her şeyle ilgisini kesip, Allah’ın emir ve yasakları doğrultusunda Hz. Peygamber’in

örnek hayatı ile yaşamını şekillendirip, “*elinden, dilinden, belinden*” herkesin emin olduğu bir insan tipi oluşturmak, kısacası hâl ehli olmaktır.

Her sufînin kendine göre bir tanım yapması hâl ehli bir düşünce sistemi için doğal bir durumdur. İslam’da tasavvufun ortaya çıkışı zühhd hareketi şeklinde olmuştur. Yani dünya nimetlerini terk etme, zikir ve tefekkür hâlinde bulunma diyebiliriz. Sufizm ya da tasavvuf zamanla kendi kavram ve ilkelerini üretmiştir. Tasavvuf terminolojisi oluşmaya başlamıştır. Tasavvuf hayatı toplum içinde yaygınlaşmaya ve insanları çevresinde toplamaya başlamıştır. Bu yolu tercih eden şeyh ve müritler toplum hayatı içinde aktif, etkin roller üstlenmeye başlamıştır. Şeyh ve müritlerin başlarından geçen olağanüstü hadiselerin keramet motifleri ile süslenerek hikâyeleştirilmesi yaygın bir hâl almıştır. Bu evreye “*Kerametler Dönemi*” adı da verilmiştir (Öztürk, 2013: 50).

g. Şeyh (Mürşit)

Dilimize Arapçadan geçen sözcük; irşad eden, doğru yolu gösteren kimse anlamına gelmektedir. Sözlükte, “Tasavvuftaki mutlak mürşid Hz. Muhammed’dir ve onun hakikatine vâris olan zamanın sahibidir. İmamiyye mezhebinden olan tasavvuf ehline göre on ikinci imam Hz. Mehdî’dir. Ehl-i sünnete uyanlara göre ise o zamanın kutbudur. Mürşid sayılan şeyhlerin irşatları niyabet yoluyladır. Melamet ehliyse irşadın ancak zamanın sahibine ait olduğu ‘*Kalbe Bakıcı*’ denen kişilerin onun emri ve izniyle irşad edebilecekleri inancındadır.” (Gölpınarlı, 1977: 242). Tasavvufun asıl kaynağı Hz. Muhammed’e, oradan Asr-ı Saadet ve sahabelere ve onların takipçilerine kadar uzanmaktadır. Müslüman Türkler arasında pîr olarak Hoca Ahmed Yesevi Türkmen dervişlerinin pîri olarak kabul edilmektedir. Anadolu irfanı olarak tabir edebileceğimiz halk tasavvufu da bilinmez ya da anonim veliler olarak kabul edilen yatırları mürşit-mürît ilişkisi içinde “*Yesevi Dervîşi*” ya da “*Horasan Erenleri*” olarak tanıtılmaktadır.

ğ. Türbe

Devlet ve tarikat büyükleri, ünlü kişiler, zengin kimseler için yaptırılan özel mezarlara türbe denir (e-TDK, 2015). Türbe içinde ünlü kimselerin yanında onların aileleri, yakınları, arkadaşları gibi kimselerin de gömülü olabilecekleri özel anıtsal, sanatlı yapılar, özel mezarlardır. Türk coğrafyasında yaygın olarak görülen özel mezar

yapı tipidir. Türbelerde metfun olan şeyh, padişah, devlet adamı, abidevi şahsiyet vb. kim olursa olsun halk nazarında evliya mezarı olarak kabul edilir duruma gelmiştir. Bu mezar merkezinde birçok efsanevi hikâye anlatılıp kutsanmaya özel anlamlar kazanmaya başlamıştır. Türbeler zaman içinde sıradan yapılar olmaktan çıkıp manevi mekânlar haline gelmiştir. Mezarda metfun olan ulu zatın gerek hayatta iken gerek ölümünden sonra kerametler gösterebileceğine inanılmaktadır. Türbeleri inşa ettirenler sadece türbe yaptırmakla kalmamışlardır. Türbelerin giderleri için vakıflar kurup onların masrafları için gelir kalemleri oluşturmuşlardır. Bu vakıflar türbenin bakımı, onarımı, farklı ihtiyaçları için tahsis edilmiştir. her vakıf aynı güçte değildir; zengin vakıfların yanında mütevazı vakıflar da bulunmaktadır. Vakfiyenameler ile günümüze kadar ulaşan pek çok türbenin vakıflarından haberdarız.

Türbeler, belirli bir mimari tarza sahiptirler. Selçuklu dönemi türbeleri konik, külahlı, altıgen, sekizgen gibi köşeli yapılarla karşımıza çıkarken; Osmanlı dönemi türbeleri kubbeli bir yapı ile karşımıza çıkmaktadır. Türbelerin cenazelik, mahzen, dua odası, ziyaret odası gibi adlarla anılan bölümleri vardır. İki kısımdan oluşan türbelerin cenazenin bulunduğu bir alt kısım, bir de temsilî sandukaların bulunduğu ziyaret odası bulunmaktadır. Bazı türbelerin ziyaret bölümlerinde mihrap da bulunmaktadır. Düzgün ve kıymetli bir işçiliğe sahip olan Konya türbelerinin büyük bir çoğunluğu asırlardır ayakta kalabilmiştir. Tuğla, taş, genelde Sille Taşı dedikleri taş, çini türbelerin temel yapı malzemelerini oluşturmaktadır. Türbenin banisi ve türbede metfun olan kimsenin bilgilerinin bulunduğu türbe kitabeleri türbelerin künyeleri gibidir. Bu kitabeler bizleri pek çok konuda bilgi ve fikir sahibi yapmaktadır.

Türk kültüründe yazılı kaynaklarda ilk karşımıza “bark” kelimesi ile Orhun Kitabelerinde saygı duyulan kutlu kişilerin manevi ikametgâhları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev ile beraber kullanımında ev- bark terimi sadece ulu kişilerin yattığı türbeleri değil aynı zamanda evin kutsiyetini ifade etmektedir (Günay vd., 2015: 128). Aile türbeleri diyebileceğimiz sonradan “aile kabristanı” şeklini alan türbeler bize bunu hatırlatmaktadır. Aile efradı ile birlikte aynı türbede metfun bulunan türbelere Seydişehir Hacı Abdullah Efendi Türbesi, Ilgın Handevi-Kandevi Türbesi, Cemal Ali Dede Türbesi ve Mevlâna Türbesini örnek verebiliriz.

Her türbe olmasa da pek çok türbe aynı zamanda bir sınanmış yerdir. Türbeleri benzerlerinden veya sıradan mezarlardan ayıran en büyük özellikleri halkın çeşitli problemlerine çözüm, dertlerine şifa aradıkları yerlerden olmalarıdır. Türbeler, insanların geleneksel inançlarından izler taşımaktadır. Türbeler, soyutu bir Tanrı inancının somut araçlarla algılanmasına yardımcı olan yerler olarak kabul edilmektedir. Ölüme anlam katan fonksiyonu ile soyut somutlaştıran mekânlardır (Köse ve Ayten, 2010: 39). Ayrıca insanların kutsal mekân arayışlarına cevap veren yerlerin üst sıralarında türbeler gelmektedir. Toplumsal hafızanın bellek alanlarından olan türbeler vasıtası ile çevresinde gelişen inanç ve uygulamalar nesilden nesile aktarılma imkânına kavuşur. Bu ritüellerde resmî din (kitabî din) ile halk dininin birlikte yaşadığını görebilmekteyiz.

Türbeler içinde metfun kimselerin sağlığında kendileri tarafından yaptırılmış olabilir. Bunun yanında ölümlerinden sonra çocukları, torunları, kardeşleri, dönemin devlet adamları, idareciler ve millet tarafından yaptırılmış türbeler de vardır. Türbeler, halk kültüründe ulu ölümlerin mekânlarıdır. Bazı türbelerde buraların temizliğini yapan, ziyaretçilere ilgi gösterip bilgi veren, türbenin tertip düzeninden sorumlu kimseler vardır. Adına türbedar denilen bu kişiler sürekli buradadır. Bu şahıslar gönüllülük esasına dayalı ya da türbenin vakıf gibi gelirleri varsa buradan giderlerini ve maişetini sağlamışlar. Ateşbâz-ı Veli Türbesine komşu olan bir aile, silsile yolu ile türbedarlık yapmaktadır. Çevre düzenlemesini Meram Belediyesinin yaptığı bu türbenin hizmetkârı olan bir ailedir. Biz de pek çok ziyaretçi gibi komşuluk ettikleri türbeyi ziyaretimizde onların kapısını çalıp türbeye dair sohbet ettik. Tabi her türbe ve türbenin hizmetkârı onlar kadar şanslı değil. Ancak Türk halkının gönlündeki bu mekânlara karşı duyulan aşkı zorluk kabul etmediğini müşahade ettik. Bozkır Avdan Tekkesi'nin ziyaretçilerine bildik ön yargıları yıkan ilgiyle ziyaretçilere resmî din ve halk dini hakkında bilgi veren kıymetli imam hatibi (2016), bir türbedar gibi gönüllü hizmet etmektedir. Ancak asıl türbedarı diyebileceğimiz Hüseyin Bey gelen ziyaretçilere tekkenin kapısını açıp ihtiyaçları konusunda yardımcı olmaktadır.

Türbe, Arapça toprak anlamına gelmektedir. Türkçede bir ya da birden fazla ulu zatın mezarının üzerine yapı inşa edilmişse o “Filânın türbesi” diye adlandırılır. Ancak Konya’da “Türbe” sözü mutlak olarak söylenirse Mevlâna’nın Türbesi anlaşılır

(Gölpınarlı, 1977: 340). Konyalı olmanın bir göstergesi olarak söylenilen “*Türbe önünde evi, Meram’da bağı*” sözü Konya’da bilinen yaygın bir deyiştir. Burada türbe ile kastedilenin Mevlâna Türbesi olduğu anlaşılmaktadır.

h. Yatır

Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya (Gülensoy, 2011: 1088). A. Yaşar Ocak “yatır”ı külte konu olmuş mezar veya türbe sahibi veliler (Ocak, 2015: 16) olarak açıklamaktadır. Yatırların benzer mezar yapılarından, gördükleri ilgi dolayısı ile bir şekil farklılığı arz etmektedir. Türbeler gibi özel bir yapı mimarisine sahip değildirler. Ancak onların yanındaki veya yakınındaki bir ağaca bağlanan bezler, üzerine taşlara çizilmiş şekiller, dileklerin yazıldığı kâğıtlar, yoğun ziyaretçiler vs. gibi unsurlar ile sıradan mezarlıklardan ayrıldıkları görülmektedir. Her meçhul mezara yatır denilmez. Halkın nazarında evliya, Allah yolunda cihat ederken şehit olmuş, manevi yolun büyüklerinden birinin mezarı olduğuna inanılan yerler için yatır ifadesi kullanılmaktadır. Ölümünden sonra da manevi güçlerinin devam ettiklerine inanılan bu yerler için anlatılar, inanışlar oluşmuş veya yenileri oluşmaya devam etmektedir. Halk, gerçek kimliğini bilmediği bu kimseleri şeyh, seyyid, baba, dede, ulema, evliya, eren, ermiş gibi unvanlarla anmaktadır. Bu kimseler halkın gözünde keramet sahibi ulu kimseler olarak kabul görmüştür.

Anadolu’da kimliği belirsiz fakat veliyyullahtan olduğuna inanılan halkın muhtelif zamanlarda ziyaret ettiği, farklı dilek ve duygularla niyazda bulunduğu, kurban kesmek, adak adamak, bez bağlamak gibi geleneksel işlemlerin yapıldığı üzerinde belli plan dâhilinde bir yapı bulunmayan üstü açık mezarlar da yatır olarak nitelendirilmektedir. Genellikle bir dağ, tepe gibi alanlarda bulunurlar. Burası oradaki yatırın adı ile anılır. Belki de dağ yatıra adını vermiş olabilir. Bu işin aslına ulaşmak oldukça zor bir iştir. Yatırların bulunduğu bölgede sosyal bir kutsallaştırma ile karşılaşmaktayız. Yanındaki yakınındaki ağaçlar, kayalar, taşlar vb. nesnelerin korunduğuna ve kutsallığına inanılır. Buraların belli dokunulmazlıkları vardır. Halk hekimliğinde aktif birer sağaltma fonksiyonuna sahip araçlardır. Yatır ve türbe sözcüklerinin halk kültüründe birbirinin müteradifi gibi kullanıldığı da görülmektedir. Ancak literatürde birini diğerinden ayıran en önemli özellik üzerindeki anıtsal ve sanatlı

yapılardır. Bir de anonimleşme, unutulma veya isimsiz velilerin genelde yatırların çevresinden çıktığını söylemek mümkündür. Halkın türbeye bakışında şekillenen inanışlar evliyaya, ulu bir zata, bir devlet adamına saygıyı ve tazimi gerektirir. Yani eleştiri noktası daha nesnel görünür. Ancak yatırlara karşı gösterilen tazimin özellikle uygulamalarla da şekillenmesinin ardında resmî din tarafından “hurafe/batıl inanç” eleştirilerinden kaynaklı mevcut söylemler yatırlar üzerinde daha fazla dile getirilmektedir. Ancak her iki mekânda halk kültüründe insanların çeşitli istek ve dilekleri, farklı sıkıntılarına çözüm aradıkları yerler olarak görülmektedir.

1. Veli

Velayet, evliya, veli kelimeleri Arapça (v-l-y) kökünden türetilmiştir. Veli kavramı aynı zamanda Allah’ın isimlerinden (El-veliyy) biridir. Allah müminlerin velisi, dostu, onların yardımcısıdır. Evliya, velinin çoğuludur. Bu kelime halk arasında galatlaşmıştır. Halk arasında evliya kelimesi bir veliyi kastederek tekil anlamda da kullanılır. Hayatını nefis mücadelesi içinde geçiren, Allah dostu, şer’i hükümlere de son derece bağlı olan şeriatı takva boyutunda yaşayan, bütün peygamberleri seven ve Hazreti Muhammed’e canı gönülden bağlı, hoşgörü sahibi, güle su verirken dikenini ayırmayan ona katlanan, sabır ehli olan kimselere veli denir (Cebecioğlu, 2009). Gece çok az uyur ya da hiç uyumaz, herkes uykuda iken o ibadetle şükürünü arttırır. Onlar Allah’ın varlığının her yerde olduğunun bilgisine ulaşan, davranışlarını bu bilince uygun şekillendiren, gönlünü ve gözünü dünya nimetlerine kapatan kişilerdir. Velilik özü itibarıyla Allah’a ibadet ve taat sonucu oluşan bir makamı ifade etmektedir. Zaman içinde ciddi tartışmalara konu olsa da özünü korumayı başarmıştır. Tartışmaların odağında ise gösterilen mucizelerle ortaklık gösteren motifleri barındıran kerametlerdir. Peygamber ve veliyi müsavi dereceye getirdiği ileri sürülen bu kerametler zamanla rahatsızlık oluşturmuştur (Öztürk, 2013: 202).

Mehmet Kaplan Tanzimat sonrası Türk toplumundaki aydını İslami devir Türk toplumundaki veliye benzeterek her ikisinin de dönemlerindeki maddi iktidara karşı olan mücadelesine değinir. Aydınların kullandıkları vasıta, şekil ve üslup eski devirdekilerden farklıdır (Kaplan, 1991: 7).

Dost anlamına gelen veli kelimesinin çoğulu evliyadır. Bu sıfatlara mazhar olabilmek her insanın harcı değildir. Bu terim, halkın verdiği bir unvan olup sıradan ölümlüler için kullanılmaz. Öldükten sonra onların defnedildiği mezarlar yatır, türbe, makam gibi özel adlarla anılır. Evliyalarla bu alanlar halk nazarında sıradanlıktan sıyrılıp kutlu mekânlar haline gelerek ziyaret edilen yerler olmuştur.

Veliliğin halk nazarında en önemli alametlerinden biri keramet göstermesi olarak kabul edilmektedir. Ancak tasavvufa göre kişinin evliya olup olmaması veya evliyalığının derecesini belirleyen kerametın gücü değildir. Evliya kerametini göstermekle değil gizlemekle mükelleftir denilmektedir. Buna rağmen tekke tasavvuf edebiyatımız velilerle ilgili anlatılan “Menakıbname” ve “Tezkiretü’l-Evliya” kitablari ile doludur (Köksal, 1987: 228).

i. Ziyaretgâh

Ziyaretgâh, bir yeri ya da birisini görmeye gitmek anlamına gelen Arapça “ziyaret” kelimesinden türetilmiş bir kelimedir. Ziyaret edilen mübarek, kutsal kabul edilen yerler için kullanılmaktadır. Konumuz dâhilinde ıstılah anlamında ziyaret ise şahsa bağılı olarak kutsal bir mekânın (tekke, türbe, yatır, vb) bir dileğin gerçekleşmesi, bir derdin giderilmesi bağlamında bir veya birden fazla kişi ile yapılan, içinde bir takım kendine has ritüelleri barındıran bir gidip görme faaliyetidir (Köksal, 1987: 229). Ziyaretgâh, hayır işlemek, tazim ve duada bulunmak gibi niyetlerle ziyaret edilen kutsal yerlerdir. Bir yeri ziyaret kültürü bağlamında öne çıkaran özelliğı kutsalın belirleyici unsurlarıdır. M. Eliade’nin görüşüne göre mekân insan tarafından seçilmez, yalnızca onun tarafından keşfedilir. Ermişlerin yaşadığı, dua ettiğı, yaşamında olağanüstü hadiselerin cereyan ettiğı ya da gömüldükleri yerler de kutsanır. Bu nedenle kutsal olmayan yerlerden çitle, duvarla veya taşlarla oluşturulmuş setlerle ayrılırlar. Kutsal yerler elbette sadece bu şekilde somut çizgilerle belirlenmiş yerler değildir. Kutsal olmayan başka bir nesne de kudretin ya da tanrısallığın yansıması ile kutsallık kazanabilir (Eliade, 2003: 355-360).

Kutlu yerlerin başında mabetler, türbeler, yatırlar, ocaklar, vb. ziyaret yerleri gelmektedir. Bunun yanında insanların ziyaret ettikleri kutsiliğine inandıkları unsurlar da vardır. İnsanlar doğaüstü olduklarına inanılan bu dağ, kaya, pınar, akarsu, ılıca, ağaç

gibi varlıklara saygı göstermektedirler. Kut ve uğur taşıdıkları inancı ile onların çevresinde birtakım pratik ve uygulamalar oluşmuştur. Canlı ve cansız varlıkları benzerleri arasında öne çıkaran özellikleri kutsallıklarıdır. Türkçe Sözlük'te kutsal (e-TDK, 2016), “*Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken kudsî, mukaddes; tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen kudsî, mukaddes; bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen; Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan.*” gibi ifadelerle açıklanmıştır.

Bir mekânın ziyaret yeri sayılabilmesi için birtakım özelliklere haiz olması gerekir. Peter Jan Margry ve Charles Caspers'in Hollanda'da ziyaretgâhlar konusunda bir araştırma yapar. 1400 civarında ziyaret edilen yer ortaya çıkar. Ancak ziyaret edilen bu yerler, bazı ölçütlerle yapılan değerlendirmeler sonucunda ziyaretgâh denilebilecek mekân sayısı 660'lara kadar düşer. Ali Köse ve Ali Ayten'in, kıymetli araştırmaları neticesinde vücuda gelen Türbeler adlı eserlerinde bu değerlendirmeyi kullandıklarını söylemektedir. Biz de bu ölçütlerin aynen zikredilmesinde faydalar olacağı kanaatindeyiz:

- “1. Bir kült nesnesi olması.
2. Bu nesnenin kutsal sayılması.
3. Bu mekânın sürekli ziyaret edilen bir yer olması.
4. Farklı beldelerden gelen ziyaretçilerinin olması.
5. Ziyaretgâhın ya da orada bulunan nesnenin şifa, rahmet, bereket getireceğine inanılması.
6. Dinden mülhem olan ritüellerin yapılması”. (Köse ve Ayten, 2010: 21).

Ziyaretgâhlar, kutsal mekân anlayışına bağlı olarak oluşmuşlardır. Kutsalın tezahür ettiği veya yansıdığı nesnenin-mekânın (hiyorafani), olağanüstü özelliğinden yararlanmak isteyen insanın kutsalla iletişime geçme, ona yakın olma ihtiyacı tarih boyunca devam etmiştir.

İnsanlar için kutsalın merkezi birey ve Tanrı ilişkisinin tezahürüdür. Bu ilişki sistemi içerisinde bireylerin toplumu, toplumların da milletleri oluşturduğu sosyolojik bir vakıadır. İnsanlar ya da devletler kendi toplumsal değerlerinden olan kişiler için hazırladıkları ebedî istirahatgahları zamanla değişimin ve dönüşümün etkisi ile kutsala evrilmiştir.

Ziyaretgâhların çevresinde bir gelenek oluşmuştur. Beyşehir Gölü çevresinde bulunan Kıyak Dede Tekkesi köylülerin bayramlarda dini gün ve gecelerde ziyarette bulundukları bir alandır. Fakat yakın dönemde buranın Roma ve Bizans döneminden kalma Hristiyan mezar taşlarının bulunması ile Müslümanlara ait olup olmayacağı bağlamında sorular gündeme gelmiştir. Gayr-i müslim bir kökene sahip olan veya bir evliyanın mezarında İslami olmayan kişilere ait taşların kullanılması sorunlar ve sorular ortaya çıkarmıştır. Ziyaretgâhın değiştirilip köyün mezarlığına taşınması ritüellerin orada yapılması teklif edilmiş. Fakat genelde köyün yaşlılarının taraf olduğu çoğunluk “Köyün geleneklerini bozmaya hakkınız yok!” diyerek itiraz etmişlerdir (Atay, 2016: 180). Geleneksel halk dini ile resmî/kitabi dinin çatışmasında ortaya çıkan netice uygulamada olan yaşayan bir ritüelin kaldırılmaya çalışılması çatışmayı beraberinde getirecektir. Oysa bu örnekte kaldırmak değil, sadece mekânın resmi din kaynaklı birtakım endişelerle artık başka bir alana taşınması söz konusudur.

1. BÖLÜM

ESKİ TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE TEK TANRI İNANCI

İslam'dan önce eski Türk dini olarak Ziya Gökalp, Toyunizm'i işaret etmektedir. O, Türklerin böyle bir dini olduğundan bahseder (Gökalp, 1995: 25). Gökalp'ın bu tespitlerine A. İnan karşı çıkar ve Gökalp'ın Toyunizm olarak tespit etmiş olduğu dinin Budizmden başka bir şey olmadığını ileri sürer. Çin kaynaklarından nakledilen bilgilere göre Orta Asya Şamanizmi'nin esasları olarak Gök Tanrı, güneş, ay, yer-su, atalar kültü, ateş/ocak kültü orijininde oluşan dinî ayin ve törenlerin olduğu izah edilmektedir (İnan, 1976: 2). H. Tanyu, A. İnan'ın Toyunizmle ilgili görüşlerine katılmakla birlikte "Türkelerin dini Şamanizmdir." hükmüne katılmaz. Eski Türk dinini Şamanlık olarak göstermesini reddeder (Tanyu, 1980: 2) (Geniş bilgi için bkz. Tanyu, 1980). Orhun Abidelerine bir bütün olarak bakıldığında Göktürk Hakanlarının ve halkın inancının tek Tanrı inancı olduğu görülmektedir. Onların "Türk Tanrısı'na", "Gök Tanrı'ya olan minnet ve şükranlarını taşlardan okuyabiliriz. "Gök" kavramı içinde Tanrı ve gökyüzü anlamlarını birlikte barındırır. Bengü Taşlarda bazen Tanrı tek başına, bazen "yer", "gök" ve "yer-su" ile birlikte kullanılır.

Türkleri eski dini, bir yazılı kaynağa dayanmadan kendi kültürel dinamiklerinden ortaya çıkan ve aktarım yolu ile gelecek kuşaklara ulaşan bir inanç sistemidir. Gök Tanrı dini, Tengricilik, Tengriyanizm gibi adlarla anılsa da son dönemlerde literatürde kabul gören görüş "geleneksel Türk dini"dir. Türkler Tanrıyı Tanrı, Tengeri, Tangara, Teri; Tenir, Kuday, Çalap, vs. adlarla anmışlardır (Günay, 2007: 1). Türkler arasında Tanrı'yı ifade etmek için kullanılan en yaygın kelime Tanrı'dır. İslamiyet'ten sonra aynı kelimenin yerini Allah lafzı almıştır. Türkler Tanrı kavramını girdikleri her dinin ilahı için de kullanmışlardır.

Bilindiği gibi Hz. Muhammed'le birlikte İslam'ın tebliğ hareketi başlamış ve Arap yarımadasından dört bir tarafa elçiler ve İslam'a davet mektupları gönderilmiştir. Türk Hakanı Mengü Kağan'ın İslam elçisine şöyle cevap verdiği nakledilir:

“Biz tek bir Tanrı’ya inanır ve taparız. Onun emri ile yaşar ve ölürüz. Dünya ve ahirette mücazat ve mükâfat da O’na aittir. Tanrı, görünen ve görünmeyen her varlığın Hâlikı’dır. Allah sizlere kitaplar gönderdi; ama siz onların yazdıklarını tutmazsınız. Bize de gâibi bildiren bunları Kam’lar haber verdi. Onların dediklerini yapar ve huzur içinde yaşarız.” (Güzel, 2015: 119).

Abbasi halifesinin elçisi İbn Fadlan, X. asırda Oğuzları ziyaret etmiş. Bu ziyaretinde *“Türklerin bir zorluk veya zulüm karşısında kaldıkları zaman başını göğe kaldırıp ‘Bir Tanrı!’ diye dua ettiklerini”* söylemektedir (Günay ve Güngör, 2015: 44). Türklerin tek Tanrı’ya inandıklarına dair örnekler elbette bunlarla sınırlı değildir. Sayılarını arttırabiliriz. Örnek sunmak adına verdiğimiz bu metinlerin güvenilirliği ve ispatı seyyahların bize verdikleri bilgilerden ibarettir. Seyahatnameleri bir tarih kitabı gerçekliği ile okuyamadığımız için bu bilgileri de ona göre ilim tartışına çekmeliyiz. Araştırmacıların burada birleştikleri husus özü itibariyle şöyledir: *“İslam’dan önce Türkler tek Tanrılı bir inanca sahiptiler. Bu ve daha benzer birçok ortaklıkla Türklerin İslam’a geçişi kolaylaşmıştır.”*

Eski Türk inanç sisteminde gök ile Tanrı arasında bir birliktelik söz konusudur. Şaman törenlerinde ulu Tanrı’nın bulunduğu gök katları beşinci kattan sonra başlamaktaydı. Göğün en yüksek katında Tanrı oturmaktaydı. Yerin ve göğün tek bir Tanrısı vardı. O da semada göğün dokuzuncu katında oturmaktaydı (Ögel, 2014b: 185).

Türk devlet anlayışında tahta çıkma ve Şamanların göğe çıkması arasındaki benzerliğin ortak bir temeli olmalıdır. Göktürk Kağanları tahta çıkarken bir kilim üzerine oturtulup doğudan batıya doğru dokuz kez döndürülürdü. Böylece Kağan göğün dokuz katını aşmış ve Tanrı’ya ulaşmış olurdu. Ayrıca Tanrı’dan “Kut”unu da bizzat almış oluyordu. İşin özünde âlemlerin, kâinatın ve içinde yaşayan canlıların bulunduğu her şeyi bir tek Tanrı’ya bağlayan yönetimini ondan bilen bir inanç sistemi ortadadır. Güç ve kudret Tanrı’nın elindedir. Türk siyasi hayatında devlet geleneğinde iktidar olacak hükümdar Tanrı’ya erişmek zorundadır. Halk nezdindeki meşruiyetini kazanmak için kuta ihtiyaç duymaktadır. Eski Türklerde Kağan Tanrı’nın gücünü de temsil etmektedir. İslamiyetle birlikte bu düşünce biçim değiştirmiştir. Özellikle Osmanlılarla birlikte Halifelik makamının Türkler tarafından kullanılması eski Türk düşünce sisteminin Anadolu’ya taşınması olarak da düşünebiliriz. Osmanlı Sultanları *“Tanrı’nın*

yeryüzündeki gölgesi” olarak görülmüşlerdir. Şamanlar da benzer bir ayin ile göğe yükselmektedir. Türk ve Moğol halkı Gök Tanrı’yı kut veren ve “kut”u geri alan yegâne kudret olarak kabul etmişlerdir. B. Ögel, Potanın’ın Altay Türkleri arasında şahit olduğu bir tören ile ilgili vermiş olduğu bilgileri nakleder. Törende 9 Şaman kilim üzerine oturmuş baş Şamanı kaldırır. Sonra Şaman, göğün 9 katını temsil eden 9 ağacı üçer defa dolandır. Böylece Şaman göğe çıkma ayinini tamamlar (Ögel, 2014b: 207). Türk inanç sisteminde tek Tanrı inancı yaygındır. Bu doğrultuda yerin, göğün ve ikisi arasındakilerin tek tanrısı olduğuna inanılmaktadır. Ancak tapılan Tanrı ile Tanrısal olduğuna inanılan kutsal objeleri (hiyerofani) karıştırılmamalıdır. Aksi hâlde Türklerin geleneksel dinini yanlış tanımlanmaktan kurtaramayız. Bir zamanlar Şamanlığın Türklerin eski dini olduğunu iddia etmişlerdir. Bugün yazılı ve sözlü kaynakların değerlendirilmesi ile böyle bir din olmadığı ortaya konulmuştur (Bayat, 2007a: 213). Şaman, ruhlarla insanlar arasında ilişki kuran, olağanüstü güçlere sahip olduğuna ve Tanrı’nın seçtiğine inanılan yaratılıştan zeki ve mistik bir kişidir (İnan, 1976: 55).

Şamanizm ne tek Tanrılı ne de çok Tanrılı bir dindir. Şamanizm bir din olmayıp insanlarla Tanrı ve ruhlar arasında vasıta görevi üstlenen Şamanların ilahi bir menşeye dayandığı inançtır. Bu sebeple ne bir ilahi kitabı ne de bir peygamberi mevcuttur. Araştırmacılar Türklerin bu inanç biçimlerinden dolayı onlar için din mezhep bilmediklerini; fakat tek Tanrı’ya ikrarları olduğunu belirtirler (Bayat, 2007a: 214). Genel olarak Türklerin tarihte tek Tanrılı inançları olduğunu, dönemlerinde Moğol ve Göktürklerle gelen elçilerin verdikleri bilgilerden, seyahatnamelerden rahatlıkla öğrenebiliriz. Türklerin İslam öncesi Gök Tanrı inanç çevresinde oluşan inanmaları ile İslam sonrası dönemde oluşan inanışlar arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Eski Türk inanç sisteminin merkezinde Gök Tanrı vardır. Tek olan Tanrı her şeyin üstünde gelmektedir. Eski Türk yazıtlarından (Ergin, 1999; Orkun, 2011; Thomsen, 2011) hareketle Tanrı’nın vasıflarını söyleyebiliriz. Tanrı ezelî ve ebedîdir, şekli tasviri Türkler arasında yapılmamıştır. Yerin ve göğün ikisi arasındaki insanoğlunun yaratıcısıdır. Türk devletini kut verdiği kağan vasıtası ile korur. Her şey onun gücü ve kudreti karşısında aciz kalır. Tanrı yardımı ile savaşlarda zaferler kazanılır. İyeler, ata ruhları, hami ruhlar, kötü ruhlar hepsi Tanrı’nın bilgisinde ve emrindedir. Tanrı

insanlara yaptıkları karşısında mükâfat ve mücazat verir. Ceza olarak savaşlarda yenilgiler, afetler, kıtlık, yokluk gibi hadiseler kötü kulları içindir.

H. Tanyu “gök” kelimesinin üzerinde özellikle durur ve haklı olarak şu soruyu sorar: *“Niçin başka kelimeler varken bir renk adı olan renk kelimesi, Tengri olarak kullanılmış olsun?”*

“Gök” ve “Tanrı” sözcüklerinin beraber zikredilmesi Türklerin sanki göğe taptıkları gibi bir anlayışa neden olmaktadır. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için gök kelimesinin bir renk olarak değil, Tanrı’nın sıfatlarından el-âzam (azametli), yüce gibi sıfatlar olarak kullanılmış olduğunu vurgulamaktadır (Tanyu, 1980: 15).

1.1. Kült Nedir?

Batı kökenli bir terim olan kült (Fr. Culte, İng. cult, Al. kult), Türkçe sözlüklerde şöyle açıklanmaktadır:

1. Din, diyanet. 2. Tapınma, ibadet. 3. Mezhep (Parlatır, 2006: 948); a. 1. Din b. Din (I). 2. Din b. Yerel özellikler taşıyan dinî törenler. 3. Belli bir dönemde aşırı ilgi gören film vb (e- TDK, 2016); din, 1. Tapma, tapınma. 2. Din. 3. Dinî tören, ibadet, ayin (TDK Türkçe Sözlük, 2009: 1282).

Kelime anlamı olarak sözlüklerdeki açıklamalarına yer verdiğimiz kült kelimesi kavram olarak; tapınmak, saygı gösterilen kült nesnelere, kutsal, yüce bilinen bu varlıklara karşı bağlılık ve saygı ifade eden davranışlarda bulunmak gibi ilkel inançlardan ilahi ve beşerî inanlara kadar bütün inançların içinde karşımıza çıkmaktadır (Özarslan, 2003: 94). Türklerin dinî tarihi içerisinde kültlerin yoğun bir inanç alanını oluşturduğunu tespit ederiz. Türk kültüründe kültler, Tanrı yerine konulan varlıklar değildir. Kategorize edildiğinde bir din ya da mezhebi bir inanç da olmamıştır. Ancak doğrudan Tanrı ile bağlantısı olduğuna inanılan, Tanrı’nın kutsiyetinin zuhur ettiği araçlar olarak görülmüştür.

Etnoloji Sözlüğü’nde kült ile ilgili açıklamada şunlar söylenmektedir:

“Yüce ve kutsal olarak biline karşı gösterilen saygı, onlara tapınış. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler kült yeri olarak kullanılır; kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur; en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir.” (Örnek, 1971a: 147).

Örnek'in kült tanımındaki “*en önemlisi*” olarak zikrettiği cemaat ve lideri gerek şartı bizim çalışmamızda yoktur. Alan araştırmamız esnasında böyle bir unsur karşımıza çıkmamıştır. Münferit ziyaretler ya da plansız şekillenmiş gruplar olarak gördüğümüz ziyaretçilerden müteşekkildir. Bunlara daha çok heteredoks inançların yaygın olduğu kültürlerde sık karşılaşılan bir uygulama diyebiliriz. Konya türbeleri için herhangi bir tapımdan da söz edemeyiz. Saygı ve tazim odaklı bir kült ortaya çıkmıştır. Biz de çalışmamızda “kült”ü bu anlamı ile kullanacağız. Kutsal olarak nitelendirilen nesneler, mekânlar, objeler, bir veliye ait eşyalar halk inançları içinde çeşitli ritüellerde veya ziyaretlerde farklı işlevsel fonksiyonları üstlenmişlerdir. Kültün oluşumunda gerekli görülen zaman, mekân, araç gibi unsurların en az bir tanesinin dahi olsa türbeler için bu şartın sağlandığı görülmektedir. İnanış ve uygulamaların zenginlik bakımından türbeden türbeye farklılık arz ettiğini görmekteyiz.

Kültlerin çıkış noktasında pek çok araştırmacı hemfikirdir. Bu konudaki en yaygın görüş eski çağlarda toplulukların ve kavimlerin tabiat ile iç içe yaşamakta oluşuyla ilgilidir. İnsanlar ortak yaşam alanı olan doğayla bütünleşmiştir. Bu düşüncenin yaşayan kültüre yansımaları ile kendisini tabiatın bir parçası olarak gören insanlar, tabiattaki bazı unsurları kutsal kabul etmişlerdir (Çaycı, 2012: 10). İnanış ve uygulamalarda karşımıza çıkan inanç motiflerinin kült olabilmesinin şartlarını A. Y. Ocak, eserinde üç madde ile sınırlandırmaktadır:

- a) *Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti,*
- b) *Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,*
- c) *Bu inancın sonucu olarak faydayı celb, zararı defedecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığı (Ocak, 2015: 113).*

Bugünün penceresinden geçmişe bakarken eski çağlardaki insanların bizim baktığımız gözle bakmadığını unutmamak gerekir. Hanlar, hakanlar, kahramanlar, din adamları Tanrı'nın seçilmiş kulları olup onların olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılırdı. Pek çok destan, hikâye, masal, mit edebî zevk için okunan metinlerin tarihi, sosyal ve kültürel hadiseleri yansıtmaları bakımından kayda değer bilgiler içermektedir. Elbette bir tarihî vesika da değildir. Eski insanlar için onlar masal değil, inanç konusudurlar (Kaplan, 1979: 14).

1.2. Ziyaret Kültürü Bağlamında Kültler

Toplumlarda gelenek ve göreneklerin, özellikle de inanç bağı çok kuvvetli olan kültürlerin kolay terkedilemeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. F. Bayat, kültür ve inançların insanlar tarafından asırlarca geliştirdiği davranış sistemleri olduğunu söylemektedir. Kabul edilen yeni dinlerin etkisi ile kültür ve inanç, şekil değiştirebilir. Ancak sosyo-kültürel yapıdaki yeni oluşumlara rağmen öz, bütün durumlarda kendini muhafaza etmeyi başarmıştır (Bayat, 2007b: 80).

Kültlerde, inanç ve uygulamalarda kutsal varlıklar etrafında gelişen Tanrı'ya karşı gösterilen saygı, hürmet ve tapım iç içe yaşamıştır. Ata figürlerinin, idollerin, ibadet araçlarının bulunduğu özel alanlar, evlerde ateşin ve ocağın bulunduğu kutsal mekânlar (Örnek, 1971b: 80) ziyaret ve tazim yapılan özel yerler olmuştur. Tanrısal olan kutsalın ortaya çıktığı bu unsurlara tapım tek Tanrı inancı olan Türk inanç sistemi ile bağdaşmaz. Kült özelliği gösteren varlıklar, halk dindarlığı içinde özel bir statü göstermektedir. Bu varlıklar ata mezarı, dağ, ağaç, su, ateş, taş, kaya, yer-su vb. ilahi gücün tezahür ettiği ziyaret olgusu gelişen halk inancında belirgin farklara sahip kutsal unsurlardır. Yer-Su (Yer-Sub), Türklerin yaşayan en eski kelimelerindendir. Orhun Abidelerinde geçen bu kelime günümüzde Türk dünyasında yaşamaktadır. Türk halklarının inancında yer-su, bir panteonu mu yoksa tek bir Tanrıyı mı ifade etmektedir? Sorusu bilim adamlarınca cevaplandırılmaya çalışılmıştır. S.E. Malov, “yer-sub”u kutsal vatan olarak tercüme etmiştir. A. V. Anohin, “yer-sub”u, gökte veya yeraltında değil insanların yaşadığı yeryüzünde yaşayan dağ ruhları olarak nitelendirip onların mitolojik karakterine dikkati çeker. Buradan hareket ederek Altaylılar ruhları “yer ruhu” ve “su ruhu” diye adlandırır. Anohin, bu ruhların iki dünya arasında insanların yaşadığı mekânlarda olduğunu ileri sürmüştür (Seyidov, 1996: 264). Altaylılarda yer-su, karla kaplı dağların zirvesinde yaşayan bir orta dünya tanrısıdır. Ona al donlu atlar kurban edilir (Potapov, 2012: 330).

İslamiyet öncesi geleneksel Türk dininde atalar kültü, tabiat kültürleri, Gök Tanrı inancı gibi eski Türk inanç sistemi içindeki unsurların İslamiyet'ten sonra Türklerin yeni inanç sistemine uyum sağlayanların halk inancı içinde yaşadığı, uymayanların ise terk edildiği bir gerçektir. Hatta Türkleri İslam dini ile karşılaşmadan önce Doğu kültürü ve İran kültürünün etkisiyle Budizm, Maniheizm, Zerdüştilik, gibi dinlerle kendi

geleneksel dinlerini birlikte yaşamışlardır (İnan, 2013: 204; Köksal, 1987: 228). Türklerin yaşadığı hangi döneme bakarsak bakalım saf, homojen bir dinî yaşam biçimini göremeyiz. Belki de bu sosyal yaşamın ve etkileşimin doğasıyla alakalı bir olgudur.

Ziyaret edilecek bir türbe veya mezarın varlığı zamanla onun etrafında kültlerin oluşmasını sağlamıştır. Türbeler birden fazla kültün aynı mekânda ortaya çıktığı ender alanlardan biridir. Görkemli bir türbe veya mütevazı bir mezar, külte konu olan velinin mahallî, hayalî ya da gerçek genel bir veli olduğu konusunda ipucu verebilir. Uzun gösterişli ve hayli itinalı yapılmış bir türbe, genellikle gerçek ve genel veliler için inşa edilir. Kıyıda köşede kalmış mahalli veliler için “yatır” diye tabir edilen, mütevazı bir mezar mevcudiyeti söz konusudur (Ocak, 2010: 9).

Halk dindarlığında ziyaret kültürü içinde kültler, karakteristik özellikler yansıtır. Türbe, yatır, kutsal ağaç, taş, vb. çeşitli dilek ve amaçlarla yapılan ziyaretlerde ortaya çıkan uygulamalarda yer-su kültünün ziyaret kültürü bağlamında önemli yer teşkil eden unsurlarının üzerinde bu bölümde alt başlıklar şeklinde ayrı ayrı durmak gerekecektir.

Bir yerin ziyaret konusu olabilmesi için dinî inanışlar ve orayla ilgili tecrübeye dayalı anlatılar önemlidir. Bu sebeple karşımıza çıkan türbelerden başka kimi zaman bir ağaç, bir orman; kimi zaman bir su kaynağı, ırmak; kimi zaman bir taş kültürümüzde kutsiyeti bakımından ziyarete değerlidir.

Türbeler tek mekânda bir kültün, bazen de birden fazla kültün bir arada bulunması ile dikkat çekmektedir. Eski Türk inançlarından su, dağ, taş, ağaç vb. kültlerin biri veya birden fazlasını aynı anda bir türbede bulabiliriz. Mesela Ak Türbe’de sandukanın üzerine bırakılan bir bez, eşarp veya giysi de eski Türk inançlarındaki kansız kurban izlerini bulurken kapısında dilek tutarken duvara yapıştırılmaya çalışılan taşta taş kültünün etkisini bulabiliriz. Ziyaretçiler, Mevlâna Türbesi avlusundaki sema havuzuna dilekleri için para atarlarken bu havuzun başındaki ejderha başlı oluktan su içerek şifa bulunacağı inancını birlikte yaşamaktadır.

1.2.1. Atalar Kültü

Geleneksel inanç sisteminde topluma önderlik yapan kişiler siyasi ve dinî açıdan önemli bir yer teşkil etmektedir. İslam öncesi inanç sisteminde kültlerin etkisinin daha baskın olduğu, insanların yaşamlarında ne derce etkili olduğu aşîkârdır. Bu durum sadece Türkler için söz konusu değildir. Patriarkal aile tipinin egemen olduğu toplumlarda bu kült vardır. Atalar kültü ile ölüler kültünü karıştırmamak gerekir. Ölüler kültü, kendi ana-babamızın atalarımızın ruhunun kutsanmasıdır. Bayram, arife, Cuma, kandil gecelerinin gündüzleri gibi belirli günlerde veya farklı zamanlarda yaptığımız mezar ziyaretleri ölüler kültünün bir yansımasıdır (Güngör, 2007: 2).

Anadolu, birçok kültürün beşiği hâline gelmiştir. Türk akınları ile bu topraklara taşınan Altay Şaman gelenekleri arasında atalar kültünü de sayabiliriz. İslamiyet veya başka inançlar içinde bu unsurlar yaşamaya devam etmiştir. Kültürel miras, yeni inançlarla şekillenmiştir. Atalar kültü atanın ruhu kutsal kabul edilerek ruhun kutsanmasına dayanmaktadır. Atanın öldükten sonra ruhunun bazı olağanüstü kuvvetlere kavuşacağına inanılmaktadır. Onlar dünyada iken sıradan insanlardan farklıdır. Kutlu atanın nüfuzları ölümleri ile sona ermemiş, hatta etkileri ölümlerinin ardından nesilden nesile aktararak kült hâlini almıştır. Mezarları, eşyaları, yaşadığı mekânlar kutsanmıştır. Ata ruhlarına gösterilen saygının neticesinde yeni ziyaret alanları oluşmuştur. Hatta onların metfun olduğuna inanılan “makam”lar bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Türk kültüründe atalar ziyaretinin İslam dini ile eren, ermiş, evliya, yadır vb. adlarla anılan ziyaretlere dönüştüğünü görmekteyiz. Türbe, kümbet, anıt mezar gibi kültürel ve mimari açıdan ayrı bir yere konumlanan ziyaretgâhlar, çaresiz kalmış insanların ümit kapısı olmuştur. İnsanlar ilk çağlardan beri mistik bir arayışın içindedir. Tarihî ve kültürel olarak gelecek kuşaklara aktarılan mirasın içindekilerden biri de atalar ruhuna saygıdır. İslam dini, Allah’tan başkasından medet ummayı yasaklamıştır. Ondan başkasından bir şey istemeyi, Allah’a ortak koşmak olarak kabul etmiştir.

Takip edilebilen zamanlardan beri Türkler ata ruhlarını yüceltip saygı göstermişlerdir. Asya Hunları Tabgaçlar, Göktürkler ve Uygurlar her yıl beşinci ayda kutsal dağ veya mağara önünde toplanarak Tanrıya ve ata ruhlarına kurban

sunmaktadırlar (Dıykanbayeva, 2016: 57). Atalar kültü, ata ruhlarına saygı veya onlardan çekinme merkezli bir düşüncenin etrafında atalar için yapılan anma törenlerinin geneli olarak tanımlanabilir (Peker, 2015:125).

Ata-erkil aile yapısının bir sonucu olarak güçlü bir biçimde yaşayan atalar kültü inancı ataya ait hatıraların kutlu sayılmasını sağlar. Mezarlara, türbelere yapılan saygısızlıkların ağır şekilde cezalandırılacağı düşünülmektedir. Muhtelif zamanlarda türbelerde gerçekleştirilen inanç ve uygulamalar sayesinde atanın ruhu ile insanlar arasında bağ kurulduğuna inanılmaktadır. İlişkilerini müspet ve menfi durumuna göre atanın ruhunun koruyuculuğu veya cezalandıracağı inancı hâkimdir. Atalar kültü, toplumların değerler sistemi, kozmoloji ve dünya görüşlerinin yanı sıra ruh ve öbür dünya anlayışlarıyla da yakından ilgilidir. Külte konu olan değerler sistemince kutsallaştırılan atalar, toplumsal hafızada Tanrı'nın kutsal otoritesi ve gücüne denk bir konum işgal etmektedir. Onlara izafe edilen bu kutsal konum, atalara dair kimi zaman tapınma kimi zaman da kutsal ve korkuyla karışık saygıyı ortaya çıkarmıştır (Selçuk, 2010:137).

Her ailenin ölen atası, atalar kültürüne konu olmamaktadır. Bahsi geçen türbede metfun olan kişiler sıradan insanlar değildir. Sadece bir aileye mal edilemeyecek kadar geniş kitleler tarafından tazim ve saygıya kavuşmuştur. Türk lehçelerinde “ata”, baba, ecdat manasına gelen bir tabir olarak kullanılmaktadır. Türkler arasında tasavvufi ekollerle birlikte şeyhlere de bâb, baba ve ata gibi unvanların verildiği görülür. Hâkim Ata, Çoban Ata, Zengi Ata, Mansur Ata gibi Yesevilik tarikatındaki şeyhler bu unvanlarla anılmıştır. İslamiyet öncesi koruyucu ruhlar iyeler ve atalar kültü ile ilgili inançlar günümüz Türk toplulukları arasında yaşamaya devam etmektedir. Atalar kültü, sadece Müslüman Türk toplumları arasında değil, Hristiyan, Yahudi vd. dinlere mensup Türk topluluklarında farklı renklere bürünmüş bir şekilde etkisini sürdürmektedir.

Bir toplumu tanımaya çalışma yolunda o toplumun metafizik algılarının pratik ve uygulamalarda nasıl şekillendiğine bakmak bize kültür ve inanç tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Atalar kültü ile bağlantısı olan iye ve koruyucu ruhların temelinde, gözle görülmeyen kutsal varlıklar tarafından himaye edilme düşüncesi vardır. Kutsal varlıklara dair inanış “ata ruh” ya da “pir” diye isimlendirilen ulu kişi anlayışını ortaya çıkarmıştır. Eski inanç sisteminde önemli bir yere sahip olan atalar ruhu günümüz Türk

toplumlarında insanlara çeşitli yetenekleri kazanmasında yardımcı olan, onları koruyan kollayan ruhlar ya da iyeler İslam’la birlikte babalara ve pirlere dönüşmüştür (Ergun, 2011: 8).

İslamiyet öncesi Türk inanç isteminde kişilerin ölümle başka bir hayata geçtiklerine inanılırdı. Bu inanıştan doğan bir gelenekle içinde ölenler, atıyla ve birçok özel eşyası ile defnedilmiştir. Türk mezar tiplerinden kurganlar ve kurganların içinden çıkan eşyalar “öteki dünya” algısının somut delillerindendir. Ölümlemlerinden sonra başka bir âlemde yaşamaya devam eden atalar, geride kalanlarla irtibatını devam ettirmektedir. Kendilerine gösterilen ilgiye göre karşılık alındığına inanılmaktadır. Müspet ve menfi ilişkiye karşılık koruyuculuk veya cezalandırma müessesesi işlemektedir. Kahraman atalar, bulundukları bölgenin, semtin, köyün, tepenin vs. hakikatteki koruyucularıdır. Onlar millî ve manevi değerlere yapılmış saldırılar karşısında, zor anlarda ortaya çıkarlar. Koruyucu kişiliklerine savaşçı kimlikleri eklenir. Bu sebeple onları Anadolu’nun pek çok farklı coğrafyasında anlatılan efsanelerde mezarından çıkıp savaşlara katılmış olarak görebilmekteyiz.

Atalar kültürünün paleolitik dönemden kalma izleri vardır. Güney ve Doğu Asya, Afrika ve Okyanus Adaları’nın ilkel kabilelerinde daha yaygın olan inanışa göre insanlar, ölen atanın manevi varlığının onlarla yaşamaya devam ettiğine inanmaktadır. Yeryüzünde kaldığına inandıkları ruhun, kabiledekilerin hayatını olumlu ya da olumsuz biçimde tesir edebileceğine, ekinlerin bitmesine, sürülerin çoğalmasına, insanların neslinin artmasına kadar çok geniş bir etki alanı vardır. Bu yüzden onları kızdırmamanın yolları aranmaktadır. Onlara yemekler, çeşitli hediyeler, saçılar ve kurbanlar sunarak temsilî törenler düzenlenmektedir. Değişik kaynaklarda Çin ve Japon kültürlerinde atalar kültürünün genişleyerek zamanla Şinto’nun asli rüknü hâline dönüştüğü kaydedilmektedir. Çin’deki geleneksel dinî törenlerle ata ruhlarının hayatlarını etkiledikleri mükâfat ve ceza vererek insanlardan itaat istedikleri inancı yaygındır. Pek çok evde özel bir bölüm atalar ruhu için ayrılarak bir çeşit tapınak hâline dönüştürüldüğünden bahsedilmektedir. Eski Çin geleneklerinde ata ruhları için yedinci ayın on beşinde düzenlenen törenler, ilkbaharda üçüncü ayda yapılan kabir şenlikleri ve bu şenliklerde yapılan, onarılan, süslenen mezarlara, ruhlara sunulan yiyecekler atalar kültürünün varlığını yansıtmaktadır. İslam öncesi Arap dünyasında da durum pek farklı

değildir. İslam’a yapılan davet karşılığında verdikleri cevaplar dikkat çekicidir. “*Biz atalarımızı hangi yol üzerinde bulduysak o yoldan gider, o yoldan ayrılmayız.*” diyerek atalarına bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Arapların atalarına bağlılıkları için bir kült söz konusu değildir. Ancak kabirleri bir ibadet yeri olarak görüp, kabirdekilerin ruhlarına tapınmışlardır. Bu sebeple İslam’ın ilk dönemi kabir ziyaretleri yasaklanmıştır (Tümer, 1991: 43).

Konya türbelerinde metfun olan din büyükleri, devlet adamları gibi kişiler yanında zamanla isimleri unutulmuş yatırlar da oluşmuştur. Her ne kadar mezarlar anonimleşmiş olsa da ilgisiz kalınmamıştır. Türbeleri bakımlı ve temizdir. Bayramlarda, mübarek gün ve gecelerde buraları ziyaret edip “ata” bildikleri ecdatlarına karşı sorumlulukları olduğunu düşünen ziyaretçiler ata ruhlarını mutlu ederler ve inandıkları davranışlarda bulunurlar. Türbeleri aile fertleri ile beraber ziyaret etmek, türbede ziyaretçilere yiyecek içecek dağıtıp ikramda bulunmak, Yasin suresi okumak, Mevlid okumak/okutmak bu uygulamalardan bazılarıdır.

Atalar kültürünün pek çok kült ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu belirtmeliyiz. Atalar kültürü ateş kültürü, ölümler kültürü, mezar kültürü, veli kültürü başta olmak üzere diğer kültürlerle ilişkilidir. Türbede, yatırın yanında mum yakmak ateş kültürü, türbedeki ağaçlara bez bağlanması ile ağaç kültürü, türbede taş yapıştırmak sureti ile gerçekleştirilen ritüellerde taş kültürü, mezarın diğer mezarlardan farklılık arz etmesi ve çevresinde oluşan pratik ve uygulamalarla mezar kültürü gibi kültürlerin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Ancak burada şunu tekrar etmekte fayda vardır. Her bakımlı ve farklı mezarın etrafında kült oluşmaz. Birçok bakımsız mezarında etrafında oluşan kültürler vardır. Bizim buradaki ölçümüz inanç bağlamında halkta bir karşılığı bulunması ve neticesinde de birtakım inanç ve uygulamaların ortaya çıkmasının söz konusu olmasıdır. Bazı türbelerdeki su, toprak vb. nesneler şifalı olarak bilinmektedir. Aynı zamanda belli hastalıkların tedavi merkezi hâline getirilen ata mezarları bulunmaktadır. Halk hekimliğinde *ocak* olarak tabir edilen yerlerin başında türbeler gelmektedir. Tüm bu uygulamalar atalar ruhuyla ilişkilerin maddi ve manevi pragmatik bir faydaya dayandığı ve özünde karşılıklı memnuniyet esaslı bir inanış vardır. Ata ruhu kızdırılmamalıdır ki cezalandırılmasın. Atalar kültürü bağlamında ziyaretin temel işlevlerinden biri olarak bunları zikredebiliriz. Türbelerin etrafında kesilen kurbanlar, türbelere yakın, uygun yerlerde verilen yemekler

ata ruhlarını hoş etmek, onların “*yüzü suyu hürmeti*” sayesinde maksada vasıta kılmak niyeti ile yapılmış ameller olarak düşünülmektedir.

Anadolu İslam’ında türbe ve yatırlara gösterilen saygı, Türklerin eski inançları ile yoğrularak yeni bir form kazanmıştır. Çünkü ne cahiliye döneminde olduğu gibi atalara tapmak söz konusudur, ne de atanın mezarına ve cenazesine karşı bir saygısızlık söz konusudur. Türbe ziyaretlerinin Cuma günleri, kandil geceleri (gündüz), Ramazan ayı gibi İslam’ın kutsiyet yönü ile diğer günlerden ayırdığı bu zaman dilimlerinde daha sık gerçekleştiği, bu dönemlerde ziyaretçi sayısı açısından ciddi bir fark olduğu gözlemlenmektedir. Burada amaç İslam öncesi ata ruhu inancı ile İslam’la birlikte gelen bu günlerin feyz ve bereketinin birleştirilerek özelde ziyaret edilen yatırın, genelde ise bütün ölmüşlerin, ataların ruhu için bir şeyler bağışlamak, onları hayırla yâd etmektir.

Gözlemlerimiz sırasında ziyaretçilerin özellikle vurguladıkları sözleri özü itibarıyla şu ifadelerle dile getirebiliriz: “*Ne isteyeceksek Allah’tan istemeliyiz. Buradaki zât sadece vesiledir, aracıdır. Allah’ın sevdiği bir dostu, evliyasıdır. Bizler Allah’ın dostlarını seversek Allah da bizi sever, bizden memnun olur.*”

Ataların mezarları ve yaşadıkları evleri zamanla kutsal yerler hâline dönmüştür. Türk dünyasında olduğu gibi Anadolu’da da anıt mezarlar, türbeler, makamlar vs. manevi şahsiyetlere bağlı oluşan kutsal ziyaretgâhlar oluşmuştur. Türbeler dilek amaçlı, muhafazakâr diye tabir edilen dindar kesim başta olmak üzere her kesimden insan tarafından ziyaret edilmektedir.

Atalar ruhu, geride kalan insanların sosyal hayatını düzenleyen baskın bir inanç sistemi hâlini almıştır. Kabilenin önemli bir büyüğü / lideri, din büyüğü, devlet adamı, komutan, emir veya herhangi bir savaşta öne çıkan atsız bir gazi kahraman vb. kişilerin ölümünden sonra insanlar üzerinde etkisini sürdürdüğüne inanılır. “*Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış*” adlı eserinde Selçuk Peker atalar kültü başlığı altında ve diğer kültürlerle atalar kültürünü ilişkilendirdiği bölümde ata ruhlarını dokuz alt başlık halinde değerlendirmiştir: “*Ata canlıdır, atalar olağanüstü özellikler taşır, atalar mükâfatlandırır, atalar şifa dağıtır, atalar ibadetlerini aksatmaz, atalar cezalandırır, atalar iyi birer savaşçıdır, atalar yardım ister, atalar birbiriyle akraba veya arkadaşır.*” (Peker, 2015: 130).

Türk toplumu, atasına hayatta iken nasıl bakıyorsa ölümleri onların inançlarında geleneklerinde bir değişiklik ortaya çıkarmamıştır. S. Peker'in tespitleri (Peker, 2015) bizlere etkin bir biçimde hayatta izlerinin olduğunu göstermektedir. Konya türbelerinde ziyaretçilerin uygulamalarında atalar ruhunun yansımalarını bulabiliriz. Konya türbeleri etrafındaki inanç ve uygulamalar bölümünde geniş olarak zikrettiğimiz pratiklerde bunları görmekteyiz. Türbelerde kurban kesip yemek verme, ikramda bulunma, bayramlarda önemli günlerde yağmur dualarında vd. hâllerde halkın toplu olarak ziyarette bulunması atalar ruhunun tanzimini ifade etmektedir.

Şamanizm'de yaşamakta olan insanlarla ölmüş atalar arasında kuvvetli bir ilişki vardır. İnsanların ataları ile kurdukları bağlantı saygı ve korkuyu beraberinde getirmiştir. Halk inançlarında ölümün başka bir âleme geçiş olduğunu gösteren sözlerden biri de “*Ölmüşlerinin canına değsin!*” ifadesidir. Başkalarına ikram edilen yiyecek ve içeceklerden, yapılan bağışlardan veya iyiliklerden ataların ruhunun da istifade edebileceğine inanılmaktadır.

Atalar ibadetini S. Veyis Örnek, Maniheizm kaynaklı bir inanç olarak görür. Bu ibadet özellikle tarımla uğraşan ilkel toplumlarda yaygındır. İnanişâ göre ölen atanın ruhu geride kalanlarla beraberdir. Atalar ibadetine göre bu ruh geride bıraktığı kimselerin hayatını olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Mesela hayvanların ve ürünlerin verimli olmasında, soyunun çoğalmasında etkindir. Bu inanişâ sahip kimseler tarafından ata ruhlarının yardımını sağlamak amacıyla yemekler verilir, kurbanlar kesilir. Heykeller ve maskelerle ruhları tasvir etmeye şekil vermeye çalışırlar; adlarına, anılarına büyük taşlar dikilir. Bu ritüel Afrika, Doğu Asya ve Okyanusya'nın tarımla uğraşan halklarında da görülmektedir (Örnek, 1971a: 23).

Atalar kültü saygı, vefa ve korkuyu birlikte barındıran bir kültür. Türkler ölmüş atalarının ruhuna açları doyurup, fakirleri gözetirler. Ata ruhlarına Altaylılar “töz” (tös) Yakutlar “tangara”, Moğollar ise “ongon” adını verirler (Güzel, 2015: 115). Rubruk'un seyahatnamesinde verdiği bilgilere dayanan A. İnan, M. 840 yılından sonra Uygurlarla birlikte Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık ve Şamanizm'in birlikte yaşadığını ifade eder (İnan, 1976: 10).

Türkler ata ruhlarına karşı son derece saygılı milletlerin başında gelmektedir. Hunlar, Göktürler ve Uygurlar yılın beşinci ayında kutsal dağa toplanır ve ataları için kurbanlar keserlerdi. Türklerin ölümlerini kıymetli eşyaları ile defnetme geleneği mezar soyguncularının iştahını kabartmıştır. Bu soygunculuk bir devletten gelmişse bunu savaş sebebi saymışlardır. Avrupa Hun tarihi içinde Attila'nın 477 yılındaki ikinci Balkan seferini Morgos Piskoposu'nun Hun hanedan üyelerinin mezarlarını soyduğu için yaptığı ifade edilir. Ata ruhlarına yapılan bu saygısızlık onlara göre cezasız kalmamalıdır (Güney ve Güngör, 2015: 62).

Türklerin İslamiyet öncesi inanç sisteminde olan ve bazıları İslamiyet'in kabulünden sonra da varlığını sürdüren ulu ruh, kişi veya varlıklar ata ruhlarına gösterilen saygı dolayısıyla yeniden şekillenmiş ve hayatları etrafında teşekkül eden anlatımlar ile ulu kişilerin/evliyaların şahıslarına mal edilmiştir (Çetin, 2002: 33).

Dedemli Köyü'nde halk arife günlerinde önce Seyyid Bayram Veli hazretlerini ziyaret eder. Köy halkı öğle namazını müteakip türbeye giderler. Seyyid Bayram hazretlerinin kabri başında Yasin-i Şerif, Aşr-ı Şerif ve hatim duası ve çeşitli dualar okunur. O bir nevi köyün kurucu atası kabul edilmektedir. Önce onun kabri başında dualar edilir ve ardından herkes kendi akrabasının, kendi geçmişinin kabri başına dua etmek için dağılır (Seyyid Bayram Veli/Dedemli).

İslamiyet'ten önceki dönem Türk inanç sisteminde olan ve bazıları İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde de varlığını sürdüren bu ulu ruh, kişi veya varlıklar, ata ruhlarına gösterilen saygı dolayısı ile yeniden şekillenmiş veya zenginleşmiştir diyebiliriz. Türk âdet ve göreneklerinde bulunan ataya ve anaya saygı İslam'dan sonra da kuvvetli biçimde devam ede gelmektedir. Anne-babaya “üf” bile denilmemesi (17/İsra Sûresi, 23) ayeti mucibince perçinleşen bir gelenek hâlini almıştır. “Cennet anaların ayakları altındadır.” hadis-i şerifi şiar edinilmektedir. Günümüz Konyasında insanlar anne, baba, ata mezarlarını müsaitlik vakitlerine Perşembe, Cuma günleri ziyaret etmektedirler. Mübarek gün ve geceler diye tabir ettiğimiz günlerde ise özellikle kabirleri başında geçmişlerini dualarla yâd etmektedirler. Aile büyükleri ve geçmişleri için Kur'an okutup Mevlid-i Şerifler düzenlemektedirler.

1.2.2. Ateş ve Ocak Kültü

Ocak veya ocaklık geleneğinin tam anlaşılabilmesi için tekkelerden de bahsetmek gerekir. A. Erdoğan, Konya ve çevresindeki tekkeleri iki boya ayırır. Birincisi bir tarikat çevresinde mensuplarının ayin yapmaları için toplandıkları tekkelerdir. İkincisi ise tarikatı, şeyhi, dervişi, ayini olmayan türbelerdir. Halkın inanç duygularını istismar eden kimseler buradaki mezarı kutsayarak ününü yaymışlardır. Halkın herhangi bir derdine şifa bulacağı umudu ile insanları buralara çekerek kendilerine geçim kaynağı oluşturmuşlardır. Tekkelere benzeyen bazı yerler vardır. Buralara “ocak” denir. Ocakların diğerlerinden farkı içinde yatan bir ölü olmayışıdır. Vaktiyle halkın dertlerini sağaltma fonksiyonunu yerine getiren, *sınık* olarak tanınmış bir adamın sülalesi elinde kalmış yerlerdir. Sülale veya aile içinde “el verme” yöntemi ile o sülale ocaklık merkezini devam ettirmiştir. Geçmişte ocaklar halk tıbbında önemli işler görmüştür. Konya ve çevresinde ne kadar hasta varsa modern tıbbın hayatımızda yaygınlaştığı dönemlere kadar insanlar, kısmen hayvanlar, bu tekke ve ocaklarda tedavi edilirdi. Hastalık bu ocaklardan birinde geçmemişse hangi ocağın, tekkenin bu derde derman olabileceğini belirlemenin şöyle bir pratiği vardı: Ailesinde Mehmet adı olan yedi aileden yedi bıçak alınır ve bıçakların sapına akla gelen yedi ocağın adı yazılıp su doldurulmuş bir kabın içine bıçakların uçları sokulur ve üç gün bekletilirdi. Hangi bıçağın ağzı daha fazla paslanmış ise hastalığın o tekkede veya ocakta geçeceğine inanılırdı (Erdoğan, 1937a: 814).

Akşehir’de konuşmakta geç kalan, güçlük çeken ya da tuvalet ihtiyacını söylemeyen çocukları ocak bilinen bir kabir üzerinden geçirirler. Bu kabir Hz. Mevlâna ve Seyyid Mahmud Hayranî arasında geçen menkıbede adı zikredilen Şeyh Sinaneddin’in mezarıdır. Ziyaretçiler, ellerine aldıkları soğanları etrafa atarlar. Kabirden ayrılır ayrılmaz çocuk -eh- demeye başlar (Balcı, 2013) .

1.2.2. Veli Kültü

Allah’ın muhabbetine mazhar olmuş, dünya nimetlerinden gözünü ve gönlünü çevirmiş kişilere veli denildiğini ayrıntılı olarak “veli” terimi başlığı altında ele almıştık. Bu başlık altında külte konu olan veli tipi ile ilgili bilgi vereceğiz. İslam kaynaklı bir adlandırma olduğu için elbette ilk bakmamız gereken yerler Kur’an ve Hadis’tir.

Kur'an-ı Kerim'de *"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine (dostlarına) hiçbir korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir. Onlar (Allah'a) iman eden ve emirlerine uygun yaşayanlardır. Onlar için dünya hayatında da ahiret hayatında da müjdelere vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu müjdeye erişmek en büyük mutluluk ve kurtuluştur"* (Yunus, 10/62-64). Bu ayetin mealinde velilik unvanına kimlerin layık olduğuna dair tefsir âlimleri bazı rivayetler nakletmektedir. Senedleri Taberi'de yer almış olduğu üzere Said b. Cübeyr'den rivayet olunmuştur ki; Resulullah'a veliullahın kimler olduğu sorulur. O da şöyle buyurmuştur: *"Onlar öyle kimselerdir ki, görüldükleri zaman Allah zikrolunur yâd olunur."* bir diğer rivayette ise *"Görülü vermelerinden dolayı Allah hatırlanır."* Bu kimselerin dünya nimetlerine düşkünlükleri yoktur. Ömer b. Hattab (r.a)'tan rivayet edilen bir diğer hadiste velilerin gıpta edilecek dereceleri hakkında şöyle bahsedilmektedir. *"'Allah'ın kullarından bir takım insanlar vardır ki enbiya değiller, şehit de değiller; amma kıyamet gününde Allah katındaki makamlarından dolayı onlara nebiler ve şehitler imrenerek bakacaklardır. Bunlar kimlerdir ve ne gibi hayırlı ameller yapmışlardır? Bize bildir de biz de onlara sevgi ve yakınlık gösterelim ya Resullullah!'" dediler. Allah resulü şöyle dedi: 'Bunlar kavimdir ki, aralarında ne akrabalık, ne de ticaret ve iş ilişkisi olmaksızın, Allah ruhu ile Allah'ta sevişirler. Vallahi yüzleri bir nur ve kendileri de nurdan birer minber üzerindedirler. İnsanlar korktukları zaman bunlar korkmazlar, insanlar mahzun oldukları zaman bunlar hüznlenmezler.'"* (Yazır, Ty: C.4/495).

İslamiyet öncesi Türk inançları veli tipinin oluşumunda etkili olmuştur. Atalar kültü ile veli kültürünün birbirine yakınlığı veli kültürünün şekillenmesinde önemli roller oynamıştır. Atalar kültüründe atanın bizzat kendisine tapılması söz konusu değildir. Olağanüstü güçlerle takdis edilen, tazim ve saygıda kusur edilmeyen ata ruhları bu kültürün temelini teşkil eder. Olağanüstü güçleri olduğuna inanılan kamlar, Şamanlar, ata ruhları ya da hami ruhlar olarak bilinen kutsal varlıklara ve onların gücüne dair güçlü bir inanış vardır. İslamlaşmayla birlikte iye ya da hami ruh inancı babalara, oradan da pirlere dönüşmüştür (Ergun, 2011: 2).

Şamanların sosyal ve dinî hayattaki rolleri dolayısı ile İslam sonrası Türk sosyal ve dinî hayatında gördüğümüz velilerin ortaya çıkmasında ve kısa zamanda yaygınlaşmasında Şaman ve veli arasındaki benzerliklerin katkısı aşîkârdır. Şamanların

dinî törenleri, ritüelleri, yönetmesi, hastaları iyileştirmesi, büyüsel işlemler yapması, insanlar ve Tanrı arasında aracılık yapması, iyi ve kötü ruhlarla iletişim kurması, gökyüzü ve yeraltı varlıkları ile görüşebilmesi, farklı âlemlere yolculuk yapabilmesi, felaketleri önleyebilmesi, ateşten etkilenmemesi, kar, yağmur, şimşek, fırtına gibi tabiat olaylarına hükmedebilmesi vb. daha birçok olağanüstü keramet motifleri bize Türklerin İslam sonrası hayatından da aşına gelmektedir. Şamanlar sahip oldukları olağanüstü özellikleri ile toplumun önemli kişileridir. Bunlar hakkında anlatılan efsane ve menkıbeler (Bayat, 2004; Anohin, 2006; Ksenefontov, 2011) ile menakıpnamelerdeki veli keramet motiflerinin benzerlikleri dikkat çekicidir.

Türkler, Müslüman olmadan önce Şamanizm, Budizm, Zerdüşlük, Mazdeizm, Maniheizm ve Hristiyanlık gibi birçok dine inanmışlardır. Bu dinlerdeki inanç önderleri ile Müslümanların veli diye tabir ettikleri din adamları arasında görülen ortaklıklar etkileşimin ispatıdır. Zira Hristiyan azizlerin menkıbeleri de bu keramet motiflerini hatırlatmaktadır. Şaman, ruhlar âleminin varlıkları ile ilişki kurabilen, Tanrı'ya, ata ruhlarına kurbanlar götüren, saçılar sunan, kısa zamanda uzak mesafeleri aşabilen ilahi güçlere sahiptir.

Evliya menkıbelerinin elbette ilk akla gelen özelliği İslami gelenekten doğmalarıdır. Ancak A. İnan “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları” adlı makalesinde bu konuya ayrıca değinmektedir. Barak Baba, Sarı Saltuk, Geyikli Baba, Hacı Bektaş Veli menkıbelerinde anlatılan veli tipi ile Altay Şamanlarına ait menkıbelerde anlatılan Şaman tipinin birbirinden farksız olduğunu söyler. Barak Baba Risalesi'nin keramet motifleri ile Altay Şamanlarının afsunlarını neredeyse aynı görür (İnan, 1987: 477).

Güney Sibiryada masallarında bir bahadır avlanırken karşısına bir geyik çıkar. Yiğit de geyiğin peşine düşüp kovalamaya başlar. Bakırdan yapılmış bir dağa gelinceye kadar er geyiğin peşini bırakmaz. Sonra dağ yarılr ve geyik dağın içine girer. Avcı yiğit de geyiğin peşinden gider. Geyik kaybolur ve yiğidin karşısına Yedi-Tanrı (Kuday) çıkar (Ögel, 2014: 28). Anadolu evliya menkıbelerinden Alaiye Beyi'nin oğlu Gaybi avlanırken bir geyiğin peşinden gider. Malum menkıbede okla yaraladığı geyiği Abdal Musa'nın tekkesine kadar kovalar. Geyiğin peşinden içeri giren Gaybi içeride geyiği

göremez. Geyik kaybolmuş ve karşısına Abdal Musa çıkmıştır. Bu menkıbede beyoğlu Gaybî'nin “Abdal Kaygısız'a” dönüşmesine şahit olmaktadır.

Menkıbelerde anlatılan bu kerametleri velilerin gerçekten gösterdiğini tespit etmemiz imkânsızdır. Ancak bu motiflerden hareketle “Bu Şamanlara aittir, bu Hristiyan azizlere aittir, bu Uzak Doğu inançlarına aittir.” ya da “Veli keramet izhar etmez, şeyh uçmaz, mürit uçar bu sebeple bunlarda uydurmadır.” demek kültürün dinamikliği ile çelişecektir. En önemlisi de bize bir şey kazandırmayacaktır. Türk halk inançlarında bu kerametler Allah tarafından velilere bahşedilmiş ve Allah'ın “avni ve inayeti” ile veliler tarafından gerçekleştirilmiş olağanüstü hadiseler olarak kabul edilmektedir. Bu benzerlikleri kültürün canlılığı içinde değerlendirmek gerekir. Türkler çeşitli vesilelerle tanıştıkları inançlardan etkilenmişler ve onlara da inançlarını, kültürlerini aktararak bir etkileşim içinde olmuşlardır. Araştırmamızı fıkıh âlimi bir ilahiyatçı bakış açısı ile değerlendirmedığımızı tekrarda fayda vardır. A. Yaşar Ocak bahsettiğimiz benzerlikleri bizim de istifade ettiğimiz ilgili eserinde (Ocak, 2015) müstakil olarak ayrıntılı bir biçimde değerlendirmiştir.

Anadolu'nun hemen hemen her vilayetinde olduğu gibi Konya'da metfun veliler için anlatılan keramet motiflerinde de bu benzerlikler görülmektedir. Atalar kültü inancı, veli kültünü şekillendirmiştir. Araştırma sahamız olan Konya türbelerinde veli kültü ve atalar kültünün birlikte sosyal ve dinî bir yaptırım gücü oluşturduğunu söyleyebiliriz. İnsanların geçmişine, ölümlerine karşı muazzam bir saygısı vardır. Saygı ve kaygının bir arada olduğunu ifade edebiliriz. İnsanların yatırlara, türbelere yaptıkları saygısızlıklar neticesinde cezalandırılacağı veya gösterdikleri hizmet ve hürmet karşılığında mükâfatlandırılacağı inancı yaygındır. Ziyaretçiler tarafından türbelerin temizlenmesi, türbelerde çikolata, şeker vb. küçük ikramlarda bulunulması bu inanın yansımalarıdır. Türbelerin bakım, temizlik ve bekçilik gibi her türlü hizmetini gören türbedarlık müessesesinin oluşmasının temelinde benzer inanışların yattığını söyleyebiliriz. Lâdikli Ahmet Ağa'nın kabrini ziyaretimizde mezarın bakımı ve çevresinin temizliğiyle ilgilenen bir matematik öğretmeni ile tanışmıştık. Ağa'ları, çiçekleri sulayıp çevresinin güzel görünmesinin yanında Ahmet Ağa'nın Allah dostu bir veli olduğunu ve ona hizmet ederek himmetinden ümit ettiğini söylemişti. Ateşbaz Veli Türbesi'ne türbedarlık yapan aile asırlardır nesilden nesile bu veliye benzer duygularla

hizmet etmektedir. Allah dostu olduğuna inanılan kimselerin mezarları pratik ve uygulamaların yaşandığı kutsal alanlar hâline gelmiştir.

Müslüman Türkler arasında yaygın olan veli kültü ile atalar kültü arasında yakın bir ilgi olduğunu belirten A. Yaşar Ocak, bir velinin ölümünden sonra külte konu olup olmadığının şu üç unsurdan tespit edilebileceğine değinir:

a) Veli adına yapılmış mezar veya türbenin yahut veliden kaldığına inanılan eşyaların bulunması,

b) Veliye ait olan türbe, mezar veya eşyanın mesela bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi maksatla ziyaretlere ve bu ziyaretler esnasında adak ve kurbanlara sahne olması.

c) Dua mahiyetinde olarak veli ile ilgili ve onun adı geçen bir takım sözlerin mevcudiyeti (Ocak, 2010: 9).

Bu maddelerden en az birinin varlığı veli kültürünün gerçekleştiğini göstermektedir. Velilerin bir takım olaylara muktedir olabilmesini keramet kavramıyla açıklamıştık. Tasavvufta kerametın gösterilip gösterilmeyeceğı ya da hangi durumlarda izhar edileceğı tartışılan bir husustur. Peygamberlerin gösterdiği mucizeler ile velilerin gösterdiği kerametlerin birleştiğı ve ayrıldığı noktalar vardır (Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Selvi, 2012: 247-255). Hz. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu olması sebebiyle kullanılan "Hâtemu'l-Enbiyâ" terimi, velilerde "Hâtemul-Evliyâ" (velilerin mührü, velilerin sonuncusu) kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Velilerin kendi içinde derecelendirilmesi ortaya çıkmıştır. Zirvede "Kutb"un olduğu sıralama alttan zirveye doğru şöyledir: Recebiyyün, Müfredûn, Asaib, Nukabâ, Nucebâ, Abdal, Efrad, Evtad, İmaman ve Kutb. Kâinattaki tüm velilerin en üst derecesinde bulunan Kutb ve diğer veliler birbirinden haberdardırlar (Ocak, 2010: 3-4).

Tekke ve tarikatlar velilerin yetiştiğı tasavvuf ocaklarıdır. Derecelendirme esasına dayanan bu sistem, velileri meşrulaşan ve kurumsallaşmış bir yapının içinde topluyordu (Gültekin, 2004: 72). Velilerin olağanüstü güçler taşıdıklarını anlatılan menkıbelerin halk arasında yaygınlaşmasında yaşandığına inanılan olayların ciddi katkısı vardır. Gizemli güçleri olduğuna inanılan velilerin tasavvufun teorik sırlarının ötesine geçtiğine

inanılmaktadır. Veliler, halk arasında tasavvufi fikirlerini uygulanabilecekleri sosyal bir tabaka oluşturmuşlardır.

Türk-İslam coğrafyasında sayısız velinin varlığından bahsedilmektedir. Bunların kimisinin çevresinde kült oluşurken bazıları unutulup gitmiştir. Halk hafızasında oluşan kültürler sayesinde unutulmaktan kurtulan evliyalar etrafında yeni değerler inşa edilmektedir. Çağdaş anlatılar içinde yer alan birbirinden farklı memoratlar, bunların örneklerindendir. A. Yaşar Ocak, velilerin “ölmeyen ölü” hâline gelmelerindeki en önemli faktörün velinin içinde yaşadığı toplumla doğrudan ilişkilendirip psikolojik ve sosyolojik faktörlere dayandırması olduğunu belirtmektedir (Ocak, 2010: 7). Kült konusu olan veliler “ölümsüzlüğü” kazanmakla kalmayan içinde bulundukları toplumun inandığı ve anlattığı değerlerin kanlı canlı birer örnekleridir.

Köprülü'nün ve Barkan'ın tespitlerine göre Anadolu'da tekke ve tarikatların ortaya çıktığı dönemlerde Şamanizm tesirlerinden uzak bir mistik yapı düşünülemez. Bunun yanında Türk veli tipinde en önemli vasfın üreticilik olduğunu söyleyebiliriz. Ahmet Yesevî başta kendisi olmak üzere her dervişinin bir mesleği vardı. Dervişler, kimi yerde ticaretle iştigal eden bir tüccar, kimi yerde elinde sabanı olan bir çiftçi olarak bulundukları bölgelerde bir çekim merkezi oluşturmuşlardır. Sulh zamanında gönülleri fethetmekle memur olan bu dervişler savaş zamanında bir alp-gazi olmuşlardır (Barkan, Ty: 15).

İslam dinini kabul etmiş olan Türkler de dâhil olmak üzere pek çok kavim ve topluluk eski inançlarından vazgeçememişlerdir. Biz bunların pek çoğunun gelenek-görenek içinde veya din kisvesine büründürülüp dinî inanç ameli olarak yaşatıldığını görmekteyiz. Hangi coğrafyada olursa olsun Müslüman Türklerin inançlarında Altay Şamanlığı'nın izlerini tespit etmekteyiz. XV. yüzyıldan evvel yazılmış olamayacağı düşünülen Dede Korkut Hikâyeleri bizim için özel bir önem teşkil eder. Oğuzların IX-XI. yüzyıllar arasında yaşadıkları aktarılan bu hikâyelerde görülen yaşam biçimleri her iki inanç kültürünü de bulundurmaları açısından mühimdir (Ergin, 2004: 56). Türklerin Müslüman Arap orduları ile karşılaşmaları malum olduğu üzere VIII. yüzyıla dayanmaktadır. X. yüzyıl başlarında İslamiyet'i kabul etmeye başlayan ve XI. yüzyılın ilk yıllarında Horasan'a geçen Türkler tamamen Müslüman olmuşlar ve Şaman geleneklerini de muhafaza etmişlerdir (İnan, 2013: 207). Anadolu'daki veli tipinin

karşılığı İslam öncesi Şamanizm’e kadar uzanmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti’nin Anadolu’daki uzantısı olan Anadolu Selçukluları bu “Horasan Erenleri” öncülüğünde ve desteği ile farklı bir imar ve iskân yöntemi ile yeni yurtlarla birlikte gönül fetihleri yapmışlardır. İşte burada veliler önemli bir vazife üstlenerek milleti bir ve devleti ayakta tutacak yüceltecek insan tipini oluşturma gayretine girmişlerdir. Orta Asya’daki “Alp” artık Anadolu’da “Alperen” olmuştur. Yiğitlik ve cömertlikte sınır tanımayan “Akı”lar, “Ahi”lerdir. Horasan Erenleri, Bâcıyân-ı Rumlar, Abdalaân-ı Rumlar, Gazi ve “Veli”ler fisebilillah bir tek amaca odaklanmışlardır (Küçükdağ-Arabacı, 1999: 82). İslam öncesi Altay Şamanizmi’nde Kamda ve Şamanda görmeye alışkın olduğu birtakım kutsal güçleri velilerde de gören halkın evliyaları benimsemesi zor olmamıştır. Bu sebeple veliler etrafında gerek hayatta iken gerekse yaşamlarından sonra kültler oluşmuştur. Avcı toplumun ideal kahramanı “alp tipi” ile üreten toplumun meydana getirdiği “veli tipi” arasında muazzam bir fark vardır. Alp tipi dışa dönük harekete ve maddi güce dayanmaktadır. Veli tipinin şahsiyetinde ise içe dönük manevi güç öne çıkmaktadır (Kaplan, 1991: 5).

1.2.4. Su Kültü

Anadolu’da M.Ö. 2000’li yıllara ait yazıtlarda suyun kutsallığı anlatılmaktadır. Bu metinlerde suyun kutsallığına dair dinî uygulamalar ve suyu kirletenlere verilen cezalar işlenmiştir. Yeryüzünün kirli, gökyüzünün temiz olduğu ve yağmurun yeri temizlediğine inanılır. Bu inanış suya kutsallığı getiren nedenlerden biri olduğu gibi fırtına ve bulutları çıkarıp yağmur yağdıran Fırtına Tanrısı Tesup, baş tanrı olarak kabul edilmiştir (Tırpan, 201: 70). Konya ve çevresinde ismini Hititlerin verdiği ve kutsal kabul ettikleri su kaynakları vardır. Arkeolojik çalışmaların neticesinde bu suların çevresi açık hava tapınakları gibi muamele görmüştür.

Suyun gerek ilahi dinlerde gerekse halk inançlarında ve milletlerin mitolojilerinde çok özel bir yeri vardır. Hayatın kaynağı olan su, bir başlangıç mitosu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Canlılığın varlığı ve devamı pek çok kozmogoni mitinde Tanrı ile birdir veya ilk yaratılandır. Arkaik kültürlerde ilk kaos olan suyun, yaratıcılık, başlangıç, dirilik verme, ebedî yaşatma ve ölümsüzlük bağışlama fonksiyonu “Dirlik Suyu” nda gizlenmiştir (Beydili, 2005: 501).

Yunan mitolojisinde su, gökyüzü ve yeryüzü ile birlikte yer alır. Chronos'un kestiği babasının penisi suya düşer, dalgalarla birleşerek oluşan köpüklerden Afrodite yani aşk ve doğurganlık tanrısı meydana gelir. Testiküllerden de Eros doğar ve Afrodite'i izler. Mahabharata ve Ramayana hikâyelerinde de tanrılar okyanus sularını çarpıştırırlar, neticesinde ortaya çıkan köpükler ölümsüzlük iksiridir. Mısır mitolojisinde dünya Atum tanrısının salyasından doğar (Tuğrul, 2010: 84). Mitolojilerde suyun kişileştirilmiş olduğunu da görebiliriz. Yunan mitolojisinde Fırat (Euphrate) ve Dicle (Tigre) nehirleri iki erkek kardeştir. Mezopotamya ise onların kız kardeşidir (Peker, 2015:190). Sümer, Mısır ve Hint mitolojilerinde olduğu gibi pek çok milletin mitolojisinde su ilk unsurdur. Su ilk varlık veya varlıkların özünü teşkil eder. Sibiryalı halklarının mitlerinde yalnız suyun var olduğu ve her şeyin sudan meydana geldiği vurgulanmıştır. Kozmos yani evren sudan çıkan veya doğan nesnelerden meydana gelmiştir. Mitolojik sistemlerin birçoğunda ilk suyun kaosla ilintili olduğunu düşünmek de bir bakıma kozmosun kaostan yaratıldığını gösterir. Kozmosun kaostan oluşması bazı törenlerde canlandırılır (Beydili, 2005: 335). Türk mitolojisinde her şeyden önce suyun var olmasının “Mutlak Varlığın” düzenini oluşturma çabası olduğu ve artık başlangıcın harekete geçtiğini belirten F. Bayat, Türk mitolojisinde suyun kaotik, düzensiz, tertipsiz kısımlara ayrılmamış bir yapıya sahip olduğuna dikkat çeker (Bayat, 2007a: 88). Her yaratılmışın özünde suyu bulabiliriz. Su, yaşamın ve canlılığın çekirdeğidir.

Türk mitolojisinde hayatın kaynağı olarak görülen su, diğer mitolojilerde de görülmektedir. Su tanrısalır. Tanrıdan gelip yine Tanrıya giden döngüsel bir hareket dairesindedir. Yaratımın ana unsurlarındandır. Tanrı'dan sonra gelen en önemli varlıktır. Düzensizliğin kaostan olduğu uçsuz bucaksız denizin her yeri kapladığı mitik zamanda Tanrı ve su vardı. Göktürkler yer ve su iyelerine büyük önem vermişler ve onları kutlu sayıp kişileştirmişlerdir. Türklerin geleneklerinde ve inançlarında suya and içme, su ile konuşma, suya saçılar sunma, kurban kesme gibi adet ve inanmaların Türk inanç sistemi içinde izlerini görebilmekteyiz. Bunların en güzel örneklerinin verildiği tarihi kaynaklarımızdan biri de Dede Korkut Hikâyeleri'dir. “Arı sudan abdest alan”, “Akıntılı, görklü suların taşkını” olan Oğuzların gözünde su tanrısalır. Akarsu, Tanrı'dan gelip Tanrı'ya giden kutlu sudur. M. Ergun (Ergun, 2013), Türklerin medeniyet ve din değiştirmesinden sonra eski inançlarından kalma kalıplarını yaşatmaya devam ettiklerini ve bunlardan en belirginlerinden birinin de su kültü

olduğunu vurgular. Çünkü su, hayatın akışını belirleyen ana unsurların başında gelir. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “*Su Hak didarını görmüştür.*” sözü su kültürünün, Türk düşünce ve inanç sisteminin söze dökülen en güzel ifadelerinden biridir. İslami dönem ve İslam öncesi unsurları bulabildiğimiz Dede Korkut Hikâyeleri bize adeta Oğuzların dünyasını canlandıran bir şaheserdir. Hikâyelerin sonunda geçen alkışlar “Yöm vereyim hanum” diye başlamaktadır:

Karlu kara tağların yıkılmasun
Gölgelüçe kaba ağacın kesilmesin
Kamın akan görklü suyun kurumasun (Ergin, 2004/D-66)

Burada “Dağın yıkılmasın, ağacın kesilmesin suyun kurumasın!” diye dua etmesi ve bu üç kültü (dağ-ağaç-su) arka arkaya söylemesi Türk mitoloji sistematığının yansımasıdır. Bunların hiç biri Türkler için Tanrı değildir. Ancak Tanrı'nın kutunu almış mukaddes varlıklardır. Tanrısallığın yok olması kötülük, çirkinlik gibi şeytani vasıfların ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Dede Korkut, her hikâyenin sonunda yer alan duasında sizin “yer-su”yunuzdan Tanrı kutu eksik olmasın Tanrının kutu hep yanınızda “yer-su”larınızda olsun demektir. Suyun Hak didarını gördüğünü söyleyen Salur Kazan'ın su ile söyleşmesi dikkat çekicidir. Bu olay bizlere Miraç mucizesi ile Allah'ın (c.c), yüzünü gören Hz. Peygamber'i hatırlatmaktadır. Türk mitolojisinde su, cennetten çıkıp cennete giden kutlu bir varlık olduğu için Hak cemalini yani Tanrı'nın yüzünü gören mukaddes ıduktur yani kutsaldır. Bu yüzden Tanrı'nın sıfatlarının onda tecellisine şaşırmamak gerekir. Onun için Salur Kazan:

Ordumun haberini bilir misin digil mana
Kara başum kurban olsun suyum sana (Ergin, 2004/D-45)

Kazan kutsallığına inandığı “kamın akan görklü su” ile haberleşir, bilmediklerini ondan öğrenmek ister. Tanrısallık sıfatlarına sahip olan kutlu sudan Salur Kazan ordusunun yerini sorar. Tanrı'yı ve Tanrısallığı temsil eden su, Oğuzların inanç dünyasında kutun, bolluğun, bereketin, esenliğin kaynağıdır (Ögel, 2006: 342-355; Ergun, 2013: 315).

M. Eliade, “Aslında su bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil eder; sular tüm var oluşun kaynağı, fons ve origo'dur” (Eliade, 2003:196) diyerek suyun pek çok dünya mitinde, kozmogonide, ritüellerde aynı fonksiyonu yerine getirdiğine işaret eder.

Su, evreni meydana getiren anasır-ı erbaadan biridir. Bazı köken mitlerinde su ve balçıkla dolan insan biçimindeki kalıplarla türeyişin başladığına inanılır. Mitik anlatılarda yer alan bu inanç dünyasının Kur'an-ı Kerim'le de paralel olduğu görülmektedir. İslam'da suyun çok özel bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim'de bütün canlıların sudan yaratıldığı ifade edilmektedir (Enbiyâ, 21/30; Nûr, 24/45). Türklerde ve Moğollarda su, saflık/temizlik simgesidir. Bu anlayışın gereği suyu kirletmek yasaktır. Ortaçağ kaynaklarında Türklerde suya yönelik tapınmadan söz edilmesine karşın bunun bir su tanrısının varlığı anlamına gelmeyeceği vurgulanır. Kısırlığını gidermek, gebe kalmak isteyen Anadolu kadınlarının suya batırılması Orta Asya'daki geleneklerinden olduğu kadar eskiden Yunan kadınları tarafından ziyaret edilen yerlerdeki ritüellerin sürüp gitmesinden de kaynaklanabilir. Su için hâkim olan kült anlayışında tanrısallığın, kutun izleri mevcuttur. Tanrı yerine koyma yaygın bir inanış olmamakla birlikte örneklerinin varlığından söz edilir. Moğollarda, yakarışlarla Selenga, Orhon, Kerülen, İli vb. nehirlerine tapılıyordu. Yakutlara göre her nehrin kendi efendisi vardır. Karagaslar, balık vermesi için nehre kurban sunarlardı. Altay Tatarları Abakan Nehri iyesinin yağmur dağıtıcısı olduğuna inanırlar (Roux, 2000: 1020).

Annesi babası belli olmayan çocukların hayatın tükenmez kaynağı göllerde yetişen bitkilere benzettiğini söyleyen Roux, kısır Tatar kadınlarının bir gölün kenarına diz çöküp dua ettiklerinden bahseder. Su, hem evrenin hem de evrende yaşayanları içinden çıkaran veya bünyesinde barındıran bir rahim gibi tasavvur edilmiştir. Brezilya'nın Karaja Kızılderilileri mitik zamanlarda hareketsiz olarak suda yaşadıklarını anlatırlar. Meksika mitolojisinde vaftiz törenlerinde gerçek annesinin su olduğu çocuğa anlatılır. Fin-Ugur haklarında kadınların çocuk doğurmak için "Su Ana"ya dua ettikleri anlatılır (Roux, 2003:199). Su, hayat verici bir başlangıç olarak mitolojik düşünce sisteminde ana rahminin bir sembolüdür. Cenin gelişim sürecinde ana rahminde su ile çevrelenmiş gibidir. Günümüz teknolojisi gelişen tıp ilminde bu tasavvurların ne kadar örtüştüğü ortadadır.

Mitolojik anlatılarda mağaranın doğurganlık unsuru olarak da karşımıza çıktığını görmekteyiz. Anadolu ve Azerbaycan sahasında kısır kadınlar çocuk sahibi olabilmek için Nisan yağmurlarının suyundan içip, kutuna inandıkları bir mağaraya giderek oradan çıkan veya damlayan suyu içmek ya da karınlarına sürmek/serpmek suretiyle çocuk

sahibi olabileceklerine inanırlardı. Su ve ağaç kültünü aynı pratikte görebildiğimiz Kazak, Kırgız ve Yakutlardaki uygulama dikkat çekicidir. Buralardaki çocuksuz kadınlar ırmak kenarındaki tek ve yüksek ağacın altına gidip burada boz atın derisi üstüne geceleyip kurbanlar sunarak çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı (Beydili, 2005: 502). Başlangıçta her yerin su olması Tanrı ve uçsuz bucaksız sudan başka hiçbir nesnenin olmayışı ayrıca suyun hayat bahşedici olması inançlar noktasında suyun ayrı bir yerde konumlanmasını sağlamış, suya yaratıcı başlangıç gibi bir fonksiyon yüklemiştir. Kadınların evlat dilemeleri doğası itibarıyla suyun bu özelliklerini öne çıkarmaktadır. Anadolu efsanelerinde ve Türk destanlarında su ab-ı hayat olarak ortaya çıkar. Köroğlu Destanı'nda Köroğlu'nun adamlarından biri avda bir kuş vurur. Kuşu su kaynağında yıkarken kuş canlanır. Kuşun kanadından damlayan su ise bin tane göle dönüşür. Böylece Tanrı tarafından insanoğlunun keşfettiği ölümsüzlük suyu (ab-ı hayat) parçalanarak niteliği olumlu güce dönüştürülmüştür (Boratav, 1973: 58).

Yunan mitolojisinde dünyanın yaratılışında yeryüzü ve gökyüzünün birlikte anıldığı görülür. Chronos'un kestiği babasının penisi suya düşer, düştüğü suda karşılaştığı dalgaların köpükleriyle birleşmesinden Afrodite (aphros=köpük), aşk ve doğurganlık tanrısı meydana gelir. Mısır mitolojisinde dünya, Atum tanrısının salyasından doğar. Burada salya ve havanın birleşmesiyle oluşmuştur (Tuğrul, 2010: 84). Yunan mitolojisi çok sayıda tanrıyı nehir, deniz ve su ile bütünleştirir. Halkın geldiği coğrafyalar farklı olsa da bu tanrılar ile akrabalık ilişkisi kurarlar. Tanrıların babası Okeanos tüm yaratıcıların üretici gücü olup Tethys ile evlidir. Okeanos, coşkun akan dalgalı bir nehridir. Tethys, Okeanos'un akışı içinde ayrımına varılmayan bir su kitlesidir. Okeanos eril, Tethys dişil bir kişiliktir. Her ikisi de nehir tanrılarıdır. Denizler tanrısı işlevi Poseidon'a verilir; fakat Poseidon, sadece denizler ile sınırlı bir Tanrı değildir. Aynı zamanda Poseidon, karalarla bağlantılı bir tanrı olarak "*toprağın sarsıcısı*" diye bilinir. Başka tanrıların denizler üzerinde etkisi olmasına rağmen gücü elinde tutan denizler hükümdarı Poseidon'dur. Bütün denizler, yeraltı yollarıyla kaynakları ve nehirleri besleyen Okeanos'un uzaklardaki akıntısıyla iletişim hâlinindedir. Tuzlu akıntılara Pontos adı verilir. Phorkys ya da Keto gibi güçlü yaratıklar ve yaşlı bilge Nereus, denizler dibinde oturur. Deniz perisi ya da su perisi Amphitrite'nin kocası olur ve onunla birlikte suların dibinde bir sarayda yaşar. Poseidon'un çok çabuk öfkelenen bir Tanrı olduğuna inanılır. Onun öfkesi yüzünden denizlerden fırtınalar

çıkar. O'nu kızdırmak istemeyen balıkçılar Poseidon'a adaklar, kurbanlar sunarlar, saçları saçarlar. Birçok Yunan mitinde su ya da su tanrılarının evrenin oluşmasında veya devamında koruyuculuğunda birtakım temel işlevler üstlenildiğini açıklamaktadır. Söz konusu tanrıların mitik metinlerde ve anlatılarda Yunan halkının gözünde ve düşündeki tanrıya yüklediği manalar ile anlamları çözmemize yardımcı olur (Rudhart, 2000:1021-1027). Bazı Türk boyları suyu tanrı bilirler. Yunanlıların Poseidon'una benzeyen su iyesi Altaylılarda da görülüyordu. Suyun ve fırtınanın tanrısı olarak bilinen Sümerlerde Enlil de bu gruba dâhil edilebilir. Suyun altında ve üstünde yaşayan Enlil idaresinde ikinci derece tanrılar vardır. Bu tanrıların emirleri ile fırtınalar olur, yağmur yağar veya kesilirdi. Onlar suya hükmeden su iyeleriydi (Uraz, 1994:180).

Türk inanç sisteminde su yalnızca can veren hayat bağışlayan bir varlık değildir. Aynı zamanda canlı bir kişiliktir. Su iyesinin ruhu vardır. Onu kızdırmamak için balıkçıların birtakım adaklar adayıp, kurbanlar sunmaları su ruhuna karşı yerine getirilen ritüellerdir. Suyu karşı yapılan çirkin hareketler ve saygısızlık ceza ile neticelenmektedir. Bu yüzden halk inançlarında suyun kirletilmesi, boşa kullanılması saygısızlık olarak kabul edilmiştir. Bu inanışların oluşmasında başta suyun hayatın başlangıç ve devamındaki gerekliliği olması kadar kültürel ve dinî inançların suyu ve kutsiyetini işaret etmeleri de etkilidir. Dede Korkut Hikâyeleri'nin sekizinci hikâyesi olan Basat'ın Tepegözü öldürdüğü hikâyede Tepegöz Oğuz halkına musallat olan bir baş belasıdır. Oğuzlara kesilmiş bir cezadır. Hikâyede (Ergin, 2004: 206-217 /D-212-235), Sarı Çoban pınar başındaki perilerden birini yakalar ve ona ilişir, cinsi münasebet kurar. Peri, çobanı tehdit ederek emanetini (çocuğu) bir yıl sonra getireceğini söyler. Neticesinde nur topu gibi çocuk dünyaya gelmez. Oğuzların hayatını cehenneme çeviren veled-i zina Tepegöz peyda olur. Din ve törenin koyduğu yasakların çiğnenmiş olmasının toplumların dokusunu nasıl yıprattığını hatta yok edebileceğini görebiliriz. Burada Oğuzlara verilen cezanın Konur Koca Oğlu Sarı Çoban yüzünden olduğu ortadadır. Metinde bu perilerin su perisi olduğuna dair bir ibare yoktur. Araştırmacıların genel kabul ettikleri yorum ise onların su perisi olduklarıdır. Anadolu'da türbe, cami, mescit, mezarlık gibi kutsal mekânlarda yapılan kirletme, içki içme, cinsel ilişkiye girme vs. hareketleri bilinçli veya bilinçsiz yapan kişiler cezalandırılır. Halk inançlarındaki pek çok uygulama ve anlatılar kutsal kabul edilen bir yerdeki saygısız davranışın karşılığında cezasız kalmayacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türk inanç

sistemi içinde “Hakk didarını gören” suyun kutsallığı Dede Korkut Hikâyeleri için tartışma götürmez bir gerçektir. Kanaatimizce bu tecavüz bir peri için değil sıradan bir ölümlü için olsa bile ahlaksız eyleminin cezasının karşılığını alacaktır. Bu durumun Türk halk anlatılarında ve inançlarında örneklerini görebiliriz.

Aşağıda Azerbaycan folklorundan bir metinde suyun halk anlatılarındaki yansımaları görebilmekteyiz:

“Eski zamanlarda Amudapir(?) civarında gelinlik kızlar dağlardan çiçekleri toplarlarmış. Bir gün onlar suyla dolu, büyük değil ama derin bir göl bulmuşlar. Bu suda yıkanmışlar, fakat kızlardan üçü suya tükürmüş. Su anında kaybolmuş ve suyu kirletmek isteyenler de kayalara başları aşağı bir şekilde asılı kalmışlar. Yeşillikler ve çiçeklerin arasında iki mezar görmüşler. Bu sırada bir ses; eğer bunların üzerine kümbet yaparsanız, su tekrar gelir ve kızlar da kurtulur, demiş. Kızlar evlerine gelip olup-biteni anlatmışlar. Halk mezarları bularak üzerine kümbetler yapmış. Su tekrar görünerek, kızlar kurtulmuşlar.” (Seyidov, 1996: 260).

Efsanede suya, suyun ruhuna yapılan bir saygısızlığın anında cezalandırıldığını görmekteyiz. Bu anlatıdaki kümbet ya da türbe yaptırma motifi İslami geleneğin etkisi ile dâhil edilmiş olabilir.

İslam öncesi Türk kültüründe güçlü bir şekilde var olan su kültü, İslam’ın kabulünden sonra ise kültürel boyutu dinî tarafıyla da desteklenerek daha da kuvvetlenmiştir. İslam dininde suyun ve su kaynaklarının önemine, korunmasına, suyun kirletilmemesine, israf edilmemesine dair ayet ve hadislerle ortaya konan açık hükümler vardır. Maddi ve manevi anlamda hayatın kaynağı olan su için ilahiyatçı Saffet Köse suyun Allah’ı tanımaya götüren en değerli maden olduğunu belirtir. Ayrıca Köse’nin, “*Kuran-ı Kerim hem yağmurun hem de vahyin indirilişi için inzâl ve tenzil kelimelerini ortak olarak kullanır (Bakara, 2/22-23, 164; Araf, 7/57; Nahl, 16/44, 65, Muhammed, 47/2). Her ikisi de Allah katından gelir. Birisi bulutlar diğeri de peygamberler vasıtasıyla tanışır ve her ikisi için de irsal kelimesi kullanılır (Bakara, 2/151, 164; Nisa, 4/64; Enâm, 6/6; Rûm, 30/48). Buna göre bulutlar yağmur taşıyan, peygamberler de vahiy getiren mursellerdir.*” (Köse, 2010: 441) sözleriyle ayetlere dayandırarak verdiği bu bilgiler İslam öncesi Türk inanç sistemi ile ters düşmediğini görmekteyiz. Suyun Hak katından indiğini söyleyen Köse’nin tespitlerini Türk mitolojik sistemi de desteklemektedir. Türk destanlarında, halk anlatılarında, halk dindarlığında bunun izlerini bulabiliriz. “Hak didarını gören su” diyen Dede Korkut’un, su ile Hz. Peygamberi Hak cemalini gören, âlemlere rahmet ve hayat kaynağı olan Hz.

Muhammed'i su redifli naatında birleştiren Fuzuli'nin düşünceleri kanaatimizce sadece bunlarla sınırlı olmamalıdır. Onlar elbette daha fazlasını düşünmüşlerdir. Ancak bize hatırlattıklarından biri de şu kudsi hadis olduğu söylenilen sözdür: “*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.*” Bu hadis senet yönü ile tartışmalı bir kelimedir. Bazı İslam âlimlerince mevzu hadis olarak değerlendirilmektedir. Hz. Peygamber'e nispetle uydurulmuş yalan sözler içinde görülen bu ifadeler için bizim değerlendirmemiz bir ilahiyatçı veya hadis âlimi kabilinden olmayacaktır. İlk derlemeci Kaşgarlı Mahmut'un derleme yaptığı coğrafyada hadis diye işittiği bir söz vardır. Bu sözde “*Türklerin dilini öğreniniz. Çünkü onların uzun yıllar sürecektir hâkimiyetleri olacaktır.*” denilerek Türklerin güçlü hâkimiyetine işaret ediliyor. Ancak bu sözün hadis olduğu yönündeki düşüncelere sağlam bir senet bulamadığı için Kaşgarlı Mahmut bile katılmadığını ancak aklın bu sözün doğruluğunu tasdik etmekte olduğunu belirtir. Türk halkı arasında asırlardır bilinen bu hadisin sahlılığını hadis âlimleri araştıradursun, Türk şiirinde, halk inançlarında, halk anlatılarında kuvvetli bir biçimde bu hadisin yaşadığını görmekteyiz. “*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.*” kudsi hadisi de Türklerin divan şiirinden halk şiirine kadar çok geniş bir yelpaze içinde karşımıza çıkan bir sözdür. Bu kelamın sahlılığı tartışmalı bir konudur. Ancak Türk-İslam kültüründe Hz. Muhammed ile suyun, yaratılışın en önemli iki unsuru olduğu tartışma götürmez bir gerçektir.

Su, tasavvufta manevi aşkı ifade eden önemli sembollerden biridir. Çağlayan şelaleler, dereler, ırmaklar hep aslına doğru akar. Bu uğurda dağlar, tepeler yarıp ağlaşa söyleşe yol almaktadır. Denizlere, okyanuslara kavuştuğu zaman huzura erer, sakinleşir. Türk edebiyatında Hz. Peygamber sevgisi ile yazılan pek çok manzum eser vardır. Bunların en güzellerinden biri de Fuzuli'nin Su Kasidesi'dir. Naat türünün en bilinen ve başarılı örneklerinden olması açısından şu mısralar bize su metaforunun şiirdeki güçlü numunelerini vermektedir:

Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl
Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su

Su, Hz. Peygambere âşıktır. Tabiatla suyun dağ, tepe aşarak denizlere ulaşmaya çalışması ya da bu yolda yok olup gitmesi coğrafi bir hadisedir. Ancak şair, suyu sevgilinin ayağını bastığı yerlere ulaşmak isteyen bir âşığa benzetir. Akarsuların dolana dolana akmasını ise kavuşamamanın verdiği üzüntü ile başını taştan taşa vurarak suyun doğada tabii seyrinde akmasını güzel bir sebebe bağlayarak açıklamaktadır (Akar, 2002: 74).

Eski devirlerden beri tabiat kültüründe su Türkler tarafından kutsal kabul edilen önemli bir varlıktır. İslam bilginlerinden Biruni, Oğuzların çok bereketli bir pınarın yanındaki kayayı da kutsal kabul ettiklerini ve ona tapınmalarda bulunduğunu nakleder. Gazdîzi de X. asırda Kimeklerin İrtiş Irmağına taptığını ve “Su Kimeklerin Tanrısıdır” ifadesini kullandıklarını belirtir. İbnü'l-Fakih'in verdiği bilgilere göre ise Barshan halkı buradaki, Isık Gölün senede bir kez törenle dolaşarak kutsal kabul edip ritüeller düzenlerdi (Gökbel, 2010: 212).

Başkurtlar bir gölde veya ırmakta ilk defa yıkanacaklarında üzerlerindeki elbiselerinden bir parçayı koparıp suya atarlardı. Düğünlerinde köylerine yeni gelen geline “su gösterme” denilen âdetleri vardı. Gelinin geldiği ertesi sabah yapılan bu gelenekte kadınlar düzenledikleri merasim içinde gelini halkın kutsal kabul ettiği bir ırmak veya göle götürürlerdi. Ritüelde söz sahibi bir kadın gelini suya, suyu geline gösterip “*Atalarından kalan su, analardan kalan su!*” diyerek bir şeyler söyler ve gelinin süslerinden kopardığı gümüş parayı suya atardı. Abdülkadir İnan’a, Kazakistan’da İrtiş Irmağını geçerken buradan ilk defa geçeceğini duyan yanındaki yerli halk “İrtiş’i ilk defa geçiyorsunuz, mendilinizi suya atınız.” demişler (İnan, 1987: 492). Batı Türklerinde özellikle de Azerbaycan Türkleri arasında suya saygının, tazimin boyutları dikkat çekicidir. Gence bölgesindeki Azeri Türkleri su totemine yemin ediyorlarmış. En büyük yeminlerinden biri “Su erenleri hakkı” diyerek su iyeleri üzerine yapılan yemindir. Bizim mübarek gün ve geceler diye tabir ettiğimiz kutsal zamanlarda Azerbaycanlı kızlar nehir kenarlarına giderek dua edip nehirden dilek dilerlirmiş (Seyidov, 1996: 263). Bugün Anadolu’da yaşayan âdetlerden biri de yolculuğa çıkan kimselerin ardından su dökülmesidir. “Su gibi gidip gelesin!” temennisinin yanında eski Türk inanç sisteminden gelen ve günümüzde unutilan “Su iyeleri de seninle birlikte olsun.” gibi bir düşünce var mıydı sorusunu akla getirmektedir. Suyun eski Türk halk inançlarında suyun ululuğu, insanları çeşitli belalardan kurtarıcılığı, felaketlerden muhafaza ettiği bilinmektedir.

Anadolu’da su kültürünün canlı bir şekilde yaşadığını görmekteyiz. Konya’nın Bozkır ilçesinin Sülek yaylasında Dipsiz Göl vardır. Dibi olmadığına inanılan bu gölün her yıl bir kurban aldığı inanışı yaygındır (Boratav, 1973: 63). Su kültürü ile ilgili koruyucu menşeli uygulamaları bugün de görebilmekteyiz. Halktan aldığımız bilgilerde

artık her yıl değil yedi yılda bir adam (kurban) aldığı inancı yerleşmiştir. İnsanlar gölün etrafını üç defa dönüp dilek dilerler. Dalgıçlara gölün dibinin durumu araştırılmıştır. Bu araştırmadan sonra halk arasında gölün çok derin olduğu ve dibinde kocaman balıkların ve yaratıkların olduğu efsanesi yayılmıştır (K.Ş.8). Türk gelenekleri içinde kimi göllerin, denizlerin kurban istediklerine dair inanışlar vardır. Karadeniz’de fırtına çıkınca balığa çıkanların eşleri denize kurban olarak bez bebek atarlarmış ya da kara bir inekten sağılan sütü dökerlermiş. Çin Denizi’nde fırtınaya ve korsanlara tutulmak, yakalanmak istemeyenler İran’daki Ebu İshak Kazeruni Türbesi’nde dualar edip adaklar adarmış (Konyalı, 2007: 600).

Su sayısız canlının hayat alanı olmuştur. Sudan çıkan insan ve yaratıklar pek çok efsanenin, mitolojisinin ortak motifidir. Suların dibi dışarıdakilerin gözünde sırlar barındıran farklı bir dünya olmuştur. Bu yönü ile mitik anlatılara kaynaklık etmiştir. Semiramis, Suriye’deki bir gölde yaşayan vücudunun alt tarafı balık şeklinde olan Derketo adlı bir tanrıçanın kızıdır. Derketo, halk tarafından saygı gören bir tanrıçadır. Bir çobanla yaşadığı aşk neticesinde Semiramis doğmuştur. Yaptıklarının saygılığına gölge düşüreceğine inan Derketo, çobanı öldürür ve kızını da terk eder. Yaptıklarına pişman olan Derketo, utancından gölün derinliklerine dalar ve artık gün yüzüne bir daha çıkmamak üzere orada yaşar (Gezgin, 2009: 73). Türkler arasında bilinen efsaneye göre yarısı insan, yarısı balık olan Oannes, Basra Körfezinin sularında yaşar. Akşam olunca denizde yaşar, gündüz yemeden içmeden insanlara bilgi vermek için yeryüzünde dolanır. Başı ve sırtı balıktır (Uraz, 1994:193). En kıymetli cins atlar için de sudan çıkan aygır atlar efsaneleri vardır. Dede Korkut Hikâyeleri’nin Bamsı Beyrek boyunda boz atlı Bamsı Beyrek’in atı “deniz kulunu boz aygır” olarak nitelendirilmektedir. Köroğlu’nun Kırat’ı da kimi anlatılarda böyle görülmektedir. Anadolu efsanelerinde bazı göller için benzer mitler anlatılır. Gölün içinden bazı vakitler bir aygır çıkar ve çevresinde otlayan kısraklardan ilişkiye girdikleri olurmuş. Bir yıl sonra su aygırı gelip tayını alıp suya dönermiş.

Eski inanışlara göre denizlerin, göllerin gazabından ve öfkesinden korunmak için Anadolu’da insanlar buralara kurban sunarlardı. Karadeniz’de balığa çıkanların kadınların fırtınalı günlerde bez bebek yaparak denize atarlar veya kara ineğin sütünü sağıp denize dökerlermiş. Sudan çıkan deniz kızları çocukları kaçırp onları kendilerine

hizmetçi yaptıkları anlatılır (Boratav, 1973: 63). Dipsiz Göl'e dair anlatılarda Toroslardaki Yörüklerin buradan ilk defa geçenleri olumsuzluklardan korumak için buranın çevresinde kurban kestikleri anlatılmaktadır. Anadolu'da bazı göllerdeki, ırmaktaki balıkların avlanması yasaktır. Bunların en meşhuru Urfa Balıklı Göl balıklarıdır. Benzer efsaneler başka göller içinde anlatılır. Söz konusu göllerdeki balıkların avlanması kesinlikle yasak olup buna uymayanların cezalandırıldığı inancı halk içinde yaşamaktadır. Malatya'nın Darende ilçesindeki Somuncu Baba dergâhındaki havuzun balıkları da kutsal kabul edilen balıklardandır. Yöre halkı arasındaki inanışlarda bu balıkların Somuncu Baba'nın askerleri olduğu inancı yerleşmiştir. Bu balıklar, IV. Murad'ın Bağdat Seferi'nde, Kıbrıs Barış Harekâtı'nda kayboldukları ve kanlı bir şekilde geri döndükleri için gazi balıklar olarak nitelendirilir. Göldeki balıklara zarar verenlerin, onları yiyenlerin başına türlü felaket ve kaza geleceği inancı vardır. Buraya bir minibüs ile gelen ziyaretçiler ziyaretten sonra piknikte bu balıklardan yerler. Bu gölden balık tutup yiyen bu kişilerin minibüsü Malatya'ya dönerken kaza yapar. Kazadan sadece bu balıklardan yemeyen bebeğin kurtulduğu anlatılır (Oymak, 2013: 186). Anadolu'nun birçok yöresinde benzer tasavvurla anlatılan efsaneler vardır.

Afakan Tekkesi karşısında olan bir pınarın suyunun kutsiyetine inanan insanlar yanlarında getirdikleri gaz ocağı ile ısıttıkları suyla bu tekkede yıkanmışlardır. Karahisar Köyü'nde (Beyşehir), Ali Pınarı adı verilen kaynak suyunun şifalı olduğuna inanılır. Göz çıbanı, siğil, egzama ve çeşitli cilt hastalıklarına iyi geldiği düşünülen bu su şifa arayanlar için uğrak yerlerden biri hâline gelmiştir. Pınara gelenler suyundan içip, cildine sürerek veya yıkayarak iyileştiklerini söylüyorlar (Öztürk, 2008: 41).

Toplumlar tarih içinde birden fazla dinle tanışmıştır. Tanışıklığın ötesine geçen yeni bir dine uyum sağlayan insanlar, eski inançlarını alışkanlıklarını tamamen yok edemezler. IV. yüzyılda Hristiyanlık'a geçen Romalılar, eski döneme ait inançlarını, kültürel unsurlarını Hristiyan aziz kültüne dönüştürmüştür. Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra hayatlarını İslam dinine göre şekillendirmişlerdir. İslam öncesi inançları tamamen terk edemedikleri gibi Anadolu'ya geldiklerinde bu coğrafyadaki Helen kültürünün tesirine kapılarını sıkı sıkıya kapatabilmişlerdir. Geçmişten getirdikleri ve yeni tanıştıkları inanışları İslam şemsiyesi altında birleştirmişlerdir. Türkiye'deki Ortodoks Hristiyanların "ayazma" dedikleri "Kutsal su" anlamına gelen pınarlar buna güzel örneklerimizdendir. İstanbul'da Bizans döneminden kalma 126 tane ayazma

bulunmaktadır. Birçoğu kilisenin içinde veya bahçesinde olan ayazmalar Hristiyanlık öncesi döneme kadar uzanmakta olup Hristiyanlık çatısı altına alınmıştır. Kutsal sayılan ayazmanın suyu içilir, oradan alınan su ile yıkanılır (Köse ve Ayten, 2010: 15). Bizdeki türbenin yanındaki su kutsal görülmüştür. Aynı şebeke hattından gelen su, türbe sınırlarının içinde farklı bir tesire bürünür. Mevlâna Türbesi'nin bahçesindeki ejder başlı musluktan içilen sudan şifa bulunacağına inanılır. İnsanlar elini yüzünü yıkar, yanındaki çocukların yüzüne sürer. Şems kuyusundaki suyun sıtmaya iyi geleceğine inanılır. Tavus Baba Türbesi'nin yanındaki musluklardan el yüz yıkamak, abdest almak, avuçla üç defa su içmek yapılan ve fayda görüleceğine inanılan sayısını arttırabileceğimiz uygulamalara örneklerdendir.

Geleneksel halk hekimliğinde su kültürünün izlerini taşıyan uygulamalar arasında halkın şifa için gittiği kaplıca ve içmeler gibi yerler vardır. Konya'daki insanlar genelde romatizmal ağrıları, cilt hastalıkları için kaplıcaları, şifalı suları; mide bağırsak gibi hastalıklar için ise içmeleri tercih etmektedirler. Çavuş Hamamı, Ilgın Kaplıcaları, İsmil Kaplıcaları, Ilgın Kum Döken Çeşmesi, Kaşaklı Ilıcısı ve Çamuru, Kükürtlü Su Ilıcısı ve Çamuru, Termiye Pınarı, Ilıcapınar, Damlasuyu vb. yerler halkın çeşitli hastalıkların tedavisi için şifa aradığı yerlerdir (Çevik, 2005: 199-207). Şifalı suların Anadolu halk hekimliğinde önemli bir fonksiyonu vardır. Bu sular, uyuz, kurdeşen, karıncalık, günyarığı vb. cilt hastalıklarının yanında eklem ve kas ağrılarında, “yel” diye tabir edilen romatizmal ağrılarda sıtma ve sarılık gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde şifa aranan önemli mekânlardır (Özen, 1992: 205).

1.2.5. Hızır Kültü

Hızır inancı Türklerde İslamiyet menşeli bir inanıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa ve Hızır kıssası bu inancın en kuvvetli kaynaklarının başında gelmektedir.

Hızır Anadolu'da İslam kültüründe insanların hayatını kolaylaştırmak, düzene sokmak, sıkıntılardan kurtarmak vb. işlevleri yerine getirme görevini üstlenen kutsal bir ruh, nebi, veli hatta bir melek olarak tasavvur edilir (Kaya, 2007: 75). Hızır, gerek halk inanışlarında gerek tasavvufta olumlu bir tip olarak kaşımıza çıkmaktadır. İyilikleri çoğaltıcı, iyileri mükâfatlandırıcı; kötülükleri yok edici ve kötüyü cezalandırıcı bir kimlikle anılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de Kehf Suresi'nde 60. ile 82. ayetler arasında anlatılan Hz. Musa kıssası içinde geçen ve "Kullardan bir kul" diye nitelendirilen kişi Hızır (a.s) olarak adlandırılmaktadır. Sahih hadis kaynakların incelediğini bildiren A. Yaşar Ocak, Sahihu'l- Buhari ve Sahihu'l- Müslim gibi sahih hadis kitaplarında nakledilen Hadislere dayanarak "Kul"un "Hızır" adını taşıdığı bilgisini bize vermektedir (Ocak, 1990: 47; Ergun, 1993: 15). Hz. Musa'ya kılavuzluk eden (Hızır) gizemli kişi ile Hz. Musa arasında geçen hadise Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır:

“60. Bir vakit Musa, (hizmet eden) gencine demişti ki: “Ben (Hızır’la buluşmak için) iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim veya uzun zaman geçireceğim.” **61.** Derken (ikisi) o iki (deniz arası)nın birleştiği yere varınca (bir kayaya sığındılar. Fakat azıklarından su birikintisine koydukları cansız) balıklarını unuttular. O da sıçrayıp denizde bir deliğe/oyuğa doğru yola koyulmuştu. **62.** (O deniz kavşağını) geçtikleri zaman (Musa) gencine: “Kuşluk yemeğimizi getir (de yiyelim). Bu yolculuğumuzda hakikaten yorgun düştük.” dedi. **63.** (Genç:) “Gördün mü? O kayalığa sığın(ıp dinlen)diğimiz sırada, balığı (söylemeyi) unuttum. Onu söylememi bana unutturan şeytandan başkası değildir. O, şaşılacak şekilde (canlanıp) denizde yolunu tutmuştu.” dedi. **64.** (Musa:) “Aradığımız şey bu!” dedi. Hemen (geldikleri yoldan ikisi) izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler. **65.** Derken (orada) kullarımızdan bir kul (olan Hızır’ı) buldular ki biz ona katımızdan bir rahmet (vahiy) vermiştik ve ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. **66.** Musa ona: “Sana doğru yol (ve hayır) olarak öğretilenden bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?” dedi. **67.** (O da:) “Doğrusu sen, benimle birlikte (yaptıklarına) sabretmeye asla dayanamazsın.” **68.** “(Üstelik bilgi olarak) aslını kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredersin?” dedi. **69.** (Musa:) “İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmem.” dedi. **70.** (Hızır da:) “O halde bana tâbi olursan, ben sana (o konuda) bir söz söyleyinceye kadar, bana (yaptıklarından) hiçbir şey sorma.” dedi. **71.** Bunun üzerine ikisi de gittiler. Nihayet gemiye bindikleri vakit, (Hızır) onu deldi (Musa:) “Gemi halkını boğmak için mi onu deldin? Hakikaten sen korkunç bir şey yaptın.” dedi. **72.** (O da:) “Sen benimle birlikteliğe asla sabredemezsin demedim mi?” dedi. **73.** (Musa:) “Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, (arkadaşlık) işimde bana bir güçlük çıkarma (da beni affet).” dedi. **74.** Yine (birlikte) gittiler. Tâ ki, bir oğlan çocuğuna rastlayınca (Hızır) hemen onu öldürdü (Musa:) “Bir can karşılığı olmaksızın, tertemiz (günahsız) bir canı öldürdün ha!

Hakikaten sen (benzeri görülmemiş) çirkin bir şey yaptın.” dedi. **75.** (Hızır:) “Ben sana, benimle birlikteliğe sabretmeye asla dayanamazsın demedim mi?” dedi. **76.** (Musa:) “Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaş olma! Artık bununla, tarafımdan (kabul edilen) son mazerete ulaştın.” dedi. **77.** Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına varıp onlardan yemek istediler (Vermediler ve) onları misafir etmekten kaçındılar. Derken (orada) yıkılmak üzere olan bir duvar buldular (Hızır kerâmeti ile) hemen onu doğrulttu (eski haline getirdi) (Musa: “Niçin yaptın?) Eğer isteseydin buna karşı bir ücret alırdın.” dedi. **78.** (Hızır:) “İşte bu, seninle benim (birebirimizden) ayrılma (vakti)mizdir (Şimdi) sana, sabretmeye dayanamadığın şeylerin iç yüzünü haber vereceğim.” dedi. **79.** Gemiye gelince: (O), denizde çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim (Çünkü) peşlerinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir hükümdar vardı. **80.** Oğlanın ise, anne babası inanan kimselerdi (Bu çocuğun) onları azgınlık ve küfre sürüklemesinden (veya zorlamasından) korktuk. **81.** İstedik ki Rableri ona karşılık, kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin. **82.** Gelelim duvara: (O,) şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da sâlih (iyi ve temiz) bir kimse idi. Rabbin onların (büyüyüp) olgunluk çağına ermelerini ve kendisinden bir rahmet olmak üzere definelerini çıkarmalarını istedi. Ben bunu kendi emrim (ve re’yim)le yapmadım. İşte üzerinde sabretmeye dayanamadığın şeylerin içyüzü bu!” (Feyizli, 2016; Kehf Suresi, 18/60-82).

Kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alan anlatılarda Hızır, Hz. Musa döneminde yaşamış, kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretilen kişidir. Arapça lügatlerde hadır (hadr, hıdr) şekli ile yer alan bu kelimenin Türkçeye geçerken Hızır ya da Hıdır biçimiyle kullanıldığı görülecektir. Arapça “yeşil, yeşilliği çok olan yer” anlamına gelen “ahdar” kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılan “hadır” kelimesinin bir lakap, sıfat olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı kaynaklar bu düşünceden hareketle Hızır'a bunların sıfat olarak verildiğini iddia eder. Kuru yere oturduğu zaman altında otların yeşerip dalgalanması, cennet pınarından içtiği için bastığı yerleri yeşerten biri olabileceği yönünde yorumlar yapılmıştır (Çelebi, 1998: 406).

Bazı araştırmacılar özellikle Şarkiyatçılar Hızır kelimesinin Arapça olmadığını Gılgamış, İskender ve Yahudi anlatıları kaynaklarına dayanan efsanevi kişileri hatırlattığını düşünmekte (Kaya, 2007: 75). Bazı İslami rivayetlere göre ise Hızır'ın,

Hız. Âdem'in çocuklarından Kabil'in oğlu Hazrun veya Hz. Nuh'un oğlu Sâ'm'ın torunlarından Belya b. Melkan yahut Hz. İshak'ın torunlarından Hazrun b. Amayil olarak adı geçmektedir (Çelebi, 1998: 406). Orta Asya Türkleri tarafından "Kıdır" denilen bu kişi aynı zamanda daim yaşayan ve ölüp-dirilen doğayı temsil etmektedir (Beydili, 2005: 238). Türkistan sahasında Kıdır; kut veren, kutlu kılan ilahi kaynaklı varlık ve şahısların ortak adı olarak bilinmektedir. Altay, Kırgız, Karakalpak, Kazak, Doğu Türkistan Türkleri arasında sürekli halk arasında gezen, kalbi temiz insanlara yardımcı olan, onları kötülüklerden koruyan bu *kut iyeleri* Kıdır adıyla anılmaktadır. Kıdır'dan Hızır'a geçiş medeniyet değişikliği sonucunda önce kut iyeleri Kıdır'a oradan ata ruhlarının kutsanmasından evliyalara, oradan da dinî kaynaklı olduğu inanç ve iddiasıyla Hızır ve Hızır-İlyas'a geçişin bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 2002: 34).

Türk kültüründe Hızır (a.s.)'ın bir de müjdeci kimliği vardır. Lâdikli Ahmet Ağa hazretlerinin hocası olarak da bildiğimiz Hızır (a.s), Türkiye ve özelde Konya ile ilgili bir haber müjdelemektedir: *"Muhakkak ki Mekke ve Medine nevi şahsına münhasır mübarek bir beldedir. Ancak Cenab-ı Hak dünya üzerindeki memleketler arasında Türkiye'yi seçti. Şehirlerden de Konya seçilmiş bir şehirdir. Konya Hak katında seçilmiş ve korunmuş bir beldedir. Konya'da barınacak bir karış da olsa yer bulursanız oradan ayrılmayınız."* diye müjdeler verdiği rivayet edilmektedir (Gülbüz, 2007: 6). Konya tarih boyunca gerçekten korunmuş huzur ve güvenin payitahtı olmuştur. Elbette bunun birtakım hikmetleri vardır. Ancak hiç şüphesiz ki Konya velileri bunun başlıca sebepleri arasındadır. Artık kabul görmüş bir deyimle de ifade edecek olursak Konya "Medinetü'l- Evliya"dır. İslam tarihinde de Hz. Peygamber'in hicreti söz konusu olunca rivayetlere göre Hz. Muhammed'e sunulan üç yerden biri de Konya'dır. Diğer ikisi ise malum olduğu üzere Şam-ı Şerif ve Medine-i Münevvere'dir.

Hızır (a.s.) ile ilgili Anadolu'da anlatılan birçok efsane vardır. Hızır'a dayalı bir efsanenin olmadığı bir ilimiz neredeyse yoktur. Halk irfanında *"Her geleni Hızır, her geceyi Kadir bil!"* diye sözlere dökülen bu anlayışa göre *"Kul daralmayınca Hızır yetişmez."*, *"Hızır gibi yetiştin."* sözlerinin özünde Hızır'ın tek cümle ile anlatımları diyebiliriz. İslam öncesi kutlu varlıkların koruyucu, kurtarıcı, yardımcı ve aynı zamanda da cezalandırıcı işlevlerini Hızır'da bulabilmekteyiz. Hızır herkese görünen bir kişi

değildir. Genellikle darda ve zorda kalanların imdadına yetiştiği söylenen bu kişinin nasıl bir kılıkta ve biçimde geleceğinin belli olmayacağına inanılır. Efsanelerde ve memoralarda anlatılan Hızır'ın dış görünümü için şunları söyleyebiliriz: O genellikle aksakallı, nurani yüzlü, uzun boylu, merhametli, cana yakın, bir kimse olarak tarif edilir. Bazen yoksul, üstü başı dağınık, kirli, paslı, perişan; hasta, zayıf, aciz, muhtaç, hatta bazen uzak durulacak kadar pejmürde biridir. Böyle perişan bir kişiliğe bürünerek yiyecek ve içecek isteyebilir, yardıma muhtaç olabilir (Uludağ, 1998: 410). İnanişâ göre her kim ki kapısına, karşısına bu ve benzer isteklerle gelen kişinin isteklerini yapar ona yardımda bulunursa biri bin olurmuş. Her kim ki onu aşağılar, ona hor davranırsa perişan olurmuş. Yer ile yeksan olup suya gark olurmuş. Efsanelerde Hızır'a “*Su içeceksen işte dere, yatacaksan geldiğin yere!*” diyenler cezalandırılmaktan kurtulamamışlardır. Bu sebeple Anadolu'da kapıya gelen eli boş gönderilmez. Hızır genellikle beyazlar ya da yeşiller içinde zuhur edermiş. O, yüzü açık ya da nikablı, yeşil bir kamçısı ile boz atına binen ve istediği kılığa girebilen bir kişi olarak tasavvur edilir. İyileri ödüllendirip kötülerini cezalandırır. Savaşlarda Müslümanlara yardım eder.

Türk-İslam geleneği içinde İslam öncesi inanış içinde kut ile Gök Tanrı'nın kudret eliyle vb. kutlu unsurlarla anılırken İslamiyet ile birlikte bu anlayışın İslami unsurlar taşıması gayet tabidir. Ancak buna evrensel bir kültün Türk halk inançlarıyla zenginleşmesi diyebiliriz. Müslüman halk inançlarındaki Hızır tipinin Hristiyanlarda tespit edilen Aziz Georgios ile olan benzerliği dikkat çekicidir (Uludağ, 1998: 411). Hızır için anlatılan menkıbeleri dinleyen Batılılar veya Saint George için anlatılan menkıbeleri dinleyen Müslümanlar bu ortaklıkları fark edecektir. Bu muhtemelen asırlarca birlikte aynı ya da komşu coğrafyalarda yaşayan müslim ve gayr-i müslimlerin kültür alışverişidir (Ocak, 1990: 134-140).

Hoca Ahmed Fakih'in Kirmani'nin dervişlerinden olduğu rivayet edilmektedir. Hatta Kirmanî'nin Konya'da bulunduğu bir vakitte halk Hoca Ahmed Fakih'i şeyhine şikâyet eder. Müslüman halk Ahmed Fakih'in kendileri ile ilgilenmesini beklerken o gayr-i müslimlerle dost olmaktaymış. Bir defasında Frenk kıyafetli bir atlının elini eteğini öptüğünü gören halk buna çok kızar. Tüm bu olanları Evhadüddin Kirmani'ye anlatınca şeyh, onun manevi sarhoşluk vaktinin çok olduğu ve görüşmüş oldukları

Frenk kıyafetli atlinın da Hızır olduğunu söylemiştir. Hızır'ın tasavvufta öne çıkan işlevleri arasında mürşitlik ve rehberlik sayılabilir.

Lâdikli Ahmet Efendi hocasının Hızır olduğunu söyler. Onunla kırk yıl arkadaşlık yapmış. Onu anlatırken şöyle der: “Hocamı yedi adım geriden takip ederdim. Hocam yüzüme baktığı zaman yüzümün rengi solardı. Hocam bana: ‘Hüdâi! Ben çok evliya ile arkadaşlık yaptım. Sendeki hâli görmedim.’ (dediğinde mahcubiyet ile) Ben de bir şey yok, çobanın birisiyim.” dermiş (Elma, 2012: 20). Hızır (a.s), Lâdikli Ahmet Ağa'nın bildiği her şeyi öğrendiği kişidir. Hocası ile uzun zaman görüşmeyen Lâdikli Ahmet Ağa, hasretten bir şiir kaleme alır. Bu şiirinde “*Bilirim ki ölüp türap olmadın.*” diyerek Hızır'ın ölümsüz olduğuna işaret eder. İnsanoğlunun özellikle de günün imkânları düşünüldüğü zaman bütün dünyayı dolaşmanın imkânsızlığı ortadadır. “*Cihanı gezdirdin ücret almadın.*” diyerek tayy-i zaman, tayy-i mekân kerametini izhar etmektedir.

Mevlâna Celâleddin'in, Şemsî Tebrizî'yi “İkinci Hızır, zamanın Hızır'ı, gerçek Hızır”, gibi ifadelerle tanımladığı hatırlanacak olursa tasavvufta Hızır için ne kadar geniş bir alan çizildiği görülecektir.

Halk anlatmalarımızda “Hızır” için çizilen ve süreklilik arz eden bir şablon yoktur. Onunla her formda ve surette karşılaşılabilir. Ramazan ayının bir cuma günü cemaat camiye tek tek gelmekte ve vaizi dinlemektedir. Cemaatin arasında Hızır (a.s.) da var; fakat bundan kimsenin haberi yoktur. Hızır'ın yanına kırklı yaşlarda bir adam gelip oturur. Bu adam vaizi dinlerken uyuklamaya başlar. Hızır (a.s.) bu kişiye “Uyuyacaksın!” deyip ikaz eder. Adam da “Uyumam beni rahat bırak!” der. Zaman ilerledikçe ezan da yaklaşır. Ezan ha okundu okunacak, adam da ha uyudu uyuyacak. Hızır adamı bir daha dürterek “Uyuyacaksın, dedim!” der. Adam da “Sana uyumam dedim! Beni rahat bırak, bak yoksa senin Hızır olduğunu herkese söylerim.” der. Hızır boynunu bükerek ve susar. Hayret içinde kendinin nasıl Hızır olduğunu düşünmeye başlar.

Anadolu'da göl oluşumu ile ilgili efsanelerde karşımıza çıkan Hızır tipi imtihan edici ve bu imtihanı geçemeyenleri cezalandırıcıdır. Göl oluşumu efsaneleri ile ilgili anlatılan pek çok efsanede Hızır'ın bedduasının neticesi ile suya gark olarak yok olan beldelerin efsanesini dinleyebiliriz. Hazar Gölü (Elazığ), Göl Marmara Gölü (Manisa),

Sapanca Gölü (Sakarya), Kocaeli İzmit Gölü gibi Konya'nın Acıgöl, Çavuşçu Gölü, Beyşehir Gölü Hazreti Hızır'ın bedduası üzerine suya gömüldüğü rivayet edilen yerlerdir (Alptekin, 2011: 309).

Anadolu, Hızır'ı seçebilecek vasıflardaki velilerle doludur. Buraların vatanlaşmasında katkıları olan bu kimselerin elbette sıradan kimseler olduğu tasavvur edilemez.

Hızır kültü halk inançlarında, sözlü ve yazılı kaynaklarda (menkıbe, destan, masal, efsane, vb) müspet bir tip olarak görmekteyiz. Onun cezalandırdığı kimselere üzülmeyiz, sanki bir nevi “Hak etmiştir.” diyerek onay bile veririz. İnanışa göre Hızır, insanların zor gününde yetişen, bolluk bereket getiren, iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıran bir kimliğe sahiptir. Anadolu’da folklorik uygulamalardan birine dönüşen Hızır-İlyas kültü her yıl 6 Mayıs’ta değişik yerel folklor öğeleriyle bütünleşerek kutlanmaktadır. Anadolu folklorunda Hızır ile İlyas’ın yılda bir kez buluşmasının çeşitli inanç ve uygulamalarla renkli ve canlı bir gelenek hâline geldiği Hıdırellez kutlanmaktadır. Yer-su kültürünün Hızır-İlyas inancında vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Bu alanlarda yapılan yağmur duaları veya denizlerde darda kalanlara Hızır, karadakiler için ise İlyas’ın yetişmesi bu örneklerdendir. Kaynaklarda belirtilen denizde Hızır olması anlatılarda ve inanışta tersine dönmüş, karada yaşayanlara Hızır yetişmiştir. Geleneksel törenlerin yapıldığı bu yerlere “Hıdırlık”, “Hıdır Tepesi” gibi adlar verilmektedir. Hızır’ın uğrayacağına ya da uğradığına inanılan bu yerler Hızır’la anılmaktadır. Anadolu’da pek çok cami, türbe, makam, dağ, tepe, yerleşim yeri vb. Hızır ya da Hıdırlık adıyla anılan yerler bulunmaktadır. Akşehir Çimenli Mahallesi’nde bulunan Nimetullah Nahcivanî Türbesi halkın Hıdır-İlyas Şenliklerini kutladıkları alanlardan biridir (Bayar, 2014: 459). Konya halk kültüründe kır eğlenceleri içinde alabileceğimiz ve kaynağında Hızır kültürünün varlığını tespit ettiğimiz bir diğer unsur şöyledir. Eskilerin anlattığına göre Burhan Dede Türbesi ve tekkesinin bulunduğu alana Konyalılar Hıdırellez’de dolar taşarmış. Bu türbenin bahçesinde bulunan ulu pelit ağacının çevresi insanların aynı zamanda mesire alanı gibi kullandıkları bir bahçeymiş. Burası Nuzla Tekkesi olarak da bilinmektedir (Odabaşı, 1998: 80).

Seyyid Harun Veli Külliyesi inşa edilirken verilen isimler arasında Hızır Kapısı adı verilen bir kapıdan bahsedilmektedir. İlk önce kible tarafındaki Ulu Kapı sonra Hızır

yahut Pazar Kapısı inşa edilmiştir (Uğur, 1937: 227-228). Hacı Abdullah Efendi'nin kabrinin bulunduğu yere de eskiden Hızır makamı denilirmiş (Kum, 1948: 22).

1.2.6. Dağ-Tepe Kültü

Dağlar; ulaşılmazlığı, sarplığı, heybeti ve gizemliliği ile insanlık tarihi boyunca insanları çevresinde toplamış, toplumlar tarafından her birine farklı manalar yüklenmiş ve coğrafi alanların ötesine geçerek kendilerine has anlamlar yüklenen mekânlar olmuşlardır. Yeryüzünden göğe doğru bir yolculuğu temsil eden dağlar insanları Tanrı'ya yaklaştıran bir araç olarak kabul edilmiştir. Tanrı'nın göklerde ikamet ettiğine inanılan dinlerde, dağların zirveleri Tanrı'ya en yakın noktalardır. Ritüel işlemlerdeki dağa tırmanış kutsal bir yükselişle birlikte tanrıya erişimi ifade eder. İnsanların dikkatini çeken pek çok yüksek dağ, toplumlar tarafından kutsallaştırılmış, onlara özel efsaneler ve mitlerle kültleştirilmiştir. Bu hususiyetleri öne çıkan dağlar, benzerlerinden ayrılmaktadır (Roux, 1994:124). İnanişâ göre kutsal dağlar ve tepeler duaların ve isteklerin Tanrı tarafından yakından işitildiği yerler olarak tasavvur edilmiştir. Dağlar yer-su ruhlarının temsil edildiği en önemli yerler hâline gelmiştir. Gök Tanrı ve dağ kültü bir bütün olarak ele alındığında dağların Türk kültüründeki varlığı yadırganmayacaktır. Çin kaynakları bize, Türklerin mukaddes dağları ve onların dağlara karşı inanç dünyalarında nasıl baktıkları hakkında bilgi vermektedir. Şan-din-şan / Yeni-si-şan sıra dağlarında Hunlar her yıl Gök Tanrı'ya kurban kesmekteydi. Ayrıca Hunlar Çinlilerle yaptıkları anlaşmaları Hundağı denilen bir dağın tepesinde kurban keserek içtikleri antla teyit ederlerdi. Hunlardan günümüze kadar dağ kültü ve Gök Tanrı kültünün yakın ilgisi bulunduğu görülmektedir (İnan, 1976: 31).

Yaşadığımız dönemde Altay Şamanizmi ile Altay Şamanizmi'ne ait sahadan etnografya materyallerinin derlenme imkânının artık kalmadığını söyleyen Potapov şunları söylemektedir: “*Modern Altaylıların günlük yaşamlarından doğa ve doğa güçleri, tabiatın ilahileştirilmesi (dağ kültü, ateş kültü, kutsal ağaç ve pınar kültü vb.) ile ilgili bazı inançlarla tören gelenek ve yasaklar hâlâ varlığını sürdürmektedir. Şamanizm böyle kültleri veya onların unsurlarını içermekteydi; ancak bu inançlar, köken olarak Şamanizm öncesi dönemlere aitti ve aile düzeyinde varlığını sürdürmekteydi.*” (Potapov, 2012: 363).

Potapov; bu tertiplerini 1930 yılında yönetim tarafından halkın ayin ve törenler yapmasının yasaklandığı, Şamanlardan teflerinin, kıyafetlerinin toplandığı bir dönemde saha araştırması yaparak ortaya koymuştur. Bu durum ise zamanla Şamanların yok olmasına, Şamanların fonksiyon ve faaliyetlerinin unutulmasına yol açmıştır. Her türlü baskılara rağmen Altaylılar inançlarını tamamen unutmamıştır. Bugünkü Altaylı Şamanist toplulukların her birinin özel mukaddes saydığı dağları vardır. Pek çok dağın Altaylılar için ortak bir kült oluşturduğu ortadadır. Altaylı boyların ve toplulukların kutsal kabul ettiği dağlardan bazıları şunlardır: Ekitag, Sogal, Palmir, Akkaya, Karatag, Çaptıgan. Bunlar Türkler tarafından takdis edilmiş dağlardandır. Bunlardan biri eski Türk yazıtlarında Kögmen diye geçmektedir (İnan, 2013: 50). Türk kozmogonisinde dünyanın tam merkezinde yükselen, kutsal gücün kaynağı olan dağlar, farklı ritüellerin yaşandığı mekânlardır. Ünlü coğrafya bilgini Gardizi'nin verdiği bilgilere göre Çiğiller, ülkelerindeki bir dağı Tanrı'nın yurdu olarak kabul ederlerdi. Antlarını kutsal saydıkları bu dağda yaparlardı. Uygurların yüksek bir dağda dua okuyup, kurban kestikleri ve her yıl bu ritüelleri düzenli olarak tekrarladıkları anlatılır. Sibiry Türklerinin mitik dünyasında dağ, dinsel uygulamalarda zenginleşen bir alandır. Onların inancına göre kahramanlar dağın içinden doğardı. Telengitlerde çocuğu olmayanlar dağa çıkıp çocuk sahibi olabilmek için dua ederlerdi (Beydili, 2003: 145).

İnsanlar gerçek hayatta kendi toprakları olarak nitelendirdikleri alanların sınırlarını ve değerlerini iyi bilirler. Onlara gizemli manalar veya kutsallıklar yükleyebilirler. Kendi sınırları dışında kalan topraklar ise başka olan, yabancı, uzaktaki bilinmeyen mekânlardır. Sınırlarla çevrili bu yerler sembollerle donatılabilir. Altay "Maaday-Kara" destanında kahramanın kendi tasvirinin güzel örneklerini bulabiliriz. Bu destanda kahramanın kendi toprakları birkaç sembole sahiptir. Toprakların sempatik merkezi olan ana/ata dağ, bu sembollerden birisidir. Şamanlar, boya ait bu dağa giderlerken ona dualarla hitap ederler. Yeni bir bölgeye göç olması halinde eski boy dağı ile ilişkiler korunur ve Şamanlar bu dağa ulaşmaya çalışırlardı. Göçten sonraki yeni topraklarda kutsal dağlara sitayiş edilirdi (Lvova vd., 2013a: 40-42). Geride kalan kutsal dağlarına benzer dağlarla veya yenileri ile inançsal bir bağ kurulurdu. Farklı coğrafyalarda olmalarına karşın ortak isimdeki dağlar bize bu bağlantıyı sunmaktadır.

Mitik anlatılarda yer, göksel ve fizik ötesidir. Belli sınırları yoktur. Kimi anlatılar bir mekâna bağlı değildir. Ancak kahramanlık anlatılanlarında genelde mekân bu evrendir. Bazılarında ise özellikle kahramanlık yönü ağır basanlarda, gerçek mekânın mitolojik mekâna doğru sınırlarının genişlemekte olduğu görülür. İran mitolojisinde Elburz Dağı Avesta'da belirgin bir coğrafyaya sahip değilken, Şehnâme'de yeri belli olarak geçer (Yıldırım, 2012: 235). İran halk kültüründe de dağ kültürünün izlerini görebilmekteyiz. İran mitolojisinde karşılaştığımız, insanlara uzak güneşe yakın, efsanevi kuş Simurg'un yuvası olarak bilinen dağın adı Elburz Dağı'dır. Bu dağ, İran'ın kahramanlık konulu şaheseri Şehname'de önemli mekânlardan biridir. Simurg, ilahi güçlerle donanmış evrenin sırlarından haberdar olan geleceği gören, tüm zorlukları aşabilen, iri yapılı son derece güçlü, akıllı, bilge, her hastalığa çare bulabilen efsanevi bir kuştur. Elburz, Simurg'un evidir. Şehname'de Zal hikâyesinde Sâm'ın ak saçlı bir oğlu olmuştur. Sam, insanların bu durumla alay edebileceği endişesiyle adamlarına bu çocuğun çok uzaklara bırakılmasını emreder. Emir yerine getirilmiş, çocuk çok uzaklara atılmıştır. Çocuğun bırakıldığı Elburz Dağı Simurg'un yuvasının olduğu bir yerdir. Simurg bu çocuğu aç, susuz ve ağlar bir vaziyette bulur. Onun için bu çocuk yavrularına bir yemdir. Çocuğu alır. Elburz Dağı'na, yuvasına yavrularına götürür. Ancak yücelerden bir ses, buna müsaade etmez. Çünkü bu ses, çocuğun büyük adam olacağını, onu büyütüp beslemesini söyler. Simurg'un yetiştirdiği çocuk gelişip heybetlenmiştir. Ünü dört bir tarafa yayılmıştır. Oğlunun bu halini rüyasında gören Sam, Elburz Dağı'ndan oğlunu teslim almaya gelir. Simurg, Sam'e tüylerinden bir tane verir. Darda kalınca bu tüyü yakarsa haberinin olacağını söyler (Yıldırım, 2012: 400).

Zor zamanlarda, müşkül durumlarda dağa sığınmak; dağdan yardım dilemek, dağın atalık işlevi ile ilgili olmakla birlikte onun yücelik ve iyelik fonksiyonu ile de bağlantılıdır. Türk düşünce sistemindeki bu inancın yansımalarını dağlara dağ geçitlerine sığınılmasını Ergenekon efsanesi, Moğolların Gizli Tarihi vb. kaynaklarda müşahhas bir şekilde görebiliriz. Demirden dağlara sığınan Türklere için dağ, koruyucu bir iye olmuştur. Efsaneye göre Türkler, dağın Türkleri tehlikelerden koruması, barınma şartlarını sağlaması gibi işlevlerinden dolayı yeniden toparlanma, birlik olma, güçlü olma ve yeniden tarih sahnesine çıkma fırsatını bularak varlıklarını sürdürmüşlerdir (Bayat, 2007b: 234). İslam öncesi Türk inancına göre dağlar, ağaçlar, ırmaklar (yer-su) vb. hepsi canlı unsurlardır. Bunların ruhları bütün dünyadadır. Bu dağlar, Şamanistler

için duyan, konuşan, çocukları olan kutsal varlıklardır. Bu inanışa sahip insanların konuşmalarından onlar için sıradan dağlar, ağaçlar, taşlar olarak bahsedildiğini duymak mümkün değildir. İnanmalarda arkaik dönemlerin hatıraları yaşamaktadır (İnan, 2013: 51). Altaylılar, dağ ruhlarının yeraltında veya gökyüzünde yaşadıklarını düşünmektedir. Kendileri gibi yerde yani dünyada yaşadıklarına inanırlar. Bu sebeple dağ, nehir, göl, taş vb. isimler Altaylılar için sıradan adlar olmayıp kutsallarını temsil ederler. Abu-Kaan Dağı, Süt-Kül Gölü, Ak-Kaya, Ülemen Nehri onların coğrafi mekânları değil, aynı zamanda kutsallarının karşılık bulduğu tanrısal varlıkların zuhur ettiği simgesel yerlerdir. Onlara tapınmakta, dua etmekte, onları kutsal canlılar olarak tasavvur ederler. Abu-Kaan Dağı'nın iki kızı vardır. Her dağ ruhu kendi alanı ile sınırlı bir bölgeden sorumludur. Başka tanrılar ya da iyeler arasında bir bağlantı söz konusu değildir. Aynı zamanda bu dağ iyelerinin her boyun koruyucusu boy hamisi olduğuna inanılır. Altaylılar kutsal dağ ruhlarına teşekkürlerini onlara sundukları kurbanlar ve saçlarla ifade etmektedirler. Onlar için kısarak gibi kanlı kurbanın yanında süt ile yulaftan yapılan “potko”yu serpererek kansız kurban ritüelini yerine getirirler (Anohin, 2006: 15).

Dağlara dua etme, onlara kurban sunma, yalvarma-yakarma, adak adama, Sayan-Alтай bölgesi Türk halklarının kültüründe var olan karakteristik özelliklerdendir. Kırgız Soyan, İrkit ve Çoodu (Güneydoğu Tuvalar), kutsal kabul ettikleri dağlarını “Idık-Tag” diye adlandırmaktalar. Saygı gösterdikleri bu dağlar erkek soylu dağlardır. Yani soy bağlantısı erkek tarafı ile sağlanmaktadır. Kadınlar, kocalarının soy dağının ismini söyleyemezler. Onlara gösterdikleri saygıdan ötürü dağın yakınlarında başı açık bulunamazlar. Bunun kadının kocası tarafından büyüklerine olan saygının bir nişanesi gibi algılandığı düşünülmektedir (Bapaeva, 2013: 54).

Dağlar, gökyüzüne yakınlıkları bağlamında astral varlıkların kutsal mekânı olarak görülmüşlerdir. Bu illiyetinden dolayı dağlar, tanrılar ile irtibatın sağlandığı, onlara kurbanların sunulduğu, ayinlerin tertip edile geldiği, Şamanların göğe yükseldiği sembol yerler olarak telakki edilmiştir. Yer-su ruhlarının Türk kültürü içinde en önemli temsili dağlar olmuştur. Hunlar, kurbanlarını Gök Tanrı'ya her yıl Yeni-si-şan yahut Şanedin-şan sıra dağlarındaki Han-yoan Dağı'nda keserlerdi. Hun hakanları Çin ile yaptıkları savaşların antlaşmalarını kutlu dağları kabul ettikleri Hundağı'nın tepesinde kurbanlar kesip ant içerek yaparlardı. Bu bilgilerin doğruluğunu verdikleri bilgilerle Çin

kaynakları da teyit etmektedir. Orta Asya Türkleri dağları sıradan coğrafi unsurlar olarak görmemiş onları canlı kabul etmişlerdir. Dağlara mukaddes, mistik, büyük ata, büyük hakan anlamlarına gelen isimler verilmiştir. Han tanrı, Othan Tengere, Kutta-Erdene Ula Huk Art, Kayrakan, Bayan-Ula dağlarına verilen isimlere örneklerdir (İnan, 2013: 49).

Dağlar çift yönlü kutsallığını göğe yakın olmalarına borçludur. Bunlardan her biri “heybeti”, “yüceliği” ve “yüksekliği” ile “aşkın” mekânının simgesidir. Öte yandan da kutsalın, iyenin ve töşlerin kendilerini gösterdikleri en uygun yerlerdir (Eliade, 2003: 114).

Dağ kültü, Türk’ün yaşadığı her coğrafyada karşımıza çıkabilir. Sadece Türk kültüründe değil, pek çok milletin mitolojisinde, efsanesinde bu kültün izlerini bulabilmek mümkündür. Türkistan’da “kutsal, ulu Ata, ulu kadın” anlamlarına gelen “Han Tanrı”, “Büzüağ Ata”, “Bayın Ula” gibi isimler dağlara verilmiştir. Göktürklerin Kağanı Ötüken Dağı’nda otururdu. Tanrı Dağları, Batı Türklerinin “Ötüken”i olmuştur. Han Tanrı’nın mekânı olarak kabul etmişlerdir. Anadolu’da pek çok dağ evliyasının varlığından söz edilmektedir (Beydili, 2005: 146). Bu kutsal dağlar, bazı soyların vatanı olarak kabul edilmiştir.

Türklerin düşünce ve inanç sisteminde “Ötüken Yış” ve “Bodin İnli” dağları ilk akla gelen kutsal dağlardır. Orman ve dağ kültürleri birbirine eşit veya bir bütünün aynı unsurları olarak görülmektedir. Eski çağlarda dağ ve orman, hayat ile ölümün aynı unsurları olarak görünmektedir. Arkaik dönemlerde dağ ve orman, hayat ile ölümün birleştiği bir merkez konumdaydı. Bu açıdan dağ ve ormana mistik bir yurt gözü ile bakılmıştır (Bayat, 2007b: 227). Orhun Âbideleri’nde “Gök”ün tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkan yer, evrenin bir prototipi olan vatan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutsal Ötüken Dağları bunun müşahhas bir örneğidir. Türk Tengrisi ve Yer-Suları Türklere kutsal vatan olarak Ötüken’i uygun görmüştür. Yer-Su’lar destan ve folklor dilinde vatanın temsilidir. Destan kahramanları bu iyelerin desteğini umut eder. Altay folklorunda vatan olarak zikredilen kahramanın doğduğu, büyüdüğü, atalarının ve onların ruhlarının bulunduğu yerler anlamına gelmektedir (Taş, 2002: 54). Ötüken kelimesinin anlamı üzerinde farklı fikirler telakki edilmiştir. “Öt” dua, talep, istek anlamına gelebileceği ve bundan türeyen “Ötüken”in ise dua eden, dua edilen

manalarına gelebileceği belirtilmektedir. E. Lot-Falek, dişi Şaman “Utagan” ismi ile bir bağ kurarak Moğolca gübre, Türkçe döl yatağı yani ilk yaşama yeri anlamını çağrıştırdığını ileri sürmüştür (Roux, 1994: 126). Ötüken dağı-ormanları Göktürkler ve Uygurlar döneminden beri Türkler tarafından kutsal kabul edilmiştir. Toplumun şehirleşmesine, toplayıcılıktan üreticiliğe geçmesine paralel olarak orman ruhları eski tesirini kaybetmiş hatta kötü ruhlar arasında sayılacak hâle gelmiştir. Türk topluluklarında meydana gelen din değişikliklerinin de etkisi olmuştur. Bazıları orman kültürünü yeni dinlerine sokmayı başarmıştır denilebilir. V. Gordlevski İran’da yaşayan Karakoyunlu Alevi Türkmenlerde yirmi altı köyde bu kültürün izlerini tespit etmiştir. Mukaddes ormanları vardır. Ağaçlara dokunmak yasaktır. Baharda Karakoyunlu kadınları ağaçlara çiçekler bağlar. Ormanda mukaddes bir ocağın bulunduğu inanılır. Koyun sütü toplayıp ormanda ayin düzenlenir (İnan, 2013: 62). Ötüken, Türk devlet geleneğinde Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar devrinde millete başkentlik yapmış merkez bir yerdir. Türklerin vatani kabul ettikleri bu kutsal yer için Orhun Abidelerinde Ötüken’e yerleşildiği takdirde ülkede hiçbir sıkıntı olmayacağı aksi takdirde ölüm ve felaketlerin peşi sıra geleceği ifade edilmektedir (Bilge Kağan K/2-7).

Kaşgarlı Mahmut kutsal yer anlamında kullanılan “ıduk” kelimesini meşhur eseri DLT’de sıfat olarak kullanıp “geçit vermeyerek uzanıp giden dağ” manasını vermiştir. Türklerin mekânla ilgili telakkilerinde mekânı elde tutmanın ve korumanın karakteristiği herhangi bir soyun vatani ile ilgilidir. Yaşadıkları yer bu sebeple kutsal ve koruyucudur. Bu yerin eski Türklerde karşılığı Ötüken’dir (Taş, 2002: 55). Ötüken, kutsal bir yerdir. Burası sadece Türk devletinin merkezi değil, inanışa göre dünyanın merkezidir. Kutsallığın getirdiği zaruret ile burası başkent yapılmıştır. Stratejik özelliğinden dolayı da cihana hâkim olmak isteyen Ötüken’i elinde tutmayı başarabilmelidir. Dağlar üç dünyaya uzanabilen yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünün bulunduğu Tanrı’ya yakın kutsal varlıklardır. Günümüz bilminin yeni ulaştığı bilgiler ışığında dağların yeryüzündeki uzantısı kadar yeraltına simetrik bir uzanışa sahiptir. İnsanlar tarihin hangi çağında yaşarsa yaşasın her devirde Tanrı’ya ulaşmak için yollar aramışlardır. Türk düşüncesinde dağlar, kutsal iyelerin temayüz ettiği bir mekân olarak kabul edilen yerlerdendir. Göğün direği, yerin dengesini sağlayan yeri bastıran, Tanrıya giden en kısa yol görülerek dağ ve Tanrı arasında bir ilgi kurulmuştur. Türkler dağları insan gibi canlı varlıklar sayıp onları Tanrı ile konuşturmuşlardır.

İnsanlık tarihi boyunca pek çok kavim dağ veya dağlara kutsallık yüklemiştir. Olimpos Yunan kültüründe, Tur-i Sina Filistin Yahudilerinde, Arafat Müslümanlarda, Himalaya Hintlilerde, Burkhan-Haldun eski Moğollarda, Zeytin Dağı Hristiyanlıkta vb. örneklerini arttırabileceğimiz dağ kültürüne ulaşabiliriz.

Hristiyanlık'ta inaniş'a göre Kudüs'te bulunan Zeytin Dağı kutsal dağlardan biridir. Hz. İsa bu dağda dolaşmış, vaaz vermiş ve burada çarmıha gerilmiştir. İsa, dua etmek için Galila'da dağa çıkmaktadır. Sümer mitolojisinde En-lil, kutsal dağların kralıdır. Tahtı ilk kaostan sularından yükselen dünya dağının tepesindedir. Mısırlılar yaratıcı Tanrı'yı İlkdağ'a oturtur. Tapınaklarına onun tasvirlerini koyarlardı. Üç bin yıl önce Suriye ve çevresinde yaşayan Samiler, dağlara tazimde bulunurlardı. Hitit, Kaldeli ve Mısırlılara göre dağlar gökyüzünün direği idi (Tanyu, 1973: 5).

Moğolistan'daki Buran Haldan, Cengiz Han'ın atalarının bu dağın eteklerinde yaşamış olduğuna inanıldığı için bu dağ kutsal kabul edilir. Çinliler de benzeri şekilde atalarının yaşamış olduklarına inandıkları bazı dağ ve nehirleri kutsal addederler (Havra, 2015: 201). Güveyini'nin tespit ettiği bir Uygur efsanesinde Uygurların saadet ve bolluk sağlayan kutsal dağlarından bahsedilmektedir. "Kuttag" adını verdikleri bu dağ, Çinliler tarafından parçalanarak yok edildikten sonra Uygurlar perişan olmuşlardır. Kara Balgasun harabelerindeki Edirne-Ula (Saadet Dağı) için de benzer rivayetler vardır. Orta Asya'nın kutsal, bereketli dağları ile halkın bağı koparmak isteyen Çinliler bu dağları zaman zaman istila etmiş veya parçalamıştır (İnan, 1976: 33). Çin kültüründe, Kuan-lung ve Ki-lien sıra dağları kutsal kabul edilmiştir.

Fenikeliler, yüksek dağları kutsal kabul edip oralarda dinî törenler ve tapınaklar yapmışlardır. Bâbil'de dağ ayrı bir öneme sahip olup, yerin sembolü olarak kabul edilirdi. Babilliler için dünya dağının kutsal iki tepesi inancı vardır. Mabetleri Zikkurat, dağın tasvirinden ibarettir. Hindliler için, Himalaya ve Kailos kutsal dağlardır. Yunan mitolojisinde Olimpos Dağı, Japonlar için Fujiyama, İranlılar için Elburz dağları kutsal dağlar olup örnekleri pek çok millet için sayabiliriz (Tanyu, 1973: 6).

Dağlar, ibadet ve inziva için kullanılan mekânlar olmuşlar. Uzakdoğu dinleri özellikle Budizm'de görülen dağlarda mağaralarda ibadet etme tarzı yaygındır. Türk ve İslam kültüründe de dağların bu işlevi ile ön plana çıkmakta olduğunu görürüz. İlk

Türk-İslam edebiyatı eserlerinden olan Kutadgu Bilig’de dağa gitme, orada ibadetle meşgul olma, kemâlât için gerekli yollardan biri ve olgunlaşmada bir gösterge olarak addediliyordu. Fakat Türkler arasında, Uzakdoğu’da olduğu gibi binlerce insanın mağaralara çekilip züht hayatı yaşamalarına olumlu gözle bakılmıyordu (Ögel, 2006: 426).

Türeyiş ile ilgili pek çok anlatıda dağ ve mağaralara doğurganlık atfedilip onlara analık fonksiyonu kazandırılmıştır. Dağdan türediklerine inanan insanlar dağlarla soy akrabalığı bağı kurarlar. Potapov bu inanışları Totemizme dayandırmaktadır. Ona göre soy dağı hem soyun koruyucusu hem de soya bağlı toprağın yansımasıdır. Stenberg ise dağ kültürünü üretim ve mülkiyet ilişkisi ile açıklar. Çünkü dağ ile yağmurun oluşum süreci arasında bir bağlantı kurulur. Göğe ulaşan dağın zirvesinde toplanan bulutlar üretim için gerekli olan yağmura vesiledir. Türk Memluk türeyiş efsanesinde Ay Atam ve eşi Ay-va Karadağ’daki bir mağarada insan hâline gelir (Kaya, 2007: 156). Bu anlatıda yağmurun sürüklediği çamurun/balçığın bir mağaraya dolması ve insanın kalıplarının burada şekillendiği anlatılır. Kutsal bir mekân olan mağara bireyi var eden, besleyen, büyüten, koruyan, ona sığınak olan, kişiyi olgunlaştıran, kişiye kendini tanıtan, hem bireyi kuşatan hem de kendi olma yolunda kişiyi özgürleştiren, kuşatılmışlıklarından, bağlarından kurtaran, aynı zamanda ilahi buyruğun tebliğ edildiği kutsal bir mekândır (Çetindağ, 2008: 453).

Yahudilikte, Sina Çölü’nün Güney yönünde Sina Dağı, Hayfa’da Karmel Dağı, İsrail’de Matsada, Mitsba ayrı bir öneme sahiptir. Süleyman mabedinin üzerine yapıldığı Moryah Tepesi, Moryah’ı da kapsayan Kral Davud’un mezarı olan ve Tanah’ta Yehova’nın benim kutsal dağım dediği Siyon Dağı kutsal dağların başında gelmektedir. Tevrat’ta Tanrı, dağa iner ve orada dolaşır. Tanrı’nın özel ve kutsal dağlarının var olduğu kabul edilir (Tanyu, 1973: 9).

İslam inancına göre Allah’ın herhangi bir mekâna veya meskene ihtiyacı yoktur. Allah, mekândan ve zamandan münezzehtir. Tasavvuf inancında Allah’ı arayanlar her yerde görülebilir. Kur’an-ı Kerim, “Biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf, 50/16) der. İslam tarihinde Hz. Peygamber’in ilk vahyi aldığı yer, Hıra Dağı’dır. Hz. Âdem ile Havva’nın cennetten indirildikten sonra buluştukları ilk yer Arafat Dağı’dır. Veda

Hutbesi'nin okunduğu, kutsal mekânlar arasında yoğun ziyaret yerlerinden biridir (Tanyu, 1973: 16).

İslamiyet'te dağlar, tanrılaştırılmamış veya ilahi kudret ile donatılmamıştır. Rabb'in gücü ve kudreti karşısında insanların görebildikleri en heybetli yerlerin dahi yaratanın olduğu bazı ayetlerde şöyle zikredilmiştir: “Yeryüzünde sarsılmayasınız diye sabit dağlar, meydana getirilmiş.” (Nahl Suresi, 16/15-16), “Yeryüzüne insanlar sarsılmasın diye sabit dağlar yerleştirdik.” (Enbiya Suresi,21/31). Heybetiyle yıkılmaz gibi görünen dağların kıyamet günündeki vaziyeti şu ayetlerde bildirilir: “Yer sarsıldıkça, dağlar ufalandıkça...” (Vakıa Suresi, 56/4-7), “Dağlar da atılmış pamuğa döner.” (Meâric Suresi, 70/9), “Kıyamet koptuğu gün dağlar yumuşak kum yığını haline gelir.” (Müzemmil Suresi, 73/14).

Orta Asya Türk kültüründe adını dağ ruhlarından, ata ruhlarından alan pek çok dağdan bahsetmiştik. Anadolu sahasına gelindiğinde ise İslamiyet tesiri ile beraber dağlara erenler, dervişlerin isimlerinin verildiği görülmüştür. Hızır Dağı, Çök Ellez (Çökelez) Dağı, Yuşa Tepesi, Nemrud Dağı, Düldül Dağı gibi Anadolu'da isimlerinin verilmiş sebeplerine göre bu dağ adlarını sıralayabiliriz. Bu isimlerden hareketle “Dağ mı adını yatandan veya evliyadan almıştır ya da makam mı adını dağdan almıştır?” sorularını cevaplamak zordur (Boratav, 1973: 59).

Anadolu'da bazı mezarlıklar dağ yamaçlarında bulunmaktadır. Türk mitolojisinde “ölüm-ruh-dağ” arasındaki derin ilgiye çekilen bir dikkat söz konusudur. Türk düşünce sistemine göre Tanrı yücedir, yükseklerdedir. Dağlar, Tanrı'ya giden bir yoldur. Kur'an'ın ilk ayetleri Hıra Mağarası'nda Hz. Peygamber'e inmiştir. Hz. İsa ve Hz. Musa'ya da vahiy bir dağda iletilmiştir. Türk'ün dünya görüşünde dağ, ne Tanrı'dır ne de Tanrısız. Dağ, yeryüzünde ancak Tanrı'nın bazı sıfatlarını sembolize eden, inancı tamamlayan, Tanrı'nın tezahüründe rol oynayan; fakat asla tapılmayan bir varlıktır (Ergun, 2003: 88).

Dağlar yüceliği ile tanrılara yakın yerlerdir. Bazen onların meclislerine dönüştüğü Pagan kültüründe tasavvur edilir (Çaycı, 2012: 12). İslami kültürde evliyanın inziva mekânı olmuştur. Bu Hz. Muhammed'in peygamberlik için çıkmış olduğu Hıra Dağı kaynaklı bir motiftir. Dervişin ibadeti için önemli bir yer olan dağlar Allah ile kulun

arasında hiçbir şeyin olmadığı sembol mekânlardandır. Dağlar, tepeler yücelikleri ile Tanrı'ya en yakın mekânlar olarak düşünülmüştür. Dağ ve atalar kültüne bağlı olarak bünyesinde barındırdığı evliyalarla bütünleşmiştir. Bu sebeple Anadolu'daki pek çok dağ evliya adı ile müsemmadır. Eski Türk inanç sisteminde Tanrı mekânı kabul edilen bu yerler mekân sahibine yakın olmak düşüncesi ile defin yeri olarak tercih edilmiş olabilir (Peker, 2015: 161). Rivayetlere göre Karamanoğulları devrinde salih bir komutan olduğu, savaşta şehit olduğu ve definin şimdiki bulunduğu tepeye yapılmasını istediği söylenen Sungur Bey'in bu düşünceler ile mezarının bir tepede olmasını vasiyet etme olasılığı vardır.

1.2.7. Ağaç Kültü

Ağaç kültü, eski devirlerden günümüze kadar uzanan bir inanıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan bu kültün izlerini her devirde görmek mümkündür. Ağaç kültünün dünyanın her yerinde hemen hemen benzer şeyleri ifade ettiğini söyleyen araştırmacılar, insanların çeşitli alanlarda farklı özelliklere sahip olmalarına karşın düşünüş ve inanış kalıpları yönünden yakın özellikler de sergiledikleri kültür ve dinler tarihi alanlarında karşılaştırmalı araştırma yapan bilginlerce tespit edilen bir gerçektir. Ağaç kültü dünya toplumları için ortak unsurlardandır. İnanç ve düşünce dünyasının içinde ağacı; türeyiş, beslenme, Tanrı ile irtibat kurma, cennete ulaşma, şifa, dilek vb. işlevler için aracı olarak kabul eden insanlar, inanç ve pratiklerinin orijininde tutmuşlardır. Ağaç, dünya kütlerinde yağmur yağdırma, güneş açtırma, sürüleri ve sığırları çoğaltma, kadınları kolay doğurtma gibi güçlere sahip canlı, kutsallık atfedilen bir varlık olarak düşünülmüştür (Ergun, 2004: 17).

Abdülkadir İnan'ın tespitlerine göre Şamanist Türkler arasında en meşhur ağaç, kayın ağacıdır. Şaman inançlarına göre bu ağaç, "*Atamız Ülgen'den anamız Umay ile gökten indirilmiştir.*" Kayın ağacı Şaman ayinlerinde söylenen ilahilerde mukaddes, mübarek gibi sıfatlarla belirtilmiştir (İnan, 1991: 254). Altay efsanesinde her şeyin merkezinde dünyanın tam ortasında bütün ağaçların en büyüğü olan çam ağacı anlatılır. Bu ağacın üst dalları Bay-Ülgen'in katına kadar ulaşmaktadır. Altay, Şaman davullarına resmedilen bu ağacın bir tarafında ay, diğer tarafında güneş resmedilmektedir. Abakan Tatarlarının bir kahramanlık destanında dünyanın tam ortasında demirden bir dağdan ve bu dağın üzerinde yedi dallı beyaz bir kayın ağacının yükseldiğinden bahsedilir. Moğol

efsanelerinde ise dünya dağının ortasında yükselen kutlu bir ağacın zirvesinden bakıldığında yeryüzü at nalı gibi görünmektedir. Bu ağacın tepesinden atılan öküz büyüklüğündeki bir taşın yere elli yılda düşeceği anlatılır (Havra, 2015: 53).

Türklerin inançları içerisinde ağaç kültünün çok farklı bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. İslamiyet öncesi ve sonrası inançlarının doğrudan tesiri altında olan bu kültür Türk sosyal yaşamı içinde hayatın ve sonsuzluğun sembolü olarak düşünülmüştür. Türk inanç ve düşünce sisteminde yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü âlemini tek bir bedende barındıran ilahi bir unsur olarak kendini gösteren kozmik ağaç, Mircea Eliade'nin tespitlerine göre Şamanların en temel öğelerindendir. Şaman, davulunu onun odunundan yapar, davulun üstünde kutsal ağacın resmi çizilidir, ayinlerde Şaman göğe kutsal ağaç vasıtasıyla çıkar, bu ağaç evrenin “göbeğinin” bulunduğu yerden yükselir ve dalları Bay Ülgen'in sarayına kadar ulaşır. Üç evreni birbirine bağlayan ağaç için köklerinin yeraltı dünyasına, dallarının ise gök katına değdiğine inanılır (Eliade, 1999: 302).

İnaniş'a göre kutsal ağaçların başları gözle görülmeyecek kadar yükselir. Göklerde olduğu sanılan ışık dolu cennet âlemine ulaşır. Bu kutsal “evliya ağaçlar” Tanrı'nın yanına kadar ulaştıkları için zamanla Tanrı'nın gözle görülebilen bir yanı olmuşlardır. “Evliya Ağaç” Tanrı'nın dünyadaki sembolü hâline gelmiştir. Tanrı'yı temsil eden bu ağaçları kesmek günah sayılmıştır. Türkler için kutsal ulu ağaçlar Tanrısal, ilahi vasıflar taşımaktadır. Osman Gazi'nin rüyasında gördüğü ulu çınar, kuracağı devletin hâkimiyetinin nerelere kadar uzanacağını dört bir yana saldıgı dalları ile sembolize edilmiştir (Beydili, 2005: 26). Hacı Bektaş Veli Menkıbesi'nde ağaç, şeyhe kucak açarak onu dalları ile gizlemiştir. Hırka Dağı'nda bir ağaç şeyhi dalları ile bir çadırı andırırcasına insanlara karşı saklayarak korumuştur.

Türk boylarının menşeleri hakkındaki efsanelerde ağaç kültünün farklı bir konuma sahip olduğunu görmekteyiz. Türk mitolojisinin önemli sembollerinden birinin ağaç kültü olduğunu belirten F. Bayat, köken mitlerinin, ağaçların kutsallığını ve karakteristik özelliklerini göstermesi bakımından ehemmiyetine değinmektedir. Azerbaycan ve Anadolu sahasında derlenen mitik anlatılarda göç etiyolojisini halk kültüründeki karşılığı ortaya çıkmaktadır. Verilen örnek metinlerle bu daha iyi anlaşılacaktır:

Bir kız, sevdiği oğlanla söğüdün altında oturup muhabbet edermiş. Birden babasının geldiğini görmüş. Kız, kendilerini söğüdün saklaması ve babasın görmemesi için yalvarmış. Bunun üzerine söğüt, dallarını eğerek yere kadar uzatmış ve kızla oğlan dalların arasında görünmez olmuş. O zaman beri salkım söğüdün dalları göğe bakmaz, yere eğilirmiş.

Ağaçla ilgili bir diğer anlatma ise efsanelerde oldukça sık karşılaştığımız “Dua sonucu taş olma / dönüşme” motifinin köken mitinde ağaca dönüşme olarak kendini göstermesidir:

Bir bey oğlu bir kıza gönülden âşık olur. Ancak bu kız başka bir oğlan seviyormuş. Bir gün kız, sevdiği oğlanla dağda gezerken ansızın sel gelir. Kızla oğlan selden bir türlü kurtulup köye dönemezler. Beyoğlu da kızını kaçırmak ister. Onların peşinden gider. Kızın sevdiğini okla vurup öldürür. Kız sonunun kötü olacağını anlar, Allah’a onu ağaca çevirmesi için yalvarmaya başlar. Allah onu ağaca çevirir. Bu ağaca şimdi yalkız ağaç diyoruz. İnanca göre yalnız ağaç, mukaddestir ve kesilmez. Bir kişi bilmeyerek onun dalını keserse; o kişinin hayvanları ölür, çocuğu ölür kendisi de çok yaşamaz (Bayat, 2007a: 200).

Türk kültüründe kutsal kabul edilen bir ağacın ya da kutsal mekânın çevresinde bulunan bir ağacın küçük bir dalını bile kesmek toplum tarafından ve iyelerce hoş karşılanmaz. Bu ağaca kasıtlı veya bilmeyerek zarar veren kişinin uyarılacağına hatta devam etmesi halinde cezalandırılacağına inanılır.

Antalya’dan derlenen “Çitanik Ağacı” adlı efsanede bu ağacın camiye yakın bir bahçede ve ağacın bir deliği olduğu bu oyuktan hastaların, çocuğu olmayanların geçtiği, kâğıt bağlandığı, para atıldığı anlatılır. Bahçe sahibinin bahçesinde yer açmak için bu ağacı tüm uyarılara rağmen kesmeye çalıştığı hatta “Ben kesiyorum gücü yeterse o da beni kessin!” diye meydan okuduğu rivayet edilir. Bu ağacı kesenin kardeşi ile kavga edip birinin öldüğü, birinin de hapse girmesiyle cezalandırıldığı anlatılır. Burada oturan bir ailenin huzuru yakalayamadığını, sosyal hayatta bir ilerleme gösteremediğini anlatan insanlar bu durumu kutsal ağacı kesmenin vermiş olduğu bir ceza olarak değerlendirirler. Ağacın iyesi, ruhu bu aileden hesap sormaktır. Ağaca ve ağacın ruhuna yapılan saygısızlık cezalandırılmıştır (Kaya, 2007: 102).

Anadolu’da pek çok anlatmada ağaç kültünün, başka kültler de zuhur edebilir, etkisi ile yapılmış bir saygısızlığın cezalandırıldığını görmek veya dinlemek mümkündür. Yol yapımı için ağacın sökülmesi, kesilmesi teşebbüsünde ya da neticesinde olağanüstü hadiselerin cereyan ettiği rivayet olunur. Dozerin, kepçenin devrilmesi, işleri yapacak araçların arızalanması, aracı kullanan şoför veya operatörün başına beklenmedik olumsuz fiillerin gelmesi vb. olayların ortaya çıkması bunlara zarar vermek isteyenlerin karşılaştıkları cezalardandır. Bu durumları ağaç kültü ile doğrudan ilgili hadiselerin yanında, atalar kültü ya da ölümler kültü gibi diğer kültlerle de ilişkilendirebiliriz.

Türklerde ağaçlara kutsallık atfedilmesinin İslamiyet öncesi dönemlere Hunlara kadar varlığının bilindiği belirtilmektedir. Her bölgenin, her yörenin hatta her boyun bile bir kutsal ağacı mevcuttur. Bütün ağaçların kutsanmış bilinmesinin şart olmadığını söyleyen F. Bayat, ağaçlarla ilgili inanç ve anlatıların toplumda öne çıkan özelliklerine değinmektedir. Tespitlerine göre bu ağaçlar mevsimlerde yapraklarını dökmeyen, تنها olan, büyük olan, dış yapısıyla farklılık oluşturan, yalnız, yaşlı olan, meyveleri ile şifa veren vs. kutsanmış olarak toplumlarında kabul görmektedir. Ağaçların kutsanmışlıkları bölgeden bölgeye adları ve özellikleri değişmektedir. Halkın kutsal ağaçların yanında, çevresinde dinî ritüellerini icra ettikleri belirtilir. Mesela Hunlar için ağaca at kurbanı sundukları, onun kanını yapraklarına serptikleri, başını ve derisini ağacın dallarına astıkları anlatılır (Bayat, 2007b: 178).

İnsanlarla ağaçlar arasındaki rabıta, kutsal bağlantının kökenleri çok eskilere dayanmaktadır. Yeryüzünde farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerin inanç dünyasında ağaç her dönemde ayrı bir öneme sahip olmuştur. Güney Sibiry’a da rüyada yıkılan ağaç görmek, yakınlarından birinin öleceğine dair bir işarettir. Ağaç ve insan özdeşleşir. Genç bir ağacın yıkılması yakınlarından bir gencin, yaşlı bir ağacın yıkılması yakınlarından yaşlı birinin ölümü sayılmaktadır. Fidanlar da küçük çocuklara benzetilmiştir. Ormanlardan fidanların kesimi yasaklanmıştır. Aksi takdirde çocuk ölümüne sebep olacağına inanılır. Hakaslarda yapılmış bir derleme kaynak kişi olan kadın rüyasında kayın ağacının dallarını kırdığını görür. Bu rüyanın sabahında ise çocuğunun hastalanıp öldüğünü anlatmıştır (Lvova vd., 2013: 58). “Yaş kesen, baş keser” sözünde olduğu gibi yetişmesi, büyümesi uzun yıllar alan ağaçlara yasaklar

koyarak korumaya alınmıştır. Halk için bu ağaçların kesilmesi uğursuzluklar getirir. Türbe veya bir yatırın yanındaki, bahçesindeki ya da ona ait bir ormanda kesilecek dal bile yasağa uymayan insanın başına türlü bela ve musibet getirir. Hatta ölüme varan cezalara çarptırılacağına inanılır.

Oluşum ve köken mitlerinde olumlama veya olumsuzlama karşımıza çıkmaktadır. Ardıç ağacının Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Boratav, Hacı Bektaş Kasabası'nın güney doğusundaki dağın zirvesinde Dedecik-Ardıç adı ile bilinen ardıç ağacının Hacı Bektaş Veli inzivaya çekildiği zaman ona çadır gibi gölge ettiğinden ve Pîr'in hayır duasını aldığından bu ağacın kutsiyet kazandığından bahsetmektedir. Türeyiş mitlerindeki dokuz dallı ağacın, İslam kültüründeki kökü yukarıda, dalları aşağıda olan Tuba ağacının veya üç âlemi de yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü geçişleri sağlayan kutsal yüce ağaçların halk inançlarındaki tesirin olumlu yönleridir. Bunun yanında dönüşüm ve köken mitlerinde karşılaştığımız efsaneler de vardır. “*Ocağına incir ağacı dikmek*” deyimindeki anlamı evini, yurdunu harap etmek, soyunu söndürmek ile açıklanır. Bu deyimde incir ağacına olumsuz nitelikler kazandırılmıştır. Yabancı incirin örenlerde, yıkıntılarda bitmesi bu inanişin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bu diğer inanişe göre zararları günümüzde tıbbın geldiği nokta ile daha net ortaya çıkan tütün ile ilgilidir. Ankara'dan derlenen bir anlatıya göre tütün, şeytanın toprak üstüne bıraktığı pisliğinden türemiştir (Boratav, 1973: 66).

Halk hikâyelerinde ağaç kültü, kültürün her safhasında kendine yer bulduğuna işarettir. Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde çocuğu olmayan padişaha bir ağacın altında oturan dervişin verdiği elma ile padişah çocuk sahibi olur. Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi'nde elma vermeyen bir ağacın dibinde oturan padişaha aksakallı pir gelir. Padişaha bu meyvesiz ağaçtan olacak elma ile çocuğunun olacağını bildirir. Manas Destanı'nda Manas'ın babası çocuğu olmayan karısından “*Elma ağacının dibine gidip yuvarlanmıyor.*” diye dert yanmaktadır. Anadolu halk anlatımlarında “çocuğu olmayanlara elma verilmesi” yaygın bir motiftir. Daha pek çok hikâyeye, masal, destan gibi edebî ürünlerde kahramanın doğumu hadiselerinde ağaç ana unsurlardan biridir. Tanrısal kudret ağaç vasıtası ile kişiye aktarılmaktadır. Bu yönü ile aksakallı pir ya da Hızır'ı gölgelemeden başarılı bir biçimde işlenmektedir. Türk İslam edebiyatında ağaç,

İslam dinini temsil eden bir mazmun olarak görülür. Niyazi Mısri, hakiki dervişleri insan-ı kâmil ağacına benzetir. O insan-ı kâmil ağacının bir dalına tutunanın kendi hakikat sırrının meyvesini yiyeceğini söyler. Ona göre ağacın tamamı Hz. Muhammed'i, meyveler peygamberleri, yapraklar ise mahlûkatı temsil etmektedir. Altay efsanelerindeki mitik anlatılarda gördüğümüz dünyanın merkezinde yer alan ve bütün ağaçların en uzununu olan, başı Ülgen'in katına kadar uzanan, kökü yeraltına inen ve üç evrenin köprüsü olan kozmik ağaca benzetilircesine Hacı Bektaş Veli Makalat'ında ağaç motifini işler: *"Ve hem dünyada ağaçlar vardır kim başı göğdedür dibi yerededür. Pes Ma'rıfat dahı ağaç gibidür, başı göğden daha yukarudur"* (Coşan, 1971: 71). Makalat'ta marifet, ağaç motifi ile izah edilerek dünya ile ilişki kurulmuştur (Gürsoy, 2012: 47).

Dinî hayatla beraber sosyal hayatta da önemli bir yeri olan kutsal ağaçlar hem ilkel dinlerde hem de ilahi dinlerde Tanrı'dan gelen "kut"u temsil eden canlı varlıklar olarak görülmüştür. Tüm dinlerde ve dünya mitolojilerinden ayrı ayrı ele almak hacim açısından konunun sınırlarını aşacağı için ayrıntıya girilmeden özet olarak ele alınacaktır. Kur'an-ı Kerim'de Araf Suresi'nde Âdem ile Havva kıssasından bahsedilirken "Şerce-i Huld" (Yasak Ağaç) adı verilen, onların yaklaşmasının yasak olduğu ağaca değinilir. Museviler ve Hristiyanlar için de sembol olan bir ağaçtır. Şeytan onlara: *"Yasak ağacın meyvesinden iysin ki melek olasınız yahut cennete ebediyen kalasınız."* (Araf Suresi, 7/18-22) diyerek onları ölümsüzlük ağacı ve ebedilik vaadiyle ağaca yaklaştırmış, kandırmıştır. Türkler arasında yaygın olan bir inanca göre cennetteki Sidre ağacının her bir yaprağında kişilerin adı yazılıdır. Ramazan ayının on beşinde bu ağaç sarsılır ve sarsıntıdan düşen yapraklar üzerine ismi yazılı olanların o yıl içinde öleceğine inanılır. Hadis-i Şerifte adı geçen ve dünyadaki hiçbir ağaca benzemediğinden bahsedilen Tûbâ ağacı Türk kültüründe tanınan bir ağaçtır. Kur'an'la hayatımıza giren bu ağaç, İslam öncesi inançlarımızdan var olagelen "Hayat Ağacı" ile özdeşleşmiştir. Tûbâ ağacında her insan için bir yaprak olduğu ve bu yaprakların kişi öldükten kırk gün sonra düştüğüne inanılır. İnanişâ göre bu yaprak düşerken bir başka yaprağa değerse sallandırdığı yaprakta adı yazan kişinin kulağı çınlarsa. Kulağı çınlayan kişinin de "Allah rahmet eylesin." demesi düşen yaprağın sahibi için zikrettiği duadır (Ergun, 2004: 83-86).

Günümüzde Anadolu’da gördüğümüz defin sırasında mezarın baş tarafına veya her iki tarafına da ağaç dikme geleneğini Altay-Sayan Türklerinde de görmek mümkündür. Oradaki bu gelenek için şu yorum yapılmaktadır: “*Ağaç köküne (özel olarak dikilmiş veya orada biten ağaçların köklerine) defnetme geleneği, anlam bakımından Kuzey Altaylılar arasında yaygın olan küçük çocukların ağaç gövdelerine veya dallarına gömülme geleneği ile muhtemelen özdeşdir.*” (Lvova, 2013c: 58). Altay yaratılış efsanesindeki ağaçtan türemenin eskatolojik bağlamda yine ağaca dönüşme ya da ağaç vasıtasıyla Tanrı’ya ulaşma miti akla gelebilir. Malum olduğu üzere insanların yaratılışı mitinde Tanrı dalsız budaksız bir ağaç yaratmıştı. Dalı budağı olmayan bu ağaca Tanrı “Dokuz tane dal bitsin.” dedi. Ağaçta dokuz dal olduktan sonra Tanrı “Dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun.” (İnan, 2013: 15) demesi insanların ağaçtan türedikleri mitinin temelini teşkil eder.

Dede Korkut Hikâyelerinde “*Atam adını sorar isen kaba ağaçtır!*” sözlerinde ağaç kültürünün ana/ata ağaç işlevini görebiliriz. Eldeki mitik metinlerde bu sözlerin din ve mitoloji ile olan bağı ortadadır. Aksini söylemek bu metinleri, pratik ve uygulamaları yok saymak olacaktır. Oğuz Kağan Destanı’nda ağaç kovuğunda doğum motifi vardır. Oğuz Kağan, ikinci eşini ada içerisinde bir ağaç kovuğunda bulmuştur. Bu evlilik yer iyelerinin bir armağanı olarak kabul edilmiştir. Nitekim çocuklarına “Gök, Dağ, Deniz” gibi sembol isimleri verilmiştir. Oğuz Destanı’nda Kıpçak’ın annesi ağaç kavuğunda doğum yaptığı için çocuğun adı ağaç kovuğu anlamına gelen “Kıpçak” olmuştur. Radlof’un Altaylardan derlediği Kara Atlı Han Destanı’nda Kara Atlı Han, oğlunu kutlu bir ağacın kovuğuna saklar. Kara Atlı Han’a bir oğlu olacağını bu ağaçtaki bir kuş söylemiştir. Çocuğu olmayan Yakut kadınları kutsal kabul ettikleri ağaçların dibinde ak-boz bir at dersi üzerine oturup “Yerin Sahibi”nden ağlaya yalvara çocuk isterlermiş. Çocuğu olmayan Müslüman Kırgız-Kazak kadınları kutlu kabul ettikleri ağaçların dibinde kurban kesip çocuk dilerlermiş. Bu uygulamayı andıran başka bir uygulamada Anadolu’da kadınlar ağaçlara bağladıkları bezler vasıtasıyla çocuk istemekteler. Bir nevi kansız kurban ritüeli gerçekleşir (Ögel, 2006: 484). Bahaeddin Ögel, Uygurların evlerinde duvarda asılı olarak duran ağacı onların efsanelerindeki ağaçtan türediklerine dair inanın tesirine bağlar ve bu ağacı soy ağacı olarak görür (Ögel, 2006: 485). Anadolu insanının kişiyi, evini ve ailesini koruduğuna inandığı ağaçlar vardır. Bunlardan biri de ığdedir. Yöreye, bölgeye göre bu ağaçlar çam, sedir, kayın, meşe, çınar vb. olabilir. Biz saha araştırmamızda bu inanın eskisi kadar

yaygın olmasa da hâlâ yaşadığını tespit ettik. Ancak görüştüğümüz yaşlı kaynak şahısların bile bu inanışın nedenini açıklarken bize verdiği cevap “*Büyüklerimizden böyle gördük!*” açıklamasından öteye geçmemektedir. Bu davranışlarda yaşantı ve tekrarların etkili olduğu ortadadır. Buna rağmen Müslüman Anadolu sahasındaki ağaca dair uygulamalar için “ağaç veya orman ruhu/sahibi”, “evin koruyucu ruhu/iyesi”, “ailenin koruyucu ruhları” inanış tesiri ve bu etkinin uygulamaya dönüşmesi geçmişten günümüze geldikçe azalmıştır. Bu inanışın izleri bizlere kesin olarak da yoktur denilmeyeceğini göstermektedir.

Ağaç, eskiden beri Türklerde canlı bir varlık olarak görülmüştür. Yaş ağaç kesmekle baş kesmenin bir görüldüğü Türk inanç sisteminde ağacın kıymeti kayda değerdir. Dede Korkut’un dualarında “Gölgeli kaba ağacın kesilmesin.” gibi sözlerinde eski Türk inançlarının sözleri gizlidir. Dede Korkut Hikâyelerinde Uruz’un ağaçla haberleşmesi onunla söyleşmesi dikkat çekicidir:

“Ağaç ağaç dir isem sana erilenme ağaç
Mekke ile Medine’nin kapısı ağaç
Musa kelimin asası ağaç
Büyük büyük suların köprüsü ağaç
Kara kara denizlerin gemisi ağaç
Şah-ı merdan Ali’nin Düldül’ünün eğeri ağaç
Zülfıkar’ın kını ile kabzası ağaç
Şah Hasan ile Hüseyin’in beşiği ağaç
Eğer erdir eğer avrattır korkusu ağaç
Başın ala bakar olsam aşsız ağaç
Dibin ala bakar olsam dipsiz ağaç
Beni sana asarlar götürmegil ağaç
Götürecek olur isen yığıtliğim seni tutsun ağaç
Bizim ilde gerek idin ağaç
Kara hindi kullarıma buyura idim.
Seni para para toğrayalar idi ağaç” (Ergin, 2004: 109, D/56)

Abdülkadir İnan, yukarıdaki dizelerden Musa kelime, şah-ı Merdan Ali gibi sözleri çıkarınca Altaylı Şamanistlerin mukaddes ağaçları için söyledikleri ilahilerden farkı olmadığını belirtir (İnan, 1952: 23). Anadolu’da kutlu, uğurlu kabul edilen ağaçlara bez bağlamak yaygın bir gelenektir. Ağaçlara atfedilen bu kutsallıktan dolayı zamanla bazı ağaçlara özel anlamlar yüklenmiştir. Mesela nar ebediyeti ve cenneti temsil ederken selvi hayat ağacının sembolü olmuştur. Ulaş Baba Türbesi’nin giriş kapısının üzerindeki

yarım nar motifi sanat tarihi açısından ele alınabilir. Çam ise Noel ağacı, kutsal gece yani yeni yıl ağacı kabul edilmiştir. Defne, zeytin, meşe, çınar vb. ağaçlar kültü bakımından sembol olmuşlardır. Milletlerin mitlerinde aynı ağaçlar farklı anlamlar ifade edebilir. Batıl dinler ya da ilahi dinler için ağaç önemlidir. İbraniler yeşil ağaç altında ilahlarına ibadet etmişler, kurban kesip buhur yakmışlardır. Hristiyanlık'ta Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ağaç cennetteki hayat ağacıdır. Ölülerini diriltme gibi bir gücü vardır (Tanyu, 1988: 457).

Hz. Muhammed'in (s.a.v) ağaçla ilgili mucizelerinden bazılarını konumuz itibariyle kısaca anmakta fayda vardır. Hz. Peygamber, çocukluğunda halası Atike'nin bahçesindeki hurma ağacının meyve vermesini sağlamıştır. Başka bir mucizesinde oturduğu kuru ağaç yeşerir. Arkadaşı Hz. Ebu Bekir ile mağarada Mekkeli müşriklerden saklanırken mağaranın önünde bir ağaç peyda olmuştur. Hz. Musa'nın asası ile Kızıl denizi ikiye ayırması, asasının ejderhaya dönmesi gibi mucizeleri vardır (Ergun, 2004: 95-99).

Ağaçlar etrafında oluşan inanç ve uygulamalar Türk dünyasında yaygın bir gelenektir. Hocant şehri yakınlarında “Evliya Tirek”, “Evliya Kavak” ağacının yanına giden çocuğu olmayan kadınlar bu ağacın altında dua edip ağaca bez bağlarlar. Ürgüt Kasabası civarındaki Hz. Beşir mezarı yanındaki çınar ağacı kutlu mübarek sayılır. Bu ağaca bağlanan bezlerden ağacın dalları görünmez haldedir. Şamanist Yakut kadınları muayyen bir çam ağacına tapınarak çocuk isterler. Anadolu'nun birçok yerinde Altaylar ve Yakutlarda görülen ağaç kültürünün uygulamaları vardır. Beyşehir köylerinden birinde bir ihtiyar ağacın yanında dua ederek ve ağacın altından geçerek çocuk isteyen kadınlar vardır (İnan, 1952: 23-29). Anadolu köylerinde ağaç, kutlu görülüp ona yüklenen anlamlarla kültürümüzde sembolleştirilmiştir. Konya'nın Hadim ilçesi yakınlarındaki Balcılar beldesi, Dülgerler köyü ile Göynükkışla köyü üçgeninde bulunan bir ardıç ağacının halk hekimliğinde siğil tedavisi için kullanıldığı anlatılır. “Taş atan ağaç”, olarak da bilinen bu ardıç ağacına taşı yapışan, taş durdurmayı başarabilenlerin siğilinin kaybolacağı şifa bulacağına inanılır (Peker, 2015: 175). Bozkır'ın Ferhatlar (Bahatlar) köyünde bulunan “Dört Çatal Pür” bir kökte dört ardıç dalı olduğu için bu adla bilinmektedir. Dibinde yatır olduğuna inanılan ardıç ağaçları halk tarafından kutsal sayılır. Siğil hastalığına yakalanan kişiler, hastalıktan kurtulmak için bilinen bu ağacı

ziyaret ederek dua okurlar. Ardından ağacın dalından küçük bir dal koparmadan kırılır. Kırılan bu dal, zamanla kuruyup yok oldukça sığilin de kuruyup yok olacağına inanılır. Konya'nın Taşkent ilçesindeki çamların sürekli yeşil kalması, suyunun soğuk olması tarihi bir efsaneye bağlanmaktadır. Efsane şöyledir:

“Bir gün Selçuklu Sulatani Taşkent'e gelir. Sultan Suyu denen mevkiye geldiğinde pınar başında su dolduran bir kızla karşılaşır. Selçuklu Sultanı kızdan su ister. Kız bir tas suyun içine birkaç tane çam yaprağı atarak tanımadığı kişiye suyu uzatır. Sultan içindekilerden dolayı suyu döker ve kıza tekrar uzatır. Kız çam yapraklarını içine attığı tası tekrar uzatır. Bunun bilinçli yaptığını gören Sultan kıza sebebini sorar. Kız da ‘Beyim terlisiniz, su da çok soğuk. Çam yaprakları suya koku verir hem de süze süze içersiniz. Yoksa su size dokunur.’

Bu durum Sultanın çok hoşuna gitmiştir. Kendini tanıtır ve bir isteğinin olup olmadığını sorar. Kız da ‘Dokuduğumuz çullardan vergi alınmasın.’ der. Ardından Sultan, ‘Güzelleriniz farımasın/Çamlarınız kurumasın/Suyunuz ılımasın/ Çullarınızdan vergi alınmasın’ diye dua ederek Taşkent’in bezlerinden vergi alınmaması için ferman yayınlattırır.” (Önder, 1970: 145-147). Bazı varyantlarında Sultan Alaeddin, kimi kaynaklarda Hızır yahut yaşlı bir veli kimse olarak görmekteyiz. Her varyanttaki ortak nokta “Güzelleriniz farımasın, çamlarınız kurumasın.” duası diyebiliriz.

Hadimî hazretleri dünyaya gelmeden önce annesi bir rüya görür. Rüyasında cennet gibi bir belde uyurken göbeğinden bir fidan çıkar. Bu fidan bir ulu ağaca dönüşür. Bir sürü insan gelip bu ağacın gölgesinden faydalanmıştır. Rüyasını eşine yorumlatmış. Karahacı Mustafa Efendi “Senin göbeğinden çıkan ağaç, bizden bir çocuk dünyaya geleceğine işarettir. Bu çocuğun insanlığa o kadar yararı olacak ki bütün insanlar onun ilminde serinleyeceği, istifade edeceği dolayısıyla o ağacın gölgesindeki serinleme ilminin insanlığa şemsiye gibi görev yapacağı anlamına gelmektedir. Bu rüyayı gördüğün yer bizim yurdumuz olacaktır.” demiş. Ertesi gün karı koca rüyayı gördükleri yeri aramaya çıkarlar. Rivayetlere göre bu yer Hadim'dir (Ebu Said Muhammed Hadimî Türbesi/Hadim).

1.2.8. Işık Kültü

Seyyid Harun Veli kendine emredilen beldeye bir bulut rehberliğinde gelmiştir. Hakk'ın emrine uyarak Horasan'dan Anadolu'ya yıllarca süren bir yolculuk sonunda menzile yaklaşmışlardır. Yurt kuracakları nokta ise ona bir ışık şeklinde gösterilmiştir. Küpe Dağı'nın eteklerinde bir nur (ışık) parıldadığını görürler. Bu ışık, alâimi sema (gökkuşağı) şeklinde görünür. Seyyid Harun Veli kervandakileri yanına toplayıp şöyle demiş: “Ey yârenlerim, şu gördüğünüz nur (ışık) varya işte orası bizim meskenimiz ve vatanımız olacaktır.” (Ayaz, 1993: 31). Bir bahar günü çayırın çimenin ağaçların yeşilliklere büründüğü bir dönemde geldikleri bu güzel beldenin içinde yurt tutacakları alan ışık vasıtasıyla onlara gösterilmiştir. Hatta şehrin kaplayacağı bütün semtlerin gösterildiği rivayet edilir.

Ebu İshak Kâzerunî Türbesi'nde velinin rahatsızlık duyduğu bir hadise olduğu gün bu türbenin ışıkları sabaha kadar yanarmış. Görevli kişi defaatle bunu test eder. Görevli, “Kapattığımdan emin olduğumdan hiç şüphe bile duymadığım bazı günlerde bu hadise gerçekleşir.” demektedir. Mahalleli bu türbede sabah namazı vakitlerinde ışık yandığını rivayet eder. Bu olayın sebebini ise evliyanın namaz için abdest tazelediği ve sabah namazı kıldığı şeklinde yorumlamaktadır.

İlgın'da bekçilik yapan bir kişi gece gezerken sürekli görmüş olduğu bir ışıktan bahsedilir. Şeyh Bedreddin'in şefaatinde faydalanmak isteyen ve ona komşu olan Müftü Abdullah Efendi, vasiyeti üzere yakın olan ulu mezarlığa defnedilmiştir. Her gece bu kimsenin mezarında mum gibi bir ışık görünürmüş. Halk inanışına göre evliyaların başında bir ışık halesi olmaktadır.

Karkın Çumra'ya bağlı bir kasabadır. Bu kasabaya ismini veren aynı isimle anılan Dede Karkın mezarı vardır. Horasan erenlerinden olduğu düşünülen bu zâtın mezarı halk tarafından yoğun olarak ziyaret edilen yerlerden biridir. Rivayetlere göre Dede Karkın'ın mezarı üzerinde her cuma bir ışık çıkar ve köye doğru yansımış. Bu ışığı pek çok kişi görmüş; kimi bu ışıktan çekir, kimi de ışığı yakalamaya çalışsa da bunu başaramaz. Bu ışık, Dede Karkın'ın sağlığında yakmış olduğu bir çıra şavkına bağlanmakta ve ölümünden sonra da bunun devam ettirdiğine dair bir inanış yaşamaktadır (Tanyu, 2007: 291).

1.2.9. Taş Kültü

İlkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar pek çok kültürde taşla dair inanış ve uygulamalar mevcuttur. Kutsallığına inanılan bazı taşlar tapınma, sihir, büyü, tılsım, büyü bereket, uğur, ilaç, şifa, adak, yemin, çocuk doğurmak, cinsiyet tayini, rüzgâr çıkartmak, yağmur ve kar yağdırmak gibi dinî ve büyüsel işlemlerde kullanılmıştır (Acun, 2010: 105). Taş, mitolojik devirlerden günümüze insan ve toplum hayatında inanç ekseninde önemli bir yer tutmuştur. Halk inancında taş, sertliği, sağlamlığı ve dayanıklılığı ile tanrısal güçleri üzerinde bulunduran nesneler arasında düşünülmüştür. Bu sebeple insanlar taşların ilahi bir güç taşıdığına inanmakta ve tılsımlı taşların çevresinde birtakım inanç ve ritüel gerçekleştirmektedir. (Karakaş, 2015: 161).

Taş ve kayanın çevresinde oluşan inançlarda; kimi zaman büyü aracı, kimi zaman ibadetin öznesi, kimi zaman da ibadetin aracı olarak taş ve kayalar kullanılmıştır (Gültekin, 2004: 68). Eski Türk kavimlerindeki inanışa göre büyük Türk Tanrısı, Türklerin büyük atasına Yada/Cada-Yat adı verilen kutlu, tılsımlı bir taş hediye etmiştir. Kamlar, büyük Türk komutanları veya Yadacılar armağan edilen bu taşla istediği zaman kar, yağmur, dolu yağdırıp fırtına çıkartabilmektedir (İnan, 2013: 160).

Halk kültüründe taş kültü ile ilgili inanışlar, doğadaki diğer kült unsurlarla birbirini tamamlama eğilimindedir. Taşla dair inanç ve uygulamaların temelinde insanoğlunun temenni ettiği sağlık, huzur ve mutluluk vardır (Karataş, 2015: 164). Taşın vücuttaki kemiğe benzetilerek yapılan tamamlama dikkat çekicidir. Vücut için kemikler ne anlam taşıyorsa, toprak için de taşlar aynı anlama sahiptir. Taşlar toprağın bir parçası kabul edilip ona gösterilen saygının aynısını hak ettiğine inanılmaktadır (Bruhl, 2006: 29). Animizm inancına göre ölümden sonra ruhların ikamet ettiğine inanılan muhtelif yerler arasında taşlar da sayılmaktadır (Tanyu, 2007b: 37). Kuraklık zamanlarında yağmur yağdırmak için “Yada” taşını andıran tılsımlı taşlar kullanılmaktadır. Anadolu’nun bazı bölgelerinde yağmur duası için toplanan kırk bir taş, dualar okunarak suya atılır (İnan, 2013: 164).

İlkel toplumlarda kaya ve taşlara gizemli güçler atfedilmiştir. Örneğin Yeni Kaledonya ve daha pek çok yerdeki “kutsal taşlar” için ilahi bir kuvveti olduğuna inanılmıştır. Bu yörede ziraatla uğraşanlar ürünlerinin bereketli olması için tılsımına

inandıkları taşları patateslerle birlikte törenle tarlalarına gömmektedirler. Patatese benzeyen bu taşlar ekim zamanlarında dualarla ekilir. Hasat zamanı gelince taşlar bulundukları yerden alınır ve bir sonraki ekim mevsimine kadar özenle saklanır. İnaniş gör taşlar, sahip oldukları gizemli güçleri önce tarlaya, ardından da tarladaki bitkilere ileterek ekilen ürünün bereketli olmasını sağlamaktadır (Bruhl, 2006: 30).

Bir Uygur efsanesinde taşın gizemli gücünün etkisini görmekteyiz. Bazı taşların kutsallığına dair inanişin izlerine halk anlatmalarında rastlamaktayız. Buku Han, bir gece pencereden içeri giren ve daha sonra Ak-tağ'da buluştukları tanrısal bir kız ile aylarca konuşmuş, sonra kız ayrılırken Buku Han'a şöyle demiştir: *“Güneşin doğduğu yerden batıya kadar her yer senin emrine girecek, çalış!”* yine Buku Han'a rüyasında kozalak biçiminde bir Yada (yeşim) taşı veren, aklar giyinmiş bir adam: *“Bu taşı muhafaza et, dünyanın dört bir yanı senin bayrağın altında birleşir!”* diye konuşmuştur (Kafesoğlu, 1998: 255). Uygur Destanı'nda gücün müjdesini tanrısal bir varlık olan kız vermektedir; ancak kutlu taşın elde tutulması ile cihan hâkimiyeti sağlanacaktır. Buku Han, kutsal kabul edilen taşı muhafaza ederek Tanrı'nın verdiği görevi tamamlayabilecektir. Bu sayede insanları kendi idaresi altında toplayacaktır.

Göç Destanı'nda Türkler, Çinlilerin hilesiyle asırlardır muhafaza ettikleri kutsal kayanın parçalanıp götürülmesine izin verirler. Bu hadisenin neticesinde sadece kutsal bir taş parçalanmamıştır. Türklerin ulusal birlikleri parçalanmış, huzurları dağılmıştır (Sakaoğlu ve Duymaz, 2015: 210-217). Türkler Yada taşına çeşitli işlevler yüklemişlerdir. Türkler savaşlarda düşmanlarını korkutmak için büyücülere başvurur; büyücüler de Yada taşları ile alev çıkartarak gökyüzüne gönderir, ateşten bulutlar oluşturur, fırtına ve rüzgar çıkartarak düşmanı mağlup ederlerdi. Türkler, bu taşın Allah tarafından Nuh Peygamber'in oğlu Yafes'e verildiğine inanmaktadır. Yada taşını ilk kullanan Hz. Nuh'tur. Tufan'dan sonra bu taşı Nuh (a.s.), Türklerin atası kabul edilen oğlu Yafes'e verir; oradan da Türklere geçtiğine inanılmaktadır (Tanyu, 2007b: 67).

Kutsallığına inanılan, hakkında efsaneler anlatılan bazı taşlarla ilgili uygulamalardan taşı ziyaret; çevresinde dolanma, taş el sürme, vücuda sürme, taşı öpme, üstte taşıma, evde saklama, yerinden alıp belli bir süre sonra alındığı yere bırakma vb. biçiminde yapılmaktadır. Anadolu'da uğurlu ve kerametli sayılan delik kayaların bulunduğu delik taştan geçmenin uğur getireceğine inanıldığı bilinmektedir

(Yardımcı, 2016: 4). Anadolu’da uygulanan bu delikli taşlardan ve kayalardan geçme âdetinde inanışa göre insanlar bu ritüelden sonra yeni doğmuş gibi olduklarına inanmaktadırlar. Bu taşların deliğinden geçmek veya şifa arayan kimseye ait bir elbiseyi bu taşın deliğinden geçirmek suretiyle şifa bulunacağına inanılır.

Türk kültüründe taşlardan şifa bulmak için faydalandığı bilinmektedir. Bazı taşlardan hem şifa için hem de hastalığın tespiti için yararlanılmaktadır. En yaygın olarak bilinen yilancık taşı bu amaçla kullanılmaktadır. Ocak olarak bilinen yerlere gidenler üzerinde bu taşları gezdirtir. Bu taş yilancık hastalığının bulunduğu yeri tespit ederek oraya yapışır. Yilancık Taşı, Türkiye’de bulunmayan hacdan getirtilen özel tılsımlı taşlardır. Bunlar canlıdır. Ocaklı tarafından özel kese veya kaplar arasında un, şeker, buğday gibi beslenebilecekleri ortamlarda muhafaza edilir. Kendi kendilerine çoğalabilirler. Halk arasında bu yönü ile erkek ve dişi olarak adlandırılmaktadır.

Halk hekimliği ve taş kültü arasında kuvvetli bir bağ vardır. Anadolu’da yatırlara, mezarlara veya türbelere taş yapıştırmak suretiyle dua ve dilek ritüelinin halk arasında uygulanmakta olduğu bilinmektedir. Araştırma alanımız içinde Ak Türbe (Güneysınır), Alâeddin Türbesi (Selçuklu), Dediği Sultan Türbesi’nde (İlgın) taşla ilgili somut inançlar ve uygulamalar mevcuttur. Türbe duvarına veya orada uygun bir yere taş yapıştırmaya çalışan ziyaretçilerin inanışına göre taş yapışırsa dileğinin, niyetinin olacağına inanılmaktadır. Taş yapışmıyorsa dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Rivayete göre Dediği Sultan, tekkeye su taşırken yorulunca bir kayaya sırtını yaslayıp dinlenir. Halk arasında bu taşla “Bel taşı” adı verilir. Eskiden sırt ağrısı çekenler şifa için bu taşla sırtını yaslayıp dinlenirlermiş (K.Ş. Adem ALTUN, derleme tarihi: 16.09.2013).

Bazı türbelerde kullanılan taşların benzerlerinden ayrıldığını onlara özel anlamlar yüklendiğini görmekteyiz. Dalak ve taş arasında sembolik bir ilişkinin kurulduğu uygulamada ocaklının taşı seçmiş olması dikkat çekicidir. Burhan Dede Türbesi eskiden dalağı hastalananlar içinde önemli bir ziyaretgâhtı. Burada temsili olarak dalak kesme işlemi ocaklı tarafında yapılmaktadır. Ocaklı kimse sanduka başında bulunan bir taş ve bıçakla bu işlemi gerçekleştirmektedir. Taşı hastanın dalağı üzerine koyar, sonra da taş üzerine bıçakla vurarak hastanın “dalağını keser” ardından dua eder (Işık, 2012: 4).

Sadreddin Konevi Türbesine varmadan sokağın başında İmam Bagavi Türbesi olarak bilinen bir yatır vardı. Burası aynı zamanda halk nazarında sınanmış yerlendendi. A. Erdoğan, bu tekke dışında ve köşesinde ucu sivri büyük bir taşın varlığından bahsetmektedir. Günümüzde Bagavi'nin türbesi bile kalmamışken adı geçen taşın durması beklenemezdi. Bu taşın halk inanışındaki fonksiyonu karın ağrısı sağaltımında kullanılmasıdır. Karnı ağrıyanlar, bu taşın karnını dayarlar ve bir daha ağrı görmeyeceklerine inanırlardı (Erdoğan, 1937: 818).

Anadolu'da evliya menkıbelerinde de taş motifine sıkça rastlamaktayız. Menkıbede anlatılan Seyyid Harun Veli ile Dediği Sultan'ın karşılanmasında Seyyid Harun Veli hazretleri gelenleri karşılamaya taşın üzerine binerek gitmiştir.

1.3. Türk Kültüründe Yatır ve Türbe Ziyaretleri

Ziyaret kültürü bağlamında daha geniş bir tanım yapacak olursak ziyaret, belirli bir alanı, mekânı; inceleme, gezme, orada vakit geçirme anlamlarına gelebilmektedir. Bu ziyaretlerdeki amaçlarla birey hâlinde ya da grup olarak kutsal kabul edilen yerlere gitme bu mekânlarda kurbanlar sunma, adaklar adama, dua etme gibi uygulamalar ile mekânla ilişkili doğüstü güçlerden yardım sağlama ziyaretlerin temel amaçlarındandır. Bunların yanında minnet ve teşekkür amacıyla yapılan geziler olmakla birlikte söz konusu geziler türbe ve yatırlar yoğunlaşmaktadır.

Sözlükte “*Bir yeri veya bir kişiyi görmeye gitme*” anlamında kullanılan ziyaret kelimesinin kökü zevr de aynı manada olup hem ziyaret etmeyi hem de ziyaret edeni anlatmaktadır. Dilimize Arapçadan geçmiş bir sözcüktür. Kabir ziyareti, kutsal mekân ziyareti, eş-dost, akraba ziyareti gibi gündelik ziyaretleşmeler düşünüldüğünde ne kadar geniş bir kavramdan söz edildiğini daha iyi anlamış olacağız. Biz türbe ve mezar ziyaretleri ile ilgili olarak gelenekselleşen uygulamalar açısından söz konusu olan kutsal mekân ziyaretlerinden türbelere yer vereceğiz. Bunların yanında bölgesel anlamda popüler olup mezarın üzerinde türbesi olmayan fakat ziyaret olgusu içinde kendi adından söz ettiren Lâdikli Ahmet Ağa'nın mezarı gibi ziyaretgâhlardan da söz edeceğiz. Bu ziyaretlerin olağan kabir ziyaretlerinden farklı olduğunu görmekteyiz. Tespit edilen ziyaretgâhlar yatır, türbe, kümbet, tekke, dede mezarı gibi isimlerle bilinmektedir. Buralarda metfun olan ulu kimselere halk tarafından veli, evliya, eren,

ermiş, abit, zahit, âlim, sofı, seyyid, şeyh, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal gibi unvan ve isimler verilmiştir. Manevî güç ve üstünlükleri olduklarına inanılan bu yüce kimselerin yattıkları kutsal mekânlara belli istek, hacet ve dileklerini söylemek, muratlarına erişmek için ziyarete gidilir. Bu ziyaretleri sıradan mezar ziyaretinden ayıran ise burada ortaya çıkan dikkat çekici inanç ve uygulamalardır (Günay vd., 2001: 10).

Son yıllarda ziyaret kavramıyla ilgili Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda geleneksel bağlamda ocaklık ve sağaltma fonksiyonu öne çıkmazken, ziyaretçi açısından bir artış gözlemlenmektedir. Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak 1999 yılında yapmış oldukları çalışmalarında türbe ziyaretlerinde sadece erkekler arasında yapılan bir araştırmada, yatır ve türbe ziyaret edenlerin yüzde elli iki olduğu ifade edilir (Çarkoğlu ve Toprak, 2000: 47). “Türkiye’de Dindarlık” başlığıyla 2009 yılında yapılan araştırmada halkın %41’inin yılda en az bir kere türbe ziyareti gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Çelik, 2013: 40) . Diyanet İşleri Başkanlığı ve TÜİK’in 2013 yılında birlikte gerçekleştirdiği çalışma, “Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması” adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de halk dindarlığının çeşitli boyutları ile ele alındığı bir alan araştırmasıdır. Araştırmacılara yorumsuz bir şekilde sunulan bu çalışmanın türbelerle ilgili kısmındaki veriler bizim için ciddi bir referans olmuştur (DİB/TÜİK, 2014).

İslam tarihi boyunca türbe ziyaretleri ve türbelere yüklenen anlamlar tartışıla gelmiştir. Özellikle fıkıh âlimleri başta olmak üzere ulemanın tepkisine yol açan türbe ziyaretleri ortaya çıkmıştır. Âlimler, türbeleri kutsal mekânlara dönüştürüp onlara bir mabed muamelesi gösteren anlayışa karşı çıkmışlardır. İslam inancının türbelere karşı bakış açısı bellidir. Anadolu’da diyanet işleri tarafından türbelerde yapılması yasak fiiller levhaları türbelerde olmasına rağmen o levhada yazanların neredeyse istisnasız tamamı türbelerde yapılmaktadır. Halk nezdinde bu emir ve tavsiyeler yeterince karşılık bulmamıştır. Türbe ve yatır ziyaretlerinin güçlü bir biçimde yaşaması birtakım uygulamaları da ortaya çıkarmıştır. Kur’an okumak, namaz kılmak, tavaf etmek, mum yakmak, sandukalardan öpmek, mesh etmek, türbeden toprak almak, yatırlardan yardım istemek, türbelerden şifa ummak, suyundan götürmek, kurban kesmek, yumurta atmak/kırmak vs. pratik ve uygulamalar şekillenmiştir.

Müslümanlar için kabir ziyaretini Hz. Peygamber'in yasağı öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmakta fayda vardır. Birincisi Hz. Muhammed (sav), kadın-erkek herkese kabir ziyaretini yasaklamıştır. Çünkü insanlar üzüntülerini dile getirirken feryat figan içinde yakalarını yırtıp, yanaklarını yumruklayıp, elbiselerini parçalayarak kendilerine zarar vermekteydiler. İslam'ın emir ve yasakları ile çelişen hâl ve davranışlar vardı. Cahiliye geleneği olarak görülen bu uygulamalarda kabir ehline saygı abartılmış hatta onlara ibadet derecesine varan, şirke götüren davranışlarından dolayı kabir ziyaretleri yasaklanmıştır. Yanlış uygulamaların ortadan kalktığını gören Hz. Peygamber, mezar ziyaretlerine ölümü ve ahireti hatırlattığı için yeniden müsaade etmiştir. Kendilerinin de annesinin mezarını sık sık ziyaret ettiği rivayet edilir (Kandemir, 2013: 497). Ölümü, ahireti hatırlatmanın yanında mezardakilere Fatiha bağışlamak, onlara rahmet dileyip dua edilmesi düşüncesiyle Anadolu'da bir kısım mezarların ve türbeler yol güzergâhlarına yakın uygun alanlara inşa edildiği görülmektedir.

Müslümanlar tarafından ziyaret edilmek istenen yerlerin en başında hiç şüphesiz her yıl milyonlarca ziyaretçisi olan Kâbe gelmektedir. Kâbe yeryüzünde inşa edilen ilk mescittir. Kâbe'de kılınan namazların, yapılan ibadetlerin, edilen duaların faziletlerine çeşitli rivayetlerde işaret edilmektedir. İslam'ın emri olan hac ibadetini yerine getirmek isteyen Müslümanlar için belli usullere göre ziyaret etmeleri gereken Kâbe Müslümanların ikinci kiblesidir. Hz. Peygamber'in, "Ben öldükten sonra kabrimi ziyaret eden beni hayatta iken ziyaret etmiş gibidir." (Dârekutnî, III, 334; Beyhakî, VI, 47) "Ümmetimden kabrimi ziyaret edenlere mutlaka şefa'at ederim." (Dârekutnî, III, 334; Beyhakî, VI, 51) mealindeki hadisleri İslam'ın ilk yıllarında yasaklanan kabir ziyaretine izin vermenin ötesinde teşvik edildiğinin bir yansımasıdır (Kandemir, 2013: 497).

Anadolu'da türbe ziyaretleri bazı dönemlerde azalmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması türbeleri de etkilemiştir. Konya Mevlâna Dergâhı'nın müzeye çevrilmesi 2015 yılına kadar girişlerin biletli olması ziyaretçi sayısını etkilemiştir. Bazı türbelerin yanında karşılaştığımız din adamlarının halkı "*hurafelerden kurtarmak*" adına iyi niyetle söylediklerini düşündüğümüz söylemleri kendi dilinden dinlediklerimize göre eskiye nazaran artık azalmıştır. Çünkü bize verdikleri bilgilerde ocaklık geleneği olan

türbelerde eskiden çocukların bezlerinden elbiselerine, dilekleri resmedilen kâğıtlara varıncaya kadar pek çok kalıntının olduğu, artık bunların geçmişe göre azaldığı söylenmiştir. Gözlemlerimizde bu söylentilerin doğruluğuna şahit olduk. Özellikle kent merkezi taşrasındaki türbelerin bazılarında başında dua okuyan kimseler ile yaptığımız mülakatta bize yatırın ismini bile söyleyemeyen ziyaretçiler çıkmıştır. Geçerken dikkatini çeken mimari yapının türbe olduğunu gören ziyaretçiler bir Fatiha bağışlamak için uğramışlardır.

Konya'daki Selçuklu Sultanları Türbesi, Selçuklu devlet adamları türbesi gibi tarihi ziyaret yerleri rağbet edilen popüler ziyaretgâhlardandır. Dinî ve tarihî mekânlar halkın yoğun olarak ziyaret ettikleri yerlerdir. Bunların yanında yatır, makam, anıt ağaç, kutlu kayalar, dağ-tepe, pınar, sınanmış yerler sıklıkla ziyaret edilen; işlevleri açısından farklı fonksiyonlara sahip ziyaretgâhlardır. Halkın kutsal kabul ettikleri bu unsurların büyük bir kısmı çeşitli dileklerin gerçekleşmesine yardımcı olabileceği amacıyla veya dertlerine şifa olacağı inancıyla ilgi görmektedir.

Türbelerde sıradan kimseler metfun değildir. Bunlara dair bilgiler ilgili başlıklar altında detaylı olarak verilmiştir. Türbeler, çeşitli kazançlar sağlamak için ziyaret edilmektedir. Maddi ve manevi açıdan rahatlamak, çeşitli sağlık sebepleri gibi genel olarak sınıflandırdığımız; ancak içeriği detaylandırarak olduğumuzda her bir başlık altında onlarca neden ve vesile bize türbe ziyaretlerinin sebeplerini açıklamaktadır. Bize göre buraların cazibe merkezi olmasındaki en büyük etken efsanelerle, menkıbelerle, halk anlatılarıyla buralara atfedilen kutsiyettir. Asırlardır ayakta kalmış olan bir türbeyi aynı inancı paylaşmayan farklı bir coğrafyaya taşıdığımızda veya o coğrafyaların insanlarını türbenin coğrafyasına getirdiğimizde inanıyorum ki onlar için güzel bir sanat eserinden başka bir şey ifade etmeyecektir. Sıradan taşlar, kayalar, ağaçlar, sular ve mezarlar gibi ziyarete konu olan nesneleri benzerlerinden ayıran kutsalın onlarda ortaya çıktığının düşünülmesidir. Ziyaret olgusu sadece Müslümanlarda ya da Türklerde var demek doğru değildir. Natürizm, Animizm gibi inançlarda tabiata, tabiat kuvvetlerine veya onların kişileştirilmiş şekillerine, ruhlarına, atalar ruhuna saygı ve tapınma biçimlerindeki inanç ve uygulamalara Afrika, Amerika, Avustralya yerlilerinin yanı sıra Uzak Doğu ülkelerinde ve hatta Çin'de, Hindistan'da, Eski Yunan ve Roma'da rastlanılmaktadır. Özellikle de ilk dönemlerinden bu yana Hristiyanlık, azizler kültürü

önemli bir propaganda ve misyonerlik aracı olarak kullanmıştır (Günay vd. 2001: 10). Gerek Anadolu'da gerekse Anadolu dışındaki Türk coğrafyasında türbe, yatır vb. ziyaretgâhlar yardım ve yakarıшта bulunulan kutsal mekânlardandır. Doğrudan isteme makamı olarak görülmeyen metfun zatlar Tanrı ile çaresiz kul arasında bir referans olarak düşünülmektedir. Türbeleri halk dindarlığında popüler hâle getiren insanların yaşadıkları, yaşamak istedikleri ve gelecekte yaşamaktan endişe duydukları olayları, kutsal mekân anlayışı içinde dile getirip umdukları ne ise ona kavuşmak veya ondan emin olmak vb. kaygı ve dileklerle ziyaret kültürü içinde cazibe merkezi konumunda oluşlarıdır.

Çin Seddi'nden Adriyatik'e kadar uzanan coğrafyada Türk toplulukları ya da devletleri sınırlarında toplumun hangi katmanında olursa olsun en alt dereceden en üst katmana kadar, okuma yazma bilmeyeninden profesörüne kadar halk inançlarının bir karşılığı vardır. Türbeler, tarih boyunca farklı anlatılarla ve uygulamalarla ziyaret mekânları içinde en dikkat çeken ve günümüzde de değişik pratiklerle canlılığını korumakta olan kutsal mekânlardır. Ziyaret inancı, elbette sadece Müslüman kültürlü halklar için geçerli bir inanış değildir. Her kültür kendi inanış halkalarını oluşturmaktadır. Mesela Japonya'da ibadet kültürleri Kobo Daishi etrafında gelişmiştir. Çin'de bazen Budist rahipler kült objesi diyebileceğimiz ibadet objesi hâline getirilmiştir. Talmudik ve Kabbalistik hikmet sahibi insanların yattığı türbeler de ziyaret yeri hâline getirilmesi ile dikkat çekmektedir (Tekin, 2012: 122).

Ziyaret kültürü, XIII. yüzyıl İslam dünyasında tasavvuf ehli kimseler ile medrese mensuplarını karşı karşıya getirmiştir. Kabir, yatır, türbe ve mezar gibi kutsal mekânların ziyaretgâh hâline gelmesi, buralarda ritüellerin ve birtakım uygulamaların şekillenmesi aynı günümüzdeki gibi tartışmalara sebep olmuştur. Müslümanlar arasında kabir ziyaretlerinin oluşmasının ilk olarak Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ile onun türbesinde başladığı ileri sürülmektedir. Buradan Sünnilere geçen kabir, türbe ziyaretleri ve burada yapılacak fiiller, okunacak dualar şekillenmeye başlamıştır (Öztürk, 2013: 212). Bilindiği üzere kabir ziyaretleri İslam'ın ilk döneminde yasaklanıp yine Hz. Peygamber tarafından ölümü hatırlattığı vesilesi ile tekrar serbest olmuştur. Gazali, İhyau Ulumu'd-Din adlı meşhur eserinde dinin ihyasında kabir ziyaretlerini orada yatan

salihlerin feyzinden bereketinden de istifade edebilmek için ziyaret edilebileceğini söyleyerek ziyaretleri teşvik etmiştir (Öztürk, 2013: 213).

İnanç merkezli ziyaret eylemi, arkaik toplumlardan günümüze pek çok toplumda karşımıza çıkmaktadır. İnanç ve uygulamalarda farklılıklar olmasına rağmen ziyaret olgusu ve ziyaret unsurlarının varlığı bilinmektedir.

Müslüman Türkler nezdinde türbe, kabir ve yatır ziyaretlerinin sebebine bir de İslam boyutu ile bakmamızda fayda vardır. Müslümanlar için en önemli referans kaynaklarından biri de hadislerdir. Kabir ziyaretleri İslam'ın ilk döneminde yasaklanmıştır. Bu yasak, bir müddet sonra kaldırılmış ve kabir ziyaretleri teşvik edilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şu sözlerinden ise kabirleri ziyaret etmeyi tavsiye ettiği anlaşılmaktadır: *“Kabirleri ziyaret ediniz; çünkü kabirler size ahireti hatırlatır.”*, *“Kabirleri ziyaret etmenizi yasak etmiştim. Bundan sonra ziyaret edin. Zira size ahireti hatırlatacaktır.”*, *“Bir müminin kabrini ziyaret ederken, ‘Allahümme innî es’elûke bi hürmeti Muhammed aleyhisselam en lâ tüazzibe hâzel meyyit’ denirse, o ölünün azabı kıyamete kadar kaldırılır.”*, *“Kabrimi ziyaret edene şefaati vacip olur.”*

İbn-i Kemal Paşazâde'nin Hadis-i Erbain'deki *“Bir işiniz sıkışıp bunalınca, kabirdekilerden yardım isteyin.”* ve Deylemi'nin bildirdiği *“Kabirdekiler olmasa yeryüzündekiler yanardı.”* Hadis-i şeriflerden referans alınarak gerçekleştirilen bu ziyaretler, gelenekselleşmiştir. Zamanla eski inançlardan ve geleneklerden kaynaklanan birtakım inanç ve uygulamaların da harmanlanarak mevcut inançlarla birleşmesiyle yeni bir forma büründüğünü söyleyebiliriz.

1.4. Türk Kültüründe Ölüm ve Ölüm Sonrası ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Dinler, inançlar ve gelenekler günlük veya anlık değişiklikler sonucu oluşmazlar. Köklü medeniyete sahip milletler tarih sahnesine çıktıkları andan günümüze kadar hiçbir bağlamda homojen kalamamışlardır. Bu uzun tarihî süreç içerisinde birden farklı din değişikliğine gitseler de bu değişim tamamen bir başkalaşım olmamıştır. Yeni gelen kendinden önceki inançların tesiri ile şekillenmiş veya kalıntıları devam edegelmiştir. İnsan topluluklarının inanış ve törenlerinde doğum, evlenme ve ölüm bir geçiş aşamasıdır (Artun, 2011: 200). Doğu kültürlerinde ölüm olgusu, özellikle de Türk kültür

geleneği içinde önemli bir geçiş dönemidir. Doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm çevresinde de pek çok inanç, ayin, tören ve ritüel davranış kalıpları şekillenmiştir. Sedat Veyis Örnek, bu davranışları üç grupta toplamaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak, saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa ölenin geri döneceğine inananların bu dönüşü engellemek için yaptıkları ritüellerdir. Çünkü onun ruhunun yakınlarına geride kalanlara zarar vereceğine inanılmaktadır. Üçüncü grupta bulunanlarsa ölenin geride kalan yakınlarına yönelik yapılan uygulamalardır. Buradaki amaç bozulan ruhsal durumları ve ilişkileri düzeltmek, tekrar gündelik yaşama kazandırmaktır (Örnek, 1977: 207). Yas, cenaze ve anma törenleriyle uzayıp giden bu olaylar, yaşamla ölüm; yaşayanlarla ölenler arasında ilişki kuran bir köprüdür.

Türkler, tarih sahnesine çıktığı günden beri hareket hâlinde. Bunun tabii bir sonucu olarak farklı coğrafyalarda bulunmuşlardır. Buralarda karşılaştıkları kültürler, dinler, medeniyetler ve farklı yaşam anlayışlarıyla etkileşimde bulunmuşlardır. Bu uyum süreci neticesinde bizim karşımıza genel kabul gören görüşlerin dışında tutabileceğimiz farklılaşmalar, etkileşimler ve günlük yaşama yansımalar olabilir. Bu gelişim ve değişim olgusunda Türkler, tarih sahnesine çıktığı günden beri durağan değildir. Aksine sürekli yer değiştiren, yurt arayan, seyahat eden, ticaret yapan köklü ve hareketli bir kültürün parçasıdır.

Anadolu’ya gelen Türkler, hiç şüphesiz coğrafyadan ve kendilerinden önceki medeniyetlerden etkilenmiştir. Türkler arkaik dönemlerden getirdikleri inançlarının yanında, etkilendikleri kültürlerle beraber kendi kültür medeniyeti sentezini oluşturmuştur. Ortaya çıkan yeni medeniyetin merkezini ve geniş bir yayılma alanını İslam dini oluşturmaktadır. Ölüm, doğumla başlayan bir süreçtir. Kur’an-ı Kerim’de geçen “*Her nefis ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.*” (Ankebut, 29/57; Enbiya, 21/35; Cum’a, 62/8) ayetleri, İslam inancına göre her canlının bir gün mutlaka öleceği, yeni ve ebedî bir hayatın ölümle başlayacağı ve ölümden kaçışın olamayacağı gerçeği birçok ayet-i kerimede anlatılmaktadır. Ölüme hazırlıklı olmak anlamında özellikle belli yaş üstü insanlarda Anadolu’da “kefen hazırlamak” veya “kefen parası” deyimleri kullanılmaktadır. Ölüm evveli ölümü düşündüren belirtiler, ölümden kaçınmalar, ölüm sırasında ölecek olanın veya ölmesi yakın (zekerat) gözü ile bakılan

insanın yanında yapılanlar, ölümün vuku bulması hâlinde ölümün duyurulması, ölünün gömülmeye hazırlanması, defin işlemleri, talkın, dualar, taziyeler, ölenin ilk gecesi, ilk cuması, yedisi, kırkı, elli ikisi gibi ölümün öncesinde, esnasında ve sonrasında yapılan âdetler, inanışlar ve bunlara bağlı törenler ve ritüeller görülmektedir. Bu konuların her biri başlı başına müstakil araştırma gerektiren ve yöresel farklılıklar gösteren folklorik unsurlardır.

1.4.1. Türklerde Ölüm Düşüncesinin Hayata Yansımaları

Ölümü bir canlının hayatının sona ermesi olarak kısaca tanımlayabiliriz. TDK e-Sözlükte “Ruhun gövdeden ayrılmasıyla açıklanan evrensel halk inancı. Bir canlının beyin, solunum ve dolaşım faaliyetlerinin dönüşümsüz olarak durması, tüm organ ve dokularındaki hücrelerin fiziksel ve kimyasal etkinliğini kaybetmesi nedeniyle yaşamın sona ermesi, eksitus, mors.” olarak açıklanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid).

Yeryüzündeki iptidai toplumların hayat ve ölüm hakkındaki düşünceleri birbirlerine benzer olmuştur. Taşıdıkları ortak duygularda nefes, rüzgâr, esinti, tın gibi kelimelerle aynı şeyler ifade edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak eski Türklerde can ve ruh, nefes kelimesi ile ifade edilmiştir. Şamanist Türk boylarından Yakutlarda ruh-can mefhumu tın, kut ve sür kelimeleri ile ifade edilmiştir. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamına gelmektedir. Altaylılar ruh-can mefhumunu tın, süne ve kut kelimeleriyle ifade etmişlerdir. Kut, canlı cansız her şeyde bulunabilir. Tın vücuttan ayrılırsa ölüm meydana gelir; fakat kut ayrılırsa ölüm gerçekleşmez, kutsiyet gitmiş olur (İnan, 2013: 176). Selamet ve mutluluk gibi anlamlara gelen kut sözcüğünün Altay lehçelerinde ruh, akıl ve hayat anlamlarında yorumlandığı görülmüştür (Roux, 1999: 35). Kut, insan veya hayvanda bulunduğu zaman hayati güçtür; hükümdarda bulunduğu zaman onun yüceliğidir. Kaşgarlı Mahmut, işleri yolunda gitmeyen birinin kut’suz olduğunu söyler (Roux, 1999: 42).

Eski Türk topluluklarında ruhun insan bedenine gelmeden önce gökte kuş şeklinde gezdiği tasavvur edilirdi. Kağan ve beylerin ölümleri hâlinde ruhların bir kuş gibi uçarak göğe Tanrı’nın katına yükseldiğine inanılırdı. İslami dönemde de “uçmak” kelimesi hem cennet hem de cennete varmak “uçmağa varmak” olarak düşünülmüştür (Günay-Güngör,

2003: 105). Kut sahibi beyler, hükümdarlar veya kağanlar için “kergek bol-”, uçmak ve uçuğa varmak kelimelerinin kullanıldığını Orhun Abideleri’nde görmekteyiz. Aynı metinlerde ölüm kavramı farklı sözcüklerle anlatılmaktayken uçmak ve uçuğa varmak sözcüklerinin sıradan seçilmiş kelimeler olmadığını düşünmekteyiz. “*Babam hakan, öylece devleti kurup yasaları koyup uça barmış* (vefat etmiş)” (Tekin, 2014: 28), “*Babam hakan uçdukta* (vefat ettiğinde)...” (Tekin 2014: 32), “*Kültigin Koyun yılında on yedinci günde uçdı* (vefat etti).” (Tekin, 2014: 41), “... *Kağan uçdukda*... (vefat ettiğinde)” (Tekin, 2014: 54), “...*kağan uça bardı* (vefat etti)...” (Tekin, 2014: 56/68). Eski Türklerde ruhun kuş olarak uçtuğunu ölen için kullanılan “sungur oldu /şahin oldu” (Artun, 2011: 202) sözleri kuş olmak düşüncesinin yansımalarındandır.

Türk düşüncesindeki ruhun ölmezliğinin İslamiyetle de devam ettiğini görmekteyiz. “*Ölümden ne korkarsın / Korkma ebedî varsın.*” diyen Yunus Emre’nin arı Türkçesinde söylediği “*ölesi değil*” redifli şu dizeler ruhun ölmezliğinin Türk şiirine yansıyan en güzel örneklerindendir:

Ten fânidür cân ölmez çün gitdi girü gelmez
Ölür ise ten ölür cânlar ölesi degül (Tatçı, 1990: 167).

Ölüm kelimesinin ürkütücülüğünden, soğukluğundan veya ölümün bir yok oluş olarak görülmediğinden Anadolu sahasında ölüm için insanların “Son yolculuğuna uğurlandı”, “Rahmet-i Rahmân’a kavuştu.”, “Hakk’a yürüdü.”, “Göçtü!”, “Dünya değiştirdi.” vb. söylemler kullandığını görmekteyiz. Kişi doğduğunda çevresi güler bebek ağlar, insan öldüğünde de çevresi ağlar ancak ölen ağlar mı, güler mi bu bilinmez. “İnsanoğlu bir doğarken bir de ölürken ağlarmış.” sözü doğumla ölümü bir gören algının neticesidir. Ruhun teni terk ettiği andan itibaren gerçekleşen ve ölüm diye adlandırılan olayda insanoğlunun bu bilinmezlikten doğan merakı, kimi zaman da korkusu onu farklı inanç ve uygulamalar yapmaya yöneltmiştir.

Âşık Veysel’in iki kapılı bir hana benzettiği doğum kapısı ile adım atılan ve “*gündüz gece yol gidilen*” bu dünyadan halk arasındaki söylenişle “*vakti gelince*” veya “*vakitsizce*” ölüm kapısından çıkılmaktadır.

Türklerin ölüme bakışları ve ölümü karşılamaları onların düşünce dünyasında bir öteki dünya olgusunun varlığını ve bunun İslamiyetle birlikte ahirete dönüşen bir inanç

yapısı olduğunu görmekteyiz. Bu inanış Türklerin eski dinlerine kadar uzanmaktadır. Hunlar, Göktürkler, Oğuzlar ve Kıpçaklar ölenleri, silahları ve atlarıyla defnederlerdi. Türkler arasında hayatta iken büyük destek ve yardımını gördükleri atın diğer tarafta da cennet yolunda binek olacağına, mezarlarına dikilen balbalların onların öldürdükleri düşmanları temsil ettiğine ve onların öte dünyada kendilerine hizmet edeceğine inanılmaktaydı (Günay ve Güngör, 2003: 106).

Eski Türk halk inançlarına göre insan ruhunun öldükten sonra böcek yahut kuş olup uçacağına inanılırdı. Ölenler için “uçtu” denilmesinde ve hatta İslamiyet’ten sonra bile Batı Türklerinde ölen hakkında “şunkar boldu” yani “şahin oldu” deyiimi kullanılmasının alt yapısında hayatın devam ettiği düşüncesi vardır. Yakutların inancına göre ölüm esnasında “kut” bedeni terkederek kuş olup kâinatı kaplayan dünya ağacının dallarına konar. Moğol Şamanlarının kuş şekline girmesini sağlayacak kanatları bulunmaktadır (Öz, 1990: 326).

1.4.2. Türklerde Mezar ve Türbe Algısı

Mezar, ölen bir insanın veya hayvanın gömüldüğü yer anlamına gelmektedir. Sin, kurgan, makber, mezar adıyla da anılır. İnsanlık tarihinde toplumların ölümlerine karşı yaptıkları “ölüyü çadıra koyma sonra ateşte yakma” (İnan, 2013: 177), “İrmağa-nehre atma”, “dağ başlarına terk etme, ağaca asma” (İnan 2013: 180), “dört ayaklı bir iskele üzerine defnetme” (İnan, 2013: 185; Tryjarski, 2012: 626) gibi farklı defn işlemlerinin olduğunu eski kaynaklarda görmekteyiz. İnsanlık tarihinin tanıklık ettiği toplumların ölümlerini sunuş biçimlerine günümüz modern toplumlarında ilkel bağlamda karşılaşmıyoruz. Farklı ilahi veya ilkel dinlerde ölümleri defn şekilleri ve ayinleri başlı başına başka bir araştırmaya konu olacağından biz genel anlamda Türklerin dinî tarihi açısından genel olarak kısaca bir değerlendirmeye tabi tuttuk.

İnsanların ölümleri ile ilgili faaliyetlerini eski çağlardan beri inançlarının şekillendirdiği bilinmektedir. İnsanlar, yüz elli bin yıldan beri ölümlerini gömme âdet ve pratiklerini uygulamaktadır (Çobanoğlu, 1998: 7). Eski Türk kültürlerinde ölüm kadar ölenin konulduğu mekânlar da ayrı bir önem teşkil etmiştir. Bu bağlamda Altay Türklerinde kutsal mekân anlayışı içerisinde mezarların ayrı bir yeri vardır. Kurgan; prenslerin, hanların, kağanların, ulu ve kutlu kişilerin ölünce onlar adına yaptıkları

büyük oda şeklindeki mezarlarıdır. Kurganlar, mezarlar üzerine yapılan höyükler, tepeler olarak izah edilmiştir. Codex Comanicus'ta mezar tepesi, Orta Asya'da mezar tepesine tepe veya tübe denilmektedir. Kıpçak Sözlüğü'nde kurgan kelimesinden sonra iv kelimesi getirilerek “ölü evi” anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda Rubruk'un ziyaret ettiği bu kurganlar taş “türbe-evler” olsa gerektir (Barthold, 1947: 518). V. de Rubruk'un Doğu ülkelerine seyahatinde verdiği bilgilere göre Kıpçakların defin merasimlerinde göze çarpan ilk mezar şekli kurganlardır (höyük). Sonra dikkati çeken ise ölünün şerefine dikilen ve yüzleri doğuya bakan heykeller gelmektedir. Zenginlerin definlerinin başka türlü yapıldığını anlatan seyyahların verdiği bilgilerden hareketle, onların mezarları üzerine sivri tepeler, tuğladan bir kule veya bazen de taştan bir ev yapılarak (Barthold, 1947: 517) günümüz türbe anlayışının geçmişteki bu şekillerin bir tezahürü olarak ortaya çıktığını ifade edebiliriz.

Yabancı özellikle de Çin kaynaklarında Türklerin ilk mezarlarının çadırları olduğu nakledilmektedir. Ölenlerini ilk önce çadırlarına koyan Türkler, bu çadırın çevresinde ilk ayin ve ritüellerine de başlardı. Ölen kimsenin oğulları, torunları, yakın akrabaları veya üstün bir kimse ise halktan bazı kimseler çadır çevresinde koyun ve at gibi hayvanları kurban kesip çadırın çevresine sererlerdi. Yüzlerini yırtıp kan akıtarak ağlaşırlardı. Bu ayin çadırın çevresinde yedi defa tekrar eder sonra ilerleyen bir günde ölü ile beraber bindiği atı ve kullandığı eşyaları ateşe atarlardı. İlkbahar ve sonbahar gibi yılın belli dönemlerinde de defin işlemlerini aynı ritüellerle yaparlardı (İnan, 2013: 178). Ölenin evvela çadıra konulması ve ayinlerin bu çadır etrafında gerçekleşmesi bizlere Türklerde ilk mezarların çadırlar olduğunu gösterebilir. Ancak Selçuklu ve Osmanlı türbe mimarisinin çadırları andırmasının dayanağının bu olduğunu söyleyebilmek için daha kuvvetli verilere gerek vardır. Etkilenmediğini de söylemek bu gerçeği görmezden gelmek demektir. Evrenin küçük bir modeli olduğu bir çeşit “mikrokozmos” olarak düşünülen çadır, Türk mezar ve mekân mimarisinde de model oluşturmuştur (Günay ve Güngör, 2003: 109).

Tarihteki Türk çadırı ile Türk kültüründe anıt mezar yapılarındaki türbeler arasında bağlantılar kurulmaktadır. Türk çadırı ve Türk kubbeli mezar anıtlarının isimlendirmesinde bile bu iki maddî kültür arasındaki bağlantı görülmektedir. Arap dünyasında Kubbe-i Türkiyye (Türk Kubbesi) teriminin kullanılması tesadüfî ortaya çıkan kavramlar değildir. W. Eberhard, dört ana yöne göre konumlandırılan Türk çadırının imgesel bir anlam

taşıdığını işaret etmektedir. Kapısı gün doğumuna açılan yuvarlak Türk çadırının gök kubbeyle örtülü olması göğe ve gök cisimlerine tapınımıyla bağlantısı kurulmaktadır. Türk kurganlarının silindirik biçimli ve tonozlu Türk çadırları tarzında olduğu bilinmektedir (Esin, 2006: 132). Eski Türk gelenekleri içinde kurganlar her ölen için yapılmazdı. Kurganlar, ataların, yiğitlerin, savaşçı kimselerin atı da dâhil pek çok özel eşyası ile birlikte defnedildiği, duvarlarına onu ve savaşlarını anlatan resimlerin çizildiği anıt mezarlar olarak kabul edilmektedir. Bu çizimler aslında kendi döneminin kitâbeleri olarak görebiliriz. Bugün Anadolu’da pek çok türbede metfun kişiyi tanıtan levhalar onlar kadar uzun ömürlü olmasa da aynı vazifeyi görmektedirler. Konya’da M.Ö. 727-745 Kral Varpalavas ile Tarhundas tasviri ve hiyogroglif kabartmalar sayesinde İvriz Kaya Anıtı bize dönemine dair çok şey söylemektedir. Beyşehir’deki Eflatun Pınarı kült özelliği gösteren tasvirler ile geçmişe ışık tutmaktadır. Suyun ve güneşin öne çıktığı eserde bereketi sembolize eden mitolojik düşüncenin taşta yansımaları görebiliriz.

Mezarlar, Türk kültüründe özellikle İslamla birlikte gelişerek şekillenen bir sanat eserine dönüşmüş, ölümün soğuk yüzünü mekânsal estetikle birleştirerek abidevi mezarlar ortaya çıkmıştır. Çünkü insan mekânın estetiğinin yanında ona yüklediği anlamlarla da türbeleri kuru taş ve tuğla yığınları olarak ya da sade bir sanat eseri değerlendirmesi ile anılmaktan kurtarmıştır. Yaşamsal ortaklığın anıtsal mezarların çevresinde şekil ve muhteva değişikliği ile beraber yeni formlara, inanış, uygulama ve yaşanmışlıklara kapı araladığını görebilmekteyiz. Türklerin değişen yaşam biçimi ve inanışlarla beraber eski dinlerinden getirdikleri inançlarıyla birleştirilerek diğer Müslüman milletlerden ayrılan anlayışını ortaya koymuştur. Hem ölüsüne hem de ölüsünün mekânına (mezar, türbe) duyulan saygı ile farklılığını ortaya çıkarmıştır.

Selçuklular devrinde türbeler ve kümbetler olmak üzere anıtsal mezarlar vardır. İki kattan oluşan ve genellikle altta mumyalık (kripta) katı, üst katta bulunan sanduka bölümü ikinci gövde kısmı kare, altıgen, sekizgen gibi çokgen gövdeli yapılar konik, pramidal külâhla örtülü kubbe ile kapatılmaktadır. Sadece Anadolu’da değil Türklerin yaşadığı geniş coğrafyalarda bu yapıların temsilcilerine rastlamak mümkündür. Damgan’da Kırkkızlar Kümbeti (1054-1055), Eberkûh’ta Kümbet-i Alî (1056-1057), Harekan I (1067) ve Harekan II (1093) Kümbetleri, Demâvend Kümbeti (XI. yüzyıl); Dihistan bölgesinde yer alan kümbetlerden Serahs’ta Yartı Kümbet (1098), Ebû’l-Fazl Türbesi (XI. yüzyıl sonu).

Vekilbâzâr'da Abdullah b. Büreyde Türbesi (XI. yüzyıl), Merv Hüdâî Nazar Evliya Türbesi (XII. yüzyıl) Astanababa'da Alembirdâr Türbesi (XI. yüzyıl) Ser-i Pul'de Yahyâ b. Zeyd (İmam Hurd) Türbesi (XI. yüzyıl sonu ve XII. Yüzyıl başı), İmam Kalan Türbesi (1117), Merv Sultan Sencer Türbesi (1157) gibi yüzlerce türbe, kümbet ve anıt mezarlardan öne çıkanlarıdır. Bu yapıların yanında veya yakınında mescit, medrese, hamam, zaviye, tekke gibi yapılar olabileceği gibi bu yapılan müstakil anıt mezarlar olarak da tespit edebiliriz. Afyon Sincanlı Boyalıköy'de Kureşş Baba Kümbeti (XIII. yüzyıl), Afyon'da Sincan Boyalıköy Eyvan Türbe (1210), Osmanköy Herdenebaba Türbesi (XIII. yüzyıl), Gazlıgöl Saya Baba Türbesi (XIII. yüzyıl), Kayseri Çifte Kümbet (1247), Kayseri Döner Kümbet, Amasya Torumtay Türbesi (1278) Selçuklular devrinde Anadolu'da inşa edilen önemli türbe ve kümbetlerinden bazılarıdır (Denkhalbant ve Çobanoğlu, 2009: 395).

2. BÖLÜM

KONYA TÜRBELERİ ETRAFINDA OLUŞAN ANLATMALARDAKİ BAŞLICA KERAMET MOTİFLERİ

Araştırmacıların halk dini, geleneksel Türk dini gibi terimleri kullandıkları bu sahada türbeler etrafında yüzlerce efsane, menkıbe ve memorat oluşmuştur. İnanç olgusu, dünyanın her yerinde insanlığın ortak ihtiyacıdır. Dinleri farklı olmasına rağmen ayrı milletlerde benzer anlatılar şekillendirilmiştir. Anlatı kurgusunun yapısını oluşturan inanç motifleri ortaya çıkmıştır. Bazen motif bazen birden fazla motif bir anlatıda yer alabilir. Müslüman Türk toplumu ile Hristiyan Batı toplumundaki türbe algısında benzerlik gösteren tarafları bulmak mümkündür. İngiltere’de Durham Katedrali’nde türbesi bulunan St. Cuthbert bir azizdir. Sağlığında şifa dağıttığına inanılan saygın bir kişidir. Ölümünden dört asır sonra mezarının açılması ihtiyacı hâsıl olduğunda cesedinin çürümediği görülür. Bu durum halk arasında St. Cuthbert’in bir kerameti olarak kabul edilir. Sonucunda şöhreti ve ziyaretçileri daha da artar (Köse ve Ayten, 2010: 59). Aziz kültü ve ziyaret yeri ile ilgili benzer motifli anlatıları inançları farklı da olsa Amerika’dan Avrupa’ya kadar geniş bir coğrafyada görmemiz mümkündür. Türbeler, Anadolu’da geleneksel halk inançlarının ve kültürel hafızanın bellek mekânlarından biri haline gelmiştir. Orta Asya merkezli Şamanizm, tabiat kültürleri, atalar kültü vs. Hindistan, Uzak Doğu dinleri olarak görülen Budizm, Maniheizm, Anadolu topraklarını yurt edinme süreciyle Hristiyanlık ve Hristiyanlık öncesi Helenizm, Pagan kültürleri, değişik sebep ve vesilelerle tanıştıkları, taşıdıkları inançları bünyelerinde barındıran Anadolu inançları kaynaklı Türk anlatılarda bu motiflerin zenginliğini görmekteyiz.

Türk halk anlatılarında rastladığımız şekil değiştirme, diğer bir adıyla don değiştirme türküden destana kadar değişik türlerde karşımıza çıkmaktadır. Don değiştirme özellikle menkıbelerde evliyaların başvurduğu keramet motiflerinden biridir. Ahmet Yesevi’nin “*turna*”, Abdal Musa’nın “*Ali oldum, Âdem oldum bahane/Güvercin donunda geldim cihane*” (Aslan, 2004: 40) demesi ve menkıbesinde Gaybi’nin peşinden

kovaladığı bir “*geyik*” olması, Hacı Bektaş-ı Veli’nin Anadolu’ya gelirken “*güvercin*” olması gibi örnekler motif zenginliğini ve dinamizmini göstermektedir.

Bu bölümde incelenen ve kısa örnekler sunulan anlatıların tam metinlerine atıf yapılan ilgili kaynaklardan ulaşmak mümkündür. Ancak verilen örneklerin bazılarında türbe adı ve yeri ifadelerini kullanmayı tercih ettik. Bu anlatıları dördüncü bölümde “Türbelerle İlgili Anlatılar” alt başlığında metin olarak verdiğimiz için tekrar olmaması adına vermemeyi uygun gördük. Şu şekilde [(Veli adı veya türbe adı/İlçe adı)] verdiğimiz bilgilere “Çalışmaya Konu Olan Türbeler” bölümünden tam metinlerine ya da daha fazla bilgiye ulaşılabilir.

2.1. Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.1.1. Tayy-ı Mekân (Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Kat Edebilme)

Tayy-ı mekân, pîrlerin, evliyaların yüceliğine işaret edilen motifler arasında sayabileceğimiz en kuvvetli unsurlardandır. Halk arasında yaygın olan “Şeyh uçmaz, mürit uçarur!” sözünde velilerin aslında uçamadığına işaret edilmektedir. Buna rağmen bilinenin aksine şeyhlerin uçabildiğine, uzak mesafeleri kısa zamanda katedebildiğine dair bir inanç vardır. Saha çalışmamız sırasında bize bilgi veren Ahmet Elma, dedesi Lâdikli Ahmed Efendi’nin kullanmış olduğu bir kutsal emanetten bahseder (Lâdikli Ahmed Efendi/Sarayönü). Bu kutsal emanet Tayy-ı mekân elbisesidir. Lâdikli Ahmed Efendi, uzak diyarlara giderken bu elbisesini giyermiş. Her velinin bu elbiseyi kullandığından haberdar değiliz. Ancak ölümüyle bu elbise ve diğer iki emanetin (evliyalar listesi/şecere ve mühür) gizemli kişiler tarafından istenilmesi bu geleneğin evliyalar arasında yaygın olabildiğini düşündürmektedir.

Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi hacca gider. Mekke-i Mükerreme’ye yaklaşırken şeyhin gelişinden haberi olan bir grup onu karşılamaya çıkar. Hicaz halkından bir kişi şeyh efendiye iyice bakınca “Türk şeyhi, Türk şeyhi! Ben de bilmediğimiz bir kişi sandım. Bu bizim her gün sabah namazını Kâbe’de beraber kıldığımız Köse Abdullah’mış” der (Hacı Abdullah Efendi/Seydişehir).

Hadimî Hazretleri için anlatılan menkıbede Sultan I. Mahmud (1730-1754), Medine ziyareti sırasında Harem muhafızı Hacı Beşir Ağa’ya; “Görev yaptığın zaman

içerisinde mühim bir hadise oldu mu?” diye sormuş. O da “Efendim, Ravza-i Mutahhara’daki Cibril Kapısı bazı geceler seher vakti açılır; fakat içeri kimsenin girdiğini göremezdim. Karar vermiştim, bu işin hikmetini öğreninceye kadar geceleri uyumayacaktım. Uzun vakit geceleri gözümü kırpmadan bekledim. Bir gece yine kapı açıldı ve içeri bir zat girdi. Bu kimseye kim olduğunu sorunca bana ‘İmam-ı Birgivi’nin Tarikat-ı Muhammediyye isimli eserini şerh ediyorum, şüpheyi düştüğüm bazı yerleri Rasûlullah’ın bizzat kendisinden öğrenmeye geldim!’ dedi. Ben de namazdan sonra kendisini odama davet edince, Hadim’de imamlık vazifesinin olduğunu ve dönmesi gerektiğini söyledi.”

Padişah dinlediği bu olayın geçekliğini test etmek için memleketin birçok âlimini ve Muhammed Hadimî Hazretlerini davet eder. Bu davete Hacı Beşir Ağa’yı da çağırır. Hacı Beşir Ağa, doğruca Hadimî Hazretlerine varıp “Hoş geldiniz!” diye tanıyınca padişah ve oradakiler bu hadisenin doğruluğuna inanırlar (Muhammed Hadimî/Hadim).

Bir gün, ders esnasında, talebelerin huzurunda Seyyid Bayram Hazretlerinin gözleri bir noktaya takılır ve yüzünde bir acı belirir. Ancak talebeleri bu durumu anlayamazlar. Bu hadiseden kısa bir süre sonra vefat edince hakikat ortaya çıkar. Şeyhin şöhretini Alanya’dan duyan bir kadın şifa için huzura varmak niyetiyle atına binip Dedemli Kasabasına gidiyormuş. Atıyla birlikte Geçit Vermez Dağları’nı aşıp giderken yolun çok dar ve uçurum bir yerinde yine kendisi kadar hızla gelen bir atlı ile karşılaşır. İkisnin yan yana geçemeyeceği ve beklemelerinin de mümkün olmadığı bir yere geldiklerinde, kadının atının ayaklarından birinin boşluğa gelmesiyle birlikte kadın, can havli ve Seyyid Bayram Veli’ye olan halisane duygularıyla “Yetiş Bayram Seydi!” der... Allah’ın izni ile her iki at da oradan yan yana geçebilmiştir. Sonra başından geçen hadiseyi kadın millete anlattığında Seyyid Bayram Veli’nin omzundaki nal izinin ve sohbet esnasında çektiği acının sırrı da böylece ortaya çıkmıştır (Seyyid Bayram Veli/Dedemli)

Bazı anlatılarda çok kısa zaman diliminde karşımıza çıkan bu motifin bazen de zaman mefhumuna bağlı kalmadan sanki normal süresi içinde gerçekleşmiş gibi olduğunu görebilmekteyiz. Oysa tabii süreç içinde gerçekleşmesi hâlinde diğer insanların bu hadiseleri görmemesi mümkün değildir. Zamana bağlı kalmaksızın gerçekleşmiş dememizdeki sebep kıssanın ya da menkıbenin hangi safhasında bu

motifin başlayıp bittiği net değildir. Sadece mekânı aştığını, mekânlar atlayabildiğini mendil, bez vb. unsurlarla kanıtlanabilmesine şahit olmaktadır. Anlatıda Mısır'a sefere giden Sultan Yavuz, yolda Çumra yakınlarında Dede Molla ile tanışır, bir müddet sohbet ederler. Sultan Yavuz'un bu muhabbeten sonra, Allah dostu bildiği kimseye karşı sevgisi başlar ve hürmet gösterir. Bu nur yüzlü ihtiyara bir isteği olup olmadığını soran Yavuz, aldığı cevap ile şaşmıştır. Çünkü bu kişi kendisine "Mendilimi ver, başka bir şey istemem!" demiştir. Bu mendil savaşta kolundan yaralanınca yanındaki askerin Yavuz'un yarasını sarmak için verdiği mendildir. Çünkü gazi bir veli olan Dede Molla önceden görüşmelerine ve cenk meydanında Yavuz'un yarasını saracak kadar yakın olmasına rağmen tanınmamış kendini gizlemiştir. Halk arasında anlatılan bir rivayette de kendisinin ve maiyetindekilerinin bir kavun ile susuzluğunu giderecek kerameti gösteren Dede Molla'ya Yavuz "Sen de bizimle gel!" der. O da "Siz gidin, ben arkadan geleceğim!" der; ama Yavuz onu savaş meydanında göremez ve dönüşte hem duasını almak, hem de merakını gidermek için Çumra'ya uğrayınca gerçeği öğrenir. "Niçin gelmedin? – Geldim!" münakaşası sırasında Taşkın Baba yanında bulunan mendili padişaha verir. Bu defa savaşta Taşkın Baba yaralanır. Padişahın yanında olan bu olayda Sultan yaralı askeri kendi mendili ile sarar. Mendilini tanıyan padişah o askerin Dede Molla olduğuna inanmıştır (Dede Molla/ Çumra- Dedemoğlu)

Anadolu'da bu efsanenin pek çok veliye bağlı olarak anlatıldığını söyleyebiliriz. Bunlardan biri de Maruf köyündeki türbe çevresinde şekillenmiştir. Ancak bu defa türbedeki metfun zât değil de onun çobanıdır. Şeyh Hacı İbrahim Efendi Hac'da iken canı soğuk bir ayran çeker. Kâbe'nin sıcaklığında içi yanan Hacı İbrahim Efendi "Şimdi Çoban Dede'nin soğuk ayranı olsa da bir içsem!" diye iç geçirmiş. Bir an karşısında elinde bakracı ile Çoban Dede'yi görür. Ayranı doya doya içen Hacı İbrahim Efendi bir de baksa ki Çoban Dede geldiği gibi yok olmuş (Şeyh Hacı İbrahim Efendi/Akşehir).

2.1.2. Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme

İnanişâ göre ulu canlar yani erenler, ölümleri ile mezarlarında bedenleri yok olmaz, çürümezler. Onlar diridirler, orası onlar için istirahat yerleridir. Onlar, türbelerinden kalkıp savaşlara katılırlar. Bazı geçeler üçler, yediler, kırklar ve diğer evliya enbiya bir mecliste buluşurlar. Alâeddin Tepesi'ndeki Sultanlar Türbesi'nde metfun zatlar, Doğanhisar Kuzucu Sultan Cami bitişiğindeki türbede bulunan yüce

kimselerin belirli aralıklarla eskiden kefenleri değiştirilirmiş. Rivayetlere göre ölümünün üzerinden asırlar geçen bu kimselerin vücudundan kan bile çıkmıştır. Hoca Fakih Türbesine ziyarete gelen Seyyid Harun Veli, içeri girince sandukadan Hoca Fakih'in eli dışarı uzanmıştır. Seyyid Harun Veli de bu eli öpmüştür. Ardından kırk gün kırk gece türbede kalan Seyyid Harun Veli burada ibadetle meşgul olmuştur.

Bu motifin temelinde ölümsüzlük vardır. İslam inancıda bazı kimseler vardır ki onlar ölümsüzdür. Ayet-i Kerime'de geçen "Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyiniz. Bilakis onlar diridirler; fakat siz bilmezsiniz." (Bakara, II/154). Yakın tarihimize geçen pek çok olayda veli kerametlerinin halk arasında anlatıldığını dinlemekteyiz. Çanakkale Harbi'nde, Kurtuluş Savaşı'nda, Kore Savaşı'nda, Kıbrıs Harekâtı'nda ve daha pek çok savaşlarda evliyalar gazi veliler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeşil sarıklılar olarak savaşlara katılırlar. Akşehirliilerin anlattığı bir menkıbe şöyledir: Rivayete göre Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950'de Kore'ye asker gönderdiği bir sıcak yaz güne, daha gün doğmamıştır. Sabah namazı için kalkan Merhum Hıfzı Öğretmenin eşi perdeyi açar bir de bakar ki, türbeden başlarında Seyyit Mahmut Hayranî Hazretleri olan yüzlerce atlı çıkmaktadır. Kocasını çağırır, o da görür. Hemen perdeyi kaparlar. İnerler kapıyı açıp baktıklarında ortalıkta kimseler yoktur. Olayı onlardan başka gören komşular da oradadırlar. Hepsi gözyaşı ile ağlayıp Fatihalar okumaktadır (Seyyid Mahmud Hayranî/Akşehir).

Üçler Sultan efsanesinde, rızkınız Konya'dadır, diye dervişlerini Konya'ya yönlendiren mürşit Horasan'da ölür. Üçler, şeyhlerini oraya defnedip yola çıkarlar. Konya'ya geldiklerinde, kendisini Mevlâna Dergâhı dervişi olarak tanıtan yüzü peçeli biri tarafından karşılanırlar. Ancak bu kişi onların Horasan'da defnettikleri mürşitleridir. Fakat kısa bir süre sonra ortadan kaybolur (Üçler Sultan/Karatay).

Bir başka gazi veli olarak Kuzucu Sultan'ı görmekteyiz. Onun türbesini terk edip gittiğine, savaşa katıldığına inanılmaktadır. Halkın delili ise türbesinin yanında bulunan musluklardan suların kızıl akmasıdır. Halk, suyun kızıl akmasını savaşta yaralanması olarak değerlendirmektedir (Kuzucu Sultan/Doğanhisar).

Allah'ın veli kulları olduğuna inanılan kimseler için ölüm yoktur. Onlar kendi âlemlerinde oluşturdukları zikir meclislerinde belirli vakitlerde buluşur, öldükten sonra

da Allah'ı anmaya devam ederler. Nitekim Kuzucu Sultan Cami imamının bir sabah namazı evvelinde gördüğü toplantı halindeki yeşil sarıklılar benzeri anlatılar Anadolu'da çok anlatılan bir dinlik efsane türüdür. İlgin'da bekçilik yapan İsmail Kavas (Topal İsmail)'in anlattığı bu bağlamda dikkat çekicidir. “Bir gece Abızent mahallesinde dolaşırken, ileride Şih Carullah Mescidi'nin (Zincirli Mescidi) yanından geçtim. Aniden, mescidin karşısından birinin evlerin arasından geldiğini gördüm. Zincirli Mescidi'nin önünde bir çeşme ve bir de havuz vardı. Şimdi yol genişledi, yıkıldı. O çeşmeden abdest aldı. Şih Carullah Mescidi'nin içine girdi. Orada Şih Carullah diye evliyadan bir Allah dostu yatır. İşte onun yanına girerken gördüm. O, işte Şih Bedreddin idi. Ardından zincir sesleri gelmeye başladı. Şingır, şingır baktım ki içeriden ayağında zincir şingırdayarak çıktı. Şih Carullah dışarı çıktı, o da abdestini aldı. İçeri girdiler, bunu gördüm şaşırdım. Düşündüm ki Şih Carullah ve Şih Bedreddin sohbet etmek için buluşuyorlar. Bunu eskilerden de duyardım, bunlar ölmezmiş, geceleri sohbet edermiş.” (İnce, 2006: 212).

Celaledin Karatay ile Mevlâna'nın dostlukları, sohbet meclisleri Emir Karatay'ın vefatı ile son bulmamış, iki farklı dünyada olmalarına rağmen devam etmiştir. Menkıbesiye göre Mevlâna talebeleri ile Emir Karatay'ın türbesi önünden selam vererek geçmiş. Sonra yanındakilerin şaşkın bakışları arasında geri dönerek Karatay'ın mezarı yanında sema etmeye başlar. Bunun sebebini soranlara “Dostumuz Celalettin Karatay bize sitem etti, ‘Pîrim bizim başımızdan sadece bir selam verip geçecek misin? Seni hangi dünya telaşı bizden uzaklaştırdı, bizi unutturdu’ diyor bana. Anladım ki dost meclisini özlemiş. O yüzden bugün burada sema yapacağız.” diye cevap vermiştir (Celaledin Karatay/Selçuklu).

2.1.3. Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme

2.1.3.1. Ateşe Hükmetmek

Bu motife bazen bir Peygamber kıssasında, bazen bir Hristiyan aziz menkıbesinde, bazen bir Şaman metninde, bazen de bir evliya menkıbesinde rastlayabiliriz. Kur'an-ı Kerim'deki Hz. İbrahim kıssası ateşe hükmetmenin, ateşte yanmamanın adı geçtiğinde Anadolu'da akla ilk gelen hadisedir. Nemrut'un dağ gibi yığdırdığı ateşe mancınıkla Hz. İbrahim'i attırır. Ancak burası İbrahim (a.s) için yeşil

bir cennet bahçesine dönüşür (Enbiya, 21/68-69; Ankebut, 29/24). Bu hadisenin gerçekleştiğine inanılan yer olarak Şanlıurfa bilinmekle beraber yakılan ateşin olduğu yerin göle dönüştüğü rivayet edilir.

Şamanlar, bir kısım sihirli tecrübeler sonunda ateşin yakıcı etkisini yok etme gücünü kazanmakta ve bu sayede ateşe karşı rahat tavırlar içinde olabilmektedirler. Ateşten korkmayan ve ateşe hükmeden bir ruhun Şamanın vücuduna girdiğine inanılmaktadır. Bu sebeple Şaman, ateşi avuçlar veya kor üzerinde yürüyebilir. Ateşten etkilenmeme Türk ve Moğol Şamanlar arasında kullanılan halk üzerinde etkili bir yöntemdir. Ocak'ın belirttiğine göre Rifaîlik tarikatı dervişleri Hülagu'nun Bağdat'ı almasıyla Moğol Şamanlarından öğrendikleri uygulamaları yapmaya başlamışlardır. Hatta Mevlâna zamanında Konya'ya gelen Rifaî dervişlerinin ateşle gösteri yaptığı rivayet edilmektedir (Ocak, 2015: 169).

Eflatun Manastırı Rahibi ile Mevlâna'nın dostluğu da Mevlâna'nın ateşe hükmetmek suretiyle gösterdiği bir kerameti ile pekiştiği rivayet edilir. Rahib bir gün Mevlâna'ya şöyle demiş: “Madem sizin dininizde de cehenneme gidecek olanlar var, o halde sizin dininizin bizimkinden üstünlüğü nedir?” Mevlâna bu sorusuya sükût ederek cevap verir. Çarşıda bir fırının yanına geldiklerinde Rahip'ten giydiği cübbesini vermesini ister. Aldığı cübbeyi kendi cübbesinin arasına sararak ateşi harlanmış fırına atar. Fırıncı herkesin şaşkın bakışları arasında cübbeyi fırından çıkarır. Rahibin içteki cübbesi yanıp kül olmuşken Mevlâna'nın cübbesi sapasağlamdır. Rahibin şaşkınlığını gören Mevlâna rahibe dönerek, “Biz cehenneme böyle gideriz, siz de öyle gidersiniz.” dedi (Mevlâna Türbesi/ Karatay).

Konya'da Mevlâna Türbesinden sonra en çok ziyaret edilen türbelerin başında Ataşbaz-ı Veli hazretlerinin türbesi gelir. “Âteş-bâz” Farsça bir terkip olup “ateşle oynayan” kişi anlamına gelmektedir. Ona atfedilerek anlatılan bir menkıbede ateşe nasıl hükmettiği ateşten yanmadığı görülmektedir. Göstermiş olduğu bu kerametinden sonra asıl adı olan Yusuf bin İzzeddin söylenmez olur. Artık halk arasında o Ateşbâz Veli olarak anılmaktadır. Menkıbeye göre mutfak görevlisi olarak çalışan Yusuf bin İzzeddin, odun kalmadığını Mevlâna'ya bildirir. O da: “Kazanın altına ayaklarını sok!” der. Yusuf da emre uymuş ve iki ayağının başparmaklarından çıkan alevle kazanı kaynatmaya başlamış. Kerametın açıklanmasından hoşlanmayan Mevlâna bunu

duyunca: “Hay âteş-bâz, hay!” diyince asırlardır anılagelen Ateşbaz ismi ortaya çıkmıştır (Ateşbâz Veli/Meram). Bu kişi artık sadece mutfakta görevli bir kişi değil dergahtaki dervişlerin yetiştirilmesinde onların pişmesinde olgunlaşmasında vazifeli bir ermiştir.

2.1.3.2. Silah, Zehir vs. Öldürücü Şeylerden Müteessir Olmama

II. Abdülhamit Han’ın Şeyh Hacı Abdullah Efendi ve oğlu Hacı Mehmet Hâcegân Efendi ile görüştükleri hatta Abdülhamit Han’ın Seydişehir’e birkaç kez gelmiş olduğu anlatılır. Padişah ve şeyhler arasındaki muhabbet ölünceye kadar devam etmiştir. Hacı Mehmet Hâcegân Efendi, fitık rahatsızlığı geçirince bunu duyan Padişah saray doktorlarının tedavi etmesi için onu İstanbul’a davet eder. Hacı Mehmet Hâcegân Efendi’nin gelini Havva Hanım’dan rivayet edildiğine göre Padişah ile Hacı Mehmet Hâcegân Efendi protokol gezisine çıkarlar, yolda olacaklar şeyh efendiye malum olur ve padişaha “Padişahım, geçeceğimiz yol güzergâhını değiştirelim.” der. Padişah “Bunda bir hikmet vardır” diyerek güzergâhı değiştirirler. Sonra öğrenirler ki yol üzerinde padişaha suikast planlanmıştır. Gidilen yolun değişmesi ile suikast de bertaraf edilmiş olur. Bir başka rivayete göre ise Padişah ve Hâcegân Efendi sohbeti biraz uzatırlar. Zamanlanan süre içinde patlayan bomba amacına ulaşamamıştır. Bu oyalanma onları ölümden kıl payı kurtarmıştır (Yıldız, 2015: 24)

Memiş Efendi, Karacahisar’da tevhit ve irşat faaliyetlerini yürütürken kendisinden rahatsız olan kimseler Şeyh Efendi’ye defalarca suikast düzenlemişlerdir. Bir defasında kendisine haset besleyenlerden biri onu tüfekte tam öldüreceği sırada manevi bir el koruması ile tüfek başka bir yöne ateş ettirilmiş ve öldürülmekten kurtarılmıştır. Bunun üzerine de oradan Hocaköy (Üçpınar)’e hicret etmiştir (Yıldız, 2015: 33; Bilgili ve Çelik, 2011: 45).

2.1.4. Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme/Bildirme

Ölüm halk arasında kişinin “küçük kıyamet”i olarak kabul edilmektedir. Kıyamet günün ne zaman kopacağını hiçbir âdemoğlu bilmemektedir. Hz. Muhammed’e sahabeden biri Ey Allah’ın Rasülü kıyamet ne zaman kopacak dediğinde “Sorulan, sorandan daha fazla bilgiye sahip değildir.” diye cevap vermiştir. Ölüm zamanlarının

insan tarafından bilinmesi sıradan insanların kolaylıkla kaldıracakları bir hadise değildir. Ancak Allah'ın veli kulları ölümü bir kavuşma olarak görürler ve sevinçle sema ederek karşılarlar.

Öteki âleme gidiş vaktinin geldiğini anlayan Seyyid Muhakkik Tirmizî hizmetçisine su ısıtmasını söyler. Suyu ısıtıp gelen hizmetçiye “Kapıyı muhkemce kapa ve dışarıda, garip Seyyid dünyadan göçtü diye salâ ver!” der. Hizmetçi buna inanmaz ve ne yapacak diye içeriye gözetler. Seyyid kalkar, abdest alır, elbisesini giyer ve evin bir köşesinde emanetini teslim eder (Eflaki, 1964/I: 65).

Üçlerin Konya'ya gelmeden önce Horasan'daki mürşidi öleceğini bilmektedir. Dervişlerine, “Benim bu dünyadaki günüm tamam oldu, diğer âleme göç vaktim geldi. Sizin burada yalnız kalmanıza gönlüm razı değil. Konya'ya gidiniz.” diyerek onları Mevlâna dergâhına yönlendirir.

Hoca Ahmed Fakih, ilim ve fende şöhretli bir âlimdir. Ancak onun lakabı da olacak olan fıkıh ilmindeki kuvveti ile bilinmektedir. Bilhassa fıkıhta benzeri olmadığı söylenir. Onun kerametlerinden biri de yıllar öncesinden öleceği günü bildirmesidir. Efsaneye göre o, Konya'ya gelecek olan baba ve oğul iki büyük âlimden bahseder. Bu gelecek olanlarından çocuğun isminin Mevlâna Celaleddin olduğunu söyler. Hoca Ahmed Fakih, yanındakilere onların bu topraklara ayak bastığı gün veda edeceğini anlatır. Rivayetlere göre de Mevlâna ve babası Konya'ya geldiğinde bu âlemde göçmüştür (Hoca Ahmed Fakih/Meram).

Memiş Efendi öleceğini şöyle tayin etmiştir. Hocaköy halkı Memiş Efendi'den hem özür diyemek hem de kendi köylerine götürmek üzere Çavuş köyüne gelirler. Çavuşlular şeyhi bırakmazlar. Memiş Efendi kimseyi kırmak istemediğinden yarına kadar beklemelerini söyler. Ayrıca odasına da iki tabut ister. Kimin tabutuna girerse Memiş Efendiyi onlar götürecektir. Sabah Memiş Efendi Ruhunu rahmana teslim edip bakî âleme göçmüştür (Memiş Efendi/ Çavuş).

Hadimî hazretleri H.1176/1762 yılında Hadim'de vefat etmiştir. Vefat etmeden önce başucunda bekleyenlere “Vefat ettiğimde yıkayıcım gelene kadar gaslimi yapmayınız!” diye vasiyet eder. Aynı gün sabah namazında vefat eden Hadimi

hazretlerinin bahsettiği yıkayıcı kuşluk vakti çıkagelir. Gasil ve tekfin işleri ile vazifelendirildiğini söyler. Bu kişi meşhur Mevlevî Şeyhi Ahmed Trabzonî'dir (Ebu Said Muhammed Hadimî/ Hadim).

Mitolojik kaynaklı bu motife daha çok menakıbnamelerde rastlarız. Nasreddin Hoca'nın bir fıkrasında bu motif Hoca'nın nüktedan yönü ile ele alınmıştır. Fıkraya göre hoca ölümden çok korkmaktadır. Mezarlıktan geçerken bile ölüm bulaşmasın diye cübbesinin ucunu kaldırarak yürürmüş. Bir gün Hoca bir mezarlıktan geçtikten sonra “eyvah, öldüm!” demiş düşmüş. Aradan uzunca bir vakit geçip kendine gelince, “Gidip karıma haber vermeliyim, nerede yattığımı nereye defnedileceğimi ona anlatmalıyım!” diyerek evine gider. Karısını bilgilendirdikten sonra geri öldüm dediği yere varır. Hoca'ya yakışan da bu muydu? Yoksa Hoca'nın kerameti de böyle mi olurdu? Bu soruları hiç şüphesiz çoğaltabiliriz; ama şu bir gerçek ki Hoca gibi nüktedan birinde ölümün soğuk yüzünü bile gülmece unsuruna başarı ile gizleyebilmek; ancak Hoca'nın nüktedan üslubundan ortaya çıkabilir. Kendicegezi ölür, kendicegezi haber verir, kendicegezi öldüğü yere çekip gider (Nasreddin Hoca/Akşehir).

2.1.5. Bedeni Ölmeden Dünyadaki Varlığını Ortadan Çekme

Halk arasında bazı evliyaların bedenlen öldüğü görülmemektedir. Ölüm fiilinin gerçekleştiğine şahit olmasalar da insanlar öldüklerinden emindirler. Fakat ortada bu kimseye ait bir ceset yoktur.

2.1.5.1. Ortadan Kaybolma

Şems-i Tebrizi'nin ölümüne dair detaylı bir bilgiye sahip değiliz; ancak hakkındaki rivayetler bize onun ortadan kaybolduğunu göstermektedir. Bu sebeple Şemsi'in Anadolu'da ve Anadolu dışında var olduğuna inanılan makam türbelerinden bahsedilmektedir.

Tavus Baba (Hatun) ile ilgili anlatıda bu motifi görmekteyiz. Her seher vakti Tavus Hatun'un kulübesinden gelen rebap sesi ile gönülleri mest olan Mevlevî dervişler sesi işitemeyince gidip bakarlar. Kulübede bir kırık rebap ve bir yığın tavus tüyünden başka bir şey yoktur (Tavus Baba/Meram).

2.1.6. Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkalade Hallerin Zuhuru

Evliyaların olağanüstü özelliklerinden biri de öldükten sonra gösterdikleri kerametleridir. Sıradan insanların cesetleri defnedildikten sonra çürüyüp yok olurken inanişâ göre din ulularının bedenleri aradan asırlar geçmesine rağmen bozulmadan ilk günkü gibi tazedir. Halk arasında şehitlerin, velilerin, din ulularının cesetlerinin Allah tarafından korunduğuna inanılır. Halk inancında Hakk, kurda, yılan, haşerelere, vb. cesede zarar verecek canlı cansız her türlü varlığa bu ölen kimsenin cesedini haram etmiştir. Bu yüzden ceset çürümez, yok olmaz. Allah yolunda gidenler, O'nun rızası için cihat edenler, evliyalardan, şehitlerden farklı bir yerde tutulmaktadır. Ölüm, bedene has bir kavramdır. Bunu bize en iyi anlatan Kur'an-ı Kerim'dir. *“Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Bilakis onlar diridirler. Ancak bunu siz, bilemezsiniz.”* (Bakara, 154). Onların bedenleri bozulmaz, zorda kalan müsümanlara yardıma koşarlar, yeşil sarıklılar olarak savaşa katılırlar. Kellesi kopsa bile alır onu koltuğunda savaşa devam eder. Kimi zaman balık olurlar, kimi zaman kuş, kimi zaman bir geyik olur.

Türbelerine karşı saygısızlıkta bulunanları, türbeye ait bir eşyayı alanları çeşitli yollarla uyarmaktadır. Dediği Sultan, türbesinden (Beşkonak/Ilgın) bir kutu kibrit alan kişinin rüyasına girerek uyarıp geri getirmesini istemiştir. Şamlı Sultan, Sızma/Karatay Mahallesinde tanınan bir evliyadır. Yatırın olduğu yerde asırlık çamlar vardır. Bu çamlardan düşen kozalakların götürülüp yakılması hâlinde insanlar korkutulacaklarına inanırlar. Götürülen kozalak olursa götüren kişi geri getirinceye kadar rahat bırakmazlarmış. Bu sebeple buradaki kozalaklar toplanılmaz (Küçükbezirci, 2013: 289).

2.1.6.1. Vefat Eden Velinin Bedeninin Bozulmaması

Kuran-ı Kerim'de geçen “onlar diridirler” (Bakara, 2/154) ifadesiyle kimlerin ölümsüz olduğundan haber verilmektedir. Ancak halk arasında Allah yolunda fisebilillah çalışan kimselerin de ölümsüz olduğuna inanılmaktadır. Evliyaların da bu sebeple bedenlerinin Allah tarafından korunduğuna inanılmaktadır.

Eskiden kefen değiştirme işlemi yapılmış. Çünkü evliyanın cesedi bozulmazmış. Halk onlara kurdun haşerenin vb. varlıkların ilişmediklerine inanmaktadır. Bir kefen değiştirme sırasında cesedi çok canlı gören muzip biri kanda akacak mı diye denemek

için sivri bir şeyi evliyanın vücuduna batırır. Batırılan yerde kan toplanmış olduğuna oradakiler şahit olmuştur (Kuzucu Sultan/Doğanhisar).

Menkıbeye göre Seyyid Harun Veli, Hoca Ahmed Fakih'i ziyarete gelir. O gelince sandukadan bir el uzanmıştır. Uzanan o kudret elini öpen Seyyid Harun Veli türbede kırk gün kırk gece tefekkür edip Ahmed Fakih'in yanında dua ve niyazda bulunmuştur (Ayaz, 1993: 26). Alâeddin Camii avlusundaki Sultanlar Türbesi içindeki cesetlerin bozulmamış olduğundan bahsedilir. Cenazelik bölümü eskiden nüfuzlu muteber kişilerin ziyaretlerinde görevliler tarafından açılmış. Ziyaretçilerden bazılarının mumyaların ellerinden öptükleri anlatılmaktadır (Konyalı, 2007: 390). Sultanlar Türbesi için başka bir anlatıda caminin altındaki mezarları gören adam sadece kefenlerin çürümüş olduğunu, bedenlerinin sapa sağlam olduğunu görünce hayrete düşer. Yanındaki iğne ile "canlı mı cansız mı" diye kontrol etmek ister. Bu sırada yerinden doğrulan ölü "Hay hıyanet, abdestimi bozdun!" diyerek tekrar yerine yatmış. Bu adamın da orada ağzı yüzü eğilmiş diye rivayet edilmektedir (Küçükbezirci, 2013: 294).

Memiş Efendinin türbesi vefatından 14 yıl sonra yapılmıştır. Kabri açıldığında halifelerinden biri Memiş Efendi'nin cesedinin çürümediğini görmüş. Üstelik sıcak olduğunu hissedince "Hazret sıcaktır!" deyip bayılmış.

Memiş Efendi'nin türbesini yapan gayri müslim ustaların mezarı açtıkları rivayet edilir. Türbe inşası hesaplarından çok fazla uzayınca ustalar "*Bu adam buna değişiyor mu?*" diye meraklarından mezarı açmışlar. Mezarı açtıklarında daha kefeninin bembeyaz, bedeninin dipdiri durduğunu görmüşler. Kabir açılınca köye kokusu yayılmış. Gerçekten buna degecek biriymiş zararımız helal olsun demişler (Memiş Efendi/Çavuş).

2.1.6.2. Kellesi Koltuğunda veya Başı Kesik Savaşması/Hareket Etmesi

Kesik Baş Türbesi'ndeki yatır ile ilgili anlatılan efsanede bu motifi görmekteyiz. Selçuklu Sultanının yaşlı Kale Muhafızı (dizdar) Haçlılara karşı Konya Kale kapısının önünde kellesi koltuğunda savaşarak Müslüman askerlere umut olmuş, düşmana korku vererek kaleyi muhafaza etmiştir.

Hiçbir tehlikenin kalmadığı bir anda başsız gövde kibleye, Konya'ya karşı yönünü çeviriyor, elinden kılıcını atıyor, secde eder gibi yere uzanıyor. Savaş böyle bittikten sonra Sultan da ihtiyar dizdarının cesedini buraya defnediyor ve türbesini yaptırıyor (Önder, 1963: 72-75).

Şems için anlatılan bir efsanede Şems'in muhalifleri onu bir gece katletmişlerdir. Kellesi gövdesinden ayrılan Şems'in kellesini koltuğuna alarak Konya'yı terk ettiği rivayet edilir (Önder, 1963: 11). Vilayetnâme'de anlatılan menkıbede başı kesilen Şems, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin huzuruna kesik başı ile geldi. Hünkâr Şems'e “Başın al, var makamın Tebriz memleketinde olsun, tiz git!” demiş. O da bunun üzerine sema ede ede Tebriz'e gider ve ora defnedilir (Gölpınarlı, 1995: 95).

2.1.6.3. Ölümünden Sonra Türbesi İle İlgili Tasarrufu

Türbelerin inşası, yenilenmesi, yeniden ortaya çıkarılması veya inşa edilen türbelerin şekilleri mezarda metfun kimsenin çeşitli yollarla bu durumu bildirmesi neticesinde ortaya çıkmıştır.

2.1.6.3.1. Mezarının üzerine türbe yapılması ile ilgili isteği

Türk kültür tarihinde rüyaya dayandırılan işlemlerden biri de Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi'nin türbesinin inşasının Emir Timur'un görmüş olduğu bir rüyaya dayandırılmasıdır. Timur'un rüyasında Hoca Ahmet Yesevî'yi gördüğü ve bunun üzerine türbesiyle birlikte diğer yapıları da inşa ettirdiği rivayet edilmektedir. Timur Han'ın rüyasında Ahmed Yesevi hazretleri Timur'a “ Ey Yiğit! Buhara'ya git orada sana fetih nasip olacak, oranın halkı seni bekliyor.” diye müjde verir. Timur, uyanınca bu büyük evliyanın kabri üzerine türbe yaptırılmasını emretti. Günümüzdeki görkemli yapının yaptırılmasında Türkistan fethinin Ahmed Yesevi tarafından müjdelenmesi ve işaret edilmesine karşılık Timur Han'ın bir şükürü olarak yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

Bâyezid el-Bistami, İlhanlı ve Moğol hükümdarlarınca çok saygı gösterilen veliydi. Moğol Gazan Han, ona saygısının bir göstergesi olarak Bistam yakınlarına bir türbe yaptırır. Bâyezid el-Bistami'nin naaşını bu türbeye getirmek niyetinde olan Gazan Han rüyasında onun buna müsaade etmediğini söyler ve vazgeçerler (Küçük, 2016: s.y).

Karatay Arap Dede Türbesi eskiden kerpiç bir yapıda ve üstü toprak dam imiş. Zamanla harabeye dönmüş ve yıkılmaya yüz tutmuş. Ancak türbenin bu durumu Ankara’da ikamet eden bir kadına rüya ile malum olur. Yatır kadının rüyasında türbesinin yaptırılmasını ister. Bugünkü sıvalı betonarme çatılı yapısına bu olaydan sonra kavuştuğu anlatılır.

Neticede rüyadır. Delili gerçekliği asırlardır tartışılan bir hadisedir. Ancak etkisi, sonuçları insanları derinden etkilemektedir.

2.1.6.3.2. Mezarının üzerine türbe yapılmaması ile ilgili isteği

Sadreddin Konevî’nin türbesi şekli ile ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Üstünün açık olmasıyla ilgili iki rivayet vardır: Birincisinde Sadreddin Konevi, mezarına türbe yapılmaması için vasiyet etmiştir. Diğerinde ise yapılan türbe hemen ertesi gün yıkılmıştır. Konya Valisi Mehmed Ferit Paşa da türbe yaptırmak isteyenlerden birdir. Ancak hazret, valinin rüyasına girer ve mezarının üstünün açık kalmasını istediğini söyler. Bunun üzerine vali, hemen mimara türbe planını değiştirmesini ve üzerinin açık kalmasını söyler. Böylece günümüzdeki şeklini aldığı anlatılır.

Eflakî’nin naklettiğine göre Mevlâna da üzerine türbe yapılmasını istemeyenlerdendir. Babası Sultanül Ulema Bahaeddin Veled’in kabri üzerine türbe yaptırmak isteyen kimseler olur. Kendisine bu taleplerini iletenlere karşı “Gök kubbeden daha iyisini mi yapabileceksiniz?” demiştir.

Anadolu’da bazı evliya mezarlarının üzerinde türbe olmadığı görülecektir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Ancak en yağın gerekçelerden biri de velinin üzerinde türbe olmasını istemediğidir. Seyyid Bayram Veli’nin türbesinin kısa sürede duvarları örülür ve çatısı yapılır. Ertesi gün ziyaretine gidenler türbenin çatısının yan tarafına uçtuğunu görür. Ustalar hemen gelir bu sefer bütün önlemleri alarak çatıyı yeniden yaparlar. Aradan bir gün geçer ve çatı yine aynı şekilde türbenin yanına uçmuş görülür. Bu olayın birkaç defa bu şekilde olduğunu gören ustalar mahcubiyet içerisinde köyün ileri gelenleri ve müderrislerine durumu anlatırlar. Müderrisler, Seyyid Hazretlerinin yağmurdan mahrum kalmamak için çatı istemediğini, söylerler. Buna uygun olarak

bugün de türbe yeniden yapıp duvar örülmesine rağmen çatısı yapılmamıştır (Seyyid Bayram Veli Türbesi/Hadim)

Konya’da en çok ziyaret edilen veli mezarlarından biri Lâdikli Ahmed Ağa’nın mezarıdır. Menkıbeleri dilden dile dolaşan bir veli olan Ahmed Ağa’nın şöhreti Sarayönü’nün hatta Konya’nın sınırlarını aşmıştır. Mezarının üzerinde bir türbesi yoktur. Torunu Ahmet Elma’dan (K.Ş.2) edindiğimiz bilgilere göre kendisi “Bana sakın hâ türbe yaptırmayın! Başıma bir taş dikin yeter.” diye vasiyet etmiştir. Bugün de mezarı üzerinde bir türbesi bulunmayan Lâdikli Ahmed Ağa’nın neredeyse ziyaretçisiz günü geçmemektedir.

2.1.6.3.3. Türbesine zarar vermek isteyenleri çeşitli yollarla uyarması

Ziyaretçilerin, mahalle sakinlerinin veya bazı sorumsuz, saygısız insanların Türbedeki yatırlara bilinçli ya da bilinçsizce zarar verdikleri olur. Bu duruma sebep olan insanlar genellikle ikaz, uyarı, ceza gibi yaptırımlarla karşılaşmaktadır.

İl Sağlık Müdürlüğü binası Doğumevi olarak yeniden düzenlenirken bahçesini genişletmek niyetiyle Ebu İshak Kazeruni Türbesinin olduğu yeri de buraya dâhil etmek isterler. Ancak türbede yatmakta olan zatın mühendisin rüyasına gelip onu ikaz ettiği, rüyadan etkilenen mühendisin türbenin yıkılması fikrinden vazgeçtiği anlatılır (Ebu İshak Kazeruni/Selçuklu). Bazen ziyaretçiler tarafından yatırın ruhunun azap duyacağı hal ve davranışlarda bulunmaktadır. Örneğin pis bırakılan Ebu İshak Kazeruni Türbesindeki yatırın o gece sabaha kadar ışık yaktığı rivayet edilmektedir.

Yol genişletmesi yapan Sarayönü Belediyesi ekipleri Aşçı Baba Türbesinin yolun üzerinde kalan bir tarafını yıkarlar. Bu durumdan muazzep olan yatır, belediye başkanının rüyasına girer. Bu uyarıyı anlayan yöneticiler yıkmaktan vazgeçtikleri türbeyi yenileyip daha güzel hale getirirler (Aşçı Baba/Sarayönü).

Dediği Sultan Türbesi ve Tekkesi civarında bulunan ormandan odun kesmeyi alışkanlık haline getiren iki kişiden biri kör olur. Diğeri ise hastalıklardan kurtulamayıp ölür. Halk inancında türbeye ait olan bir eşyanın izinsiz alınması, türbenin taşının götürülmesi, ağacının bir yaprağının bile koparılıp götürülmesi cezalandırılan bir

davranış olarak görülmektedir. Türbeden alınan bir kibritin dahi hesabının sorulacağına inanılmaktadır (Dediği Sultan Tekkesi/İlgın).

Taşkın Baba halk arasında bilinen Çumra ve civarında ermiş kabul edilen büyük velilerdendir. Türbesi harap olmuş, bakımsız bir vaziyetteymiş. Bu türbe ile ilgilenen bir adam kendine ev yaptırmaktaymış. Ev inşaatına lazım olan ağaç için türbeden iki ağaç götürmüş. Ama sonra bu adamın aynı gün iki oğlu vurularak ölmüş (Dede Molla/Dedemoğlu-Çumra)

Halkın kültüründe değer verilen, kutsalında karşılığı olan türbeler insanların düğünlerinde, cenazelerinde, hayatın pek çok safahatında müracaat ettikleri bir merkez olmuştur. Bu sebeple insanlar türbelere karşı gösterdikleri tazimin yanında, cezalandırılmaktan korktukları için kusur etmekten kaçınırlar. Türbeye yakın ya da uzak olmalarına bakmaksızın, eskiden Akşehirli deri düğünlerine davet etmeye önce Hoca'dan başlarıymış. Türbeye gelen düğün sahibi "Hocam, Hocam! Filan gün, falanca yerde düğünümüz var sen de buyur. Gelmezsen gönlümüz kalır. Aman Hocam, canım Hocam mollalarını da al getir!" diye Hoca'yı davet edermiş. Bu davetin altında da yine bir halk inancı gizlidir. Hoca'nın davet edilmediği düğünlerde karı-koca arasında dirlik düzen, huzur mutluluk olmayacağına inanılmaktadır (Araz, 1975: 307).

2.1.6.4. Ölümünün Ardından Sevdği Hayvanların da Ölmesi

Pir Esad Sultan'ın çok sevdiği kedilerinden üç tanesi aç susuz günlerce mezarının başından ayrılmaz ve orada ölür. Halk tarafından türbenin yanına gömülür. Mevlâna'nın ölümünden sonra onunla konuşan çok sevdiği kedisi mezarının başından yedi gün yedi gece hiç ayrılmaz. Bir şey yiyip içemeyen kedi orada ölür. Kızı Melike Hatun tarafından kefenlenip gömülür (Eflaki, 1966/II: 3).

2.2. Tabiat Varlıkları veya Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.2.1. Cansız varlıkları Kendiliklerinden Hareket Ettirme

Keramet göstermek halk nazarında veliliğin işaretlerindendir. Biz evliya menkıbelerinde kerametlerin bir meydan okuma, veliliğini kabul etmeyenlere yönelik bir ispat getirme, veliliğe delil vasıtası olarak ortaya konulduğunu görmekteyiz. Bu

gücü kendinden menkul görmek şirk sayılmaktadır. Keramet, Allah tarafından ihsan edilen bir lütuf neticesinde olağanüstü olayların izharı olarak kabul edilmektedir. Tasavvufta en önemli noktalardan biri de “veliliği izhar değil, gizli tutmaktır” denilir. Evliyalar bir sihirbaz olmadığı gibi kerametler de bir gösteri değildir. Nüktedan kimliği ile tanıdığımız Nasreddin Hoca’nın bir fıkrası bize bunu ince bir mizah ile anlatmaktadır. Hoca’ya derler ki “Herkes senin evliyalığından dem vuruyor, dağa taş sözünü geçirirmişsin, kerametini göster de inanalım.” Hoca da “Madem keramet istersiniz şu karşıdaki ağacı yanıma çağırayım da görün!” der. Hoca başlamış ağacı çağırmaya. Fakat ağacın geldiği geleceği yok. “Gel ya mübarek gel!” bakar ki yine geldiği geleceği yok, ağaç olduğu yerde duruyor. Hoca kendine has üslubu ile yerinden doğrularak “Bizde gönül kibir yoktur. Dağ yürümezse abdal yürür.” diyerek ağaca doğru gider. Taşı gedğine koymak veya bir cümle ile birçok şey izah etmek Nasreddin Hoca’nın en büyük kerametlerinden biridir. Tasavvuf anlayışında uzun uzun mutasavvıfların anlatmaya çalıştığı *“Bir insanın evliya olup olmadığı onun keramet göstermesine bağlı değildir. Hatta evliya kerametini gizlemekle yükümlüdür.”* düsturunu Nasreddin Hoca bir nükteyle halletmiştir. Dağı, taşı, ağacı yürütmekten daha güç olan “anlatmak ve anlaşılacak”tır. Bu sözün derin anlamında yatan tasavvufi düşünce Yunus’un “Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm” anlayışının tasavvufi derinliğinden uzak değildir.

2.2.1.1. Dağları, Tepeleri, Taş ve Kayaları Yürütme

Seyyid Harun Veli ile ilgili bir anlatıda taşları hareket ettirdiğinden bahsedilmektedir. Seydişehir kurulurken gösterdiği keramette cami, mescit, medrese gibi ilk binaların inşası esnasında ihtiyaç malzemelerini bulmak için çevrede aramaya çıkarlar. Velid şehrinin kalıntıları bulunan bölgeye geldiklerinde Seyyid Harun Veli, “Kum biiznillah” (Allah’ın izni ile kalk!) demiş. Oradaki taşlar ve daha nice taşlar Allah’ın izniyle hareket edip istenilen yere yürümüşler. Cami inşaatında çalışanlar taşları duvarların yüksek yerlerine kaldıramadıklarında Harun Sutan’a söyleyip ondan yardım isterlermiş. Allah’ın izni ile taşlar geldikleri gibi onun “Kum biiznillah” demesi ile, o koca taşlar, istenilen yüksekliğe kaldırılmış. Mancınık kullanmadan taşlar onun emri, Allah’ın izni ile kendileri istenilen yere gidermiş (Seyyid Harun Veli/Seydişehir).

2.2.1.2. Akarsuları Durdurma, Tersine Akıtma

Hacı Abdullah Efendi, Kütahya Simav’da bulunan Hacı Ahmet Efendi ile latifeleşmiş. Köyünde tarla sulayan Hacı Ahmet Efendi’nin kanalda akıttığı su, sürekli yön değiştirir. Bunu yapan Seydişehir’deki Hacı Abdullah Efendi imiş. Ancak bunu anlayabilmek içinde keramet ehli olmak gerekir. O da bu kerametın Şeyhinden zâhir olduğunu anlayınca kürekle kanaldan Seydişehir’e su savurur. Seydişehir’deki medrese talebeleri de “Yağmur yağıyor!” derler (Hacı Abdullah Efendi/Seydişehir).

2.2.2. Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme

Konya pazarına mallarını getiren Şeker Furuş adında bir tüccar vardır. Bu tüccar kervanı ile Hoca Ahmed Fakih dergâhının önünden geçerken Ahmed Fakih yükünün ne olduğunu sorar. O da “tuz” der. Hoca Fakih de “Tuz olsun!” der ve yükü “tuz”a dönüşür. Şeker Furuş durumu gönül ehline söyleyince onlar, “evliyanın nazarının kimya olduğunu” bildirmişler. Tüccar katarını aynı yerden geçirince bu sefer yükünün “nebat” olduğunu söylemiş, Hoca Fakih de “Nebat olsun!” deyince yükü nebata dönüşür (Şeker Furuş/Meram).

Seyyid Harun Veli ile ilgili anlatılan menkıbede; katran bala, bise de yağa dönüşür. Eşrefoğlu Beyi iki deve yükü sözde hediye gönderir. Seyyid Harun’la alay etmek için özellikle katran ve bise seçilir. Ancak büyük evliya Seyyid Harun Veli, Eşrefoğlu Beyi’nin niyetinin farkında olduğu için küplere tükürerek geri gönderir. Bey’in karşısına gelen emirleri küpleri huzura sunarlar. Küpü açan Eşrefoğlu Beyi katran ve bisenin yağ ve bal olduğunu görür. Seyyid Harun Veli keramet gösterip iki maddenin de mahiyetini değiştirmiştir (Sakaoğlu, 2004: 122-123).

2.2.2.1. Suyu ve Diğer İçkileri Yağ, Bal veya Başka Bir Maddeye Çevirme

Bir tüccar (Şeker Furuş), Hoca Ahmed Fakih’in kerametlerinden etkilenerek onun tekkesine intisap eder. Kendisiyle aynı dönemde veya kendinden sonra gelenlerin hilafet alıp gittiğini gören tüccar derviş de Hoca Fakih’ten hilafet ister. Bunun üzerine çok sinirlenen şeyh, “Git, kuyudan su çek! Bu da senin son hizmetindir.” der. Kovayı kuyuya salan tüccar, kuyudan zorlanarak çektiği kovanın içinde mücevher çıktığını görünce bunu şeyhe bildirir (Hoca Ahmed Fakih/ Meram).

2.2.2.2. Katran ve Biseyi Bal ve Yağa Çevirme

Eşrefoğlu Mehmet Bey'in veziri, Seyyid Harun Veli'nin bir sihirbaz mı, veya bir veli mi olduğunu öğrenmek için, Seydişehir'e onun yanına gitmiş. Yanına birkaç asker alıp bir yük katran ve bise yüklemiş. Güya armağan götürecekmış. Seyyid Harun Veli'nin yanına varınca bir hal olmuş o da diğerleri gibi etkilenip pişman olmuş, özür dileyip dizine kapanmış. Harun Sultan ise Vezir'e "Ey Vezir' Hani getirdiğin hediyeler?" diye sorar. Vezir de mahcup bir şekilde hediyeleri huzura getirtir. Seyyid Harun, küplerin içine bir kez tükürür. Buna şahit olanlar gözlerine inanamazlar; çünkü katran bala, bise de yağa dönmüştür (Seyyid Harun Veli/Seydişehir).

2.2.2.3. Cansız Varlıkları Binek Olarak Kullanma

Dediği Sultan ve Seyyid Harun'un buluşmaları bölgede hala canlılığını sürdürerek anlatılmaktadır. Dediği Sultan'ın ziyarete geldiği ve yolda olduğu Seyyid Harun'a malum olmuştur. Bunun üzerine "Madem bize gelen var, üstelik ayıyı binek yapmış biz de onu yolda karşılayalım" demiştir. Dervişleri "Efendim o zat ayıya binmiş geliyor, siz de bir keramet gösterseniz içimizdeki imansızlar imana gelse." demişler. Seyyid Harun Veli, bir taş göstererek "Ya Allah" deyip taşın üzerine binmiş. Taş da Allah'ın izni ile yürümeye başlamıştır (Seyyid Harun Veli/Seydişehir).

2.2.2.4. Güneşle Çiğ Eti Pişirme

Rivayetlere göre Şems bir gece Konya'yı terk eder. Ancak bu ikinci gidişinden sonra bir daha dönmeyecektir. O, aç ve susuz, günlerce yol gidermiş. Perişan bir halde görenler onu meczup sanır, haline üzülmüş. Aylarca bu şekilde yolculuk ettikten sonra, Hindistan'a varmış. Orada, Multan şehrinde Şems-i Tebrizî'ye et vermişler. Bu etin çiğ olduğunu görünce Şems başını göğe kaldırır ve dua ederek bir şeyler mırıldanır. Güneşin kavurucu bütün ışınları oraya toplanır ve eti pişirir. Bu hadiseden sonra insanlar onun keramet sahibi bir veli olduğuna inanırlar. Ona saygı gösterirler (Şems-i Tebrizi/Karatay).

2.2.3. Kurumuş Ağaç veya Odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Haline Getirme

2.2.3.1. Odun Parçasını Ağaç Yapma

Ahmet Fakih tarafından Hacı Bektaş'ın yerleşeceği yeri işaret etmek maksadıyla bu keramet anlatılır. Rivayete göre Hoca Ahmet Yesevî, halifelerinden Hacı Bektaş'ı Anadolu'ya göndereceği vakit dervişlerden biri ocakta yanan bir odunu (eğsi) alıp Diyar-ı Rum'a fırlatır. Dut ağacından kesilen bu yanmış odun parçasını Ahmet Fakih tutar ve bir fide gibi diker. Odun hemen yeşerip ulu bir dut ağacı halini alır. Hacı Bektaş'ın da bu ağacın yanına tekkesini kurduğu anlatılır. Hacı Bektaş Veli Menakıpnamesinde bu dut ağacının hala durduğu ve tepesinin yanık olduğu nakledilir (Ocak, 2015: 271; Önder, 1971: 128; Konyalı, 2007: 269). Ağaç eskiden Bektaşiler tarafından çok sık olarak ziyaret edilmekteymiş. Ancak günümüzde böyle bir durum söz konusu değildir.

2.2.4. Bir Maddeyi, Eşyayı veya Cismi Yoktan Var Etme

Memiş Efendi yoksul talebelerini sevindirmeyi çok severmiş. Ayrıca muhtaçlara karşı da cömert birisiymiş. Cebinde parası olmadığı halde, cebine elini her sokuşta para çıkarıp fakirlere, muhtaçlara yardım edermiş (Memiş Efendi/Çavuş) .

2.2.5. Mevsimin Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma

Dediği Sultan'ın göstermiş olduğu kerametlerden biri de kış aylarında çıktığı ağaçtan elma toplamasıdır. O'na atılan bir iftiradan sonra babasıyla elma bahçesine giderler. Dediği Sultan çıktığı ağaçtan taze elmaları döker ve babasına toplamasını söyler. Halk hikâyelerinde sıkça gördüğümüz motife evliya menkıbelerinde de rastlamaktayız. Hz. Muhammed'e Miraç'ta ikram edilen üç ikramdan biri olarak elma da zikredilmektedir (Taşgın, 2013: 189).

2.2.6. Tabiat Kuvvetleri ve Olayları İsteddiği Gibi Yönetme

Eski Türk geleneklerinde ata, Şaman, kam gibi toplum nazarında ayrı bir yeri olan kimselerin kar, yağmur, sel, fırtına, şimşek vb. tabiat kuvvetlerine karşı bir üstünlük kurabildiklerine ve onları istedikleri gibi yönlendirdiklerine inanılırdı. Hunlar bu kudretlerini savaş esnasında düşmana karşı kullanarak onları perişan ediyorlardı. V.

yüzyılda Cücenler'e karşı tabiat güçlerini kullanan kişiler sayesinde kendilerini korumuşlardır (Ocak, 2015: 163). Kimi bu güçlerini ellerinde bulundurdıkları Yada taşlarından almaktaydı. Kamlar ve Yadacılar elinde bulundurdıkları bu taş sayesinde istedikleri zaman kar, yağmur, dolu yağdırır, fırtına çıkarabilirlerdi. Kaşgarlı Mahmut *yatmadde* başı olarak yaptığı açıklamada şunları söyler: “Bir tür kamlıktır (kâhinlik). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrının izniyle yangın söndürüldü.” (Atalay, 2013: III-3). Altay Türk masallarında Kara-Atlı Han adlı bir bahadırın olağanüstü bir şekilde çocuğu olur. Bu çocuğun, kar yağdırma ve rüzgâr estirebilme gücünden bahsedilmektedir. Yiğit, bir nara atmasıyla kar yağdırabilmektedir. Ayrıca sıcak ve kara rüzgârlar estirebilmektedir. Sıcak rüzgârların bu bahadıra güç verdiğine, kara rüzgârların ise düşmanları helak edeceğine inanılmaktadır (Ögel, 2014a: 341).

2.2.6.1. Yağmur, Kar, Dolu Yağdırma ve Şimşek Çaktırma

Tasavvuf ehli arasında, sırrı ifşa etme ya da keramet gösterme gerekliliği tartışılan bir konudur. Veliler halkın gözünden kendilerini gizlemek ve halk hâllerine vakıf olmasınlar diye uğraşırlardı. Erenler tarafından kolayca başvuru olan bir keramet hoş karşılanmaz. Kimi zaman bir savaşta, kimi zaman büyük bir sıkıntıda bazen de bir sevabın paylaşılmasında, kalben bir uyanıklık hali sağlanmasında bu motifin kullanıldığını görmekteyiz.

Mehtaplı bir yaz gecesi Şems ve Mevlâna medresenin damında sohbet ederlerken insanlar evlerinin damında uyku halindedirler. Şems Mevlâna'ya şöyle der: “Bu zavallılar Tanrı'dan gafil ve habersiz ölü gibi yatıyorlar. Bizim bu Kadir gecemizin rahmetinden nasipsiz kalmamaları için senin sonsuz inayetinle bunları diriltmeni istiyorum.” Bunun üzerine Mevlâna kıbleye dönerek dua eder. Arkasından büyük bir bulut ortaya çıkar. Gök gürlemeye, şimşekler çakmaya başlar. Öyle bir yağmur yağar ki herkes uykusundan uyanıp damlardan kaçıp evlere girmiştir (Eflaki, 1966/II: 58).

Akşehir'de halk kuraklıktan kurtulmak için veliliğine inandığı Şeyh Eyyüb Efendi'nin kapısını çalar. Ondan bir yağmur duası etmesini ister. O da kendisine

gelenleri “Bende evliyalık yok!” diye geri çevirir. Ardından Şeyh Eyyüb Efendi, eline bir testi haşhaş yağı olarak sokak aralarında “Yağ! Yağ!” diye dolaşmaya başlar. Daha yağı bitirmeden kısa sürede afete dönüşen bir yağmur yağmaya başlamış (Şeyh Eyyüb Dede/Akşehir).

2.2.6.2. Rüzgâr ve Fırtına Çıkarma

Merdan Efendi, Hacı Abdullah Efendi’nin talebesidir. Babasının vefatı üzerine memleketi Kastamonu’ya gitmek ister. Şeyh Efendi’nin buna pek gönlü razı değildir. Merdan Efendi ise bu konuda ısrar ederek şeyhini dinlemeyip gider. Kastamonu’da pekiyi şeylerle karşılaşmaz. Tekkelerin de kapatılması üzerine birçok sıkıntı yaşamış. Hatta bir komşusu Merdan Efendi’nin evini bile yakmaya teşebbüs eder. Aniden çıkan bir fırtına ile ateşli bez ve fitil kendi evine doğru savrulur. Evi yakmak isteyen bu şahsın kendi evi yanmış (Yıldız, 2015: 88).

2.2.6.3. Yağan Kar, Dolu ve Yağmuru Durdurma, Rüzgâr ve Fırtınayı Dindirme

Pîr Âbi Sultan için anlatılan menkıbede seli durdurma, suya yön verme motifini görmekteyiz. Hatta adını bu gösterdiği kerametinden aldığı rivayet edilir. Konya’ya sık sık yağmur yağdığı ve sellerin oluştuğu bir bahar döneminde yine şiddetli bir yağmur yağar. Takkeli dağdan inen selden endişelenen halk ve müritler Pîr’in huzuruna varırlar. Bu gelen selin taş üstünde taş koymayıp neleri varsa alıp götüreceğini söylerler. Pîr Âbi Sultan’dan bir hal çaresini bulmalarını isterler. Tekkeden dışarı çıkan Pîr Âbi Sultan, şehre doğru çağlayarak gelen sele esasını kaldırıp “Dur! Geri dön!” demiş. Bu sözden sonra selin çivilenmiş gibi durup geri döndüğü rivayet edilir. Böylece şehir de tekke de afetten korunmuştur (Önder, 1963: 67).

Halk kuraklıktan kurtulmak için, kendisinden yağmur yağdırmasını istedikleri Şeyh Eyyüb Dede’den bu defa yağmuru durdurmaları için yardım ister. Çünkü o kadar çok yağmur yağmıştır ki halk afete dönüşen bu yağmurdan korkmaktadır. Halktan bazıları yağmuru dindirmesi için yanına gitmiş o da “Ben evliya değilim!” diye onları göndermiş. Ama ardından sırtına bir çuval leblebi olarak sokak sokak dolaşip çocuklara “Yağma! Yağma!” diye bedava leblebi dağıtmış. O sırtındaki çuvalı bitirmeden yağmur dinmiş (Şeyh Eyyüb Dede/Akşehir)

2.2.6.4. Bulutu Rehber Edinme

Söz konusu keramet motifinin Hz. Muhammed'in mucizeleri arasında anlatılan bir mucize ile birbirine ne kadar benzediği görülecektir. Hz. Peygamber'in çocukluğu ile ilgili rivayetlerden biri O'nu güneşten korumak için bir bulutun sürekli başının üstünde gölgelik ettiği anlatılır. Sütkardeşi Şeyma'nın "Ne zaman O'nunla oyun oynamak için dışarı çıksak ak bir bulut sıcaktan ve güneşten bizi koruyordu." diye anlattığı İslami kaynaklarda dile getirilmiştir. Bir başka rivayet ise Hz. Muhammed'in, amcası Ebu Talib'e ait bir ticaret kervanı ile yolculuk ettiği sırada bir bulutun O'nu korumak için tepesinde dolandığını ve O'nu takip ederek gittiğini gören Rahip Bahira'nın Hz. Muhammed'in beklenen peygamber olduğuna işaret ettiği şeklindedir (Yazıcı, 1991: 486; Lings, 2006: 34). Hz. Peygamberle ilgili bu anlatıların gerçekliği konusunda karar verecek merciler din âlimleridir. Bizi bu anlatıların gerçekliği değil, varlığı ilgilendirmektedir. Benzer birçok inanç motifinin menkıbelere, dini anlatılara karıştığı bilinmektedir. Seyyid Harun Veli menkıbesinde Seyyid Harun'a bilmediği bir yer olan Rum'a (Anadolu'ya) çıkması Karaman ilinde Küpe Dağı eteklerine bir şehir kurması emredilir. Tacını tahtını bırakıp halvette dua ve niyaz halindeyken bir ses ona şöyle der: " Ey Harun! Bir bulut sana rehberlik edecektir. O size menzile varıncaya kadar kılavuzluk edecektir." Harun Veli hazretleri bu olaydan sonra dışarı çıkıp baktığında bir bulutun asılı olduğunu onları gölgelediğini görür. Hakk'ın emrini yerine getirmek için bu çağrıyı hicret kabul eder. Halk ile helalleşip bulutu takip ederek yola düşer (Ayaz, 1993: 18).

Benzer bir anlatıma için de bu motifin kullanılmaktadır. Dedemli Köyü'nün kuruluşu sırasında Seyyid Bayram Veli'yi Dedemli'ye gelmesi için yol gösteren bir bulut vardır. Bugünkü yerleşim yerinin bulunduğu alana geldiklerinde bulut bir anda yükselerek gözden kaybolur. Seyyid Harun Veli'ye atalarının mezarından gelen gizemli ses; "Diyar-ı Rum'a git, yurt kur!" derken Seyyid Bayram Veli'ye rüyasında buralar gösterilir. Ardından Horasan'dan kalkarak bir bulut kılavuzluğunda Anadolu'ya gelmek üzere yola düşer (Seyyid Bayram Veli/Hadim)

2.2.7. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fıskırtma

Bektaşî evliyalarından Hacım Sultan, Uşak yakınlarındaki Banaz Suyu civarında yatan bir ejderhayı ağzından ateş çıkararak yakmıştır. Hacım Pınarı olarak bilinen suyun da Hacım Sultan tarafından, esasını yere vurmak suretiyle yerden fıskırtılan bir su olduğuna inanılmaktadır (Hançerlioğlu, 2000: 703).

Seyyid Harun Veli, Konya'dan Küpe Dağı mevkiine gitmek üzere yola çıkar. Onun kafiləsi Çukurçimen denilen yere geldiğinde konaklar. Kafiledekiler “Ah, bir su olsaydı ne olurdu!” diye ihtiyaçlarını dile getirirler. Bunu duyan Harun Sultan, eline esasını alıp “Ya Allah” diyerek yere saplar. Hemen orada Allah'ın izni ile yerden su fıskırır (Seyyid Harun Veli/Seydişehir).

Dedemli Kasabasında su yok denecek kadar azmış. Medresedeki talebelerden biri sabah uyanınca ihtilam olduğunu görür ve gusletmek için Göksu deresine gider. Uzak olduğu için gidip gelmesi zaman alınca talebe derse geç kalır. Geç kalmasının sebebi sorulunca talebe durumu anlatır. Bunun üzerine Seyid Bayram Veli köy meydanında bugün de mevcut olan suyu esasını yere vurarak çıkarmış. Bu su o kadar kuvvetliymiş ki bazıları üzerinde değirmen kurmak bile istemiş (Seyyid Bayram Veli/Dedemli).

2.2.8. Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme

Evliya menkıbelerinde ortaya çıkan bir hakikat veliler arasında bir üstünlük vasfı olarak cansıza hükmetme daha üst dereceleri işaret etmektedir. S. Sakaoğlu (2013), bu motifleri bir yarışma motifleri olarak ifade etmektedir. Altında yatan sebepleri de keramet sahibi veliler, kendisinin keramet sahibi olduğunu özellikle keramet sahibi bir başka veliye de göstermek ister. Ancak, keramet sahibi “öbür” zât, daha zor bir işi keramet olarak gösterince ilki bu durumu saygıyla karşılar ve onun kendisinden daha üstün olduğunu kabul eder.

Elde ettiğimiz metinler arasında Dediği Sultan-Seyyid Harun Veli arasındaki buluşmada Seyyid Harun hazretleri kayayı binek olarak kullanmıştır. Karşısındaki ise bir canlıyı (Ayı) binek olarak kullanır. Seyyid Mahmud Hayranî ve Hacı Bektaş Veli hazretleri buluşmasında ise Hünkâr bir kayayı binek olarak kullanırken Hayranî hazretleri binek olarak bir arslanı, elinde kamçı olarak da yılanı kullanmıştır. Her iki

anlatıda da üstün olan cansız (kaya) binek olarak kullanabilmektir. Diğer velilerin nazarında ise yaptıkları işin edepsizlik, küstahlık olarak görülmesi ise tasavvuf terbiyesinin mütevazı bir yansımasıdır.

2.3. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Sanavber Hatun Dediği Sultan'ın huzuruna varmak için onun bulunduğu yere doğru yürür. Bu durum Dediği Sultan'a malûm olur ve şimdiki türbesinin bulunduğu alana bir türbe planı çizerek bırakır, ardından görünmez olur. Sanavber Hatun oraya varınca meseleyi anlar ve mimarı Eminüddin Mirgün'e türbenin yapılması için talimat vererek buraya bir türbe inşa ettirir.

Dediği Sultan bir müddet sonra türbeye gelir, etrafına toplanan geyiklerin sütünden ziyafetler verir. İşte böylece Dediği Sultan makamı da belirlenmiş olur. Türbenin yanına bir de zaviye inşa edilerek müritlere tahsis edilir (İnce, 2006: 192).

2.3.1. Vahşi veya Yabanî Hayvanları İtaate Alma

2.3.1.1. Vahşi ve Yabanî Hayvanları Hizmetinde Kullanma

Dediği Sultan, Selçuklu ailesi kadınlarından Sanavber Hatun'un yanına geliyor olması üzerine, keramet göstererek atın olduğu yerde hareketsiz kalmasını sağlar. Bu hadisenin sıradan bir olay olmayacağını anlayacak erdemde olan Sultan Hanım, erleri civara gönderir. Ayrıca geyikler ile iletişim kurabilen Dediği Sultan, Sanavber Hatun tekke yapılması emrini verdikten sonra burada yanına gelen geyiklerin sütü ile toy edip ziyafet vermiştir.

Seyyid Harun Veli diye mübarek birinin Seydişehir'e geldiğini duyan Dediği Sultan, "Ziyaret bize borç oldu." diyerek dervişleriyle birlikte Seydişehir'e doğru yola çıkar. Biraz yol aldıktan sonra Çiğil Dağı yakınlarında önlerine bir ayı çıkar. Ayının kendisine itaate geldiğini anlayan Dediği Sultan, binek hayvanı olarak onu kullanmıştır.

Eşrefoğlu Beyi, Seyyid Harun Veli diye birinin Velvelid'e geldiğini duyunca, bir rivayete göre kendisinin de veli olduğunu göstermek için, bir aslana binmiştir. Kamçı yerine de eline yılan almıştır. Harun Veli'nin ise karşılamaya taş üzerinde geldiğini görünce "Marifet canlıya binmek değilmiş!" diye hayrete düşer.

Seyyid Mahmud Hayranî, veliliğini bildiği Hacı Bektaş Veli'yi ziyarette gitmektedir. Buraya giderken arslanı biner, yılanı da kamçı yaparak üç yüz dervışı ile yola düşer (Seyyid Mahmud Hayranî/Akşehir).

Anadolu sahasında sıkça gördüğümüz bu motifi Seydişehir, Beyşehir, Akşehir üçgeninde daha sık görmemiz etkileşimin kuvvetli olması kaynaklıdır diye düşünmekteyiz. Benzer motifin Eşrefoğlu Beyi'nin Seyyid Harun Veli'yi ziyaret ettiği menkıbesinde bulabiliriz. Başta kendisine ön yargı ile bakan Eşrefoğlu Beyi, Harun Sultan'ın veli bir kimse olduğunu kendine gönderdiği küplerin içine tükürmesi sonucu yağ ve bala dönüşen küplerin içindeki biselerden anlar ve hatasından döner. O'nu ziyarette aslanı binek yapıp, yılanı da kırbaç yaparak gider (Eşrefoğlu Beyi/Beyşehir)

Anadolu'da pek çok velinin bu motife bağlı bir menkıbesi anlatılmaktadır. Ancak içlerinde arslan yerine başka bir vahşi hayvanın, mesela ayının yer aldığı anlatımlar da görmektediriz (Sakaoğlu, 2013: 221).

2.3.1.2. Vahşi ve Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma

Türk kültüründe yabani hayvanlarla dostluk kurma Anadolu'da karşımıza çıkan bir unsur değildir. Kadim kültür geleneği içinde çeşitli hayvanlarla kahramanların, sultanların, padişahların ve evliyaların dostluk kurmalarına şahit olmaktadır. Bizim araştırma sahamızda bu motife örnek olarak karşımıza geyik çıktığı için kısaca üzerinde durmakta yarar vardır. Şaman yeraltına iniş ve gökyüzüne çıkış ayinlerinde geyikten faydalanmaktadır. Benzer durumlarda Geyikli Baba'nın geyiklerle kurduğu ilişkide görmek mümkündür. Geyik boynuzundan yapılmış Şaman tokmağı, geyik derisinden yapılmış Şaman davulu Tanrı ile olan ilişkilerde yardımcı ve bir çeşit yol göstericidir (Yeşildal, 2016: 24-25).

Dediği Sultan etrafında toplanan geyiklerin sütünden faydalanmaktadır. Dediği Sultan'ın çevresinde toplanan geyikler O'nun dostlarıdır. Yabani hayvanlar arasında olan geyikler Dediği Sultan'a itaat etmektedir (İnce, 2006: 192).

2.3.1.3. Ehlî Hayvanlara Söz Geçirme

Adından da anlaşılacağı üzere Pisili Sultan (Pîr Esad) adlı evliyanın kedilerle ayrı bir dostluğu muhabbeti olmuştur. Tıpkı Ebu Hureyre gibi o da kedilerin babası olmuştur. O sahipsiz kedileri sokaklardan toplayıp tekkesinde besler. Efsaneye göre kediler ölünce bile onu bırakmamıştır. Üç kedisi aç susuz kırk gün o öldükten sonra mezarının başında bekleyerek ölmüştür.

2.3.2. Hayvanları Taş Haline Getirme

Seyyid Harun Veli'nin biraderi Konya'dan Hatunsaray'a doğru yol alırken yolda ölür. Yetim kalan Musa'yı bindirdikleri deve sürçerek çocuğu düşürür. Buna çok üzülen Seyyid Harun deveye "Taş ol kal!" diyor. Bunun üzerine deve oracıkta taş kesilir (Ergen, 1949: 14).

2.3.3. Hayvanları Konuşturma

Mevlâna, medresede dolaşırken önüne bir kedi çıkar. Bu kedi son derece üzgün bir şekilde miyavlar, feryat eder. Mevlâna tebessüm ederek çevresindeki müritlerine kedinin ne dediğini söyler: "Bugünlerde siz, selamete yükselme öz vatanınıza gideceksiniz. Ben zavallı buralarda yalnız ne yapacağım?"

Müritleri kendilerinden geçer. Mevlâna'nın ölümünden sonra bu kedi, yedi gün yedi gece yemez, içmez ve ölür. Mevlâna'nın kızı Melike Hatun kediyi kefenleyip türbenin bahçesine gömer (Eflaki, 1966/II: 3).

2.4. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.4.1. Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma

Evliyalar gösterdikleri kerametleri sayesinde dönemin emirleri ve devlet adamları üzerine tesir ederek onların desteklerini almışlardır. Baha Veled,

Memiş Efendi'nin müritlerinden biri, sülukumu tamamlayınca Bayram-ı Veli ve Yazıcızade Muhammed Efendi hazretlerini ziyaret edeyim diye düşünür. "Bizim feyzimiz onlardan herhalde!" diye aklından geçirir. Namaz vakti Memiş Efendi ile

karşılaştıklarında Memiş Efendi birden dervişe şunları der: “Muhammed Efendinin önünde hazır olan Bayram’ı bırakıp da başka yere Bayram aramağa neden gitsin? Bazen kişinin şeyhinden olan feyzi diğer bir şeyhtenmiş gibi görünür. Bu Allah’ın hikmetindendir.” Bunları duyan müridi mahcup olur (Memiş Efendi/Çavuş).

Sultanın meclisinde vaaz eden Bahaeddin Veled hazretlerini dönemin bütün bilgileri, fakihleri, emirleri ve sultan dinlemekteydi. Mecliste bulunan Bedreddin Gevhertaş’ın içinden “Maşallah! Hazretin ne kadar parlak bir zihni, kuvvetli bir hafızası ve geniş bir mütalaaları var ki, bu kadar söz söylüyor, misaller getiriyor. Bu kadarı hiçbir vaize ve müfessire nasip olmamıştır!” diye geçmişti. Bunun üzerine Baha Veled minberden: “Emir Bedreddin bir aşır oku!” diye işaret buyurdu. Emir Bedreddin de sultandan duyduğu dehşet ve heybetten ötürü birdenbire “Müminler felah buldular” suresine başladı. Baha Veled: “Bedreddin, şimdi dinle!” buyurdu. Hazırlanmaksızın ve uzun uzadıya mütalaa etmeksizin “Kad eflahal müminun”daki “Kad” hakkında kaç Cuma ne kadar açıklamalar yapacak ve ondaki manalar hakkında söz söyleyeceğim” dedi. Aklından geçenleri bilmesi karşısında şaşkına dönen Emir Gevhertaş, Bahaeddin Veled’in elini öpüp müridi olmuştu (Bedreddin Gevhertaş/Karatay).

Velayet sahibi kimselerin kerametinden izhar olan akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma evliyalara için anlatılan olağanüstü motifler içinde en sık karşılaşılanlardan biridir. Körleri iyileştirmek İsa (a.s) ile anılan ve menkıbelerde ortaya çıkan kerametlerden biridir. Mevlâna döneminde gözleri hastalanmış, hiçbir ilacın fayda vermediği bir hasta vardır. Bu kişiye, Mevlâna’nın eli ve Allah’ın izni ile hastalığının şifa bulacağı söylenir. Şems’in Konya’yı terk ettiği ve Mevlâna’nın perişan olduğu bir dönemdir. Hasta huzura gelince Mevlâna’nın bitkin hali onu şöyle düşündürür: “Kendi derdine çare bulamayan kimse başkasına nasıl çare olur?” Mevlâna, adama “Gözlerini iyice görebilmek için biraz daha yaklaşman gerekiyor.” der. Mevlâna, elini adamın omzuna koyar ve “Evlat, kılıç kendini kesmez; fakat kendinden başka her yerde Zülfikarlık yapar. Hakkın âdeti ve kanunu böyledir.” der (Mevlâna Türbesi/Karatay).

2.4.2. Başka Yerlerde Vuku Bulan Olayları, Mevcut Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme

Karaman’da bir medrese hocası (İsa Efendi) tasavvuf ve tarikat hakkında iler geri konuşmuş. Bu, daha da ileri giderek Memiş Efendi hakkında da ileri geri konuşmaya başlamış. Bu hadiseyi Bozkır’dan medresesinden duyan, gören Memiş Efendi, rüya yolu ile İsa Efendi’ye ulaşır ve onu ikza eder. Ayrıca İsa Efendinin yaptığı bu konuşma sırasında caminin kümbetinin patladığı rivayet edilir.

Sultan II. Abdülhamid Hacı Abdullah Efendi’yi Seydişehir’e ziyarete gelir. Bu esnada Rus gemileri de Karadeniz’den Anadolu’ya doğru gelmekteymiş. Bu hadise Şeyh Efendi’ye malum olmuş, önündeki su dolu kaptan bunu görürmüş. Abdülhamid Han’a da göstermiş. Abdullah Efendi eliyle hangi gemiye dokunsa batıyormuş.

Ramazan Öz Efendi başından geçen bir hadiseyi anlatırken Abdullah Efendi’nin keramet gösterdiğini nakletmektedir. Bir kış günü okuluna giderken sel sularından atladığı sırada koltuğunun altındaki Kur’an-ı Kerim suya düşer. Mushafı selden kurtarır; ama sahifelerden yıpranan ve kopan olur. Okuldan sonra medreseye vardığında Hacı Abdullah Efendi kendine bir görev verir. Bu arada boş durmamasını Kur’an okumasını tavsiye eder. Bu esnada da “Senin Kur’an-ı Kerim’in suya düştü, sahifesi noksanlaştı. Sana yeni bir Kur’an Kerim aldırılım” der (Hacı Abdullah Efendi/Seydişehir).

2.4.3. Gizli Eşya ve Maddeleri Bulup Çıkarma

Medrese talebeleri arasında tütün içmek vb. keyif veren içecekler kullanmak hoş karşılanmaz, hatta yasaklanır. Bir talebenin amcası Akseki’nin bir köyünden alışveriş için Seydişehir’e geldiğinde yeğeninin medresesine misafir olur. Talebeler tütün içen amcaya paketi saklamasını söyler. Aksi halde Şeyh Efendi’nin buna çok kızacağını anlatırlar. Tütün paketini duvarda bir boşluğa koyarak kapatırlar. Kısa bir süre sonra Hacı Abdullah Efendi medreseye geldiğinde elindeki asası ile duvardaki taşı düşürüp arkasına gizledikleri paketi sorar. Bu işi misafir yapmamış olsaydı neler yapacağını imalı olarak talebelere söyler. Paketin medreseye ve talebeye yakışmadığını anlatarak tütün paketini hizmetliye tuvalete attırır (Hacı Abdullah Efendi/Seydişehir).

2.4.4. Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme

İki arkadaş, Hacı Abdullah Efendi'ye münakaşa ettikleri bir konuyu izah etmeleri için ziyarete gider. Yolda mola verdiklerinde merkeplerden biri başkasının ekinlerinden yemeye gider. Merkep sahibi merkebe müdahale edip alıkoymadığı gibi “Evliya denilen bir adama gidiyoruz. Gerçek veliyse merkebi ekine vardırmasın.” der. Bu yaşadıkları hadisenin ardından istirahat ve yemeklerini tamamlayanlar yola devam etmiş. Hacı Abdullah Efendi dergâhına varınca bunları Şeyh Efendi kapıda karşılar. “İçeriye buyrun efendiler, bize hayli merkep güttürdünüz.” diye molada sarf ettikleri sözlerini hatırlatır (Şeyh Hacı Abdullah Efendi/Seydişehir).

Ariflerin iftihar, sırlar madeni, basiret sahibi, Abdal'ın Sultanı Akşehir'li Şeyh Sinaneddin-i Külâhdüz, birçok seyahatten sonra Konya'ya gelmiş ve Mevlâna ile görüşmüş. Bu görüşmesinde Mevlâna ondan Akşehirli Seyyid Mahmud Hayranî'yi “Ne haldedir, ne işle meşguldür?” diye sorar. O da “Onu, tüyleri birbirine karışmış bir tilki gibi, bir köşede oturmuş ve sizin âleminize karşı tamamıyla gözlerini kapamış bir halde buldum” der. Mevlâna hiçbir şey söylemez, sadece manidar bir biçimde gülümser. Şeyh Sinaneddin aylar sonra Akşehir'e gelince çarşıda Seyyid Mahmud'u görür. Seyyid Mahmud ona “Ey Şeyh Sinaneddin! Eğer biz başların başı ve hür insanların reislerinin sultanı zamanında bir tilki olursak canımıza minnet!” diye seslenince Şeyh Sinan kusurunu anlar ondan özür diler ve elini öper (Seyyid Mahmud Hayranî/Akşehir).

2.4.5. Gelecekte Olacakları Haber Verme

Hoca Ahmed Fakih, yanındakilere, ileride Konya'ya iki âlimin geleceğinden bahseder. Hatta bunların baba oğul olacaklarını bildirir. Oğluna Mevlâna Celaleddin denileceğini anlatır. İlim ve fende o kadar ileri olan bu iki bilginin şöhretlerinin kıyamete kadar süreceğini söyler. Başka bir efsaneye göre kendisinin onların Konya'ya ayak bastığı gün ebedi âleme göçeceği bilgisini dervişleri ile paylaştığı rivayet edilir.

Gelecekte olacakları haber verme motifli diğer bir efsanede ise ayrılık zamanının yaklaştığını anlayan dervişler, Hoca Fakih'ten ulu bir kimseye işaret vermesini söylerler. Bâki âleme göç ettikten sonra şeyhsiz kalmak istemezler. Hoca Fakih de sağ

elinde beni olan Acem tarafından Harun adlı bir velinin geleceğini söyler. Seyyid Harun Veli'nin Konya'ya geleceğinden yıllar önce haber vermiştir.

Son dönem Osmanlı velileri arasında devlet adamlarına gelecekte alacakları unvanları müjdeleyerek onların gönlünü kazanan evliyalardan biri de Şeyh Fazıl Hüseyin Efendi'dir. Gemiyanogulları'ndan Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa'ya İstanbul'da iken adliye nazırı ve sadrazam olacağını müjdelemiş, bu müjdesi tahakkuk edince Paşa'nın Şeyh Efendi'ye bağlılığı artmış. Şeyh, Paşa'ya evvelce Konya'ya vali olarak geleceğini de söylemiş; fakat Paşa, Konya yerine Ankara valiliğine tayin edilmiş. Şeyh Fazıl Efendi'nin kerameti bu suretle küçük bir değişiklik ile yerine gelmiştir. Söylemez Konağı bu sebeple Paşa tarafından yaptırılmıştır (Uz, 2013: 300).

2.5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Ulu kimselerin Allah (c.c), Hz. Peygamber başta olmak üzere diğer peygamberler, Hızır Aleyhisselam ve meleklerle görüşebildiğine ya da onların ruhaniyetini görebildiklerine inanılmaktadır. Hz. Mevlâna ve Şems buluşmasındaki ilk olanlar da bize bu düşüncelerin kaynağını, yaygınlığını anlatmaktadır. Şems Mevlâna'ya şöyle bir soru sorar:

“Hz. Muhammed mi büyüktür, Beyazıd-ı Bistami mi?” sorduğu sorular karşısında aldığı cevaplarla Şems kendinden geçer. Yere düşüp bayılır (Eflaki, 1973b: 79-80) (Menkıbenin metni için Şems Türbesi bkz)

Bu hadise evliyaların derecelerini ve mistik âlemdeki sınırlarını bizlere göstermesi açısından dikkat çekicidir. Seyyid Harun Veli, Küpe Dağı eteklerine geldiğinde bir ışık şeklinde varış noktası ona gösterilir. Şehrin kurulacağı alan, şehirdeki bütün semtler ilahî güç tarafından Seyyid Harun Veli'ye bildirilir. Tecelli eden görüntüye göre şehrin vaziyeti şöyledir:

Kurulacak şehrin kible tarafında bir ulu kapısı (Bab-ı Muhammedî) vardır. İçinde de bir mescit ve orada Hz. Peygamberin mübarek ruhaniyeti ve eshab-ı güzîn oturmaktadır. Sonra o nurun (ışık) poyraz tarafına bakarlar. Burada da bir kapı (Hızır Kapısı veya Pazar Kapısı) ve içeride bir mescit olup Hızır Aleyhisselam ile bütün

peygamberlerin ruhları olduğunu görürler. Batı tarafında da bir kapı (Evliya Kapısı- Keçi Kapısı) bulunmaktadır. Burada Seyyid Harun Veli'nin büyük dedesi (Veysel Karani) başta olmak üzere bütün evliyaullahın ruhaniyeti müşahade edilir. Bütün olağanüstülüklerle bir arada şahit olan Seyyid Harun Veli, beraberindekilere gördüklerini anlatıp şehrin kurulacağı yeri işaret eder (Ayaz, 1993: 32).

2.5.1. Peygamberi Görme Onun Tarafından İrşat Edilme

2.5.1.1. Açıktan Açığa Görme

Seyyid Harun Hazretleri bulut rehberliğinde menzile doğru yol alırken varacakları noktaya yaklaştıklarında karşılarında bir nur belirir. Burası onların şehir kuracakları yerdir. Bu şehrin kible tarafında bir ulu kapı varmış ve içinde bir mescit bulunuyormuş. Burada Hz. Peygamber efendimizin mübarek ruhaniyeti ve eshab-ı güzün oturmuş görünüyordu. Bunu gören Seyyid Harun Veli kendisinden geçmiştir (Ayaz, 1993: 32).

Medine'de Harem muhafızı olarak bulunan Hacı Beşir Ağa, Sultan I. Mahmud'a Harem-i Şerif'te yaşadığı ilginç bir olayı anlatmıştır. Bu hadiseye göre gece kimsenin olmadığı saatlerde Cibril Kapısı'ndan birinin geldiğini ve bu merakının zamanla nasıl geçtiğini uzun uzun anlatır. Bu menkıbeye göre Hadimli Şeyh Muhammed Said Efendi şerh etmekte olduğu İmam Birgivi'ye ait "Tarikat-ı Muhammediyye" adlı eserde bazı hususlarda tereddüde düştüğünü ve açıklığa kavuşturmak için bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisinden öğrenmek için buraya geldiğini anlatır (Muhammed Said Hadimî/Hadim).

2.5.1.2. Rüyada Görme

Değirmenlikli (Derebucak) Yahya Efendi, Seydişehir'de Hacı Abdullah Efendi'nin en gözde talebelerinden biridir. Yahya Efendi'nin de aralarında bulunduğu bir derslikte yarınki dersi çalışmaları için Şeyh Efendi talebelerine ödev vermiş. Ancak bu ders kolay bir ders değilmiş. Hacı Abdullah Efendi de zorlanmaktaymış. Ders bitmiş ve talebeler dağılmış, akşam Yahya Efendi çok çalışmış; fakat konuya vakıf olamamış. O gece rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v) Efendimizi görür. Resulullah o gece Yahya Efendiye yarınki zor konuyu öğretmiş. Hemen uykudan kalkan Yahya Efendi dersini yazmış ve "Yarın sınıfta bir horozlanayım!" diye düşünmüş. Sabah olunca talebeler

toplanmış ve Hacı Abdullah Efendi kürsüden derse giriş yapmış. Yahya Efendi'ye dönerek "Sen sus, seni gören beni de gördü!" deyivermiş. Yahya Efendi'nin sevinci kursağında kalmış (Gülbüz, 2007: 46-47; Yıldız, 2015: 95).

2.5.2. Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme

Allah dostu olduğuna inanılan kimselerin dostları, meclis arkadaşları, rehberleri vb. arasında olağanüstü varlıklarda bulunmaktadır. Burlar içinde Hızır en başta gelmektedir.

Kirmani'nin Konya'da bulunduğu bir vakitte halk Hoca Ahmed Fakih'i şeyhine şikâyet eder. Müslüman halk Ahmed Fakih'in kendileri ile ilgilenmesini beklerken o gayrimüslimlerle dost olmaktaymış. Bir defasında Frenk kıyafetli bir atlının elini eteğini öptüğünü gören halk buna çok kızar. Tüm bu olanları Evhadüddin Kirmani'ye anlatınca Şeyh, O'nun manevi sarhoşluk vaktinin çok olduğu ve görüşmüş oldukları Frenk kıyafetli atlının da Hızır olduğunu söylemiştir.

Hızır ile en çok görüşen velilerden birisi de Lâdikli Ahmet Ağa'dır. Onun Hızır'la tanışması Kanal Cephesinde bir asker olarak savaştığı yıllara rastlamaktadır. Ahmed Ağa savaşta yaralanır. Düşman savaş meydanında yaralı askerleri bile süngüleyerek öldürürken Ahmed Efendi şehid bir askeri üzerine çekerek kendini korur. Meydanda canlı kalmadığından emin olan düşman askerleri giderler. Yaralı, aç ve susuz bekleyen Ahmet Efendi'nin yanında beyaz atlı biri peyda olur. "Ahmet Ağa, ver elini!" diyerek onu Kudüs'teki Sahra Hastanesine götürür. Bu Hızır aleyhisselam imiş. Bunu sonradan anlamışlar. Çünkü Sahra Hastanesine Kudüs'e gelmenin zaman ve vasıta olarak imkânı yoktur. Ahmet Efendi'nin Hızır ile olan dostluğu burada başlamıştır. Hocasının gelmesi bir ara çok gecikmiştir. Uzun zaman olmuştur Hızır'ı görmeyeli. Hasretinden yazdığı şiirde bu duygularını dile getirir. Lâdikli Ahmet Efendi hocasının Hızır olduğunu söylemiş. Onunla kırk yıl arkadaşlık yapmış. Onu anlatırken şöyle dermiş: Hocamı yedi adım geriden takip ederdim. Hocam yüzüme baktığı zaman yüzümün rengi solardı. Hocam bana: Hüdâi! Ben çok evliya ile arkadaşlık yaptım. Sendeki hali görmedim. Dediginde mahcubiyet ile "Ben de bir şey yok çobanın birisiyim!" dermiş. Hızır (a.s), Lâdikli Ahmet Ağa'nın bildiği her şeyi öğrendiği kişidir (Lâdikli Ahmet Ağa/Sarayönü).

2.5.3. Başkalarına Göremeyecekleri Olağanüstü Şeyleri Gösterme

Eşrefoğlu Mehmet Bey ile Seyyid Harun Veli'nin dostlukları ve muhabbeti bilinmektedir. Bunların dönemin değerli bilginlerinin de katıldığı saatlerce veya günlerce süren sohbetleri olurdu. Bunlardan birinde cemaate Seyyid Harun Veli, “Gözlerinizi yumun!” dedi. Hepsi gözlerini yumunca Harun Veli'yi çok yüce makamlarda gördüler. Bunlar bir titreme ile gözlerini açtılar. İkinci kere “Gözlerinizi yumun!” dedi. Bu defa da cemaate cenneti müşahade ettirdi (Ayaz, 1993: 42).

Hacı Abdullah Efendinin cenazesi yıkanıp kefenleneceğinde ortaya çıkan hadise şöyledir: Şeyhin cenazesi yıkanmadan önce bekleyen müritler “Tuhtlu Hacı Mustafa Efendi yıkasın” diye bir ses işitirler ve cenazeyi o yıkar. Daha sonra dervişler memleketlerine dönerken Hacı Merdan Efendi yol arkadaşı Hacı Mustafa Efendiye, “Bak hele Mustafa! Bu kadar şeyh arasında görev bana verildi diye sevinip böbürlenmeyesin. Gurura kapılmayasın. Cenazenin çevresinde meleklerden ayak basacak yer yoktu. Kimse yerinden kımıldayamadı. Sen bir şey görmediğin için bu görev sana verildi” dediği rivayet edilmektedir (Yıldız, 2015: 15).

Zevle Sultan Mescidi için anlatılan bir menkıbede Sadreddin Konevî'nin oğlu Sadeddin Çelebi keramet ehli kimselerden olduğunu, bu mescidin inşası esnasında ortaya kaymak zorunda kalmıştır. Çünkü Musalla'ya hocası Şeyh Sadaka'dan ders almaya gelip giderken bu mescidin mihrabının kiblesinin doğru tayin edilmediğini görür. Mimarbaşını yanlışlığı düzeltmesi için uyarsa da çocuk diye kâle alınmaz. Bir çocuğun bu işi bilemeyeceğini söyleyerek ustalar hatayı kabullenmezler. Sadeddin Çelebi hatada ısrar edenler karşısında keramet izhar edip onlara Kâbe'yi gösterir. Böylece hatadan dönülür ve mescidin kiblesi düzeltilir (Zevle Sultan Türbesi/ Selçuklu).

2.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri

2.6.1. Ölüyü Diriltme

Mevlâna Cami'ye atfedilen bir menkıbeye göre kadının biri elinde kör bir kız çocuğu ile Şey Efendi'ye gelir. Ona “Efendi Hazretleri bu benim kızımdır. Sizin de gördüğünüz gibi kızım âmâdır. Yapmadığım ilaç kalmadı. Kapınıza sarıldım. Derman sizdedir dediler, geldim. Dua buyrunuz, kızımın gözleri açılsın!” der. Mevlâna Cami de

kadına “Hanım! Ben İsa Mesih değilim ki O, hastalara şifa dağıtır, ölüleri diriltirdi.” Ancak kadının haline çok üzülür Allah’a dua eder. Bir nida duyulur “Ölüleri diriltir, hastalara şifa veren İsa değil Allah teâladır.” Pişmanlık duyan şeyh hazretleri başını eğer, af diler. Doğrulduğunda görür ki kızın gözleri açılmıştır.

İbrahim aleyhisselam şahsında Kur’an-ı Kerim’de bütün insanlığın zihninden geçen bir soru sorulmaktadır: “Ey Rabbim, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster.” “Allah da yoksa inanmadın mı” der. İbrahim Peygamber: “Hayır, inandım ama kalbimin mutmain olması için iyice görmek istedim” dediğinde Allah O’na “Dört cins kuş yakala onları kendine alıştır, sonra iyice kesip doğra bu parçaları farklı dağa koy, ardından onları çağır, sana koşa koşa geleceklerdir!” diye buyurdu (Kehf Sûresi, 18/260). Ayet-i Kerime’de İbrahim aleyhisselam özelinde bütün insanlara dirilme olayının bir örneği verilmektedir.

2.6.1.1. İnsanı Diriltme

Konya’da taun hastalığının yaygın olduğu bir vakitte Pir Âbi Sultan’ın üç çocuğundan ikisi bu illetten vefat etmiştir. Diğer de hastalıkla pençeleşir. Birkaç gün yattıktan sonra o da can verir. Pir Âbi Sultan’ın hatunu üzüntüden saç baş yolup feryat figan etmektedir. Hatununu evlat acısı içinde varlık gayesini unutmuş bir halde gören Pir Âbi Sultan, dışarı çıkıp teneşirde yatan oğluna “Kalk, oğul!” der ve evladını diriltir. Elinden tutup anasına götürür (Pir Ebi(Âb) Sultan/Meram).

Mevlâna’nın hizmetinde neyzenbaşılığa kadar yükselmiş bir müridi vardı. Mevlâna onu çok severdi. Neyzen bir gün ansızın hastalanıp öldü. Mevlâna hazretlerine durum haber verilirken dervişler de cenaze hazırlama işlemleri ile ilgileniyorlardı. Mevlâna kapıdan içeri girip “Aziz dost Hamza kalk!” deyince neyzen “Destur!” diye ayağa kalkıp ney üflemeye başladı. Bu olaya şahit olan bir Rum Müslüman olmuş (Eflaki, 1964/I: 223).

2.6.1.2. Hayvanı Diriltme

Pir Esad Sultan’ın kedilere karşı olan sevgisi, adının halk arasında Pisili Sultan olarak yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Sandukasının yanındaki küçük ahşap sandukanın onun kedisine ait olduğu söylenmektedir. Halk arasındaki bir anlatmaya göre yılan Pir Esad

Sultan'ın sütüne zehrini bırakır. Kedi Pir Esad'ın bu sütü içmesine engel olur. Bir rivayete göre kedi, kabı devirerek sütün yere dökülmesini sağlamış, pirin içmesine engel olmuştur. Bir başka anlatmada ise kaptaki sütü Pir Esad Sultan'dan önce kedi içmiş, zehirlenerek ölmüştür. Kedinin Pir Esad tarafından diriltip diriltilmediği ile ilgili bir efsane tespit edilememiştir. Ancak ilk hikâyenin sonunda Pir Esad Sultan, kedisi ölünce yanına defnetmelerini vasiyet ettiği söylenir. Cami cemaatinden bazılarının söylediklerine göre “Allahü âlem” zehirlenmesin diye sütü içince kedi ölür. Pir Esad Sultan keramet göstererek kediyi diriltir. Kendisinden sonra vefat eden kedisinin de yanına defnedilmesi için vasiyet eder (Pisili Sultan/Karatay).

2.6.2. Kemiklerden Diriltme

Velilerin kerametlerini anlatan menkıbelerin kaynakları arasında İslam öncesi dönemde “Atalar Kültü” ile Şamanizm; İslami dönemde de Kur'an-ı Kerim ve hadisleri gösterebiliriz. Ayrıca bunlara destani ve mitolojik unsurları da ilave edebiliriz. Yaratılış efsanelerinin kaynağı olarak da din ve mitolojiyi görmekteyiz. Canlıların yaratılışı, din ve mitolojinin efsaneleşmiş şekliyle izah edilir. Tarihi efsane diye adlandırdığımız efsanelerin kaynağında tarihi hadiseler ile bazı destani unsurlar vardır. Bunların arasına halkın hayal gücünü de ekleyebiliriz. Kemik, Türkler tarafından hem İslam öncesi dönemde hem de İslami dönemde vücudun en devamlı unsuru olarak kabul edilmiştir. Şamanist Türkler, ölümsüz olan ruhun kanda ve kemikte olduğuna inanırlardı. Ölen insanın diğer dünyada yaşamını sürdürebilmesi için vücudun olduğu gibi muhafaza edilmesine gayret gösterirlerdi (Karadavut, 1994: 232).

Kemik, eski çağlardan beri bazı kavimlerin inançlarına göre ölümsüz olan ruhun bulunduğu yerdir. Bu sebeple aralarında Türklerin, Moğolların, Finogurların da bulunduğu bazı kavimler için kemik, saygı duyulan bir nesne olarak telakki edilmiştir. Özellikle kurban edilen hayvanların kemikleri bunun için titizlikle muhafaza edilmektedir. Bu uygulamanın temelinde yeniden dirilişin kemikler üzerinden olacağı inancı yatmaktadır. Bir Gagavuz efsanesine göre Hz. Âdem, oğullarını evlendirecek kız temin etmek için bazı hayvanların kemiklerini bir araya toplamış ve Allah'a dua ederek bu kemiklerden kızların yaratılmasına vesile olmuştur (Ocak, 2015: 170).

Kemiklerden diriltme motifiyle ilgili olarak derlediğimiz menkıbeler arasında Kuzucu Sultan menkıbesi öne çıkmaktadır. Kuzucu Sultan, kesilen kuzunun kemiklerini bir araya getirip dua ederek kuzu diriltilmektedir. Bu menkıbede “kemikten diriltme” ermişliğin bir kerameti olarak sunulmaktadır. Mürşitler (Nasreddin Hoca, Kul Nesimi, İbrnü'l-Arabi) kesip yedikleri kuzuyu canlandırmak için hep beraber dua ederler. Bir rivayete göre duayı hatırlayamadıklarından, bir rivayete göre de kuyruk kemiğini yerine koymayı unuttuklarından dolayı kuzuyu diriltemezler. Neticede ne yaparlarsa yapsınlar kuzuyu diriltemezler. Sonunda da Şeyhlerinin bedduasını alırlar (Kuzucu Sultan/Doğanhisar).

Kemiklerden dirilme motifi ile ilgili olarak kaynaklarda iki menkıbeden bahseden A. Yaşar Ocak bunlardan birini Hacı Bektaş menakıbında diğerini de Sultan Şucaeddin menakıbında zikretmektedir. Halk arasında anlatılan bir menkıbede Yavuz Sultan Selim Han Çaldıran Seferi'ne giderken yolda misafir oldukları bir çoban Yavuz ve ordusuna sürü içinden kestiği koçları pişirir. Çoban, sonra bu koçların kemiklerini bir araya toplar. Dua ederek herkesin gözü önünde koçların diriltir. Bir tanesi topallar. Çoban kemiklerden birinin eksik olduğu için koçun topalladığını söyler. Şaşkınlığını gizleyemeyen Yavuz, sakladığı kemiği verir (Ocak, 2015: 174).

Allah'ın veli kullarına ihsan ve inayeti olarak kabul edilen evliya kerametlerinin benzerlerine peygamberler tarihi ve Kur'an-ı Kerim'de rastlamaktayız. Üzeyir Peygamber için zaman yüz yıl durdurulurken onun dışındakiler için hayat devam etmiştir. Kehf Sûresi'nde Ashab-ı Kehf için de dört yüz yıl bir mağarada uyutulduklarından haber verilmektedir. Bu kıssada anlatılan gençler ve köpekleri dört yüz yıl uyurken Üzeyir (as)'ın eşiği ölmüş ve geriye kemikleri kalmıştır. Geriye kalan bu kemiklerden insanlara ibret vesikası kılmak için kemikleri yerli yerine getirip kemiklere et giydirdikten sonra Allah onu eski haline getirmiştir (Elmalılı, C.I/884).

2.6.3. Vücut Arızalarını Giderme

Seydişehir kurulurken ilk önce yapılan binalardan bir camidir. Camii inşaatında canhıraş bir şekilde çalışanlardan Akça Baba'nın çok çalışmaktan dolayı sırtı nerede ise yara açılmış gibi sızlamaktaymış. Seyyid Harun Veli Hazretleri, sırtını sıvazladığı

zaman sırtındaki acıların kaybolduğunu anlatırmış (Ayaz, 1993: 36). Cami inşaatında çalışanlardan herhangi biri de aynı ağrıları yaşasa Seyyid Harun Veli'ye giderrmiş.

2.7. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

2.7.1. Az Yiyecekten Çok Kişiyi Doyurma

Kitabi dinler kaynaklı bir motiftir. Hristiyanlar arasında yaygın olarak anlatılan aziz menkıbelerinde sık sık karşımıza çıkar. İncil'de (Markos/6: 30-44, Luka/9: 10-17, Matta/14: 13-21) anlatılan beş somun ekmek ve iki balıkla doyan beş bin kişinin hikâyesi bu örneklerdendir (Kuşak, 2016). İslam öncesi inançların motiflerini İslam'dan sonra da kendi yapısına dönüştürerek devam ettiği ifade edilmektedir (Ocak, 2015).

Dedemli Kasabası'ndaki bir anlatıda Selçuklu devrinden Cumhuriyet devrine kadar vergi alınmayışının geçmişinde bu keramet olduğu ifade edilir. Selçuklu komutanı ile beraberindeki ordusu Dedemli'ye gelir. Komutan askerlerinin atları için yem ister. Köyde çalınmadık kapı kalmaz. Buna rağmen sadece bir teneke buğday toplanabilmiştir. Komutan kızgındır; nasıl olur da koca köyden bir teneke buğday çıkmıştır. Atların nasıl doyurulacağı bilinmez. Seyyid Bayram Hazretleri komutana “Doyar evladım, doyar!” dediyse de komutan inanmaz. Sabah olunca bütün atların doyduğunu; ancak önlerindeki buğdayın hiç eksilmediğini görürler (Seyyid Bayram Veli/Hadim). Genelde az yiyecekten çok kişiyi doyurma şeklinde karşılaştığımız bu motifin bir istisnasını burada görmekteyiz. Burada yiyecek arpa, buğday yemdir. Doyması gereken de Selçuklu askerlerinin atlarıdır. Bu velinin kerameti sayesinde hem köylünün yüzü ağarmıştır hem de beyan edilene göre köy asırlarca vergiden muaf tutulmuştur.

Dede Molla ile Yavuz'un bir rivayete göre Mısır, bir rivayete göre ise Bağdat seferine giderken yolu Çumra'da Dede Molla'nın köyünden geçer. Her iki rivayette de Dede Molla tarlasında işinin başında çalışır. Bir anlatıda Yavuz karşısındaki bu kişiye latife olsun diye “Açız, yiyecek neyin var?” dediğinde o da iki taş üstünde ocakta tencerede pişmekte olan pilavı gösterir. Buna gülümseyen Sultan bu kadar çok askere bir tencere pilavın nasıl yettiğini hayretler içinde görür. Sonunda bu kimsenin sıradan biri olmadığını bir veli olduğunu anlar. Diğerinde ise Yavuz Sultan Selim bostanında

alışan ihtiya selam verip biraz muhabbet eder. İhtiyar, yanındaki çocuğa bostandan bir kavun koparıp gelmesini söyler. Sultan ve askeri uzun yoldan gelmiştir, susuzdur, diye onlara bir tane kavun keser. Yavuz, Taşkın Baba'ya "Baba bu kavundan kim doycak, bundan ne olur?" der. Molla, "Hele buyrun, bir yiyin bakalım!" der. Padişahın yanındaki tüm paşalar, beyler, sultanlar, askerler bu tek kavunu bitiremezler (Dede Molla/ Çumra-Dedemoğlu)

2.7.2. Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe, Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

Halkın evliya olarak kabul ettiği kişilerin insanları kötülüklerden koruduğuna inanılmaktadır. Menakıbnameelerde bu motifi  türlü görebiliriz: Yanlarında iken kötülüğe düşmekten kurtarma, yanlarında olmadığı halde gözlerine görünerek kötülüklerden kurtarmak ve rüyalarına girerek ikaz edip uyarı yolları ile insanları kötülüğe düşmekten koruma.

2.7.2.1. Rüyalarına Girerek

Memiş Efendi'nin müritlerinden biri slukunu tamamlamadan, sabretmeyip mizasız olarak memleketine döner. "Gitme!" dedilerse de dinletemezler. Memleketinde iken amansız bir hastalığa yakalanır. Bir gece rüyasında hazreti yanında görür. şeyh Efendi elinde bir kazma ile hastalığa sebep olan illeti karnından söker atar. Sabah uyanınca derdinden eser kalmamıştır (Memiş Efendi/Seydişehir).

2.7.3. Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma

Halk inançlarında velilerin dara düşenleri zorluklardan kurtardığına inanılmaktadır. Veli ve mürit arasındaki mesafenin bir önemi yoktur. Her vakit ve koşulda evliyaların koruyabileceklerine ve felaketlerden, tehlikelerden koruyabileceklerine inanılmaktadır. Bu olağanüstü hadisenin nadir de olsa veli mürit ilişkisi dışındaki kişiler ve veli arasında gerçekleştiği de anlatılmaktadır.

2.7.3.1. Çok Uzaklardan Müdahale İle

Seyyid Bayram Veli Hazretlerinin yüceliğinden, dertlere derman olduğu ve şifa kapılarının açık olduğundan bahsedilirmiş. Bu söylentileri duyan ve hastalığına bir türlü çare bulamayan bir kadın, derdine derman bulmak için Seyyid Bayram Hazretlerinin yanına gitmeye karar verir. Halis bir niyetle Seyyid Bayram hazretlerini görme

arzusuyla Alanya'dan atına biner ve süratli bir yolculuğa çıkar. Atıyla birlikte geçit vermez dağları aşıp giderken yolun çok dar ve uçurum bir yerinde yine kendisi kadar hızla gelen bir atlı ile karşılaşır. İkisinin yan yana geçemeyeceği gibi artık durmaları da imkânsız görünmektedir. Atın bir ayağının uçurum tarafında boşta kalması üzerine kadın, can havli ve Seyyid Bayram Veli'ye olan halisane duygularıyla “Yetiş Bayram Seydi!” der... Allah'ın izni ile her iki at da oradan yan yana geçer. Kadın yaşadığı olayın tesiri ile köye gelir. Seyyid Hazretlerinden dua ve himmet alarak geri döner. Bu olaydan bir süre sonra dedemiz Hakk'ın rahmetine kavuşur. Acılı haber dilden dile, kulaktan kulağa hızlıca yayılır. Haberi duyan kadın çok üzülür ve kabrini ziyaret etmek için atıyla birlikte hemen köyün yolunu tutar. Burada başından geçen hadiseyi millete anlattığında Seyyid Bayram Veli'nin omzundaki nal izinin ve sohbet esnasında çektiği acının sırrı ortaya çıkmıştır artık (Seyyid Bayram Veli/ Dedemli).

2.8. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

Kutsalın dokunulmazlığı vardır. Kutsal etrafında oluşan “dokunma”, “test etme”, “kutsaldan bir nesne alma” gibi yasaklara uymayanların cezalandırılacağı görülmektedir. Bu hükmü ihlal edenlerin bazen yatır canlı mı diye bir test ediş, bazen veliliğini kabullenmeyişi, kimi zamanda kutsala ait bir eşyayı alış veya kutsala ait olana zarar veriş neticesinde bu fiilleri, eylemleri yapanların cezalandırıldığı görülmektedir.

2.8.1. Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendine Tabi Kılma

Veliler arasında geçen üstünlük sağlamanın bir boy ölçüşme aracı olmadığını bilmekteyiz. Bazı menkıbelerde az da olsa yarışma motifleri görülmektedir. Ancak bunun temelinde kazanma ya da kaybetme yoktur. Keramet sahibi bir zat, kendisinin gücünü başkalarına da, özellikle başka keramet sahibi kişilere de göstermek ister. Ancak, keramet sahibi “öbür” zat, daha zor bir işi keramet olarak gösterince ilki bu durumu saygıyla karşılar ve onun kendisinden daha üstün olduğunu kabul eder.

Metinlerimizde bu durum genelde canlıyı kendine binek edinen zat, “öbür” zattan af diler, cansızı binek edinenin velinin eline kapanır (bkz. Saim Sakaogolu, 2013: 218-227). Hadimî Hazretlerinin kerameti ile ilgili vereceğimiz örnekte padişah, sadece İstanbul'un din adamlarını ve âlimlerini meclisine davet eder.

Şöhreti Konya'dan başkent İstanbul'a padişahın kulağına kadar ulaşan Hadimî Hazretleri padişah tarafından payitahta davet edilir. İstanbul uleması da davet edilir. Bu davette Hadimi Hazretleri huzurda bir ders tertip edecektir. Ancak ulemadan bazı kimselerin nefesine bu hadise ağır gelir. "İstanbul'da bu kadar meşhur âlim varken bir Anadolu'lu da kim oluyor ki ders verecek!" diye söylenirler ve kendi aralarında anlaşır. Öncesinde hazırladıkları zor soruları yeri ve sırası geldikçe, ders esnasında, Hadimi Hazretlerine soracaklardır. Onu huzurda sıkıntıya sokup cevap veremeyeceğini düşündükleri bu sorular sayesinde padişahın gözünden düşürüp rezil edeceklerdir. Ancak sonuç hiç bekledikleri gibi olmaz. Her soruya malumatlı cevaplar veren Hadimi hazretlerinin derecesi padişah nazarında bir kat daha artmıştır.

Ayasofya Camii'nde yapılan bir vaazda meşhur âlimlerin yanında bir de Hristiyan müsteşrikle Hadimi hazretlerinin karşı karşıya getirildiği rivayet edilir. Yine aynı maksatla yani Hadimi Efendi'yi zor sorularla hakir düşürmek amacıyla kurgulanmış bir imtihandır. Hristiyan âlim üç soru sorar sorduğu her soruya malumatlı ve ikna edici cevaplar veren Hadimî hazretlerine sıra gelince daha ilk soruda Hristiyan âlimin dili tutulur. Sorulan sorulara cevap veremez. Bu hadiseden sonra Ebu Said Muhammed Hadimî, padişahın ve bütün âlimlerin takdirini kazanır, onların nazarında dereceleri bir kat daha artar (Ebu Said Muhammed Hadimî/Hadim).

2.8.2. Hasımlarını Beddua Ederek Muhtelif Şekillerde Cezalandırma

2.8.2.1. Aniden Öldürerek

Seyyid Harun Veli, Küpe Dağı yakınlarına geldiğinde Karaviran Kasabası halkı onun veliliğinden kuşkulandır. Sanki onu veli olarak kabul etmezler. Bu sebepten onu kendilerince bir imtihana tabi tutarlar. Diri bir kişiyi kilime sararak ölü diye musalla taşına koyarlar. Sonra da Seyyid Harun Veliden cenaze namazını kıldırmasını isterler. O da "Ölü niyetine mi, diri niyetine mi kılacağız?" diye sorunca, alaylı bir tavırla, "Hiç dirinin namazı mı kılınır; tabi ölü niyetine!" derler. Sonra kilime sardıkları adamın gerçekten öldüğünü görürler.

2.8.3. Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Kılıklarda Görünme

Seyyid Harun Veli Seydişehir'e varmadan önce, yol boyunca, İslamiyet'i tebliğ ederek menziline doğru yol alır. Bazı kâfirler ve eşkıyalarla mücadeleleri olur. Kervanın

önünden emniyet alarak giden Haydar Baba'nın iki dervişi eşkıyalar tarafından şehit edilir. Haydar Baba durumu Harun Veli'ye bildirir. Harun Sultan, kervandakilere “Siz yavaş yavaş geliniz. Ben önden gidiyorum.” der. Hiç yüz örtüsüz yürümeyen veli mübarek yüzünü açıp eşkıya üzerine yürüyür, korkuya kapılan kâfirler dağılıp kaçar (Ayaz,1993: 31).

Moğol askerlerinin kumandanı Konya'yı muhasara eder. Ancak rüyasında Mevlâna Hazretleri destarı ile Konya Kalesini kapatarak onu uyarır. Ona rüyasında “Ey adam, bu memleket bizim, senin ne hakkın var; eğer bir kimsenin burnunu kanatırsan seni mahfederim!” der. Keygatu Han kumandanlarını çağırıp durumu anlatınca, onlar da “Aynı rüyayı biz de gördük; ama korkumuzdan anlatamadık!” derler (Mevlâna Türbesi/Karatay). Mevlâna'nın içinde bulunduğu şehir ve toplum korkudan emin, kendini güvende hissetmekte ne kadar haklı olduğunu gösterir bir kerameti de Şam'a gerçekleşen seyahati esnasında ortaya çıkar. Kervanın yolunu eşkıyalar keser. Herkes korku içindedir. Mevlâna ise sükût halinde namaza durur. Eşkıya da hareketsiz bir şekilde kervanın karşısında durur. Oldukları yerden hareket edemezler. Mevlâna namazını bitirmez. Sonunda eşkıyalardan bir elçi gelir. Onlar da içine düştükleri duruma bir mana veremezler. Gelen elçi; “Siz nasıl bir kavimsiniz? Aranızda cinler mi var? Size karşı atlarımız bir adım bile atmıyor, kılıçlarımız kınından çıkmıyor!” diye sorar. Kervandakiler karşısındaki eşkıyaya nasıl bir gözle görüldüğünü bilmeseler de bu hadisenin Mevlâna'nın velayetinden kaynaklanan bir keramet olduğunu bilmektedirler (Mevlâna Türbesi/Karatay).

2.9. Diğer Motifler

2.9.1. Asa Atma

Menakıbnâmelerde “asa motifi”nin sembolik bir anlam ifade ettiğini görmekteyiz. Horasan erenlerinin, Rum abdallarının tekke kurdukları, dergâh yaptıkları yerlerin konumları genellikle asa atarak belirlenmektedir. Hoca Ahmed Yesevi kaynaklı bu motifi biz Konya'da Seyyid Harun Veli ile ilgili anlatılan menkıbede Seyyid Harun Veli'nin dervişlerine uyguladığını tespit ettik. Seyyid Harun Veli icazet verdiği dervişlerine gitmeleri gereken yerleri esasını atarak göstermektedir. Horasan'dan Diyar-ı Rum'a atılan asa, Rum'u birçok açıdan talep etmek anlamına gelmektedir. Bunun için kullanılan “asasını attı” deyimini kastedilen kişinin bahsedilen yere yerleştiğini ifade

etmektedir. Bulunduğu topluluktan ayrılan, yeni bir kolda yürüyen abdallar için de benzer anlamı ifade etmektedir. Böylece asanın atılması, yeni bir çağrı, yerleşmek gibi birden fazla işlevi içeren kavramsal bir alanı oluşturmakta veya kurmaktadır (Taşgın, 2013: 172).

Rivayetlere göre Dediği Sultan asasını atmış ve asa nereye düşerse oraya gideceğini söylemiştir. Mahmuthisar Köyü'ne asa atarak geldiği anlatılmaktadır.

Seyyid Harun Veli, dünya hayatının sonuna yaklaştığını görmüş ve yakınları ile son sohbetlerini yapmaktaymış. Bu halkalardan biri de dervişleri ile beraber olur. Talebelerini dört bir tarafa irşad vazifesi ile görevlendiriyormuş. Mahmud Seyyid Hazretleri'ni ise Alaiye'ye (Alanya) gitmesi hususunda vazifelendirir. Ancak onun şeyhini bu durumda bırakıp gitmeye gönlü razı değildir. Seyyid Harun Veli buna müsaade etmeyerek dervişine “İşte asamı atıyorum. Bu asa nerede karar kılar ise orada mesken tutasın!” diye emir verir. Mahmud Seydi Hazretleri'nin ağlayarak yola düştüğü rivayet edilmektedir (Ayaz, 1993: 50).

2.9.2. Sırrı İfşa Olanların Ortadan Kaybolması

Mevlâna Türbesi inşasında aşk ile çalışan bir garip Yunus vardır. Bu Yunus, Mevlâna'nın talebesi de olmuştur. Sonradan herkesin bildiği Yunus Emre olacaktır. Türbe inşasında gönüllü çalışan Yunus, yerden aldığı tuğlaları “Allah” diyerek fırlatır ve yerine yerleştirir. Bu durumu mimar bir seher vakti görür. Neticede sırrı ifşa olan Yunus, Konya'dan kaybolur.

Sadreddin Konevi'nin oğlu Muhammed, Musalla'ya derse gidip gelirken Zevle Sultan Mescidi inşa edilmektedir. Fakat mihrap tam olarak kibleye bakmamaktadır. Muhammed gelip giderken bu yanlışlığı mimara söylemişse de mimar bir çocuğun sözüne inanmaz. En sonunda bu duruma dayanamayan Muhammed, Kâbe'yi mimara gösterir. Bu çocuğun erenlerden olduğunu anlayan mimar pişman olur. Muhammed ise sırrı ifşa olduğu için kısa bir süre sonra ruhunu teslim eder.

2.9.3. Şeyh Tarafından Öğrencilerine veya Halka Felaket Musallat Etme

Bu motife biz aslında aynı anlatmanın farklı varyantları ile değişik kişiler için uyarlanan anlatmalarda rastlıyoruz. Allah'ın emirlerine karşı çıkanlar, peygamberlerine

itaat etmeyenler Allah'ın gazabından kurtulamamıştır. Peygamberler tarihi bu hadiselerin örnekleri ile doludur. Anadolu'da pek çok gölün oluşumuyla ilgili efsane bize bu motifi hatırlatmaktadır. Yoksul, kimsesiz fukara kılığındaki Hızır, kendine yardım etmeyen kimseleri ve onların bulunduğu köyü, kasabayı “Suya gark ederek!” cezalandırır.

Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli’de anlatılan menkıbelere göre, Şems ve Mevlâna’nın dostluğunu anlamayan devrin ulemalarından bazıları Konya’yı terk eder. Şehirde Cuma kıldırarak kimse kalmadığından Sadreddin Konevi Ahi Evren’e haber yollar. Ahi Evren Konya’dan ayrılan ulemayı geri dönmeleri için ihtar eder. Fakat onlar bu uyarıyı dikkate almazlar. Bunun üzerine önce bindikleri hayvanlar dizine kadar toprağa gömülür, sonra atlarından inip yaya devam etmek isterler. Bu defa kendileri göğüslerine kadar batar. Bu hadise üzerine gitmekten vazgeçip Konya’ya geri dönerler (Ocak, 2015: 261).

Kuzucu Sultan ve Hoca Fakih Ahmed başlıkları altında anlatılan hoca-öğrenci, şeyh-derviş ilişkilerini işleyen efsanelerde de bu motif dikkatleri çeker. Bu menkıbelerde şeyhinin sözünden çıkanların, çıkmamış olsa bile bir kenarda müdahale etmeden gülmenin (Nasreddin Hoca), muziplik veya şeyhin yaptıklarını şeyhten izinsiz tatbik etmenin başlarına ne tür felaket açtığını bulabiliriz. Şeyhin kuzusunu kesen talebelerinin başlarına şeyhin bedduasıyla başı kesilme (Muhiddin Arabî), derisi yüzülme (Kul Nesimi), kemikleri kaynatılma (Pir Ebi) gibi felaketlerin geldiği tespit edilmiştir.

Sarayönü’ndeki Aşçı Baba türbesi için anlatılan bir efsanede, yıkılan türbesi için velinin yöreye kahrettiği ve bu yüzden o yıl havaların kurak gittiğini dinlemiştik. Türbenin yeniden yaptırılması ile yağışlar başlar.

Alâeddin Cami’ndeki Sultanlar Türbesinin cenazeliğini gören bir kişi onların canlı olduğuna inanamamış. Bunu test etmek için iğneyi cesede batırmış. Onlarını cansız olduğunu düşünen bu adam ölünün yerinden doğrularak “Hay hıyanet, abdestimi bozdun!” demesi üzerine korkudan oracıkta ağzı yüzü eğilir. Şüphesinin cezasını ağır ödemiştir (Küçükbezirci, 2013: 294).

2.9.4. Uzun Süre Namaz Kılma

Konya’daki veliler üzerine anlatılan kerametlerden biri de onların uzun süreli namaz kılmalarıdır. Seyyid Harun Veli’nin Horasan’dan göç edip Konya’ya geldiğinde

iki rekât namazı iki yılda kıldığı rivayet edilir (Ergen, 1949: 14). Konya’da zaten yaklaşık iki yıla yakın bir zaman kaldığı düşünülünce soru işaretleri oluşuyor. Ancak Nasreddin Hoca’nın “Kazan Fıkrası”nı hatırlatmak isteriz. Menakıbnamelerde bu gibi pek çok olağanüstü gerçekliği tartışılır keramet motifleri olması doğaldır.

Hz. Mevlâna müritleriyle birlikte Şam seyahatine çıkar. Seyahat kervanı yolda üç kişilik bir eşkıya grubuyla karşılaşır. Herkes endişelenir, ne yapacaklarını şaşırırlar. Bir tek Mevlâna hariç, O da sükûnet içinde namaza durur. Karşılarındaki eşkıya grubu oldukları yerde kalakalır, hareket edemez. Mevlâna namazını bitirmez. İçlerinden bir elçi gelir konuşur ve durumu anlatır. Eşkıyalar geri dönüp gider (Mevlâna Türbesi/Karatay).

3. BÖLÜM

KONYA TÜRBELERİ ETRAFINDAKİ İNANÇ, UYGULAMA VE PRATİKLER

Tarihin ilk dönemlerinden bu yana insanlar, doğayı öğrenmeye, bilmediklerini tanımaya çalışmışlardır. Bunu yaparken de çözemedikleri veya olağanüstü gördükleri unsurları tanrısal olarak kabul etmişler. Kendilerince iyilik ya da kötülük yapabileceklerini düşündükleri varlıklarla iyi geçinmenin yollarını aramışlardır. Onları kızdırmamak için, kendi isteklerinin yerine gelmesi için dualar etmişler, kurbanlar sunmuşlardır. Dinsel, büyüsel, törensel işlemler uygulamışlardır.

Türk toplumunda türbelere gidenlerin neredeyse üçte ikisi kadınlardır. Türbeye giden erkeklerin de bazılarının eşlerine eşlik etmek için gittikleri sosyal bir gerçeğimizdir. Türbe ziyareti, geleneksel halk dininin kadınlar arasında daha yaygın olan pratiklerindendir. Bu mekanların kutsallığına izafeten sosyal bir paradigma oluşmuştur. Bu sadece türbede metfun kimse ile sınırlı değildir. Türbeye ait ağaç, türbenin çeşmesinden akan su, sanduka, toprak vb. tüm nesneler kutsalın içine alınmıştır. Bunlara zarar vermek veya ait olduğu yerden alıp sahiplenmek toplumda kabul görmez. Yapanların da mutlaka cezalandırılacağına inanılır. Sosyal yapı içinde türbelerin yatırla birlikte soyut bir takım hadiselerin hayat bulduğu mekânlar olarak toplumsal işlevler de yüklendiğini görmekteyiz.

Halk tıbbında hastalıklara karşı tedavi edici ve koruyucu gücü olduğuna inanılan yatırlar, mezarlar, tekkeler, türbeler vb. kutsiyet atfedilen çeşitli yerler ve kutsal mekânlar olmuştur. Türbeler var olduğuna inanılan mistik güçleri ile halk hekimliğinin günümüzde yaşayan uygulama alanlarından biri kabul edilmektedir.

Halk tababeti açısından ziyaretçiler için bu türbede yatanların kimliği elzem değildir. Hatta pek çoğunun da kimliğinin bilinmediğine saha çalışmalarımız sırasında bizzat şahit olduk. Ziyaretçinin nazarında işleyen “Anıtsal bir mezarda sıradan bir ölümlü yatmaz!” mantığı şüphesiz ki yanılmamaktadır. Gerçek kimliklerini bilmeden ulu saydıkları ölümlere veli, evliya, âbit, zahit, şeyh, baba, derviş vb. isim ve sıfatlarla

hitap etmektedirler (Başar, 1972b: 173). En önemli olarak görülen İslamla birlikte inanç dünyamıza giren “şefaât” ümidiyle insanların ziyaret sebepleri arasında bir ilişki kurulmakta ve türbelerdeki metfun kimselerin şefaâtçi olabileceğine inanılmaktadır. Türbelerde sandukanın yanında Kur’an okuyup dua etmek, uygun alanlarda namaz kılmak gibi uygulamaların merkezinde manevi taleplerin olduğu kanaatindeyiz.

Kutsal algısına bağlı olarak kutsiyetin (kutun) bazı unsurlara, mekân ve kişilere, atfedildiğini görmekteyiz. Mekân olarak incelediğimiz türbelerin ve burada metfun olan özel şahsiyetlerin yani evliya olarak kabul edilen zatların adı öne çıkmaktadır. Ancak bunların yanında kült merkezli, çeşitli dinler kaynaklı inanç ve ritüellerin yaygınlığına da şahit olmaktayız. Türbelerin etrafında ziyaret bağlamında, belirli zamanlarda bir yoğunlaşma görülsede, her vakit türbelerin bir “Fatıha okuyanı” bulunmaktadır. İnsanların kutsalla doğrudan temasını sağlayan türbeler bu yönü ile ziyaret esnasında yapılan uygulama ve dualarla insanların huzur buldukları veya huzur bulmak için gittikleri mekânlar haline gelmiştir.

Halk dindarlığında ziyaret mekânları önemli bir çekim merkezidir. Türbe, tekke, kümbet, yatır, mezar, zaviye ve dergâh gibi isimlerle isimlendirilen mekânlar, insanların ziyaret için gittikleri önde gelen yerler arasındadır. Sadece dua edip Fatıha bağışlamak düşüncesi ile ziyarete gidilebilir. Bunun yanında zikredilen yerler, “çaresiz kaldıklarını” düşünen insanlar için bir şifa kapısı hâline gelmiştir. İş bulma, kısmet açma, üniversite kazanma, hastalıktan kurtulma, borcundan kurtulma, derdinden kurtulma gibi çok çeşitli konularda dua edip istekte bulunmaktadır. Müslüman kimlikli insanların bu yerlere gitmesi “batıl inanç/hurafe” olarak görülmüş ve iyi gözle bakılmamıştır. Ancak gidenler, “evliyanın yüzü suyu hürmetine, onun hatırına” diye başlayan sözlerle yaptığına İslami bir dayanak sunmaktadır. Bir çeşit Allah’ın sevgili kullarını bir aracı veya günümüz dili ile referans olarak sunulmasını görebiliriz.

Bu bölümde incelemiş olduğumuz türbeler etrafında oluşan ve kısa örnekler sunduğumuz anlatıların tam metinlerine atıf yaptığımız ilgili kaynaklardan ulaşmak mümkündür. Ancak verilen örneklerde atıf yoksa Konya İli Türbeleri/... Anlatılar başlığı altında zikredildiği için tekrar olmaması adına vermemeyi uygun gördük. Bunun yerine şu şekilde atıf yaptık: [(Veli adı veya türbe adı/İlçe adı) Örnek: Ateşbâz Veli

Türbesi/Meram]. Verdiğimiz bilgilere “Çalışmada Ele Alınan Türbeler ve Etrafında Oluşan Anlatmalar/Uygulamalar” başlığını taşıyan dördüncü bölümünden tam metinlerine ya da daha fazla bilgiye ulaşabilmektedir.

3.1. Türbelerin Ziyaret Nedenleri

Anadolu’nun fethedilmesinde, buraların yurtlaşmasında ve İslamlaşmasında Selçuklu sultanlarının, Selçuklu emirlerinin, din adamlarının, gazi velilerin, erenlerin katkıları tartışma götürmez bir gerçektir. Halk, kendilerine bu yurdu vatan kılanları ebedileştirmek, onları unutmadıklarını göstermek adına türbelerini ziyaret etmektedir. Bunun yanında onların metfun bulundukları alanları, kullandıkları eşyaları, o türbenin içinde bulunan taşı, kayayı, toprağı, ağacı kutsal bilerek çeşitli objelere de mânâlar yüklemiştir. Konya türbelerinin ziyaret nedenlerini kendi içinde bir sıralamaya tabi tutacak olsak, ilk sırayı “vefa” duygusunun aldığını söyleyebiliriz. Resmi dinin baskısı, kentleşmenin etkisi ve modern çağın türbelerden medet uman anlayışı kabul etmeyişi hatta reddedişi ile merkezde kalan türbelerde ziyaret nedenleri farklılık arz etmektedir. Merkezde daha çok vefa borcu, teşekkür ve dua beklentisi ile ziyaretler gerçekleşmektedir. Taşradaki türbelerde ise uygulama açısından bir zenginlik dikkati çekmektedir. Türbelere birçok nedenle ziyaretler gerçekleşmektedir. Bunları tasnif ettiğimiz zaman şöyle bir yapıyla karşılaşırız: Çocuk sahibi olmak, şifa bulmak, kısmet açmak, iş bulmak, sınav kazanmak, zengin olmak, emzikli kadınların sütünün kesilmemesi veya çoğalması, çocuğu aydaşlıktan kurtarmak, velinin şefaatine nail olmak, manevî huzur bulmak, dua etmek, dilek dilemek, manevi huzur bulmak, günahlarından tövbe edip af dilemek, din ve devlet büyüklerine, evliyaların kabirlerinde bu kimselere Fatiha, Yasin okuyup hatim başışlamak. Bu toprakları vatan kılan, İslamlaştıran, ulu kimselere karşı okudukları Kur’an’dan sureler ve yapılan dualarla onlara duyulan vefa burcunu yerine getirmek.

Türbe ziyaretlerinde özel bir yönü ile anılan türbeleri kendi alt başlıkları altında ayrıca değerlendirmeyi, genel olarak tüm türbeleri kapsayan ziyaret nedenlerini ise bu başlık altında ele almayı uygun gördük. Bazı tekke ve türbeler ocaklık merkezi gibi ziyaret edilmektedir. Elbette bu türbelere farklı dua ve dilekler için de gidilmektedir. Araştırmada türbeye her geleni tespit etmek mümkün olmadığı gibi, ziyaretçilerin

gönlünden geçenleri de tespit etmek mümkün değildir. Biz, ancak onların dile getirebildiklerinden haberdarız. Bu belirtilenleri okuyanlarımız da “*Ben falanca türbede şöyle dua etmişim, şunun için gitmişim.*” gibi istifhamlar oluşması gayet tabiidir.

Türbe ziyaretlerinde en önemli sebeplerden biri dilekte bulunmaktır. Ziyaretçiler, türbede metfun bulunan kimselerin ölümlerinden sonra kendilerine şefaathane olacaklarına inanmaktadırlar. Bunun için fırsat buldukça türbeler ziyaret edilmektedir. Ziyaretlerdeki sıklık derecesi veliler ile olan dostluklarda, iletişimde doğru orantılı olarak kuvvetli bir bağ oluşacağı düşünülmektedir. Bu sebeple dileklerin gerçekleşme ihtimalinin kurulan rabıta ile gerçekleşebileceğine inanılmaktadır.

Elde edilen bulgulardan ziyaret nedenleri bağlamında bir genellemeye ulaşmamız güçtür. Bir türbe ziyaretinde sadece “falan isteği olanlar giderler” diyebilmek için o türbenin ocaklık işlevi de olmalıdır. Eskiden bu tip genellemelerin yapılabildiğini; fakat son dönemlerde bu fonksiyonların azaldığını veya tamamen kalktığını söyleyebiliriz. Birçok nedene bağlı olarak türbe ziyareti yapılmaktadır. Özel nedenlere bağlı olarak ziyaret edilen Konya türbeleri için şu örnekleri verebiliriz: Psikolojik problemleri olanların Avdan Tekkesi’ne, çocuğu olmayanların Bahaddin-i Veli Türbesi’ne, aydaş çocukların Mursaman Türbesi’ne, iç sıkıntısı olanların Afakan Tekkesi’ne, Ateşbaz-ı Veli Türbesi’ne, Boğmaca hastalığı, yürüyemeyen çocuklar için İmam Bagavi Türbesi’ne, bulguncuk hastalığı için Bulgur Tekkesi’ne, nezle (ingi) hastalığı için Burhan Dede Türbesi’ne, sütü kesilen kadınlar Ferhuniye Süt Tekkesi’ne, sıtma tedavisi için Pir Ebi Türbesi’ne, konuşamayan çocuklar Sadreddin Konevi Türbesi’ne, kara sevdaya tutulanlar Tahir ile Zühre Türbesi’ne gitmektedir. Özellikle bu türbelerin seçilmesi akla ocaklık geleneğini getirse de günümüzdeki ziyaretler açısından değerlendirirsek bir ocaklık geleneğinden söz etmemiz mümkün değildir. Böyle bir sınıflandırma yapmamıza engel durum ise başta günümüz insanının eğitimi, ikincisi geleneksel tıp yerine modern tıbbın yaygınlığı ve erişilebilirliği, üçüncüsü resmi dinin baskısı/yönlendirmesi olarak sıralayabiliriz. Bu durum türbelerin ziyaret edilmediği anlamına gelmemelidir. Konya türbeleri sürekli ziyaret edilmektedir. Planlı veya plansız gelen ziyaretçiler ve dilekler doğası gereği süreklilik ve değişkenlik arz etmektedir.

Yüzlerce, binlerce hatta milyonlarca⁷ ziyaretçisi olan türbeler için sınırlı sayıda isteğin ve araştırmacıya aktarılan, dile getirilen isteklerin sınırlı olduğu için örtüşmesi ya da tekrar etmesi kadar doğal bir şey düşünülemez. Bu noktadan hareketle bir türbeye günümüzde ocaklık vasfı yüklemenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. “Hangi türbeye niçin gidilir?”den ziyade “Türbelere niçin gidilir?” sorusunun daha yerinde olacağını ve araştırmamıza daha fazla katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Ziyaret yerlerine sevap kazanmak, Fatiha bağışlamak gibi genel amaçların yanında; çocuğu olmayanlar ve aydaş çocukların iyileşmesi gibi özel amaçlarla bazı türbelerin ziyaret edildiğini söylemek mümkündür. İnsanların türbelere gitme sebeplerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Şifa ile ilgili sebepler: Doğuştan veya sonradan meydana gelen bazı hastalıkların şifasına vesile olacağı inancı.
2. Çocuk ile ilgili sebepler: Ailenin çocuk sahibi olma arzusu, yaşamayan çocukların yaşatılması niyeti, huysuz çocukların uslanması, uyurken altını ıslatan çocukların iyileştirilmesi isteği, çocuğun aydaşlıktan kurtulması.
3. Ekonomik beklenti ile ilgili sebepler: İş sahibi olma, iş yeri sahibi olma, işinde unvan alma, ev sahibi olma, araba sahibi olma, piyango çıkması, zengin olma, ürünlerinin bol olması gibi maddi beklentiler.
4. Kısmet ile ilgili sebepler: Eş bulma, erkek arkadaşının evlilik teklif etmesi, sevdiğinin adını türbeye yazma.
5. Hayvan hastalıkları ile ilgili sebepler: Hastalanan at, inek gibi hayvanlarını türbe etrafında dua edip döndürmek veya türbeden toprak alıp hayvanın yiyeceği yeme katmak.
6. Aile ilgili sebepler: Kocanın içkiyi bırakması, kumarı bırakması, eve bağlanması, yakınlarla olan dargınlığın giderilmesi, aile içinde kaybolan huzurun geri gelmesi.

⁷ Mevlâna Türbesi Konya’da en çok ziyaret edilen türbedir. 7 Aralık 2014’ten itibaren girişlerin ücretsiz olduğu bu türbeyi her yıl milyonlarca kişi ziyaret etmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr/mevlana-muzesi-ziyaretci-rekoru-kirdi-25515495> Erişim Tarihi: 19.04.16)

7. Manevî sebepler: Allah'ın rızasını kazanmak, velinin şefaatine erişmek, evliyaya Fatiha bağışlamak, kendisinin türbede metfun olanlara karşı borçlu hissetme.
8. Eğitim ile ilgili sebepler: Sınav kazanmak, dersleri geçmek, iyi bir üniversite kazanmak.

3.1.1. Hastalıklardan Kurtulma ve Şifa Bulma

3.1.1.1. Aydaşlık Tedavisi

Anadolu'da halk arasında zayıf, çelimsiz, geçimsiz, iştahsız, huysuz olan çocukların aydaş adı verdikleri hastalığa tutulduklarına inanılmaktadır. Derleme Sözlüğünde aydaş “*Zayıf, cılız, bacakları çarpık, yaşına girmemiş çocuk, aynı ay içinde doğan çocuklar, anormal doğan çocuk, şaşı*” olarak açıklanmıştır (Derleme Sözlüğü I, 2009: 410). Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi özellikle yaylacılık geleneğinin devam ettiği Yörük-Türkmenlerin iskân sahalarında (Karasoy, 2008: 76) görülen aydaş/aydeş inancı Konya'nın özellikle taşra kısmında canlı bir biçimde yaşamaktadır. Aydaşlığın halk inançlarına göre sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: Annesini emen bir çocuğun annesi hamile kaldıktan sonra çocuk günden güne zayıflar, annesinden emdiği süt fayda vermez olur. Anne bunun farkına varınca çocuğu emzirmeyi bırakır, onu anne sütünden ayırır. Nazar değmesi veya kırkı karışmasından dolayı da aydaş olabileceğine inanılır. Çocuğu bu hastalığın etkisinden kurtarmak için aydaş aşı pişirmek, aydaş ocaklarına götürmek gibi bazı pratikler yapılmaktadır. Bu hastalığın sağaltmasındaki uygulamaların kökeninin inançlarla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Aydaş çocuk dikenli gül ağacının arasından ve kurtağzının iskeletinden geçirilir. Ocaklı kadın tarafından üç taş çatılıp üç yolun kesiştiği yerde aydaş çocuk için aydaş kazanı kurulur. Konya'nın dağ köylerinde delikli kayanın içinden üç veya yedi defa geçirilerek tedavi edilen aydaş olmuş çocuk ova köylerinde yedi Mehmetli evden toplanılan unla yapılmış ortası delik ekmeğin içinden çocuk üç defa geçirilerek tedavi edilir.

Türbeler ve yatırların sadece ziyaret yeri olarak değil aynı zamanda bazı hastalıkların ocağı olarak da ziyaret edildikleri görülmektedir. Bu inancın kökeninin tespitinin kesin bir ifade ile belirmenin zorluğunu vurgulayan araştırmacılar kök itibari ile Babil'e, Asur'a kadar uzanabileceğinden bahsederler. Yeryüzündeki hareketlerini gök

cisimlerine bağlayan Sabiî milletler, güneşin, ayın, yıldızların insan kaderi üzerindeki etkisinin olduğuna inanırlardı. Dolayısıyla ay etrafında oluşturulan inançlara göre Anadolu’da aynı gün doğan çocuklardan birinin gelişemediği, cılız ve hastalıklı olan çocuğun aydaş olduğu kabul edilir (Aydın vd., 2006: 132). Bunun için o çocuklar ocaklara, türbelere götürülür. Hoca Cihan Türbesi bu uygulamayı yerinde gözlemlediğimiz türbelerden biridir. Burası halk arasında Aydaş Tekkesi olarak da bilinmektedir. Mülakatımızda beraberlerinde getirdikleri zayıf ve sürekli ağlayan çocuklarının aydaş olduğuna inanan anne ve baba çocuklarının bu güne kadar (4-5 yaşında) bir ilerleme, gelişme gösteremediğini ve sık sık ağladığı için çevresindekilerin yönlendirmesiyle bu türbeye geldiklerini söylemişlerdi. Türbeden ayrılırken türbe penceresinin parmaklıklarına çocuğun bir elbisesini bağlayıp dualar okumuşlardı. Karaaslan Mahallesi’ndeki Sarı Kız diye de bilinen türbede gördüğümüz bebek çamaşırlarını bırakan aileler de aynı niyetle yani çocuğun aydaşının bıraktıkları elbise ile beraber orada kalacağına inanmaktadırlar. Delikli taştan geçirilen aydaş çocukların da aydaşının bu taştan geçemeyip geride kalacağına inanılmaktadır. Memiş Efendi Türbesine veya diğer kendine en yakın ocaklık özelliği gösteren türbelere götürülen aydaş çocuklar türbeye sandukanın yanına “Ya onsun, ya da ölsün!” diyerek yatırılır. Bu söylem bazen karşımıza “Al çürüğü, ver sağ!” şekli ile de çıkabilir. Sadreddin Konevî Türbesi konuşamayan, aşırı yaramaz çocuklar ve aydaş çocuklar için halkın şifa aradığı ocak kabul edilen ziyaret yerlerindendir. Pirebi Türbesinde önceleri sıtma hastaları için tekkede kaynayan kazanlara küçük kemik atarak yapılan uygulama işlemine yakın dönemlerde aydaş çocukların da dâhil edildiğini görmekteyiz. Cılız olan çocukların kemiklerinin güçlenmesi veya aydaşlıktan kurtarılmak istenilen çocuk kazanda kaynatılmış kemikli su ile yıkanmaktadır (Aydın vd, 2006: 57). Günümüzde insanlar haylaz huysuz çocuklarının uslanması için Pirebi Türbesine de götürmektedirler (Çevik, 2014: 199). Aydaş ocakları, aydaş tekkeleri Konya’da yaygındır. Herkes tarafından bilinen ocakların yanında bir de her ailenin kendine özel aydaşlığının kesildiğine inanılan ocak denilebilecek yerler vardır. Bazı semtlerde, özellikle taşrada kendisine yakın mesafedeki türbeler bu ocaklık yerlerdendir. Selim Sultan Mahallesi (Karatay) ve çevresi dışında neredeyse hiç bilinmeyen ve halk arasında Sarıkız Türbesi olarak bilinen türbede kadınlar aydaş çocuklarının şifası için burayı ziyaret etmektedir. Kadınlar buraya gelirler zayıf, cılız, sürekli ağlayan, huysuz olan çocukları burada okuyup üfler,

burada dua ederler. Bizim de ziyaretimiz esnasında gördüğümüz çocuklarına ait bir elbise (çorap, pantolon, atlet, vb) bırakarak buradan ayrılırlar.

3.1.1.2. Felçlilerin Sağaltılması

Şifa bulmak için gidilen yerlerden biri de Memiş Efendi Türbesidir. Şeyh hazretlerinin kudret eli ile felçli hastayı ayağa kaldırması ümit edilmektedir. Beş altı yaşlarında felçli bir çocuk yıllar önce bu türbeye getirilir ve sandukanın yanına yatırılır. Çocuğun anne ve babası türbede namaz kılarken sandukadan uzanan bir el felçli çocuğu ayağa kaldırmış ve çocuk türbeden koşarak çıkmıştır (Memiş Efendi Türbesi/ Seydişehir).

3.1.1.3. Sıtma Hastalığı Tedavisi

Karatay ilçesi Sızma Mahallesiinde kimliği hakkında net bilgi bulunmayan bir yatır vardır. Mezarın uzunluğu dört beş metre kadardır. Arşın Baba adı verilen bu yatır sıtma hastalığına şifa arayanlar için bir ziyaretgâhtır. Ziyaret eden kimse bir gece bu yatırın yanında kalır. Bu esnada çok büyük bir korku geçirerek sıtmadan kurtulur (Küçükbezirci, 2013: 288).

Hoca Cihan Türbesine sıtma hastalığına tutulan insanlar gider. Küçük bez parçalarına bağladıkları ufak taşları tavana asıp hastalıklarından kurtulmak için dua ederlermiş (Konyalı, 2007: 456). Pirebi Türbesi'ni ziyaret eden sıtma hastaları burada kaynayan kazanlara tekkedeki küçük kemikleri atıp sonra bu su ile yıkanmışlar. Bu uygulamadan amaç sıtma hastalığından kurtulmaktır. Sıtma hastalığının eskiden ocakları vardı. Bu ocaklardan biri de Pir Ebi Tekkesi idi. Cumartesi günleri kadın erkek buraya taşınırdı. Hatta yıllarca süren yıl sıtmaları için tekkelik denerek herkes tarafından bu tekke tavsiye edilirdi. Şehirden istasyona giderken sol yandaki yüksek mezarlığın biraz ötesinde hala Pir Ebi adıyla söylenen bir tekke vardı. Bu tekkede bulunan küçük bir kemiği bir kazanın içine koyarak su ile kaynatırlar, onunla yıkanır ve böylece sıtmadan kurtulduklarına inanırlardı (Erdoğan, 1937: 817). Yakın zamana kadar türbe yanındaki bir evde kazan içerisinde kemikler kaynatılıp ocaklık devam etmekteymiş.

Nasreddin Hoca'nın Türbesinden alınan toprağın göz ağrısına, sıtmaya ve daha birçok hastalıklara şifa olduğuna inanılmış (Nasreddin Hoca/Akşehir)

3.1.1.4. Dalak Hastalığı Tedavisi

Burhan Dede Türbesi bezeme, dalak ve alazlama hastalıkları için gidilen, halk arasında ocak bilinen bir tekkedir. Mide ve diyafram arasında kalan karnın sol tarafında bulunan süngerimsi bir yapıya tıp dilinde dalak denilmektedir. Hastalık genelde karnın sol alt kısmında hissedilen bir ağrı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dalak hastalığı tedavisi için halk tıbbında bazı tekkeler vardır. Ocaklı kişi gelen hastaya Burhan Dede'nin sandukasının başında duran bir bıçak ve taş ile uygulama yapar. Aldığı taşı hastanın dalağı üzerine koyarak bıçakla taşı "kıyar" bir nevi sembolik olarak hasta dalağı keser. Ardından yatırın ruhuna Fatiha bağışlanır. Tekkeye de nezir veya arılık/ağırlık adı verilen para vb. bir şey verilir. Böylece hastanın sağlığına kavuşacağına inanılır (Işık, 2012: 4).

3.1.1.5. Bezeme Hastalığı Tedavisi

Bezeme hastalığı bir çeşit cilt hastalığıdır. Halk arasında yedi çeşit bezemeden bahsedilir. Kırmızımsı kabarık ve şiddetli kaşıntıya sebep olan bu cilt hastalığı için eskiden Konya'da gidilen birkaç tekke varmış. Bunlardan biri de Burhan Dede Türbesi'dir. Hastalar ziyaretleri esnasında burada metfun olduğu söylenen zatın ruhuna Fatiha bağışlayıp dua eder. Oradaki bir kabın içerisinde bulunan tekke toprağından karılmış sulu çamuru bezemelerin üzerine sürer ve yanında buluna tabaktaki tuzu yalayarak şifa bulup iyileşeceğine inanılır (Özönder, 2011a: 130).

3.1.1.6. Alazlama Hastalığı Tedavisi

Burhan Dede Tekkesi, alazlama hastalığına yakalananlar için de bir şifa bulma mekânıdır. Alazlama için tekkeye gelenler, burada bulunan çamurlu sudan sürünmekteler, ayrıca bir kapta bulunan tuzdan yalayarak şifa bulacaklarına inanmaktadırlar. (Aydın vd, 2006: 88).

3.1.1.7. Bulgurcuk Hastalığı Tedavisi

Bulgurcuk, bir cilt hastalığıdır. Bulgurcuk, deri üzerinde bulunan ve pul pul kabararak bulgur dökülmüş gibi bir görüntüsü olan hastalığın halk dilindeki adıdır. Kadınların kolayca ayırt edebildikleri bir hastalıktır. Eskiler bulgurcuk hastalığının daha

çok çocukların yüzünde ve gövdesinde oluştuğunu söylerler. Bulgurcuk hastalığına tutulan hastaların gittikleri yerlerden biri de Burhan Dede Tekkesi'dir. Buradaki Burhan Dede'nin çocukları olarak bilinmekte olan iki mezar, özellikle alazlama ve bulgurcuk, hastaları tarafından ziyaret edilir. Ev sahibi kadın ağzına aldığı bulguru bir Fatiha, üç İhlas-ı Şerif okuyup püskürtür veya avucuna bulgur alıp, elini hastaya doğru uzatıp avucundakileri üfleyerek hastayı tedavi etmeye çalışır (Aydın vd, 2006: 88). Konya'da bulgurcuk hastalığının tedavisi için en bilindik yer Meram ilçesi Şükran Mahallesi'nde bulunan Bulgurcuk Tekkesi'dir. Tekke, Kapı (Kapu) Cami, Aziziye Cami ve Bedesten üçgeni diyebileceğimiz bir alanda yer almaktadır. Bulgur Dede aynı isimli camidedir. Açık alandaki mezar mermer dikdörtgen bir sanduka ile yapılmıştır. Bu hastalıktan dolayı tekkeyi ziyaret eden hastalar yanlarında ince bulgurlardan getirirler. Buradaki görevli, Fatiha Suresi ve bazı dualar okuyarak cildin hastalıklı yerlerine ağzındaki bulguru püskürtür. Sandukanın yanında içinde bulgur bulunan küçük bir kap bulunur. Hasta yanında getirdiği bulguru kaba döker, kaptaki bulgurdan biraz alarak yalardı. Hastaya bir hafta ekşi, turşu ve baharatlı şeyler yememesi tavsiye edilirdi. Günümüzde bu geleneğin eskiden tekke olan bu camide devam etmediğini söyleyebiliriz. Geçmişte cumartesi günü çok ziyaretçisi olduğunu hatta gelenlerden o gün bir çuval bulgur biriktiği rivayet edilir (Aydın vd, 2006: 89; Özönder, 2011b: 195; Erdoğan, 1937a: 821; Konyalı, 2007: 241).

3.1.1.8. İngi (Nuzla) Hastalığı Tedavisi

Günümüzde türbe olarak ziyaret edilen Fakih Dede Türbesi eskiden ingi/nezle hastaları için uğrak bir ziyaret yeri idi. Ziyaretin Mart ayı içinde muayyen bir günü vardı. Genel ziyaret günü cumartesiydi. Buna halk dilinde Nuzla Günü, tekkeye de bu sebeple Nuzla Tekkesi denilmektedir (Fakih Dede Türbesi/Karatay).

3.1.1.9. İç Sıkıntısı Tedavisi

Konya'da değil dünyada bile içi sıkılmayan bir kimse düşünülemez. Ancak eskiden beri Konyalılar bu dertlerinin şifası için bazı türbeleri ziyaret etmektedir. Türli sebeplerle içi daralanlar doğruca Mevlâna Türbesi'nin Gümüş Kapısı'na koşarlardı. Çelebiler halkı kolaylıkla türbeye ısıdırmak için her ferdin müptela olduğu bir hastalığı seçmişler ve onun tedavisi için de sudan bir ilaç keşfetmişlerdi. Nisan tasına ve

kazanlara biriktirilen ve Mevlâna'nın sarığının ucu batırılan su iç sıkıntısı çekenler tarafından şifa bulmak ümidiyle içilmektedir (Mevlâna Türbesi/Karatay).

Bu hastalığa tutulanların gittikleri yerlerden biri de Afakan Tekkesi'dir. Ziyaretçiler yanlarında getirdikleri yumurtaları “Bu yumurtanın kabuklarından soyulduğu gibi benim sıkıntılarım da benden soyulup gitsin!” diyerek yerler. Böylece insanlar tıpkı o yumurtanın kabukları gibi dertlerini de türbede bırakarak oradan ayrılacaklarını düşünmektedir. Günümüzde ise tekkenin bahçe duvarlarında kırılan yumurtaların izlerinin anlamı, burada yumurta kırmanın temelinde “sıkıntılarının kırılan bu yumurta gibi akıp gitmesi” düşüncesi ile yapıldığını söylemek mümkündür.

3.1.1.10. Siğil ve Temriye (Temreği) Hastalığı Tedavisi

Siğil, genellikle ellerde çıkan başı pütürlü kabarcıklardır. Tıp dilinde siğil, HPV virüsünün neden olduğu deride oluşan zararsız, küçük urlara verilen isimdir. Hemen herkeste siğil çıkabilir. Vücudun herhangi bir yerinde çıkan bir siğil başka yerlere de bulaşarak sayıları artabilir. Sayısı artan, üreyerek çoğalan siğillere halk arasında “dişi siğil”, tek kalıp çoğalmayan siğillere de “erkek siğil” adı verilmektedir. Mevlâna Dergâhı'nın doğu tarafında Gül Bahçesi içerisinde yer alan Tuzcu Baba Türbesi'nin varlığından bahsedilmektedir. Bu türbe yıkılmış ve türbeni sanat değeri olan taşları, Mevlâna Müzesi'ne kaldırılmıştır. Mezar taşlarındaki bilgiye göre bu türbe Bektaşî Tarikatine mensup bir kişininindir. Burası siğil ve temreği hastalığı için ziyaret edilen halk tarafından temreği tekkesi olarak bilinen sınanmış yerlerden birisidir.

Tıp dilinde temriye, deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren bir hastalıktır (TDK, 2009: 1950). Halk tarafından Temriye Tekkesi olarak bilinen sınanmış yerlerden birisidir. Siğil ve temriye hastalığı için ziyaret edilirdi (Bakırcı, 2007: 204). Siğil, kurbağa ve kaplumbağa tarafından “atıldığına” inanılan bir hastalıktır. Siğil hastaları tarafından ziyaret edilen Temrevi Baba Türbesi'nin ziyaretçileri edilir, ora hastalara buradan verilen topraktan elde edilen çamurun siğile sürülerek geçeceklerine inanırlardı. (Bu hastalığın tedavisinde uygulanan yöntem ve tedavi yolları için bkz. Çevik, 2008: 180-182).

3.1.1.11. Yürek Kalkması ve Karın Ağrısı Tedavisi

Halk dilinde yürek kalkması adı verilen bu hastalık korku, kaygı, stres gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan bir hastalıktır. Bu hastalık iştahsızlık, bulantı ve hastanın karnında kalp atması gibi belirtilerle ortaya çıkmaktadır. Genelde korkanlarda, kaza geçirenlerde, büyük acı yaşayanlarda bu hastalık ortaya çıktığı görülmektedir.

Eskiden Şems Camisi'nin avlusunda sekiz köşeli ağzı bilezikli bir kuyu vardı. Halk, bu kuyunun suyunun yürek kakmasına faydalı olduğuna inanırdı. Yürek kalkması hastalığına tutulanlara bu kuyudan tığtap ile su içirilir ve kalplerinin üstüne türbedeki bir tokmakla bastırılırsa yürek kalkmalarının geçeceği inanılır (Konyalı, 2007: 610).

Şems Türbesi, karnı ağrıyanların gittikleri ilk yer idi. Burada vaktiyle tekke şeyhlerinin kurallara uymayan dervişleri dövdüğü bir lubut vardı. Bu değnek sonradan halk arasında cennetten çıkma gibi bir muamele görmeye başlar. Şifa için türbeye giden ziyaretçiler türbedar dededen bu tokmağı isterlerdi. Türbedar, tokmağı duvardan indirip bir ucunu öptükten sonra ziyaretçinin eline verirdi. Hasta tokmağı karnına basarak şifa bulmaya çalışırdı (Erdoğan, 1937a: 821). Günümüzde Şems Türbesi'nin karşısında bulunan bir evde bu ocaklık geleneğinin devam ettiği bildirilmektedir (Çevik, 2008: 183).

Vaktiyle Şems Türbesi'nde türbedarın elinde bulunan ve bu kuyudan çıktığına, şifa dağıttığına inanılan bir tas vardır. İnanişâ göre bu tas ile Şems kuyusundan bir tas su içmek Mekke'ye gidip de Zemzem içmekle bir tutulurdu (Erdoğan, 1937a: 822).

3.1.1.12. Romatizmal (Eklem, Kas) Ağrıların Tedavisi

Vücudun değişik yerlerindeki eklemlerin, kasların çeşitli sebeplere bağlı olarak ağrması neticesinde insanlar dertlerine şifa için çareler aramaktadır. Anadolu'da geyik boynuzundan şifa bulmak amacıyla yapılan uygulamalar vardır. Geyik, Türk kültüründe Şamanizm, Budizm dönemlerinden sonra İslamla birlikte evliya kültüründe karşımıza çıkan önemli bir unsurdur. İnanişâ göre geyik, erenlere karışmış kutlu bir hayvandır. Bu sebeple şekil (don) değiştirmede Şamanizm, Budizm menşeli anlatılarda ortaya çıkan şekil değiştirme motifleri İslamî dönemle birlikte ortaya çıkan ve yaygınlaşan evliya menkıbelerinde de izlerine sıkça rastladığımız bir motiftir (Yeşildal, 2016: 28).

Anadolu’da birçok türbede geyik boynuzlarını görebiliriz. Geyik boynuzundan şifa bulunduğuna dair inanış Çorum Yavru Turna Mahallesi’ndeki Garip Dede Türbesi’nde görülmektedir. Bu türbeye gelen ziyaretçiler geyik boynuzlarını ağrıyan yerlerine sürerek hastalıklarının iyileşmesi için dua ederler (Oğuz, 2006: 54). Bunun örneklerini çoğaltabiliriz (Tanyu, 2007: 178; 179; 180; 206; 210; 322).

Konya’da Ebu İshak Kazerûnî Türbe’sinde bulunan ve nereden getirildiği bilinmeyen geyik boynuzunun şifalı olduğuna inanılır. Özellikle yaşlı ziyaretçiler, bu boynuzu ağrıyan yerlerine sürüp vücudunda gezdirerek ağrıların geçeceğine inanırlar (K.Ş.13).

3.1.1.13. Nazar Tedavisi

Arapça bir kelime olan nazar bakma, bakış lügat anlamlarının yanında bazı kimselerde bulunduğuna inanılan zarar veren hatta ölüme varabilecek kadar tesiri olan bir güçtür. Halk dilinde “isabet/isabet değmesi”, “göz/dil değmesi” gibi adlarla bilinmektedir. Özellikle çocuklara değdiğine inanılan nazar sadece onlarla sınırlı değildir. Yetişkinlere, hayvanlara, kısaca canlı cansız her varlığa “isabet” ettiğine inanılan tesirli bir hastalıktır. Halk arasında nazarın genelde mavi gözlü insanlarda olduğuna dair yaygın bir inanış vardır.

Halk arasında nazardan korunmak için gök boncuk taşımak, iğde dalı taşımak, evde üzerlik bulundurmak veya üzerliğin bir tanesini üzerinde taşımak, muska yazdırmak, kurt tüyü, kurt dişi taşımak gibi birçok tedbir alınmaktadır. Nazara yakalanıp da yukarıdaki yöntemlerle iyileşemeyenler kurşun dökme, hastayı musalla taşından geçirme, nazar okuma, muska yazma, su içirme, insan sidiği içirme, toprak yalatma, tuz dökme, tuz kavurma, tütsüleme, yumurta kırma gibi çok değişik tedavi yöntemleri uygulamaktadırlar (Çevik, 2008: 230-238). Konumuzun sınırları gereği burada sadece araştırma sahamızda olan bir türbedeki uygulamayı burada zikretmeyi uygun gördük.

Nazar için Hoca Cihan Mursaman Türbesine gidilmektedir. Türbede dua edilir, pencerelerine bez /çaput bağlanır. Türbenin etrafında bulunan kıymık, çubuk veya kurumuş bitki dalları alınıp eve götürülür ve nazara uğramış kişinin başı üzerinde

yakılarak tütsü yapılır (Aydın, 2006: 108). Böylece nazara gelen kişinin nazardan kurtulacağına inanılmaktadır.

3.1.1.14. Karasevdaya Tutulanların Tedavisi

Halk arasında karasevda veya ince hastalık olarak anılan ve Türkçe sözlükte umutsuz ve güçlü bir aşk sonucu kişinin çöküntü durumuna girip çevreden gelen uyaranlara kapanması, güçlü suç ve günah duyguları içine düşmesi durumu olarak tarif edilen karasevda, hastalık olarak kabul edilir. Genellikle de muska yazdırılır veya kutsal mekânlar ziyaret edilerek şifa aranılır. Konya’da eskiden beri bu durumdan kurtulmak için Tahir ile Zühre Türbesi ziyaret edilir.

Eskiden çocuğu olmayanlar Tahir ile Zühre Türbesi’ne gelirler ve kabirlerin etrafında üç kez dönlermiş. Burada sanduka etrafında dönmenin kendiliğinden doğal olarak meydana geldiğine inanıldığından halk arasında buraya “Dönbaba Tekkesi” de denilmektedir. Eskiden, dilek dileyip adak adayanlar buraya gelip tavuk, horoz gibi kümes hayvanlarından keserdi (Çevik, 2008: 187).

Konya’da karasevdaya tutulanların ziyaret ettiği türbelerden biri de Tavus Hatun Türbesi’dir. İnce hastalığa yakalanan sevdalı kızlar, şafak vakti küçük kerpiç kulübeli Tavus Hatun Türbesine getirilir ve oradan şifa beklenirdi (Araz, 2001: 193; Işık, 2015: 75).

3.1.1.15. Hafıza Zayıflığının Tedavisi (Hafızayı Kuvvetlendirmek)

Konya’da hafıza zayıflığının giderilmesi veya hafızayı güçlendirme niyetiyle de türbe ziyaretlerinin gerçekleştirildiğini tespit ettik.

Eskiden Konya İmam Hatip Lisesi ve Havzan Kur’an Kursu öğrencilerinden hafızası zayıf olanların veya hafızası normal olup da onu güçlendirmek Hoca Ahmed Fakih Türbesini ziyaret ettiklerini tespit ettik. Hafızası zayıf olan veya hafızasını kuvvetlendirmek isteyen öğrenciler burada bir süre kalarak hafızalarını güçlendireceklerine inanılırdı. (Hoca Ahmed Fakih/Meram).

3.1.1.16. Türbedeki Taş veya Kayanın Şifa İçin Kullanılması

Tarih içinde İslam'ın dördüncü halifesinin Anadolu'ya gelmediği bilinmektedir. Ancak Anadolu'nun birçok yerinde Hz. Ali'nin ve atının izleri karşımıza çıkar. Bu sebepten bu izlerin bulunduğu kayalar, halk inancında şifalıdır. Kutsal bir mekân ya da kişi bağlamında nesneler benzerlerinde ayrı tutulup kutsallık kazandırılmıştır.

Bazı türbelerin bahçesindeki kaya ya da taşlar yatırla ilişkilendirilerek şifa verici hale getirilmiştir. Ilgın Dediği Sultan Türbesi'nin altında türbede metfun bulunan Dediği Sultan tarafından sırt ağrısının giderilmesi için kullanıldığına inanılan bir kaya bulunmaktadır. Bu kaya yol yapımı sırasında yolun altında kalmıştır. Rivayete göre Dediği Sultan sırtı ağrıdığı zaman bu kayaya sırtını verip ağrılarını dindirmiş. Bu kayaya “Bel Kayası” da denilmektedir. Günümüzde de insanlar eklem ağrılarından kurtulmak için burayı ziyaret etmektedir (Dediği Sultan/Ilgın).

1973 yılında Mevlâna Türbesini ziyarete gelen Alman ailenin mimar reisi müzeye bir heykel hediye etmek ister. Bunun üzerine Konya'da bir mermerciye götürülerek istekleri doğrultusunda kendisine yardımcı olunur. İki üç hafta içinde Alman ziyaretçinin yaptığı yumurta şeklindeki siyah mermer, Mevlâna Müzesi yetkililerine teslim edilir. Bahçeye çimlerin üzerine konur, aradan yedi sekiz ay geçmeden taşın ziyaretçileri ortaya çıkmaya başlar. Bir müddet sonra da insanlar arasında bu taşın gökten düştüğü bel, sırt ve baş ağrılarına iyi geldiği hatta üzerinde kayıldığında çocuksuz hanımların çocuk sahibi olacağı söylentisi yayılmaya başlar. Bu hadise üzerine bu taş, arka bahçeye kaldırılır (Erol, 1996: 285).

3.1.1.17. Sütün Artması İçin Gidilen Yerler

Anadolu'da süt tekkeleri yaygındır. Kütahya'daki Sübbah (Süt) Dede (Aday, 2013: 15), Sivas'taki Süt Evliyası bunlardan bazılarıdır. Çocuğu olup emzirmeye devam eden (emzikli) kadınların sütlerinin bebeklerine yetmemesi durumunda veya kesilen sütlerinin tekrar gelmesi için tekkelere, türbelere gidilmektedir. Buralar genellikle içinde en az bir merkat (yatır) bulunan yerlerdir. Kültür Park ile Karatay Medresesi arasında bulunan Ferhuniye Süt Tekkesi eskiden Konya'daki sütü kesilen emzikli kadınların ziyaret ettiği meşhur tekkelerden biriydi. Bazı kadınların gıdasızlıktan yahut

başka bir hastalıktan dolayı sütü çekilir; henüz süt emen çocuğunu doyuramaz bir hale gelir. Sütünün çoğalması için süt tekkesine gider. Sütü çekilen kadın tekkeye giderken bir helke süt götürüp türbenin bekçisine verir. Tekke ziyaret edildikten sonra da süt götürülen helkeye oradaki kuyudan su doldurulur, getirilir (Erdoğan, 1937: 821). Süt Tekkesi kundakta çocuğu olup da sütü azalan veya kesilen hanımların ziyaret edip dilek ve adaklarda bulundukları, pencerelerine çaput bağladıktan sonra sütlerinin çoğalacaklarına inandıkları bir yerdir.

Nadir de olsa halk tıbbında süt tekkelerinin hayvanlar için de ziyaret edildiğini tespit ettik. Ancak burası diğer tekkelerden ayrılmaktadır. Çünkü bu yatıra sadece sütün artması için gidildiğini söyleyemeyiz. Taşkent'in Balcılar Kasabasında Siyam Efendi adındaki yatıra bu niyetle gidip orada kurban keserlerdi. Vaktiyle çobanlık da yapan Sadullah Yıldız bize yaşadığı bir hadiseyi şöyle anlattı: Hayvanların sütünün artması için sürüyü yatrın yanına götürürler. Belli bir zaman sonra dinlenen hayvanlar yattıkları yerden ayağa kalmaya başlar. Bu, çobana sürüyü kaldırmasının vakti geldiğine dair bir işarettir. Bu durumu çobanlık yapanlar bilir. Sürünün içinden bazı keçiler kalkmaz; yatmaya devam eder. Ne yaparsanız yapın onu yerinden kaldıramazsınız. İşte o keçi ya da keçiler orada kurban olarak kesilecek keçilerdir. Eskiden Balcılar'da çobanlar fakir bir kadının keçisini istemeyerek de olsa orada kurban olarak kesmek zorunda kalmışlar. Çobanlar, keçiyi kesmemek için onu ayağa kaldırmaya çalışmışlarsada başaramamışlar. Keçiyi bir türlü ayağa kaldıramamışlar. Sonuçta o keçiyi kurban olarak kesmişler (K.Ş.17).

3.1.2. Dilek, Arzu ve İsteklerin Yerine Getirilmesi

3.1.2.1. Çocuk Sahibi Olma

Çocuk sahibi olma bir yandan soyun devamı, bir yandan ebeveynlerin toplum içindeki sosyal statülerinin arttırılması gibi sebeplerden dolayı eskiden beri sosyal hayatımızın önemli bir alanını oluşturmuştur. Normal şartlarda çocuk sahibi olamayanlar, halk tıbbından, dinî ve büyüsel işlemlerden yararlanmak suretiyle bu arzularını gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Çalışma alanımızda çocuk sahibi olmak isteyenlerin sadece bunun için ziyaret ettikleri özel bir türbe bulunmamakla birlikte bazı türbelerin daha fazla ziyaret edildiği görülmektedir.

Konya’da çocuğu olmayanlar, sık sık düşük yapan veya çocuğu yaşamayan kadınlar rüyalarında hangi tekkeyi görürlerse oraya götürülürler. Rüyasında gördüğü tekkeye giden kadın, doğması muhtemel çocuğunu tekkeye satar. Çocuğu olmayan kadının beline bir ip bağlanır. Düşük yapmamış bir kadın bu ipin ucundan tutarak tekkenin çevresinde üç, yedi veya on iki defa şu sözü söyleyerek döndürülür: “Bir at getirdim satmaya, yanına kulun katmaya” kadınlar bu uygulamadan sonra hamile kalır ve çocuk doğarsa erkeğe Satılmış, kıza Satı ismi konur. Bu tekkeye daha sonra bir kurban kesilir (Gökbel, 2010: 61). Benzer bir uygulama Ilgın’daki Şeyh Bedreddin Türbesi etrafında da uygulanmaktadır. Türbe ziyaretinden sonra dünyaya gelen kız çocuklarına Bedriye, erkek çocuklarına Bedir adını koyarlar.

Çocuklarının olmasını isteyen; fakat çeşitli sebeplerle çocuk sahibi olamayan ailelerin özellikle hanımlarının ziyaret ederek dua edip dilekte bulundukları ziyaretgâhlar vardır. Konya-Hatunsaray yolu üzerindeki Şeyh Hasan Tekkesi, Bozkır Erdoğan Köyü (Günümüzde Ahırlı ilçesine bağlı) Tekkesi (Öztürk, 2008: 47) veya Bozkır Ferhatlar/Bahatlar köyünde bulunan Bahaeddin-i Veli türbesi çocuğu olmayan, sürekli düşük yapan, çocuğu dünyaya gelip fazla yaşamayan ailelerin sıklıkla ziyaret ettiği söylenmektedir. Ferhatlar Köyünde Bahaeddin-i Veli’nin soyundan geldiği iddia edilen üç ocak evi vardır. Türbeyi ziyarete gelenlere sırasına göre bu ocaklardan kişiler eşlik etmektedir. Onlara türbenin etrafında üç defa dönmelerini ve türbeden toprak almalarını; türbenin köşesinde bulunan üstü kapalı yerde (mescit) namaz kılıp dua etmeleri gerektiğini söylemektedirler. Ziyaretçilerin, yönlendirme yapılmaksızın, türbedeki ağaçlara çaput bağladıkları görülmektedir. Türbedeki ritüellerden sonra ocak evine götürülen ziyaretçiler ocak sahibi yaşlı kadın tarafından okunmaktadır. Evden ziyaretçilere okunmuş su, yufka ve tuz verilmektedir. Türbeden alınan toprak yenir ya da suya katılarak içilmiştir. İstekleri için adakta bulunan kimseler dileklerinin kabul olması ile buraya gelip adaklarını yerine getirmektedir.

Türbeden çocuk istemenin dışında velînin halk nezdindeki saygınlığı ve ona gösterilen hürmetin bir sembolü olarak, insanlar çocuklarında evliyaların isimlerini yaşatmaktadırlar. Nitekim Akşehirîler, Seyyid Mahmud Hayranî’ye duydukları saygı ve sevginin bir karşılığı olarak kız çocuklarına Hayran, erkek çocuklarına ise Hayranî

adını vermektedirler. Ereğlililerde gördüğümüz Ebuder, Abitter isimleri de bunların halkta karşılık bulmasıdır.

İlgın'da Handevi - Kandeve Türbesinde yaşanmış olan çocuk sahibi olmak için kurban keserek halka yemek verme ve ağzı dualı kimselerin duasını talep etme âdetinin bir benzeri *Dede Korkut Hikâyeleri*'nden *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* hikâyesinde görülmektedir.

Oğuz beylerinden Dirse Han, Hanlar Hanı Bayındır Han'ın her yıl düzenlediği bütün Oğuz Beylerinin davet edildiği şölende Bayındır Han'ın emri ile oğlu kızı olmadığı için kara çadıra oturtulur, altına kara keçe serilir, önüne kara koyun eti getirilir. Bu durum Dirse Han'ın çok zoruna gider, bundan dolayı hanımına acı sözler söyler. Hanımı Ona büyük bir şölen tertip etmesini, açları doyurmasını, çıplakları giydirmesini, ağzı dualı kimselerin duasını almasını söyler. Dirse Han hanımının dediklerini yapar bir toy düzenler. Neticesinde hanımı gebe kalır ve bir erkek çocuk dünyaya getirir.

Bu türbenin en bilinen inanç ve uygulaması çocuğu olmayanların burada metfun bulunan evliyaların kerameti vasıtası ile çocuk istemesidir. Bunun için yapılan uygulamada kurban kesilir ve bütün halk davet edilir. Davette büyük kazanlarda pilav ve kesilen kurbanın eti pişirilerek yemekler yedirilir. Buradan maksat yoksulların karnını doyurmak olduğu gibi ağzı dualı kimselerin de duasını almaktır. Ağzı dualı deyimi de Dede Korkut'u hatırlatmaktadır.

Bu noktada geçmiş yıllarda yaşanmış bir uygulamayı nakletmek yerinde olacaktır. İlgın'da bir gelinin çocuğu yokmuş. Bu durum sekiz on sene devam etmiş. Çocuk isteyen bu aile herkesi davet ederek kesilen kurbanlarla türbe önünde halka ziyafet düzenlemiştir. Kesilen kurbanların ve yenilen yemeklerin ardından Handevi, Kandeve Hazretleri'nin Türbesinde Allah'a dua ve niyazda bulunarak bu kimselere Allah'ın çocuk vermesi için dualar edilip, Fatihalar okunmuş. Halk dualarında hayırlı evlat istemiş. Çocuğu olmayan bu ailenin bugün yaşamakta olan ikisi kız beş çocuğu dünyaya gelmiştir (Handevi- Kandeve Türbesi/İlgın).

Rivayete göre bir ailenin on yedi kez çocuğu olmuş, fakat hepsi de bebekken ölmüş. On sekizinci kız olup onu buraya getirip satmışlar. Ailenin bu çocuğu yaşamış (Şeyh Bedreddin Türbesi/İlgın).

Başka bir rivayete göre çocuğu olmayan bir asker Bayraktar Dede Türbesine gider ve dua eder. Memleketine vardığında bir süre sonra askerin eşi hamile kalır. Bir çocuğu dünyaya gelir. Asker tekrar Ereğli'ye gelir ve bu türbeye bakım ve onarım yaptırır. Zamanla halk arasında çocuk sahibi olmak isteyen ve özellikle çocukların cesur, kahraman bir kişilikte olmasını isteyenler bu türbeyi ziyaret etmektedir (Bayraktar Dede/Ereğli). Hadim, Bozkır ve çevre köylerde çocuk sahibi olmak isteyen kimselerin ziyaret ettikleri bir türbe olarak Seyyid Bayram Veli Türbesi bilinmektedir (K.Ş.22).

Yaşlıların hatırlayabildiği kadarıyla eskiden çocuk sahibi olmak isteyenler tekkede iki rekât namaz kıldıktan sonra bahçedeki mezarların taşlarına sarılıp kendilerini bellerinden mezar taşına bağlarlarmış. Bu esnada dualar okuyup dilekte bulunulur. Ayrılırken bez, çaput, para gibi bir şeyler bırakılırmış. Ziyaret sonrası çocuğu olan kadınlar buraya gelip kurban kesmezlerse gerçekleşen isteğin başına bir musibetin geleceğine inanırlarmış (Dediği Sultan/İlgın). Eskiden çocuğu olmayan kadınlar Sadır Sultan Türbesine gelip adaklar adarlarmış. Bu uygulamaların günümüzde yapıldığını söyleyemeyiz.

3.1.2.2. Türbe Etrafına Defnedilme İsteği

Konya'da halk arasında çok sık kullanılan ve deyimleşme özelliği gösteren bir söz vardır: “Üçler'e defnolunmak” (Mevlâna Türbesi'nin karşısındaki mezarlık). Konya'da pek çok kişi Hz. Mevlâna'ya, Üçler Sultan'a, Hacı Veyiszade Hazretleri'ne, Tahir Büyükkörükçü Hocaefendi gibi Konya'nın velilerinin metfun bulunduğu mekânlara defnedilmek suretiyle onlara komşu olmak arzusundadır. Ahirette de onlarla birlikte olmak bu istekte bulunanların en büyük arzusudur. Musalla Mezarlığında bulunan türbelerin etrafı mezarlarla çevrilmiştir. Konya'nın en eski mezarlarından olan bu alana “İnsanların özellikle defnedilme isteği mi burasını bu kadar geniş hâle getirdi, yoksa türbelerde yatan kişiler mi bu mezarlığa defnedildi?” sorusu ayrı bir tarihi araştırmanın konusu olacağından buradaki sınırlarımızın çerçevesini aşmaktadır. İlgın Dediği Sultan Tekkesi'nin etrafındaki mezarlar, Karatay Pisili Sultan Türbesi içindeki sandukalar,

Seydişehir Seyid Harun Veli Türbesi'ndeki mezarlar, Hadim Muhammed Hadimi Türbesi'nin bulunduğu mezarlık gibi örnek sayısını artırabileceğimiz türbeler vardır.

3.1.2.3. Türbede Kısmet Açmak

Eskiden evlenememiş kızların Ebu İshak Kazeruni Türbesini ziyaret etmeleri hâlinde kısmetlerinin açılacağına inanılırdı. Kısmetinin açılmasını isteyenler, şafak sökerken bu tekkeye gelir ve iki rekât hacet (dilek) namazının ardından dua ederlerdi. Bu uygulamaya üç gün devam edenlerin bahtının açılacağına, talihlerinin uyanacağına inanırlardı.

Kısmetinin kapalı olduğunu düşünenlerin ziyaret ettiği mekânlardan biri de eskiden Mevlâna Türbesi bahçesindeki Osmanlı devrinde yapılan şadırvanmış. Evlenmek isteyen bayanlar şadırvandaki musluklardan içince nasiplerinin açılacağına inanırmış. Bunlar her musluktan ayrı ayrı su yudumlayarak veya bu muslukları açıp kapatarak nasiplerinin açılacağını düşünürler. Dileklerin kabul olması için şadırvanın etrafında üç veya yedi kez dönülmektedir (Erol, 1996: 284).

3.1.3. Diğer Nedenlerle Türbe Ziyareti

3.1.3.1. Türbe ile İslâm'ın Kutsal Mekânları Arasında Bağ Kurma

İki mekânın doğal olmayan yollarla birbirine bağlanması Anadolu efsanelerinde örneklerine sık rastladığımız efsanelerimizdendir. Bu efsanelerde daha büyük ve daha baskın olan dinî mekânla daha yerel olan kutsal mekân birbirine bağlanır. Daha büyük olan kutsal mekânda kaybedilen kişisel eşya aradan bir zaman geçtikten sonra daha yerel kutsal mekânda bulunur (Sakaoğlu, 2013: 117-123).

Konya'daki Şems Türbesi'ndeki kuyu ile Zemzem Kuyusu arasında bir bağ da böyle bir efsaneye konu olmuştur. Bu ilişki efsanelerde görmekte olduğumuz, bağ ilişkisi, suda kaybolan nesne motifi ile sağlanmıştır. Burada suda kaybolan eşya Kâbe'deki hacıların Zemzem kuyusuna düşürdükleri taktır. Efsaneye göre Kâbe'de suya düşen tas, Konya'da Şems Kuyusu'ndan çıkmıştır. Zemzem'in Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'den bugüne, asırlardır Müslümanlar tarafından kutsallığı ortadadır.

3.1.3.2. Görülen Rüya Üzerine Türbe Ziyareti

İnsanlar gördükleri rüyanın etkisinde kalarak kendilerinin seçilmiş olduklarını, çağrıldıklarını düşünmektedir. Rüyanın insanlar üzerindeki etkisi Türk kültüründe destanlara kadar uzanır. Reşideddin Oğuznâmesinde Oğuz Kağan, annesine rüyasında bir olan Tanrı'ya (Allah) iman etmesini ister. Yoksa sütünü bir daha emmeyeceği ile tehdit eder. Aynı rüyayı üç gece gören kadın kocasından habersiz gizlice Allah'a iman eder.

Bazı ziyaretçiler gördükleri rüya sonucu türbe ziyareti yapmaktadırlar. Yatır ve rüya gören kişi arasında özel bir iletişim başladığına, tekrarlarında ise bu iletişimin devam ettiğine inanılmaktadır. Rüya üzerine türbeye geldiklerini söyleyen kadınların sayısı erkeklerin üç katıdır (Köse ve Ayten, 2010: 80). Bir kadın rüyasında bir türbe ziyaretine çağrılır. Türbe rüyasında kendisine gösterilir. Türbedeki zatın da Mevlâna'nın bir yakını olduğu rüyasında bildirilmiştir. Kadın İstanbul'dan Konya'ya türbe ziyareti için gelir; fakat türbe hakkındaki bilgi sadece bu kadardır. "Konya'da metfun ve Mevlâna'nın yakını imiş, bu türbe nerededir?" diye sorunca, önce Şems Türbesini, sonra Ateşbâz-ı Veli Türbesi'ni tarif ederler, her iki türbe de rüyasında gösterilen türbe değildir. En sonunda Cemel Ali Dede Türbesine gidince kadın rüyasında kendisine gösterilen, çağrıldığı türbeyi bulur. Cemel Arapça deve demektir. Mevlâna'nın lalası olan Cemel Ali Dede, çocukluğunda Mevlâna'yı sırtına alıp oynadığı için bu lakabla bilinirmiş. Kadın çağrıldığı yere kavuşmanın huzuru ile ziyaretini yapmış. Halkın gönülden sevdiği, dönemlerinde ya da ölümlerinden sonra bile insanların hürmet gösterip tazim sundukları Allah'ın velileri çeşitli vesilelerle yeniden hatırlanmaktadır. Bunlardan biri de bazı insanların rüyalarına girerek onları ziyaretlerine çağırmalarıdır.

Halk arasında Mevlâna Türbesini ziyaret edenin tekrar çağırılacağına ve yedi defa çağrılıp ziyaret nasip olanın yarım hacı olacağına inanılmaktadır. Davet işinin ise genelde rüya yolu ile olduğu rivayet edilmektedir.

3.1.3.3. Ad Verme / Türbe Kaynaklı Olarak Çocuklara İsim Verme⁸

İlgın halkı arasında Şih Bedreddin'e çocuğunu "satmak" adak adamak bir uygulama biçimidir. Çocuğu doğup yaşamayanlar, çocuğu ölü doğanlar, çocuğu olmayanlar bu türbeyi ziyaret edermiş. Doğan çocuklarının adını kız ise Bedriye, erkek ise Bedir koyarlar (Şeyh Bedreddin Türbesi/Ilgın).

Ebu Derda Türbesi ziyaretinin ardından doğan erkek çocuğa Abiter, Abuder, Abuter, Abutter, Abidder, Abüter gibi isimler verilmektedir. Bebek, kız olursa Abide adı verilmektedir (Ebu Derda Türbesi/ Ereğli).

Bozkırlar Bahatlar Bahattin-i Veli Türbesi'ne bebek muradı ile giden aileler bu ziyarete bağlı olarak ocukları olacağına inanmaktadırlar. Şayet bu ziyaret neticesinde bebekleri dünyaya gelmişse bu çocuğu türbeye "satarlar". Adını da kız olmuşsa Bahriye, erkek olmuşsa Bahaddin koyarlar. Benzer amaçlarla ziyaret edilen Seyid Mahmud Hayranî Türbesi için de aynı uygulamaların yapıldığını söyleyebiliriz. Her türbe kendi ismi ile ilgili bir isim türetmektedir. Seyid Mahmud Hayranî Türbesi'ne bebekleri olması için giden aileler de buradan sonra bebek sahibi olduklarına inanırlarsa dünyaya gelen çocuklarına kız ise Hayran, erkek ise Hayranî adını vermektedirler (Seyid Mahmud Hayranî Türbesi/Akşehir).

3.1.3.4. Türbede Yağmur Duası

Nasreddin Hoca'yı seven Akşehirililer eskiden sıkıntılı oldukları durumlarda ondan manevi feyz almak için onun türbesine giderlermiş. Hatta kuraklık zamanlarında yağmur duası için Nasreddin Hoca'nın türbesine gidildiği rivayet edilmektedir (Konyalı, 1945: 476).

3.1.3.5. Türbede Asker Duası

Anadolu'da gençler askere gidecekleri zaman her asker adayı kendi evinde "asker yemeği" denilen bir ziyafet bir ziyafet düzenler. Konya'da bu yemekğe ve yemekten sonraki eğlenceye çetnevîr de denilir. Asker adaylarının köylerinden ayrılacakları son

⁸ Bkz. "3.1.2.1 Çocuk Sahibi Olma"

hafta köyde toplu bir yemek verilir. Ardından helalleşme ve dua yapılır. Eskiden beri varlığını sürdüren ve günümüzde de yaygın olan gelenek, vatanî vazifelerini yapacak olan gençlerin Seyyid Bayram Türbesi'ni ziyaret ederek duada bulunması ve “asker duası” töreni ile son bulur (Seyyid Bayram Veli/ Dedemli).

3.1.3.6. Taklit ve Büyüsel İşlemler

Büyü, gizem, sihir gibi olağanüstü durumlar insanoğlunun merakını çekmektedir. İnsan, tarih boyunca olağanüstü güçlere sahip olmak için uğraşmış, esrarın sırrına erebilmek için özellikle olağanüstü güçlerde vakıf olduğuna inanılan unsurlarla iletişim kurmaya çalışmıştır. Büyü, doğaüstü güçlerin yardımı sağlanarak belli bir maksada ulaşmak ya da belli bir durumu oluşturmak işlem ve eylemleri olarak değerlendirilmektedir (Örnek, 1971a: 52). Boratav, iyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin hepsini birden büyü olarak tarif etmektedir (Boratav, 1973: 128). Aynı eserinde Boratav büyü kavramını konularına ve yapılarına göre ele alıp incelemektedir. Halk dilinde büyü, sihir, tılsım çoğunlukla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Büyüsel işlemler sayesinde üretilen hastalıkların yine benzer yöntemlerle tedavi edileceğine inanılır (Rivers, 2004: 34). Büyücüler, bakımcılar vb. kişilerden parayla ya da başka yollarla büyüyi etkisiz kılması beklenmektedir. Hastada var olduğuna inanılan kötü ruhların onlardan alınarak hapsedilmesi ve iyi ruhların serbest bırakılması gibi diğer işlemler ilkel dinlerin kalıntısıdır. Günümüz halk İslam'ında da bu ritüellerin kalıntılarının varlığından bahsetmek mümkündür. Ruhçuluk, tabiatçılık, totemcilik gibi ilkel dinlerin kalıntılarına veya buna benzer işlemlerle büyücülük, üfürükçülük yapılan yerler halk arasında yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. İslam öncesi geleneksel Türk dininde Şamanın iyi ve kötü ruhlarla ilişki kurarak kendine gelen insanlara faydalı olacağına inanılmaktaydı. Günümüzde Şamanlarla benzer bir rol üstlenen bakımcılar ve büyücüler yaptıkları uygulamalar ile eski milletlerin inanç ve uygulamalarını yaşatmaktadırlar (Başar, 1972a: 43).

Büyü ve büyücülük geleneksel Türk dininde vardı. Eski Türklerde bağa, bahçeye, bostana kötü ruhların zararından nazar değmesinden korunmak için korkuluk (abalıcı) ve

nazarlık (kösgük) dikilirdi. Cin çarptığına inanılan kişinin üzerine tutsüleme vb. büyüsel işlemler uygulanırdı (Sipahi, 2006: 13). Afsun (arvaş), büyük afsun yapıldı (arvış arvadı) kelimeleri büyüleme anlamına gelen sihri bir terimdir (İnan, 1976: 130).

Din ve büyü arasındaki benzerlikler bilginler arasında büyü'nün mü dinden, yoksa dinin mi büyüden kaynaklandığına dair tartışmayı ortaya çıkarmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi İslam'ın yasakladığı bir şeyin İslam dininden çıkması mümkün değildir. Ancak Müslümanlar arasında da yaygın yaşamadığı anlamına gelmez. Din ve büyü arasındaki başlıca benzerlikler için her ikisi de doğaüstü alana girer, geleneksel inançlarda büyücü de din adamı da pratik olan belli amaçlar güder. Her ikisi de tabularla ve kurallarla çevrilmiştir (Örnek, 1971b: 137). Benzerlikler günümüzde bazı uygulamaların yaşamasını sağlamıştır.

Büyücülük, bakımcılık, efsunculuk, gibi işlerle uğraşan kişilerin kendilerinde var olduğunu iddia ettikleri olağanüstü güçleriyle ilgili olarak halkta genelde olağanüstü varlıklardan veya kişilerden destek alarak yaptıkları inanışı vardır. Halkın hastalıklarını sağıltmak için başvurdukları olağanüstü özellikleri olduğuna inanılan ulu kişilerin türbelerine bir de büyüsel güç elde edebilmek için gidildiğini tespit ettik. Bu türbeler Ulaş Baba Türbesi, Mevlâna Türbesi, Şems Türbesi, Konevî Türbesi, Tavus Baba Türbesi, Ateşbaz-ı Veli Türbesi ve Cemel Ali Dede Türbesi'dir. Bunların sadece birine gitmek bakımcılık yetisine ulaşabilmek için yeterli değildir. İnanişe göre kaynak şahıstan edindiğimiz bilgilerden yapılan işlemlerin belli bir ritüel ve tekrara dayanmakta olduğunu öğrenmekteyiz. Ulaş Baba Türbesi ile başlayan ziyaret Mevlâna Türbesi ve Şems Türbesi ile devam etmektedir. Bu türbeleri bakımcılık yapmak maksadı ile ziyaret eden kimse ziyaret esnasında Ayete'l-Kürsi, Elham (Fatıha), üç Kulhu (İhlas), Elemneşrahleke (İnşirah), Felak, Nas surelerini okur. Ulaş Baba için: "Ey Dede ben senin ziyaretine geldim sen de bana gel!" diye davet ve dua edilir. Genelde Ulaş Baba'nın gelmesi, icabet etmesi için ziyaretin yedi Cuma tekrarlanması gerekmektedir. Ulaş Baba'yı ziyarette yedi kere sanduka çevresi dönülerek dua edilir. Mevlâna, Üçler, Şemsî (Şems Türbesi), Konevî Türbesi, Tavus Baba, Cemel Ali Dede, Ateşbazı (Ateşbaz Veli Türbesi) da ziyaret edilir. Bu ziyaretler karşılığında umre sevabı yazılırmış. Türbede sure ve duaları okuduktan sonra, göz açık veya kapalı olarak insanlara Ulaş Baba'nın gelip gelmeyeceği genellikle yeşil, beyaz ya da siyah ışıklarla

veya başka hallerle sezdirilmiş. Bu ritüelden sonra Ulaş Baba'nın insanlara geldiğine inanılmaktadır. Bundan sonra bu kişi buradaki yatırların kudreti Allah'ın izni ile bakımcılık yapabilecek kudrete gelirmiş. Bakımcı Emine denilen bir kadın ulu zatlari çağırarak bakımcılık yapmaktaymış. Gözü açık, kapalı bakar ve görür. Bunların sayesinde bu işi yapabilmektedir. Bakımcılık iki kısımdır: Biri yetki ile elde edilir, diğeri ise cinler tarafından cinlerin yardımı ile yapılır. Halk arasında yetkinin bu sayılan türbelerde yedi Cuma ve yedi kere türbelerdeki yatırların tavaf edilmesi ve anılan sürede gerçekleşen ziyaretler neticesinde bakımcılık kudretine erişmekteymiş. Velile, isimleri ile anılıp çağrıldıkları vakit çağırana ulaştıklarına inanılmaktadır. Cinleri çağırarak bu işleri yapmak tehlikeli ve uygun görülmeyen bir davranıştır (K.Ş.15).

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları teşhis ve tedavi yöntemlerinin bir bölümü büyüklük uygulamalar niteliğindedir. Büyünün yararlandığı en büyük kaynak da dindir. Bu işlemlerin temelinde iki amaç vardır: toplum ve bireyin iyiliğine ya da kötülüğüne kullanılmaktadır. Ailesine ilgisiz erkekleri evine bağlamak için yapılan büyüler, karısına şiddet uygulayanlar için, alkol bağımlısı olanlar için, kaybedilmiş eşyaların bulunması için, sütü kesilen kadının sütünün artması için (Boratav, 1973: 129), malı mülkü, hayvanları, evi barkı çeşitli felaketlerden korumak için, dua ve kurban işlemleri ile kuvvetlendirilen (Örnek, 1971b: 145) ve uygulamaların sonunda büyüyü yaptıranın ve etkilenenin yararına dokunacak olan olumlu (ak) büyüler yaptırılmaktadır. Bunun yanında dilini, belini (erkekliği), uykusunu bağlamak, yol bağlamak, hırsız için yapılan büyüler (Boratav, 1973: 131), insanın malına, canına, bedenine, erkekliğine kastı olan büyüler, hasta etmek, sakatlamak vb. büyüler (Örnek, 1971b: 145) yaptıranın art niyetinden kaynaklanan büyülerdir. Bu tip olumsuz (kara) büyüleri yapan ve yaptıran halk arasında tasvip edilmez.

İslam dininde büyü, sihir, fal okları vb. uygulamalar yasaklanan işlemler arasındadır. 1, 3, 5, 7, 9 gibi rakamların dinsel-büyüsel işlemlerin tekrar eden pratikleri içinde yaptırım kuvveti vardır. Yapılacak olan ritüellerde istenilen sayının tekrarında yapılan sayısal bir eksiklik veya fazlalığın beklenen faydayı sağlamayacağı düşüncesini oluşturmaktadır. Yağmur yağdırma törenleri, bez bağlama, tütsü yakıp dua okuma, kilit açma gibi dinsel ve büyüsel işlemler türbelerde kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Bahtının kapalı olduğunu düşünen insanlar, genelde kadınlar, kısmetini açmak için türbelere gitmektedir. Türbede bilenler Kur'an'dan "Tebareke", "Amme", "Yasin" surelerini okur. Kısmeti kapalı kişinin ve kilidin üzerine okudukları ayetler, sureler üflenir. Yatırın da himmetiyle "kısmetini açıyorum" denilerek kilit açılır. Kilidi açan kimse önemlidir. Beraberinde getirdiği ocaklı bir kimse veya namazlarını geçirmeyen bir kişiye açtırmak gerekmektedir. Daha sonra kilit suya atılmalıdır. Kilidi suya atma, yapılan bir büyü'nün bozulması için ele geçen büyü'lü nesnenin sirkeye, suya atılması geleneğini hatırlatmaktadır. Büyüsel ve sihri uygulamalarda bu pratikler yaygındır.

3.1.3.7. Türbeden Şifa Niyeti İle Nesne Alma

3.1.3.7.1. Türbeden tuz almak

Türbeler etrafında hastalıklara şifa, dertlere deva arama yollarından biri de oradan bir nesne almak suretiyle yapılan uygulamalardır. Buralardan şifalı olduğu gerekçesiyle alınan nesnelerin başında da tuz gelmektedir. Türbelerde bulunan tuzların türbe öncesinde hiçbir kutsallığı yoktur. Tuza kutsallık türbeden alındıktan sonra atfedilmektedir. Yoksa türbelerden çıkartılan bir maden değildir. Ziyaretçilerin getirdiği marketlerden herkesin alabileceği tuzlardır. Ancak türbe ile düşünüldüğünde halk türbeden alınan bu tuzun şifalı olduğuna inanır. Bereket getirmesi ümidiyle tarlalarına serper, yemeklerine kor. Tavus Baba Türbesi'nde eskiden beri yaşamakta olan türbeye tuz hediye etme geleneği vardır. Muradına ermek isteyen ziyaretçiler türbeye getirdikleri tuzu buraya bırakmaktadırlar. Ateşbaz-ı Veli Türbesi'ne de ziyaretçiler için bir tepsiye tuz bırakılmıştır. Ziyaretçiler şifa bulmak niyetiyle ya parmaklarını tuza batırıp yalanmakta ya da bir miktar tuzu alıp evlerine götürmektedir (Ateşbaz Veli Türbesi- Tavus Baba/Meram).

3.1.3.7.2. Türbeden toprak almak

Kutsal mekândan toprak alarak şifa bulmak da türbelerden şifa niyetiyle alınan nesneler arasında yer almaktadır.

Eskiden Nasreddin Hoca'nın türbesinden alınan toprağın göz ağrısına, sıtmaya ve daha birçok hastalıklara şifa olduğuna inanılmıştır. Halk tabbında türbeden alınan bu toprağın şifalı olduğuna inanılmaktadır. Bunun için türbeden alınan toprak su ile

karılarak krem kıvamına getirilir. Sonra hastalar bu çamuru gözüne sürerek iyileşmesini beklermiş (Nasreddin Hoca/Akşehir).

3.2. Türbeler Etrafında Yapılan Uygulamalar

3.2.1. Dilek Taşı Yapıştırma

Türbe ziyaretlerinde dileklerinin, muratlarının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini görmek isteyenler “Niyet/Dilek taşı” adı verilen bir uygulama yapmaktadırlar. İnanişâ göre dua edip istekte bulunan ziyaretçi eline aldığı taşı tükürükleyip duvara yapıştırır. Mesela: “Bu yıl evlenecek miyim?”, “Sınavlarımdan geçebilecek miyim?” gibi dileklerin örneklerini artırabiliriz. Eğer taş duvara yapışsa isteklerinin gerçekleşeceğine, duvara yapışmazsa dileklerinin olmayacağına inanılır. Alâeddin Türbesi’ni ziyaret edenlerin eskiden bu uygulamayı çok yaptıkları anlatılır. Alâeddin Camisi’nin güney duvarları üzerine yapıştırılmış küçük taşlarla doluymuş (Küçükbezirci, 2013: 293). Günümüzde de yaşayan bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz. Saha araştırmamız sırasında Güneysınır’daki Ak Türbe’de bu uygulamayı tespit ettik. Türbenin giriş kısmında kapı kenarlarının kanal şeklinde oyuk olduğunu gördük. Ziyaretçiler, türbe çevresinden aldıkları dilek taşlarını bu oluklardan sürterek dilekte bulunurlar. Dileği bitince taşı bırakırlar. Taş orada kalırsa dileğinin kabul olacağına, taş yere düşerse dileklerinin kabul olmayacağına inanılmaktadır (Ak Türbe/ Güneysınır).

Geleneksel inanışlara göre eskiden Konya’da halk dört köşe bir taş alarak türbelere yapıştırmış. Güya o taş orada durdukça yapıştırmanın bütün günahlarının döküleceğine inanılır (Tanyu, 2007b: 149).

3.2.2. Türbelerdeki Tuza Dair İnanç ve Uygulamalar

Türk kültüründe tuz, ekmek gibi, su gibi kutsal sayılmaktadır. Eski bir gelenekte Osmanlılar devrinde ahde-vefa yeminler tuz-ekmek ve kılıç üzerine yapılırdı. Bu yüzden insanlar arasında oluşan dostluklarda tuz-ekmek hakkı gözetilir. 2001 yılında Türkmenistan’da affedilen mahkûmlara hapisyanede Kur’an ve tuz üzerine işledikleri suçları bir daha işlemeyeceklerine dair yemin ettirildi. Türk kültüründe tuz ekmek hakkı dostlukların sınırını çizmektedir. Kırgızlarda “tuz tatışkan dos” (birlikte tuz üzerine ant

içen dost) sözü ant içen kişinin yeminini derecelendiren bu kişilerin ilişkilerini tasvir eden kuvvetli bir anlatımdır. Kırgızların günlük dilde geçen ifadeler arasında kullanılan kargışlar içinde tuzu anarak “tuz ursun” (tuz çarpsın) diye ettiği yeminler arasında tuzun sayılması kutsalın bir parçası olduğuna işarettir (Orozobayev, 2013: 5).

Tuz, insanoğlunun vazgeçemeyeceği gündelik bir ihtiyaçtır. Anadolu insanının ağzında pelesenk olan sözlerden biri de “Tuzsuz aş, ağrısız baş olmaz.” sözüdür. İnsanlar hayatlarında altınsız, gümüşsüz, balsız, şekersiz yapabilir; ancak tuzsuz yapamaz. Çoğu zaman halkın Anadolu’da türbe ziyaretlerine bir miktar tuz götürmesi veya türbeden biraz tuz alması tuzun kutsal sayıldığına bir işarettir (Önder, 1999: 52).

Jones’un “Halk Biliminde Tuz’un Sembolik Önemi” (The Sybolic Significance of Salt in Folklore) adlı uzun bir tebliği, ayinlerde kötü ruhları kovmak için tuz kullanılmasında görüldüğü gibi halk düşüncesinde de tuza büyülu özellikler yüklendiğini gösteren delilleri bir araya toplamıştır. Vardığı sonuç ise şöyledir: “Beyaz hayat veren tuz sperm simgesidir ve “erkeği ve aşılama ilkesini göstermektedir.” (Çobanoğlu, 2002: 155).

Doğumun kolay geçmesi için kuşlara yem verilip dışarıya tuz serpilir (Gökbel, 2010: 63).

Anadolu’da bazı uygulamalarda tuzun büyüsel işlemlerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Muska yapılarak hastalandırılmış, efsunlandırılmış kişilerin tedavi edilmesinde onlara önce bir miktar tuz verilir. Hasta verilen bu tuzu erittiği su ile banyo yapar. Bir miktar leylek pisliği de yedirilen ve sonrasında türbeye götürülen kişi efsunlanmakta ve geceyi türbede geçirmektedir. Bu konaklama esnasında da şifa için kendisine verilen tuzdan yalar (Peker, 2015: 139).

Türbelere şifa için sadece insanlar gelmemektedir. Sivas’ta Âşık Ruhsati Baba’nın türbesine “bostça” hastalığına yakalanan hayvanlar için gidilir. Mezardan aldıkları toprağı tuz ile karıştırıp yalattıkları hayvan, hastalıktan kurtulur (Gökbel, 2010: 119).

Konya’da parpı ocağından bahseden Boratav, parpı kelimesinin Anadolu’da farklı anlamlarda kullanıldığını belirtir. Denizli’de ve Muğla’da korku, tehlike; Amasya’da parpu çeşitlemesiyle tehlike, sıkıntı anlamlarına gelmektedir. Parpılamak, Kayseri’de döverek korkutmak, azarlamak anlamında kullanılıyor. Konya’da keneli hayvanları

kenelerden kurtarmak için yapılan uygulamadır. Ocaklı kimsenin ağzına aldığı veya içine tükürdüğü tuz karıştırılmış su hayvana içirilir veya bu su ile hayvan yıkanır. Parpılamak veya parpılatmak bir çeşit büyüsel bir pratik olup zararlı kötü varlıkları korkutarak kovma işlemi gibi düşünülmektedir (Boratav, 1973: 143).

Anadolu’da yeni doğmuş bir bebeğin bulunduğu evden dışarıya kırk gün tuz verilmez. Bu geleneklere göre ateş, maya, sirke, ekmek olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Mursaman Türbesine götürülen aydaş çocukların şifa bulması için dua okunmuş tuzdan yalatılır veya ağzına sürülür.

Aydın/Nazilli’de kız istemeye gelenlerin ayakkabısına dökülür. Bu tuz dökmekten maksat, “Bizde size verilecek kız yok!” demektir (K.Ş.11).

Tavus Baba Türbesi’nde eskiden beri yaşamakta olan türbeye tuz hediye etme geleneği vardır. Muradına erişmek isteyen ziyaretçiler türbeye getirdikleri tuzu bırakmaktadırlar. Ateşbaz Veli Türbesi’nde ziyaretçiler için bir tepsiye tuz bırakılmıştır. Buradan şifa için ya parmakla yalanmaktadır ya da ziyaretçiler bir miktar tuzu alıp evlerine götürmektedir. Tepsinin yanındaki küçük sepete para atılmak suretiyle de arlığı yerine getirilmektedir.

Diğer nimetler gibi tuzun da yere ve ateşe atılması yasaklanmıştır. Tuzu bilerek yere saçıp döken insanların “öteki dünyada” topal bir devenin üstünde kirpikleri ile yerden toplatılacağına inanılır. Tuzu yakan kimselerin de yine “öteki dünyada” ateşte yanacağına inanılmaktadır (Küçükbezirci, 2013: 322). Tuzu şifa niyeti ile kullananlar tartıya girmemiş tuz olmasına dikkat ederler. Bu sebeple Tuz Gölü’nden elle alınmış tuz, dertlere deva olsun diye kullanılmaktadır (Küçükbezirci, 2013: 332).

Nazardan kurtulma uygulamaları içinde tuzun kullanıldığını görebiliriz. “Tuz kavurma” adı verilen bu işlemlerde önce bir avuç tuz tavaya konur. Genellikle kaya tuzu tercih edilir. Tavada ısınan tuz patlamaya başlar. Nazar değen kişinin başı üzerine içi su dolu bir çanak tutulur. Patlatılan tuz, bu suyun içine dökülür. Nazar değen kişiye tuzlu sudan içirilir veya yalatılır. Elleri ayaklarına altına bu sudan sürülür. Artan su ise ayak basmayacak uzak bir köşeye dökülür (Öztürk, 2008: 79).

Tuzlu su ile nazardan kurtulmanın bir diğer yolu da şöyledir: Bakır bir kapta kavrulan iri tuz, kaynatılmakta olan suya dökülür. Tuzdan başka içine yedi buğday tanesi, birkaç metal para, soğan kabuğu ve iğne atılır. Bunlar bir süre birlikte kaynatıldıktan sonra soğumaya bırakılır. Soğuyan su, üç defa başına, üç defa karın kursağına, üç defa bacaklarına dökülür. Suyun kalanı nazar değen kişinin koltuk altına, ayaklarının altına ve kucağına dökülür. Bu işlemlerden sonra kişinin nazardan arınacağına inanılır (Öztürk, 2008: 80).

Tuz, nazar değdiğine inanılan kişileri bu hastalıktan kurtarmak için kullanılan malzemelerdendir. Nazardan kurtarma işlemlerinde tuzun iki biçimde kullanıldığını görmekteyiz. İlk uygulamada tuz, ateşte kavrulduktan sonra hastanın vücudu üzerinde patlatılarak gezdirilir. İkinci uygulamada tuz, önce nazara tutulmuş kişinin başı üzerinde dualar, sureler okuyarak gezdirilip ateşe atılır. Burada ateşin “yok edici” ve “temizleyici” fonksiyonlarını görebiliriz. Halk hekimliğinde tuz, nazara tutulmuş hasta kişileri sağaltma, iyileştirme amacı ile kullanılmıştır. Göçürme adı verilen teknikte tuz, kişide bulunan hastalığı üzerine çekmektedir. Daha sonra ateşe atılan tuz ile hastalık yok edilmektedir. Türk coğrafyasında karşılaştığımız bu yöntemlerle kişinin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Azerbaycan’da nazar değebileceği düşünülen isimler sayılarak hastanın üzerinde tuz gezdirilir. “*Bir ovuc duz/Ocaqda qız/Yanıb kül olsun/Balama deyen göz.*” denilerek tuz ocağa atılır. Bulgaristan’da bizim Anadolu’da aydaş dediğimiz hastalıklı çocuklar için çocuğun annesi veya bir yakını avcuna tuz alarak çocuğun çevresinde üç defa dolandırıp ateşe atar (Kumartaşhoğlu, 2016: 227-229). Konya’da sadece insanlar için değil hastalanan hayvanlar için bir miktar tuz alınıp ocaklara ya da ağzı dualı kimselere okutmaya götürülür. Sure ve bazı dualar okunan tuz, şifa bulmak maksadıyla yemeklere atılır, hayvanların yemine karıştırılır veya yalatarak yedirilir.

Ateşbaz Veli Türbesi’nde eskiden beri devam eden tuz alma geleneği bugün de devam etmektedir. Ziyaretçiler türbede dualarını ettikten sonra türbedar evi merdivenlerinin sol tarafına konan bir masa üzerindeki tepside bulunan tuzdan tatmakta veya yanlarında bir miktar bu tuzdan götürmektedirler. Bunun karşılığında ise ziyaretçiler masa üzerinde bulunan küçük sepete gönüllerinden geçtiği kadar para (arılık) atmaktalar. Hz. Mevlâna Celâleddin, dergâhının matbahında görevli dervîşi

Ateşbaz-ı Veli'ye şu şekilde dua etmiştir: *“Tuzunu alan huzur bulsun, seni ziyaret edenin her derdi iyi olsun. Aşları artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin.”* İşte bu duanın bir sonucu olarak hastalıklarına şifa arayanlar, huzura kavuşmak isteyenler, darlıktan bolluğa ulaşmak isteyenler Ateşbaz Veli Türbesi'ni ziyaret etmeye devam etmektedirler. Bu türbede tuza atfedilecek bitmeyen bir tuz kerameti yoktur. Tuz eksildikçe türbedar tarafından tamamlanmaktadır (Ateşbaz Veli/Meram).

Burhan Dede Türbesi bezeme, dalak ve alazlama hastalıkları için gidilen halk arasında ocak bilinen bir tekkedir. Mide ve diyafram arasında kalan karnın sol tarafında bulunan süngerimsi bir yapıya tıp dilinde dalak denilmektedir. Genelde karnın sol alt kısmında hissedilen bir ağrı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dalak hastalığı tedavisi halk tıbbında bazı tekkelerdir.

Halk hekimliğinde siğil tedavisi için şu uygulamada tuzun kullanıldığını görmekteyiz: Siğili olan kimse eline aldığı bir miktar tuzu hiç ardına bakmadan dört yol kavşağındaki bir kuyuya atar. Yine ardına bakmadan başka bir yoldan gider. Başka bir siğil sağaltımında hasta elindeki siğil kadar iri tuz sayar. Elindeki bu tuzları tandır yanarken ateşe atar ve ardına bakmadan komşuya kaçar (Çevik, 2008: 106).

3.2.3. Ziyaret Edilen Türbelere Kurban Sunulması

Kurban, Türkçe sözlüklerde yakından uzağa doğru birden fazla anlamı ile kullanılabilir. Bizim araştırma konumuz içinde geçen ve bizim de hangi anlamda kullanmakta olduğumuz kelimenin lügatteki karşılığı şöyledir: “Hak yolunda kesilip fukaraya dağıtılacak olan hayvan, bu hayvanın kesilmiş eti, bir uğurda feda olma” (Parlatır, 2006: 935). “Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan, din uğruna bir hayvanı keserek etini dağıtmak” (TDK Türkçe Sözlük, 2009: 1258). Ayrıca Arapça kökenli bir kelime olan kurban ile aynı köke sahip “kurbî/kurbet/kurbiyet” yakınlık, akrabalık, Allah’a yakın olma anlamlarına gelmektedir. Bir dileğin gerçekleşmesi neticesinde öncesinde vaadedilen kurbanlar adak kurbanlarıdır (bkz. Adak). Bunun dışındaki kurbanlar başta Allah’ın olmak üzere eren, evliya veya yatırın sevgisine mazhar olmak, bir yakınlık göstermek, onun “yüzüsuyu hürmetine” diye niyetlerle başlayan ziyaret vasıtasıyla kurbiyet bağı kurmak için yapılmış pratikler ve inanışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yümni Sezen antropoloji,

psikoloji ve etnoloji yorumlarına göre değerlendirmesinde kurban için tanrı ile insanlar, ruhlarla insanlar ve ölülerle yaşayanlar arasındaki ontolojik dengeyi yeniden kuran fiiller olarak görmektedir (Sezen, 2004: 44).

İlahi ve ilkel dinler olmak üzere pek çok dinin ibadet ve itikadında adaklara ve kurbanlara yer vermek suretiyle temelde benzeştiği görülmektedir (Başar, 1972a: 12). Konunun zenginlik arz etmesi bakımından Türklerin anlayış, inanç ve uygulamalarında adak ve kurbanına değindik. Çeşitli hastalıkların iyileşmesi, çocuk sahibi olmak, çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi halinde adakta bulunanların kestikleri kurbanlar vardır.

Kurban ve adak eski Türk âdetleri kaynaklı bir gelenektir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dirse Han'ın oğlu, kızı olmadığı için Bayındır Han'ın toyunda kara çadıra oturtulur. Bu duruma çok alınan Dirse Han hadiseyi karısına aktarır. Karısı da ona: “Hânım ne sendendir, ne bendendir. Tanrı Teâla'dandır. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestir. Aç görürsen doyur, çıplak görürsen giydir. Belki ağzı dualı bir kimsenin duası kabul olur da Allah bize bir oğul verir. Sen büyük bir toy düzenle dilek dile, dua ettir.” (Ergin, 2004: 78, D/11). İslam öncesi ve İslami gelenekleri birlikte bulabildiğimiz hikâyelerde Türklerin anlayış ve uygulamış biçimlerinde çocuk sahibi olmak isteyen bir Bey ile Hatununun seçilmiş hayvanlardan kurbanlar kesmesi vardır. Karadonlu dervişlere nezirler sunup adak adaması sonucu çocuk sahibi olunduğunu bu hikâyeden biliyoruz. Bu hikâyeden bizler çocuksuzluğun kadın ve erkek arasında paylaşılan bir kusur olarak görüldüğünü ifade edebiliriz. Günümüz toplumuna geldiğimizde ise türbelerde çocuk dilemek maksadıyla giden ziyaretçi profilinin büyük çocukluğunun kadınlardan oluşması “çocuksuzluk” kusurunun kadınlara yükletildiğini ortaya koymaktadır.

Türk geleneklerinde iki şekil kurban formundan söz edebiliriz. Kanlı ve Kansız kurban olmak üzere her iki kurbanın da bir ritüel içinde gerçekleşmesi görülmektedir. Türkler, eşyayı, bitkiyi, hayvanı; saçarak, dökerek, yakarak, keserek kurban şekillerini uygulamışlardır (Sezen, 2004: 27).

Türbelerdeki yatırlar halkın ata olarak kabul ettiği ulu kişilerdir. Türk kültüründe var olan atalar kültü ilkel inançlar ve dinlerdeki ataya tapınma inancı ile karıştırılmamalıdır. Ataerkil toplumların atasına karşı duyduğu saygıdan ileri gelen

davranışlar bütünü olarak değerlendirmek gerekmektedir. İnsanların hayatın dönüm noktalarından kabul ettiği geçiş dönemlerinde çocuğa ad koymada, yağmur isteme törenlerinde (yağmur duasında), hayatın önemli çeşitli safhalarında atalara başvurulur, onlardan destek beklenir. Ziyaret edilen türbelerdeki atalardan, velilerden, ermişlerden istek ve dilekte bulunulur. Onlara karşı duyulan saygının bir nişanesi olarak türbelerde kurbanlar kesilmektedir (Aday, 2013: 71).

3.2.3.1. Kanlı Kurban

Kurbanın Arapça kökenli bir kelime olup bir diğer anlamında da Allah’a yakınlaşmayı ifade ettiğini belirtmiştik. Müslüman Türk toplumunda Allah’a yaklaşmak, O’nun rızasını kazanmak ya da kişilerin özel istek ve duaları neticesinde gerçekleşen adakların yerine getirilmesi amacıyla koyun, keçi, koç, düve, inek vb. İslam’ın uygun gördüğü hayvanların dini usullere göre kesilmesine kurban denilmektedir. İslam öncesi Türklerdeki kurban anlayışının temel nedenlerinden biri yeraltı âleminin hâkimi Erlik Han’ın insanlara kurban kesmeleri için felaketler ve hastalıklar göndermesidir. Atlar, İslam öncesi Türk dininde en önemli kanlı kurbanlardan biridir.

Dediği Sultan Türbesi ile ilgilenen Adem Altun Bey bize bu türbede yıllardan beri adak kurbanlarının kesildiği bilgisini verdi. Hatta bunlardan onlarcasını da yıllardan beri bizzat kendisine kestirtildiği ve kesilen kurbanın etlerinin dağıtıldığını anlatmıştır. Koyun, koç, keçi gibi küçük baş hayvanlar adaklık için tercih edilmektedir. Siyam Efendi yatırında kesilen kurbanlar da kanlı kurbanlara örneklerdendir.

3.2.3.2. Kansız Kurban

Kurban, dinin en arkaik formlarından birisidir. Tüm arkaik zamanlarda “kanlı kurban” ritüeli yoktur. Sibiryâ Şamanları, Avustralya aborjinleri ve Taoizm, kanlı kurban istemez (Tuğrul, 2010. 115). Türklerin özellikle İslam öncesi inanç sisteminin kalıntıları günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Türbe ziyaretlerinde karşılaştığımız uygulamalarda bez, çaput, paçavra, elbisesinden bir parça veya kendine ait bir kıyafet gibi başka nesnelerin bırakılması kurban olarak adanmasından veya sunulmasından ileri gelmektedir. Dağ, orman, ağaç, su vb. ruhlara iyelere adanan

kurbanlar eski Türk inanç sistemine göre teşekkürün, şükranın bir ifadesidir (Turan, 2007: 5).

Eski Türk dininde kurban çok önemli bir yer tutmaktaydı. Kanlı ve kansız kurban olarak gördüğümüz bu pratiklerde süt, yağ, darı vb. takdimlerin sunulması Türklerde kansız kurban geleneklerinin örneklerindendir.

Konya türbelerinde gördüğümüz bebek elbiseleri (çorap, pantolon, iç çamaşırı vb.), eşarp, bağlanan çaputlar veya türbe çevresinde dağıtılan yiyecekler kansız kurbanlardır.

3.2.4. Türbenin Etrafında Dönme

Eski Türklerde ölen insanlar ilk önce çadırlarına getirilip orada bekletiliyordu. Ölenin statüsüne ve sevenlerinin çokluğuna göre burada yapılan ilk uygulama ve pratikler çeşitlenebilmektedir. Göktürklerin defin merasiminin ilk önce çadırda başladığını görmekteyiz. Önce ölüyü çadıra koyarlar oğulları, torunları, yakın akrabaları; koyunlar, atlar kesip çadırın önüne koyarlardı. Ayrıca ölü bulunan çadır etrafında yedi defa dönerlerdi. Kadın-erkek yüzlerini bıçakla yırtıp çadırın önünde kanlı gözyaşı dökerlerdi. Bu hareketlerini yedi defa tekrar ederlerdi (İnan, 2013: 177). Çadırın etrafında kesilen bu atlar, Türklerin öteki dünya algısının bir neticesidir. Şerefine at kurban edilen kişinin diğerlerine nazaran uçmağa daha çabuk ulaşacağına inanılmaktadır.

İslam inancında hac farızası dolayısı ile kullanmakta olduğumuz tavaf kelimesinin sözlük anlamı “Hac zamanı belli dini kurallara uyarak Kâbe’nin etrafında yedi defa dönmek” demektir. Yukarıda bahsettiğimiz Türklerin eski geleneklerinde ölen kişileri çadıra koyduktan sonra etrafında dua ederek dönme, İslamiyet’le birlikte kapsamı birleşen geleneksel Türk dini ile genişlemiştir. Türbe ziyaretlerinde bazı türbelerin etrafında dönme ritüeli ortaya çıkmıştır. Kısmetini arayan bayanlar Mevlâna Türbesi’ndeki şadırvana giderlermiş. Musluklardan içtikleri su ile nasiplerinin açılacağına inanılmaktadır. Bu işlem her musluktan ayrı ayrı su yudumlanmasıyla veya muslukların açıp kapatılmasıyla da gerçekleşmektedir. Ayrıca dileklerin kabul olması için şadırvanın etrafında üç veya yedi kez dönülmektedir

Bozkır/Ferhatlar Bahaeddin-i Veli Türbesi'nin etrafı ziyaretçilerin dönmesinden dolayı çalılıklar patika şeklinde yol olmuştur. Dilekte bulunan ziyaretçiler yatırın etrafında dualar okuyarak üç defa dönerler. Sunnî uygulamalarda üç ve yedi sayısı adedince dönüş yapılırken gayri sunnî gelenekte on iki sayısını da sıklıkla duyabiliriz.

Çocuk sahibi olma niyetiyle bayanların gittikleri türbelerden biri olan Ebu'd-Derda Türbesi, etrafında dualar okunarak dönülen mekânlardan birisidir. Bu uygulamaya göre türbeye çocuk sahibi olmak için giden gelinlerin boynuna ip bağlanır. Çocuk sahibi bir bayan tarafından türbe, yedi kez dolandırılır. Çocuk isteyen kadınların çocuğu olması için hep beraber dua edilir (Ebu'd-Derda Türbesi/Ereğli).

Aşçı Baba Türbesi Sarayönülüler tarafından sınanmış bir yer olarak kabul edilmektedir. Eskiden hastalanan çocuklar dışında hayvanlar da getirilerek üç veya yedi defa türbenin etrafında döndürülürmüş. Çocuklar büyüklerinden gördükleri bu uygulamaları oyunlaştırmıştır. Özellikle ramazan gecelerinde, Teravih namazından sonra, türbe meydanında ellerine mum alıp oynayarak türbenin çevresinde dönerlermiş. Günümüzde bu gelenekten bahsedemeyiz (Aşçı Baba Türbesi/ Sarayönü).

Ulaş Baba Türbesi'nde bir ziyaretçinin türbenin etrafında dönmesini müşahade ettik. Bunun ardından türbede iki rekât namaz kılarak dua etmişti. Kendisine bu dönmesinin sebebini sorduğumuzda bize Kuran'dan bazı sureler ve bildiği duaları dönerek okuması gerektiğini yoksa Dede'nin (yatır) kendisinden haberdar olamayacağını söylemişti. Ayrıca bu bir çeşit davetti. Çünkü bu uygulaması ile Ulaş Baba'yı zor zamanlarında yanında görmek istiyordu. Her tur dönüşünde eğilerek: "Ben geldim Dede!" demesi ile sanki yatırla iletişim kurarak gelişinden yatırı haberdar etmek istiyordu (Ulaş Baba Türbesi/Selçuklu).

3.2.5. Havuza Para Atarak Dilekte Bulunma

Türbelerde yapılan uygulamalar arasında gelen pratiklerden biri de türbelere "para atma"dır. Hemen hemen bütün türbelerde karşımıza çıkan bu uygulama için bazı türbelerde havuz gibi özel alanlar kullanılırken kimi türbelerde sandukanın üzerine veya yanına dua edilerek para bırakılmaktadır. Sanduka üzerinde bir örtü varsa para örtünün altına da bırakılmaktadır. Havuza atılan paralar için halk arasında suya düşen bu paranın

sesi duyulursa dileğin gerçekleşeceğine dair bir inanış vardır. Biriken paralar genellikle türbe ihtiyacında veya benzer hayır işlerinde kullanılmaktadır.

Sahip Ata Türbesi'ne girmeden önce geniş meydana bulunan küçük havuza ziyaretçiler madeni para atarak dilekte bulunmaktadır. Buradaki güvenlik görevlilerinin ziyaretçilere “para atılmasının pek bir şeye fayda vermeyeceğini” söylemelerine rağmen insanların yine de para attıkları görülmüştür.

Şeb-i Arus Havuzu'nun neredeyse tabanı madeni paralar ile kaplıdır. Ziyaretçiler bu havuza para atarak ve arslan ağızlı çeşmeden şu içerek şifa bulacaklarına inanırlar. Ayrıca bu havuza dileklerinin gerçekleşmesi için para atmaktadırlar. Saha araştırmamızda bir ziyaretçi ile görüşmemizde attığı madeni para gibi dertlerinin de burada kalacağı ve dileğinin kabul olacağı inancı ile havuza para attığını söylemişti.

3.2.6. Çaput/Bez Bağlama

Geleneksek Türk inançları içinde çaput bağlama yaygın bir inanıştır. Her yere veya ağaca çaput bağlanılmaz. Kutsallığına inanılan ağaçlara veya kült konusu teşkil eden yerlere bağlanmaktadır. Çaput bağlama, kansız kurbanların içine dâhil edebileceğimiz bir uygulamadır. Uygulamalar çeşitli dileklerinin kabul olması amacıyla bağlanmaktadır. Bu bezler onu bağlayan kişinin vücudunun bir parçasını sembolize ederek sıradanlıktan ayrılmaktadır (Güngör, 2007: 5).

Abdülkadir İnan türbelere, yatırlara, kutlu ağaçlara, çalılara çaput bağlamanın Altay Şamanizmi'nden kalma bir gelenek olduğunu belirtmektedir Eski Türk inanç sisteminde olan ikili ruh anlayışı ile izah etmektedir. Bunlar yer ve gök kültleridir. Yer-su ruhları adı verilen bu iyeler dağ, taş, tepe, kaya, ağaç, mağara ve su gibi varlıklar kutsal iyelerin zuhur ettiği canlı varlıklar olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden ziyaretçiler türbelerdeki ağaçlara, türbelerin pencere demirlerine veya sanduka örtüsünün kenarına ilişitirdikleri, bağladıkları çaputlarla dileklerinin doğrudan ya da etkili bir biçimde yerine getirileceği düşüncesi ağır basmaktadır (İnan, 2013: 207). Türbelerde eski Türk inançlarından kalma bir uygulama olarak dikkat çeken bez, çaput, ip bağlama Şamanizmin günümüze yansımalarındandır.

Türbelere bırakılan bez/çaputlar aslında kutsal iyelere sunulan saçılardır. Kansıız kurbanlar arasında görülen işlemlerdendir. Kutlu alanlara ruhların sirayet etmesi sebebiyle özellikle seçilmiş alanlardır. Bu iyelerin yardımlarını sevgilerini kazanacaklarına inanılmaktadır. Sıradan bir nesnenin türbeye bırakılmak suretiyle artık kutsiyet kazandığını görebiliriz. Bu konuda önemli gördüğümüz bir uygulamayı burada zikretmekte yarar vardır. Konya'daki türbelerde bırakılan bu bezlerden alınanına şahit olmadık. Sorularımıza aldığımız cevaplarda bilakis alınmaması gerektiği bilgisi verildi. Gerekçesi ise ziyaretçiler bırakılan bu bezlerde bırakan kimsenin dertleri olduğuna inanmaktalar. “Burada bu bez gibi kalsın!” dedikleri bu eşyalar alınmaz. Görevliler tarafından türbe temizliğinde toplanıp atılmış. Aynı uygulamanın Antalya/Elmalı Abdal Musa Türbesi'nde olumlu inanişını görebiliriz. Ziyaretçiler genellikle yeşil bezleri saçı olarak bırakır. Bir başka ziyaretçi de türbeden aldığı bu bezi alır. İyelerin veya kutsal mekân ruhun beze sireyet ettiği artık onun benzerlerinden ayrıldığı inaniş oluşturur. Türbeden alınan bu bez parçası uğur, bereket getireceği, kötülüklerden koruyacağı inancı ile eve konur. Ayrıca başka kişilerle de paylaşarak onların da istifade etmesi sağlanır. İnsanların üzerlerinde, cüzdanlarında, araçlarında taşıdıkları anlatılmaktadır.

Bu mekânlara bez bağlamak suretiyle insanlar, içinde bulundukları sıkıntılardan kurtulup ettikleri duaların kabul edileceğini düşünmektedirler. Ağaçlara, türbede bulunan kapı veya pencere parmaklıklarına bağlandığını görmekteyiz. Özellikle ağaçların seçilmesi mitolojik bir kökene sahiptir (bkz. Ağaç Kültü). Ağaç, Tanrı'ya doğrudan ulaşım unsuru bir aracı olarak algılanmıştır.

Türkler, ağacın bir ruhu olduğuna inanmışlar, yeri gelmiş bir kişi ile konuşur gibi onunla söyleşmişler veya ağaçların kendilerini anladıklarına inanmışlardır. Sonsuzluğu Hayat Ağacı ile sembolize etmişler. İnsanların yaşamındaki ağaçların fonksiyonu hatırlandığında ağacın hayat olduğu görülecektir. Belki bu düşüncelerinden dolayı kendilerini anladıklarını düşündükleri, kökleriyle alt dünyayı gövdesiyle yeryüzünü dallarının ise gök âlemini temsil eden kutlu bir nesnenin sembolik gücünden yararlanmak istemelerinden çevresinde bazı inanç ve uygulamalar oluşmuştur. Ağaç dallarına bez bağlamanın, ona sunular bırakmanın hareket noktası bu inanişlara

bağlanabilir. Kendisini bıraktığı bir nesne ile (genelde bağlanılan bez) ağacın ruhuna hatırlatmaktadır.

Dıykanbayeva, Kırgızlar üzerine yaptığı çalışmada insanların ata babalarının türbelerine gidip gökkuşağının renkleri olduğu için sarı, kırmızı, beyaz, sarı renkte çaputlar bağladıklarından bahsetmektedir. Siyah renkte çaputun bağlanması yasaklanmıştır (Dıykanbayeva, 2016: 57). Türk kültüründe “yalama” ve “saçı” adı altında ağaçlara bağlanan çaputları görebilmekteyiz. Bunlardan kansız kurbanlar olarak söz etmek gerekir. Saçılar (sadakalar), Anadolu Türkçesinde yer alan “darısı başınıza” duası ile günümüze kadar ulaşan ve hala canlı bir şekilde yaşayan eski Türk inancının yansımasıdır (Güngör, 2007: 2).

3.2.7. Kefen Değiştirme

Kefen değiştirme, türbelerle ilgilenen genelde mahallenin ileri gelen yaşlıları tarafından bu ritüel gerçekleştirilmektedir. Bu uygulama artık yapılmayan, unutilan bir gelenektir. Velilerin canlı olduğuna inanılmasının bir sonucudur. Bu inancın bir neticesi olarak kefeninin eskidiğini düşünen mahallede sözü dinlenir yaşlılarından oluşturulan bir grup kriptaya ya da mumyalık adı verilen bölüme inip orada, eskiyen kefeni yenisi ile değiştirirlermiş (Kuzucu Sultan Türbesi/ Doğanhisar). Eskiden Selçuklu Sultanlarının türbedarları muayyen zamanlarda mumyaların örtülerini değiştirir ve temiz tutmaya özen gösterirdi. Büyük ve muteber ziyaretçilerin isteklerine bağlı olarak mumyalık bölümü açılırdı. Ziyaretçilerden bazılarının mumyaların elini öptükleri anlatılır (Alâeddin Türbesi/Selçuklu). Eskiden türbedarları tarafından örtüsü değiştirilen türbelerden biri de Celâleddin Karatay’ın mumyasıydı. Geçmişte her yıl mumyanın örtüsü değişmekteydi. Eskiden Karatayî ailesi mensupları bayramlarda ve özel günlerde ziyaret ettiklerinde canlı gibi duran mumyanın elini öperlermiş (Celâleddin Karatay Türbesi/Selçuklu)

3.2.8. Türbede Nisan Yağmuru Biriktirme

Anadolu’nun farklı bölgelerinde huysuzluktan sıtmaya, öksürükten aydaşlığa kadar çeşitli hastalıkların tedavisi için gidilen yerlerde “tılsımlı” taslar bulunmaktadır. Bazen içine konan suyun, bazen tasın kendisi, bazen de burada yapılan ritüeller şifanın

kaynağı olarak gösterilebilir. Burada kullanılan tasları benzerlerinden ayıran, alelade bir tas olmaktan kurtaran tasın üzerinde yazan şifa ayetleri ve tasa dair anlatılan efsanelerle ona kazandırılan mistik bir gizem vardır. Mevlâna Türbesi'ndeki Nisan Tası da bu özelliklerinin yanında biraz da büyük olması ile diğerlerinden ayrılmaktadır. İnsan, nedenini bilmeden çok eskiden beri nisan yağmurlarının bereketine inanmaktadır. Hititlerin Bahar Bayramı nisan yağmurları ile başlar. Nisan eski çağlarda ilkyaz başlangıcıdır; yani bahar demektir. Kutsallığına inanılmasındaki nedenlerden biri de Tanrı'nın yeryüzünde dolaşmaya, doğayı canlandırma başladığı bir dönem olarak tasavvur edilmektedir. Giresun'da nisan ayına "kırçan ayı" da denilmektedir. Kırkların açılması, doğanın yeniden canlanması manasında bu isim verilmiş olmalıdır. Tanrı'nın dünyada dolaşması ise insanların bayramı kabul edilmiştir. Üreten insanın tarımla uğraşması bu mevsimin ekim dikim için insana olanaklar sunması gibi sebeplerle kutsal sayılmıştır. İbraniler, Sümerler, Akadlar ve Asurlar nisan ayının kutsallığına ve bolluk bereket getirdiğine inanmışlardır.

Mitsel inanışlarda nisan yağmuru, tanrıların özellikle bereket tanrılarının insanlara bir lütfü, hediyesi olarak değerlendirilmiştir. Tanrının insanlara bahsettiği bolluk, bereket olarak nitelendirilen bu dönemde düşen dolu bile iyilik sayılmıştır. Onu yutana uğur getireceğine inanılmıştır. Bu ayda gruplaşan yağmur bulutları da halk arasında uğurlu sayılmıştır. Bu ayda adı geçen bulutların gölgesi kimin üstüne düşerse talihli olacağına, onun için bir mutluluğun başlayacağı şeklinde yorumlanır (Eyüboğlu, 2014: 116-118).

Halk arasında nisan yağmurlarının bereketli, uğurlu, şifalı olduğu inancı vardır. Bu ayda yağan yağmurun damlası nereye düşerse düştüğü yerin istifade edeceği şekilde oluşmuş. Yılanın ağzına düşerse yılanın zehri, balığın ağzına düşerse inci oluşacağına inanılmaktadır. Hatta bu yağmur ile süt mayalansa yoğurt tutarmış. Toprağa bereket, insana şifa, dertlere deva olarak bilinen bu yağmurun halk arasında günümüzde dahi biriktirilmesi yaygın bir gelenektir. Bu inanış, Mevlâna Dergâhı dervişleri arasında nisan yağmurlarının biriktirilmesine kadar girmiştir. Bazı görüşlere göre dervişler halkın bu inanışından yararlanarak nisan ayında biriktirdikleri yağmur suyunu bir gönül ısıdırma, halkı çekme veya bir propaganda vasıtası olarak kullanmışlardır. Mevlâna Dergâhında Nisan Tası adı ile anılan meşhur bir kazan vardır. İlhanlı Sultanı tarafından

türbeye hediye edilmiştir. Nisan yağmurları ile doldurulan bu kazan ve dergâhtaki diğer kaplarda biriktirilen sular dervişler tarafından üzerine dualar okunurdu. Ayrıca Mevlâna'nın sarığının ucu bu suya batırılmak suretiyle bir mistizm oluşturulurdu. İç sıkıntısını giderdiğine inanılan bu suyu halktan isteyenlere dağıtırlardı. Türbeye gelenlerin şifa niyeti ile bu sudan içtikleri ve bereket için götürüp tarlalarına serptikleri rivayet edilmektedir.

3.3. Türbelerin Adlandırılması

Anadolu'da ziyaret yerleri, sahip oldukları vasıfları (ziyaret amaçları) ile halk nezdindeki kutsallıkları derecesinde şöhrete kavuşmuşlardır. Kiminin gerçek kimliği unutulmuş, kiminin türbesi harap olmuş, kimi türbesi ile beraber unutulmuş, kentleşmeye bağlı olarak yükselen binaların arasında kaybolup gitmiştir. Kimi türbeler aynı sokaktaki insanlar tarafından bile hatırlanmazken, kimi türbeler “rüyada görülmek” suretiyle yüzlerce kilometre uzaktan ziyaretçi çekerler. Türbeleri sahip oldukları pek çok özelliğe göre sınıflandırabiliriz.

Türk-İslam âleminde evliya mezarları, yatırlar, türbeler, makamlar insanların saygı duydukları ziyaret ettikleri yerlerdir. Halk, Allah tarafından dost kabul edilen bu velileri kendilerine “dost edinmek”, onların ruhaniyetinden ölümlemlerinden sonra da istifade etmek, onların “muhabbetini kazanmak” için sık sık ziyaret etmektedirler. Bunun yanında insanlar dileklerinin yerine gelmesi, dualarının kabul olması, dertlerine deva bulmak gibi çeşitli sebeplerle ziyaretlere devam etmektedir. İnsanları buralara çeken önemli nedenlerin başında bu zatların hayatta iken gösterdikleri kerametler gelmektedir. Halk muhayyilesinde ölümlemlerinden sonra da kerametlerinin devam ettiğine dair anlatılar oluşmuştur. Her türbede yatan zat için velî, keramet sahibi kimse dememiz mümkün değildir. Nitekim Konya'da incelediğimiz türbelerde yatan zatların din adamı, mutasavvıf, beylerbeyi, paşa, âlim, şeyh, fakih, emir, vezir, sultan, sultan anası, sultan kardeşi gibi toplumun önde gelen kimselerinden oluştuğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bir başkent olması hasebiyle devlet ricalini de toprağında metfun kılmaktadır. Buna rağmen pek çok zatın doğumu, tahsili gibi hayatları hakkında bulabildiğimiz bilgiler efsanevi anlatıların ötesine geçememektedir. Halk onların içinde yattığı türbeleri kutsal içindekileri de evliyaullahdan bilmiş, hakkında menkıbeler, efsaneler, memoratlar oluşturmuştur.

3.3.1. Gerçek Adı ile Adlandırma (Anılma)

Konya türbelerinde metfun kişilerin büyük çoğunluğu din ve devlet ulularından olduğu için gerçek isimleri ile bilinmektedirler. Ebu Said Muhammed Hadimi Türbesi, Şeyh Bedreddin Türbesi, Hoca Ahmed Fakih Türbesi, Seyfeddin Karasungur Türbesi, Celaleddin Karatay Türbesi, Sadreddin Konevi Türbesi, Seyyid Harun Veli Türbesi gibi din ve devlet büyüklerinin türbeleridir.

3.3.2. Efsaneye Bağlı Olarak Adlandırma

Pir Esad olarak bilinen evliyanın türbesinin halk arasında bilinen adı Pisili Sultan'dır. O, kedilere olan sevgisi ve muhabbeti ile tanınır. Akşama kadar sokak sakak dolaşır, sahipsiz kedileri toplar, onları besler, tekkesinde barındırmış. Ölünce de kedileri tekke bahçesinin bir köşesine tekfin ederek gömmüş. O ölünce üç kedi başından hiç ayrılmamış. Aç, susuz kırk gün mezarın başında bekleyerek ölmüşler. Halk da kedileri uygun bir yere gömmüş. Bu sebeple halk türbeye artık Pisili Sultan Türbesi demeye başlamıştır.

Pirebi Türbesi Pîr Âb'ın galatlaşmış şeklidir. Farsça âb, su demektir. Efsaneye göre Konya'ya çok şiddetli bir yağmur yağar. Halkın, evlerini sel götüreceğine dair endişesi vardır. Korku içindeki halk ve müritleri Pîrebi'ye gider ve ondan dua edip bir çare bulmasını ister. O da asasını alıp dağlardan şehre doğru akmakta olan selin önüne geçerek Allah'ın izni ile durdurur. Bu kerametinden sonra mürşidin adı Pîr Âbi Sultan olmuştur.

Şeyh Eyyüb Efendi halk arasında Yağlı Dede olarak da adlandırılmaktadır. O, kendini sabahlara kadar ilme ve ibadete adanmış bir veliymiş. Onun gece kandillerinin sürekli yandığı görülürmüş. Çünkü ilim için gece dahi kitaplarından ayrılmaz, sürekli okumuş. Derin bir evliya olmuş. Kandillerinin yağı için de sürekli yağ istediği için halk arasında adı "Yağlı Dede"ye çıktığı rivayet edilmektedir. Efsaneye göre adlandırılması böyle ancak başka bir söylentiye göre de türbede uzun yıllar mum yakma âdeti varmış. Bu yüzden yerler yanmış mum artığı ile dolu olduğu için Akşehirli Yağlı Dede demişler.

Efsanesine bağılı olarak türbesi isimlendirilen günümüzde en çok ziyaret edilen türbelerin başında Ateşbaz Veli Türbesi gelmektedir. Mevlâna'nın mutfağında görevli bir derviş iken yakacak odunun kalmaması üzerine göstermiş olduğı kerameti sonunda bu ismi kendine veren kişi Mevlâna'dır. Halk arasında da artık bu isimle anıla gelmiştir. Türbesi de Ateşbaz Veli olarak bilinmektedir.

3.3.3. Mesleklerine Bağılı Olarak Adlandırma

Gerçek adına, lakabına, unvanına ulaşamadığımız ve hakkında tek bildiğimiz şey onun Mevlâna'nın aşçısı olduğıdur. Türbesi de yapmış olduğı meslekle anılmaktadır (Aşçı Baba Türbesi/Sarayönü). Bazı veliler de vardır ki yapmış oldukları meslek kendinden fersah fersah önde gider. Bu sebeple çoğunun gerçek isimleri anılmaz. Selçuklu Sarayı'nın ve döneminin en ünlü tıp bilginlerinden Ekmelüddin Müeyyeddin Nahcuvani desek kimse hatırlamaz. Ancak Beyhekim denilince hemen meşhur tabibimiz hatırlanacaktır (Beyhekim Türbesi /Selçuklu). Fıkıh, İslam hukuku anlamına gelen bir ilimdir. Temel kaynağı Kur'an ve sünnet'tir. Fıkıhın sözlük anlamı bir şeyi derinlemesine bilmek, tam olarak anlamak anlamlarına gelmektedir. Fakih ise bir şeyi derinlemesine bilen, iyi anlayan, fetva verebilen İslami ilimlerin tümüne vâkıf kimse demektir. Hoca Ahmed Fakih (Meram) ve Fakih Dede (Karatay) türbelerinde metfun kimseler ismi ile müsemma kişilerdir.

3.3.4. Ziyaret Sebebine Bağılı Olarak Adlandırma

Halk tıbbında ocaklar şıfa bulduklarına inanılan hastalıkların adıyla anılır. Yılancık, kabakulak, alkarısı, kengi gibi Konya'da kimi türbeler de ziyaret gerekçelerine göre adlandırılmaktadır.

Süt Tekkesi, sütü kesilen veya azalan kadınlar tarafından ziyaret edildiğı için burası Süt Tekkesi olarak adlandırılır. Başka bir rivayete göre Konya'nın Başarakavak köyü zenginlerinden Başara Bey, konağının yanına bir mescit ve sütannesinin de içinde bulunduğı bir türbe yaptırır. Bu dönemden sonra burada yatan sütüneler veya fakir halk için türbe önünde dağıtılan süt ve et nedeniyle burasının Süt Tekkesi adıyla anılmaya başlandığı anlatılır.

Afakan Tekkesi'ndeki yatırların kimliği hakkında bilgi sahibi değiliz. Halk arasında bu tekke iç sıkıntısı bunalma gibi hastalığı olanların ziyaret etmesinde dolayı bu isimle anılır olmuştur. Bu hastalıklar halk dilinde tek bir kelime ile “afakan” karşılık bulmuştur. Onun da Konya'da ocağı bu tekkedir.

3.3.5. Yerleşim Yerlerinin Ad Almasında İsim Kaynağı Olan Veliler

Türklerin Anadolu'ya gelişleri ve yurt tutuşları ile ilgili pek çok efsane anlatılmaktadır. Bu efsanelerin içinde dini efsaneler, şahıslara bağlı kahramanlık efsaneleri olarak değerlendirebileceğimiz anlatılar önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Ahmet Yesevî dervişleri, Horasan erenleri gibi adlarla anılan evliyalar Anadolu'da kılıçla açılmayacak gönül kapılarını ardına kadar açarak İslâm'a ve Türklüğe eşsiz hizmetleri olmuştur. Bu velilerle ilgili anlatılan menkıbeler neticesinde halk nezdinde şöhrati ve nüfuzu artan evliyalar bulundukları bölgelerde halkı aydınlatmakla vazifelendirilmişlerdir. Her biri üretime dayalı kendi maişetini kendi karşılayabilecek meslek erbabı kimselerdi. Ayrıca halkı da eğitmek amaçlı dergâh, tekke, medrese, vb. kurumlar inşa etmişlerdir. Anadolu insanı kendilerine karşı Allah'ın rızasından başka bir beklentiye girmeden, gece gündüz demeden ihya ve irşad ile memleketi maddi ve manevi yönden mamur etmeye çalışan bu evliyalara karşı vefalarını asla yitirmemişlerdir. Bunların göstergelerinden bir tanesi olarak köylere, kasabalara, şehirlere evliyaların isimlerinin verilmesini sayabiliriz.

Seydişehir ilçemizin adının kaynağı ile ilgili olarak Seyyid Harun Veli menkıbesi anlatılmaktadır. Seyyid Harun Hazretleri Horasan diyarında tacı tahtı, beyliği bırakarak kurmakla vazifelendirildiği bu şehre bir bulut kılavuzluğunda gelir. Menzile varıncaya kadar pek çok kerametini menakıpnamesinde bulabiliriz. Seyyid Harun Veli ne çıktığı Horasan'a ne de güzergâhları üzerindeki konakladıkları yerlerdeki halkın ısrarlarına rağmen yerleşmeyip yoluna devam etmiştir. Bugünkü Seydişehir yakınlarındaki Küpe Dağı'na geldiklerinde bulutun Seydişehir'in bulunduğu yerde işaretini alan Seyyid Harun Veli şehri buraya kurmaya karar verir. Geldiklerinde ilk inşa ettikleri bugünkü kendi adıyla anılan tarihi camidir. Çevresine medrese de inşa edilen bu bölgede günümüzde medrese ayakta değildir. İslâm âleminin bu büyük velisinin ismine hürmeten bu şehre Seydişehir adı verilmiştir.

Horasan'dan gelen bir aileye mensup olan Hz. Hadimî'nin annesi Ebu Said Muhammed'e hamile iken gördüğü bir rüyada karnından bir ağaç yükselir. İnsanlar bu ağacın gölgesinde serinlemek için toplanırlar. Derin ilim adamlarından olan kocasına bu rüyayı yorumlattırır. O da kendilerinden dünyaya gelecek olan bir çocuğun büyük bir kimse olacağını burada insanları etrafına toplayacağını söyler. Menkıbeye göre rüyasında gördüğü bu yeri aramaya başlarlar. Burayı bulduklarında yerleşirler. Bu bölge bugünkü Hadim'in olduğu yerdir (Gönen, 2004: 80). Dünyaya gelen Ebu Said Muhammed büyük bir ilim adamı olur ve medresesinden sayısız talebe yetiştirir. Artık “Belde-i Hadimül-ilm” diye anılan Hadim ile Hadimî hazretleri özdeşleşmiştir.

Türklerin Anadolu'ya akınları sırasında önden “kolonizatör” giden dervişlerin yanında ordularla beraber hareket eden gazi dervişler bulunmaktaydı. Toplulukların içinde her zaman özel bir yeri olan ulu kişiler fethedilen yerlere bu kimselerin ismi yerleşim yeri adı olarak verilmiştir. Bu örneklerde kimi din adamının ilmine, kiminin şehitliğine, kiminin gaziliğine, kahramanlığına vb. saikler öne çıkarak yerleşim yerlerine din ve devlet büyüklerinin isimleri verilmiştir. Bu insanlar yaşadıkları dönemde çevrelerinden büyük ilgi görmüşlerdir. Başta yaşadıkları devrin yöneticileri olmak üzere diğer insanlar bu kimselerin çevresinde bir halka oluşturmuş ve hizmetlerinde bulunmuşlardır. Hepsi yaşadığı yere defnedilen bu insanların birçoğunun mezarları türbeye dönüştürülmüştür. Halk arasında bu türbelerin çoğunun çeşitli istek ve dileklerin kabul edilmesi için ziyaret edilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Günümüzde bu geleneğin genişleyerek üniversitelere, liselere, okullara, camilere verilen isimlerle yaşadığını görmekteyiz.

Altınekin Dedeler Kasabası'nın adı da beldede metfun bulunan evliyalardan gelmektedir. Rivayetlere göre Horasan'dan Anadolu'ya gelen Şeyh Dediği Efendi (Taşgun Baba'nın babası), oğlu Şeyh-i Kebir Taşgun Baba ve bir yakınlarından ermiş bir veli kimse ile buraya yerleşmişler. Karamanoğlu II. İbrahim Bey şahsi mülkünde olan bu köyü burada zaviyesi de bulunan Taşgun Baba hazretlerine vakfetmiştir. Belde de artık Dedeler olarak anılmaya başlamıştır.

Dedemli/Hadim, için anlatılan efsaneye göre de Dedemli'nin kurucusu Seyyid Bayram Veli hazretleridir. Horasan'dan Anadolu'ya uzun süren yolculuğu bir bulutun kılavuzluğunda gerçekleşmiştir. Bugünkü Dedemli'nin bulunduğu yere gelince bulut

kaybolur ve burayı yurt tutarlar. Halkın anlatmasında buraya Dedemli isminin verilmesi bu veliden dolayıdır. Burası Dedem Bayram Veli'nin köyü olarak anılır. Zamanla köye, “Dedemin Köyü”, “Dedem Köyü” denilir. Bugün bu ad, Dedemli olarak telaffuz edilmektedir.

Konya'nın 45-50 kilometre güneyinde bulunan Çumra ilçesinin Dedemoğlu isminde bir köyü vardır. Bu köyün adının bir şeyhten geldiği rivayet edilmektedir. Menkıbeye göre Yavuz Seltan Selim devrinde yaşayan bu velinin asıl ismi Dede Molla'dır. Ancak halk dilinde zamanla Dedemoğlu'na dönüşmüştür. Köy adını bu evliyanın isminden alır (Dedemoğlu/Çumra)

3.3.6. Akraba, Arkadaş, Kardeş Veliler

Anadolu, Kıbrıs, Rumeli ve Balkanlarda Ahmet Yesevi ocağında yetişen dervişlerin türbelerini görebiliriz. Vazifeli olarak Asya'ya, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya yayılan bu dervişler gittikleri yerlerde önce halkın gönüllerini fethetmişlerdir. Bu sayede gittikleri coğrafyaların Türkleşme ve İslamlaşma serüvenine önemli katkıları olmuştur. Anadolu Abdalları, Anadolu Gazileri, Anadolu Ahileri ve Bacıları (Kaya, 2016: 1) olarak bilinen “Horasan Erenleri/Dervişleri” diye de anılan bu inanç önderleri yaşamlarında halkın sevdiği, toplumun önem verdiği, halka yön veren kimseler olmuşlardır. Hem Anadolu'da hem Rumeli'de bu velilere ait yüzlerce mezar, türbe bulunmaktadır. Ayrıca bu zatlar için pek çok yerde makamlar oluşturulmuştur. Asırlardır halkın gönlünde yer edinen bu velilerin unutulmuş hayatlarını efsanelerle genelde bilinene kardeş, akraba veya arkadaş ya da şeyh mürit ilişkisi içinde bağlayıvermektedirler.

Hız. Ali'nin İslam tarihinde dini ve siyasi olarak çok özel bir yeri vardır. Anadolu'ya gelmemiş olan Hız. Ali, halk anlatılarında Anadolu'nun pek çok yerini ziyaret etmiştir. Efsanelerde onun ve atı Döldöl'ün izleri hala Anadolu'da yaşamaktadır. Yine Timur ve Nasreddin Hoca'nın çağdaş olmadığı ikisinin de arasında yaklaşık iki yüz yıl olduğu bilinmektedir. Ancak fıkralarda halk Hoca ve Timur'u aynı dönem insanları gibi anlatmaktadır. Halkın pratik zekâsının ve hayal gücünün bir ürünü olarak ortaya çıkan bu anlatımlar günümüzdeki devlet ve siyaset adamları için de anlatılanlar hatırlanacak olursa insan zekâsının benzer hadiseler karşısında birbirine yakın tepkiler

verdiği görülecektir. Kimliği hakkında kesin bilgi bulunmayan meçhul velilerin halk muhayyilesinde tamamlanması, arkadaşlık veya akrabalık bağı kurulması kaçınılmazdır (Peker, 2015: 152). Türbeler ve yatırlar etrafında oluşan efsane ve menkıbe gibi anlatımlarla akrabalık veya arkadaşlık ilişkileri oluşmuştur. Ilgın'daki Handevi ve Kandevi'nin kardeş olduğu ve bunların bu bölgede yedi kardeş oldukları ama diğerlerinin yerlerinin bilinmediği anlatılır. Karatay ilçesi Üçler mezarlığındaki Üçler Sultan için ikisinin baba-oğul, üçüncüsünün de arkadaş olduğu nakledilir. Menkıbelerine ilgili bölümlerde teferruatlıca yer verilen Nasreddin Hoca, Pîr Âbi Sultan medresede arkadaşlırlar. Benzer bir anlatıda Kul Nesimi, Nasreddin Hoca ve Muhyiddin Arabi Kuzucu Sultan'ın talebesi üç arkadaşdır.

Bilal-i Habeşî'nin soyundan geldiği rivayet edilen Şeyh Yusuf'un yedi evliya kardeşi varmış. Bu evliya kardeşlerden Şeyh Yusuf Ereğli Büyük Dede Köyünde kalırken diğer kardeşlerinden her biri ayrı bir tepeye yerleşmiş diye nakledilir.

Alibeyhüyüğü Belediyesi arkasında bulunan bahçede metfun olan Şeyh Şekerim Dede ve Kuzviran yaylasında metfun olan Şeyh Hocenti'nin iki kardeş veli olduğu rivayet edilmektedir. Halk arasında kardeş olarak bilinen İki şeyhin tekkeleri için kayıtlarda adlarına vakfedilmiş birçok köy ve araziye rastlanılmaktadır. Ancak kardeş olduklarına dair bir bilgi yoktur (Şeyh Hocenti/Alibeyhüyüğü).

Seyyid Bayram Veli ve ailesi hakkında bilinenler rivayetlerden ibarettir. Bunlardan biri de eşi ve çocukları hakkında söylenenlerdir. Anlatılana göre eşi ve çocukları hakkında bir bilgi olmayıp Demirli mevkiinde Erenler Tepesi'nde eşinin mezarı olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple türbedeki ikinci mezarın hanımı değil oğluna ait olma ihtimali daha ağır basmaktadır. Mezarın Erenler Tepesinde olduğuna dair bir efsanesi bile anlatılmaktadır. Bu efsaneye göre Seyyid Bayram Veli'nin hanımı bir sebeple sabah erken saatlerinde bu tepeye gelir. Bu tepeden köye bakınca güneşin erken doğduğunu görür. Bundan dolayı altmış yıllık sabah namazı tehlikede diye düşünür ve bunları kaza etmeye başlar. Burada vefat ettiği içinde buraya defnedilmiştir. Bilinen bir yatır olan Seyyid Bayram Veli ile Erenler Tepesindeki bilinmeyen yatırlar arasında bu efsane ile bağ kurularak bir akrabalık oluşturulmuştur. Seyyid Bayram Veli (Dedemli), Seyyid Harun Veli (Seydişehir) ve Seydî Mahmut (Mahmutlar/Alanya) arasında akrabalık bağı olduğu rivayet edilmektedir. Üç veli kardeşir. Her biri bulunduğu

beldeyi İslâmlaştırmak için vazifeli olduğundan Anadolu’da farklı yerlerdedir. (Seyyid Bayram Veli/ Dedemli).

3.3.7. Hayali Veliler (İsimsiz Veliler)

Yazılı kaynaklarda gerçek kimliği hakkında belge ve bilgi bulunmayan isimsiz kimseler olup sadece sözlü kültürde yaşamaya devam eden kimselerdir. Haklı olarak “Yaşayıp yaşamadığını bile bilmediğimiz bir kimseye nasıl evliya denilebilir?” diye veya türevlerinde bir soru akla gelebilir. Ancak halk nezdinde bu sorular ve cevapları neticeyi değiştirmemektedir. Mekâna ve metfun zata atfedilen kutsallık artık halk için belirleyici bir unsur olmaktan uzaklaşmaktadır. İsmi bilinen yazılı ve sözlü kaynaklarda adı geçen bir türbede karşılaştığımız ziyaretçilere yatırın kim olduğunu sorduğumuzda bazılarının “Allah dostu, kırklardanmış, mübarek bir evliyaymış!” tanımlarından öteye gidemeyen cevapları hatırladığımızda yatırın mekânın kutsallığının gerisinde kaldığı hatta zamanla unutulduğunu söyleyebiliriz. Şahsın ismini söyleyenlerin de yatırıla ilgili pek fazla bilgisi olmamasına rağmen aynı ziyaretçilerin düzenli olmasa da yılda birden fazla ziyaret ederim demeleri isimsiz velilerin halk içinde bir karşılığı olmasından ötürü kayda değerdir.

Kutsal mekanda bulunma duygusunun bu yerlerdeki ritüel çeşitliliğini arttırdığı tespitini yapan araştırmacılar (Köse ve Ayten, 2010: 46), kimlikleri belli olmayan türbelerde genellikle dua etmek, Kur’an okumak, tavaf etmek, el yüz sürmek, çaput bağlamak, anahtar açma, mum yakma, elbise bırakma, toprak alma, yiyecek dağıtma uygulamalarını yaygın ritüeller arasında saymaktadır.

Bu sınıflandırmanın içine “Anonim” türbe olarak adlandırılan türbeleri de dâhil edebiliriz. Zira ortada görkemli bir türbe de olsa içinde metfun bulunan kimsenin adı sanı unutulmuştur.

3.3.8. Üçler, Yediler ve Kırklar İnancı Kaynaklı Adlandırma

Tasavvuf sistemi içerisinde velilerin kâinatın işleyişine aktif olarak katıldıklarına inanılmaktadır. Saha araştırmamız sırasında bir türbe ziyaretçisi “Kâinatta 120 bin veli var, bunun da 60 bini Konya’dadır.” demişti. Evliyalar, kendi içinde iş bölümü paylaşımı yapılmak üzere bir hiyerarşik düzene tabidirler. Düzendeki bu işleyiş veliler

topluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bunların hepsine birden “ehl-i hâl ve’l-akd” denilmektedir. En alt tabakada üç yüz veliden oluşan “ahyar” ahyar grubu bulunmaktadır. Ardından 40 kişiden oluşan “ebdâl”, 7 kişiden oluşan “ebrâr”, 4 veliden oluşan “evtâd” ve 3 veliden oluşan “nücebâ” grupları takip eder zirvede ise “gavs” veya “kutup” adı verilen bir mürşid-i kâmil bulunmaktadır (Öztürk, 2013: 198). Kendi içerisinde birbirlerine karşı sorumlu olan velilerin bazı dönemlerde kerametleri vasıtasıyla meşveret edip istişarede bulunurlarmış.

Tasavvuf kültüründe şeyh mürşid ilişkisi bir silsilenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İcazet almadan şeyhlik yapılamamaktadır. Veli olduklarına, keramet gösterdiklerine inanılan bu isimsiz velilerin şeyhi Hızır (a.s)’dır. Üçler, yediler, kırklar, ledün ilminde işin pîrinden yani Hızır’dan el aldıklarını onun kendilerine keramet öğrettiğini, şeyhlerinin, hocalarının Hızır olduğunu anlatırlar (Uludağ, 1998: 411).

Bunlar bir eren, veli, evliya tipi grubu oluşturan genelde müstakil bir türbede metfun olmayan kutsal mezarlardır. Bu tarz mezarlar sıradanlarından ayrı bir ilgi görüp ziyaretgâh olarak geniş bir ziyaretçi kitlesine sahiptir. Adı ile müsemma olan Üçler Mezarlığının girişinde sol tarafta metfun bulunan “evliya” mezarı buna örneklerdendir. Burada üç velinin birlikte mezarı bulunmaktadır. Menkıbelerine ilgili başlık altında yer verdiğimiz bu şahıslar bireysel olarak bir tanınmışlık göstermezler. Ayrı ayrı her biri “Üçler” şahsında bir bütün olmuştur. Halk arasında adları anılınca “üçler, yediler, kırklar” olarak zikredilirler. Bu kişilerin gerçek isimlerinin unutulup bir grup halinde anılan veliler silsilesi haline gelmiştir. Çok farklı coğrafyalarda anılan “üçler, yediler, kırklar” aslından anonimleşen evliyaların ortak adı olmuştur. Kulaktan kulağa yayılan menkıbeleri ile birçok türbeden daha fazla ziyaretçisi olduğunu söyleyebiliriz (Tekin, 2012: 54).

3.3.9. Diğer Ad Verme İşlemleri

Deve Taşı: Seyyid Harun Veli’nin Dediği Sultan ile buluşmaya giderken keramet gösterip binek olarak kullandığı taşıdır. Şekli deveye benzetildiği için veya menkıbede taş deveye dönüştüğü için bu adla anıldığı söylenilmektedir. Eskiden Mezbaha’nın karşısındaymış. Etibank Alüminyum Tesisleri kurulmaya başlayınca Deve Taşı yerinden kaldırılmış. Uzun yıllar Seyyid Harun Veli Cami’nin önünde durduğu rivayet

edilmektedir. Daha sonra taşın nereye, nasıl gittiği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

Dediği Sultan Pınarı: Efsaneye göre Dediği Sultan ile Seyyid Harun Veli'nin buluşması esnasında cemaat öğle namazı için abdest tazelemek ister. Ancak bölgede su bulunmamaktadır. Harun Veli asası ile yeri dürtünce yerden su fişkirir. O pınara halk Dediği Sultan Pınarı adını verir.

Maya Dağı/Gölü: Seyyid Harun Konya'dan çıktıktan sonra uzun bir yolculuk geçirir. Konakladıkları bir yerde su ihtiyacı olmuştur. O vakit Seyyid Sultan, asasını eline alıp “Ya Allah!” diyerek yere saplar. Hemen bir pınar izn-i İlahi ile fişkırdı. Oraya akmaya başladı. Seyyid Harun buyurdu ki “Hakk’ın emri ile bu benim (mayam) olsun. Baş benden ayağı benden değil.” dedi. O zamandan beri suyun başında maya olur ayağında olmazmış. O pınarın döküldüğü gölcüğe Maya Gölü, bölgedeki dağlara da Maya Dağı ve bayırları adını vermişler. Ayrıca rivayetlere göre burada Seyyid Harun Veli halka sütü mayalayıp yoğurt yapmayı öğretmiştir. Bu sebeple de Maya adının verildiği söylenmektedir.

3.4. Türbelerin Ziyaretçi Açısından İşlevi ve Ziyaret Zamanları

3.4.1. Türbelerin Ziyaretçi Açısından İşlevi

Geleneksel Türk dininde ritüel için T. Atay dinin “tiyatro”su, mit de “senaryo”su benzetmelerini kullanır (Atay, 2016: 48). Bazı halk inançlarının soyuttan somut hale geldiği bireysel “ayin”lerin gerçekleştiği özel alanlar vardır. Kişilerin simgesel olarak kendi gerçeğini kutsal vasıtasıyla gerçekleştirme arzusu insanları İlahî gücün tezahür ettiği mekanlara yöneltmiştir. Türbeler, resmi dinin yaptırımlarına rağmen geleneksel dinin inanış, uygulama, ayin gibi etkinliklerinin sahneye konduğu ziyaretgâhlar içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Burada yapılan icralar sayesinde ulu kişi vasıtasıyla yaratıcı ile iletişim kurulabileceği isteklerini yerine getirileceği inancı baskındır. Türbelerin ziyaretçiler açısından üç türlü fonksiyonu icra ettiğini belirten araştırmacıların tespitleri şöyledir:

1. Türbeler saflık ve temizliği sembolize eden mekânlardır. Günlük hayatın meşgalesinden arınmış yerlerdir. Bu saflık ve temizlik sayesinde insanları Allah'a ulaştırır.

2. Türbelerdeki nesnelere dokunan insanlar kutsal gücün bu temasla kendi bedenine geçeceğine inanırlar. Kapı, eşik öpme, sandukaya el yüz sürme gibi ritüeller kutsaldan yararlanmayı gösteren sembolik işlemlerdir.

3. Türbeler insanların dindarlıklarını arttırmada önemli bir pekiştireçtir. Kutsallığın mübarek mekânlara ihtiyaç duyduğu, buraları ziyaret edenlerin hayatlarına yön verirken dini referans kullandıkları, dünyalarını inançlarına göre biçimlendirdikleri, iyi bir Müslüman olmak için çaba harcadıkları, neticesinde manevi olarak huzur buldukları söylenmektedir (Köse ve Ayten, 2010: 46-47).

3.4.2. Ziyaret Zamanları

Türbelerin bazıları güvenlik, temizlik vb. gereklerden dolayı perşembe, cuma açılmaktadır. Türbe kapısındaki asılı bir levha ile ziyaret saatleri belirtilmiştir. Seçilen bu saatlerin herhangi bir ritüele bağlı kalmaksızın belirlendiğini görebiliriz. Perşembe ve cuma İslam'ın önemli mübarek sayılan günlerindendir. Halk arasında "Cuma Müslümanların bayramıdır!" denilmektedir. Mevlâna Türbesi, Alaeddin/Selçuklu Sultanları Türbesi ve Sahib Ata Türbesi gibi bazı türbeler açılış kapanış saatleri bakımından diğer türbelerden ayrılmaktadır. Buralarda görevliler her gün belirlenen saatler arasında türbelerin ziyaret edilmesini sağlamaktadırlar.

Özellikle mübarek gün ve gecelerde, Ramazan ayında ve Cuma günleri olağanın dışında bir ziyaretçi yoğunluğunun yaşandığı gözlenmektedir. Bunların dışında ziyaretlerin ortak zaman dilimlerinden rastlantı dışında söz etmek mümkün değildir. Çok değişik sebeplerle ziyaret edilen türbelerin ziyaret zamanlarının temel belirleyicisi ziyaretçilerin kendileridir.

Ziyarete konu olan "Allah dostu" olduğuna inanılan evliyaların, tarihi şahsiyetlerin mezarları halk tarafından dua edilen kutsal mekânlar arasındadır. Burada "İslam'da dua için zaman ve mekânın önemi var mı?" sorusu akla gelebilir. Şüphesiz ki İslam'da günün her vaktinde ve mekân sınırlaması olmaksızın dua edilebilir. Ancak halk arasında dini kaynaklı dayanaklarla "Hâcet kapılarının açık" olduğu bir yer ve

zamanın varlığına inanılmaktadır. Günde kılınan her beş vaktin ardından, Cuma günleri, herkesin uykuda olduğu teheccüd vakitleri, özel geceler (kandil geceleri), Kâbe’de yapılan dualar, erenlerin evliyaların huzurunda edilen duaların geri dönemeyeceği kabul edileceği inancı bazı zaman ve mekânları diğerlerinden farklı kılmaktadır.

Dinlerde dua için bir zaman tayin edilmemiştir. Ancak ferdi duanın her vakit yapılabileceği gibi bazı vakitlerin duanın kabul edileceği “hacet kapılarının açık olacağı” düşünülen özel vakitler vardır. İslam dininde bu vakitlerin belirleyici olarak bakılan ilk kaynak Kur’an ve Sünnet’tir. Sonradan tespit edilen vakitlerin tayininde çeşitli dini ve tarihi olayların etkisi olmuştur.

Bu vakitlerin en belirleyici noktası dindir. Mesela hadislerde işaret edilen gecenin son üçte birinde dua etmek, savaş sırasında dua etmek, Cuma saatinde, oruçlu iftar ederken, kandil gecelerinde, kurban bayramı arifesinde, vb. vakitlerde duaların daha makbul olacağı ifade edilmektedir (Tekin, 2012: 123).

4. BÖLÜM

ÇALIŞMADA ELE ALINAN TÜRBELER VE ETRAFINDA OLUŞAN ANLATMALAR/UYGULAMALAR

Bu bölümde Konya'daki türbeler, bulundukları ilçelere göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu ilçelerde tespit edilen türbelerin önce yeri ve ardından türbe hakkında genel bilgiler verilmiştir. Genel bilgiler başlığı altında türbenin ne zaman inşa edildiği, banisinin kim olduğu, türbede metfun kimsenin varsa gerçek veya menkıbevi hayatı gibi konularda bilgiler sunulmuştur. “Türbe ile İlgili Anlatılar” başlığı altında dinlik/dinî efsaneler olarak nitelendirilen menkıbe, memorat gibi türleri bu başlık altında vermeyi uygun gördük. Bu sebeple ilgili başlık altında hem menkıbe hem de memorat örnekleri bulunmaktadır. “Türbedeki Uygulamalar” başlığı altında ise inanışlara göre kutsal mekân kabul edilen türbelerdeki inançların bir gereği olarak ziyaretçilerin yapmış oldukları ve bir faydaya dayanan fiiller anlatılmıştır.

4.1. Akşehir

4.1.1. Emir Yavtaş (Yavaşgel) Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi, Reis Kasabası'nda mezarlık içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Reis, Akşehir'e yaklaşık otuz kilometre uzaklıkta bulunan bir kasabadır. Tarihî mezarlık içinde bulunan türbe, halk arasında Tekke adıyla da bilinmektedir. XIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen bu türbede Selçuklu'nun önemli devlet adamlarından biri metfundur. Kaynaklarda Emir Yavtaş (Karpuz, 2009), Emir Yavaşgel (Konyalı, 1945), Alp İnanç Kutluğ Yavaşgel (Bayer, 2014) şeklindeki isimlerle anılmaktadır. Bu kimsenin bir savaşta şehit düştüğü için mi, yoksa devlet görevinin ardından buraya yerleştiği için mi cenazesi buraya defnedildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak rivayetlere göre Emir Yavtaş'ın Selçuklu Devleti'ndeki görevinin ardından buraya yerleşmiş olabileceği, hatta beldenin Reis adının bu kişiden ya da bu kişinin Emir unvanından kaynaklanmış olabileceği tahmin edilmektedir (Konyalı, 1945: 575).

Türbenin yapım tarihi bilinmemektedir. Selçuklu dönemi eseri olan bu türbenin Gömeç Hatun Türbesi'yle olan benzerliği dikkat çekicidir. Dikdörtgen planlı türbenin

kuzeye bakan cenazelik katı moloz taş ile eyvan üst kısmı ise tuğlayla inşa edilmiştir. Eyvan sivri kemerli olan cenazeliğin doğu ve batı duvarında birer mazgal pencere vardır. Türbenin inşa kitabesi yoktur. Türbenin güney, doğu ve batı cephelerini birer kuşak hâlinde dolaşan kitabe boya ile yazıldığından zamanla ciddi oranda tahrip oluşmuştur (Karpuz, 2009: 1328). Yazının okunabilen kısımlarını M. Bayar şöyle aktarmıştır:

“Haza kabrū’l emir isfehsalar el-ecel el-vahidū’l- husul-muharrem Şemseddin bedrū’l İslam cemalet-devlete ved-din selatin fahrū’l-ümera Alp İnanç Kutluğ Yavaşgel emirū’l-meclis vezir-i aleyh müzaceha ünsül-fi’ne-niyeti vahşetihî feyakidu minhu vema atüke mertibe-i mütecaviz enhu noksan ve rahmetike...” (Bayar, 2014: 455).

Yapım tarihi ve banisi kesin olarak bilenemeyen bu türbe farklı dönemlerde tamir görmüştür. En son Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2007 yılında restore edilmiştir.

4.1.2. Nasreddin Hoca Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi, Nasreddin Mahallesi, Nasreddin Hoca Mezarlığı’nda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe altıgen diyebileceğimiz bir yapıda iki kısımdan oluşmaktadır. Dış kısım, on iki sütun üzerinde taşınan piramidal bir külahla örtülüdür. Türbe baldeken tabir edilen bir yapıdadır. İç kısımda sandukanın etrafında altı mermer sütun vardır. Türbenin sütunlarını taşıdığı piramidal külahı yeşil bir kubbe örtmektedir. Türbeye giriş yapabileceğimiz dış kapı kuzey taraftadır. Nasreddin Hoca’nın nüktedanlığına işaret edercesine, ihtiyaç olmamasına rağmen sandukanın ayakucundaki sütunlar arasında demir parmaklıklara asma kilit takılı bir kapı bulunmaktadır. Diğer sütun aralığı açıktır. Nasreddin Hoca Türbesi’nin tarihi ile ilgili en kapsamlı araştırma yapan isimlerin başında gelen İ. Hakkı Konyalı gelmektedir. Onun Nasreddin Hoca’nın Şehri Akşehir adlı eserinde bu konudaki ilk derli toplu bilgilere ulaşabilmekteyiz (Konyalı, 1945: 457). Bunun yanında yabancı araştırmacılar ve seyyahların da katkıları unutulmamalıdır.

Nasreddin Hoca Türbesi’nin inşası XIV. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. Esas türbenin içteki altı sütunlu yapı olduğu, dıştaki yapının da sonradan eklenmiş olduğu ifade edilmektedir. Yapım tarihine dair eldeki en önemli belge türbede bulunan

kitabedir. Sandukanın baş tarafında Hoca'nın kavuğuna benzer iri bir kavuk mermerden mezar taşı olarak yapılmıştır. Türbenin bitişiğinde bir eklenti yapının olduğundan ve bunun da türbedar odası olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. Türbe, 1905 yılında Konya Valisi Faik Bey tarafından onartılmıştır. 1955 yılında ise mermer kaplanan bu türbenin XIV. asırdan bu yana bilinmeyen bir tarihte yeniden inşa edilmiş olabileceğine işaret edilmektedir. Nasreddin Hoca'nın sandukasının güneyinde bulunan 1499 tarihli mezar Mehmed Çelebi'nin kızı, Habibe Hanım'a aittir. Bunun yanında kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar daha bulunmaktadır. Baldeken tarzı türbelerin Beylikler Dönemi yaygın yapılar olduğuna işaret edilmektedir. Bu sebeple türbenin Beylikler Dönemi'nde inşa edilmiş olabileceği de düşünülmektedir. 1393 yılında türbeyi ziyaret eden Sipahi Mehmed'in günümüzdeki kitabeyi yazdığı söylenmektedir (Karpuz, 2009: 1259).

Nasreddin Hoca'nın ünü Anadolu sınırlarını aşmış ve Türk kültürü için önemli bir değer hâline gelmiştir. Nasreddin Hoca, mizah temsilcilerimizin başında gelen isimlerdendir. Güldürürken düşündüren mesajlarını ve öğretilerini Nasreddin Hoca, nüktedan bir üslupla muhataplarına iletmektedir. Onun bu üslubundan kimi zaman din ve devlet büyüklerinin de nasiplendiğini görmekteyiz. O, Anadolu irfanının ve zekâsının cisimleşmiş bir sembolüdür. Nasreddin Hoca, 1206 veya 1208 yıllarında Eskişehir'in Sivrihisar İlçesi'nin Hortu Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini imam olan babası Abdullah Efendi'den aldıktan sonra Konya'ya gelmiş ve burada eğitim hayatına devam etmiştir. Konya'nın meşhur ilim adamlarından Hoca Ahmed Fakih'ten ilim tahsil eden Nasreddin Hoca'nın Hoca Cihan ile medrese arkadaşı olduğu rivayet edilmektedir. Tahsil hayatından sonra babasının ölümü üzerine köyüne dönmüştür. Nasreddin Hoca, bir müddet sonra şöhretini duyduğu Akşehirli Seyyid Mahmud Hayranî'nin medresesine intisap etmek için Akşehir'e gelir. Seyyid Mahmud Hayranî'den ilim ve feyz alır ve Akşehir'e yerleşmeye karar verir. 1284 yılında Akşehir'de vefat eden (Uz, 2013: 136) Nasreddin Hoca'nın mezar kitabesi şöyledir:

“1. Revnak-efza-yı makâm-ı mu'allâ-yı hilafet-i mukaddese-i Islâmiyye ve şeref-bahsâ-yı erike-i saltanât-ı azime-i Osmaniyye

2. Es-sultan ibn'es sultan'ül gâzî (Abdülhamit) hân-ı sâni efendimiz hazretlerinin

3. Asâr-ı müteberrike-i lâ-yuhsa-yı şahanelerine ilâveten ho'ce Nasreddin merhumun işbu türbeleri dahî Konya valisi

4. Atufetlû Faik Beg Efendi hazretlerinin zamanı me'muriyetinde bi't-teberrük tecdiden inşa olunmuştur. Fi 12 Recep sene 1324

1. Hâzihi't-Türbetü'l-merhum
2. El mağfur ilâ-abdihi
3. El mağfur Nasru'd-din
4. Efendi ruhuna Fatiha sen 386"

Tercümesi:

“Saltanatı Osmaniye’ye şeref veren mukaddes İslam’ın yüce hilafet makamının parlaklığını artıran Sultanazade Sultan Gazi II. Abdülhamid Han Efendimiz Hazretleri’nin sayılamayacak kadar çok mübarek eserlerine ilaveten Hoca Nasreddin merhumun işbu türbeleri dahi Konya Valisi Faik Bey Efendi Hazretlerinin memuriyeti zamanında teberrüken yeniden inşa olunmuştur. Sene 1323 Receb’in 12’sinde merhum ve mağfur, affedici kuluna (muhtaç) Nasreddin Efendi’nindir. Ruhuna Fatiha. Sene 386.” (Karpuz, 2009: 1260-1261).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Velilerle ilgili anlatılar genelde dinî anlatılardır. Dinleyenleri dinî hadiseler, yaşanmışlıklar, hikâyeler ve efsaneler üzerinden mistik bir âleme götürür. Ancak bu anlatılar Nasreddin Hoca adı anlatıda geçmekteyse insanlar peşinen bir muziplik, nüktedanlık beklemektedir. O, en ciddi konuları bile nüktedan kimliği içinde eritebilen bir şahıstır. Aşağıdaki anlatımız bunun en güzel örneklerindendir:

Nasreddin Hoca zaman zaman ölüm korkusunu hem kendi hisseder hem de öleceğini çevresine hissettirmiş. Akşehirli de onu kaybedeceklerinden, onsuz kalacaklarından öyle korkar, öyle tasalanırlardı. Bir defasında Akşehir’e hocanın hastalandığı söylentisi yayılır. Mahallenin kadınlarının aklı başından gider. Derlenip toplanıp hocanın kapısını çalarlar. Baktılar ki o, denildiği kadar hasta değil hepsi birden sevinip şükür secdesine varır. Sohbet tatlı tatlı kaynayıp giderken içlerinden birisi latife ederek “Hocam, Allah gecinden versin, vasiyet ölüm getirmez derler; ama bir şey sormak isterim. Günün birinde sana emr-i Hakk vâki olursa aramızda seni hangi huyunla analım?” diye sorar. Hoca etrafını saran çeşit çeşit güzelliklere şöyle bir bakar. “Kadınım! Bizim sohbetimize doyamadı diye ağlayın. Doğrusu bu.” diye cevap verir.

Nasreddin Hoca hastalanmış eceli gene atlatmıştır; ama ölümle aralarında çekişme hâlâ devam etmektedir. Bir gün bir mezarlığın kenarından geçerken ölüm kendisine bulaşmasın diye latasının (eskiden hocaların giydikleri düz yakalı önü ilikli uzun ve geniş üstlük) eteklerini toplar. Fakat içine korku bir kere düşer. “Eyvah, öldüm!” der ve olduğu yere yıkılır. Kendisinden korkan Hoca, yavaş yavaş aklı başına gelince düşünmeye başlar. “Gidip karıma haber vermeliyim. Nerede yattığımı, nereye

defnedileceğimi ona anlatmalıyım!” düşünceleriyle bayıldığı yerden kalkıp evine varır ve durumu karısına anlatır. “Kadınım, ben öldüm filan yerde yatıyorum!” diye söze başlar. Nasreddin Hoca, daha sözünü bitirmeden karısı feryat figan içinde “Amanın a dostlar, yetişin! Hoca öldü. Filanca yerde yatıyor.” diye bütün konu komşuyu başına toplar. Komşularının bağına bir kez daha ateş düşer. Ağlayan sızlayan, “Ne vakit öldü, kim haber verdi?” diye komşuları sorarlar. Hocanın karısı komşularına “Garip hocanın kimi var? Kendiceğizi ölmüş, kendiceğizi haber verdi. Sonra da öldüğü yere çekilip gitti.” der ve yeniden hıçkır hıçkır ağlamaya başlar (Araz, 1975: 310-311). Nasreddin Hoca, gerçekten garip miydi değil miydi, evliyadan bir kimse miydi, onun karısından başka bir kimsesi var mıydı, yoksa o da velî kerametlerinde gördüğümüz öleceği yeri ve zamanı bildirmeyi kendi üslubunca mı anlatmaktaydı bunu tespit etmek doğrusu mümkün değildir.

Birgün halktan bazı kimseler Nasreddin Hoca’ya, “Hoca, herkes senin evliliğinden dem vuruyor; dağa, taşla sözünü geçirirmişsin. Bir kerametini göster de biz de inanalım.” derler.

Tabi Hoca bu, kendisinin başlı başına bir keramet olduğunu görmeyip de ondan ispat isteyenlere biraz olsun takılmasın mı? “Evet, öyle diyorlar... Madem ki keramet istiyorsunuz, şu karşıdaki ağacı yanıma çağırayım da görün!” Etrafındakiler hayretle Hoca’ya “Çağır bakalım, gelecek mi?” der. Nasreddin Hoca ağaca seslenir. “Gel ya mübarek gel!” Ağaca sesleniş birkaç kez tekrarlanır. Tabi ağacın geldiği geleceği yok. Olduğu gibi yerinde duruyor. Herkes merakta... O zaman Hoca kendine özgü gülümsemesiyle şöyle bir doğrulur. “Bizde gönül kibir yoktur. Dağ yürümezse abdal yürür.” diyerek ağaca doğru gider.

Bizce asıl keramet işte bu sözde, bu sözün derin anlamındadır. Dağı taşı yürütmekten daha güç olan bu nükteyi halk anlamış ve unutmamıştır. Önemli olan da budur (Araz, 1975: 320).

Türbedeki Uygulamalar: Eskiden halk arasında Nasreddin Hoca Türbesi’nden alınan toprağın göz ağrısına, sıtmaya ve daha birçok hastalığa şifa olduğuna inanılmış. Halk, türbeden alınan toprağı gözlerine sürer ve şifa için suya karıştırıp içermiş.

Nasreddin Hoca'yı seven Akşehirîliler eskiden başı daralınca ondan manevî feyz almak için türbesine akın ederlermiş. Hatta kuraklık zamanlarında yağmur duası için Nasreddin Hoca'nın türbesine gidildiği rivayet edilmektedir (Konyalı, 1945: 476).

Nezihe Araz'ın tespitlerine göre eskiden Akşehirîliler Nasreddin Hoca ile hayatın pek çok alanında birliktelerdi. Nasreddin Hoca'nın Türbesi'ni ziyareti etmek konusunda zamanla bir inanış ortaya çıkmıştır. İnanca göre Nasreddin Hoca Türbesi'ni kim ziyaret ederse onun mutlaka güleceğine dair Hoca'nın vaadinin olduğuna inanılmaktadır.

Türbeye yakın ya da uzak hiç fark etmez, eskiden Akşehirîliler düğünlerine davet etmeye önce Nasreddin Hoca'dan başlarlarmış. Türbeye gelen düğün sahibi “Hocam, Hocam! Filan gün, falanca yerde düğünümüz var sen de buyur. Gelmezsen gönlümüz kalır. Aman Hocam, canım Hocam mollalarını da al getir!” diye Hoca'yı davet edermiş. Bu davetin altında da yine bir halk inanışı yatmaktadır. Nasreddin Hoca'nın davet edilmediği düğünlerde karı-koca arasında dirlik-düzen, huzur mutluluk olmayacağına inanılmaktadır (Araz, 1975: 307).

4.1.3. Seyyid Mahmut Hayranî Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi, Anıt Mahallesi (eski adı Seyyid Mahallesi), Seyyid Mahmud Hayranî Sokak'ta bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe ve sokak, ismini içinde metfun bulunan Seyyid Mahmud Hayranî'nden almaktadır. Türbe, Sultan Dağı'nın eteğinde günümüzde yok olan Akşehir Kalesi'nin içine inşa edilmiştir. Türbenin çevresinde eskiden bir mezarlık olduğunu nakleden İbrahim Hakkı Konyalı, bu mezarlığın Cumhuriyet inkılabından sonra devrin belediyesi tarafından kaldırılarak park hâline getirildiğini söylemektedir. Bu mezarlıktaki kıymetli olduğu düşünülen mezar taşlarının Seyyid Mahmud Hayranî Türbesi'nde toplandığını belirten Konyalı, bu mezartaşlarıyla ilgili genişçe bir malumatı adı geçen eserinde vermektedir (Konyalı, 1945: 444-456).

Seyyid Mahmud Hayranî, Mevlâna ve Sadreddin Konevî gibi Selçuklu devrinin ünlü âlimleriyle çağdaştır. Akşehir'de XIII. yüzyılda kalabalık bir talebe topluluğu tarafından rağbet edilen Seyyid Mahmud Hayranî, talebelerin bu isteğine karşılık verebilmek için geniş bir külliye kurmuştur. Külliye türbe, zaviye, mescid, imaret ve

hamam gibi yapılar vardı. Bugün türbe ve Ferruhşah Mescidi dışında diğer unsurlar yok olmuştur (Bayar, 2014: 450).

Hakkında detaylı bilgi bulunmayan Seyyid Mahmud Hayranî'nin isminden hareketle Hazreti Peygamber'in soyundan geldiği tahmin edilmektedir. Bir delili olmamakla birlikte onun Mevlâna ile amca çocukları olduğu yönünde rivayetler de vardır (Konyalı, 1945: 443). Konyalı'nın Seyyid Mahmud Hayranî'nin aile şeceresini verdiği bu şemada Necmeddin Ahmed (H. 649/1251 ölüm tarihi) adlı bir kardeşi olduğu bilinmektedir. Onun Mehmed, Seydi Muhiddin ve Seydi Necmeddin adında üç oğlu vardır. Baba İlyas ve Hacı Bektaş ile münasebetleri olmuştur (Cebecioğlu, 2003: 368).

Mevlevîlik ve Bektaşiliğin Anadolu'ya yayılmadan önce Anadolu'da yaygın olan iki tarikatın gücünden bahsedilmektedir. Bunlardan biri Kazrunilik, diğer ise Rifailik'tir. Mevlevîlik, Kazrunîliğin etkisini neredeyse yok ederken Rifailik, eskisi gibi yaşamaya devam etmiştir. Seyyid Mahmud Hayranî'nin hem Rifailik hem Mevlevîlik hem de Bektaşilik olmak üzere üç tarikatla ilişkisi olduğu zikredilmektedir. Onun adı Mevlâna'nın Menakıbnâme'sinde ve Menakıbu'l Arifin'de saygıyla anılmaktadır. Sandukasında Divan-ı Şemsü'l-Hakâyık'tan beyitlerin yazılması bunu gösterirken, Vilayetnâme'deki menkıbeler de Bektaşilikle bağlantısını bildirmektedir. Rifailik tarikatında da saygın bir isim olarak adı geçen Seyyid Mahmud Hayranî'den kalma bir gelenek vardır. Bu geleneğin Seyyid Mahmud Hayranî'nin yaptığı gibi saçlarını örerek sarığa bağlamak şeklinde yaşadığı kaydedilmektedir (Erdoğan, 1936: 178-179).

Şeyh Muhyiddin adlı bir Bektaşî şairinin H.880/1475-1476 yılında yazdığı "Hızırnâme" adıyla tanınan eserinde Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna, Sadreddin Konevi, Şems-i Tebrizi, Sultan Veled ve Sarı Saltuk gibi velilerle Seyyid Mahmud Hayranî'nin aynı mecliste bulunduğu rivayet edilmektedir. Ayrıca Vilayetname'de Hacı Bektaş Veli'nin vefatında yanında bulunan isimler arasında Seyyid Mahmud Hayranî de zikredilmektedir (Cebecioğlu, 2003: 368).

Seyyid Mahmud Hayranî, Selçuklu devlet adamlarından Mahmut Paşa'nın oğludur. Konya'da bir süre Mevlâna'nın hizmetinde bulunup ondan feyz almıştır. Daha sonra Akşehir'e gidip yerleşse de Mevlâna ile bağı hiç kopmamış, muhabbetleri hep devam etmiştir. Mevlâna, Akşehir'e gidip gelenden onun ahvalini sorar, bilgi alır.

Anlatılar başlığı altında verdiğimiz bu konu ile ilgili menkıbesi meşhurdur. Seyyid Mahmud Hayranî'nin bir dönem cezbe kapılıp, meczup şekilde dağlara çıkarak inzivaya çekildiği rivayet edilmektedir. Seyyid Mahmud Hayranî, H.667/1268-69 yılında Akşehir'de vefat etmiştir (Uz, 2013: 83). Kitabesinden, türbenin XIII. yüzyılın son çeyreğinde yapılmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Türbenin Mevlâna Türbesi ile olan benzerliği dikkat çekicidir. Bu benzerlik, türbelerin mimarlarının ortak olma ihtimali veya ikisi arasında bir etkileşim olduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır. Türbenin alt kısmı kare planlı bir yapıya sahiptir. Kare planın üzerine 16 dilim bir gövde ve devamında aynı dilimli şekilde örtülen konik külahlı bir yapıdan oluşmaktadır. İnşa malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Türbenin kapısı kuzey cephesinde bulunmaktadır. Aydınlatma diğer cephelerde bulunan birer pencere ile sağlanmıştır. Kapının üzerinde bulunan tamir kitabesi şöyledir:

- “1. Allah
2. Emara bi-tecdid-i hâzâ't-türberi'l-mutahharati
3. El-mu'attara el-mahdûmu'l-mu'azzam sülâletü'l- evliyâ seyid
4. Es-sâdâtü'l-müeyyed bi-te'yidi Rabbü'l-arzeyni ve's-semâvât
5. Seyyidi Muhyiddin bin Seyyidi Ali bin Seyyidî Muhyiddîn bin Seyyidî Mahmud
- 6- Rahmetu'l-lâhî aleyhim fi-su hûr- sene ısnâ ve aşara ve semâni mie

Tercümesi:

“Bu temiz ve ıtırly türbenin yenilenmesini Seyyidlerin Seyyidi evliya soyu büyük âlim, yerlerin ve göklerin Tanrısının teyyidi ile müyed Seydi Muhiddin bin Seydi Ali bin Seydi Muhiddin bin Seydi Mahmud emretti. Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun (Karpuz, 2009: 1263-1264).

Türbede Seyyid Mahmud Hayranî ile kardeşi Necmeddin Ahmed ve torunu Seyyid Ali'nin kabirleri bulunmaktadır. Sanat tarihi açısından el işçiliğinin güzide örneklerinden olan bu sandukalar Konya'da ikamet eden Alman Konsolos'un planı ile yurt dışına çıkartılacakken yakalanmıştır. Ardından muhafaza edilmek üzere İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesine kaldırılmıştır (Özönder, 1990: 153).

M. Bayar'ın Akşehir Tarihi adlı eserinde verdiği şu bilgi tarihi açıdan kıymetlidir. Yıldırım Beyazıt 14 Şaban H. 805/9 Mart 1403 tarihinde Akşehir'de vefat etmiştir. Timur'un isteği üzerine naaşı Seyyid Mahmud Hayranî Türbesi'ne defnedilmiştir. Yıldırım Beyazıt'ın cesedi tahnit edilip geçici olarak bu türbeye konmuştur. Yıldırım

Beyazıt'ın Bursa'ya gömülmesine dair vasiyetinin olduğu anlaşılması üzerine Musa Çelebi naaşını nakletmiştir (Bayar, 2014: 451; Kozan, 2012: 49).

Türbe Seyyid Mahmud Hayranî'nin torunlarından Seyyid Muhiddin tarafından H. 812/1409 yılında onarılmıştır (Bayar, 2014: 452). Karpuz'un verdiği bilgilere göre ise Mevlâna Türbesi gibi açık olan bu türbenin yanları kapatılarak üzerine dilimli ikinci bir gövde 1410 yılında Ahmed bin Abdullah bin Asli tarafından yaptırılmıştır (Karpuz, 2009: 1263). Türbenin inşa kitabesi yoktur. Bu zikredilen tarihte türbenin Seyyid Mahmud Hayranî'nin torunu tarafından yenilendiği tahmin edilmektedir. İsimlere dair önemli bir kaynağımız da sandukalardır. Bu sandukalardaki yazanlar şöyledir:

- “1. Hazîhi Türbetü Kutbu'l-vâsiliyn
2. Râbitu ulûmi'l-evveliyn ve'l-ahirin
3. Necmu'l-milleti ve'l-hakkı ve'd-din Ahmed ibn-ü mes'ud
4. Teğemmedehullahu biyufranihi, tarihûh senet tisin ve erbeiyn ve sitte mie

Tercümesi:

“Bu türbe Tanrı'ya erişenlerinin kutbu, dünyayı hiçe sayarak çok eskilerin ve sonrakilerin ilimlerine kendisini veren; dinin, hakkın ve milletin yıldızı Mesut oğlu Ahmet'indir. Tanrı onu mağfiret ile örtün (Ölüm) Tarihi 649 yılıdır.”

Sandukanın baş kısmındaki kitabe:

- “1. Kad-teveffa el-merhum ve mağfur şehid-i sa'id Kutbu'l evliyâ Seyyidi ve senedi Mahmûd b. Mes'ud Rahmet'l-lâhi aleyhi
2. Rahmeten vasiaten fi, seb'un ve sittineve sittemie el-hicriye

Tercümesi:

“Velilerin Kutbu mesut şehit, merhum ve mağfur senedim ve efendim Seyyid Mahmud bin Mesud Hicri 667 yılında ölmüştür. Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun.” (Karpuz, 2009: 1263-1264).

Türbe ile İlgili Anlatılar:

Anlatı 1: O'nun adının “Hayran” olarak verilmesine dair Ebülhayr Rûmî'nin Saltuknâme'sinde şöyle bir rivayet nakledilir: “Velîler meclisinde Ahmed Fakih, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî'yi göremeyince etrafındakilere böyle bir mecliste onların niçin hazır bulunmadığını sorar. Sarı Saltuk Mevlâna'nın âşık, Seyyid Mahmûd'un da hayret sahibi (hayran) olduğunu, bu sebeple akıllılar meclisinde yer almadıklarını söyler” (Cebecioğlu, 2003: 368)

Anlatı 2: Ariflerin iftihar, sırlar madeni, basiret sahibi, Abdal'ın Sultanı Akşehirli Şeyh Sinaneddin-i Külahduz (Tanrı onun nefsinin iyi etsin), birçok seyahatten sonra dönüp Mevlâna'ya geldi. Mevlâna: "Bu seyahatlerinde hiç bir Tanrı erine ulaştın mı? Seyyid Mahmud'u ne hâlde buldun? Ne ile meşguldür?" diye sordu. Şeyh Sinan baş koyup: "Onu, tüyleri birbirine karışmış tilki gibi, bir köşede oturmuş ve sizin âleminize karşı tamamıyla gözlerini kapamış bir hâlde buldum." dedi. Mevlâna gülümsedi; fakat hiçbir şey söylemedi. Şeyh Sinan, Akşehir'e döndüğünde, Seyyid Mahmud'u çarşıda uyumuş gördü. Seyyid Mahmud gözünü açıp: "Ey Şeyh Sinaneddin! Eğer biz başların başı ve hür insanların reislerinin sultanı zamanında bir tilki olursak canımıza minnet!" diye bağırdı. Bunun üzerine Şeyh Sinaneddin, Seyyid Mahmud'un elini ayağını öperek gönlünü aldı. İkinci defa Konya'ya gelip Mevlânâ'yı gördüğü vakit Mevlâna: "Dünyada yüreği aydın kimseler çoktur. Onlardan geri kalma" buyurdu (Eflaki, 1973b: 70)

Anlatı 3: Sarı Saltık ilk günlerinde Akşehir çevresinde koyun güderdi. Bir gün Seyyid Mahmud Hayranî'ye rast geldi. Hayranî baygın bir hâlde idi, kendisinden süt istedi, o da verdi. Birazını içti, kalanını geri ona vererek "İç!" dedi. İçince kutup derecesine yükseldi. Bu menkıbe Camiü'd-Düvel'de geçmektedir (Erdoğan, 1936: 42).

Anlatı 4: "Hacı Bektaş'ın ünü her yana yayılmıştı, her taraftan erenleri görmeye geliyorlardı. Akşehir'de bir er vardı, Seyyid Mahmûd Hayrânî derlerdi. Bu er, bir aslana bindi, yılanı da kamçı yaptı, üç yüz Mevlevî dervişleriyle, Hünkâr'ı görmek için yola çıktı. Suluca-Karahüyük'e yaklaşıncâ, bu hâli Hünkâr'a haber verdiler, 'Aliler Sırtı'na yaklaştı.' dediler. Hünkâr, 'O gelen kimse, canlıya binip, geliyor; biz cansıza binelim. Kızılca Halvet yakınında bir Kızıl Kaya vardı, bir dam duvarı kadar büyüktü. Hemen o kayanın üstüne bindi. 'Ey kayacık dedi, Tanrı'nın izniyle o gelen erenlerden yana yürü.' Kaya, hemencecik kuş uçar gibi gürleyip Aliler Sırtı'na doğru yürümeye başladı. O kayanın şimdiki hâlde başı, tıpkı bir kuşa benzer.

Öte yandan Seyyid Mahmûd Hayrânî de aslan üstünde, elinde yılan, gelirken bir de baktı ki Hünkâr, cansız bir kayaya binmiş, onu yürütüp gelmede: 'Er nazarına küstahlık etmişiz!' deyip aslandan indi, yılanı da elinden attı. 'Er nazarına küstahça gelmişiz.' dedi, Hünkâr'a karşı vardı. Hünkâr da kayaya, 'Dur!' dedi, kaya durdu. Seyyid Mahmûd'la dervişler, Hünkâr'ın eline ayağına düştüler. Tekkekaya'nın dibinde oturdular. Tam bir hafta sohbet ettiler, yediler, içtiler, semâ ettiler. Etraftan işiten

muhipler ve âşıklar da geldiler. Bir hafta sonra Seyyid Mahmûd Hayrânî, peymançeye durdu, izin istedi. Hünkâr: ‘Hayrân’ım, yürü, seni o bulunduğun yere saldı; orası ekmeğin olsun!’ dedi.

Seyyid Mahmûd Hayrânî, erenlerin safa nazarını aldıktan sonra vedalaşıp Akşehir’e doğru yürüdü, gitti” (Sakaoğlu, 2013: 218; Gölpınarlı, 1995: 49).

Anlatı 5: Evleri türbenin karşısında bulunan Akşehirîlilerin anlattığı bir menkıbe vardır. Türkiye Cumhuriyeti’nin 1950’de Kore’ye asker gönderdiği bir sıcak yaz günüdür. Daha gün doğmamıştır. Sabah namazı için kalkan merhum Hıfzı öğretmenin eşi perdeyi açar bir de bakar ki, türbeden yüzlerce atlı çıkmakta, başlarında Seyyid Mahmud Hayranî Hazretleri vardır. Kocasını çağırır o da görür. Hemen perdeyi kaparlar. İnerler kapıyı açıp baktıklarında kimseler yoktur. Olayı onlardan başka gören komşular da oradadırlar. Hepsî gözyaşı ile ağlayıp Fatihave dualar okumuşlar (Balcı, 2013).

Türbedeki Uygulamalar: Eskiden hacca giden Müslümanların uğrak yerlerinin başında bu türbe gelmekteydi. Osmanlı döneminde hacılar, Akşehir’e gelirler başta Seyyid Mahmud Hayranî Türbesi olmak üzere Nasreddin Hoca Türbesi’ni de ziyaret ederek Konya’ya geçerlerdi (Bayar, 2014: 451).

Eskiden türbenin çevresinde yapılar topluluğunun bulunduğu külliyyede Rufâi ayini yapıldığı rivayet edilmektedir. Bu sebeple olsa gerek ki Hayranî’nin torunu Seyid Ali’nin sandukasına “Errufâi” vasfı nakşedilmiştir (Konyalı, 1945: 442).

A. Kozan’ın verdiği bilgilere göre, ziyaretçiler türbeye girmek isterlerse, Anıt Mahallesi’nde Ferruhşah Mescidi’nin yanında evi bulunan bir kimse nezaretinde türbeyi ziyaret edebilmektedirler (Kozan, 2012: 53).

4.1.4. Şeyh Eyyüp (Yağlı Dede) Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi, Kızılca Mahallesi, Okul Sokak’ta bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Osmanlı Döneminde II. Bayezid zamanında dönemin ulemalarından Hasan Çelebi’nin oğlu olduğu bilinmektedir. Türbesinin

bulunduğu bölgede eskiden zaviyesinin de bulunduğunu anlatılır. Şeyh Eyyüp Akşehir’de yaşamış ilim ve sosyal hizmetlerde bulunmuş bir İslam âlimidir (Yıldırım, 2011: 51).

Şeyh Eyyüp (Yağlı Dede) Türbesi, kare planlı bir yapıdadır. Türbenin inşasında moloz taşlar kullanılmıştır. Aydınlatma, türbenin üç cephesinde bulunan küçük mazgal pencerelerle sağlanmıştır. Giriş, kuzey cephesindedir. Kare planlı yapının üzeri sivri bir külahla çinko ile kaplanmıştır. Türbenin ahşap sandukası Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’ndedir. Sanduka kitabesinden öğrendiğimize göre Şeyh Eyyüp, H.769/ M. 1367 yılında vefat etmiştir (Bayar, 2014: 456).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Şeyh Eyyüp Efendi, geceleri uyku yerine ibadet ve ilim ile uğraştığından sabaha kadar evinde kandili yanarmış. Şeyh Eyyüp Efendi’nin yaşadığı dönemde Akşehir’de etkili bir kuraklık olur. Yağmurun çaresini arayan halk kendi arasında “Şeyh Eyyüp Efendi’ye gidelim. O sabahlara kadar ibadet eden bir kimse, mübarek bir zattır. Ona yağmur duası ettirelim.” derler. Aralarından bazı kimseler halkın bu isteğini dile getirmek için Şeyh Eyyüp Efendi’nin kapısını çalar. Velilik, sihirbazlık değil ki her isteyene gösterilsin. Bu yüzden o, gelenlere “Ben evliya falan değilim!” diyerek onları yolcu etmiş. Sonra anlaşılmış ki o, kendini gizlemeye çalışanlardanmış.

Şeyh Eyyüp Efendi, eline bir testi haşhaş yağı olarak sokak aralarında “Yağ! Yağ!” diye dolaşmaya başlamış. Daha yağı bitirmeden öyle bir yağmur başlamış ki afata dönüşmüş. Halk korkmaya başlamış, sel ne var ne yok alıp gitmekteymiş. Yeniden Şeyh Eyyüp Efendi’nin yanına gidip “Bir dua etsen de yağmur dursa efendim.” diye ricada bulunmuşlar. O da yine aynı mütevazılığı ile “Ben evliya değilim!” diyerek onları uğurlamış. Ardından sırtına bir çuval leblebi alarak mahalledeki çocuklara “Yağma! Yağma!” diye bedava leblebi dağıtmış. Leblebi bitmeden yağmur dinmiş.

Türbedeki Uygulamalar: Eskiden türbede ziyaretçilerin mum yakma geleneği yaygınmış. Hatta bu sebeple yerler yanmış mum artıkları ile dolu olduğundan Akşehirliler onu Yağlı Dede diye de anar olmuşlar.

4.1.5. Şeyh Hasan ve Şeyh Hacı İbrahim Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi Maruf (Alanyurt) Köyü’nde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe Akşehir’e üç kilometre uzaklıkta bulunan Alanyurt Köyü’nde etrafı duvarlarla çevrili bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Burada türbenin yanında bir de tekkenin varlığından söz edilmektedir. Ancak herhangi bir kalıntı yoktur. Türbe kare planlı olup üzeri pendentiflerle geçilen bir kubbeyle kapatılmıştır. Giriş doğu cephesinde bulunmaktadır. Cepheleri düzgün mermer bloklarla inşa edilmiştir. Cephelerde kullanılan geometrik karakterli mermerlerden yapılan düzgün işçilik sanat tarihi açısından dikkat çekicidir. Pencerele çevreleyen silme ile açıklık arasında kalan yüzeyde bir sıra ile mukarnas arasında bezek benzeri bezeme dikkat çekicidir. Üç yandan silmelerle kuşatılan portal doğu cephesinin ortasında yapı kütlesi boyunca yükselir ve dışarıya doğru taşıntı yapar. Portalın kemer köşelerinde, üzeri bitkisel ve geometrik motiflerle süslenmiş bir kabartma vardır. Türbenin kitabesi şöyledir:

“Emera bi-insa hazihi’l imareti’l-mübareketi melikü’l-meşayık-ı ve’l-ârifin hulasat-ü ahlaflı evliyai’l- va-sılın Hacı İbrahim bin el-merhum el-mağfur eş-Şeyh Hasan tagamme-dehu’l-lahü bi-güfranihi ve eskenehü be habihefi-gureti zilhicce sene ihda ve seb’in ve seb’a mie.”

Tercümesi:

“Bu mübarek mamurenin inşasını merhum ve mağfur Şeyh Hasan’ın oğlu -Tanrı kendisine gufranına gark etsin ve cennetlerin göbeğinde oturtsun- şeyhlerin ve âriflerin meliki iren ve veklilerin haleflerinin özeti Hacı İbrahim 771 (26 Haziran 1370) yılı Zilhiccesinin başında emretti” (Karpuz, 2009: 1269-1270).

Şeceresine göre bilinen ilk atalarını Hz. İbrahim’e dayandıran Şeyh Hasan Paşa’nın oğludur. XIII. asır başlarında Orta Asya’dan gelerek Maruf Köyü’ne yerleşmişlerdir. Rivayetlere göre Ahmet Yesevi tarafından vazifelendirilmişlerdir. Karakoyunlu Türkmen aşiretine mensup olan kişilerdir. Burada kurdukları tekkeleriyle konar-göçer Türkmen aşiretlerini, Akşehir ve civarındaki halkı eğitmişlerdir. Yaşadığı devir itibarıyla Anadolu Selçuklularının çöküş dönemindeki karışıklık ve buhran döneminde sıkıntı çeken perişan halka tekkelerinde kucak açarak onların sığınağı olmuştur. Anadolu’nun değişik yerlerinde kurulan tekkeler, zaviyeler ve buradaki dinî önderler siyasi açıdan Anadolu’nun kaos döneminde halkı birarada tutan önemli faktörlerdendir. Bu isimler arasında saydığımız Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Seyyid Mahmud Hayranî, Şeyh Hasan bu önemli isimlerden bazılarıdır. Şeyh Hasan’ın kurmuş olduğu tarikatın başına onun ölümü ile tekkenin şeyhliğini yapan Hacı İbrahim Sultan geçmiştir. Hacı İbrahim Sultan, kısa zamanda tekkeyi genişleterek

kapsamlı bir külliye hâline getirmiştir. Bu açıdan Hacı İbrahim Sultan'ın bölgenin önemli bir ilim merkezi hâline gelmesindeki katkısı büyüktür. O, tekkenin vakfını kurarak gelecek nesillere kadar ulaşması yönünde önemli bir adım atmıştır. H. 770/1368 tarihli vakfiyesinde vakfin vakıf gelirleri, vakıf malları ve çalışması teferruatlı olarak belirtilmektedir. Türbe kapısının sağ ve sol kapısında “Allah tüm kapıları açar.” ifadesi bulunmaktadır. Türbede iki adet sanduka bulunmaktadır. Türbedar Osman Akın tarafından türbeyle ilgilenilmektedir. Türbenin çalınmış sandukaları Berlin Doğu Asya İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Maruf Köyü'ndeki bu tekkenin vakıfları ve gelirleri ile zengin bir varlığa sahip olduğu rivayet edilir. Ziyaretçilerin yiyeceğinin, içeceğinin vb. giderlerinin karşılanması için koyun, keçi, inek sürüleri varmış. Bu sürülerin meşhur bir çobanı varmış. Şöhretini de şu menkıbeden aldığı rivayet edilir:

Şeyh Hacı İbrahim Efendi hacda iken canı soğuk bir ayran çekmiş. Kâbe'nin sıcağında içi yanan Hacı İbrahim Efendi “Şimdi Çoban Dede'nin soğuk ayranı olsa da bir içsem!” diye iç geçirmiş. Bir an karşısında elinde bakracı ile Çoban Dede'yi görür. Çoban Dede elindeki tasa ayranı doldurup doldurup verir. Şeyh Hacı İbrahim Efendi, kanıncaya kadar soğuk ayrandan içer. Sonra Çoban Dede geldiği gibi bir anda yok olur.

Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetname'sinde Çoban Hacı İbrahim'den bahseden bir menkıbe vardır. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli ile tanışan Çoban Hacı İbrahim bir anda nasiplenir. Hünkâr tarafından geyik postundan yapılan börkün giydirilip sırtının sıvazlanması ile mâna âleminin kapıları açılır. Hacı Bektaş Veli, “Bozok'la Üçok'u sana yurt verdik, ekmeğin olsun, koyuncuklar da seninle beraber varsınlar.” der (Gölpınarlı, 1995: 21). Bu anlatıdan olsa gerek ki halk arasında burada metfun veliler, Hacı Bektaş Veli'nin halifeleri olarak kabul edilmektedir.

4.1.6. Taceddin Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi, Kızılca Mahallesi, Topçu Sokak'ta bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: XV. yüzyılda Araplarla Türkler arasındaki savaş nedeniyle Azerbaycan'ın Barda şehrinden Akşehir'e göç eden Şeyh Ahmed

Taceddin Bardai, Kızılca semtine yerleşir. Akşehir’de Taç Ahmed olarak tanınan Taceddin Dede’nin mezar taşı kitabesine göre dede adı Mesut, baba adı ise Misafir’dır. Hz. Peygamber’in soyundan geldiği rivayet edilmektedir. Sicilli Osmani’de şeyh olduğu ve Abbasiler soyundan geldiği nakledilir.

II. Bayezid zamanında türbenin yanında zaviye ve mescitten oluşan bir külliye olduğu; fakat günümüze kadar ulaşamadığı tahmin edilmektedir. Kurduğu tekkesi ile yolu Akşehir’den geçen İslam âlimlerine mihmandarlık etmiş, ayrıca göçebe Türklerin burada konaklaması ve onların çocuklarına eğitim olanakları sağlaması açısından önemli hizmetleri olmuştur. Taceddin Ahmed’in kendi gibi âlim olan Sadi Çelebi ve Ubeydullah Efendizâde adında iki oğlu vardır. İki evladı da zaviyenin bitişiğine inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan Taceddin Ahmed Türbesi’ne defnedilmiştir⁹. Türbenin inşası 1500 yılına tarihlendirilmektedir. Kapının mermer söve ve alınlığı üzerinde bitkisel bezemelerle süslü kitabesi yer almaktadır. Türbe aydınlatması iki cephesinde bulunan birer pencereyle sağlanmıştır. Selçuklu tarzında cenazeliği olmayan türbenin ortasında çamurdan yapılmış bir sanduka bulunmaktadır. Kapı süsleme bakımından zengindir. Kaş kemerin üstünde içleri farklı şekilde dekore edilmiş iki altıgen bulunur. Altıgenin içinde sivri kollu bir yıldız ve “mühr-ü Süleyman”; üstünde ise “Ali” adının üç kez yazılmasıyla meydana getirilmiş bir motif bulunmaktadır. Ayrıca altıgen yapının içinde bulunan kitabesinde Berdaili Ahmed Bin Misafir Bin Mesut adı geçmekte ve bu kişinin H. 906 Rebiülevvel sonlarında vefat ettiği belirtilmektedir. Türbenin bu tarihten sonra yapılmış olma ihtimali kuvvetlidir. Türbe kitabesi şöyledir:

“Hazihi ravzatü’l-muhibbi el-mukteda el-muazzam ve’l mükerrerem el-hadili
ibadi’llahi ila sebi’llahi bi-tevfik-i’l-lahi Tacü’l-milleti ve’s-şeriatı

Ve’l hakikat-i ve’t-takva ve’d-din Taç Ahmed bin Misafir bin Mesut el-Bardai
tü’vüffîye fi-evahir-i rebî”

Tercümesi:

“Bu saygı gösterilen Allah’ın tevfikıyla Allah’ın kullarına uyan ve yol gösteren seven kişi; milletin ve şeriatın tacıdır. Hakikâtin ve dinin koruyucusu Berdai’l-i Taç Ahmed bin Misafir bin Mesut 906 rebiülevvelin sonlarında vefat etmiştir.” (Karpuz, 2009: 1272-1273).

⁹ Mehmet Koç, Pervasız Köşe Yazısı, 1 Şubat 2014.

4.1.7. Türabi Türbesi

Türbenin Yeri: Akşehir ilçesi, Altunkalem Mahallesi, eski Afyon Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Türbe kare planlı, duvarları moloz taş ile inşa edilen kübik gövde üzerine sekizgen kasnaklı oturan kerpiç taş karışımı bir yapıdadır. Sekizgen kasnağın üzerinde kurşun kaplamalı bir kubbe ile örtülüdür (Karpuz, 2009: 1275). Türbenin batı cephesinin ortasında dikdörtgen kesitli bir pencere vardır. Rivayetlere göre pencere, eskiden dilek dileyenlerin çaput bağladıkları bir yerdir. Türbe belirli dönemlerde onarımdan geçirilmiş olup en son 2004 yılında restorasyon görmüştür. Türbe adını içinde metfun bulunan Mustafa Turabi Efendi'den almaktadır.

Mustafa Turabi Efendi Akşehir'de doğmuştur. Pir Ali Efendi'nin oğlu olup Akşehir ve Konya'da tahsil görmüştür. Zamanın büyük âlimlerinden Sadi Efendi'den ders almıştır. İlk görev yeri olarak H. 980/1572 yılında Bozkır'ın Ağras Köyü'ne müderris olarak görevlendirilmiştir. İlk görev yeri olan Ağras'ta iki yıl görev yapmıştır. Ardından Halep Müftülüğü'ne oradan da Akşehir Halkalı Medrese (Taş Medrese) müderrisliğine tayin edilmiştir. Âlim ve hattat olan Mustafa Turabi Efendi H. 990/1582 yılında vefat etmiştir. Vefatından elli yıl kadar önce Hidaye isimli bir eser kaleme almıştır. Kitabının üstüne yazmış olduğu şu meşhur beyiti akıllardadır:

“Kimsesiz hiç kimse yok her kimsenin var kimsesi

Kimsesiz kaldım medet ey kimsesizler kimsesi” (Uz, 2004: 209).

Halk arasında Kazan Dede, Kazak Dede, Türaban Türbesi, Turhan Baba ya da Turabi Efendi olarak bilinmektedir.

4.2. Altınekin

4.2.1. Anonim Türbe (Altınekin/Koçyaka)

Türbenin Yeri: Altınekin ilçesi, Koçyaka (Zengicek) Köyü'nün iki üç kilometre güneybatısında eski bir mezarlığın içinde harap bir hâlde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbeye ait herhangi bir kitabe yoktur. Bu sebeple isimsiz türbe veya anonim türbe olarak bilinmektedir. Kare planlı kübik ve kubbeli bir yapıya sahiptir. Kesme düzgün taşlardan inşa edilmiş olan türbenin kubbesi tuğlalardan örülmüştür. Ancak günümüzde kubbe kısmen çökmüş vaziyettedir. Araştırmacılar, türbenin işçiliğinden ve yapı tarzından XIV-XV. yüzyıl türbeleri arasına tarihlendirmektedirler (Karpuz, 2009: 1351). Türbe iki kısımlı olup cenazelik alt katta bulunmaktadır. Üst katta doğu cihetinde bulunan sivri kemerli bir kapı ile türbeye girilir.

Turgutoğulları dönemine tarihlendirilen bu türbe için ele geçen bir vesikada Turgutoğullarından Yusuf Şah Bey'in kızı Sultan Hatun'a ait bir vakfiyede Zengicek'teki harabeler ile Zalmanda Köyü'nün tamamının Turgutoğlu Türbesi'ne vakfedildiği belirtilmektedir (Kunduracı, 1998: 105).

Türbenin aydınlatılması kuzey ve güney cephesinde küçük de olsa birer pencere ile sağlanmaktadır. Türbe eski bir mezarlığın içinde bulunmaktadır. Türbenin çevresindeki mezarların sonradan mı oluştuğu veya türbedeki zatın mı mezarlığa defnedildiği bilinmemektedir. Sonuçta bugün mezarlık olarak kullanılmayan bu alanda türbe çevresindeki eski mezar taşı kalıntıları ile karşılaşmak mümkündür.

4.2.2. Taşgun Baba Türbesi (Altınekin-Dedeler)

Türbenin Yeri: Altınekin ilçesi, Dedeler Kasabası'nda mezarlık içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Tekke Camisi içerisinde bulunan tarihî mezarlık içinde yer almaktadır. Kare planlı bir yapı olup içinde sütun direklerle desteklenen ağaç örtü üzerinde kiremit çatı vardır. Halk arasında Taşgun Baba veya Taşgun Dede diye anılmaktadır. Türbede üç sanduka vardır: Şeyh Dediği Efendi, Taşgun Baba ve ismi bilinmeyen bir yakınları burada metfundur. Şeyh Dediği Efendi, Şeyh-i Kebir Taşgun Baba Hazretleri'nin babasıdır. Sandukalar bu üç isme aittir. Türbenin içindeki kemerlerden eski örtüsünün kubbe olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise türbenin tavanı dört ahşap direk üzerinde ayakta durmaktadır. Türbenin kapısı batı tarafında bulunmaktadır. Duvarlar kesme taşlarla ve düzgün bir işçilikle inşa

edilmiştir. Kapı ile aynı yönde ve kapının sağında ve solunda olmak üzere iki pencereyle aydınlatma sağlanmıştır. Kapı üzerinde sivri sağır bir kemer mevcuttur. Bu kemerin içindeki aynalıkta ortada üçgenlere bölünmüş dairesel bir motif ve türbe kitabesini görebiliriz. Türbenin kitabesi şöyledir:

“Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, sahib-i hayrat türbet’üş şerif (?)
Şeyh Taşgun... 935” (Karpuz, 2009: 1354).

Banisi bilinmeyen bu türbenin inşa kitabesine H. 935/1530 tarihi düşülmüştür. Türbeyi ölümünden sonra oğlu Hüseyin Cani’nin Taşgun Baba adına yaptırdığı tahmin edilmektedir. Türbe kapısı üzerindeki iç içe geçmiş üçgen motifleri bize Karamanoğlu Beyliği’nin bayrağını hatırlatsa da bu beyliğe 1487 yılında son verilmesi, yapım tarihinin ya önce olduğunu ya da taş malzemenin bilinçsizce başka bir yerden alınıp kullanılmış olma ihtimalini düşündürmektedir.

4.3. Beyşehir

4.3.1. Eşrefoğlu Türbesi

Türbenin Yeri: Beyşehir ilçesi, İçerişehir Mahallesi, Eşrefoğlu Camisi’nin avlusundadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, caminin doğu cephesine bitişik olup sekizgen gövdeli piramidal külahlı bir yapıdır. Türbe kapısı doğu cihetinde bulunmaktadır. Kapının üzerinde iki satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Türbenin banisi Süleyman Bey’dir. Türbede üç sanduka vardır. Türbe cenazelik (mumyalık) ve ziyaretgâh kısmı olmak üzere iki katlı bir biçime sahiptir (Akok, 1976: 8-13).

Türbe kitabesinin tercümesi şöyledir:

“Bu mübarek türbenin yapılmasını Allah’ın dünya ve ahiret azabından emin olan şan ve şeref sahibi büyük emir Ebu’l Meali din ve milletin kılıcı Eşref Oğlu Emir Süleyman H. 701/1301 senesinde emretti.” (Karpuz, 2009: 1388).

Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesi’nde bir ikinci türbe daha bulunmaktadır. Bu türbe, caminin kuzey doğu köşesinde bulunmaktadır. İnşa ettireni ve mimarı bilinmeyen türbenin yapımı 1561 yılına tarihlendirilmektedir. Bu türbenin diğer bir adı halk arasında Araplar Türbesi’dir. Kesme düzgün taşlardan inşa edilen türbe kare planlıdır. Kubbesi hakkında bilgi sahibi olamadığımız bu türbenin üst kısmı hakkında yapılan

yorumlar türbenin yarım bırakılmış olabileceği yönündedir. Türbede bir sanduka bulunmaktadır. Girişi doğu tarafında olan türbenin kapı üzerindeki kitabesinden H. 969/1561 yılında yaptırıldığı bilinmektedir. Kuzey, batı ve kapının sağında olmak üzere üç pencere ile aydınlatılması sağlanmıştır. Türbenin caminin müezzin mahfilini yapan Mustafa Bey'in babası adına yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Kitabesinde herhangi bir isim geçmemektedir. Bu türbenin kitabesi şöyledir:

“Ol emirü'l müminin çün etti rihlet makarrın ya İlahi eyle cennet. Bekaya azm kıldı fenadan didim tarihi ola ruhuna rahmet. 969. Müminlerin emiri vefat etti. Ya İlahi kabrini cennet eyle.” (Karpuz, 2009: 1386).

Eşrefoğlu Süleyman Bey'in camiye bitişik olan türbesinin kitabesi şöyledir:

“1. Emere bi inşai hazet türbetil mübarek el meymun-i min indillahi-i teala fiddareyn-il emir-il kebir-il hatir

2. Ebül meali seyfi-il Hakk-ı bil millet-i veddin Süleyman bin Eşref fi şühur-i sene ahade ve seba miete 701.

Bu türbe içinde üç büyük sanduka vardır; fakat ayrıca kitabeleri yoktur. Bunlardan birisi, Ulu Cami'yi yaptıran Süleyman Bey'e aittir. Türbe içine sonradan konulmuş birkaç mezar taşı vardır. Bunlardan ikisi:

1. Merhum şeyhzade Derviş Hasan Bey ibni şeyhzade Hasan Paşa rahmetallahi aleyh ruhiçün fatiha 1117.

2. Erdi zeval ömrünün enuhine ins-ü melek uğradı etti vehine. Merkad-i pâk-i Beğ'e tarih için Fatih da bir Hasan'ın ruhine 1117.

(Bu iki taşın da Derviş Hasan Bey'e ait olduğu anlaşılmıştır)” (Kum, 1948: 28).

Türbe ile İlgili Anlatılar: “Halkın anlattığına göre Seydişehir'in kurucusu Seyyid Harun Veli'dir. Bu muhterem zat, bugün kendi adı ile anılan camiye yaptırırken komşu yerleşme merkezi Beyşehir'de hüküm süren Eşrefoğlu Beyi, caminin yapımında kendi katkısının da bulunmasını ister; tulumlar dolusu piseyi adamları ile Seydişehir'e gönderir. Seyyid Harun Veli, gönderilen bu hediyeleri kabul eder ve tulumları adamlarına boşalttırır. Hediye kabının boş gönderilmesi doğru olmayacağı için Harun Veli bütün tulumların içine birer defa tükürür ve teşekkürleriyle birlikte Eşrefoğlu Beyi'ne gönderir.

Bey'in adamları Beyşehir'e vardıkları zaman çuvalların içinin balla dolu olduğunu görürler. Duruma vâkıf olan Eşrefoğlu, Seyyid Harun Veli'nin bu hareketine karşı büyük bir hayranlık duyar, onu ziyaret etmek için Seydişehir'e gitmeye karar verir. Kendisinin de büyük bir veli olduğunu göstermek için bir aslana biner. Harun-ı Veli de

bir taşa biner ve onu karşılamaya çıkar. Ev sahibini bir taşa binmiş vaziyette gören Eşrefoğlu daha büyük bir hayrete düşer. Orada der ki: Canlıya binmek marifet değilmiş. Cansıza binip onu yürütmek daha büyük olmanın işaretidir.

Seydişehir'in Beyşehir istikametindeki girişinde, halkın *Deve Taşı* adını verdiği bir taş vardı; bu taş yukarıda adı geçen yürüyen taş idi. Fakat alüminyum tesisleri aynı bölgede kurulduğu için taş da yerinden kaldırıldı. Bugün nerededir, ne hâldedir, kesin olarak kimse bilmemektedir" (Sakaoğlu, 2004: 122-123).

4.4. Çumra

4.4.1. Dede Molla Türbesi

Türbenin Yeri: Çumra ilçesi, Dedemoğlu Köyü'nde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi bulamadığımız Dede Molla'nın efsanevi hayatından onun Yavuz Sultan Selim devrinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi Dedemoğlu ile Abditoğlu köylerinin arasında bulunmaktadır. Eskiden burada tekkesi de olduğu rivayet edilen zâtın türbesi zamanla yıkılmıştır. Mezarının çevresine dört beton direk dikilerek kubbemsi bir yapı ile üzeri kapatılmıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Köye de ismini veren kimse olan Dede Molla rivayetlere göre Yavuz Sultan Selim devrinde yaşamış bir velidir. Yavuz, ordusuyla birlikte Çumra'dan geçerken tarlasında çalışan bir ihtiyara selam verir. İhtiyar, Sultan'ın selamını alır; fakat selamdan sonra Yavuz Sultan Selim ve ordusuna karşı biraz ilgisiz kalır. Tarlasını süren bu ihtiyarın ilgisiz tavrı Yavuz'un dikkatini çeker. Kendini tanımadığını düşünerek yanına yaklaşır ve "Baba! Duydun mu? Padişah sefere çıkmış Mısır'a gidiyormuş!" der. İhtiyar da "İnşallah hayırlı olur; muzaffer olarak döner, Allah yolunu açık etsin!" der ve işiyle uğraşmaya devam eder. Dünyadan, dünya nimetlerinden yana bir tamahı olmayan nuranî yüzlü bu ihtiyar, padişahın hoşuna gider. Ona takılmak ve tutumunu görmek için Yavuz Sultan Selim "Dede! Biz uzun yoldan geliyoruz, karnımız da aç, bizi doyuracak yiyeceğin var mı?" der. İhtiyar da biraz ilerde iki taşın üstünde kaynayan tenceredeki pilavı göstermiş. "Pilav pişmek üzere, oturun karnınızı doyurun!" Sultan Yavuz Selim "Bu koca orduya bir tencere pilav nasıl

yetecek!” diye latife etmiş. İhtiyar, kendinden emin bir şekilde “O pilav orduna yeter.” demiş. Yine sabana koşulu öküzleri ile tarlasını sürmeye devam etmiş. Başta Sultan olmak üzere bütün askerler tenceredeki pilavı yer. Bütün ordu bir tencere pilavla doyar; ama tencereden hiçbir eksilme olmaz. Bu nur yüzlü ihtiyarın bir ermiş kimse olduğunu anlayan Sultan ve ordusu Dede Molla’nın elini öperek hayır duasını isterler. Ardından da seferine devam ederler (Tanyu, 2007: 291). Yavuz’un Mısır Seferi’nde onunla karşılaşması bir tencere pilavla orduyu doyurması Dede Molla’nın kerametlerinden belki de en bilinenidir.

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim’in Mısır Seferi uzunca bir zaman alır. Muzaffer olarak dönerken Çumra’da yaşadığı hadise aklına gelir ve İstanbul’a dönerken nur yüzlü ihtiyarı ziyaret etmek ister. Padişah, ziyaretinde Dede Molla’ya bir istediğinin olup olmadığını sorunca “Mendilimi ver, başka bir şey istemem.” der. Bu cevaptan Sultan pek bir şey anlayamaz. Ancak bir kısa düşünmeden sonra aklına savaşta başına gelen bir olay gelir. Meydan savaşı esnasında Sultan’ın kolu cenkte hafif bir yara alır. Yanındaki asker cebinden bir mendil çıkararak Sultan’ın kolunu sarar. Yavuz sultan Selim, bu ihtiyarın cenk ederken yanında olup kolunu saran asker olduğunu anlar. Bu zâta olan hayranlığı bir kez daha artan Sultan, karşısındakinin erenlerden olduğunu bilir. Ona saygısından, hürmetinden bu bölgeden öşür (vergi) alınmaması için ferman yayınlatır (Özönder, 1990: 191-193; Uz, 2013: 161).

Halk arasında Taşkın Baba/Dağın Baba olarak da bilinen evliyanın Yavuz Sultan Selim ile ilgili menkıbesinin bir şekli de şöyledir: Yavuz, Bağdat Seferi’ne giderken yolu Çumra’dan geçmiştir. Tekkenin yanında bostanında çalışan Dağın Baba’yı görünce “Selamünaleyküm baba!” demiş. Dağın Baba bu esnada bostan ekiyormuş. Yanındaki çocuğa “Git oğlum şo köşeden bir bostan gopar gel!” der. Bunu gören Yavuz, “Baba bu bostan ne olacak, kime yetecek?” der. Dağın Baba “Oğul uzaktan gelirsiniz, susamışınızdır, buyrun yiyin bakalım!” der. Sultan ve beraberindekiler yemişler, doymuşlar; ama bostanda hiçbir eksilme olmamış, aynı durmaktaymış. Padişah, bu kişinin büyük biri olduğunu anlamış ve “Sen de bizimle gel!” demiş. O da “Oğul siz gidin, ben ardınızdan varırım.” der. Padişah ve ordusu Bağdat’a doğru yola koyulmuş. Ardından Taşkın Baba da Yavuz’un ordusunun cengine yetişmiş ama bundan Sultan’ın haberi olmamış. Hatta cenk meydanında Yavuz’un yanında savaşırken bu zât

yaralanmış. Sultan mendilini çıkarıp bu askerin yarasını sarmış. Yavuz Sultan Selim'in ordusu Bağdat seferinden dönerken tekrar Dedemoğlu'na uğramışlar. Selam verip muhabbete başlamışlar Sultan, Dede Molla'ya "Hani Dede bizimle sende gelecektin?" diye sorar. O geldim diye cevap verir. Sultan gelmedin, Taşkın Baba geldim, derken Taşkın Baba cenkte yaralanınca padişahın yarasını sardığı mendili çıkarıvermiş. Sultan bu kişinin sıradan bir kimse olmadığını anlar. Keramet ehli bir veli olarak Taşkın Baba'ya büyük saygı gösterir (Küçükbezirci, 2013: 299).

Sözlü kültürün içinde anlatıların bazen farklı öğelerle renklendiğini görmekteyiz. Bu iki anlatıda da ortak iki şahsın (Yavuz Sultan Selim- Dede Molla) etrafında şekillenen örnek metin vardır. Evliyaların desteklerinin yardımı yanında onların cezalandırıcı yönlerine dair anlatılar da kültürümüz içinde zengin bir yere sahiptir. Daşgın Baba'nın tekke ve türbesinin bakımlarını bir köylü yaparmış. Türbe harap olup bakımsız kalmış. Bir gün bu kişi kendine ev yaparken ağaç lazım olur. O da türbedeki ağaçlardan söküp evinde kullanır. Ondan sonra aynı gün iki oğlu birden vurularak ölür. (Küçükbezirci, 2013: 288). İnanişâ göre türbede metfun Dede Molla tarafından cezalandırılmıştır.

4.4.2. Şeyh Hocenti Türbesi (Çumra/Alibeyhüyüğü)

Türbenin Yeri: Çumra ilçesi, Alibeyhüyüğü Kasabası'nın yaklaşık 7 km batısında, eski kaynaklarda Kuzviran Yaylası olarak isimlendirilen mevkidedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, mezarlık olduğu bilinen fakat kitabeleri yok olmuş silinmiş diyebileceğimiz mezarlık alan içinde yer almaktadır. Hayatı hakkında yeterli bilgi sahibi değiliz. Memleketi olan Hocent'e izafeten Şeyh Hocenti olarak bilindiği sanılmaktadır. Türbede Karamanoğulları döneminde Karamanoğlu Mehmet Bey'in hâkimiyeti yıllarında Timur'la birlikte Hocent'ten gelen ve burada bir tekke kurduğu bilinen Şeyh Hocenti adıyla maruf zatın metfun olduğu rivayet edilmektedir (Karpuz, 2009: 1635). Şeyh Hocenti'nin Konya'nın Belviran Kazası'nın Kozviran Köyü'nde bir zaviyesi vardır. Karamanoğlu Mahmut Beyoğlu Halil Beyoğlu Sultan Mehmed Bey bu zaviyeye gelir sağlamak için birçok yer vakfetmiştir (Konyalı, 1967: 746). Türbenin günümüzdeki hâlimden ilk şeklini koruyamadığı anlaşılmaktadır. Türbe, bugün moloz taşlarla örülü dört duvardan ibaret bir yapıdır. Türbenin alçak

tutulmuş bir giriş kapısı mevcuttur. Kapı doğu cephesindedir. Kapı ile aynı yöndeki duvarda kare şeklinde küçük bir penceresi bulunmaktadır. Türbenin içinde kitabe bulunmayan bir sanduka vardır.

Hocenti Türbesi'nin başka yerlerde de olması buranın bir makam ya da tekke dervişlerinden birinin burada metfun olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. İ. Hakkı Konyalı Karaman'ın Mut ilçesinde La'l Paşa Camisi'nin kiblesindeki türbe için Hocenti Türbesi demektedir. Yine aynı eserde Şeyh Hocenti'nin Göksu üstünde köprüsü ve Alahan civarında bir zaviyesi ve adını taşıyan bir köyünün daha varlığından bahsedilmektedir. Konyalı, ayrıca bu köydeki türbeye de Hocenti Türbesi denilmekte olduğunu bildirir (Konyalı, 1967: 747). Ceran ise Karamanoğlu II. Mehmet Bey (öl. H. 824/1424) döneminde Aral Gölü çevresinde bulunan Hocent şehrinden Anadolu'ya gelen Hoca Ahmet Yesevi'nin iki dervişinden bahsetmektedir. Bunlar önce Karaman'a (Larende) gelir. Ardından bu iki derviş, Anadolu'da tevhit ve irşat vazifesi üstlenerek İslam'ı gönüllere yaymak için Belviran nahiyesi Kuzviran (Kuzören) Köyü'ne yerleşir, diğeri de Belviran Nahiyesi Alibeyhüyüğü Köyü'ne yerleşir. Dervişlerin kardeş oldukları rivayet edilmektedir. Kuzviran Köyü'ne yerleşen Abdullah Paşa oğlu Şeyh Hocenti, Alibeyhüyüğü Köyü'ne yerleşen Abdullah Paşa oğlu Şeyh Şekerim Dede'dir (Ceran 1999:171). Şeyh Şekerim Dede, Alibeyhüyüğü Belediyesi arkasında bulunan bahçede metfundur. Şeyh Hocenti ise dervişleri ile birlikte Kuzviran Yaylası'nda metfundur (Ceran 1999:177). İki şeyh kardeşin tekkeleri için kayıtlarda adlarına vakfedilmiş birçok köy ve araziye rastlanılmaktadır.

4.5. Doğanhisar

4.5.1. Kuzucu Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Doğanhisar ilçesi, Yazlıca (Yendiğin) Köyü'nde Kuzucu Sultan Camisi'ne bitişik olarak caminin avlusunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Horasan'dan Anadolu'ya gelip eskiden Ilgın'a günümüzde ise Doğanhisar'a bağlı olan Yazlıca (Yendiğin) Köyü'ne gelip yerleştiği rivayet edilmektedir. Yazlıca, Ilgın'a yirmi kilometre, Doğanhisar'a sekiz kilometre uzaklıktadır. XIII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Kuzucu Sultan'ın hayatına dair

bildiklerimiz menkıbevî anlatılardan ibarettir. Onun hakkında anlatılan en meşhur menkıbe, şöhreti ile tanınmış Muhyiddin Arabi, Nasreddin Hoca ve Kul Nesimi gibi üç ismin birlikte anıldığı menkıbesidir. O, Doğanhisar, Ilgın ve Akşehir bölgesinde tanınan bir velidir. Türbesinin bulunduğu alanın çevresinde eskiden tekkesi olduğu ve burada talebeler yetiştirdiği söylenir.

Türbe, Kuzucu Sultan Camisi'nin güney batı köşesinden camiye bitişiktir. Sekizgen planlı bir yapıya sahip olan türbenin kubbesi pramidal bir külah şeklinde tuğlayla örülmüştür. Banisi bilinmeyen türbenin girişi cami içindedir. Mihrabın sağından minberin yanından türbeye giriş yapılmaktadır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Saha araştırmamız esnasında görüştüğümüz Muzaffer Ertürk'ün birinci ağızdan (babasından) dinlediği şu hadise dikkat çekicidir: “Çocukluğumda babam ve köyün ileri gelenleri türbede kefen değiştirirlerdi. Ama cesedi canlı görenler artık rahatsızlık vermemek için bu işlemi vazgeçtiler.” Kefen değiştirme işleminin ne olduğunu yine köyün yaşlılarından öğrenmekteyiz. Kefen değiştirme, eskiden kalma bir gelenek olup günümüzde uygulanmamaktadır. Bu gelenek, köyde sözü dinlenir, güngörmüş yaşlılar içinden belirlenen beş altı kişiden oluşan ekibin bir araya gelip türbedeki cenazelerin kefenlerinin yenileri ile değiştirilmesidir. Kuzucu Sultan'ın canlı olduğuna inanılmaktadır. Bu inanca dair anlatılan bir anlatma şöyledir:

“Türbede yatan velî milletin, memleketin İslâm'ın zor günlerinde cepheye savaşa gidermiş. Bizim büyüklerimiz bunlara şahit olmuşlardır. Mübareklerin kerametleri devam etmektedir. Bunlar Kıbrıs Savaşı'nda, Kurtuluş Savaşı'nda sarıklarını kuşanıp giderlermiş, onların yerlerinden ayrıldığı caminin önündeki çeşmenin kurumasından belli olurmuş. Onlar dönünce çeşme akmaya başlamış.”

Halk arasında din ulularının ölmediğine ve onların belirli zamanlarda ortaya çıktıklarına dair inancın hikâyelerinin anlatıldığını tespit ettik. Yakın dönem içinde gerçekleştiği rivayet edilen bir hadise Kuzucu Sultan'ın hayatın içinde olduğunu, köy halkı tarafından özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir:

“Bizim tanıyıp bildiğimiz ihlâslı bir köy imamımız vardı, imam birgün sabah namazına erken gittiğinde yeşil sarıklıların Kuzucu Sultan ile sohbet hâlinde olduğunu görmüş. Caminin karşısında oturan imam, bu olaydan sonra tayinini istedi.”(K.Ş.14).

Gerçek hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız Kuzucu Sultan’ın asıl adını unutturacak kadar meşhur menkıbesi şöyledir:

Şeyh Seyyid Ebu İbrahim Hazretlerinin bir kuzusu varmış. Tekkeye bir misafir geldiğinde ya da yetişkin talebeleriyle zaman zaman kuzuyu kesip yerlermiş. Şeyh Efendi Allah’ın izniyle, kendi kerametiyle dua okuyup kuzuyu diriltirmiş.

Aynı dönemde yaşamasalar da menkıbede şeyhin müritleri olarak gösterilen, bugün Anadolu’da yaygın olarak bildiğimiz, halk muhayyilesinde çağdaş olarak anlatılan talebelerinden üç kişi vardır: Bunlar Muhyiddin-i Arabî, Kul Nesimi ve Nasreddin Hoca. Şeyh bir gün bir dostunu ziyarete gider. Kuzuyu da bu üç talebesine emanet eder. Şeyhlerinin yokluğundan istifade bunlar, “Nasıl olsa biz de duayı biliyoruz.” diyerek açıklıklarından mıdır yoksa biz erdik diye kendilerini denemek istemelerinden midir bilinmez kuzuyu kesmeye karar verirler. Fakat kuzuyu “Kim kesecek, kim yüzecektir?” bunu kendi aralarında taksim ederler.

Nasreddin Hoca, görev dağılımında “Ben yapamam.” diye kenara çekilir, arkadaşlarının hâline güler. Şeyh geldi, gelecek zaman kalmadı diye acele ile kuzuyu Muhyiddin-i Arabî keser, Kul Nesimi de yüzer. Kuzuyu pişirip yedikten sonar kemikleri toplamışlar. Kuzuyu canlandırmak için hep beraber duaya başlarlar. Bir rivayete göre duayı hatırlayamadıklarından, bir rivayete göre de kuyruk kemiğini yerine koymayı unuttuklarından dolayı kuzuyu diriltememişler. Arkadaşlarının düştüğü bu duruma Nasreddin Hoca hâla gülermiş. Neticede ne yaptılarsa bir faydası olmamış, kuzuyu diriltememişler.

Şeyh, ziyaretten döndükten sonra bu üç müridinden emanet ettiği kuzuyu ister. Bu üç arkadaşın ağzını bıçak açmaz, suspus olmuşlar. Hocaları biraz ısrar edince bunlar kuzunun başına gelenleri anlatır. Şeyh Efendi bu duruma çok hiddetlenir. Şeyh, talebelerine “Keramet duada değil, duayı edendedir!” diyerek kuzuyu kimin kestiğini sorar. Muhiddin-i Arabî, “Ben kestim, Nesimî de yüzdü.” demiş. Efendi Hazretleri Nasreddin Hoca’ya sormuş: “Peki sen ne yaptın?” O da “bunların bu hâline hep güldüm.” demiş. Kuzucu Sultan Nasreddin Hoca’ya “Ey Nasreddin, sana kıyamete

kadar cümle âlem gülsün.” Muhiddin-i Arabi’ye, “Senin kellen kesilsin!”, Nesimî’ye de “Senin derin yüzülsün!” diye çok kızıp beddua etmiştir (K.Ş.14; İnce, 2006: 313-315).

4.6. Emirgazi

4.6.1. Emirgazi (Emrullah Gazi) Türbesi

Türbenin Yeri: Emirgazi ilçe merkezinin yaklaşık dört kilometre güneydoğusunda yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: İlçenin yerleşim tarihi olarak Selçuklulardan öncesine, hatta ilk yerleşimin Hititler döneminde başladığına işaret edilmektedir. Türbe, ilçenin güneydoğusundaki bir mezarlık içinde bulunmaktadır. Mezarlık, türbe ile birlikte düzenlenerek şehitlik hâline getirilmiştir. Türbe, 2006 yılında restore edilmiştir. Daire planlı olan yapının konik bir kubbesi vardır. Kapısı doğu tarafta bulunan türbe, moloz taşlarla inşa edilmiştir. Türbenin banisi bilinmemektedir. XIV-XV. yüzyıla tarihlendirilen bu türbenin Karamanoğlu döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir (Karpuz, 2009: 1753). Türbede bir adet mezar vardır. Türbede Emrullah Gazi’ye ait bir sanduka bulunmaktadır. Eski yerleşim yerlerinden biri olan Konya’nın bu küçük ilçesi ismini ilçe merkezinde metfun bulunan ve halk tarafından sıkça ziyaret edilen Emrullah Gazi’den almaktadır.

4.7. Ereğli

4.7.1. Pîr Ömer ve Adil Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi, Pîr Ömer Mahallesi’nde Çarşı Camisi karşısında bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, özel mülk alanı içindeyken Ereğli Belediyesi tarafından istimlak edilerek tadilat ve çevre düzenlemesi çalışmaları yapılarak ziyarete açılmıştır. Türbe içindeki yatırların kimliklerini aydınlatacak hiçbir vesika yoktur. Halk arasında bu zatların Mevlevî dervişleri olabileceği yönünde rivayetler vardır. Mahallenin adının XVII. yüzyıldaki vesikalarda Pîr Ömer olarak geçmesi mahallenin adının bu veliden geldiğine işaret etmektedir. Türbe, altıgen bir yapıda olup bir kenarı komşu olduğu binaya bitişiktir. Kapısı güney batı cephesinde

bulunan türbenin aydınlatması üç büyük pencere ile sağlanmıştır. Tek katlı ve kubbeli bir yapıdan oluşan türbenin içinde üç ahşap sanduka bulunmaktadır. Kimlikleri konusunda bilgi sahibi olamadığımız bu zatlardan birinin Pir Ömer, diğerinin Adil Dede olduğu rivayet edilmektedir. Önceleri mezarlık olduğu söylenilen bu alanda türbe günümüzde iki binanın arasında sıkışmış kalmıştır.

4.7.2. Ahi Zekeriya (Helvacı Baba) Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi, Meydanbaşı Mezarlığı'nın yanında eski mezarlık içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Ölüm tarihi olarak XIII. yüzyıl tahmin edilmektedir. Ereğli'nin ahilerinden olup halk arasında Helvacı Baba adı ile de bilinmektedir. Mevcut kitabesinden bilgi sahibi olmak zordur. Ahi Zekeriya için kitabesindeki şehit ibaresinden onun İlhanlılar tarafından bu yörede yapılan yağma ve katliamlar sırasında öldürülmüş (1288) olabileceği tahmin edilmektedir (Hacıgökmen, 2016: 220).

Ahi Zekeriya'nın türbesi hâla ayaktadır. Türbe, kare planlı bir yapıda olup inşasında taş malzeme kullanılmıştır. Duvarların dışı çamur sıva ile sıvanmış olan türbenin kubbesi günümüzde çökmüş durumdadır. İ. Hakkı Konyalı tarafından bulunan ve müzeye kaldırılan sandukasında Ayete'l-Kürsi, Kelime-i Tevhid ve “merhum mağfur şehid ve said Ahi Zekeriya helva-i meftundur. Allah kabrini nurlandırın” yazılmaktadır (Konyalı, 1970: 425-426). Türbenin içinde üç mezar vardır. Mezarlarda metfun olanların Helvacı Baba ile yakınlığının ne olduğu bilinmemektedir.

4.7.3. Bayraktar Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi, Çingân Mahallesi'nde Rüstem Paşa Kervansarayı'nın doğusunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, kare planlı üzeri kiremit çatı ile örtülü bir yapıdır. Orijinal türbe zamanla yıkılmış olup mevcut türbe yakın dönemde yeniden inşa edilmiştir. Türbenin kitabesi yoktur. Bu sebeple türbede metfun olan şahıs, türbenin banisi ve mimarı hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Halk arasında burada metfun olan

kişinin Osmanlı devrinde bir sancaktar olduğu rivayeti yaygındır. İ. Hakkı Konyalı da burada bulunan gürz ve sancaktan dolayı Bayraktar Dede'nin bir Osmanlı askeri olabileceğini ifade etmektedir (Konyalı, 1970: 540). Bayraktar Dede'nin türbede bulunan gürz ve sancaklardan dolayı kahraman bir komutan olduğu ve şehit düşmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Türbede betonla sıvalı bir sanduka bulunmaktadır. Yatırın başucunda sancaklar bulunmaktadır. Ayrıca türbe üzerine çakılmış at nalı ve bir gülle vardır (Çevik, 2008: 166). Türbenin mevcut hâli, yakın bir geçmişte inşa edilip çevre düzenlemesinin yapıldığı ortaya koymaktadır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Türbenin inşasına dair şöyle bir rivayet nakledilmektedir:

“Bir askerin hiç çocuğu olmuyormuş. Ereğli'ye geldiğinde Bayraktar Dede'nin mezarını ziyaret edip dua eder. Memleketine gidince hanımı hamile kalır. Asker Ereğli'ye tekrar gelmiş ve Bayraktar Dede'nin mezarına türbe yaptırır. Türbeyi asker yaptırdığı için Bayraktar Dede Türbesi denilir olmuş.” (Çevik, 2008: 166). Bayraktar Dede'nin canlı olduğuna, birçok Anadolu ereni gibi savaşlarda yardıma gittiğine inanılmaktadır. Bayraktar Dede, Kıbrıs Barış Harekatı'nda yakıtı biten bir uçağın sağ salim inmesi için pilota yardım eder. Bunun yanında halk tarafından türbeye bırakılan testi içindeki suyun tükeniyor olması, Bayraktar Dede'nin abdest aldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Türbedeki su bittikçe, Bayraktar Dede'nin abdest alması için, halk tarafından testiye su konulmaktadır.

Türbedeki Uygulamalar: Rivayetlere göre eskiden bu türbeyi kalp hastalarının, ruh ve sinir hastalarının şifa aramak için ziyaret ettikleri söylenir. Türbede bulunan gülleyi ziyaretçi kadınlar, göğüslerine tutarak kalp ve sinir hastalıklarına şifa bulacaklarına inanmaktadırlar. Çocuk sahibi olmak isteyenler Bayraktar Dede Türbesi'ni ziyaret ederler. Özellikle doğacak çocukların cesur, kahraman bir kişilikte olmasını isteyenler bu türbeyi ziyaret etmektedir (Uzluk, 1958: 15; Çevik, 2008: 166).

4.7.4. Ebu'd-Derda Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi merkezinde Ebu Derda Camisi bitişiğindeki Ebu'd-Derda Mezarlığı (Abitter Dede Mezarlığı) içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Çerkez Köyü yolu üzerinde bulunan Abitter Dede Mezarlığı içinde bulunmaktadır. Mezarlık kapısının tam karşısında bulunan kare planlı türbe, hayırseverler tarafından yeniden yaptırılmış bakımlı bir yapıdır. Kapısı doğu tarafında olan türbenin aydınlatılması kuzey, güney ve batı duvarlarında bulunan ikiye pencere ile sağlanmaktadır. Kübik bir biçime sahip gövde ile kubbe arasında sekizgen bir kasnak bulunmaktadır. İç ve dış duvarları mavi fayans ile kaplı olan türbenin üstü kurşun kubbe ile örtülüdür. Türbede bir sanduka bulunmaktadır. Buradaki metfun kimsenin kimliği hakkında sahih bir bilgi yoktur. Halk, Hz. Peygamber'in sahabesi Ebu'd-Derda'nın türbede metfun olduğuna inanmaktadır. Müslüman olmadan önce ticaretle iştigal eden Ebu'd-Derda, Müslüman olduktan sonra ilimle ömrünü geçirmiştir. İlmî ile öne çıkan, ticareti bırakan Ebu'd-Derda, Hz. Ömer ve Osman zamanında Şam kadılığına tayin edilir. İ.H. Konyalı incelemelerinde burada metfun olan kimsenin Ebu'd-Derda değil, onun neslinden bir kimse olabileceği fikrini ileri sürmektedir. Ebu'd-Derda, Hz. Muhammed'in övgülerine mazhar olmuş bir sahabelidir (Konyalı, 1970).

Rivayetlere göre Ebu'd-Derda, Hazreti Peygamber'in bayraktarlığını yapmakta iken, Anadolu akınları sırasında, Anadolu'da şehit düştüğü söylenir. Mezarının farklı yerlerde olduğu söylenmektedir. Bartın bunlardan biridir (Özen, 2016). Kesin bilgi veremediğimiz bu konu hakkında bunlardan birinin veya her ikisinin de makam olduğunu söyleyebiliriz. Konya Ereğli dışında ikisi İstanbul'da, biri Bartın'da olmak üzere dört türbesi vardır. İstanbul'daki türbelerinden biri Eyüp Nişanca Mahallesi Zalmahmutpaşa Caddesi üzerinde, Zalmahmutpaşa Camisi ile Cezerikasımpaşa Camisi arasındadır. Diğerisi ise Karacaahmet Mezarlığı'nın kuzeyindedir. Ereğli'deki Ebu'd-Derda Türbesi'nin de makam türbesi olma ihtimali yüksektir.

Türbedeki Uygulamalar: Anadolu'daki pek çok türbede olduğu gibi burası da dilek ve dua makamı olarak kabul edilen kutsal bir mekândır. S. Peker'in naklettiği (2009: 180) uygulamada eskiden çocuksuz kadınlar bu türbeye gelir ve bebekleri olması için bir takım uygulamalar yapardı. Türbeye çocuk için giden gelinlerin boynuna ip bağlanır. Çocuk sahibi ve salih bir bayan tarafından bu kadına türbe yedi kez dolaştırılır. Çocuk isteyen kadınların çocuğu olması için hep beraber dua edilir. Bir diğer uygulamada türbede yakılan üzerlik otunun dumanını çocuk isteğinde bulunan

kadın içine çeker. Ardından bir şükrün ya da duanın kabul edilmesi için türbede tavuk, horoz, keçi vb. kurbanlar kesilip namaz kılarak duada bulunulmaktadır. Ebu'd-Derda Türbesi ziyaretinin ardından doğan erkek çocuğa Abiter, Abuder, Abuter, Abutter, Abüter gibi isimler verilmektedir.

Türbenin genellikle cuma günleri ziyaret edildiği belirtilmektedir. Günümüzde azalan uygulamalar arasında türbede mum yakma, türbeye şeker atma ve cuma günleri türbede bulgur pilavı dağıtma geleneklerini sayabiliriz. Çocuk isteği ile türbeyi ziyaret eden aileler Allah'a şükürlerini ve türbede metfun yatıra teşekkürlerini sunmak için kurbanlar kesip, ikramlarda bulunurlar. Ayrıca dileklerinin ardından Ebu'd-Derda Türbesi vesilesiyle doğduğuna inanılan bebeklere kız olursa "Abide" erkek olursa "Abidder" adı verilmektedir. Aileler doğan adaklı çocukları için her sene, yedi yıl boyunca kurbanlar keserler (Peker, 2009: 179-182).

4.7.5. Emetullah Hanım ve Mustafa Bey Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi, Alparslan Mahallesi'nde Meydanbaşı Mezarlığı'nın kuzeyinde yol üzerinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, kare planlı kübik gövdeli küçük kubbeli bir yapıdır. Yola bakan cephesinde iki penceresi vardır. Kapısı doğuda olan türbenin içinde iki sanduka bulunmaktadır. Sandukaların üzeri beton ile sıvanmıştır. Bunlardan doğu tarafındaki mezar Şeyhü'l İslam İsmail Efendi'nin karısı Emetullah Hanım'a, diğeri ise İbrahim Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'e aittir. Türbenin güney duvarında üç satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabe Emetullah Hanım'a aittir. Mustafa Bey'e ait sandukanın başındaki kitabede şunlar yazmaktadır:

"Şeyhü'l İslam Çelebizade merhum'un halilesi merhume Emetullah Hanım'ın ruhuna Fatiha. Sene 1192. Mustafa Bey İbn-i İbrahim Paşa kim anın misl-i nâpeyda idi. Manendi dürr-i semin İzz ü nazile kenar-i mader-i eyyamda çar-sale bir güzel masum idi ol nazenin validinden iftirak edüp gelirken Sayda'dan eyledi. Bu rehğüzerde mehdini ziri-i zemin Dürriya Hatif o masumun dedi tarihinin Mustafa Bey oldu adn içre enis-i hur-i ayn ruh-i çun El-Fatiha 1121."

Kitabenin günümüz Türkçesi:

"İbrahim Paşa'nın oğlu Mustafa Bey benzeri görülmemiş kıymetli bir inci gibiydi. Sevgili küçük bir hükümdar gibi anasının kucağında oturan dört yaşında nazlı, güzel, ipek gibi bir masum idi. Babasından ayrılıp Sayda'dan gelirken bu yol uğrağında beşiğini yerin altına etti. Ey dürr-i masumun ölüm tarihini Hatif: 'Mustafa

Bey Cennet içinde hurilerle arkadaş oldu.’ dedi. Ruhu için Fatiha 1121.” (Karpuz, 2009: 1789).

İbrahim Paşa, II. Mustafa ve III. Ahmed zamanında Kaptan-ı Derya olarak Osmanlı Devleti’nde görev yapmıştır.

4.7.6. Şeyh Şehâbeddin (Şihabuddin) Sühreverdi Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi, Türbe Mahallesi, Eski Devlet Hastanesi’nin bitişiğinde aynı adı taşıyan caminin avlusunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: İbrahim Hakkı Konyalı bu zaviyede bulunan açık türbenin Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah’ın kurduğu fütüvvet teşkilatının kurucu şeyhi Şahabeddin Ebu Hafs Ömer es-Sühreverdi’ye ait bir makam mezar olduğunu, ölüm tarihinin sanduka üzerinde yazan Şevval H.632/Temmuz 1235 olarak verildiğini belirtmiştir. Ancak Beyhan Karamağaralı ve ekibinin yaptığı kazı çalışmalarında zaviyenin temelleri ortaya çıkarılmış, zaviyeye ait bazı buluntular elde edilmiştir. Bağdat’ta mezarı bulunan Sühreverdi tarikatı lideri Şeyh Şahabeddin Sühreverdi’nin makam türbesi olmadığı, buradaki zaviyenin Ereğlili ahi yöneticilerinden Şehabettin Çoban’ın kurduğu ve Karamanoğulları döneminde Süleyman Bey’in kızı Nasiha Hatun tarafından H. 793/1391’de tamir ettirdiği, Nasiha Hatun ve çocuklarının bu türbede metfun olduğu kabul edilmiştir. Mikail Bayram’ın tespitlerine göre ise Şeyh Şahabeddin Makbul ismiyle il yazıcı defterlerinde yer alan bu kişinin Şeyh Şahabeddin Çoban olduğu belirtilmektedir. Bu kimse Anadolu’nun ilk ahilerinden sayılmakla birlikte Şeyh Evhaddüddin-i Kirmani’nin de halifesi olduğu ifade edilmektedir (Karpuz, 2010: 420).

Türbede dört sanduka bulunmaktadır. Türbenin Konya Ereğli Müzesi’ndeki kitabesine göre inşa yılının M.1391 olduğu, banisinin Karamanoğlu Süleyman Bey’in kızı Nasiha Hatun olduğu yazmaktadır. Türbede metfun kişinin kimliğini İbrahim Hakkı Konyalı Nasiha Hatun, Mikail Bayram ise Şeyh Şahabeddin Çoban olarak bildirmektedir.

Türbeye Şeyh Şahâbeddin Sühreverdi isminin verilmesini, Sühreverdi tarikatının Ereğli’de bir kolunun bulunduğu ve geniş bir kitlenin bu tarikatın müntesibi olduğu için şeyhlerinin adına bu şekilde anıldığı düşünülmektedir. Burası türbe, mescit, çilehâne gibi yapıların bulunduğu bir külliye. Türbe mescide bitişik olup cami içinden girilen

türbe, camiden camekânlı bir bölüm ile ayrılmaktadır. Türbenin içinde üç sanduka bulunmakta olup bunlardan biri Şahabeddin Çoban'a aittir. Caminin dışında doğu bahçesinde üç mezar vardır. Mermer sandukalı ve demir kafesli mezarda “Şehabüddin” adı bir levha üzerinde yazmaktadır. Türbedeki üç sanduka, Süleyman Bey’in kızı, Nasiha Hatun ve çocukları olarak bilinmektedir.

4.7.7. Şeyh Yusuf Türbesi

Türbenin Yeri: Ereğli ilçesi, Büyük Dede Mahallesi Mezarlığı içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Bilal-i Habeşî'nin soyundan geldiği rivayet edilen Şeyh Yusuf'un yedi evliya kardeşi varmış. Bu evliya kardeşlerden Şeyh Yusuf, Ereğli Büyük Dede Köyü'nde kalırken diğer kardeşlerinin her birinin ayrı bir tepeye yerleştiği rivayet edilir.

Türbe, kare planlı olup beton bir kubbeye üzeri örtülmüştür. 1964 yılında türbesi ve içinde bulunan bir sanduka yenilenmiştir. Kitabesine göre Şeyh Yusuf H. 642/1244 yılında doğmuş H. 673/1274 yılında vefat etmiştir. Kitabenin sonradan türbeye yerleştirildiğini ifade eden Karpuz, türbeyi XIV. yüzyıla tarihlendirmektedir. Şeyh Yusuf'un Bilal-i Habeşî'nin soyuna dayandığı ve Ereğli'ye gelip yerleşen yedi evliya kardeşten biri olduğu kabul edilmektedir. Hakkında detaylı bilgi bulunmayan Şeyh Yusuf'un sandukasının baş taşında Türkçe olarak şu ifadeler bulunmaktadır:

“Okuyup Fatiha saçın çiçekler sizlerden muhterem hem bunu bekler. Doğum H. 642 vefatı H. 673.”

Büyük Dede Köyü halkı eskiden bu türbede kitabe olmadığını söylemektedir. Karakteristik özelliklerinden dolayı Karpuz bu türbenin XIV-XV. yüzyıl Beylikler dönemine ait olabileceğine işaret etmektedir (Karpuz, 2009: 1814-1815).

4.8. Güneysınır

4.8.1. Ak Türbe

Türbenin Yeri: Güneysınır ilçesi, Gurağaç Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Kesin tarihi bilinmemekle birlikte türbenin Selçuklular zamanında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Türbe altıgen planlı bir yapıda inşa edilmiş olup üstü konik bir külahla örülmüştür. Türbenin kapısı kuzeydoğu cihetindedir. Kapıdan girince karşıda mermerle bütünleştirilen sanki tek parçadan oluşmuş izlenimi veren bir sanduka vardır. Eskiden burada üç parça sandukanın olduğu söylenmektedir. Cenazelik kısmının olduğu düşünülen kriptâ bölümü bugün toprak altında kalmıştır. Türbe faklı duvarlarda olmak üzere üç pencere ile aydınlatılmaktadır. Osman Kunduracı, türbe zemininin tahrip olduğundan ve ahşap kaplamalı zeminin çökmesi ile cenazelik katının birleşmesinden bahsetmektedir (Kunduracı, 1998: 104). Sonradan konulduğu düşünülen türbe kitabesinde tarih H. 1204/1790'dır. Muhtemelen bu tarih onarım kitabesidir. Çünkü birtakım buluntular daha evvelki bir tarihe işaret etmektedir.

Mevlâna Celaleddin Rumî'nin ailesinin Karaman'dan Konya'ya göçü sırasında güzergâh olarak buradan geçtiği, yolculuk esnasında ailesinden birinin vefat ettiği ve buraya defnedildiği rivayet edilmektedir. Burada metfun kimselerin Mevlâna'nın ailesinden baba, anne ve kızdan oluşan bir aile olduğu tahmin edilmektedir. Halk tarafından anlatılan bir başka rivayet ise Seydi Sinan adında birinin türbede metfun olduğudur. Mermerle yapılan sandukaların üzeri seccadeler ve eşarplarla örtülmüştür. Halk arasında yaygın rivayetlerden biri de Bahaeddin Veleddin ile Horasan'dan gelen ve onun müşşidi olan birinin Konya menziline giderken yolda vefat etmesi ile buraya defnedildiğidir.

Türbenin çevresi eski bir mezarlıktır. Yerleşim yeri eskiden türbeye yakınmış hatta halkın “boğaz” diye tabir ettikleri vadide panayır kurulmuş. Günümüzde ise türbe, ilçe merkezine dört-beş kilometre uzaklıkta kalmıştır. Türbe 2005 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Saha çalışması için gittiğimiz Temmuz 2015 tarihinde bakımsız, yolları patika diyebileceğimiz toprak bir yolu vardı.

Türbedeki Uygulamalar: Ziyaretçiler tarafından yapılan uygulamalardan biri türbe duvarına taş yapıştırarak dilek tutmaktır. İnanişâ göre kişinin dileği gerçekleşecekse taş duvarda kalırmış. Bu uygulamanın sık yapılışından olsa gerek ki kapının sağında ve solunda kanallar oluşmuştur. Ziyaretçiler, türbeden aldıkları küçük

taşları bu kanallara yapışmasını deneyerek dilek tutarlar. Taş yapışırsa dileğin gerçekleşeceğine inanılır.

Türbedeki başörtülerini kız çocuğu isteyenler bırakırlarmış. Ayrıca araştırmalarımız esnasında türbeye gelen ziyaretçiler tarafından para atıldığını tespit ettik. Bunun sebebini sorduğumuzda insanlar kendilerinden bir şey bıraktıklarında dertlerinin ve sıkıntılarının bıraktıkları eşyalar gibi orada kalacağına inanmaktadırlar. Başörtüsü de bunların arasında sayılmaktadır. Sadece kız çocuk dileğinde olanlar bırakmazlar.

4.9. Hadim

4.9.1. Ebu Said Muhammed Hadimî Türbesi

Türbenin Yeri: Hadim ilçe merkezinde Alanya Caddesi üzerinde, Hadim Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Ebu Said Muhammed Hadimî, babasının yanına defnedilmiştir. Türbesi dört sütun üzerine kafesli bir örtü ile kapatılmıştır. Mütevazı bir türbe olup sütun araları açık kalmıştır. Hadim Mezarlığı'nda bulunan türbenin çevresinde Hadimî Hazretlerinin aile efradı metfun bulunmaktadır. Türbeye mezarlığa girişten sonra merdivenle çıkılmaktadır. Mezar taşı kitabesinde şunlar yazılıdır:

Câmi'ul-Mecâmi'fi ilmi usûli'd-diniyye

Şârihhu't-Tarîkâtî'l-Muhammediyye

Kutbu'l-Ârifîn, Gavsü'l-Vasılîn Ebu Saîd Muhammed el-Hadimî Ruhuna Fatiha
Tevellüdü: 1113 Vefât: 1176.

Ebu Said Muhammed Hadimî, XVIII. yüzyılın önemli isimlerinden biridir. Büyük bir veli ve mâna erenlerinin arasında adı sayılan bu zat, aynı zamanda değerli bir ilim ve fıkıh âlimi olarak da bilinmektedir. Soyu Hz. Muhammed'e dayandırılmaktadır. Ailesi Türk-İslam âleminin önemli ilim ve fikir merkezlerinden biri olan Buhara'dan Anadolu'ya göç etmiştir. O dönemde adı Pîrlerkondu olarak bilinen Taşkent'in Avşar Köyü'nün Karacasadık adı verilen yere gelip yerleşmişlerdir. Ebu Said Muhammed Hadimî'nin annesi Buhara'nın köklü ailelerinden birine mensup Hediye Hanım'dır. Babası âlim ve mutasavvıf Karahacı Mustafa Efendi'dir. Ebu Said Muhammed'in ilk

hocası aynı zamanda babası Karahacı Mustafa Efendi, Anadolu’da birçok talebe yetiştirmiştir. Geldikleri Anadolu coğrafyasında kısa zamanda büyük hizmetleri olmuştur. Sevilip sayılmışlardır. Anadolu’da yetiştirdiği birçok âlim kişiden dolayı Anadolu’nun övücü, iftiharını anlamına gelen “Fahr’ur-Rûm” namıyla da anılmaktadır.

H.1113/1701 yılında Hadim’de doğan Ebu Said Muhammed Hadimî, ilk öğrenimini babasından aldıktan sonra Karatay Medresesi müderrisi İbrahim Efendi’den ders almak için Konya’ya varır. On yaşında hafız olan Ebu Said Muhammed Hadimî, beş yıl İbrahim Efendi’den farklı ilimler tahsil eder. Babası ve İbrahim Efendi’nin icazeti ve tavsiyesi üzerine İstanbul’a ilim tahsiline gider. İstanbul’da müderris Gazabadî Ahmet Efendi’nin derslerini takip etti. İstanbul’daki eğitiminin ardından tüm ısrarlara rağmen İstanbul’da kalmayıp memleketi Hadim’e döner. Babası Karahacı Mustafa Efendi’nin vefatı üzerine medresenin müderrisliğine geçer. Hadim’deki bu medrese zamanla genişleyerek büyür. Anadolu’nun dört bir yanından akın akın talebeler Hadim’e gelir. Ebu Said Muhammed Hadimî, Hadimî nisbesi yanında Hüseyinî, Nakşibendî, Konevî nisbeleriyle de anılır (Yayla, 1997: 26).

Ebu Said Muhammed Hadimî’nin ünü Konya sınırlarını aşıp payitahta kadar uzanmış, padişahın davetine mazhar olmuştu. Bir defa III. Ahmet, bir defa da I. Mahmud tarafından olmak üzere iki defa İstanbul’a davet edilmişti. Ayasofya Camisi’nde vermiş olduğu vaaz ile dönemin önemli âlimlerinden büyük takdir toplamıştı. Medreseden hocası Gazabadî Ahmet Efendi de bu toplantılar arasında eski talebesini takip ediyordu. Ebu Said Muhammed Hadimî’nin Ayasofya Camisi’nde verdiği vaazı dinleyen bütün müderrislere ayrı bir icazetname verilir. Bu vaaz esnasında İstanbul ulemasından bazı kimselerin önceden hazır ettikleri soruları sanki orada akıllarına gelmiş gibi Ebu Said Muhammed Hadimî’ye sorup, onu padişahın huzurunda itibarsızlaştırıp gözden düşürmek isterler (bkz. Anlatılar bölümü). O, kendisine düzenlenen tertipten habersiz olmasına rağmen sorulan soruları başarılı bir şekilde cevaplandırır. Ebu Said Muhammed Hadimî, İstanbul’dan alınının akıyla ayrılmayı başarmıştır. Hatta padişahın ve bazı âlimlerin ısrarlarına rağmen başkent İstanbul’da kalmamıştır. Çünkü memlekette onu bekleyen talebelerinin varlığı, Ebu Said Muhammed Hadimî’nin İstanbul’da kalmasına engel olur. Padişahın takdirlerinin

karşılığı olarak kendisine hediye edilen iki deve yükü kitapla Hadim'e döndüğü rivayet edilmektedir.

Ebu Said Muhammed Hadimî derin ilim sahibi bir kimsedir. Besmele-i Şerif'i on sekiz türlü ilim açısından şerh etmiştir. Padişahın ve İstanbul ulemasının takdirlerini kazanarak memleketi Hadim'e dönen Ebu Said Muhammed Hadimî, ömrünün sonuna kadar talebe yetiştirmekle meşgul olur. O, yirmi üç ilmi eser kaleme alan çok yönlü bir âlimdir. Hadim'de bulunan ve birbirinden değerli kitaplarının bulunduğu kütüphanesi, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.

Ebu Said Muhammed Hadimî, H.1176/1762 yılında Hadim'de vefat etmiştir. Vefat etmeden önce başucunda bekleyenlere “Vefat ettiğimde yıkayıcım gelene kadar gaslimi yapmayınız!” diye vasiyet eder. Aynı gün sabah namazında vefat eden Hadimi Hazretlerinin bahsettiği yıkayıcı kuşluk vakti çıkagelir. Gasil ve tekfin işleri ile vazifelendirildiğini söyler. Bu kişi meşhur Mevlevî Şeyhi Ahmed Trabzonî'dir (Özönder, 1990: 213-232; Uz, 2013: 216-218).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Annesi, Ebu Said Muhammed doğmadan önce bir rüya görür. Rüyasında yerden fışkıran bir suyun başında çayır çimenin dibinde uyurken göbeğinden bir fidanın çıktığını, hızla büyüyerek bir ağaca dönüştüğünü ve kendisinin altında ezildiğini hissetmiş. Sırılsıklam terlemiş. Bu ağaç büyüdükçe büyümüş ve altına da bir sürü insan gelip gölgesine toplanmış. Rüyası devam ederken korkarak uyanmış. Kocasını uyandırmış ve rüyasını anlatmış. Karısının gördüğü rüyayı eşi şöyle yorumlar:

“Hanım, senin göbeğinden çıkan ağaç, bizden bir çocuk dünyaya gelecek demektir. Bu çocuğun insanlığa o kadar yararı olacak ki bütün insanlar onun ilminde serinleyecek, istifade edecek dolayısıyla o ağacın gölgesindeki serinleme ilminin insanlığa şemsiye gibi görev yapacağı anlamına gelmektedir. Bu rüyayı gördüğün yer bizim yurdumuz olacaktır.”

Ertesi gün karı koca rüyayı gördükleri yeri aramaya çıkarlar. Şimdiki Hadim'in bulunduğu yere gelirler. Ebu Said Muhammed Hadimî'nin annesi rüyasında gördüğü yeri tanır ve buraya yerleşirler. Bir zaman sonra Ebu Said Muhammed dünyaya gelmiş.

Büyümesiyle birlikte ilmi de artmış. Şöhreti yaşadığı yöreyi aşmış. Onun ölümünden sonra da yaşadığı yöreye Hadim adı verilmiştir (Gönen, 2004: 281).

Osmanlı Sultanı I. Mahmud Han (1730-1754), Medine-i Münevvere'ye gider. O zaman Medine'de Harem muhafızı olarak bulunan Hacı Beşir Ağa'ya, "Harem-i Şerif'te kaldığın bu zaman zarfında mühim bir hadise oldu mu?" diye sorar. O da bunun üzerine şu hadiseyi anlatır:

"Efendim, Ravza-i Mutahhara'daki Cibril kapısı bazı geceler seher vakti açılır; fakat içeri kimsenin girdiğini göremezdim. Bir defasında kararımı verdim, her gece sabaha kadar uyanık kalacak, ne pahasına olursa olsun bunun hikmetini öğrenecektim.

Epey gün böyle bekledim. Bir gece kapı yine açıldı. Hemen koştum, içeride bir zat vardı. Kim olduğunu sordum. Bana, Konya Hadim'den olduğunu söyledi. İmam-ı Birgivi'nin 'Tarikat-ı Muhammediyye' adlı kitabını şerh ettiğini, şüphe ettiği bazı yerleri Rasûlullah'ın bizzat kendisinden öğrenmeye geldiğini söyledi.

Kendisini odama götürdüm. Bir müddet kaldıktan sonra benden izin isteyerek ayrıldı. Ben sabah namazından sonra gene odama şeref vermesini rica ettim. 'Memleketimde imamlık vazifem var, bana izin ver!' dedi ve ayrılıp gitti. Bundan sonra da arada sırada gelir, kendisi ile görüşürdük.

Padişah, hadisenin doğruluğuna iyice kanaat getirmek için memleketin birçok âlimi ile beraber Hadimli Muhammed Efendi'yi de davet etti. Sonra Hacı Beşir Ağa'ya çağırdı. Hacı Beşir Ağa, o kadar kalabalık içinde Ebu Said Muhammed Hadimî'yi tanıyarak yanına vardı. 'Hoş geldiniz!' dedi. Padişah ve orada bulunanlar da anlatılanların doğruluğuna iyice kani oldular." (Karadayı, 2014: 115).

Padişah, Ebu Said Muhammed Hadimî'yi İstanbul'a davet ettiğinde şehrin ileri gelen âlimlerini de davet eder. Huzurunda Hadimî Hazretlerinin ders takririni irade eder. Anlatılanlara göre Anadolu'dan gelen bir zatın huzurda ders takrir eylemesi, İstanbul âlimlerinden bazıları tarafından nefislerine zor gelir. İstanbul'da bunca âlim, fazıl kişi varken Anadolu'dan gelen bir kişiye bu görevin verilmesi onlara ağır gelir. Aralarında konuşup kendilerince Ebu Said Muhammed Hadimî'yi tartarlar. Onlara göre Anadolu bu zatın fıkıh, feraiz ve emsâli ilimlerden başkasında behresi yoktur. Usul,

mantık, maâni, beyan ve bedi'den bahseden bazı zor konuları tespit ederek bunları ders esnasında, Huzur'da ona sormayı kararlaştırırlar. Maksatları, Ebu Said Muhammed Hadimî'nin şöhretini kırmak ve onu padişahın gözünden düşürmektir.

Önceden hazırladıkları bu zor soruları ders esnasında, sanki o anda akıllarına gelmiş gibi, yeri ve sırası geldikçe Hadimî'ye sorarlar. Ebu Said Muhammed Hadimî, sorulan her sorunun cevabını verir ve ardından “Vermiş olduğum cevap kabul buyrulur mu efendim?” diye kendisine soru soranlara onay ettirmiş. Hadimî'nin verdiği cevap içindeki itirazlara söyleyecek söz bulamazlarmış. Böylece kendi ettikleri oyun, kendi başlarına kalmış. Ebu Said Muhammed Hadimî, verdiği cevaplarla padişahın gözünde bir kat daha değerlenmiş. Bu hadiseden mütevellit padişah bütün İstanbul ulemasının Ayasofya Camisi'nde toplanıp Hadimî'den “Fatiha-i Şerif” tefsiri dersi dinlemelerini buyurmuş. Fakat bu davet edilen âlimlerin arasında hocası Kazabadî Ahmet Efendi de olacaktır. Hadimî hazretleri bu durumdan hicap duyar ve Şeyhü'l-İslam'a giderek:

“Bir irade-i Padişahî'nin şeref-sudur buyrulduğunu işittim. Dersimde hocam Kazabadî Ahmet Efendi'nin bulunmasından hayâ ederim. Hocamın dersimde bulunmamasının teminini zât-ı âlinizden temenni ederim.” Şeklinde özel bir durumdan dolayı ricada bulunur.

Şeyhülislam bu isteği kabul etmez. Çünkü Padişah'ın verilmiş bir emrini düzeltmek ya da değiştirmek olmaz. Neticede Ebu Said Muhammed Hadimî, bu meşhur dersini Ayasofya Camisi'nde anlatmıştır (Özönder, 1990: 218).

Rivayetlere göre Ebu Said Muhammed Hadimî vefat etmeden önce yanındakilere ölümünün yaklaştığını şu sözleri ile bildirmiş: “Vefat ettiğimde, yıkayıcım gelinceye kadar gaslimi tehir ediniz. Çünkü yıkanma ve tekfin işimi, tarafından yapılması için kendisine vasiyet ve tenbih ettiğim zât, gelip beni gasledecektir; O'nu bekleyiniz.”

Vefat haberi duyulunca uzak yakın demeden talebeleri Hadim'e gelmişler. Mürşitlerini yıkama arzusuna nail olmak isteyen talebeleri bu arzularını dile getirmişseler de Ebu Said Muhammed Hadimî'nin bu konudaki son sözleri isteklilere bildirilir. Vefat sabah namazı vaktinde vuku bulmuştur. Kuşluk vaktinde Konya'dan nur yüzlü, mübarek bir zât gelir. Gasil ve tekfin işleri ile vazifelendirildiğini söyleyerek

görevini ifa eder. Konya'dan gelen bu kimsenin meşhur Mevlevî şeyhi Ahmed-i Trabzonî olduğu rivayet edilmektedir (Özönder, 1990: 230).

Türbedeki Uygulamalar: Ebu Said Muhammed Hadimî, Hadim'e yakın köyler başta olmak üzere, Konya'nın diğer ilçeleri ve Anadolu'nun farklı illerinden gelenler tarafından ziyaret edilen bir velidir. Her yıl eylül ayının ilk hafatasında (4-12) düzenlenen Ebu Said Muhammed Hadimî'yi anma etkinliklerine birçok insan katılmaktadır. Bu etkinliklerde kurbanlar kesilmekte, yemekler tertip edilmekte, hep beraber dualar edilmektedir. Ziyaretlerde Kur'an Kerim okunur. Ebu Said Muhammed Hadimî hakkında bilgiler verilir. Onun için okunan hatimler ve dualar bağışlanır.

4.9.2. Seyyid Bayram Veli Türbesi

Türbenin Yeri: Hadim ilçesine bağlı Dedemli Kasabası'nda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Dedemli, Hadim ilçesine yirmi kilometre, Bozkır ilçesine ise otuz kilometre uzaklıkta bir yerleşim yeridir. Bu sebeple hem Hadim ve köylerinden hem de Bozkır ve köylerinden buraya birçok ziyaretçi gelmektedir. Bu ziyaretlerin başlıca vesilesi kasabanın kurucusu da olduğu söylenen büyük evliya Seyyid Bayram Veli içindir. Bugünkü türbesi eskiden mevcut bulunduğu ve zamanla yıkıldığı düşünülen türbenin yerine 1995 yılında inşa edilen yapıdır. Türbe, Bademli'nin karşısında kalan bir tepenin eteğinde bulunan mezarlıktadır. Baldaken tarzında olan türbenin üstü açıktır. Dört sütun arası açık olan türbenin sütunları arasında yaklaşık bir metre boyunda duvar bulunmaktadır. Türbenin içinde iki mezar vardır. Bunlardan biri Seyyid Bayram Veli'ye ait olup mezar taşında şunlar yazmaktadır:

“Horasanlı Ahmed Yesevî dervişlerinden Efendi Bayram Seyyid Veli
hazretlerinin ruhuna Fatiha.”

Türbenin içindeki diğer mezar da Seyyid Bayram Veli'nin oğluna ait olup mezar taşında şunlar yazmaktadır:

“Efendi Bayram Seyyid Veli hazretlerinin oğlu ruhuna Fatiha.”

Seyyid Bayram Veli'yi gerçek kimliğinden ziyade menkıbevî kimliği ile tanımaktayız. Kendisi ve ailesi hakkında yeterli bilgi bulunmayan Seyyid Bayram Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya görevli gelen evliyalardan olup, soyu Hz. Peygamber'e dayandırılmaktadır. Horasan'dan yola çıkıp Diyar-ı Rum'u (Anadolu)

İslamlaştırmak için memur edilmiş vazifeli evliyalardandır. Seyid Mahmud Hayranî ve Seyid Harun Veli ile çağdaş olduğu tahmin edilen Seyyid Bayram Veli, Konya bölgesine gelerek Dedemli'ye yerleşmiştir. Hatta halk, onu Dedemli'nin kurucusu kabul etmektedir. Onun şöhreti, nüfuzu Dedemli'yi aşmış, Sultan Alaeddin'in kulağına kadar ulaşmıştır. Rivayete göre bir gün Sultan bu şahsı merak eder ve huzura kadar varır. Fakat kıyafet değiştirerek karşısına çıkmıştır. Seyyid Bayram Veli bu oyunun farkında ve karşıdaki şahsın kim olduğunu bilmektedir. Mülkün sultanı, gönüller sultanının ilminden, muhabbetinden pek bir hoşlanmış, etkisi altında kalmış. Fırsat buldukça Sultan Alâeddin, Seyyid Bayram Veli'yi ziyaret edermiş. Sultan Alâeddin, onu “Benim hem beden hem de manevi doktorum” diye nitelendirirmiş. Eşi ve çocukları hakkında bir bilgi olmayıp Demirli mevkiinde Erenler Tepesi'nde eşinin mezarı olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple türbedeki ikinci mezarın hanımı değil, oğluna ait olma ihtimali daha ağır basmaktadır. Mezarın Erenler Tepesi'nde olduğuna dair bir efsanesi bile vardır. Bu efsaneye göre Seyid Bayram Veli'nin hanımı bir sebeple sabah erken saatlerinde bu tepeye gelir. Tepeden köye bakınca güneşin erken doğduğunu görür. Bundan dolayı altmış yıllık sabah namazı tehlikede diye düşünür ve bunları kaza etmeye başlar.

Türbe ile İlgili Anlatılar:

Seyyid Bayram Veli ile ilgili birçok anlatı rivayet edilmektedir. Onun savaşçı, gazi bir veli olduğu söylenir. Ona ait gürz, teber ve kalkan gibi savaş araçlarının günümüze kadar geldiği anlatılır. Çanakkale Savaşı'nda türbe yanındaki musluklardan kanlı su akmıştır. Kerametlerinin günümüzde de yaşadığı anlatılmaktadır. Dedemli Kasabası yapılacak baraj nedeniyle su altında kalacaktır. Ancak Seyyid Bayram Veli Türbesi barajdan etkilenmeyecektir. Halk bu durumun onun kerameti olduğuna inanmaktadır.

Anlatı 1: Medrese talebelerinden biri uykusunda hamamcı (ihtilam) olur. Ne medresede, ne de köyde yeterli su olmadığı için gusletmeye Göksu deresine gider. Tabi bu dere yakın bir yer değil. Talebe derse gecikir. Seyyid Bayram bunun sebebini sorar. Talebe de mazeretini dile getirir. Bunun üzerine Seyyid Bayram Veli, Allah'ın lütfu ve kerametiyle elindeki asayı yere vurmuş. Yerden bir değirmeni döndürecek kadar su fışkırır. Bu yerin bugün kasabanın Kız Kur'an Kursu'nun bulunduğu bölge olduğu

rivayet edilir. Halk arasında bir kat daha şöhreti artan Seyyid Bayram'ın veliliğinden halkın şüphesi kalmaz. Suyun bereketi ile sevinen halk, biranda kendini bir tartışmanın içinde buluverir. Köylülerden bazıları bu suyla değirmen çalıştırmak ister ve böylece aralarında anlaşmazlıklar çıkar. Bu hadiseler karşısında Seyyid Bayram Veli üzülür ve tekrar aynı yere gelerek asası ile suya dokunur. Allah'ın izni ve keremiyle su yarıya düşer. Böylece burada değirmen kurmak isteyenler arasında ortaya çıkan tartışma kendiliğinden kalkmıştır. Seyyid Bayram Veli'nin asası ile çıkardığı rivayet edilen su bugün de Dedemli'de akmaya devam etmektedir. Rivayete göre pınarın başında iki ağaçtan topuz varmış, bunlardan biri kaybolmuştur. Halk arasında topuzların şifalı olduğuna dair bir inanış vardır (K.Ş.10- K.Ş.16).

Anlatı 2: Dedemli Kasabası halkının Seyyid Bayram Veli karşı derin bir saygısı ve hürmeti vardır. İnsanlar Onun varlığı ile bu beldenin bereketlendiğine inanmaktadır. Köylerde yaşayan insanların yüksek bir gelir sahibi olmamasına rağmen hiç geçim sıkıntısı çekmezler. Dedemli Kasabası halkı yetiştirdiği ürünleri, otlakları, sürüleri, ekmekleri, aşları kısacası her şeyi ile beldelerinin bereketli olduğuna inanmaktadır. Bunun kaynağını halk, Seyyid Bayram Veli'ye bağlamaktadır.

Rivayetlere göre Seyyid Bayram Veli kızını kardeşi olduğu söylenen Mahmud Seydi'nin oğluna Alanya'ya gelin verir. Ama kızının Dedemli'den ayrılmaya pek gönlü yokmuş. Gelin kervanı kızı almaya gelir ve gelini götürmek için Dedemli'den dualarla yola çıkar. Kızın babası kız gelin giderken şöyle der: “Dostlar! Kızım Karabelen’e varınca geri dönüp bakarsa bolluk bereket devam edecek, burada kalacaktır. Yok, eğer bakmazsa buradaki bereket kızım ile birlikte Alanya’ya gidecektir.”

Kervan gelini alıp yoluna devam ederken Karabelen’e varınca kervan durur. Gelin, köye dönerek bir tebessüm eder. Burada dilinden şu sözlerin döküldüğü rivayet edilir: “Karabelen’de duacıyım, Giği Dağı’nda ziyaretçiyim.” Gelin hanımın bu bakışı ile halk rahatlamıştır. Efsanesine göre Geyik Dağı’na (Giği Dağı-Geriş Dağı) geldiğinde gelin ihtiyaç gidermek için müsaade ister. Kervandan biraz uzaklaşınca Allah’a dua eder ve kayaya yarıl der. Kaya yarılr içine girer, taş olur. Halk, eskiden her yıl bubölgeyi ziyaret eder kurban kesermiş.

Gelinin yazması kayanın dışında kalır. Gelin ve yazmasından, sadece bu bölgede (Geriş Dağı) olduğu söylenen, bir çiçek meydana gelir. Bu çiçeğe Akçırağan adı verilmektedir. Akçırağan çiçeğinin Seyyid Bayram Veli'nin gelin olan kızının gözyaşlarından meydana geldiğine inanılmaktadır. Halk arasında gelin kızın adının Sultan olduğu söylenmektedir. Yörede gelin kızın adından dolayı "Sultan Yolu, Sultan Pınarı ve Sultan Çeşmesi" gibi adlandırmaların efsaneye bağlı olarak verildiğini görmekteyiz (K.Ş.10- K.Ş.16).

Anlatı 3: Selçuklu askerlerinden kırk atlı asker Dedemli'ye gelir ve halktan atlarına yem isterler, köy sakinlerinden bir teneke kadar arpa toplanır askerlerin başında bulunan Komutan yemi az görür, daha çok yem bulunmasını ister. Seyyid Bayram Veli öne çıkarak "Bu atların yanına kırk at daha gelse onlara da yeter!" der. Kumandan, "Efendi, bu nasıl olur!" der, o da "Yeter, kumandan yeter..." der. Bir teneke arpa kırk ata paylaşılır. Sabah kalkıp bakıldığında atların karınları tok, önlerine dökülen arpa aynı durmaktadır. Bunun üzerine kumandan "Bundan böyle Dedenin köyünden oşür alınmayacak!" der. Bunun üzerine Cumhuriyet dönemine kadar vergi alınmadığı rivayet edilmektedir (K.Ş.10- K.Ş.16).

Anlatı 4: Seyid Bayram Veli defnedildikten sonra köylüler Onun için türbe yapmaya başlar. Kısa sürede türbenin duvarları örülür ve çatısı yapılır. Ertesi gün ziyaretine gidenler türbenin çatısının yan tarafına uçtuğunu görürler. Ustalar hemen gelir bu sefer bütün önlemleri alarak çatıyı yeniden yaparlar. Aradan bir gün geçer ve çatı yine aynı şekilde türbenin yanına uçmuş görülür. Bu olayın birkaç defa bu şekilde olduğunu gören ustalar mahcubiyet içerisinde köyün ileri gelenleri ve müderrislerine durumu anlatırlar. Müderrisler, "Seyyid Bayram Veli'nin yağmurdan mahrum kalmamak için çatı istemediğini" söylerler. Bunun üzerine türbenin üzeri kapatılmamıştır(K.Ş.10- K.Ş.16).

Anlatı 5: Seyid Bayram Veli talebeleri ile sohbet ederken aniden sessizliğe bürünür. Gözleri yere kilitlenmiştir. Birden yüzünde bir acı ifadesi belirir. Bu durum karşısında talebeleri telaşlanır ve endişe ederler. Ne kadar soru sorsalar da Seyid, Bayram Veli cevap vermemiş ve sohbe kaldığı yerden devam eder. Bu durumun sırrı Seyid Bayram Veli vefat ettikten birkaç gün sonra ortaya çıkar. O dönemlerde çoğu yerlerde olduğu gibi Antalya ilinin Alanya ilçesinde de Seyyid Bayram Veli'nin

yüceliğinden, dertlere derman olduğu ve şifa kapılarının açık olduğundan bahsedilirmiş. Bu söylentileri duyan ve hastalığına bir türlü çare bulamayan bir kadın Seyyid Bayram Veli'nin yanına giderek derdi için derman aramaya karar verir. Bir rivayete göre de kadının çocuğu olmadığı için Seyyid Bayram Veli'yi ziyarete gelmektedir. Temiz bir niyet ve Seyyid Bayram Veli'yi görme arzusuyla Alanya'dan atına biner ve süratli bir yolculuğa çıkar. Atıyla birlikte geçit vermez dağları aşır giderken yolun çok dar ve uçurum bir yerinde yine kendisi kadar hızla gelen bir atlı ile karşılaşır. İkisnin yan yana geçemeyeceği gibi durmaları da imkânsız olduğu bir yere gelirler. Burasının Karaboynuzlar Yaylası yakınlarında bir yer olduğu söylenir. Atın bir ayağı uçurama geçmesi ile kadın, can havli ve Seyyid Bayram Veli'ye “Yetiş Bayram Seydi!” der... Allah'ın izni ile her iki at da oradan yan yana geçer. Kadın yaşadığı olayın tesiri ile köye gelir. Seyyid Bayram Veli'den dua ve himmet alarak geri döner. Bu olaydan bir süre sonra Seyyid Bayram Veli, vefat eder. Acılı haber dilden dile, kulaktan kulağa hızlıca yayılır. Haberi duyan kadın çok üzülür ve kabrini ziyaret etmek için atına binerek hemen köyün yolunu tutar. Burada başından geçen hadiseyi millete anlattığında Seyyid Bayram Veli'yi yıkayanlar tarafından onun omzunda görülen nal izinin ve sohbet esnasında çektiği acının sırrı ortaya çıkar (K.Ş.16).

Dedemli'de halk arasında yaşayan dualardan biri de Seyyid Bayram Veli'den istenilen yardımdır. Zorda kalanlar “Yetiş yâ Bayram Seydi!” ya da “Yetiş yâ Bayram günlerim.” diyerek onun Hızır gibi yardıma yetişeceğine inanmaktadırlar.

Anlatı 6: Rivayetlere göre Seyyid Bayram Veli Horasan'da iken bir rüya görür. Rüyasında Anadolu'ya (Diyar-ı Rum) gitmesi ve orada yurt kurması söylenir. Ancak kendisine bildirilen bu yere nasıl gidileceği bilinmez. Allah'a niyazda bulunur, bu menzile varması için kendine yardımcı olması için yalvarır. Bir taraftan da ailesi ile yolculuk hazırlıklarına başlar. Bir başka rivayete göre rüyasında Seyyid Bayram Veli'ye kuşluk vakti doğudan gelecek bir bulutun kendilerine rehberlik edeceği bildirilir. Bunun üzerine rehber bulutun yolunu gözlemeye başlar. Beklenen kılavuz bulut nihayet tarif edilen şekilde doğudan görünür. Seyyid Bayram Veli, eşi, kızı, oğlu ve yanında hizmetini gören bir kişi ile yola çıkar. Yolculuk esnasında onun ilmine, veliliğine ve cezbisine kapılan bazı kimselerin de bu yolculuğa dâhil oldukları anlatılır. Horasan'dan başlayan yolculuğun aylar mı, yıllar mı sürdüğü bilinmez. Bugünkü Dedemli'nin

olduğu yere gelince kervan konaklar. Burada kendilerine rehberlik eden bulut kaybolur. Seyyid Bayram Veli, kendileri için menzilin burası olduklarını anlar ve buraya yerleşirler.

Türbedeki Uygulamalar: Dedemli Kasabası'nda halk arife günlerinde önce Seyyid Bayram Veli'yi ziyaret eder. Köy halkı öğle namazını mütakip türbeye gider. Seyyid Bayram Veli'nin kabri başında Yasin-i Şerif, Aşr-ı Şerif ve hatim duası ve çeşitli dualar okunur. Bir nevi köyün kurucusu atası kabul edilmektedir. Önce onun kabri başında dualar edilir ve ardından herkes kendi akrabasının, kendi geçmişinin kabri başına dua etmek için dağılır.

Eskiden beri varlığını sürdüren ve günümüzde de yaygın olan gelenek arasında vatani vazifelerini yapacak olan gençlerin bu türbeyi ziyaret ederek duada bulunmasıdır. Halkın deyimi ile “asker duası” yapılır. Askere gidecek gençler türbeden aldıkları üç taştan birini yanında taşır, birini varsa nişanlısına verir, yoksa evine bırakır. Diğerini de ailesine emanet eder. Dedemli'den hiç şehit verilmemesini Seyyid Bayram Veli'nin kerameti olarak kabul edilmektedir (K.Ş.16).

Hadim, Bozkır ve çevre köylerde çocuk sahibi olmak isteyen kimselerin ziyaret ettikleri bir türbe olarak da bilinmektedir. Ziyaretçiler, türbeyi üç defa içinden üç defa da dışından dolanarak dua eder. Türbenin içinde mezarın yanında eskiden bir çukur vardı. Çocuk sahibi olmak isteyenler, dualarının ardından türbedeki çukurdan toprak alırlar. Alınan toprağın içinden kök çıkarsa doğacak çocuğun erkek, kıl çıkarsa kız çocuk doğacağına inanılmaktadır. Ziyaretçiler tarafından eskiden türbedeki ağaca bez bağlanmaktaydı. Adakları kabul olan ziyaretçiler, türbeye getirdikleri kurbanlarını keserler ve burada dağıtırlardı (K.Ş.10- K.Ş.22).

Çocuk sahibi olmak isteyenlerin yaptıkları bir diğer uygulama da şöyledir: Seyyid Bayram Veli Türbesi'ni ziyaret edip dua ettikten sonra evinde Mehmet adı bulunan yedi evden mih (çivi) toplanır. Bu çivilerden demircilere bilezik yaptırılır. Çocuğu olmayan kadın, yapılan bileziği koluna takar. Yapılan işlemlerin ardından çocuk dünyaya gelirse türbede kurban keser (K.Ş.10).

4.10. Ilgın

4.10.1. Dediği (Didiği) Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Ilgın ilçesi, Beykonak (Tekke) Kasabası'nın bir kilometre güneydoğusundaki tepede yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Dediği Sultan Türbesi, kasabanın güneydoğusunda bir tepe üzerinde avlu, tekke, mescit ve yapının dışındaki mezarlardan oluşmaktadır. Dediği Sultan Tekkesi ve Mescidi, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan oğlu I. Keyhüsrev zamanına, H. 576/1180 yılına ait önemli bir yapıdır. Burası Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında katkı sağlayan merkezlerden biri olmuştur. İç içe üç ayrı bölümden oluşan yapı kuzeydeki avlu ile dışarı bağlanmakta ve ziyaretler bu avlu tarafından giriş çıkış sağlanmaktadır. Avlu bölümü hazire olarak işlevi görmektedir. Girişteki ilk bölüm kuzey-güney doğrultusunda enine planlı olup burası da hazire olarak kullanılmaktadır. Bu bölüm ile mescit arasında kalan kısımda batı tarafta Dediği Sultan, doğu tarafta ise Mehmet Dede ve Ömer Baba'nın mezarı bulunmaktadır. Bu bölümden sonra üstü kubbe ile örtülü olan mescide geçilmektedir. Yapı bir bütün olarak sade bir boya ile boyanmış olup bazı kısımlar zamanla aşınıp dökülmeye başlamıştır. Yapı oldukça eski bir mamuredir. Yapının kitabesinden II. Kılıç Arslan'ın azatlı cariyelerinden Sanavber Hatun tarafından H. 576/1180 yılında Mimar Eminüddin Mirgün'e yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Boran, 2013: 116). Dediği Sultan'ın doğumu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Ahmet Yesevi Ocağı erenlerinden Bektaşî geleneğinden gelen savaşa katılmış hem gönül ereni hem de gazi erenlerindendir. Dediği Sultan ve Hacı Bektaşî Veli amcaoğullarıdır (Özönder, 1990: 124). Halkın evliya kabul ettiği kişilerden olan Dediği Sultan, Hacı Bektaş Veli, Karaca Ahmed, Seyyid Harun Veli ve Mevlâna Celaleddin ile çağdaş olup onlarla görüşmüştür. Dediği Sultan Menakıbı'na göre Seyyid Hacı İbrahim'den el almış döneminin tanınmış sufilerindendir (Taşgın ve Solmaz, 2012: 120).

Türbe ziyaretimiz esnasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan kitabesinden öğrendiğimize göre mescidin mihrap girintisinde bulunan kitabe tercümesinde şunlar yazılıdır:

Sultanların ulusu II. Kılıçarslan ve oğlu büyük sultan I. Gıyasettin Keyhüsrey devletli günlerinde Kılıçarslan'ın azatlı cariyelerinden bilgin, sofu, dinsever, Tanrıdan korkar din ve dünyanın sevgisini kazanmış, kadınlığın şerefi olan Sanavber Hatun Tanrının rızasına uyup affını rica ve sevabını talep ederek, azabından çekinerek bu mescidin yapılmasını emretti. Adı geçen hatunun kölesi mimar Eminüddin Mirgün yaptı hediye.

Yapının bahçesi dışına da mezarlar olduğu görülmektedir. Türbelere ulu kişilerin yakınları da defnedilmekte ve bazen tarikatın ileri gelenleri de buraya gömülmektedir. Dediği Sultan Türbesi içinde Dediği Sultan'ın yanında halifelerinden olduğunu düşündüğümüz Mehmet Dede ve Ömer Baba yatmaktadır. Böylece halk inançlarındaki 3'ler, 7'ler, 40'lar kavramlarının tasavvuf kodu oluşmaktadır (Kalafat, 2012: 268). Duvarla çevrili olan bahçenin içinde de mezarlar bulunmaktadır. Türbenin yanına defnedilmişlerdir. Bu mezarların bir kısmı ise metfun bulunan kişilerin kendi vasiyetleridir (K.Ş.1). Dediği Sultan Tekkesi 1993 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Ayrıca belde belediyesi ve hayırseverler tarafından muhtelif zamanlarda onarım yaptırılmıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Belde halkından dinlediğimiz rivayete göre Dediği Sultan asasını atmış ve nereye düşerse oraya gideceğini söylemiştir (K.Ş.1). Ancak Beykonak beldesine gelmeden önce Beyşehir Melengörit Dağı eteklerinde bir süre çadır kurup ikamet etmiştir (İnce, 2006: 187).

Anlatılana göre, Dediği Sultan Türbesi'nin etrafındaki ormanlık alandan bir dal dahi getirilmesi uygun karşılanmazmış. Burada var olan inanca göre türbe civarındaki ormanın odununu yakmayı alışkanlık hâline getiren iki kişiden birinin gözleri kör olmuştur. Diğeri de hastalıktan kurtulamamıştır. Türk inanç sistemine göre ölen kişinin ruhu daima canlıdır ve ona kurbanlar sunulup onun yaşayan yakınlarını daima gözlediği/kontrol ettiğine inanılır.

Halk inancında türbeye ait olan bir eşyanın izinsiz alınması, türbenin taşının götürülmesi, ağacının bir yaprağının bile koparılıp götürülmesi cezalandırılan bir davranış olarak görülmektedir. Anlatılana göre Dediği Sultan Türbesi'ni günlük süpüren ve bakımını yapan derbeder yaşlı bir kadın vardı. Benim kayınbirader türbeden bir kibrit almış. Türbedar olarak nitelendirebileceğimiz yaşlı kadın yatırlar tarafından rahatsız edilmiş. Oradan kibrit aldığını bilmemesine rağmen kadın, adama aldığı kibriti geri götürmesini söylemiş. Kibriti götürmediği için bu üç sefer tekrar etmiş. Sonunda yatır

adamin rüyasına da girince kibriti götürüp türbeye bırakmış (K.Ş.1). Dediği Sultan tekkesi'nin inşasıyla ilgili olarak anlatılan menkıbe şöyledir:

Selçuklu sultanlarından II. Kılıçarslan'ın hanımı olan Sanavber Hatun'nun yolu Konya'dan Ilgın'a gelirken Mahmuthisar Tekke (Beykonak) Köyü'ne, Dediği Sultan'ın yanına rastlar. Oradan geçerken Sanavber Hatun'un bindiği katır birden bire duraklar, sanki olduğu yere çakılmışçasına hareketsiz kalır.

Bu olağanüstü durumu manevî bir sebebe bağlayacak kadar gönül gözü açık olan Sanavber Hatun, etrafa adamlar yollayarak ne olabileceğinin araştırılmasını ister. Adamlarından biri bu civarda Dediği Sultan adında ulu bir ermişin bulunduğunu haber verir.

Sanavber Hatun Dediği Sultan'ın huzuruna varmak için bulunduğu yere doğru yürür. Bu durum Dediği Sultan'a malûm olur. Sanavber Hatun'nun geleceğini bildiği için şimdiki türbesinin bulunduğu alana bir türbe planı çizerek bırakır, ardından görünmez olur. Sanavber Hatun oraya varınca meseleyi anlar ve mimarı Eminüddin Mirgün'e türbenin yapılması için talimat vererek buraya bir türbe inşa ettirir.

Dediği Sultan bir müddet sonra türbeye gelir, etrafına toplanan geyiklerin sütünden ziyafetler verir. Böylece Dediği Sultan makamı da belirlenmiş olur. Türbenin yanına bir de zaviye inşa edilerek müritlere tahsis edilir (İnce, 2006: 192).

Türbedeki Uygulamalar: Bazı taşların Türk kültüründe şifa için kullanıldığı bilinmektedir. Sırt ağrısı çekenlerin “yılancık taşı”ndan şifa bulacağı inancını örnek verebiliriz. Dediği Sultan Türbesi'nin altında olan bugün yol çalışmaları neticesinde yolun altında kalan bir “bel taşı” vardır. Yaklaşık bir metre genişliğinde ve iki metre uzunluğundadır. Dediği Sultan, türbenin bulunduğu tepenin arkasından türbeye su getirirken yorulup belini bu taşta dinlendirmekte ve sırt ağrılarını dindirmekteymiş. Bugün beli ağrıyan kimseler taşın bu fonksiyonundan dolayı nadir de olsa gelmektedir (K.Ş.1).

Türbelere ziyaret sırasında adakta bulunurken istedikleri dileğin nişanesi olarak türbe önünde veya çevresinde bulunan ağaca çaput bağlanır. Dediği Sultan Türbesi'nde bahçenin içerisinde türbeye girerken sağında ve solunda iki ulu ağaç vardır. Kaynak

kişiden dinlediğimize göre eskiden bu ağaçlara buraya gelen ziyaretçiler dilekte bulunduktan sonra bez bağlarlar. Anadolu'nun pek çok yöresinde türbelerin, yatırların çevresinde bulunan ulu ağaçlar kutsanmıştır. Dilek dileyip bez bağlayanlar olduğu gibi buradan taş alıp dilekleri kabul olursa aldıkları bu taşı geri getirirler. Ayrıca adakta bulunan pek çok ziyaretçinin kurbanı burada kesilip halka özellikle de ihtiyaç sahiplerine dağıtılır (K.Ş.1).

Kaynak şahsın hatırlayabildiği kadarıyla eskiden çocuk sahibi olmak isteyenler türbede iki rekât namaz kıldıktan sonra bahçedeki mezarların taşlarına sarılıp kendilerini bellerinden taşlara bağlarlar. Bu esnada dualar okuyup dilekte bulunulur. Ayrılırken bez, çaput, para gibi bir şeyler bırakılır. Dileği gerçekleşip çocuğu olan kadınlar buraya gelip kurban kesmezlerse gerçekleşen isteğin başına bir musibetin geleceğine inanılır.

4.10.2. Handevi-Kandevi Türbesi

Türbenin Yeri: Ilgın ilçesi, Ilıca Mahallesi, kaplıcaların batısında yol üzerinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin hangi tarihte yaptırıldığını gösterir bir kitabesi bulunmamaktadır. Bazı vesikalarda, vakfiyelerde Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından 1267 yılında kaplıca ile aynı dönemde yaptırılan bir zaviyeden (Kıdanî) bahsedilmektedir. H. 1175/1761 tarihli bir Ilgın Şeriye Sicili'nde Gandevi Sultan olarak adı geçmektedir. T. Bozkurt'un tespitlerine göre bu türbede metfun bulunan kimselerin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde bölgede önemli hizmeti olan kolonizatör dervişlerden olma ihtimali yüksektir. Ancak türbenin teknik ve yapım özellikleri dikkate alındığında daha yakın dönemlere ait olduğu görülür. Anadolu'da baldaken tarzı türbeler Beylikler Dönemi ve sonrasında karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2012: 290). Haşım Karpuz ise türbeyi XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarına tarihlendirmektedir (Karpuz, 2009: 1931).

Türbede iki mezar bulunmaktadır. Türbe, kare planlı, dört sütun üzerinde baldaken tarzında inşa edilmiş bir yapıdır. Sütun araları açık olup üzeri kubbeli bir türbedir. Sütun aralarındaki ahşap hatıllar direkleri birbirine bağlamaktadır. Bakımlı zarif bir yapıya sahip olan türbenin çevresi de yeşil alan olarak düzenlenmiştir.

Handevi-Kandevi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Halk arasında yaygın olan bilgiye göre bu iki veli kardeşdir. Ayrıca Tekke (Beykonak) Köyü'ndeki Dediği Sultan'ın yedi kardeşinden ikisi olarak rivayet edilmektedir.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Halk, menkıbe ve inançlarında Handevi ve Kandevi Hazretleri'ni yedi kardeş olarak anlatmaktadır. Dediği Sultan bu kardeşlerin en büyüğüdür. Ilgın ve çevresinin İslamlaşmasında büyük katkıları olmuştur. Dediği Sultan, Seyyid Harun Veli'ye; “Ya Harun Sultan, bu yakınlarda hiç gayri Müslim kaldı mı?” diye sorar. O da yüz kadar kaldığını bildirir (İnce, 2006: 190).

Türbedeki Uygulamalar: Halk arasında bu türbenin en bilinen inanç ve uygulaması çocuğu olmayanların burada metfun bulunan evliyaların kerameti vasıtası ile çocuk sahibi olabilmek için burayı ziyaret etmeleridir. Bunun için yapılan uygulamada kurban kesilir ve bütün halk davet edilir. Davette büyük kazanlarda pilav pişirilir. Ayrıca kesilen kurbanın etiyle pişirilen yemekler ikram edilir. Buradan maksat yoksulların karnını doyurmak olduğu gibi ağzı dualı kimselerin de duasını almaktır.

Geçmişte bu türbe çevresinde gerçekleşen bir uygulama ve sonucu şöyle anlatılmaktadır: Ilgın'da bir gelinin çocuğu yoktur. Bu durum sekiz on sene devam eder. Çocuk isteyen bu aile herkesi davet ederek kesilen kurbanlarla Handevi-Kandevi Türbesi önünde halka ziyafet düzenlenir. Kesilen kurbanların ve yenilen yemeklerin ardından Handevi-Kandevi Türbesi'nde Allah'a dua ve niyazda bulunulur. Ziyafet sahiplerine Allah'ın çocuk vermesi için dualar edilir, Fatihalar okunur. Halk dualarında hayırlı evlat ister. Handevi-Kandevi Türbesi ziyaretinin ardından çocuğu olmayan bu ailenin bugün yaşamakta olan ikisi kız, beş çocuğu dünyaya gelmiştir (İnce, 2006: 299).

4.10.3. Sungur Bey Türbesi

Türbenin Yeri: Ilgın ilçesi, Mahmuthisar Köyü'nün yaklaşık dört kilometre kuzeyinde bir tepede bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, çevresinde bulunan ovaya hâkim diyebileceğimiz bir tepe üzerinde yer almaktadır. Bu türbe Mahmuthisar Köyü'ne giderken köye varmadan yaklaşık dört kilometre uzaklıkta bir tepededir. Burada bir ziyaretçi yoğunluğundan bahsetmemiz mümkün değildir. Hatta tek ziyaretçilerinin defineciler vb. kişiler olduğunu bile söyleyebiliriz. Çünkü tarlalar arasında kalan bu

türbeye ulaşmak için yaklaşık bir kilometre yürümek gerekir. Türbe, kare planlı kübik bir gövdeye sahiptir. Düzgün taşlarla inşa edilen gövde üzeri kubbeli bir yapıya sahip olup tuğla ile örülmüştür. Türbe kapısı kuzey taraftadır. Tek katlı bir yapıya sahip olan türbenin içinde bir mezar bulunmaktadır. Türbenin çevresindeki mezar taşlarından bu alanda eski bir mezarlığın varlığından söz edemesek de türbe çevresinde bulunan mezarlar olduğunu söyleyebiliriz.

H.742/1341 tarihli türbe kitabesinden ve binanın mimari özelliklerinden Karamanoğulları dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. İç mekândaki tek mezar Sungur Bey'e aittir (Boran, 2013: 248). Türbe kitabesi şöyledir:

1. Rahimehu'llahü Teâla
2. Sâhibühû Sunkûr Bey

Diğer bir kitabede ise

1. Allah
2. Sunkûr
3. Bey bin Zü'l-Kâdir
4. Fî Uzeniş min zi'lka'de
5. yevmi'l-cum'a sene isna
6. ve erbaine ve seb'i mie

Türkçesi: “Zülkadir oğlu Sungur Bey H. 742/1341 yılında Zilkâde ayının Cuma günü (vefat etmiştir)” (Karpuz, 2009: 1972).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Sungur Bey'in kimliğiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur. Rivayetlere göre ise Karamanoğulları'ndan bir komutan olduğu, savaşta şehit olduğu ve definin şimdiki bulunduğu tepeye yapılmasını vasiyet ettiği söylenir. Anadolu insanı ulu kimselerin şefaathlerini bekledikleri için hem bu dünyada hem de diğer dünyada bu kimselere yakın olmak isterler. Bu düşünceyle Sungur Bey Türbesi'nin etrafında mezarlar bulunmaktadır (İnce, 2006: 293).

4.10.4. Şeyh Bedreddin Türbesi

Türbenin Yeri: Ilgın ilçesi, Şeyh Bedreddin Mahallesi, 5. Sokak, Numara 24'te yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Ulu Mezarlığın güneyinde özel mülkün bahçesinde yer almaktadır. Türbe tipik bir Selçuklu eseridir. İki bölümden oluşan türbenin alt katı (kripta/cenazelik) da ziyarete açıktır. Batı cephesinden bu bölüme giriş yapılmaktadır. Bodrum katı yaklaşık bir buçuk metre yüksekliğinde kubbeli bir yapıya sahiptir. İçinde bir sanduka vardır. Sandukanın başucunda sonradan yerleştirildiği tahmin edilen Arapça “Allah” lafzı yazmaktadır. Başucuna bir kumaş sarık yerleştirilen sandukanın üzeri de seccadelerle örtülmüştür. Kripta girişinin sağından ve solundan çevreleyen merdiven basamaklarından üs kata çıkılır. Türbe, sekizgen gövdeli pramidal ve külahlı bir yapıdadır. Kesme, düzgün taşlarla inşa edilen türbe ilgisizliğe rağmen sapasağlam görünmektedir. Türbe kitabesi üst kattaki kapının üzerinde dört satır halinde bulunmaktadır. Bu kitabenin tercümesi şöyledir:

“Bağışlayıcı ve merhamet edici Allah’ın adıyla, Büyük Sultan, fetihler babası, din ve dünyanın yardımcısı Keyhüsrev oğlu Mesud’un saltanatı yıllarında Müslümanların barınağı olan Seyfeddin Balabanü’l-üs oğlu Emir Sadeddin H.685/1286 yılında bu mübarek türbenin yapılmasını emretti.” (Karpuz, 2009: 1933).

Bu türbenin dört satırlık kitabesinden H. 685/1286 yılında Seyfüddin Emir Balaban adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Burası halk arasında “Seyfuddin İsa Türbesi”, “Sadeddin İsa Türbesi”, “Kümbet”, “Şeyh Bedreddin Türbesi” olarak da bilinmektedir. Son yıllarda burası için Selçuklu Devleti’nin ünlü vezirlerinden Sadeddin Köpek için yapılmış olduğu ve burada yatan kimsenin o olabileceği fikri ortaya atılmışsa da, bunun tarihî gerçeklerle uyuşmadığı görülmektedir. Öldürtülen ve cesedi asılarak teşhir edilen bu kişi adına bir de türbe yaptırtmak tarihî gerçeklerle örtüşmemektedir. Burada metfun olan kişinin Ahlatşah Beyliği’nin son beyi Seyfeddin Balaban’ın oğlu meşhur komutanlardan Emir Sadeddin’e ait olabileceği ihtimali kuvvetlidir. Türbe, 1973-75 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Şeyh Bedreddin, halk nazarında keramet sahibi biri olarak kabul edilmektedir. 1950-60 yılları arasında mahallede bekçilik yapan İsmail Kavas (Topal İsmail), başından geçen bir hadiseyi H. İnce’ye şöyle anlatmaktadır: “Abızent mahallesinde dolaşırken ileride Şıh Carullah Mescidi’nin (Zincirli Mescidi) yanından bir gece geçerken aniden mescidin karşısından birinin, evlerin arasından geldiğini gördüm, baktım ki Zincirli Mescidi’nin önünde bir çeşme ve bir de havuz vardı. Şimdi yol genişledi, yıkıldı. O çeşmeden abdest aldı. Şıh Carullah Mescidi’nin

içine girdi. Orada Şih Carullah diye evliyadan bir Allah dostu yatar. İşte onun yanına girerken gördüm. O, işte Şih Bedreddin idi. Ardından zincir sesleri gelmeye başladı. Şingır şingır baktım ki içeriden ayağında zincir şingırdarak çıktı. Şih Carullah dışarı çıktı, o da abdestini aldı. İçeri girdiler, bunu gördüm şaşırdım. Düşündüm ki Şih Carullah ve Şih Bedreddin sohbet etmek için buluşuyorlar. Bunu eskilerden de duyardım, bunlar ölmezmiş geceleri sohbet edermiş. Yine bir vakit gece dolaşırken ulu mezarlığın oradan geçiyordum. O mezarlıkta eski Ilgın Müftüsü Abdullah Efendi'nin kabri var. Kendisinin vasiyeti üzerine Şih Bedreddin'e komşu olmak onun şefaatine nail olabilmek için kabrini Şih Bedreddin'e komşu olsun istemiş. Onun kabri başında her gün mum gibi ışık yandığını gördüm. Allah velilerinin başında ışık olurmuş.” (İnce, 2006: 212).

Türbedeki Uygulamalar: Çocuğu olup yaşamayanların ziyaret yerlerinden biri de eskiden bu türbeydi. Ilgın'da halk arasında Şih Bedreddin'e çocuğunu “satmak” şeklinde yapılan adak adamak bir uygulama biçimidir. Çocuğu doğup yaşamayanlar, çocuğu ölü doğanlar, çocuğu olmayanlar bu türbeyi ziyaret eder. Doğan çocukları kız olursa adını Bedriye, erkek olursa adını Bedir koyarlar. Hüseyin İnce bunun bir örneğini vermektedir: “Turabi Mahallesinde bir Ömer Çavuş vardı. Onun oğulluğu Yusuf'un damadının on yedi çocuğu doğup ölür. On sekizincisi kız olur, onu bu türbeye getirirler Şih Bedreddin'e “satarlar” adak adayıp, kurban kesip yemek verirler (İnce, 2006: 213). Halk arasında yaygın olan bu geleneğe göre çocuk sahibi olmak isteyenler uygulamaları bu türbede yapar.

4.11. Karatay

4.11.1. Akıncı Baba Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Çifte Merdiven Mahallesi, Vali İzzetbey Caddesi (Akıncı Sokağı) üzerinde bulunuyordu.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Konya'da çeşitli sebeplerle günümüze ulaşamayan türbelerden biridir. Akıncı Mescidi ve bitişiğinde bulunan türbeden geriye mescidin 1210 tarihli kitabesi kalmıştır. Bu kitabede günümüz Türkçesiyle şunlar yazmaktadır:

“Bu mescidi büyük sultan ve dünyanın yardımcısı, fetihler babası Keyhüsrev’in hükümdarlığı zamanında 607 yılı seferinde emir Ali oğlu Cemaleddin İshak yaptı” yazmaktadır (Karpuz, 2009: 1087).

Akıncı Baba Türbesi, Aslantaşı Mescidi’nin içinde idi. H. 600/ M.1202 yılından sonraki bir depremde Kütük Minare, Kıncı Sokağı mescidi, ilk Şerafettin Camisi gibi bu türbe ve mescit de yıkılmış olabilir. Türbenin cenazelik kısmı mescitle beraber 1932 yılına kadar ayaktaymış, 1932 yılında yıkılmış ve Kız Öğretmen Okulu’nun (Bugünkü Selçuk Üniversitesi Rektörlük binası) bahçesine dâhil edilmiştir. Komşuları Hoca Salih Efendi’den bizzat dinlediği bilgileri nakleden İ. Hakkı Konyalı, bu türbenin cenazelik kısmında bazılarının bozulmuş mumyalara benzediğini söyleyerek altı ceset kalıntısı çıktığını anlatmaktadır. Bu cesetlerin kim olduklarına dair hiçbir vesikaya rastlanılmamıştır. İ. Hakkı Konyalı’ya göre türbeyi yaptıran Cemaleddin İshak’ın babası Emir Ali’nin türbedeki gömülülerden biri olması ihtimali yüksektir. Ayrıca Selçuklu prens ve prensesleri de türbede gömülü olabilir. Adını da Selçuklu Sarayı’nın Akıncı Kapısı’nın önünde bulunmasından almış olma olasılığı vardır (Konyalı, 2007: 387).

Veliler listesinde adı geçen Akıncı Baba, Selçuklu dönemi şeyhlerindendir. Hangi tarihlerde doğup-öldüğüne dair bir bilgi yoktur. Ancak Hz. Mevlâna Divan-ı Kebir’de Akıncı ve Akıncı Türbesi’nden bahsettiğine göre Mevlâna’dan önce yaşamış olma düşüncesi hâkimdir (Uz, 2013:126).

4.11.2. Ulvî Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Hükümet Konağı’nın batısında bulunmaktaydı.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Kayalı Park ile Hükümet Konağı arasında bulunan türbe ve mescit 1924-25 yıllarında belediye tarafından istimlak edilerek meydan genişletme gerekçesi ile yıkılmıştır. Mescit türbenin kuzeyinde bulunuyordu. Yıkıldıktan sonra mescidin dikkat çeken tek parça kitabesi Konya Müzesi’ne kaldırılmıştır. XIII. yüzyıl sonlarında inşa edilen bu yapının mihrabının sanat tarihi açısından ayrı bir önemi vardır. Bir bütün halinde olan bu mihrap müzeye iki parça halinde kaldırılmıştır. Alınlık üzerine bitkisel bezeme, kemer bordürleri üzerinde ise Ali İmran Suresi’nin 18. ve 19. ayetleri yazılmıştır (Karpuz, 2009: 1091).

Mescit ve türbenin banisi olduğu bilinen Ulvi Sultan hakkında yeterli bilgi yoktur. Hatta ismi bile kaynaklarda araştırmacılar tarafından farklı kaydedilmektedir. İ. Hakkı Konyalı ve Mehmet Önder gibi isimler “Alevi Sultan”, Hasan Özönder, Haşim Karpuz, Mustafa Yıldırım gibi araştırmacılar ise “Ulvî Sultan” olarak okumuşlardır. İ. Hakkı Konyalı bu mescitte namaz kıldığını ve türbeyi ziyaret ettiğini yazmaktadır. Şerafettin Türbesi ile karşılıklı olan türbe ortak gerekçe ile aynı dönemde yıkılmıştır. Cenazelik kısmı toprak altında kalmıştır. Bu yapı hakkında zengin vakıf gelirleri olduğunu görmek mümkündür. Fatih Sultan Mehmet’in H. 881/1476 tarihinde yaptırdığı “Konya Yazıcı Defteri”nde adı Seyidi Ulvi Mescidi diye adlandırılan bu mescidin vakıflarına yer verilmiştir. Ayrıca bu defterden yirmi beş sene sonra II. Bayezid adına yapılan Konya Evkaf Defteri’nde daha fazla bilgiye ulaşmak mümkündür (Konyalı, 2007: 230).

1953 yılında burada belediye tarafından yapılan çalışmada bir kapak taşı bulunmuş ve taş kaldırıldığı zaman altından kubbeli bir mahzen çıkmıştır. Bu mahzenin XIII. yüzyıl sonlarında XIV. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülen Selçuklu Türbesi olduğu anlaşılmaktadır. Zemindeki ızgaralar üzerinde kısmen çürümüş, üç adet tahta sanduka ve iskelet görülmüştür. Daha sonra mahzen kapatılarak üzeri muhafaza altına alınmıştır. Bir levha ile de tanıtma yazısı yazılmıştır (Önder, 1958: 241). 2015 yılına kadar bir yeşil alan üzerine dikili levha ile gelmiştir. 2015 yılında aslına uygun bir şekilde yeniden inşa edilmek için kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Osmanlı döneminde eserin durumu hakkında bize bilgi veren kaynaklardan mescidin, 1902 yılına kadar muntazam bir şekilde imam görevlendirildiği (Atçeken, 1998: 167) ve vakfiyesinde vakıf gelirlerinin yarısı mescit imamına, yarısı da Seyit Ulvî’nin evladına vakfedildiği nakledilmektedir (Yıldırım, 2000: 102).

Ulvî Sultan, Selçuklu döneminin tanınmış şeyhlerinden olup veli kabul edilir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Aslen Azerbaycan beylerinden bir bey olduğu rivayet edilen şeyhin adı Muhammed Ulvî Sultan’dır (Uz, 2013: 94).

4.11.3. Bedreddin Gevhertaş Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Selim Sultan Mahallesi, Karatay Belediyesi Sosyal Tesisler binasının yanında yol kenarındadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Toprak üzerinde tek duvarı ayakta kalan türbenin mahzen kısmı günümüzde kısmen sağlamdır. Türbenin kalan kısımlarından eyvan tipi türbelerden olduğu anlaşılmaktadır. Yarıya kadar toprak ve taşla dolmuş, girişinin üstü kısmen yıkılmış, dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülü mumyalık bölümüne batıdan girilmektedir. Batıdan girilen mahzen bölümü ve dikdörtgen şeklindeki türbenin kuzey duvarı ayakta kalmıştır. Türbenin temel izlerinden ve ortasında dayanak duvarı bulunan, kuzey duvarından cenazelik bölümünün dikdörtgen planlı olduğu ve Gümeç Hatun Türbesi gibi dışa açıldığı görülmektedir (Karpuz 2009: 381). İ. Hakkı Konyalı, Şeker Furuş Türbesi'ne de benzemekte olduğunu söylemektedir (Konyalı, 2007: 404). Aynı eserden bu türbenin zengin vakıfları olduğunu öğrenmekteyiz.

Bedreddin Gevhertaş, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın lalası, döneminin ileri gelen emir ve devlet adamlarındandır. Dizdar Bedreddin Gühertaş olarak anılmıştır. İbn-i Bibi ondan Emir-i Silah olarak bahsetmektedir (Uz, 2013: 118). Konya Suru'nun Ertaş Kapısı'nı da Bedreddin Gevhertaş'ın yaptığını düşünen İ. Hakkı Konyalı'ya göre kendi adıyla anılan bu kapının zamanla Gühertaş, halk ağzında "Ertaş" şekline gelmiş olabileceği düşünülmektedir (Konyalı, 2007: 407). Bedreddin Gevhertaş, Konya'da veliler listesinde yer alan Hz. Mevlâna'nın babası Baha Veled'in ders ve sohbetlerinde bulunmuş ve müritleri arasında yer almıştır. Baha Veled'in göstermiş olduğu bir keramet üzerine Mevlâna ve ailesinin oturduğu meşhur medreseyi yaptırmıştır. Ayrıca bu medreseye Karaaslan Köyü'nü Mevlâna Dergâhı için vakfetmiştir (Uz, 2013: 118). Baha Veled'in göstermiş olduğu keramete anlatma bölümünde geniş olarak yer verilmiştir.

Eflaki'nin verdiği bilgilere göre Alâeddin Keykubad'ın lalası olan Emir Bedreddin Gevhertaş, uzun boylu, asil hayrat sahibi ve sarayın has üstatlarındandı (Eflaki, 1964: 43). İbn-i Bibi'ye göre, Sultan II. İzzeddin Keykavus, İstanbul'a kaçtıktan sonra Müineddin Pervane tarafından I. İzzeddin Keykavus taraftarı olduğu gerekçesi ile Moğol kumandanı Alıncak'a gönderilip diğer beylerle birlikte H. 659/1261 yılında öldürülmüştü (Eflaki, 1964: LI).

Halk arasında buranın Ahi Baba Türbesi olarak bilindiğine saha araştırmalarımızda biz de şahit olduk. Saha araştırmamız sırasında görüştüğümüz kimselerden bazıları burası için Kızlar Tekkesi veya Sarı Kız Tekkesi, adı ile halk

tarafından bilinmekte olduğunu söylediler. Halktan “Büyük bir zatın türbesi, bunun kızı da ileride, Karaaslan’da bir türbede yatmaktadır.” gibi rivayetler de dinledik. Bu bilgilerin geçmişte de halk arasında yaşadığını İ. Hakkı Konyalı’nın verdiği bilgilerden öğrenebiliyoruz. Ancak araştırmacılar, halk arasında dolaşan bilgilerin gerçeğe ilgisi olmadığını söylemektedir (Konyalı, 2007: 406).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Bir gün Bahaeddin Veled, Selçuklu Sultanı’nın meclisinde vaaz veriyordu. Bütün bilginler, fakihler, emirler ve sultan da orada idi. Bahaeddin Veled her ayetin iniş sebebini, onun tahkikini ve her kelimenin sırlarını türlü türlü tefsir ediyor ve sözü genişletiyordu. Bedreddin Gevhertaş’ın içinden “Maşallah! Hazretin ne kadar parlak bir zihni, kuvvetli bir hafızası ve geniş bir mütalaaları var ki, bu kadar söz söylüyor, misaller getiriyor. Bu kadarı hiçbir vaize ve müfessire nasip olmamıştır!” diye geçmişti. Bunun üzerine Baha Veled minberden: “Emir Bedreddin bir aşır oku!” diye işaret buyurdu. Emir Bedreddin de sultandan duyduğu dehşet ve heybetten ötürü birden bire “Müminler felah buldular” suresine başladı. Baha Veled: “Bedreddin, şimdi dinle!” buyurdu. Hazırlanmaksızın ve uzun uzadıya mütalaa etmeksizin “Kad eflahal müminun”daki “Kad” hakkında kaç cuma ne kadar açıklamalar yapacak ve ondaki manalar hakkında kaç söz söyleyeceğim.” dedi. Baha Veled Hazretlerinin bu kerametini gören halktan feryat yükseldi. Bedreddin Gevhertaş, derhal gidip kalbinden geçeni sultan hazretlerine anlattı ve indi, eğilerek minberin ayağını öpüp mürit oldu. Baha Veled Hazretleri de “O halde şükranesi olarak oğullarım için bir medrese yaptır.” dedi (Eflaki, 1964: 43). Emir Bedreddin’in mürit olması ve Mevlâna dergâhına destek olması ve daha pek çok yardımında bu kerametın büyük katkısı olduğu rivayet edilmektedir.

Türbedeki Uygulamalar: Büyükşehir Belediyesi tarafından buranın çevresi koruma altına alınmıştır. Türbenin çok fazla ziyaretçisi yoktur. Bazen çocuğu çok ağlayanlar, çocuğu huysuz olanlar, buraya gelirler çocukları burada okuyup üfler buranın etrafında dönerler. Kur’anı Kerim’den dua ve sureler okurlar. Türbenin yakınındaki esnaflardan edindiğimiz bilgilere göre bunların dışında başka bir uygulamadan bahsetmek mümkün değildir.

4.11.4. Burhan/Burhaneddin Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Sarıyakup Mahallesi, Burhaneddin Tirmizi Sokak'ta bir evin avlusunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Eski Garaj'dan güney batı istikametine giderken Burhaneddin Tirmizi Sokak'ta özel mülkün içindedir. Türbe içerisinde çamurla sıvanmış dört toprak sanduka bulunmaktadır. Kerpiçten inşa edilen bu yapının tavanının göçmesini önlemek için odanın içine dikilmiş direkler bulunmaktadır. Tarihi kaynaklarda böyle bir bilgi bulunamasa da ev sahibi hanım efendinin (Ayşe Işık) söylediğine göre baştaki sanduka, Mevlâna Celaleddin Rumî'nin kardeşi Burhaneddin, yanındaki sanduka onun eşinin, diğer sandukalar da çocuklarına aitmiş . Mülk sahibinin kendi imkânları ile bu yatırımlar günümüze kadar ulaşabilmiştir (Aydın vd, 2006: 87). Eskiden kerpiç bir türbesinden bahsedilen Burhan Dede için A. Erdoğan "Bu zâtın ne bir dervişi ne de bir tarikatı vardı." demektedir (Erdoğan, 1937a: 815). Ancak soyundan gelen kimselerin olduğu ve onların burada türbedarlık yaptığı rivayet edilmektedir.

Türbedeki Uygulamalar: Konyalılar arasında bu türbenin en yaygın ziyaret sebebi bezeme hastalığının ocağı olmasıdır. Bezeme hastalığı bir çeşit cilt hastalığıdır. Kırmızımsı, kabarık ve şiddetli kaşıntıya sebep olan bu cilt hastalığı için eskiden Konya'da gidilen birkaç tekkesi varmış. Bunlardan biri de Burhan Dede türbesidir. Hastalar ziyaretlerinde burada metfun olduğu söylenen zatın ruhuna Fatiha bağışlayıp dua eder. Oradaki bir kabın içerisinde bulunan tekke toprağından karılmış sulu çamuru bezemelerin üzerine sürer ve yanında bulunan tabaktaki tuzu yalayarak şifa bulup iyileşeceğine inanılırdı (Özönder, 2011a: 130).

Burhan Dede Türbesi, eskiden dalak hastalığına yakalananlar için de önemli bir ziyaretgâhtı. Günümüzde de alazlama ve bezeme hastalarının eskisi kadar yoğun olmasa da, ziyaret ettikleri yerlerden birisidir. Burada sembolik olarak dalak kesme işlemi, ocaklı kise tarafından yapılmaktadır. Ocaklı kimse sanduka başında bulunan bir taş ve bıçakla bu işlemi gerçekleştirmektedir. Taşı hastanın dalağı üzerine koyar, sonra da taş üzerine bıçakla vurarak hastanın "dalağını keser" ardından dua edilir. İşlemlerden sonra "arılık/ağırlık ya da nezir" verilmezse bu yapılanların yararı olmayacağı inancı vardır (Işık, 2012: 4).

Burhan Dede Türbesi aynı zamanda alazlama ve bulgurcuk hastaları tarafından da ziyaret edilmektedir. Alazlama için gelen hastalar kaptaki tuzdan tuz yalayıp, çamurlu sudan vücuduna sürmektedirler. Ev sahibi hanım bulgurcuk olan ziyaretçilere ağzına aldığı bulguru bir Fatiha üç İhlas okuyup püskürtür veya avcuna bulguru alıp, elini hastaya doğru uzatıp, avucundakileri üfler. Mezarın üzerinde duran kabın içindeki tuzdan yalayıp iyileşmek, şifa bulmak için dua edilir. Ev sahibi dua okuyarak hasta kişinin karnına ve dalağının üzerine hafifçe bıçağın ters yüzüyle vururken Fatiha ve İhlas Surelerini ve Ayetel Kürsi'yi okumaktadır (Aydın vd, 2006: 88). Bu uygulamalar neticesinde hastalar şifa bulacakları inancını taşımaktadır.

Vaktiyle bu türbede görevli ve Burhan Dede'nin soyundan geldiği rivayet edilen türbedar boş zamanlarında deve yününden ince ince fitiller yaparmış. Fitilleri sandukanın üzerine bırakır ve gelen ziyaretçilere para karşılığında satarmış. Tekkenin ziyaretçileri daha çok bayanlardı. Burada ziyaretini yapan türlü dilekte bulunan bayanlar, satın aldıkları fitilleri saçlarının arasına koyarak bir yıl nezle/ingi hastalığından korunacaklarına inanırlardı. Bu tekkenin ziyaret günü cumartesi günüydü. Halkın bu türbeye akın etmesi ile seyyar satıcıların pazar kuracakları bir yoğunluk ortaya çıkardı (Erdoğan, 1937a: 815).

4.11.5. Eflakî Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Külliyesi'nin doğusunda, Gül Bahçesi olarak bilinen dış avluda hazire duvarının bitişiğinde yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: 1950 yılından sonra şimdiki Gül Bahçesi denilen alandaki Çelebi konakları yıkılınca yapı ortaya çıkmıştır. Günümüze kalan ayaktaki iki duvarıdır, buradan hareketle dikdörtgen planlı eyvan bir türbe olduğu düşünülmektedir. Kuzey ve batı duvarları ayakta olan türbenin doğu duvarı kısmen, güney duvarı ise temel seviyesine kadar yıkılmıştır. Konya'da Türk Kültür Varlıkları adlı eserde cenazelik kısmında üzeri kireçle sıvalı beş adet sanduka olduğu bildirilmektedir. Yapının ayakta kalan duvarlarında mor ve firuze renkli çiniler kullanıldığı görülmektedir (Karpuz, 2009:386).

Yapılan alışmalar neticesinde türbede bulunan bir mezar taşı kitabesinden buradaki zatın Ahmet Eflaki Dede olduğu dşnesi kabul edilmiştir. Mevleviler arasında Eflaki Dede olarak tanınan zatın en meşhur yönü Menakib'l-Arifin adlı eserin melli fi olmas ıdır. İ yi bir tahsil gördüğü bilinen Ahmet Eflaki'nin lakabı şemseddin'dir. Ulu Arif elebi'nin yanından ayrılmayan Eflaki Dede, onun tavsiyesi ile Menakib'l Arifin'i yazmıştır. Bu eseri yazmaya H.718 /M.1318'de başlayıp H. 754/M.1358 yılında bitirmiştir. Ahmet Eflaki 30 Recep H. 761/1360 tarihinde Konya'da vefat etmiş ve bu gün Gl Bahçesi olarak bilinen o dönemde Ahmet Kutsi Efendi'nin evinin avlusuna defnedilmiştir (Uz, 2013: 146). Yaygın adıyla Eflaki olarak tanıdığımız Ahmet Eflaki Dede, küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almıştır. İ lm-i nucum denilen astroloji ve gök bilimleri alanına büyük ilgi duymuş, bu konularda ciddi çalışmalar yapmıştır. Dini ilimlerinin yanında, müspet ilimlerde devrinin ilim adamlarından ayrılmış "Felekiyat" adıyla anılan gök bilimleri ve yıldızlar ilmiyle Selçuklu döneminde adından söz ettirmiş bir bilgindir. Yapmış olduğu bu başarılı çalışmaları ile tanınmışlığı, artmış ve ona "Eflaki" lakabı verilmiştir. Dini ilimlerde de mertebe kat etmiş, biri olan Eflaki'ye Ulu Arif elebi tarafından "şeyh" diye hitap edilmesi onun mesnevihanlığının yanında irşat makamında bir veli olduğunu da göstermektedir. Bulunan mezar taşındaki Arapça kitabenin tercümesi ř şekildedir:

"Allah bakidir. Büyük bilgin her şeyi gereğince bilip haber veren, zamanın eşsiz, asrının tek âlimi, rahmete mazhar olmuş ve suçları örtülüp yarlıganmış olan, Arif'e mensup bulunan Eflaki 761 yılı, Recep'in sonuncu pazartesi günü yokluk evinden varlık yurduna gt. Allah onu rahmetine kavuştursun ve suçlarını yarlıgasın!" (znder, 1990: 96).

4.11.6. Emir İşhak Bey Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, şems Mahallesi şems Caddesi'nde, şems Camisi'nin doğu tarafında meydana bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbede eser hakkında bilgi bulabileceğimiz bir kitabe yoktur. İ. Hakkı Konyalı H.915/M.1505 tarihli bir vakfiyeye dayanarak bu türbenin Emir İşhak için yapıldığını söyler, Konyalı, türbedeki kitabeli mezar taşının yok edilerek buranın zaviyenin ambarı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca İ. Hakkı Konyalı, bu türbeyi Osmanlı Türklerinin Konya'daki ilk eserlerinden biri olarak göstermektedir (Konyalı, 2007: 395).

Türbede bulunan sanduka sonradan koyulmuştur. Araştırmacılar bu türbenin Selçuklu dönemi eserlerinden olmadığını tespit etmişlerdir. M. Önder, Kızlar Türbesi ya da Üç Kızlar Türbesi adı ile bilindiğini söylediği bu türbe için Karamanoğlu veya Osmanlı dönemi türbelerinden olabileceğini belirtir (Önder, 1971: 222).

Kare gövdeli ve kubbeli bir yapıya sahip olan türbe, 1505 yılına tarihlendirilmektedir. Türbe, kübik gövde üzerine sekizgen tanbur ve kubbeden oluşan bir yapıdadır. Türbeye, çevresinin dolması nedeniyle girişi zeminden altta kalan, iki basamaklı bir merdivenle inilerek girilmektedir. Türbenin kapısı batıya açılmakta olup yuvarlak kemerlidir. Üç pencere ile ışıklandırılması sağlanmıştır. Eski Eserleri Sevenler Cemiyeti tarafından 1945 yılında onarım gören türbe, bugün bakımlı ve sağlam bir şekilde ayakta olan eserlerimizdendir (Karpuz, 2009: 389).

4.11.7. Fakih Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Akçeşme Mahallesi, Piri Esat Caddesi'nde, Pir Esad Türbesi'nin kuzeyindedir. Çevresi istimlak edilerek Konya Büyükşehir Belediyesi şehir içi belediye otobüs terminali olarak kullanılan alanda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin alt kısmı kare plana sahiptir. Dörtgen yapı ile konik piramidal örtü arasında sekizgene dönüşen bir kısım vardır. Piramidal örtü üzerindeki alan dikkat çekmektedir. İ. Hakkı Konyalı türbenin altında cesetlerin konması için bir bodrum katı da olduğundan bahsetmektedir. Fakat bu kat, toprak altında kalmıştır. Günümüzde türbeye giriş zeminle aynı seviyede olan bir kapıdan sağlanmaktadır. Ayrıca araştırmacı bu türbe inşasında Bizans devrine ait bir yapının malzemelerinden fazlaca istifade edildiği görüşündedir. Kapının bir sövisi, üstünde salıp bulunan bir lahit parçasıdır. Solundaki kullanılan bir taşta büyük bir tavus kuşu kabartma parçası göze çarpar. Bugün kitabesinin üzerine de kalan parçalardan devrinin en kıymetli çini ve mozaiği ile süslenmiş olduğunu göstermektedir. Zamanımızda bahsedilen bu muhteşem süslemeyi göremiyoruz. Türbenin tezyinatında mavi, mor ve siyah renkli çinilerle buraya meşe dalları, incir yaprakları ve hendesi şekiller işlenmiştir. Bu tabloda çiçekli bir baharın canlandığı görülür. Süsler arasına kar şekillerine benzeyen parçalarında olduğu tespit edilmiştir (Konyalı, 2007: 397).

Mehmet Aydın ve diğer araştırmacıların birlikte yapmış oldukları çalışmada verilen bilgilerde İsa oğlu Burhaneddin Fakih Paşa adı ile anılmaktadır. Bu kişi Karamanoğulları devrinde yaşamış bir bilgin ve mutasavvıftır (Aydın vd, 2006: 10).

Kapısının üzerinde bulunan altı satırlık kitabesi şöyledir:

- 1- Hazihi't - Türbeti
- 2- Eş-Şeyh el-âlim el-âmil el-ârif el-muhakkık bi dekâyik
- 3- El-avârif vel- me'arif el-müteveccih cihetu'llah bil-kalibi ve'l-kalbi
- 4- El-münferid fi zamane bi't-tevfik
- 5-
- 6- Kad inderace yevmü'l-isneyn fi evâsıtı şehri rebî'ul-evvel sene sittin ve semâne mie (Erdemir, 2012: 518).

Tercümesi:

“Burası 860 yılı Rebiülevvel ayının ortasında, pazartesi günü ölen büyük bilgin bildiğiyle amel eden üstün ibadet eden, kalbiyle kalıbıyla Tanrıya yönelen, gerçeği gören abdal ve meczupların efendisi, doğunun ve batının kutbu din ve milletin burhanı İsa oğlu Fakih Ahmed'in kabridir. Allah yattığı yeri nurlandırсын.” (Erdemir, 2012: 518).

Türbenin girişi kuzey cephesindedir. Aydınlatma ise diğer üç cephede bulunan birer pencere ile sağlanmaktadır. İçeride harçla sıvanmış bir sanduka bulunmaktadır. Bunun ucuna yerleştirilen mermerde şunlar yazılmıştır:

- 1- Ya Allah ya Muhammed
- 2- Kale'n-Nebiyyün Aleyhisselam
- 3- El-muminun layemtun bel
- 4- Yenkulun mindar-ı ilader

(Müminler ölmez, bir dünyadan öbürüne naklederler) yazılıdır (Erdemir, 2012: 521).

Türbedeki Uygulamalar: Günümüzde de ziyaret edilen bu türbeye eskiden ingi/nezle hastaları için gelinmekteydi. Mart ayı içinde muayyen bir günü vardı. Genel ziyaret günü Cumartesi'ydi. Buna halk dilinde *Nuzla Günü* tekkeye de bu sebeple *Nuzla Tekkesi* denilmektedir. Bahçesinde bulunan pelit ağaçlarının altına piknik yapmaya, dua etmeye manevi yolla tedavi olmaya geldikleri rivayet edilmektedir. Burası yaşlıların anlattığına göre Hıdırellez'de dolar taşarmış. Ayrıca bezeme ve alazlama hastalarının da özellikle geldiği türbelerden biri olarak zikredilmektedir. Hastalar türbe ziyaretlerinde dua edip türbeden veya bahçesinden aldıkları toprağı suyla karıştırıp çamur hâline

getirdikten sonra kaşintılarının üzerine sürerlermiş (Çevik, 2012: 293; Odabaşı, 1998: 80; Erdoğan, 1937a: 815; Aydın vd, 2006: 10).

4.11.8. Halka Begüş Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Kalenderhane Mahallesi, Ankara Caddesi üzerinde Musalla Mezarlığı'nın doğusunda yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: XIII. yüzyılda yaptırılan türbenin kitabe ve vakfiyesi yoktur. Konya kalesinden önce yapıldığı ileri sürülmektedir. Mescidin ve türbenin banisinin kulağında halka, küpe taktılı olduğu için “Halkabegüş” olarak adlandırıldığı rivayet edilmektedir (Kunt ve Erdemir, 2012: 224).

Burası Selçuklu Devri Konya'sında Halkabegüş kapısı yakınında yer almaktaydı. Konya surlarının bu yöndeki kapısı adını buradan alır. Orijinalinde türbe olarak tasarlanmıştır. İki katlı olan yapının alt katı cenazelik olarak yapılmıştır. Cenazelik kapısı kuzeydedir. Zeminden birkaç basamakla inilen bölümün içinde sanduka yoktur. Üst kat mescit olarak kullanılmaktaydı. Türbe olarak tasarlanan bu yapı zamanla mescide dönüştürülmüştür. Mescidin giriş kapısı batı cephesindedir. Üstü kubbe tuğla ile örtülmekteydi. Sonra kubbe kurşunla örtülmüştür. Osmanlı döneminde, birçok kez onarılan yapı Cumhuriyet Dönemi'nde 1961 yılında Eski Eserleri Severler Derneği ve 1991 yılında Karatay Belediyesi tarafından restore edilmiştir (Karpuz, 2009: 162). Günümüzde ibadete kapalı bir mescittir.

4.11.9. Hasan Paşa Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Türbesi'nin güneyinde Mevlâna Dergâhı'na bitişiktir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe sekizgen yapıda olup, 1573 yılında Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa için yaptırılmıştır. Türbenin batıya açılan kapısı sonradan kapatılmış ve Mevlâna Türbesi tarafındaki penceresi kapı haline getirilmiştir. Kapı üzerinde iki satır hâlinde türbe kitabesi bulunmaktadır. Kitabede:

“Hasan Paşa edip rihlet cihandan âlem kaldırdı milk-i cavidane dedi tarih-i fevtin hatif-i gayb ola canına cennet aşiyane, sene 981” (Konyalı, 2007: 408).

Bu türbede metfun bulunan kişi Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa, II. Selim'in kızlarından Şah Sultan'la evlenmiş, H. 977-79 / M. 1570-72 yıllarında Karaman Beylerbeyi olmuştur. Hasan Paşa, "Rus Hasan Paşa" olarak da bilinmektedir (Ataşağın, 2004: 104). Geçmişte bazı dönemlerde bu türbenin depo olarak kullanıldığı zikredilmektedir (Bakırcı, 2012: 442; Ataşağın, 2004: 103; Konyalı, 2007: 408).

4.11.10. Arap Dede Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Hacı Hasan Mahallesi, Sedirler Caddesi üzerinde numara 43'te bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Halk arasında Arap Dede adıyla bilinen bu kişinin halk arasında "Araplar Harbi" diye söylenilen bir savaştan sonra burada vefat ettiği düşünülmektedir. Kızı ile birlikte Konya'da metfun olduğu rivayet edilir. Aynı mahallede Hacı Hasanbaşı caddesi üzerinde bulunan ve "Arap Kızı Türbesi" olarak bilinen türbede Arap Dede'nin kızının metfun olduğu anlatılmaktadır. Gerçek adı hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Türbe, dikdörtgen biçiminde tek katlı bir yapıdadır. Türbe yakın bir tarihte (2007-2008) onarım görmüştür. Çatısı yenilenmiş, toprak örtü kaldırılmış, çatısı oluklu kiremitlerle yeniden inşa edilmiştir. Türbede bir tane sanduka vardır. Yol kenarında olan türbenin eski durumu hakkında bilgi sahibi değiliz. Türbenin kapısı güney cephesindedir. Türbe ışıklandırması ise kapı ile aynı cephede bulunan geniş bir pencere ile sağlanmıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Konya'da fazla bilinmeyen türbeler arasında sayabileceğimiz mahalli türbelerimizdendir. Halk arasında buranın yenilenmesine dair şöyle bir anlatı yaşamaktadır:

Arap Dede Ankaralı bir mimar hanımın rüyasında ona "Türbem çok pejmürde, perişan hâldedir!" der. Mimar kadın, tekrar tekrar gördüğü rüyanın etkisinde kalır. Türbeyi, sora sora bulur. Kadın gelince rüyasını cami cematine anlatır, onlardan fikir alır. Sonrasında türbeyi tamir ettirir (K.Ş.23). Türbenin bulunduğu mahallede ikamet eden Yusuf Bey'in babası o günkü cami cemaati arasındadır. Yusuf Bey, bu hadiseyi babasından dinlemiştir.

4.11.11. Hürrem Paşa Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Dergâhı bahçesinde mutfağa bitişik olan türbedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Osmanlı dönemi yapılarındandır. Türbe sekizgen planlı olup kapısı kuzeye açılmaktadır. Türbenin girişinde bulunan revak ve türbe kubbeli bir yapıdır. Türbenin üzerindeki kitabede, Hürrem Paşa için 1529 yılında yaptırıldığı ve yaptıranın da kitabede belirtildiğine göre Sadrazam Frenk (Makbul-Maktul) İbrahim Paşa olduğu yazılmaktadır. Kitabe şöyledir:

1- Umira Haze'l bina fi eyyâmi devleti's-sultan Süleyman b. Sultan Selim Han etâle'llahu umrehu bi'l-emni ve'l-eman düstüru

2- El-mu'azzam İbrahim Paşa el-müfehham edâma'llahu ikbâlehu bi'n-niami'li ruhi Hurre el merhum eş-şehid el-muhtac ilâ rahmetillâhil-hamid fi seneti erbaa ve selâsîne ve tis'amie.

Tercümesi:

“Bu bina, Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ın (Allah ömürlerini korkusuz ve emniyet içinde uzatsın) devleti günlerinde ululanmış büyük vezir İbrahim Paşa (Allah nimetler içinde ikbalini uzun eylesin). Allah rahmetine muhtaç şehit Hürrem'in ruhu için 934 (M. 1527/28) yılında yapılmıştır.” (Karpuz, 2009: 33).

Türbenin içinde iki sanduka mevcuttur. Bunlardan birisi Hürrem Paşa'ya aittir. Hürrem Paşa, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Karaman Beylerbeyi'dir. Bir eşkıya takibi sırasında 1527 yılında şehit düşmüştür. Şehadetinin ardından Mevlâna Dergâhı'nın bahçesine defnedilmiştir. Türbesi ise 1528-29 yıllarında Kanuni devrinin tanınmış sadrazamlarından İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbedeki ikinci sanduka Kanuni Sultan Süleyman devri ricalinden 1554 yılında vefat eden Hacı Bey'e aittir (Önder, 1971: 377). Hürrem Paşa'nın yanındaki kabirde yatan Hacı Bey, Kanuni Sultan Süleyman dönemi emirlerinden (vali) olup hakkında yeterli bilgi yoktur (Konyalı, 2007: 412).

4.11.12. İynel ve Mahmut Dedeler Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Akçeşme Mahallesi'nde Üçler Mezarlığı'nın güneyinde yer alan petrol istasyonunun bahçesinin bir köşesi ile okul binası arasında kalan dar bir alandadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: XVI. yüzyılda yapılmış olduğu tespit edilen türbe, 1970’li yıllara kadar ayaktaadır. Geniş bir alan içinde yer alan türbeye İ. Hakkı Konyalı Dede Bahçesi Tekkesi, Mahmudiye Tekkesi de denildiğini ifade etmektedir (Konyalı, 2007: 413). Eskiden türbe kerpiçten, dikdörtgen şekilde ve üstü toprak örtülü bir yapıda idi. Harap olan türbe yeniden yapılmak üzere yıkılmış; ancak yerine yenisi yapılmamıştır (Karpuz, 2009: 416). Burada yatan iki zat, Mevlevî dergâhına mensup meşhur şeyhlerdi. Mezar taşı kitabeleri kaybolmaması düşüncesi ile müzeye kaldırılmıştır. Vaktiyle türbenin bulunduğu alanda bir de tekkenin varlığından söz edilmektedir. Türbenin de bakımlı bir yapı olduğu anlatılmaktadır (Uz, 2013: 171).

Zengin vakıfları olan türbenin duvarlarını meşhur hattatların çeşitli levhaları süslemekteydi. Tekke ve türbenin bulunduğu arazi, Kanuni Sultan Süleyman’ın vezirlerinden Karaman Beylerbeyi Ali Paşa tarafından vakfedilmiştir (Konyalı, 2007: 413). Türbeden geriye bugün dört tarafı tuğla ile çevrili üzeri demir parmaklıkla yükseltilmiş duvarların arasında olan iki mezar kalmıştır. Burada metfun şeyhlerin ölüm tarihlerini bulabildiğimiz mezar taşı kitabeleri İnce Minare Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi’nde sergilenmektedir. Mahmut Dede’nin mezar kitabesi şöyledir:

“Sultanü’l-Arifin burhanü’l-vasilin Mahmud Dede bin Üveys Dede sene hamse ve sittiyin ve tis’a mie”

Tercümesi:

Ariflerin sultanı, vasılların burhanı Üveys Dede oğlu Mahmud Dede, sene 965 (M.1557).

Diğer mezar kitabesinde de şunlar yazılıdır:

“Ah ölüm, merhum mağfur, said, şehid İynel Dede göç etti, sene 970 (M.1562)” (Erdemir, 2012: 524).

Mahmut Dede Türbesi’nin çevresinde zaviyeye ait küçük bir kabristan bulunuyordu. 1950’li yıllarda ortadan kaldırılan kabristanda Mahmut Dede’ye müntesip Mevlevî dervişlerinin mezarları bulunuyordu. Mahmut Dede Zaviyesi 1540’tan önce inşa edilmiştir. Mümbit bir bağın içinde bulunan zaviyeden başka kütüphane ve zaviyeye ait evler bulunmaktaydı. Dervişler burada toplanır vakfiyede gösterildiği şekilde yiyip içerler ayinlerini gerçekleştirirlerdi. Sakıp Dede, Mahmud Dede Türbesi’ni “Kubbe-i fâhire” şeklinde nitelendirmiştir. Ayrıca Sakıp Dede zamanında türbenin tek kubbeli ve Konya’nın önemli ziyaret yerlerinden biri olduğu yazılmaktadır. Sakıp

Dede'nin ölüm tarihi 1735'tir. Küçükdağ'ın tahminlerine göre kubbeli ve görkemli olan Mahmut Dede Türbesi, XVIII. yüzyılın ortalarında veya sonlarında yıkılmış yerine kerpiç ve toprak damlı türbe yapılmıştır (Küçükdağ, 2012: 479). Geçmişte sadece Mevlevîler için değil diğer insanlar için de Konya'daki önemli ziyaret yerlerinden biri olan Mahmut Dede Türbesi bugün yakın çevresinde yaşayanlar tarafından bile az bilinen bir yer haline gelmiştir.

4.11.13. Kadı İzzeddin Muhammet Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Şems Mahallesi, Şerafeddin Caddesi, Konya İmam Hatip Lisesi güneyinde kalan Kadı İzzeddin Camisi avlusunda bulunmaktadır

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Kadı İzzeddin Camisi, medresesi ve türbesinden geriye sadece cami kalmıştır. Türbe caminin avlu kapısından girince sol tarafta yer almaktaydı. Günümüzde türbeden geriye sadece mezar kalmıştır. Türbe adı kara örtülü kerpiç yapıda idi. Türbe eskiden Seyfeddin Karasungur Türbesi gibi kubbeliydi. İ. Hakkı Konyalı bodrum katının yerinde olduğunu ve burada üç tane yatırın bulunduğu bilgisini vermektedir. Ayrıca türbeden geriye kalan kısımları tetkik ettiğini çok kıymetli çini parçaları bulunduğunu nakleder. Türbenin çinileri Karaaslan Türbesi çinilerine benzetmektedir. Konyalı'nın Kadı İzzeddin'e ait kıymetli bir tahta sandukanın türbeden kaldırıldığını ve kaybolduğunu, Konya'da çıkan Türk Sözü Mecmuası'nın 30 sayılı nüshasına dayandırarak verdiği bilgiler kıymetlidir. Kadı İzzeddin'in karısı ve oğlunun da burada gömülü olduğu rivayet edilmektedir (Konyalı, 2007: 281).

Kadı İzzeddin, Anadolu Selçuklu döneminde yaşamış bir devlet adamıdır. Uzun yıllar kadılık, kumandanlık ve vezirlik makamlarında bulunmuştur. Kadı İzzeddin Muhammed'in büyük hizmetleri olmuştur. I. Alâeddin Keykubat'ın torunlarından II. İzzeddin Keykavus 1246 yılında Selçuklu tahtına geçince vezirliğe Kadı İzzeddin Muhammed'i getirir. Büyük bir siyaset dehası olduğu anlatılmaktadır. Devletin içine düşmüş olduğu zor zamanlarında uygulamış olduğu politikalarla, dış düşmanları ve Moğol casuslarını saraydan uzak tutmayı başarmıştır. Moğol düşmanlığı sebebiyle bir ara görevinden alınmış olmasına rağmen ona olan ihtiyaçtan dolayı göreve geri getirilmiştir. İzzeddin Keykavus'un üzerinde etkisi olan bir kişilikti (Uz, 2013: 130). Aldığı tedbirlerle Moğol akınlarını büyük ölçüde durdurmuştur. Padişah'ın Moğol

etkisinde kalmaması için ciddi çabalar sarf etmiştir. Yine de Anadolu'ya sürekli saldıran Moğolların tacizlerine son verememiştir. İstişareler neticesinde vezir Kadı İzzeddin Muhammed'in hazırladığı ordu Aksaray yakınlarında Alâeddin Hanı (Alâi Hanı) mevkinde Moğollarla savaşı. Selçuklu ordusu içindeki kandırılmış askerlerin Moğol saflarına geçmesiyle savaşı Moğollar kazanır. Savaşarak şehit olan Kadı İzzeddin Muhammed'in ölüm tarihi Aksaraylı Tezkiresi'nde 656 olarak verilirken, İbn Bibi, Kadı İzzeddin'in 654 yılı Ramazan'ın yirminci günü öldüğünü yazar (Konyalı, 2007: 283). Şehadet yılı olarak tarihçiler H.654/M.1256 yılı üzerinde birleşmektedir. II. İzzeddin Keykavus, Kadı İzzeddin'e olan sevgi ve saygısından dolayı onun yaptırmış olduğu mescit ve medrese için Kadınhanı'na bağlı Kestel ve Koçmar köylerini vakfeder (Uz, 2013: 131).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Kadı İzzeddin'in yaptırdığı mescit ve medrese harap olduğu için yeni cami yapılmak üzere temelleri kazılırken tam mihrabın altında bir çömlek eski para bulunur. Bunlardan 180 kadarı müzeye gönderilir. İ. Hakkı Konyalı'nın verdiği bilgilere göre bulunan paralardan ikisi Halep Eyyubileri'nden Melik Aziz Muhammed oğlu H.634-H.658 yılları arası hükümdarlık yapmış olan Melik Nasır Yusuf'a aittir. Buradan o dönem Konya'sında Eyyubiler'in de paralarının geçerli olduğu anlaşılıyor (Konyalı, 2007: 281).

4.11.14. Karaaslan Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, İç Karaaslan Mahallesi, Yeşil Gözler Sokak'ta yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Selçuklu dönemi türbelerindendir. Sekizgen gövdeli ve piramidal külahlı bir türbedir. Cenazelik kısmı toprak altında kalmıştır. I. Alâeddin Keykubat döneminde Ziyaeddin Karaaslan adına 1232 yılında yaptırılmıştır. Kapısı batı tarafında bulunan türbenin alınlık üzerinde iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Arapça kitabenin tercümesi şöyledir:

“Bu türbe said, şehit, dinin yıldızı, İslam'ın direği İbrahim oğlu Karaaslan'ındır. Allah onun kabrini nurlu kılsın.” (Karpuz, 2009: 413).

Adı farklı kaynaklarda Ziyaeddin veya Necmüddin Karaaslan olarak geçen şahsın aynı kişi olduğu söylenmektedir. I. Alâeddin Keykubat döneminde vali olduğu rivayet

edilen devlet adamlarındandır. Emr-i devat, müstevfi (Maliye Nazırı) ve baş vezir olarak görev yapmıştır. Gevhertaş Türbesi'nin de bulunduğu mevki o dönemlerde köy olan günümüzde ise Konya'nın merkez ilçe mahallesi olan Karaaslan, bu büyük zatın adını taşımaktadır. Orta çağ Türk-İslam devletlerinde devlet adamı ve yöneticiler dinin güneşi, dinin yıldızı, dinin ışığı (Şemsüddin, Necmüddin, Ziyaüddin) gibi unvan ve lakaplarla anılırdı. Ancak Karaaslan için kullanılan "İmadü'l-İslam" unvanının herkese verilmeyeceği bunun için bu şahsın vezir veya baş vezir olabileceği fikri kuvvet kazanmaktadır (Uz, 2013: 89). Buradan da anlaşıldığı üzere Necmüddin/Ziyaeddin Karaaslan I. İzzeddin Keykavus (1211-1222) ve I. Alâeddin Keykubat dönemlerinde yaşamış üst düzey görevli önemli bir devlet adamıdır.

Türbenin içinde değerli Selçuklu çinileri ile kaplamalı bir sanduka vardır. Başucunda ve ayakucunda ölüm tarihi yazılı olduğu düşünülen çiniler eksiktir. İhmal ve bakımsızlıktan zamanla çinilerden bir kısmı yok olmuştur. Çinilerde mavi zemin üzerinde kabartma ile Ayete'l-Kürsi yazmaktadır. Geçmişte özel mülkün içinde kalan ve mülk sahibinin deposu olarak kullanılan (Konyalı, 2007: 415) türbe, günümüzde çevresi açılarak halkın ziyaret edebilmesine imkân sağlanmıştır. Yakın bir geçmişte çevre düzenlemesi çalışması yapılmıştır. Ayrıca kazı ve restorasyon çalışmaları ile cenazelik katı ve onun girişini bulmak için zeminden 3-4 metre inilerek cenazelik kısmı ortaya çıkarılmıştır. Cenazelik kısmına sonradan yapılan 15-20 basamaklı bir merdivenle inilmektedir.

4.11.15. Mehmet Bey Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Dergâhı'nın avlusunda, Mevlâna Türbesi'nin güneydoğusunda yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin sanduka kitabesinden Mustafa Paşa'nın oğlu olduğu öğrenilen Mehmet Bey'in 1534/35 yılında öldüğü anlaşılmaktadır. Türbenin de bu yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. Sanduka üzerinde şunlar yazılıdır:

İntikale'l- merhumü's-saidü'r-râci min rahmetillahi'l-hamid

Mehmet Beg b. Mustafa Paşa fi seneti ihda ve erbain ve tis'amie

Tercümesi:

“Merhum ve Said, Allah’ın rahmetini dileyen, Mustafa Paşa Mehmet Bey, 941 (M.1534/35) yılında Hakk’ın rahmetine ulaştı.” (Karpuz, 2009: 37).

Kitabede adı geçen Mehmet Bey’in Mustafa Paşa’nın oğlu olduğu, Bursa’da müderrislik yaptığı ve bir vesile ile bulunduğu Konya’da vefat edip 1534 yılında Mevlâna Dergâhı mezarlığına defnedildiği ve türbesinin yapıldığı rivayet edilmektedir (Önder, 1962: 315). İ. Hakkı Konyalı, Mustafa Paşa’nın tarihi kimliğini ilk tespit edenin kendi olduğunu belirterek onun hakkında bilgiler verir. Mehmet Bey, Aksaraylı büyük dahi Sadrazam Pir Paşa’nın kızının oğludur. Babası da Gebze’de muhteşem bir din, içtimai yardım ve irfan manzumesini kurduran Bosnalı Mustafa Paşa’dır (Konyalı, 2007: 417). Türbe 1957 yılında onarım görmüştür.

4.11.16. Mevlâna Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Aziziye Mahallesi, Sultan Selim Camisi’nin doğusundaki alandadır. Türbe ve etrafında oluşan tarihi yapılar topluluğudur.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Mevlâna Dergâhı ya da Mevlâna Külliyesi olarak bilinen bu geniş alan Alâeddin Keykubat zamanında Selçuklu surlarının dışında kalmakta idi. Burası Selçuklu Sultanının gül bahçesiydi. Sultan Alâeddin tarafından Mevlâna’nın babası Bahaeddin Veled’e bağışlanmıştır (Karpuz, 2014a: 353).

Eflaki’den nakledilen bilgilere göre Mevlâna’nın babası Sultan’ül-Ulema Bahaddin Veled bir gün katırına binerek gezintiye çıkar. Mevlâna Dergâhı’nın olduğu yerde eskiden küçük bir tepe vardır. Buraya geldiğinde;

“Ben kendim, yâranım, çocuklarının beni takip edenlerin ve torunlarımın kabirlerinin burada bulunmasını isterim!” dediği rivayet edilir. Başka anlatıda ise bu gezintiyi Sultan I. Alâeddin Keykubat ile yaptığı söylenir. Sultan, çok sevdiği Bahaeddin Veled’in bu arzusuna karşılık gül bahçesini kendilerine bağışlamıştır (Ataşağın, 2004: 64; Konyalı, 2007: 419). Kendisine bağışlanan sarayın gül bahçesi olarak kullanılan bu alan için Baha Veled’in “Bundan sonra burası can ve gönül bahçesi, erenler makamı olacaktır!” dediği nakledilir. Sultan Veled, Konya’da ancak iki yıl oturabildi. Seksen beş yaşın üzerinde olan Âlimler Sultanı yaşlılığın ve yorgunluğun tesiri ile bir kış günü ansızın rahatsızlanmış ve hastalığının üçüncü günü 12 Ocak 1231 Cuma günü vefat etmiştir. Kendisine hediye edilen gül bahçesine defnedilmiştir.

Mezarının üzerine büyük ve yüksek bir türbe yaptırmak isteyen Selçuklu veziri Nureddin Süleyman Pervane, bu fikrini Mevlâna ile paylaştığında, Mevlâna bu teklife karşılık şöyle cevap vermiştir:

“- Şu kâinatı kucaklayan gök kubbeden daha iyisini, daha büyüğünü yapabilir misiniz?

- Hayır

- O halde yenisini yapmaya zahmet buyurmayınız.” (Önder, Ty: 22; Halıcı, 1986: 25).

Mevlâna, babasının mezarı üzerine türbe yaptırmak isteyenlere “Mademki sizin yapacağınız kubbe feleklerin kubbesinden daha güzel olmayacak, bırakın onun mezarı gök kubbesiyle kalsın!” diyerek türbe yapacaklara izin vermemiştir (Eflaki, 1973: 499). Ancak Eflaki’nin aynı eserinde kendi mezarı üzerine yapılacak türbesi konusunda Mevlâna’nın bir vasiyetini görmekteyiz.

“Dostlarımız türbemizi, uzak mesafelerden gözükmeleri için yüksek yapsınlar. Kim bizim türbemizi uzaktan görür, itikat eder ve bizim velayetimize güvenirse, yüce Tanrı onu rahmete kavuşmuşlar sırasına kor. Hususiyle tam bir aşk, riyasız bir doğrulukla mecazsız bir hakikat ve içinde şüphe olmayan bir bilgi ile gelip türbemizi ziyaret eden ve namaz kılan bir kimsenin her dileğini yüce Tanrı yerine getirir ve kendi maksatlarına ulaştırır. Onun dine ve dünyaya ait istekleri hâsıl olur” (Eflaki, 1973: 388; Yeniterzi, 2007: 16).

Âlimler sultanı Bahaeddin Veled saraya ait gül bahçesi olarak bilinen ve kendine armağan edilen bugünkü metfun bulunduğu yere defnedilmiştir. Babasından kırk iki yıl sonra vefat eden Mevlâna ise babasının başucuna defnedilmiştir. 1274 yılında Selçuklu veziri Süleyman Pervane ve eşi Gürcü Hatun, Sultan Veled emir Alâeddin Kayser iş birliği ile dönemin önemli mimarlarından Tebrizli Bedreddin ve Selimoğlu Abdülvahid’e türbe yaptırılmıştır. Türbe Mevlâna’nın vasiyetine uygun olarak yüksek bir şekilde inşa ettirilmiştir (Önder, 1971: 347; Yeniterzi, 2007: 15; Bakırcı, 2012: 432). Türbe dışındaki çini kaplamalara izafeten Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe) adını almaktadır. Akşehir Seyid Mahmud Hayranî türbesi ile benzerliği açısından dikkat çekicidir. Hayranî Türbesi, Mevlâna Türbesi’nden önce yapılmıştır Gül Bahçesi’nin

Bahaeddin Veled'e bağışlanması ve daha sonra buraya defnedilmesi (1231) ile külliye'nin kuruluşu başlar (Karpuz, 2014a: 353). Külliye'ye yapılan ilave binalar ve onarımlar yanında hazire içinde yapılan definlerle burası sadece Mevlevîler için değil diğer insanlar için de önemli bir ziyaretgâh haline gelmiştir.

Bahaeddin Veled'in mezarı üzerine türbe yapılamaması ve Mevlâna'nın kendi mezarı üzerine türbe yapılması konusundaki görüşlerinin dayandırıldığı kaynak Eflaki'nin Ariflerin Menkıbeleri adlı eseridir. Konu üzerine araştırma yapan ilim adamları Mevlâna'nın türbe yapılmasına karşı olmadığını düşünmektedirler. Emir Bedreddin Gühertaş H. 630/M.1232 yılında Mevlâna için medrese kurarken Bahaeddin Veled'in mezarı üstüne de bir türbe yaptırmıştı (Konyalı, 2007: 419). Sultan'ül-Ulema'nın mezarı üzerinde kapalı bir türbe olduğu ve Mevlâna, babasının türbesinde namaz kıldığı, orada zikir çekip murakabeye daldığı rivayet edilmektedir. Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)'nin inşasına dair Şikari'nin Karaman Tarihi'nde bir adaktan bahsedilir. Karamanoğulları'ndan Mirza Halil Bey Zade Alâeddin Bey'in Karaman Beyleri ile Silifke Sahrasına varınca Alâeddin Bey "Eğer kâfiri kırıp Gördes Kalesi'ni alacak olursam savaş ganimeti ile Mevlâna'nın mezarı üzerine bir Yeşil Türbe yaptıracağım!" diye ahdetmiştir. Savaştan zaferle döndükten sonra da bu türbeyi inşa ettirdiği anlatılmaktadır (Konyalı, 2007: 422). Alâeddin Bey, Gördes Kalesi tarafına kazaya gitmeden önce Mevlâna Türbesi'ni ziyaret ederek dua eder. Mevlâna'nın yardım ve himmetini diler. Çıktığı seferden zaferle döner Alâeddin Bey, adağını yerine getirir ve Mevlâna'nın kabri üzerine yeşil kubbeyi yaptırır. Alâeddin Bey fakir fukaraya, dergâha mühim bağışlarda bulunmuştur. Şikârî'nin vermiş olduğu bu bilgiler ışığında Mevlâna Celaleddin Rumi'nin mezarı üzerindeki yeşil mahruti türbeyi Karamanoğlu Alâeddin Bey'in yaptırdığı anlaşılmaktadır. Alâeddin Bey yüz yaşının üzerinde olan yıkılan, çöken Mevlâna Türbesi'ni yıktırması ve adı bilinmeyen mimara yeniden yaptırmıştır. Yeni türbe, Tebrizli Mimar Bedreddin'in planına sadık kalarak yapılmış olması kuvvetli bir ihtimaldir (Ataşgun, 2004: 68). Alâeddin Türbesi'ndeki mavi çinili hükümdar türbesine karşılık maneviyat ikliminin sultanı Mevlâna için yeşil çinili bir türbe yaptırılması sıradan bir renk seçimi olmadığını göstermektedir.

Buradaki ilk türbenin oluşumu Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın emri ile ortaya çıktığı rivayet edilmektedir. Sultan Alâeddin, Bahaeddin Veled'in vefatı ile çok

elemlendi. Üzüntüsünden yedi gün saraydan çıkmaz, kırk gün ata binmez. Tahtı bırakıp hasıra oturur, taziyeleeri burada kabul eder. Kırk gün kalenin Cuma Mescidi'nde hatimler indirerek halka sofralar verirler, fakirlere adaklar adarlar. Padişah, şeyhin mübarek kabrinin etrafına Kâbe'nin çevresindeki duvarlar gibi bir duvar çekmelerini ve mermerden bir taş üzerine de ölüm tarihinin yazılmasını buyurmuştur (Eflaki, 1973: 125). Bahaeddin Veled, o dönem Konya'nın dış surlarının haricinde bulunan yüksekçe bir tepe olan bugünkü bulunduğu yere defnedildi. Ardından buraya Mevlâna olmak üzere Sultan Veled, Ulu Arif Çelebi ve diğerleri defnedilmiştir "Kıbâbu'l-Aktâb" kutupların kubbeleri olarak anılan kısmın ilk kabri, Bahaeddin Veled için yapılmıştır. Sonra onun başucunda Mevlâna Celaleddin-i Rumi ve oğlu Sultan Veled'in kabri bulunmaktadır. Zamanla onların etrafları diğer büyük şahısların kabirleri ile çevrilmiştir. XIII. yüzyıldan günümüze kadar asırlarca ilaveler yapılarak, değişerek günümüzdeki halini almıştır (Özönder, 1990: 25).

Türbe, dört fil ayağı üzerine inşa edilmiştir. Altta mezar odası bulunan türbenin üç tarafı açık olup güney cephesi kapalıdır. Kapalı tarafı ve kubbesi kalem işi süslemelerle tezyin edilmiştir. Ayaklar üzerindeki kemerlerle bağlı bulunan türbenin gövdesi dıştan on altı dilimli silindir şeklindedir. Türbe, on altı dilimli konik bir külahla örtülmüştür. Külahın tepesinde bir hilal içerisinde Mevlevî sikkesi bulunan yüksek bir alem vardır. Sultanü'l-Ulema Bahaeddin Veled'in Gülbahçe'ye defnedilmesi ve mezarının üstü açık türbe ile çevrilerek başlamış olan bu bölgede zamanla farklı yapılar inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemlerinde yeni yapılan binalar ve mevcutların restorasyonu mutlaka olmuştur. Günümüzde yirmi beş metre yüksekliğindeki bu türbe, Tebrizli Bedreddin'in yaptığı ilk türbe olmadığını gösteren kuvvetli deliller vardır. Kemerler ve ayaklar ilk yapıdan kalmadır (Atçeken, 1998: 278).

Selçuklu devrindeki Anadolu'da dilimli yapısı ile Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayranî (ö. 1268) Türbesi'nin benzer olması Mevlâna Türbesi'nin ilk yapılışında bu türbenin örnek alındığı fikrini ortaya çıkarmıştır. Dilimli silindir gövde üzerine dilim koni, külah örtülen Hayranî Türbesi ise Mehmet Önder'in görüşlerine göre ilhamını Orta Asya'dan mesela, Radkan ve Keşmir'deki (XX. ve XIII. yüzyıl) türbelerden almıştır. Hayranî Türbesi, Mevlâna Türbesi'nden beş-altı yıl önce yapılmıştır. Günümüze kadar ilk şeklinde değişiklikler olsa da Önder'e göre Mevlâna Türbesi'nin esin

kaynağı Hayranî Türbesi'dir. Yeşil çinilerle tezyin edilen Mevlâna Türbesi'nin üst kornişin altındaki lacivert zemin şeride beyaz renk sülüsle "Besmele" ve "Ayetü'l-Kürsî" yazılmıştır (Önder, 1971: 347). Türbenin Anadolu'daki benzerleri noktasında hangisinin etki kaynağı olabileceği yönünde farklı görüşler ortaya konmuştur. Mevlâna Türbesi'nin en yakın benzerleri Sivas'taki Güdük Minare denilen Şeyh Hasan Bey Türbesi ile Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayranî Türbesi'dir.

Güdük Minare (H.748/M.1247), Mevlâna Türbesi'nden yetmiş üç yıl sonra yapılmıştır. Seyyid Mahmud Hayranî 1268'de vefat etmiştir. Türbe kitabesinden edindiğimiz bilgiye göre H.812/M.1409-10 tarihinde türbe yenilenmiştir. Tecdit esnasında türbenin formunda nasıl bir değişik yapıldığını kesin olarak söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak Karamağaralı'ya göre mevcut yapının hiçbir suretle XIII. yüzyıl karakterini göstermediği kesindir. Bu yönü ile bugünkü Seyyid Mahmud Hayranî Türbesi'nin Mevlâna Türbesi'ne esin kaynağı olduğu tezi ortaya konulamaz. Karamağaralı'nın katılmadığı bir diğer görüş ise orta Asya ve İran'daki türbelerin Mevlâna Türbesi için ilham kaynağı olduğu fikridir. Radkan ve Kişmir türbelerinin silindirik dilimli yapısı itibarıyla Mevlâna Türbesi'ne en çok benzeyen türbelerdendir. Ancak bu türbelerin Radkan'daki 1280-1300 yılları arasında, Kişmir'dekinin ise 1300 yıllarına tarihlenmesi krolonojik olarak 1274 yılında inşa edilen bir yapıyı etkilemesi düşünülemez. Mevlâna Türbesi'nin ilk yapısının ve ilk tezyinatının nasıl olduğunu öğrenebilmek için ciddi ve titiz bir çalışma gerektirmektedir (Karamağaralı, 1966: 39). İ. Hakkı Konyalı taştan dört kalın fil ayağı ve dört taş kemer üzerine tutturulan kubbenin yapılışından 139 yıl kadar sonra H.12/M.1409 yılında Karamanoğlu II. Mehmet zamanında yenilendiği ve Akşehir'deki Seyit Mahmud Hayranî Türbesi'nin örnek alınarak yeniden yapıldığı görüşündedir (Konyalı, 2007: 421). Şikârî'nin verdiği bilgilere göre Tebrizli Bedreddin'in yaptığı türbe, günümüzdeki şeklini Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey (1357-1398) zamanında almıştır (Karamağaralı, 1966: 41).

Mevlâna Türbesi, Selçuklulardan günümüze kadar sırasıyla Karamanoğulları, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmak üzere her dönemde gerek devletin, gerekse devlet adamlarının sevgisine ve özel ilgisine mazhar olmuştur. Türbe, cami, tekke, derviş hücreleri gibi yapılar oluşturulmuş ayrıca mevcutların eksiklikleri gözetilmiştir. Dilimli külah M. 1397 yılında Beylikler döneminde Alâeddin Bey

tarafından yaptırılmıştır. Bunun uygulayıcısının Mimar Ahmet İbni Abdullah bin Aslı olduğu tahmin edilmektedir. Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)'nin doğu ve batısındaki kısmın bu dönemde inşa edildiği sanılmaktadır. XVI. yüzyılda semahâne, mescit, L planlı derviş hücreleri, avludaki türbeler bu dönemde inşa edilmiştir. XVII. yüzyıldan sonra doğu, kuzey ve güneydeki payandalar yapılmış semahânenin doğu kısmına mahfiller eklenmiştir. Mevlâna Türbesi, Selçuklu devrinden XIX. yüzyıla kadar ilave yapılarla sürekli büyümüştür. 1274'te yapıldığı bilinen türbe, birçok kez bakım ve onarım görmüştür. En kapsamlı ve köklü değişiklik Alâeddin Ali Bey zamanında olmuştur. Osmanlı döneminde en önemli düzeltme ve değişiklik ise II. Bayezid zamanında olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman devrinde de birçok yeni tesisler ve onarımlar yapılmıştır. 1650 yılında Melek Ahmet Paşa tarafından da esaslı bir tamir yaptırılmıştır. Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)'nin altında Hz. Mevlâna ve oğlu Sultan Veled metfundur. Türbede Mevlâna'nın ailesinden ve hariçten 65 kişinin mezarı vardır. Bunlardan 11 kadınla 36 erkeğin isimleri bellidir (Konyalı, 2007: 431; Önder, 1971: 363; Atçeken, 1998: 281).

İsimleri belli olan 36 erkeğin sandukaları vardır.

- 1- Bahaeddin Veled (Ö.628/12 Ocak 1231)
- 2- Mevlâna Celaleddin Rûmi (Ö. 672/17 Aralık 1273)
- 3- Sultan Veled (Ö. 712/1312)
- 4- Şemseddin Yahya (Ö.692/1284)
- 5- Hüsameddin Çelebi (Ö.683/1284)
- 6- Selahaddin Zerkubi (Ö.657/29 Aralık 1258)
- 7- Sipehsalar Feridun Çelebi (Ö. 712/1312)
- 8- Celaleddin Çelebi oğlu Alaeddin Çelebi (Ö.660/1261)
- 9- Sultan Veled zade Vacid Çelebi (Ö.742/1320)
- 10- Sultan Veled zade Ulu Arif Çelebi (Ö. 719/1320)
- 11- Sultan Veled zade Âbid Çelebi (Ö.739/1338)
- 12- Sultan Veled zade Büyük Zahid Çelebi (Ö.734/1333)
- 13- Bey Timur oğlu Şeyh Kerimüddin (Ö.691/1291)
- 14- Âbid Çelebi zade Zâhid Çelebi (Ö.1308/1890)
- 15- Hüseyin Çelebi zade Kerimüddin Çelebi (Ö.1305/1887)
- 16- Kerimüddin Çelebi zade Galip Çelebi (Ö.1338/1919)
- 17- Ethem Çelebi oğlu Münib Çelebi
- 18- İbrahim Çelebi oğlu Hüseyin Çelebi (Ö.1313/1895)

- 19- Yakup Çelebi oğlu Âdil Çelebi (Ö.1322/1904)
- 20- Ethem Çelebi zade Osman Çelebi (Ö.1338/1919)
- 21- Mevlâna'nın oğlu Emir Âlim Çelebi (ö. 676/1277)
- 22- Mehmed Çelebi zade Mehmed Said Hemdem Çelebi (Ö.1275/1858)
- 23- İsmail Çelebi zade Hacı Mehmed Çelebi (Ö.1230/1815)
- 24- Ferruh Çelebi zade Birinci Bostan Mustafa Çelebi (Ö.1040/1630)
- 25- Abdulhalim Çelebi zade ikinci Hacı Bostan Çelebi (Ö. 1117/1705)
- 26- Karabostan Çelebinin Hafidi
- 27- Ata Çelebi
- 28- Hemden SAid Çelebi zade Abdülvahid Çelebi (Ö.1325/1907)
- 29- Hemdem Said Çelebi Zade İkinci Mahmud Çelebi
- 30- Hemdem Said Çelebi zade Mustafa Safvet Çelebi (Ö. 1305/1887)
- 31- Hemdem Said Çelebi zade Celaleddin Çelebi (Ö. 1254/1838)
- 32- Hemdem Said Çelebi zade Kemerüddin
- 33- Celaleddin Çelebi zade Selaheddin Çelebi
- 34- Celaleddin Çelebi zade Abid Çelebi
- 35- Sadreddin zade Hüsameddin Hasan (Ö. 647/1249)
- 36- Karaman Beyler Beyi Hasan Paşa

Burada metfun bulunan hanımların hüviyetleri belli olanlar şunlardır:

- 1- Mevlâna'nın refikası Gürâçe Hatun (. 691/1291)
- 2- Mevlâna'nın kızı Melike Hatun (Ö.703/1303)
- 3- Mevlâna'nın torunu Celale Hatun (Ö. 682/1283)
- 4- Kadı Taceddin'in kızı Melike Hatun (Ö. 731/1331)
- 5- Abdurahman Çelebi Kızı Ârife Hatun
- 6- Hemdem Mehmet Çelebi Kızı Feride Hatun
- 7- Hemdem Mehmet Çelebi kızı Nesibe Hatun
- 8- Ethem Çelebi kızı Zübeyde Hatun (Ö.1338/1919)
- 9- İbrhaim Çelebi kızı Emetullah Hatun
- 10- Ata Çelebi'nin refikası
- 11- Ebubekir Çelebi kızı Ârife Hatun (Konyalı, 2007: 433-434; Önder, 1971: 363-470; Atasâğun, 2004: 71-73).

Mevlâna Dergâhı asırlar boyu birçok bina ile zenginleştirilerek bir külliye hâlini almıştır. 6225 m² alanı kaplayan bir manzume hâline geldikten sonra bazı yeni yapılar ve tesisler olmuştur (Konyalı, 2007: 448; Önder, 1971: 340).

Külliye'nin merkezinde Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe), semahâne ve mescit bulunmaktadır. Derviş hücreleri, Meydan-ı Şerif ve Matbah, dergâhın batı sınırlarını

oluşturmakta; eski matbah, Çelebi Dairesi, Valideler Mezarlığı ve Hadikatü'l-ervah (ruhlar bahçesi) gibi mezarlık bölümleri bir hazire duvarıyla çevrilmiş bulunmaktadır (Karpuz, 2014: 354). Külliye'nin dışarı ile bağlantısını sağlayan dört kapısı bulunmaktadır. Bunların her birinin ayrı adı ve özel anlamı vardır. Bunlar, Dervişân Kapısı, Hamuşân Kapısı, Çelebiyan Kapısı ve Pîr Kapısı olarak adlandırılmıştır.

1- Dervişân Kapısı

Dervişlerin giriş çıkışlarda bu kapıyı kullandıkları için Dervişân Kapısı denilmiştir. Mevlâna Türbesi'nin batıya, Sultan Selim Camisi tarafına açılan kapısıdır. Dergâh müzeye çevrildikten sonra bir dönem giriş-çıkış için kullanılan cümle kapısı görevini görmüştür. Bu kapının üstünde Sultan III. Murad'ın (1546-1595) tamir ve inşaa tarihini gösteren H.992/M.1584 tarihli bir kitabe vardır (Önder, 1971: 340; Konyalı, 2007: 448; Atasagun, 2004: 75).

2- Hamuşân Kapısı

Eskiden güneydeki Hadikatü'l-ervah (ruhlar bahçesi) denen ve günümüzde Üçler Mezarlığı olarak adlandırılan yere açılan kapıdır. Hamuşan, susmuşlar demektir. Mevlevî adabında ölenler için “hamuşân” deyiimi kullanılmaktadır. Bu kapının üzerinde Sultan II. Abdülhamit'in (1842-1918) tuğrası vardır. Üçler Mezarlığı'nın bulunduğu alanın büyük bir kısmı eskiden Selçuklu Sultanlarının gül bahçesi olarak kullanılmaktaydı (Önder, 1971: 340; Konyalı, 2007: 448; Atasagun, 2004: 78).

3. Çelebi Kapısı

Mevlâna Türbesi'nin kuzeyinde bulunan Çelebi Dairesi'ne yakın olan kapıya denir. Bu taraftaki konaklarda oturan çelebiler tarafından kullanıldığı için bu adla anıla gelmiştir. Mevlevîlikte Mevlâna soyundan gelenlere “çelebi”, Mevlâna'yı temsil eden makama “çelebilik” ve bu makama oturan çelebiye “Makam Çelebisi” veya “Çelebi Efendi” denilmiştir. Soyu baba tarafından Mevlâna'ya ulaşanlar için “Zükûr Çelebi”, anne tarafından ulaşanlar içinse “İnas Çelebi” ifadeleri kullanılmıştır. Çelebi kelimesi, kişinin isminden sonra söylenir. Yalnız Mevlâna'nın halifesi Hüsameddin Hasan'a Mevlâna soyundan olmadığı için “Çelebi Hüsameddin” denilmiştir (Önder, 1971: 340; Atasagun, 2004: 80).

4- Pîr Kapısı

Mevlâna Türbesi'nin kuzeydoğu tarafında bulunan kapıdır. Görülen lüzum üzerine dergâhta kalması uygun bulunmayan veya dergâhta kalma hakkını kaybedenler bu kapıdan, genelde karanlıkta, yavaşça gönderilir. Arka kapı olarak da bilinen bu kapı “Küstahan Kapısı” olarak da adlandırılır. Kendilerine yol verilen kimselere “seyyah” denilirdi (Konyalı, 2007: 448; Atasağun, 2004: 79, Özönder, 2004: 172).

5- Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)

Dergâhın bulunduğu alan Selçuklu Sarayı'na ait gül bahçesi iken, Alâeddin Keykubad tarafından Sultanü'l-ulema Bahaeddin Veled'e armağan edildiği rivayet edilir. Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled bu alana defnedilmiştir. Babasından kırk iki yıl sonra vefat eden Hz. Mevlâna, babasının başucuna defnedilmiştir. Mevlâna'nın vasiyetine uygun olarak türbesi yüksekçe inşa edilmiştir. Türbe, Alâeddin Kayser, Sultan Veled, Selçuklu Emiri Nureddin Pervane ve eşi Gürcü Hatun'un maddî destek ve gayretleri ile 1274 yılında tamamlanmıştır. Türbenin devrin önemli mimarlarından Tebrizli Bedreddin ve Selimoğlu Abdülvahid'e yüz otuz bin Selçuklu dirhemine yaptırıldığı rivayet edilir (Önder, 1971: 347, Atasağun, 2004: 99, Yeniterzi, 2007: 16).

Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)'nin altında Mevlâna Celaleddin Rumî ve oğlu Sultan Veled'in sandukaları bulunmaktadır. Sandukanın üzerinde Sultan II. Abdülhamit tarafından hediye edilen deri üzerine siyah atlas büyük bir pûşide vardır. Pûşidenin üzerine altın sırmalarla Hattat Hasan Sırrı tarafından Besmele, Ayet ve Lafza-i celaller, tuğra ve kitabeler yazılmıştır. Mevlâna'nın ölümünden sonra mezarı üzerine yapılan ahşap sanduka bugün babası Bahaeddin Veled'in üzerinde bulunmaktadır (Önder, 1971: 348). Bugünkü hâliyle dört fil ayağı üzerindeki kemerlere bağlı bulunan türbe gövdesi dıştan on altı dilimli silindir şeklindedir. Kubbe ve külahların dilimli olarak yapılmasının Karamanoğulları mimarisinin özelliklerinden olduğu malumdur. Nitekim dilimli gövde ile dilimli külahın XIV. yüzyılın ortası, XV. yüzyılın başı arasında yani Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey zamanında yapıldığını göstermektedir. Alâeddin Ali Bey'in Hz. Mevlâna'yı ziyareti esnasında Görges seferinden zaferle dönmesi halinde bakımsız harap halde gördüğü türbeyi yeniden yaptıracasına dair adakta bulunur. Kaynaklarda Alâeddin Ali Bey'in Kubbe-i Hadra (Yeşil Türbe)'yı yaptırdığını gösterir

kayıtlar vardır. Ancak bu yapının mahiyeti hakkında teferruatlı bilgi yoktur (Karamağaralı, 1966: 41-42). Gövde ve külah zamanla yenilenen çinilerle kaplıdır. Üst kornişin altındaki lacivert zemin şeride beyaz renk süsle “Besmele” ve “Ayete’l-Kürsi” yazılmıştır (Önder, 1971: 347).

Türbenin iç tezyinatı kalem işi nakış ve yazılarla süslenmiş, kubbesi pramidal şeklinde bitirilmiş ve göbekten sekiz köşeli yıldız kollara dağıtılmıştır. Kubbe-i Hadra’nın (Yeşil Kubbe) nakışları, Osmanlı Padişahı II. Bayezid devrinde Halepli Abdurrahman tarafından yapılmıştır (Ataşağın, 2004: 101). Türbenin cenazelik kısmı bulunmakta olup merdivenle inilmektedir.

Türbe, Osmanlı Sultanlarından II. Selim, II. Mahmut, I. Abdülhamit ve II. Abdülhamit zamanında onarımlar görmüştür. II. Mahmut tarafından yerleştirilen türbenin çinileri son olarak 1960 yılında Kütahya çinileri ile değiştirilmiştir (Bakırcı, 2007: 197).

6. Semahâne

Semahâneye post kubbesinden geçilir. Semanın yani Mevlevî ayininin yapıldığı yere semâhane denilir. Her Mevlevîhane’de sema salonu görmek mümkündür. Geniş bir meydan, musiki heyeti için mutrip hücre, naat kürsüsü, post makamları, kadın ve erkeklere ait altı üstü mahfiller bulunur. Semahânenin batı bitişiğindeki küçük bir kapıdan mescide geçilir (Önder, 1971: 371). Kare plana sahip bu alan, dört fil ayağı üzerindeki kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin içi geometrik, bitkisel ve rumî motiflerle tezyin edilmiştir. Semahâne Kanuni Sultan Süleyman’ın emriyle yaptırılmıştır (Aydın, 2006: 47). Mahfiller II. Abdülhamit döneminde ilave edilmiştir (Bakırcı, 2007: 197). Semahânenin iç desenleri ve yazılar H.1306/M.1887 yılında Konyalı Hattat Hamdizade Mahbub Efendi’nin sanatı ile ortaya çıkmıştır (Ataşağın, 2004: 91). Günümüzde ise semahâne vitrinler içinde yazma Kuran-ı Kerimler, yazma Mesnevi, Divan-ı Kebir, tesbihler vb. kıymetli eşyaların teşhir edildiği, sergilendiği bir salon olarak kullanılmaktadır.

7. Mescit

Mescidin asıl cümle kapısı batıda olup dergâhın avlusuna açılmaktadır. Üç mermer sütunun tuttuğu kemerler üzerinde tilavet odası ile birlikte dört kubbesi bulunan

son cemaat yeri, taş döşeli yüksek bir seki halindedir. Semahâne ile birlikte Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaptırılmıştır (Önder, 1971: 371). XVI. yüzyılda yaptırılan mescidin gök mermer bir mihrabı, vaaz ve müezzin kürsüleri, tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır (Önder, 1971: 393). Dergâh, 1925 yılında müzeye dönüştürüldükten sonra mescit, semahâne gibi teşhir salonu olarak uzun yıllar kullanılmıştır. Seksen dokuz yıl aradan sonra 2014 yılında mescit asli hizmetine çevrilmiştir.

8. Matbah (Mutfak)

Matbah-ı Şerif, Devrişan Kapısı'ndan girince sağ tarafta derviş hücrelerin güneyinde bulunmaktadır. Matbahın kapısı kuzey tarafa açılmaktadır. Basık kemerli bir kapıdan girilerek ocakların bulunduğu bölüme gelinir. Mutfahın giriş üst kısmında Kazancı Dede'nin kaldığı bir oda vardır. Ocakların bulunduğu yerde ve merdiven altında saka veya nevniyaz postu görülür. Matbah, 1584 yılında derviş hücreleri ile birlikte Sultan III. Murat'ın emri ile yeniden yapılmıştır (Önder, 1971: 371). Matbah girişinin sağında Aşçı Dede Köçeği odası ve kahve ocağı, solunda ise Kazancı Dede odası vardır. Mevlâna Dergâhı'nın en geniş alanlarından biri matbahtır. Matbahın güney kısmında, zemine göre yüksekçe bir bölüm karşımıza çıkmaktadır. Bu alana üç basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Bu bölüm, "Somathane" (Sofra-yemek bölümü) ve "Semâ" (talim yeri)'dan oluşmaktadır. Doğu köşesindeki merdivenle "Çilekeşler Odası"na çıkılmaktadır.

Matbah, dergâhın yemeklerinin pişirildiği bir yer olmanın ötesindedir. Burası tarikatta pişmeyi kabul eden "nevniyaz"lar için bir çilehanedir. Tarikata girmeyi kabul eden dervişlere ilk eğitim matbahta verilir. Derviş olmak isteyenler, girişin sol tarafında bulunan Saka Postu'nda üç gün oturup sınanırlar. Adayın yeme, içme, tuvalet gibi temel ihtiyaçları dışında bu zaman zarfında posttan ayrılmaları hoş karşılanmaz. Saka Postu'na oturtulan kişinin tarikata alınıp alınmayacağına burada karar verilir (Bakırcı, 2012: 436). Aday, burada tarikat adabına göre üç gün misafir edilir. Mutfahın kuzey köşesinde ocak bulunmaktadır. Ocakların önündeki taş döşeli alana "Ateşbaz-ı Veli Makamı" denilmektedir. Bu bölümde sıcak su eksik olmazdı. Bu sebeple ölen dervişlerin gasillerinin yapıldığı yer olarak da kullanılmıştır. Aday, sınavı kazanmış ve dergâhta kalmasına karar vermişse buradaki işleyiş hakkında bilgi verilir ve çileye alınır. Kişi artık adaylıktan çıkmış "Can" adını almıştır. Çile hizmeti bin bir gün olup

bu süre içerisinde dervişler on sekiz farklı mutfak hizmeti görürdü. Bu süreyi istenildiği gibi başarıyla ikmal edenler, törenle hücre sahibi (hücre-nişin) dede olurlardı (Karpuz, 2014b: 355). Günümüzde bu mekânda dergâhın mutfağından kaldığı söylenen bakır kazanlar teşhir edilmektedir. Ayrıca makamlarla ocak hizmetindeki dervişler, sema talimindeki dervişler, somathanede yemek sofrasında bulunan dervişler ve matbahta bir nev-niyaz sergilenmektedir.

9. Meydan-ı Şerif

Dergâhın en önemli bölümlerinden biridir. Matbahın yanındaki geniş odaya Meydan-ı Şerif denir. Sabah namazından önce Aşçıbaşı ile bütün dedeler burada kıdem sırasına göre otururlar. Kahve içip çörek yedikten sonra murakabe yaparlardı. Dervişler buraya oturduktan sonra yerlere kapanıp öperlerdi (Konyalı, 2007: 451). Salon 1867 yılında inşa edilmiştir. Bu odaya herkesin girmesi uygun görülmezdi. Postnişinin davet ettiği dervişler girebilirdi. Yönetimle ilgili gündem, mükâfat ve mücezat konuları bu mahrem ve saygın makamda görüşülür, sonuca bağlanırdı (Ataşağın, 2004: 95). Günümüzde bu oda Müze Müdürlüğü makam odası olarak kullanılmaktadır.

10. Derviş Hücreleri

Mevlâna Dergâhı'nın batı ve kuzey cephesinde bulunan her birinde ayrı ayrı kubbe ve ocağı bulunan yapılardır. Dervişan Kapısı'nın sol tarafındaki hücreler, Sultan III. Murat tarafından H.992/M.1584 yılında yaptırılmıştır. Dergâh müze olarak ziyarete açıldıktan sonra, 1927 yılında birkaç hücre hariç diğerlerinin aralarındaki bölümler kaldırılmıştır (Önder, 1971: 395). Hücrelerin önü II. Mahmut döneminde camekânlı çerçeve ile kapatılmıştır. Dört hücre dışında diğer hücrelerin ara bölümleri kaldırılarak salon haline getirilmişti. 2010 yılında yapılan restorasyonda ise camekânlı çerçeve kaldırılarak tekrar eski hâline getirilmiştir (Bakırcı, 2012: 436). Burada toplam on sekiz adet hücre vardır. "18" sayısı Mevlevîlik'te sembolik bir rakam olup saygın bir yere sahiptir. Nezir-i Mevlâna diye bilinir. Dokuza tam bölünebilen sayılara Mevlâna nezri denir. Dokuzun iki katı olan on sekiz sayısı tam nezir sayılır ve on sekiz sayısı Nezir-i Mevlâna'yı ifade eder (Ataşağın, 2004: 78).

Dervişan Kapısı'nın iki yanındaki hücrelerde dergâhın üst düzey dervişleri kalmaktaydı. Dervişan Kapısı'ndan girerken sağ taraftaki hücreler “Ahçıbaşı Dede”ye, “Türbedar”a, “Tarikatçı Dede”ye ve “Zabitan”a ait olan hücrelerdir. Bu hücreler tarikat mensubu dervişlere tahsis edilirdi. Sultan'ül-Ulema Bahaeddin Veled'in kabrini ziyaret edenler içinde birkaç hücre yapıldığı rivayet edilmektedir (Aydın, 2006: 37). Zaman içinde yeni yapılanma, değişiklik ve restorasyonlar gören hücreler, günümüzde Mevlivî tarikatına ait eşyaların sergilendiği bir alan olarak ziyaretçilere hizmet etmektedir.

11. Çelebi Dairesi

Mevlâna Müzesi'nin güneyinde Üçler Mezarlığı'na bakan tarafta yer alan geniş camekânlı odadır. Çelebi Dairesi'nde eskiden şeyhler misafir kabul ederdi. Bu oda Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)'ya bitişik olup Niyaz Penceresi adı verilen pencere de türbeye açılmaktadır. Bir dönem burası Mevlâna Müzesi İhtisas Kitaplığı olarak da hizmet vermiştir (Önder, 1971: 397).

12. Niyaz Penceresi

Mevlâna Türbesi'nin güney duvarında olan ve Çelebi Dairesi'nin içinde kalan bu pencereye “yalvarma, yakarma, dua, murat” anlamına gelen niyaz adı verilmiştir. Güney taraftan girişi olan bu geniş oda eskiden şeyhlerin misafir kabul yeri idi. Pencerenin türbe tarafına açılan alınlık kısmında yeşil destarlı Mevlevî sikkesi vardır. Rivayetlere göre Yavuz Sultan Selim'in türbeyi ziyaret ettiği ve Niyaz Penceresi'nden dua ettiği anlatılır. Sultan'a Mısır fethinin müjdesinin burada verildiği ve bunun üzerine Padişah'ın da zaferle dönmek nasip olursa dergâhın su ihtiyacını karşılamak üzere adakta bulunduğu nakledilir. Sultan Yavuz, dönüşte bahçedeki şadırvanı yaptırmıştır. Niyaz Penceresi, ziyaret esnasında türbe kapalıysa veya türbeye girilmezse, ziyaretçiler bu pencereden dua ederek ziyaretini gerçekleştirir. Türbeler de yatırım sandukası görülecek şekilde ayakucunda veya sandukanın görülebileceği bir yerden açılan pencerelerdir (Ataşağın, 2004: 89). Pencerenin üstünde destarlı bir sikke içinde yazılan Farsça dört mısranın tercümesi şöyledir:

“Ey keremde, izzette, ihsanda, nur saçıcılıkta güneşin ayın, yıldızların kul olduğu zat! Garip senin kapından başka hiçbir kapıya yol bulmasın diye senin kapından başka bütün kapılar kapanmıştır.” (Konyalı, 2007: 449; Ataşağın, 2004: 90).

13. Şadırvan

Mevlâna Türbesi'nin giriş kapısının karşısında avlu içinde bulunan şadırvan, Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırılmıştır. Şadırvanın, on sekiz dilimli mermer göbeğinin çok eski olduğu, Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi, zamanında dergâha getirildiği söylenir. Şadırvanın suyu Yavuz Sultan Selim tarafından Dutlu'dan getirtilmiştir. Şadırvan, Sultan III. Mehmet devrinde H. 1004/1595 yılında ve Sultan Abdülaziz devrinde H. 1285/1868 yılında onarım görmüştür. Şadırvanın üzerindeki ahşap işlemeli saçak 1929 yılında yıktırılmıştır (Önder, 1971: 373). Yıkılan bu örtü daha sonra aslına uygun olarak yeniden yaptırılmıştır.

14. Şeb-i Arus Havuzu

Dergâhın avlusunda bulunan Matbah ve Meydan-ı Şerif'in önünde yer alan altı köşeli mermer havuzdur. Ejder başlıklı bir oluktan su akar. Halk arasında arslan ağzına benzetildiği için "Arslanlı Havuz" da denilmektedir. Kameri takvime göre Mevlâna'nın ölüm yıl dönümleri yaz mevsimine rastladığı günlerde bu havuzun başında sema edilirdi. Bunun için bu havuza Şeb-i Arus Havuzu adı verilmiştir (Konyalı, 2007: 440; Önder, 1971: 373). Günümüzde ziyaretçiler tarafından havuza bozuk para atılarak dilek dilenmektedir. Ayca ejder başlıklı lüleden akan su şifa niyeti ile ziyarete gelenler tarafından içilmektedir. Bazı ziyaretçiler yanında getirdikleri şişeye buradan şifa bulmak ümidiyle su doldurmaktadırlar.

Bu havuzun dilek havuzu haline gelişini bir makalesinde Erdoğan Erol şöyle anlatmaktadır:

"1973 yılında İstanbul'dan dönüyordum. Düzce dolaylarında otobüsümüz mola verdi. Mola yerinde bir dilek havuzu vardı. Havuzun tabanı hemen hemen tamamen bozuk para ile örtülmüştü. Şöyle bir soruşturdum. Bu havuzdan toplanan paralar ile lokantanın pek çok büyük giderinin karşılandığını öğrendim. Konya'ya dönünce müze müdürüm Vahit Mesçioğlu'na durumu anlattım. 'Biz de Şeb-i Arus havuzunu dilek havuzu haline getirelim.' diye önerdim. Havuzdan toplanılacak para ile hem müzenin terlik, süpürge ve ampul ihtiyacı karşılanmış olacak hem de ziyaretçiler böyle hayırlı bir işe küçük yardımları ile katkıda bulunacaklardı. Müdür Bey teklifimi kabul etti. O

günlerde Konya’da olan Kültür Bakanlığı Müsteşarı Mehmet Önder’in kızı Celale Önder (Ergene)’e bir avuç bozuk madeni para attırdık ve dilek havuzu faaliyete geçti.” (Erol, 1996: 384).

15. Selsebil

Asitanenin avlusunda bulunan ve bugünkü yeri olan kuzeydeki Derviş Hücreleri’nin önüne 1958 yılında getirilmiştir. Daha önce yine avluda Hasan Paşa Türbesi’nin önünde yer almaktaydı. Selsebil, Hemdem Said Çelebi (1807-1859) devrinde yaptırılmıştır. Selsebilin alınlığına Roma dönemine ait bir lahit kapağı vardır (Bakırcı, 2012: 440). Selsebil’de görülen tabaklar yukarıdan aşağıya 1-2-3-2-1 tertibi ile tasavvufi bir anlayış içinde yerleştirilmiştir. En üstte bir noktadan çıkan su, diğer çanaklara dağıldıktan sonra tekrar ve alttaki büyük tabakta yeniden birleşmesinde “*vahdet(birlik)-kesret(çokluk)-vahdet(birlik)*” olgusu sembolize edilerek selsebilde görselleştirilmiştir.

16. Hadikatü’l-Ervah

Türbenin sağındaki geniş alan eskiden mezarlıktı. Bu kabristana Hadikatü’l-Ervah (Ruhlar Bahçesi) denilmektedir. Mezarlar kaldırılarak alan gül bahçesi hâline getirilmiştir (Konyalı, 2007: 448). Müze alanı bahçesi ile birlikte 6.500 m² iken, istimlak edilerek Gül Bahçesi olarak tanzim edilen ve bahçe düzenlemesi yapılan yeni alanla birlikte 18.000 m²’ye ulaşmıştır (<http://www.Mevlâna.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20.07.2016).

17. Türbe Kapısı

Türbeye giriş şadırvanın doğusundaki Tilavet Odası’nın önünde mermer söveli ve basık kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Burası üzeri motiflerle işlemeli iki kanatlı ahşap bir kapıdır. Kapının kanatları üstünde Sultan Veled’in Farsça beytinin tercümesi şöyledir:

“Ey talip, öğüdünü canla başla kabul et

Doğruların eşiğine baş koy.” (Ataşun, 2004: 41; Konyalı, 2007: 449).

Kapının üzerinde “Ya Hazreti Mevlâna” levhası vardır. Onun altında Molla Cami’nin Mevlâna Türbesi’ni ziyaret ederken söylemiş olduğu bir beyit bulunmaktadır.

Bu makam Âşıkların Kâbe'si oldu. Buraya noksan gelen tamamlandı. Anlamındaki yazılı Farsça beyit şudur:

Kâbetü'l-Uşşâk başed in makam

Her ki nâkıs âmed inca şod tamam (Önder, 1971: 387).

18. Tilavet Odası

Dâhili Uşşak denilen Hz. Mevlâna'nın türbesinin bulunduğu alan ile giriş kapısı arasında kalan tonoz kubbeli bir odadır. Eskiden Dedeler burada ölenlerin ruhuna başışlamak üzere, Kuran-ı Kerim okudukları için buraya "Hücre-i Tilavet" (Tilavet Odası) demişlerdir. Dervişler, kıraatlarını sabah namazından sonra yaparlarmış. Türbenin bevvap (kapıcı) ve ferraşları (temizlikçi) Tilavet Odasında otururlardı (Konyalı, 2007: 449).

19. Gümüş Kapı

Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu Hasan Paşa tarafından 1599 yılında Mevlâna Türbesi'ne hediye edilmiştir. Tilavet Odası'ndan türbeye geçişi sağlayan kapıdır. Cevizden yapılmış, iki kanatlı kapının üzeri gümüşle kaplanmıştır. Cilt kapağı şeklinde düzenlenen kapının üzeri dikdörtgenlere bölünüp yapılan işlemlerin hepsinin üzerine altın suyu çekilmiştir. Zamanla bu renk açılarak gümüş ortaya çıkmıştır (Konyalı, 2007: 449; Atasağun, 2004: 42).

20. Huzuru Pîr

Gümüş kapıdan Mevlâna'nın Türbesi'ne kadar uzanan alana verilen isimdir. Bu bölgeye Dâhil-i Uşşak (Âşıklar Girişi), Kademat-ı Pir de denilmektedir (Konyalı, 2007: 449). Bu alanda Hz. Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled ile birlikte Belh'ten Konya'ya gelen dervişlerin olduğu söylenen Horasan Erenleri'nin mezarları bulunmaktadır.

21. Kitâbü'l-Aktâb

Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled, Hz. Mevlâna, Sultan Veled ve diğer Mevlevî büyüklerinin sandukalarının bulunduğu alanın üzerini örten kubbelerin hepsine birden Kitâbü'l-Aktâb (Kutupların Kubbeleri) adı verilmiştir (Konyalı, 2007: 449; Atasağun, 2004: 85).

22. Post Kubbesi

Hız. Mevlâna'nın Türbesi ile Semahâne arasında kalan içi muhteşem stalaktitlerle süslü kubbeye Post Kubbesi denir. Semadan önce postnişinler bu kubbenin altında yüzleri Gümüş Kapıya dönük olarak oturdukları için bu kubbe böyle adlandırılmıştır (Konya, 2007: 449). Bu kubbeye günümüzde Osmanlı Şeyhülislamlarından Molla Sahib'in dergâha hediye ettiği avize asılır.

23. Gümüş Kafes ve Gümüş Merdiven (Mirac-ı Simpaye)

Hız. Mevlâna'nın sandukasının olduğu kısım ile Huzur-ı Pir arasındaki yaklaşık bir metre yüksekliğindeki kafestir. Gümüş kafese şair Mani'nin otuz iki beyitlik şiiri, Hakkâk Mirza Ali tarafından işlenmiştir (Şiir metni için bkz. Konyalı, 2007: 450-451). Gümüş Kafes'in sanatkârı Kalemkâr İlyas olup 1597 yılında Maraş Beyler Beyi Mahmud Paşa tarafından yaptırılmıştır (Ataşağın, 2004: 87). Gümüş Kafes'in önündeki iki basamaklı gümüşle kaplanmış merdivene gümüş basamaklı merdiven manasında "Mirac-ı Simpaye" denilmektedir. Gümüş kafes ve Mirac-ı Simpaye'nin altında Hız. Mevlâna'nın cenazesinin, na'sının konulduğu cenazeliğin kapısı vardır. Mevlevîler ve Mevlâna Celaleddin Rumî'yi sevenler bu eşik, merdiven ve kafesten öperlermiş (Konyalı, 2007: 451; Ataşağın, 2004: 88).

24. Nisan Tası

Üzerindeki kitabesine göre İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han (M. 1305-1335) için Musul'da yaptırılmış ve 1333 yılında Emir Sungur Ağa'nın aracılığı ile Mevlâna Türbesi'ne hediye edilmiştir (Önder, 1971: 389).

Nisan Tası adını Nisan yağmurlarından almaktadır. Halk arasında Nisan yağmurlarının kutlu, şifalı ve bereketli olduğuna inanılmaktadır. Mevlevîler arasında da var olan inanış gereği dergâhta bu yağmurdan büyük kap-kazanlara doldurulurdu. Üzerine dualar okuduktan sonra Mevlâna'nın sarığının ucu suya batırılırdı. Nisan yağmurlarından biriken sudan çelebiler evlerine götürür, halktan isteyenlere dağıtılırdı. Suyun iç sıkıntılarını giderdiği, şifa niyeti ile içildiği anlatılmaktadır. Ayrıca bereket için tarlalara serpildiği de söylenir. Türbeye gelen ziyaretçilere de ikram edilirdi.

25. Postlar

Mevlevîlikte postların mühim bir yeri vardır. Post sahibine, posta oturan şeyhe post-nişin denir. Meydan-ı Şerif'te kırmızı, kara ve ak post bulunurdu. Kırmızı post şeyhin, sağındaki kara post Kazancı Dede'nin, ak post da Aşçıbaşı'nın postu idi (Konyalı, 2007: 451).

Türbe İle İlgili Anlatılar:

1. Konya kalesini destarı ile koruması

Keygatu Han bin Abaka Han cülus etmiş ve Aksaray'a Ramazan H.650/Eylül 1291 tarihinde gelir. Aksaray'dan Konya'ya sefir yollar. İstedığı cevabı alamayınca çok kızmış ve Konya'yı muhasara etmiş. Bu arada da Mevlâna'yı rüyasında görür. Mevlâna, türbenin kapısından çıkmış ve destarını Konya Kalesi'nin etrafına sarmış. Sonra Keygatu Han'ın başucuna gelip gırtlığını sıkarak, "Ey adam, bu memleket hep bizim, senin ne hakkın var, burada bir kimsenin burnunu kanatırsan seni mahvederim!" demiş.

Han korkmuş, emirlerini çağırıp rüyasını anlatır. Onlar, "Biz de gördük; fakat size söyleyemedik." demişler. Tövbe etmiş sabahleyin emir ile türbenin ziyaretine gelmiş (Uzluk, 1947: 60).

2. Alâeddin Bey'in Yeşil Türbe Adağı

Moğol Beyi İsmail Ağa vefat etmiş. Oğlu Eminiddevle sekiz bin Moğol askeriyle Konya'ya gelir. Devlet Şah oğlu Melik Nasır ve Atabey oğlu Kalence gelir. Kerimoğlu yardım verir. Dört bin er cem oldu. O gece Cuma gecesidir. Alâeddin Mevlâna Türbesi'nde sabaha kadar münacat eyler. Sabah vaktinde gözüne uyku girer. Büyük bir kalabalıkta nurî pirler görünür. Birisi aralarında kalktı Alâeddin'in kulağına yapıştı. "Ben Mevlâna'yım, onlar peygamberdir. Nice padişahlar kastettiler. Ol kaleyi almaya kadir olmadılar. Tanrılar onu sana nasip eyledi. Onun için senin adını Ebulfeth koydular. Durma indi senin maksudun hâsıl oldu."

Alâeddin uyandığında, şad olup dışarı çıkar. Mevlâna oğlu Arif'i buldu, dua ettirdi bütün beyler atlarına bindiler alemlerini açtılar. Nakkarelerini döğerek dört bin erle Larend'e (Karaman) giderler. Bulgar askerini cem ettiler. Gögez oğlu ve

Kosunoğlu beraber Mut'a vardılar. Aydınoğlu Hamit bin Elyas on bin asker göndermişti. Göğezoğlu ve Güceroğlu Bulgar askeri ile iştirak etmişti. Moğol askerini eminiddevle göndermişti. Karaman Beyleri ile Alâeddin, Silifke sahrasına erişti. Alâeddin onlar alt eyledi. Alâeddin "Eğer, kâfiri kırıp Gögez Kalesi'ni alacak olursam kaza malı ile Mevlâna'nın üzerine bir yeşil türbe yaptırayım." dedi. Sonra yeşil türbeyi bina etti (Uzluk, 1947: 79).

3. I. Selim'in Rüyası

I. Selim zamanında Mevlâna Türbesi'nde geniş çaplı bir onarım yapıldığından bahsedilmektedir. Veled Çelebi, I. Selim'in Mısır harbine giderken Konya'ya uğradığını ve günlerce Mevlâna'yı ziyaret ettiğini haber veriyor. Hatta I. Selim bir gece rüyasında Mevlâna'yı görür. Onun kendisine, "Selim, düşeceğim beni tut!" dediğini söyler. Ertesi gün sabah namazını kılan Sultan, namazdan sonra Şeyhülislam ile beraber rüyanın halli için türbenin etrafında gezinir. Bu rüya bir işaret olarak görülmüştür. Türbenin kible duvarında bir yatıklık görmüşler ve bugünkü kalın dayağı vurdurmuşlar. Ayrıca semahâne ve mescit de yaptırmışlardır (Uzluk, 1947: 107).

4. Mevlâna'nın Sandukası

Sanduka kafes biçiminde olup ceviz ağacından yapılarak fırınlanmıştır. Uzunluğu 291 cm, yüksekliği 265 cm'dir. Konyalı Genak oğlu Hüameddin Mehmed ile Tebrizli Selim oğlu Mimar Abdülvahid tarafından yapılmıştır. Sanduka, Mevlâna'nın mezarının üzerinde iken XVI. yüzyılda Sultanü'l Ulema'nın kabri üzerine kaldırılmıştır. Sultanü'l Ulema'nın üzerindeki sandukaya Post Kubbesi altında bulunan ve Huzur-ı Pir denilen yerden bakılınca sanduka ayakta imiş gibi görünmektedir. Kubbe-i Hadra (Yeşil Kubbe)'nin fil ayaklarından biri sandukanın yatay gövdesini kapattığı için o açıdan bakınca sadece sandukanın baş tarafı görünür. Bu görünüş bazı söylentilere yol açmıştır: Mevlâna'nın cenazesi buraya getirildiği zaman babası oğlunun ilim ve irfanına hürmeten saygıdan ayağa kalkmış, başucundan yer vermiştir. Bu söylenti XVII. yüzyıl şairi Hıfzî'nin şiirine motif olarak girmiştir (Önder, 1971: 363). Görüntüden dolayı halk arasında Mevlâna'nın defni esnasında "ilminden dolayı ayağa kalktığı" yönünde bir inanış yaygınlaşır. Efsanelere yol açan Sultan Veled'in üzerindeki sanduka gibi bir sanduka da Ankara'da vardır. Ankara'da Arslanhane'de Ak Şerafeddin Sultan

Hazretleri denilen zatın durumu benzerlik göstermektedir. Ak Şerafeddin de oğlunun mertebesi ilmi yüksek geldiği için babasının ayağa kalktığı söylenir. Oğlunun da saygıdan eğilip büküldüğü ve bundan dolayı sandukasının öylece kaldığı anlatılır (Tanyu, 2007: 289). Bütün bunların halk nazarında erenlerin-evliyaların ölümlerine farklı bir gözle baktıklarını göstermektedir. Halk nazarında onların ölmediğine işaretlerden biridir.

5.Civarımıza Gel!

Kadınhanlı Topbaşzade Ahmed Kutsi Efendi'nin Konya'ya gelişiyle ilgili olarak şunlar anlatılır.

Şeyh Ahmed Kutsi, rüyasında Hz. Mevlâna'yı görür. Mevlâna hazretleri "Civarımıza gel!" diye çağırır. O da bunun üzerine Mevlâna Türbesi civarına yerleşir ve burada evlenir (Bilgili ve Çelik, 2011: 134).

6. Şems'in Gelişinin Bildirilmesi

Seyyid Burhaneddin, Celaledin'i büyük bir aşkla sever. Hz. Mevlâna için "Benim onun üzerinde hakkım vardır. Onun üzerimdeki hakkı ise benimkinin binlerce katıdır." der. Seyyid Burhaneddin Mevlâna'dan Kayseri'ye gitmek için izin istese de Mevlâna'nın gönlü ayrılığa razı değildir. Hatta aralarında şöyle bir latife olmuştur. Burhaneddin, Kayseri'yi düşündüğü sıralarda attan düşerek ayağını kırar. Mevlâna'yı görünce tatlı bir sitemle "Ne güzel müritsin! Mürşidinin ayağını kırıp onun gitmesine izin vermiyorsun." der. Mevlâna ona neden ısrarla gitmek istediğini sorar. Bu sual karşısında Seyyid Burhaneddin şöyle cevap verir. "Buraya kuvvetli bir aslan yöneldi. Senin üzerinde benim işim bitti. Ben bir din aslanıyım. Ola ki birbirimizle geçinemeyiz, seni müşkülde bırakırız. Onun için benim gitmem gerekiyor."

Celaeddin bu sözden sonra tam beş yıl bekledi. Beş yıl gece gündüz arayış içinde geçti. Yemeden, içmeden, uykudan kesildi. Mevlâna'nın hayatı Seyyid Burhaneddin'in haber verdiği aslanın Konya'da belirmesi ile değişti. Kendi gerçek anlamını buldu (Araz, 1975: 166).

7. Ateşte Yanmayan Cübbe

Deyri Eflatun manastırının rahibi ile Mevlâna yakın dostturlar. Bir gün rahibe Mevlâna ile olan dostluğunu sorarlar. “Sen Mevlâna’yı nasıl tanıdın? Onu nasıl gördün?” diye soranlara şunları anlatmıştır:

Ben Mevlâna’dan sayısız kerametlere şahit olan birisiyim. Onun varlığında bütün peygamberlere ait olan kutsal ruhaniyeti gördüm. Bir gün burayı şerefleştirmişti. Buraya geldiğinde kırk günlük halvetten yeni çıkmıştı. Onun mübarek eteğini tuttum ve ona dedim ki “Madem sizin dininizde de cehenneme gidecek olanlar var, o halde sizin dininizin bizimkinden üstünlüğü nedir?” diye sordum. Mevlâna sukut etti, cevap vermedi, şehre doğru yola koyuldu. Ben de peşine takıldım şehirde bir fırına girdik. Benden siyah ipek cübbemi istedi. Ateşler harlanmış, fırınlar kızdırılmıştı. Cübbemi alıp kendi cübbesinin arasına sararak fırına attı. Herkes şaşkındı. Bir süre sonra fırıncı Mevlâna’nın cübbesini çıkarıp ona giydirdi. Rahibinki ise içinde sarılı olmasına rağmen yanmıştır. Rahibin şaşkınlığını gören Mevlâna rahibe dönerek, “Biz cehenneme böyle gideriz, siz de öyle gidirsiniz.” dedi. Bu hadiseden sonra rahibin Mevlâna’ya olan bağlılığı artar (Araz, 1975: 76).

8. Kılıç Kendini Kesmez

MevlânaCelaeddin, Şems’in gidişinden sonra perişan oldu. Yemeyi, içmeyi, uykuyu terk etti. O kadar uykusuz kaldı ki bundan gözleri rahatsızlanır. Gözlerine hiçbir ilaç fayda vermez. O günlerde Mevlâna’nın müritlerinden birinin oğlu göz hastalığına tutulmuş. Dostları, ona oğlunu Mevlâna’ya götürüp, Mevlâna’dan yardım isteyerek oğlunun iyileşebileceğini söyler. Baba ve hasta oğlu Mevlâna’nın huzuruna gelince, Mevlâna’nın hasta gözlerini görünce delikanlı içinden şöyle düşünür “Kendi derdine çare bulamayan kimse başkasına nasıl çare olur?” Mevlâna, gence “Gözlerini iyice görebilmem için biraz daha yaklaşman gerekiyor.” der. Mevlâna, elini delikanlının omzuna koyar ve “Evlat, kılıç kendini kesmez; fakat kendinden başka her yerde Zülfikarlık yapar. Hakkın âdeti ve kanunu böyledir.” der. Delikanlı mahcubiyetten gözlerini kaldırıp onun gözlerine bakamaz (Araz, 1975: 177).

9. Durduğu Namazla Eşkıyaları Hareketsiz Bırakıyor

Mevlâna müritleriyle birlikte Şam seyahatine çıkar. Seyahat kervanı yolda üç kişilik bir eşkıya grubu görür. Herkes endişelidir, ne yapacaklarını şaşırmış vaziyettedirler. Bir tek Mevlâna hariç. O, sükûnet içinde namaza durur. O, namaza durunca karşılarındaki eşkıya grubu çivilenmiş gibi kalır. Oldukları yerden hareket edemezler. Mevlâna namazını bitirmiyordu. Sonunda eşkıyalardan bir elçi gelir. Onlar da içine düştükleri duruma bir mâna veremezler. Gelen elçi sorar. “Siz nasıl bir kavimsiniz? Aranızda cinler mi var? Size karşı atlarımız bir adım bile atmıyor, kılıçlarımız kınından çıkmıyor!” Seyahat kervanındakiler bu olanları tek bir nedene bağlarlar ve elçiye cevap verirler. “Bizim aramızda haşa cinler yoktur. Ancak şunu biliniz ki bizim aramızda Belhli Sultanül-Ulema oğlu Mevlâna vardır. Sizi bağlayan onun veliliğidir!”

Bunun üzerine eşkıyalar pişmanlık duyup, tövbe edip Mevlâna’ya mürit olurlar. Kervanın Şam’a kadar ulaşması için rehberlik ederler (Araz, 1975: 187).

10. Bahaeddin Veled’in “Sultanül-Ulema” Olarak Tanınması

Belh şehri ve civarında bulunan üç yüz müftü bir cuma gecesi Hz. Peygamberi rüyasında görür. Sahranın ortasına bir çadır kurulmuş, bu çadır içine serilen yaygı ve üzerinde bir yastık vardır. Hz. Peygamber o yastığa yaslanmış durmaktadır. O’nun sağ yanında da Bahaeddin Veled durmaktadır. Çevrelerinde de üç yüz din adamı oturmuştur. Hz. Peygamber, bu üç yüz din büyüğüne “Bugünden sonra Sultan’ül-Ulema deyiniz ve öyle hitap ediniz.” buyurmuştur. Sabah olunca Belh’in bütün bilginleri Bahaeddin Veled’in müridi olurlar. Artık onu Sultanül-Ulema diye tanıtarak öyle andılar. İnsanlar gördükleri rüyayı anlatmadan O, onların gördükleri rüyayı onlara söyler. Üç yüz müftünün gördüğü rüyadan sonra Bahaeddin Veled’in ünü Belh ve Horasan’ı aşar (Araz, 1975: 400).

11. Sultan’ül Ulema-Mevlâna

Bahaeddin Veled, her gün sabah namazını Medine’de kılar, hangi şehirde ise oraya geri dönermiş. Hz. Peygamber’in huzurunda kendisi gibi tayy-i mekânla oraya gelen bir Çinli derviş varmış. Bunlar zamanla dost olurlar. Çinli ile Sultanül-Ulema,

ikisi ahitleşmiş. Sözlerine göre kim önce vefat ederse onun cenazesini diğeri kıldıracaktır. Ecel vaade gelmiş ve Çinli vefat etmiş. Durumdan manevi yolla haberdar olan Bahaeddin Veled, dostunun cenazesini kıldırılmaya Çin'e gider. Namaz için toplanan kalabalığın önüne geçen Sultanül-Ulema, tam "Allahü Ekber" diye namaza başlayacağı vakit içinden bir ses "Namazını kılmak caiz değil, kıldırma!" der.

Bahaeddin Veled belki şeytanın bir yalanıdır, evhamdır diyerek geçiştirdiyse de içerisine bir ateş düşer. Yurduna döndükten sonra da bu düşünceler devam etmiş. Yemeden içmeden kesilmiş, sürekli ağlayıp tefekküre dalar hâle gelmiş ve "O her sabah Medine'ye uça uça gelen orada namaz kılan, yalanı, riyası olmayan keramet sahibi bir erdi. O böyle olursa bizim halimiz nice olur!" diye için içini yiyormuş. Genç Celaeddin, babasının bu hâlini bir gün annesinden sorar. Annesi de babasının bu hâline bir anlam veremez. Çünkü kendisine cevap vermez, bir şey anlatmaz. Annesinden izin alan Celaeddin babasına bu hâlde olmasına neyin sebep olduğunu sorar. Babası yaşadıklarını tek tek anlatır. Olanları dinledikten sonra derin düşüncelere dalan Mevlâna babasına şunları söyler:

"Aziz babam, unuttun mu henüz âlem yaratılmadan evvel Tanrı ruhlara, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuştu. Bu amele her ruh, ezel nasibi gereğince cevap verdi. Senin bu Çinli dostun evvela: Evet, demiş ona secde etmiş. Fakat Rabbin insandaki tecellisini görünce inkâra varmış ve ikinci secdeyi yapmamıştı. Onun için mümin geldi, kâfir gitti. Sen de onun gibi onun yolunda giderek ikinci secdeden vazgeçecektin. Fakat benim ruhum secdesine varırken seni de beraber götürdü. Seni sanki dürtükledi. Bacağındaki işaret bunun delilidir. İstersen bak." (Araz, 1975: 406).

12. Türbe İnşaatındaki Yunus:

Sultan Veled ile arkadaşlık eden Yunus, Mevlâna'dan ders almıştır. Mevlâna vefat ettikten sonra bir müddet daha Konya'da kalmış, türbenin inşaatında da çalıştığı rivayet edilmiştir. Yunus, Mevlâna Türbesi'nin gönüllü işçiliğini yapar, sabahtan akşama kadar aşk ile inşaatta çalışır. Bir seher vakti inşaatı kontrol etmekte olan mimar gördüğü hadise karşısında hayretler içinde kalır. Bir işçi yerden "Allah" diyerek aldığı tuğlayı yukarı fırlatıyor. Bu tuğla, birkaç kez döndükten sonra duvardaki yerine yerleşiyor. Mimar "Sen kimsin?" diye seslenir. Âşık Yunus, duyduğu bu ses ile irkilir. Yukarı attığı

tuğla yerine ulaşmaz ve düşer, parçalanır. Mimar bu kişinin Yunus olduğunu öğrenir. Âşık Yunus daha fazla Konya’da kalamaz ve Konya’dan kaybolur (Önder, 1963: 33).

Türbedeki Uygulamalar: İç sıkıntısı, çok şümullü bir hastalıktır. Konya’da değil dünyada bile içi sıkılmayan bir kimse tasavvur edilemez. Türlü sebeplerle içi daralanlar Konya’da eskiden doğruca Mevlâna Türbesi’nin Gümüş Kapısı’na koşarlardı. Çelebiler halkı kolaylıkla türbeye ısındırmak için her ferdin müptela olduğu bir hasatlığı seçmişler ve onun tedavisi için de sudan bir ilaç keşfetmişlerdi (Erdoğan, 1937: 823).

Nisan Tası, adını Nisan yağmurlarından almaktadır. Nisan yağmurlarının kutlu, şifalı ve bereketli olduğuna inanılmaktadır. Dergâhtaki kaplara, kazanlara Nisan yağmurlarından doldurup ziyarete gelenlere dağıtılırdı. Şeyhler tarafından dualar okunan suya Hz. Mevlâna’nın sarığının ucu batırılırdı. Bu suyun iç sıkıntısını gidereceği ve şifa vereceğine inanılırdı. Bu sudan alanlar, bereket için tarlalara serperlerdi (Önder, 1971: 389).

Mevlâna Türbesi’nin güney cihetinde Çelebi Dairesi’nin içinde kalan bir pencere vardır. Ziyaretçilerin gönüllerinde ne gibi muratları, dilekleri varsa bu “Murat Penceresi”nden biteceğine inanırlardı. Bu pencerenin demir parmaklıkları üzerinde (مراد-Murad) kelimesi yazılmıştır. Yazılma sebebi ise Mevlâna Türbesi II. Murad zamanında da onarım görmüştür. O zamanki Çelebi padişahın adına bir cemile olmak üzere III. Murad’ın adını parmaklıklar üzerine hakketirmiştir. Bilerek veya bilmeyerek yapılan propaganda ile bu pencerenin adı “Murat Penceresi” olarak kalmıştır. İşini şaşırان, servetini batıran zavallılar bu pencerenin önünde boyunlarını eğler, muratlarına ermek isterlerdi (Erdoğan, 1937: 823).

Şeb-i Arus Havuzu’nun ejder başlı lülesinden akan suyun şifalı olduğuna inanılır. Ziyaretçiler bu havuza bozuk para atarak dilek dilerler, bazen de dertlerinden arınmak için para atmaktadırlar. Şifa için şişelere buradan su doldururlar.

Gelin ve damat düğünden önce dua etmek için türbeye ziyarete gelmektedirler.

Dergâhın Gül Bahçesi içerisinde doğu yönünde yer alan bir Tuzcu Baba Türbesi’nin varlığından bahsedilir. Bu türbe yıkılmış ve taşları Mevlâna Müzesi’ne kaldırılmıştır. Mezar taşlarından yapılan okumaya göre bu türbe Bektaşî Tarikatine

mensup birinine aittir. Burası, halk tarafından Temriye Tekkesi olarak bilinen sınanmış yerlerdendir. Türbe eskiden siğil ve temriye (temreği) hastalığı için ziyaret edilirdi (Bakırcı, 2007: 204).

Mevlâna Türbesi'nde Mevlevîliğin önemli sedalarından olan ney ziyaret sırasında sürekli işitilmektedir. Bir sükûnet mekânı olarak bazı kişilerin saatlerce türbe içinde kaldıkları, hatta bazen Sultan Selim Camisi'nin son cemaat mahallinde geceledikleri görülmektedir (Ataşağın, 2004: 115).

Türkiye'de en çok ziyaret edilen yerlerden biri de Mevlâna Türbesi'dir. Ziyaretçilerden geriye kalanlar bizlere bazı şeyler anlatmaktadır. Müzede yapılan her temizlikte Hz. Mevlâna'ya, ithafen, onu aracı kılarak yazılmış istimdatlar çıkar, bazıları sevdiği kızı ondan ister, bazı hayırlı bir iş, bazıları ev vs. küçük kâğıtlara isteklerinin şeklini çizenler olduğu gibi, yazıp bırakanlar da olmaktadır (Tanyu, 2007a: 289).

Halk arasında Hz. Mevlâna'nın kendisine geleni üç defa çağırdığına inanılmaktadır. Türbeyi yedi defa ziyaret edenin ise yarım hacı olacağı rivayet edilmektedir.

Evlenmek isteyen bayanlar şadırvandaki musluklardan su içince nasiplerinin açılacağına inanırmış. Bu işlem her musluktan ayrı ayrı su yudumlanması ile veya muslukların her birinin açılıp kapatılarak tekrarlanmasıyla nasiplerinin açılacağına inanmaktalar. Dileklerin kabul olması için şadırvanın etrafında üç veya yedi kez dönülmektedir (Erol, 1996: 284).

Saha çalışmamız sırasında yaşlı bir kadının Mevlâna Türbesi'ndeki ziyaret ritüellerini gözlemlene fırsatı bulduk. Ziyaret ve uygulama şu şekilde gerçekleşti: Yaşlı bir kadın yanındaki 8-10 yaşlarındaki çocuğa ne yapması, türbede nasıl davranması gerektiğini anlattıktan sonra, kendisi de yakınıki kişilerin duyabilecekleri bir ses tonu ile ezberinden Kur'andan sureler ve ilahiler okudu. Okumasına ara verince önce her sandukaya elini sürüp sonra yanındaki çocuğun yüzünü okşayarak meshetti. Dualarına her ara verişte bu işlemler tekrar etti. Çıkışta kendisi ile yaptığımız mülakatta yanındakinin torunu olduğunu öğrendik. Zaman zaman rüyasında buraya çağrıldığını, imkân bulabilirse geldiğini anlattı. Bir şeyler okuduktan sonra çocuğun yüzüne niçin

meshettiği şeklindeki sorumuza ise “Buradaki Allah dostlarının sevgisi torunuma aşılansın, ona da bulaşsın.” diye cevap verdi.

4.11.17. Murat Paşa Kızı Fatma Hatun Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Dergâhı avlusunda, avlu giriş kapısının sağ tarafındadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Karaman Beylerbeyi Murat Paşa’nın kızı Fatma Hatun için 1585 yılında yaptırılmıştır. Sekizgen planlı olan türbenin üzeri kubbe ile örtülüdür. Türbe içerisinde mermer bir sanduka bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimdeki mermer sandukanın baş taşı kadın başlığı biçiminde işlenmiştir. Bu türbe uzun yıllar Mevlâna Müzesi’nin kitaplığı olarak kullanılmıştır. Fatma Hatun Türbesi’nin kitabesi iki satır dört sütun halinde şöyledir:

Mir-i miran Murad Paşa’nın kıldı duhteri hayfa rıhlet
Murg-ı ruhlı olup uçmağa revan Rahmet-i Hakk’a bulupdur vuslet
Ey Neccami göricek türbesini tab’ıma geldi o dem bir halet
Düşdi irüb feyz-i Hüdâ tarihi oldu merhuma makam-ı cennet 994 (Karpuz, 2009: 29).

H. 994/M.1585-86 yılında ölen Fatma Hatun’un babası Murat Paşa için farklı görüşler vardır. Birinci görüşe göre o, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin tanınmış devlet adamlarından Kuyucu Murad Paşa (Ö.1622)’dir ve 1585 yılında Karaman Beylerbeyidir. Kızı Fatma Hatun H. 994 yılında Konya’da vefat etmiş ve bu türbeye defnedilmiştir (Atasağın, 2004: 102). Bu konuda ikinci görüş ise İ. Hakkı Konyalı’ya aittir. Konyalı, Fatma Hatun’un babası Murat Paşa’nın Kuyucu Murad Paşa olduğunu söyleyenlerin yanıldıklarını ileri sürmektedir. Bu Murad Paşa’nın Antalya’da adına cami yaptırılan, Konya Beylerbeyi görevinde bulunan ve H. 978 yılından evvel öldüğünü belirtmektedir (Konyalı, 2007: 453).

4.11.18. Nalıncı Baba Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Alâeddin Caddesi üzerinde Tekel binasının, yerinde idi.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Günümüze ulaşamayan Selçuklu dönemi türbelerindendir. 1237 yılında Nizameddin Ebu’l Hasan Bin Ali tarafından yaptırılan

Nalıncı Baba Türbesi, 1927 yılında Alâeddin Caddesi genişletilirken yıkılmıştır. Türbe Alâeddin Caddesi'nde şimdiki İş Bankası'nın doğusunda yer almaktaydı. Halk arasında Nalıncı Baba Tekkesi olarak da bilinmekteydi. Türbe ve medrese birleşikti. Medrese ile türbenin Sahip Ata Fahreddin Ali veya Emir Nureddin tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Emir Nizameddin Ahmet, veliler listesinde yer alan birisi olup Selçuklu döneminde yaşamıştır. Eski fotoğraflardan ve kaynaklardan edinilen bilgilere göre türbenin etrafında medrese odaları mevcuttur. Bu sebeple burası Nizamiye Medresesi olarak da anılmaktaydı. Buradaki medrese ve türbe yıkıldıktan sonra kitabesi Konya Müzesi Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'ne kaldırılmıştır (Uz, 2013: 116; Karpuz, 2009: 1105).

4.11.19. Pîr Esad (Pisili) Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Akçeşme Mahallesi, Karatay Belediyesi (Eski Garaj) Otobüs Terminali'nin kuzey doğusundaki Pîr Esat Camisi avlusunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe dikdörtgen planlıdır. Selçuklu dönemi türbelerindendir. Mevlâna ile çağdaş olan ve halk arasında Pisili Sultan olarak tanınan Pîr Esad Sultan'ın türbesinin eskiden bir yapılar topluluğu içinde olduğu bilinmektedir. Bu yapılardan mescit ve zaviye günümüze kadar gelememiştir. Yakın geçmişte türbenin güneyine kubbeli Osmanlı mimarisinde büyük bir cami inşa edilmiştir. Türbe caminin bahçesinde kalması sebebiyle cami görevlileri tarafından titizlikle ilgilenilmekte çevre temizliği aksatılmadan yapılmaktadır. Türbenin 1263-1266 yılları arasında yapıldığı söylenmektedir. Eskiden üstü kara örtülü toprak damlı bir yapısı vardı. Cami avlusunun köşesinde bulunan türbe tuğla ile yapılmış olup, günümüzde üstü yatay çatı halinde getirilip kurşunla örtülmüştür. Türbe ve zaviye Karamanoğulları devrinde Murat Paşa tarafından H. 844 / M. 1440 yıllarında yeniden yaptırılarak vakıflara bağışlanmıştır (Karpuz, 2009: 423).

Günümüzde meydan hâline getirilen türbenin kuzey ve batı tarafının eskiden geniş bir mezarlık olduğu bilinmektedir. Türbe çevresinde bulunan mezarlar buranın bir hazire olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Eskiden güneye bakan ön tarafta kerpiçten bir türbedar odasıyla havuzun bulunduğu rivayet edilmektedir. Türbenin içinde kireçle

sıvanmış büyük bir sanduka ve onun bitişiğinde yer alan küçük bir ahşap sanduka bulunmaktadır. Türbenin aydınlatılması doğu, batı ve kuzey cephelerdeki pencerelerle sağlanmaktadır. Tarihi kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan Pir Esad'ın Selçuklu dönemi meşhur şeyhlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir. Mezar taşı kitabesine göre H. 622/M. 1263 yılında vefat etmiştir. Bu kitabede yazarların tercümesi şöyledir:

“Bismillahirrahmanirrahim. Her canlı yok olacaktır. Ancak Allah'ın zatı bâkidir. Bu türbe ulu şeyh yüksek (hatırlı) yeryüzünde Allah'ın velisi Şeyh Esad'ın (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) türbesidir. 662 senesinde vefat etmiştir.” (Erdemir, 2012: 536).

Sandukaların ayakucuna doğru küçük ahşap olan sandukanın altında Pir Esad'ın kendisinin gömülü olduğu söylenmektedir. İ. Hakkı Konyalı, Türbenin dışında toprak sıvalı ve harap on bir sanduka ve lahit saydığını bildirir (Konyalı, 2007: 458). Bu alandaki mezarların çoğunun Karamanoğulları devri şeyhlerine ait mezar taşı ve sandukalar olduğu fikri hâkimdir (Önder, 1971: 188).

Türbe ile İlgili Anlatılar: İslam tarihinde en çok hadis rivayet eden sahabelerden biri olan Ebu Hureyre (r.a) Hadis rivayetleri ile bilinmesine rağmen, kedi sevgisi de onun meşhur yönlerinden biridir. Abdüşşems olan adını Müslüman olduktan sonra Abdurrahman olarak değiştirmiştir. Abdurrahman bir gün kucağında bir kedi ile eve giderken Hz. Peygamber ile karşılaşır. Peygamberimiz; “O nedir, Abdurrahman?” diye çağırdığında “Kedi.” cevabını veren Abdurrahman'a Hz. Peygamber:

“Ente Ebu Hureyre - Sen kedilerin babasısn!” der. Abdurrahman bu ismi çok sever, kendi isimlerinin yerine Hz. Peygamber'in vermiş olduğu “Ebu Hureyre” adını kullanmayı tercih eder ve İslam dünyasında bu adıyla anıla gelmiştir (Uz, 2013: 79).

Pisili Sultan akşama kadar mahalle mahalle dolaşır, hangi yıkıkta hangi köşede, öksüz, kimsesiz bir kedi yavrusu bulursa torbasına kor tekkesine getirir, diğer kedilerin sırasına bırakır besler, büyütür, terbiye edermiş.

Kendisinden uslu, nazlı bir kedi isteyene öksüz bir yavru almadan vermezmiş. Tekkenin her tarafı kedi doluymuş. Bunların içinde ihtiyarlayıp ölen olursa usulünce tekfin eder, tekkenin bir köşesine gömermiş. Yemek zamanı kediler toplanır, ihtiyar

dervişi beklerler, onun verdiği yemek, et, kemik ne olursa iştahla yerler, sonra her biri köşesine çekilmiş.

Bir zaman sonra ihtiyar şeyh ölmüş. Kediler kendilerine bakacak kimse olmadığından birer birer dağılmışlar. Yalnız üç anaç kedi veli nimetlerinin başından hiç ayrılmamış. Aç susuz günlerce bekledikten sonra ölmüşler. Halk da onları buraya defnetmiş. Bundan dolayı türbenin adı “Pisili Sultan” olmuş (Önder, 1963: 60).

Pir Esad Sultan’ın adından da anlaşılacağı üzerine kedilere karşı olan sevgisi onun adını Pisili Sultan diye halk arasında yaygınlaştırmıştır. Sandukasının yanındaki küçük ahşap sandukanın onun kedisine ait olduğu söylenmektedir. Halk arasındaki bir anlatmada yılan Pir Esad Sultan’ın sütüne zehrini bırakır. Kedi, Pir Esad’ın bu sütü içmesine engel olur. Bir rivayete göre süt kabını devirip sütü yere dökmüştür. Bir başka anlatmada ise Pir Esad Sultan sütü içmeden kaptaki sütü kedi içerek zehirlenmiştir. Sütü içen kedi ölmüştür. Tekrar Pir Sultan tarafından keramet gösterilip kedinin diriltilip dirtilmediğini bilmiyoruz. Ancak ilk varyantın sonunda Pir Esad Sultan kedisinin, kendisinin zehirlenmemesi için sütü döktükten sonra bu vefasından dolayı kedisi ölünce yanına defnetmelerini vasiyet ettiği söylenir.

4.11.20. Sadır Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Köprübaşı Mahallesi, Sedirler Caddesi üzerinde Yanık Camisi’nin karşısında bulunan mezarlığın içinde yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin yapım yılı hakkında farklı görüşler vardır. Kimi kaynaklarda XIII. yüzyıl, bazı kaynaklarda ise XV. yüzyıl olarak yapım yılı verilmektedir. Banisi ve mimarı hakkında bilgi yoktur. Kareye yakın dikdörtgen planlı bir türbedir. XX. yüzyıl başlarında bu türbenin kubbeli bir yapıda olduğu nakledilmektedir.

Türbenin doğu, batı ve güney cephelerinde ışıktandırmayı sağlayan pencereleri vardır. Kapısı kuzey cephesinde olan türbenin aynı cephede kapının sağ tarafında ortası yuvarlak oyma kare taş bir penceresi vardır. İlk şekli kubbeli olduğu düşünülen yapı ilgisizlikten ve bakımsızlıktan yıkılmıştır. 2005 yılında türbenin çatısı yenilenmiş, duvarları sıvanmış, kapısı ve pencereleri yenilerek günümüzdeki hâlini almıştır.

Türbenin içinde iki tane sanduka vardır. Türbede veya sandukalarda kitabe olarak nitelendirebileceği hiçbir yazıt yoktur.

Sadır Sultan'ın esas adı Ebubekir bin Zeki el Konevî'dir. Asıl adı Bekir, babasının adı Zeki olan Sadır Sultan, Selçuklu dönemi ilim ve fikir adamlarındandır. Âlim, şair bir zat olan sultan dönemin meşhur hekimlerindendi. Mevlâna ile çağdaş oldukları rivayet edilir. Doğumu ve ölüm tarihi bilinmeyen Sadır Sultan'ın ölüm tarihini Kâtip Çelebi H. 794 olarak vermektedir. Bu tarihi esas alındığında Mevlâna ile muasır olmaları söz konusu olamaz (Konyalı, 2007: 470). Sadreddin veya Sadri gibi unvanlarla anıldığı bilinmektedir. Sadır kelimesi TDK sözlüğünde göğüs, sine, yürek, kalp gibi anlamlarının yanında Kazaskerlere verilen unvan, sadrazam gibi karşılığı da bulunmaktadır. Bir başka anlamı âlim, fâzıl şahsiyetler hakkında bir hürmet ve sevgi ifadesi olarak da kullanılmıştır. Sadr, devlet yönetiminde bir makam olup, bu makamdaki devlet büyükleri için de kullanılan bir unvandır. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri için kullanılan "Sadreyn" ve başbakan, tam yetkili vezirlerin en rütbelisi, padişah vekili için kullanılan "sadrazam" unvanları bunun örneklerindendir (Uz, 2013: 77). M. Koman mahalli rivayetlerden hareketle burada karı-koca iki kişinin metfun olduğunu bildirmektedir (Koman, 1940: 1632). Bir başka kaynak olan Konya'da Türk Kültür Varlıkları Envanteri'nde Sadır-ı Hâkimi Tirmizi ile Zeyneddin Sadaka yatmakta denilmektedir. Rivayetlerde ve bazı kaynaklarda burada bir zaviye bulunduğu söylenmektedir. Menakıb-ı Evhadüddin-i Kirmani'ye göre Bacıyan-ı Rum'dan bazı kadınlar cemaati (Fakiregan) bu zaviyede zikir meclislerine katılıyorlardı. Eflaki, Mevlâna'nın kızı Melika Hatun'un da bu cemaate katıldığını bildirmektedir (Karpuz, 2009: 432). Burada bir zaviye olduğu, ortaya çıkan zaviyeyi destekleyen vakıfların varlığı ile kesinlik kazanmıştır.

Türbedeki Uygulamalar: Burası eskiden bir tekke idi. Türbenin çevresinde türbedar odaları vardır. Eskiden Mevlevîler her Muharrem ayında buraya gelerek Sadır Sultan Türbesi'ni ziyaret ederler (Konyalı, 2007: 470).

Rivayetlere göre burada karı koca iki kişi metfundur. Eskiden çocuğu olmayan kadınlar bu türbeye gelip adaklar adarlarmış (Koman, 1940: 1632).

4.11.21. Seyfeddin Karasungur Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Çifte Merdiven Mahallesi, Mehterhane Sokak, numara 6'da bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: XIII. yüzyıl sonlarına tarihlendirilen tipik bir Selçuklu türbesidir. Sekizgen yapıda olan türbenin üzeri piramidal külahla örtülmüştür. Kapısı batıya açılmakta olup her cephesinde bir penceresi vardır. Türbenin cenazelik kısmı zemin seviyesinden aşağıda kalmış ve kapatılmıştır. Türbenin içinde beton bir sanduka bulunmaktadır. İ. Hakkı Konyalı, 1930-40'lı yıllarda türbenin durumundan bahsederken şunları söylemektedir: “Türbenin sol tarafındaki yüzün alt tarafı feci bir şekilde tahrip edilerek dolap haline konulmuştur. Türbenin alt kubbesi içinden sıvanmıştır. Şimdi burası ahır olarak kullanılmaktadır. Altındaki cenazelik bodrum kattan türbeye açılan deliği komşular kör kuyu sanarak senelerden beri çöplerini dökmekteler.” (Konyalı, 2007: 479). Sözlerinin devamında bu türbenin bitişiğinde Seyfiye Medresesi olduğu ve bu medreseye ait vakıfların varlığından bahsetmektedir.

Türbenin kitabesi yok olmuştur. Medresenin banisi Emir Seyfeddin Karasungur olarak bilinmektedir. Onun ölüm tarihi bilinmiyor. Ancak Selçuklu Sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. İzzeddin Keykavus ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde devlet hizmetinde bulunmuş bir devlet adamıdır. Denizli'de valilik yapmış, burada da eserler bırakmıştır. Denizli Ulu Cami, Kurşunlu Cami ve Goncalı Köyündeki Ak Han gibi eserler ondan geri kalanlardan bazılarıdır. Seyfettin Karasungur'un adı Karatay Medresesi vakfiyesinde sipehsalar, âlim, adil, müeyyed, mansur, muzaffer, mücahid, Seyfeddin, emirlerin meliki emir Kara-Sunkur bin Abdullah isim ve sıfatlarıyla zikredilmektedir (Erdemir, 2012: 548). XIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde ömrünün son dönemlerini geçirdiği düşünülen Seyfeddin Karasungur, ünlü Selçuklu veziri Celaeddin Karatay'ın kardeşidir. Bir diğer kardeşi de Celaettin Rumtaş/Turumtaş'tır. 1275 yılından sonra öldüğü tahmin edilen Seyfettin Karasungur'un hayatta iken kendi yaptırdığı türbesine defnedildiği düşünülmektedir.

Türbe 1960'lı yıllarda ve 1998 yılında restore edilmiştir. İlk restorasyonu Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği yaptırmıştır. 2015 yılında Karatay Belediyesi tarafından çevre düzenleme çalışmaları yapılmış ve türbe çevresi ihata duvarı

ile çevrilmiştir. Mevlâna'nın Emir Seyfeddin Karasungur'dan övgü ile bahsetmesi çağdaş olduklarını göstermektedir. Selçuklu döneminin Başkumandanlarından olan Seyfettin Karasungur'dan Mevlâna Mektubat adlı eserinde (Konyalı, 2007: 480) bahsetmektedir.

4.11.22. Sinan Paşa Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Dergâhı'nın avlusunda, Murat Paşa Kızı Türbesi'nin güneyinde yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Klasik Osmanlı dönemi yapılarından olup sekizgen piramidal gövde üstü kubbe ile kapatılmıştır. Türbenin kapısı kuzeye açılmaktadır. Kapının üzerindeki kitabe ikiye bölünüp sağ taraftaki iki satır “Tarihü'l-vefat” Sinan Paşa'nın ölüm tarihini, sol taraftaki iki satır “Tarihü'l-bina” türbenin yapılış yılını göstermektedir. Kitabesi:

Tarihü'l-vefat

İtdi dünyadan Sinan Paşa güzâr Hak yerin eylesün gülzâr-ı cennet

Didi bir eksikli tarihin anın cânına itsün Allah rahmet 981 (M.1573/74)

Tarihü'l-binâ

Sinan Paşa virüb cân-ı azizi olup kuy-ı şehidâne revâne

O Yusuf siyrete ahsen-i tarih Sinan Paşa mahal Mısr-i cinâne 982 (M.1574/75)

(Karpuz, 2009: 39).

Kitabesinden anlaşıldığına göre Sinan Paşa M. 1573/74 yılında vefat etmiş ve ölümünden bir yıl sonra türbesi inşa ettirilmiştir. Sinan Paşa'nın hangi Sinan Paşa olduğu kaynaklarda farklı geçmektedir. Bu konuda İ. Hakkı Konyalı'nın vermiş olduğu bilgiler, Sinan Paşa'nın kimliğini aydınlatan kaynaklar arasındadır. Sicill-i Osmanî'den nakledilen bilgilerde şöyle yazılmaktadır. “Sinan Yusuf Paşa Gürcistan'da Tiflis Han'ı idi. Lala Mustafa Paşa serdarlığında gelip Müslüman oldu. İsmi Yusuf tesmiye olunup sonra paşa oldukta Sinan telkin olundu. Sultan Murad Han-ı Sani'nin evailinde fevt oldu.” Sinan Yusuf Paşa'nın Karaman Beylerbeyliği yaptığı ve II. Selim'in son hükümdarlık yılında öldüğü anlaşılmaktadır (Konyalı, 2007: 482).

4.11.23. Siyavuş Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi, Piri Mehmet Paşa Sokak, numara 2’de Piri Mehmet Paşa Camisi’nin doğu bitişiğinde yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Kitabesi olmayan bu türbe, XIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen bir Selçuklu türbesidir. Türbenin batı cephesi cami duvarına bitişiktir. Alt kısım kare planlı olup orta kısımlar sekizgen bir yapıya dönüşerek piramidal bir külahla üstü örülmüştür. Cenazelik olan bodrum kat toprak altında kalmıştır. Türbede bir sanduka vardır. Bu sandukanın hiç bir yerinde tarih yazmamaktadır. Burada metfun olan zatın halk arasında “Siyah Pûş-i Velî”, “Siyavuş Sultan”, “Siyavuş Şah - Şah Siyavuş” gibi isimlerle yaygın olarak adlandırıldığı ve bilindiği görülmektedir. Bugün çarşı ve iş hanının bulunduğu yerde bir medresenin olduğundan bahsedilir.

Bitişindeki cami, türbeden çok sonra yapılmıştır. Vakıf kayıtlarına göre Pîr Mehmet Çelebi henüz vezir ve paşa olmadan önce Konya’da vali bulunan şehzadenin izni ile türbeyi H. 906/M.1500 yılından önce tamir ettirmiştir. Ayrıca Mevlâna Vakfı’ndan aldığı yerin bir kısmına gelip geçenlerin istirahatı için evler yaptırır. Arazinin bir kısmını da bahçe olarak bırakmıştır. Eskiden bir avlu içinde olan türbenin yanına ilk önce zaviye, sonra da H. 930-M.1523 yılında Pîr Mehmet Paşa tarafından bir cami yaptırılmıştır (Konyalı, 2007: 483). Kitabesi olmayan bu türbenin Siyavuş’a ait olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde iki Siyavuş’tan bahsedilir. Birisi II. Keykavus’un oğlu Siyavuş diğeri ise bunun adı takılarak Selçuk tahtına tırmanan ve kötülüğünden dolayı Cimri adını alan kişidir. Selçuknâme ve Rıza Nur’un Türk Tarihi adlı eserinde II. Keykavus’un böyle bir oğlu olduğundan bahsedilmektedir. Selçukname’de İzzeddin Keykavus’un oğlunun Melik Siyavuş, Rıza Nur’un Türk Tarihi’nde ise İzzeddin Keykavus’un oğullarından Gıyaseddin Siyavuş olarak geçtiği belirtilmektedir (Konyalı, 2007: 484). Selçuklu tarihinde “Cimri Olayı” olarak bilinen hadiseden özetle bahsetmekte fayda vardır. Bu olaya adı karışan Siyavuş, Sahip Ata dönemindedir. IV. Rükneddin Kılıç Arslan döneminde hapsedilen Karaaslan beyi intikam almak için bir sebep aramaktadır. Sürgüne gönderildiği Kırım’dan geldiğini öğrenen Karamanoğlu Mehmet Bey, Siyavuş’u da yanına alarak Konya üzerine yürümüş ve Eminuddin Mikail’i mağlup ederek öldürmüştür. Gıyaseddin Siyavuş

kendini sultan ilan ederek Konya’da adına hutbe okutup, sikke bastırmış, onun veziri azamı sıfatıyla hareket eden Mehmet Bey, Akşehir ve Afyonkarahisar üzerine yürüyüp diğer Selçuklu kuvvetlerini bozarak başlarında bulunan vezir Sahip Ata’nın iki oğlu Nusradüddin Hasan ile Tacüddin Hüseyin’i şehit etmiştir. Bu sırada Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ile Sahip Ata Fahreddin Ali Tebriz’de İlhanlı hakanının yanında bulunuyordu. Bu olayı öğrenince yanlarına İlhanlı askerlerini de alarak Anadolu’ya dönmüşler, Ankara’da asker toplayarak Sakarya Nehri’ni geçip Siyavuş’la yapılan savaşta onu mağlup ederek idam etmişlerdir (Erdemir, 2012: 551). İ. Hakkı Konyalı Cimri Hadisesi’nin kahramanı “Sahte Siyavuş”un adına bu türbenin yapıldığını veya yapılabileceğini kabul etmez. Cimri’nin Burglu’da mı, Afyonkarahisar’da mı, yoksa savaş meydanının da mı yakalandığı kesin değildir. Ona göre kesin olan “Sahte Siyavuş” Cimri’nin ot doldurulmuş derisinin Konya’ya getirildiği ve Konya sokaklarında gezdirildiğidir. Bu türbenin II. Keykavus’un oğlu Siyavuş için yaptırıldığı düşünülmektedir. III. Gıyaseddin, Cimri ve Karamanoğlu Mehmet Bey meselesini hallettikten sonra amcazadesi Siyavuş’u hapsedildiği, sürgünde olduğu Sinop’tan Burglu Kalesi’nden Konya’ya getirmiş ve varlığı isyanlara sebebiyet verdiği için idam ettirilmiştir. Siyavuş, H. 478-79/M.1279-80 yılında öldürülmüştür. Türbeyi de şehit olan kardeşi için II. Mesud yaptırmış olabilir (Konyalı, 2007: 484). Türbeyi tamir ettiren yanına zaviye ve cami yaptıran Pîr Mehmet Paşa’nın kabri İstanbul’dadır. Farklı dönemlerde restorasyon gören bu yapı Konya’nın en bakımlı türbelerindendir.

4.11.24. Şems-i Tebrizî Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Şemsi Tebrizi Mahallesi, Şems Caddesi üzerindedir. Türbe, Şerafeddin Camisi kuzeyinde bulunan Şems Parkı’nda Şems Camisi içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Günümüzde park olan türbe ve caminin çevresi eskiden geniş bir mezarlıktır. Bu mezarlığa 1944 yılına kadar defin yapıldığı, daha sonra ise belediye tarafından bu mezarlığın kaldırıldığı bilinmektedir. Mevlevîler arasında bu türbenin özel bir yeri vardır. Şemsi Tebrizi sandukasının üzerine kıymetli Acem şalları örtülmüş ve baş tarafına bir Mevlevî külâhı geçirilmiştir. Mevlevîler bu sandukanın karşısında baş eğer selam verirlerdi. Efsanelerde, menkıbelerde bile Şems’in hayatı, ölümü ve mezarının nerede olduğuna dair farklı söylenceler anlatılmaktadır. A.

Erdoğan'ın Şems Türbesi ile ilgili bir araştırmasında verdiği dikkat çekici bilgiler şöyledir: “Birgün, türbedar Ali Rıza Dede'nin refakati ile yardımcıları bularak sandukayı yerinden oynattık. Altında bir mermer sanduka olacağını umuyorduk. Onu okuyacaktık. Ne çıkarsa beğenirsiniz... Susuz bir kuyu!” (Erdoğan, 1937a: 822). M. Önder Mevlâna Müzesi'ni ziyaret eden Pakistanlı tanınmış bir gazeteciden (Begüm Akram), Şems'in Batı Pakistan'ın Multan şehrinde bir türbesi olduğunu ve asırlardır bu türbenin ziyaret edildiğini öğrendiğini bildirmektedir (Önder, 1963: 13). Bu bilgi aslında Şems'in Konya'dan ikinci defa ayrıldıktan sonra Tebriz'e gitmiş oradan da Hint taraflarına gittiği ve izini tamamen kaybettirdiği şeklindeki efsaneleri desteklemek amacıyla ortaya atılmış olabilir. Hatta aşağıda vereceğimiz efsane bu çerçevede değerlendirilebilir.

Niğde'de bulunan Kesikbaş Türbesi de Şems'e ait olarak bilinen makamlardan biridir. Hayatı gibi ölümü hakkında da kesin bilgilere ulaşılamayan Şems'in Konya'dan ayrıldıktan sonraki hayatı sır olmuştur. Bu sebeple ona ait makamların gerek Anadolu'da gerekse Anadolu dışında varlığı muhtemeldir. Şems'in gezgin bir derviş olması sebebiyle ona Şemseddin-i Perende (Uçan Şemseddin) unvanı vermiştir. Bu gezgin derviş ile Mevlâna'nın dostluğu 1244 yılında başlamıştır (Eflakî, 1973b: 162; Önder, 1971: 322). İlk buluştukları yere “iki denizin kavuşması” anlamına gelen “Marace'l-Bahreyn” denilmektedir. Şems, Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Asıl ismi Mevlâna Muhammed olup Azeri Türklerindendir. Doğum tarihi ile ilgili farklı bilgiler ileri sürülse de Konya'ya geldiğinde altmış yaşlarında olabileceği fikri ağırlıktadır (Uz, 2013: 43).

Türbe eyvan şeklinde semahâneye açılır. Bugün mescid olarak kullanılan alanın eskiden aynı zamanda bir semahâne olarak kullanıldığı söylenir (Konyalı, 2007: 611). Türbe sekizgen yapılı ve pramidal bir külahla örtülüdür. Karamanoğulları devrinde mescit semahâne olmuş ve bir Mevlevî zaviyesi haline gelmiştir (Karpuz, 2009: 275). Bugünkü yapı Şems Parkı'nda türbesi bulunan Abdürrezzak oğlu Emir İshak Bey tarafından 1510 yılında mescitle birlikte onarılmıştır. Türbenin içinde bir tek sanduka vardır. Emir İshak Bey, bir gün Şems-i Tebrizi'nin türbesine gelmiş buradaki Kur'an-ı Kerim'den tefe'ül (fal açma, fal bakma, hayra yorma, uğur sayma) etmiş. Çıkan ayeti kerimede iyilik yapanların hesap gününde iyi akıbetlerinden bahsedildiğini görünce Şems-i Tebrizi mamuresi için hayırlar yapmaya karar verir ayrıca kendisinin de

mezarının buraya defnedilmesini vasiyet eder. Şems Türbesinin kuzey doğusunda caminin karşısında bulunan türbe Emir İshak Bey'in mezarıdır (Konyalı, 2007: 611).

Şems ve Mevlâna'nın buluşması sadece "iki denizin birleşmesi" olarak görülmez. Bu kavuşmadan sonra Mevlâna, halka yeterince zaman ayırmaz, sürekli Şems ile sohbet eder. Şems'le gece gündüz mecliste sohbet ve sema ile meşgul olurlar. Bu durum rahatsızlıkları beraberinde getirir. Müritlerin kıskançlıkları neticesinde hoşnutsuz bir kitlenin ortaya çıktığını gören Şems ansızın Konya'yı terk eder, 26 Mart 1246 tarihinde kaybolur, sonra Şam'da görülür (Eflakî, 1973b: 165). Şems ve Mevlâna'nın ilk beraberlikleri on altı ay sürmüştür (Uz, 2013: 36). Şems'in bu gidişi ile çok üzülen Mevlâna Şems'ten haber getirene sarığını, feracesini hediye eder. Şems'in Şam'da olduğunu haber alınca oğlu Sultan Veled'i Şems'i geri getirmesi için Şam'a gönderir. Mayıs 1247'de Konya'ya gelen Şems'in bir daha gitmemesi düşüncesi ile Mevlâna onu evlatlığı Kimya Hatun ile evlendirir. Ancak bu evlilik uzun sürmez rivayetlere göre kısa bir süre sonra Kimya Hatun vefat eder (Konyalı, 2007: 614). Fırsat kollayan fitne taraftarları bu ölümden Şems'i sorumlu tutmaktadır. Bu kalabalık, aralarına Mevlâna'nın küçük oğlu Alâeddin'i de taraftar olarak çekmiştir (Önder, 1971: 324). Baskılardan dolayı Şems'in Konya'ya bir daha dönmemek üzere terk ettiği söylenir. Ancak günümüzde bile cevap arayan bir soru vardır: "Şems öldü mü, öldürüldü mü yoksa sırra kadem mi bastı?" Bu şüpheler hâlâ gizemini korumaktadır. Şems'e ait Konya'da üç makamdan bahsedilir. Birincisi mevcut adıyla da anılan cami ve türbesinin olduğu yer. İkincisi Mimar Bedreddin'in yanı olabileceği, üçüncüsü de Sırçalı Medresesi'nde olduğu rivayet edilmektedir. Konya dışındaki makamlarından Niğde'deki için anlatılan menkıbeye göre başı kesilen Şems, Niğde'ye gelip oraya defnedilmiştir. Vilayetnameye göre ise başı elinde Hünkâr'ın huzuruna gelince Hünkâr, "Yâ Şems-i Tebrîz, başın al, var git! Senin makamın Tebriz memleketinde olsun. Seni isteyen anda arayıp bulsun, durma, tiz git!" der. O da eline kesik başını alarak sema ede ede Tebriz'e gitmiş orada defnedilmiştir (Gölpınarlı, 1995: 95).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Şems, Konya'ya geldiğinde Şekerciler Hanı denilen bir yerde konaklamaktaymış. Mevlâna ile Konya'da karşılaştıklarında kendilerinden geçen ve Şems'in bayılıp yere düşecek kadar etkilendiği bir menkıbe anlatılmaktadır. Eflakî bunu şöyle nakletmektedir:

Bir gün Mevlâna, fazıllardan bir grupla birlikte Pembe-Frûşân Medresesi'nden çıkarak Şekerrizan Hanı'nın önünden geçiyordu (Bunu gören) Şems, yerinden kalktı, Mevlâna'nın önüne gelip katırının dizginini tuttu ve: “‘Ey Müslümanların imamı! Ebu Yezid mi büyüktür, Muhammed mi?’” diye sorar. Mevlâna (bu vak'ayı anlatırken): “Bu sorunun heybetinden sanki yedi kat gök birbirinden ayrılıp yere yıkıldı ve içimden çıkan büyük bir ateş kafatasımın içini kapladı. Oradan bir dumanın çıkıp arşın ayaklarına kadar yükseldiğini gördüm.” diye içine düştüğü ruh hâlini tarif eder. Sonra Mevlâna, Şems'in bu sorusuna: “Tanrı'nın elçisi Muhammed Hazretleri, bütün yaratıkların en büyüğüdür. Burada Bayezid'in sözü mü olur?” diye cevap verir. Bunun üzerine Şems: “O halde bu ne demektir? Peygamber bu kadar büyüklüğü ile: ‘Biz seni layık olduğu veçhile bilemedik’ buyuruyor. Bayezid ise: ‘Ben kendimi tenzih ederim, benim şanım ne kadar büyüktür. Ben sultanların sultanıyım’ diyor.” der. Mevlâna şöyle buyurdu: “Eba Yezid'in susuzluğu bir yudumla dindi ve suya kandığından dem vurdu. Onun idrak testisi o kadar suyla doldu. O nur da onun evinin penceresinin büyüklüğü nispetinde içeri girdi. Hazret-i Mustafa'ya gelince, O, müthiş bir suya doymazlık hastalığına tutulmuştu. Susuzluk içinde susuzluktan içi yanıyordu ve onun mübarek göğsü: ‘Biz senin göğsünü açmadık mı?’ şerhiyle ‘Tanrı'nın yeri genişdir’ hâline gelmişti. Tabii bunun için, susuzluktan dem vurdu ve her gün daha çok yakınlık istedi. Bu iki davadan, Mustafa'nın (Selam onun üzerine olsun) daha büyüktür. Bayezid Hakk'a ulaştığı için kendini o nurla dolmuş gördü ve daha çok bakmadı. Mustafa'ya (Selam onun üzerine olsun) gelince, o her gün onu daha çok görüyor, daha çok ilerliyordu. Günden güne ve saatten saate Tanrı'nın hikmet, kudret ve ululuk nurlarını daha çok görüyordu. Bundan dolayı: ‘Biz seni layığı veçhile bilemedik’ dedi.” Bunun üzerine Mevlâna Şemseddin bir feryatla yere yuvarlandı. Mevlâna, katırdan aşağı indi. Etrafındaki imamlara emir verdi, tutup Şems'i kaldırırılar. Mevlâna'nın medresesine götürürler. Şems kendine gelinceye kadar mübarek başının Mevlâna'nın dizinde kaldığını söylerler. Sonra onun elinden tutarak çıkıp gittiler. Uzun bir müddet birbirleriyle görüşüp konuştular ve arkadaş oldular (Eflaki, 1973b: 79-80).

Eskiden türbenin yakınında bir kuyunun olduğundan bahsedilir. Bu kuyunun Zemzem Kuyusu ile bir bağlantısı olduğu düşünülüp suyunun şifalı olduğuna inanılır. Şifa niyeti ile halk buradan su içermiş. Anlatılarda Şems'in katledildikten sonra bu

kuyuya atıldığı bile rivayetler arasındadır. Şems Türbesi yanında olduğu için Şems Kuyusu denilmiştir. Efsane şöyledir:

Konyalı iki hacı Kâbe'yi ziyaret ederler. Orada Zemzem Kuyusu'ndan su alırken hacılardan biri elindeki işlemeli tasını suya düşürür. Bunlar hac vazifelerini yerine getirdikten sonra memleketine dönerler. Gel zaman git zaman bu hacılar Şems Türbesi'ni ziyarete gitmişler. Burada bir de ne görsünler. Zemzem kuyusuna düşürdükleri tas türbedarın elindedir. Merakla türbedara sorarlar:

“Bu tası nereden aldınız?” Türbedar cevap verir: “Şu bahçedeki kuyudan. Geçenlerde kuyunun dibinde parıl parıl parlayan bir şey gördüm. Kuyuya indim ve çıkardım.” Hacılar hayret içindedirler. “Bu tas bizim tasımızdır. Bunu Kâbe'de Zemzem kuyusuna düşürmüştük. Demek ki suyun akıntısı ile buralara kadar gelmiş.” (Önder, 1963: 80-81; Sakaoğlu, 2004: 154-155).

Bu olayın gerçeklikle bir ilgisinin olmadığı ortadadır. Ancak bu söylentiden sonra halkın bu kuyuya bakışı değişmiştir. Zemzem kuyusu ile burası arasında kurulan ilişkiden ötürü insanlar buradan tas tas, bidon bidon su götürürlermiş.

Eflaki, Şems'in öldürüldüğünü nakleder. Diyor ki: “... Yine şeyhimi âriflerin sultanı Çelebi Arif Hazretleri, kendi annesi Fatma Hatun'dan rivayet etti ki; Mevlâna Şems şehitlik derecesi ile müşerref olunca o alçaklar onu bir kuyuya atmışlar. Sultan Veled Hazretleri bir gece Mevlâna Şems'i rüyasında görmüş. Şems rüyasında ona: ‘Fılan yerde uyumuşum!’ dedi. Sultan Veled kendisi ile içli dışlı olan müritlerini topladı. Hep birlikte gidip Şems'in mübarek vücudunu dışarı çıkardılar. Gül suyu misk ve amber sürerek Mevlâna'nın medresesinde, medresenin mimarı Emir Bedreddin'in yanına gömdüler. Bu kimsenin bilmediği bir sırdır.” (Konyalı, 2007: 614).

Başka bir anlatıda Mevlâna-Şems dostluğu Mevlâna'yı Konya halkından uzaklaştırmıştır. Mevlâna vaazlara gelmez, Şems ile günlerce aylarca sohbet ettiği olurmuş. Bu durum bazı kesimlerde Şems aleyhtarlığına sebep olmuştur. Kıskançlıkların arttığı, muhalefet gruplarının genişlediği bir vakitte, buna 1246 yılı diyenler de vardır. Şems izini kaybettirip Konya'dan ansızın kaybolur. Mevlâna bu ani gidişe çok içerler ve üzüntüye boğulur. Onun bu üzüntüsüne dayanamayan oğlu Sultan

Veled Şems'in ardından aramaya gider. Şam'da izini bulur ve Şems'i tekrar Konya'ya gelmeye ikna eder.

Mevlâna, dostu Şems'in bir daha ayrılmaması ve onu Konya'ya bağlamak için kızı Kimya Hatun'u Şems-i Tebrizî ile nikâhlandırır. İki can dostun bu huzurlu günleri pek fazla sürmemiştir. Kıskançlıklar yeniden ortaya çıkar. Muhlifler bir gece kurdukları pusu ile Şems'i katlederek bir kuyuya atarlar. Başka bir rivayete göre o gece Şems, bir daha bulunmamak üzere Konya'yı terk eder. Şems hadisesi kesin olarak aydınlatılamayan bir konu olduğu için halk arasında efsaneler farklılaşarak yayılmıştır. Bir başka rivayete göre ise Şems, hançerlenip başı gövdesinden ayrılmıştır. Kesilen başını koltuğunun altına alarak süratle Konya'dan uzaklaşmış, kimse de ona ne olduğunu, onun nereye gittiğini öğrenememiştir (Önder, 1963: 12).

Şems Konya'dan ikinci defa ayrıldıktan sonra izini kaybettirmiştir. Farklı şehirlerde gördüklerini söyleyenler çıkar. Buna sebeplerden biri de Mevlâna'nın ondan (Şems) bir haber getirene hediye (ferace, sarık) vermesi olabilir. Hediye almak için giden yalancılar da ortaya çıkınca bunu Mevlâna'ya bildirirler. Mevlâna da bunun farkındadır. Neden böyle yaptığını soranlara "Gerçek haber getirselers canımı veririm!" diye ona dair bilgi getirenlere yalan yanlış da olsa gelen haberlerle mutlu olurmuş. Şems'e dair ortaya çıkan rivayetlerden biri de şöyledir: " Konya'dan sonra izini kaybettiren Şems Hint diyarlarında görülür. Dağ bayır yürümekten çektiği sıkıntılardan vücudu yaralar içinde kalmış. Yaralarına kurt düşmüş. Ancak bu kurtlardan hiç şikâyetçi olmayan Şems "Onların nasibi bu... Beni yemek için yaratıldılar!" diyerek düşen kurtları da yarasına geri koyarmış. Yanına kimseyi yaklaştırmıyor deli divane sürekli Mevlâna'yı sayıklıyormuş. Aç susuz günler geçirip meczup bir derviş gibi dolanmaktaymış. Bu hâlini görenler ona bir parça çiğ et vermişler. Şems eti eline almış, çiğ olduğunu anlayınca başını göğse kaldırmış, çatlak dudaklarıyla bir şeyler mırıldanmış. Bu esnada güneş en kavurucu sıcaklığını buraya yoğunlaştırmış. Güneşin bu sıcaklığında Şems'in elindeki et pişmiş. Halk o zaman bu meczup dervişin bir evliya olduğunu anlamış. Kısa zaman sonra da vefat edince Multan (Pakistan) halkı ona bir türbe inşa etmiş. Halk bu şehrin kavurucu sıcaklığının o günden kalma bir sıcaklık olduğuna inanmaktaymış" (Önder, 1963: 13-14).

Türbedeki Uygulamalar: Eskiden Şems Camisi'nin avlusunda sekiz köşeli ağzı bilezikli bir kuyu vardır. Halk bu kuyunun suyunun yürek kalkmasına faydalı olduğuna inanırdı. Bu çeşit hastalığa tutulanlara kuyu suyundan tıgtap ile içirilir ve kalplerinin üstüne türbedeki bir tokmakla bastırılırsa yürek kalkmalarının geçeceği inanılırdı (Konyalı, 2007: 610).

Konyalılar eskiden Şems Camisi'nin bahçesinde bulunan bir yatırı ziyaret ederlermiş. Günümüzde böyle bir yatır yoktur. Bu yatırın halk arasında bilinen ismi Uyur Sultan'dır. Şems Türbesi bahçesinde bulunan bu yatıra gelen ziyaretçiler bir Fatiha ve üç İhlas-ı Şerife okuduktan sonra buradan biraz toprak alarak ayrılırlarmış. Uyku sorunu yaşayan insanlar, buradan aldıkları toprağı bir beze sarıp yastığın altına koyarak uyku problemlerinin gideceğine inanırlardı (Çevik, 2015: 27).

Şems Türbesi, karın ağrısına şifa arayanların uğrak yeri idi. Burada vaktiyle tekke şeyhlerinin terbiyesiz dervişleri dövdüğü bir lubut vardı. Bu değnek sonradan halk arasında cennetten çıkma gibi bir muamele görmeye başlar. Şifa için türbeye giden ziyaretçiler türbedar dededen bu tokmağı isterlerdi. Türbedar bu tokmağı duvardan indirir, bir ucunu öptükten sonra ziyaretçinin eline verirdi. Hasta bu tokmağı karnına basarak şifa bulmaya çalışırdı (Erdoğan, 1937a: 821).

Şems Kuyusu efsanesinin tasa mı bağlı, yoksa tasın mı efsaneye bağlı olarak ortaya çıktığını tespit etmek mümkün değildir. Ancak vaktiyle Şems Türbesi'nde görevli türbedar elinde bulunan ve kuyudan çıktığına, şifa dağıttığına inanılan bir tas vardır. İnanişâ göre bu tas ile kuyudan bir tas su içmek, Mekke'ye gidip de zemzem kuyusundan su içmekle bir tutulurmuş. Bazı yatalak hastaların evine para karşılığında tekkedeki tas ile su götürülmesine müsaade edilmekteydi (Erdoğan, 1937a: 822).

Yürek kalkması hastalığına tutalan ziyaretçiler, ağzında sekiz köşeli bilezik bulunan kuyunun suyunun hastalık için şifalı olduğuna inanırdı. Hastalara bu kuyudan tıgtap (şapşak) tası ile su içirilir ve türbede bulunan tokmak ile göğsüne bastırılırsa yürek kalkmasının geçeceğine inanılır (Konyalı, 2007: 610). Günümüzde de tekke olarak işlev gören yerlerden biri olarak Şems kaynaklı bir evi gösterebiliriz. B. Çevik'in yapmış olduğu mülakatta ocaklık görevi yapan Konya doğumlu İsmet ve Kudsi Balkan ailesine Şems-i Tebrizi'den, 750 yıl öncesinden veraset yolu ile geçen, günümüze kadar

ulaşan bir tas ve tokmak hakkında bilgi verilmektedir. Bu tas ve tokmak, yürek kalkması hastalığı ve kalp çarpıntısı rahatsızlığına tutulan hastaların sağaltılmasında kullanılmaktadır. Tokmaktan dolayı bu tekkenin halk arasındaki bir diğer adı “Tokmakbastı Tekkesi”dir. Yüreği kalkan hastaların göğüslerine tokmak veya bir kaşık ile ocaklı kişi tarafından bastırılır. Yürek Kalkması hastalığına genellikle korkanlar, kaza geçirenler ve büyük acı yaşayan kimseler tutulur. Ocak olarak bilinen eve gelen ziyaretçiler sureler ve dualar okuyarak adı geçen tasla şifa bulmak niyetiyle su içer. Ardından türbeye gidip Hz. Peygamber’e ve Şems’e dua eder. Ziyaretçiler ve bu tekkeye gelenlerin bıraktıklarından biriken nezirler (para, arılık) ile bu aile Muharrem ayında aşure yapar, fakir fukara ve göçmenlere dağıtır. Günümüzde ise bu nezirler sokak hayvanlarının bakımları için de harcanmaktadır (Çevik, 2008: 183).

Eskiden bu türbenin ziyaret günü cumartesi imiş. Hatta o gün adı geçen tokmağı tutabilmek için çok sıra olduğundan bahsedilir.

4.11.25. Şerafeddin Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Şems-i Tebrizî Mahallesi, Şerafeddin Caddesi numara 25’te Hükümet Konağı’nın kuzeyinde Şerafeddin Camisi güney duvarı bitişiğinde yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, XIII. yüzyıl Selçuklu dönemi eseri idi. Ancak 1925 yılında Konya Belediyesi tarafından istimlak edilerek yeşil alana dönüştürülmüştür. Cenazelik ve temeller toprak altında kalmıştır. 2008 yılında Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yeniden inşa edilmiştir. Türbede Şerafeddin Camisi’nin ilk banisi Şeyh Şerafeddin’in yattığı düşünülmektedir. Şeyh Şerafeddin, XIII. yüzyılda Konya’da yaşamış, bilgin sûfilerdendir (Önder 1962: 143). Türbe, yarısına kadar kare planlı yarıdan sonra gövdesi sekizgen bir yapıya dönüşüp piramidal bir külahla üstü kapatılmıştır.

Türbe, Şerafeddin Camisi’nin kible duvarına dışarıdan bitişik olarak inşa edilmiş XIII. yüzyıl Selçuklu türbesi idi. Belediye tarafından 1927 yılında meydan genişletmek, yeşil alan elde etmek gerekçesiyle yıktırılmıştır. Caminin ilk banisi Şeyh Şerafeddin’e ait bir türbedir. Eski fotoğraflarında caminin kible tarafında türbe çevresinde bir

mezarlık görülmektedir. Mezarlık ve türbe ortak gerekçe ile aynı dönemde kaldırılmış olmalıdır. 2010 yılında türbe aslına uygun olarak yeniden yaptırılmıştır (Karpuz, 2009: 1107). Türbe, alttan kare planlı olup üstten sekizgene dönüşerek içten kubbe, dıştan konik külahla örtülmüş bir yapıdır. Türbenin güneye açılan kapısı ile aynı cephede kare planlı kısımda kapının solunda bir penceresi bulunmaktadır. Kare plandan sekizgene geniş kısımlarından köşelerde dış yüzeyde üçgen çatıyı andıran şekiller ve bunların üzerinde pencereler vardır (Erdemir, 2012: 554).

Şeyh Şerafeddin Selçuklu döneminin tanınmış âlim, fazıl ve sofilerinden biridir. Onun Selçuklu emirlerinden biri de olabileceği rivayet edilmektedir. M. Ali Uz, aynı dönemde iki Şerafeddin'den bahsedildiğini; fakat bunun hangi Şerafeddin olduğunun tespit edilemediğini söylemektedir. Veliler listende adı geçen Şerafeddin Sultan'ın Şeyh Şerafeddin olma ihtimali yüksektir (Uz, 2013: 91).

4.11.26. Şeyh Ulema (Aliman/Alaman) Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Çelebi Mahallesi, Şeyh Ulema Recep Ağa Caddesi, numara 66'da Şeyh Ulema Yusuf Ağa Camisi'nin karşısında bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, aynı adı taşıyan Şeyh Ulema İşgalaman Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Mezarlığın tarihi Selçuklu dönemine kadar uzanmaktadır. Günümüzde defne kapalı olan bu mezarlıkta türbeden başka tarihi ve sanatsal değeri olan taşlar kalmamıştır. Tarihi kaynaklarda verilen bilgilere göre türbenin yanında 1288 tarihli bir zaviye vardı. Bu mezarlık ve türbenin tarihini XIII. yüzyıla kadar uzandığını söyleyebiliriz. Selçuklu'dan beri yoğun bir yerleşim yeri olan bu alana adını veren Şeyh Ulema'dır. Halk arasında "İşgalaman" olarak isimlendirilmektedir (Karpuz, 2009: 457).

Kare planlı olan gövdesi kubbe ile örtülmüştür. Aradan geçen uzun yıllar sebebiyle tahrifata uğrayan türbe yakın geçmişte restore edilmiştir. Türbenin çevresi açılmış etrafı toprakla dolan kapısı zeminden bir metreye yakın aşağıda kalmıştır. Bir kaç basamakla inilen kapısı doğu duvarında yer almaktadır. Aydınlatma türbenin batı duvarında bir, kuzey ve güney duvarlarındaki ikişer pencere ile sağlanmaktadır. Güney duvarının ortasında mermer mihrap ve mihrap içerisinde mumlar arasında kandil motifi bulunmaktadır. Aynı motifi sandukanın ayakucunda da görmekteyiz. Kubbenin

ortasındaki çini süslemeli yıldız motifi dikkat çekmektedir (Önkal, 1996: 283). Türbenin kalıntılarına bakarak vaktiyle çinilerle süslü olduğu anlaşılmaktadır. Bir zamanlar var olduğu tahmin edilen türbe ve sanduka kitabelerinden geriye bugün bir şey kalmamıştır. Türbe kapısının üzerinde görülen kitabe daha çok mescitlerde görülen bir içeriktedir. Burada Şeyh Ulema ve Fakih Ahmet adının birlikte zikredilmesi ayrıca burada bir zaviye ve mescitten bahsedilmesi kitabenin mescide ait olabileceğini kuvvetlendirmektedir. Türbe kapısının üzerinde bulunan altı satırlık Arapça kitabenin tercümesi şöyledir:

“Mescitler Allah içindir. Şu halde Tanrı ile birlikte başka birine yalvarmayınız. Âlemlerin kutbu Fakih Ahmet adına fakih kul, tanrının ebdalı ve onun tevfikine muhtaç Şeyh Alaman (yaptırdı)” (Karpuz, 2009: 460).

Burada metfun olan zatın tarihi kimliğini aydınlatacak hiçbir vesika yoktur. İ. Hakkı Konyalı’ya göre Şeyh Alaman, Fakih Ahmet’in müritlerindendir. Şeyh Alaman, “âlemin kutbu ebdalül-lah” Fakih Ahmet adına zaviye de bulunan bu alana bir mescit yaptırmıştır. Bu türbe Konyalı’nın tahminine göre zaviyenin bitişiğine küçük bir mescit olarak tasarlanmıştır. Türbe içindeki mihrap da bunu göstermektedir. Mescit düşüncesi ile yapılan yere Şeyh Alaman defnedilmiştir (Konyalı, 2007: 486).

Mevlâna Müzesi’nde muhafaza edilen zaviye kitabesinden zaviyenin H. 687/M. 1288 yılında Şeyhlerin Sultanı Fakih Ahmet, Seyit Ahmet ve Seyit İbrahim Arap adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Konya velileri arasında adı geçen Şeyh Alaman devrinin tanınmış fakihleri ile yakınlıkları olan ünlü bir şeyhtir. Fakat onların sessiz ve sakin köşede ebedi istirahatatta bulunmayı tercih edişleri, unutulmaz hatıralarının bize kadar gelememesine sebep olmuştur. Örnek bir hayat yaşamış, halkın derin sevgi ve saygısını kazanmıştır. Mevlâna’nın eserlerinde ondan bahsetmemesi onun Mevlâna’nın vefatından sonra yaşamış olduğu kanaatini oluşturmuştur (Özönder, 1990: 121). Halk arasında Şeyh Aliman, Alaman, Ulema Türbesi olarak bilinen bu yerde kimin gömülü olduğu ile ilgili olarak tarihi kaynaklarda farklı fikir ve yorumlar yapılmıştır. Türbe kapısı üzerinde bulunan kitabenin buraya mı ait olduğu, yoksa başka yerden mi buraya getirildiği şeklindeki soruların beraberinde getirdiği cevaplar farklılık göstermektedir. Birincisi burada gömülü olan Şeyh Alaman’dır. Başka bir rivayete göre ise burada gömülü olan Fakih Ahmet’tir. Müridi Şeyh Alaman, Fakih Ahmet adına mescit

yaptırdığı için onun adıyla bilinmektedir. Semte adını veren Şeyh Alaman, halk tarafından ziyaret edilmekte şükran, iyi niyet ve dualarla anılmaktadır.

4.11.27. Üçler Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Karatay ilçesi, Mevlâna Türbesi'nin güneyindeki geniş mezarlığın (Üçler Mezarlığı) giriş kapısının solunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Üçler Mezarlığı, her gün yüzlerce insanın ziyaret ettiği ve kimi zaman günde birden fazla cenazenin defnedildiği Konya'nın en büyük mezarlıklarından birisidir. Mevlâna Türbesi'nin kible tarafında kalan geniş bir alandır. Yan yana olan üç mezar, giriş kapısının solunda üstü açık yüksekçe bir yapıdır. Mezar gelenekleri dışında kuzey-güney yönünde yerleştirilmiş üç mermer mezar taşı vardır. Mezar taşlarının üzerinde Mahmud, Mehmed, Ahmed yazmaktadır. Takriben Mevlâna'dan iki asır sonra yaşadıkları rivayet edilmektedir. Dedemli Kasabası'nda (Hadim) metfun bulunan Seyid Bayram Veli ile buradaki üçler hakkında kardeş oldukları rivayet edilmektedir. Araştırmamızda bunun sadece halk arasında yaşayan bir rivayetten ibaret olduğu tespit ettik. Söylentinin ötesinde delile ulaşamadık.

Türbe İle İlgili Anlatılar: Horasan illerinde üç derviş vardır. bunların üçü de yıllarca bir müride hizmet ederler. Gel zaman git zaman mürşit hastalanır, yatağa düşer. Mürşit, üç sadık dervişini yanına çağırır:

- Dervişlerim, benim bu dünyada günüm tamam, öteki âleme göçüyorum. Bensiz pek yalnız kalacaksınız; ama üzülmeyiniz. Sizin nasibiniz Konya'dadır. Bu günden tezi yok oraya sefer ediniz.

Mürşit ruhunu teslim etmiş ve dervişler son vazifelerini yaparak yola düşerler. Aylar sonra Konya'ya gelirler. Üç derviş ömürlerinde görmedikleri bu şehrin kale kapısından girdikten sonra önlerine yüzü peçeli, derviş kılıklı bir adam çıkar ve onlara:

- Günlerdir sizi bekliyorum, hoş geldiniz. Sizin nasibiniz Mevlâna Dergâhı'ndadır. Ben de oranın dervişiyim.

Dedikten sonra yüzündeki nikabı kaldırır. Üç derviş de şaşırır. Çünkü karşısındaki Horasanlı mürşitleridir. Hemen yere kapanırlar. Başlarını kaldırdıklarında ise mürşitleri kaybolmuştur.

Sonra, şimdiki mezarlarının bulunduğu, türbenin tam karşısında bir zaviye kurmuş ve çok geçmeden burada vefat etmişler. Türbeye karşı definlerini vasiyet ettikleri için mezarlarının böyle yapıldığı söylenir (Önder, 1963: 78).

4.12. Meram

4.12.1. Anber Reis Türbesi

Türbenin Yeri: Konya Lisesinin batısında Atatürk Anıtı'nın kuzeyinde bugün de Anber Reis adıyla bilinen cami ve Konya Lisesi arasında yer almaktaydı. 1927 yılında belediye tarafından yıktırılmıştır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Bugün Anıt alanında olan Anber Reis Camisi, 1911 yılında Arıf Paşa'nın Konya valiliği zamanında aynı isimle yeniden yaptırılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı araştırmasında seksen-doksan yaşındaki Konyalılardan bile bu caminin ayakta olduğunu görenlere rastlamadığını özellikle belirtir. Caminin yanında yer alan türbenin ise 1927'de meydan genişletmek gerekçesiyle belediye tarafından yıktırıldığını belirtmektedir. Yıkılan Anber Reis Türbesi, iki katlı yuvarlak kubbeli bir türbe idi. Bodrum kat cenazelik kısmı ve temsili sandukanın olduğu üst kattan oluşmaktaydı. Daha sonra üst kattaki bu sanduka kaldırılarak mescide dönüştürülmüştür (Konyalı, 2007: 232). Türbenin kitabesine göre türbe Selçuklu emirlerinden Şahabeddin Anber adına H. 663/1264 yılında yaptırılmıştır. Arapça olan kitabesinin tercümesi şöyledir:

“Bu kubbe yüce Allah'ın rahmetine muhtaç Zaimü'd-dâr Habeşi Şihâbü'd-din Anber'in türbesidir. Allah kabrini münevver eylesin ve kendisini kıyamet gününde lütuf ve keremi ile ve Peygamberi Muhammed'in hürmetine, korktuğundan kurtulup, umduğuna nail olanlardan eylesin. 663 yılı” (Yıldırım, 2015: 112).

Kitabede verilen ölüm tarihi yıllarında Konya'da Selçuklu tahtında IV. Kılıçarslan ve sonlarında da III. Keyhüsrev oturuyordu. Anber Reis kitabede “Zaimü'd-dâr” şeklinde vasıflandırılmıştır. Osmanlılarda zaim; sipahi askerlerinin büyükleri, tımarları yirmi bin akçadan ziyade zeamet sahibi demektir. Büyük Selçuklular'da emirâraziden

hükümdara mahsus dirlik mukabili olarak has tabiri kullanıldığı gibi Osmanlılar'daki gibi tımar ve zeamet mukabili olarak ikta tabiri vardı. Konyalı'nın bir başka görüşü de Anber Reis'in Habeşistan'dan getirilmiş ve sonra azat edilmiş bir köle olabileceği ihtimal dairesindedir (Konyalı, 2007: 233).

4.12.2. Ateşbaz-ı Veli Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Orgeneral Tural Mahallesi, Ateşbaz Sokak numara 79'da Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin doğusundadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Selçuklu türbe mimarisinin tipik bir örneğidir. Kübik bir altyapı üzerine sekizgen planlı olarak 1285 yılında yapılmıştır. Türbenin giriş kısmı kuzey cephesindedir. Cenazelik katına dikdörtgen formu bir kapıdan girilir. Cenazeliğin üzeri beşik tonozla örtülüdür. Ziyaret katına iki kollu bir merdivenle çıkılmaktadır. İçten kare planlı olan bu mekân içten Türk üçgenleriyle geçilen bir kubbeye dıştan konik külahla örtülmüştür (Karpuz, 2009: 375). Türbenin güneye açılan avlu kapısından girince solda gördüğümüz iki katlı çatı örtülü bina Vâhid Çelebi'nin yaptırdığı tekkenin ayakta kalan parçasıdır (Konyalı, 2007: 394). Burada Sultan Veled'in kızı Arife Şeref Hatun'un oğlu Muzaffereddin Ahmet Paşa torunlarından Çelebi Abdüssamed'in yaptırdığı ilk zaviye zamanla yıkılmış, yerine H.1315/1897 yılında Mevlâna Dergâhı Postnişini Abdülvahid Çelebi tarafından bir zaviye yaptırılmıştır. Zaviyenin kapısı üzerinde Mesnevihan Sıdkı Dede'nin (Ö. 1933) kitabesi vardır. Sıdkı Dede'nin düşürdüğü bu tarihten onarımın H.1315/M.1897 yılında yapıldığını öğrenmekteyiz (Özönder, 1990: 120). Kapı üzerinde postnişin Vahit Çelebi'nin kitabesine göre 1897 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Avlu giriş kapısı üzerinde bulunan zaviye kitabesinde şunlar yazılmaktadır:

1. Bir Nihal-i Şecer-i Hazret-i Mevlanâ kim
 2. Post-nişin-i Dergeh-i Ceddi O Vâhid Çelebi
 3. Arz-ı Hidmet eyleyüb Hazret-i Ateşbaza
 4. Etdi nezdinde Bina tekye rızadır talebi
 5. Çaker-i Kemteri Sıdkî iderk arz-ı niyaz
 6. Dedi tarihini (Bu gülşen-i Feyz-i edebi)
- 1315 (Karpuz, 2009: 349-350).

Ateşbaz-ı Veli'nin Türbesi, avlunun güney kapısının sağ tarafındadır. Türbenin güneyinde tek bir penceresi vardır. Buraya “niyaz penceresi” adı verilmektedir. Bu pencerenin üzerinde yer alan türbenin Arapça kitabenin tercümesinde şunlar yazmaktadır:

“Bu kabir, merhum, said, şehid, din ve milletin güneşi İzzeddin oğlu Yusuf’tur.
684 senesinin Recep ayının ortalarında vefat etmiştir. Allah (onu) bağışlasın.”
(Aydın, 2006: 8).

Mevlevî şahsiyetler arasında önemli bir yeri ve anlamı olan Ateşbaz-ı Veli, 1285 yılı Recep ayında vefat etmiştir. Bu tarih yaklaşık olarak Çelebi Hüsameddin’in ebedi âleme göçüşünden bir yıl kadar sonradır. Ateşbaz Veli yüz yaşına yakın bir ömür geçirmiştir (Özönder, 1990: 119).

Ateşbaz-ı Veli'nin esas ismi Şemseddin Yusuf’tur. Baha Veled’le birlikte Belh’ten veya Karaman’dan geldiği, dergâhta yetiştiği ve aşçılık yaptığı rivayet edilir. Onun Mevlevîler arasında önemli bir yeri vardır. “Ateşbaz makâmı”, bir terbiye ve eğitim makâmıdır. Mutfak müstemilatında bulunan Meydanı Şerif’teki postun adı, Ateşbaz-ı Veli Makâmı’dır. Bunun yanında ve üst taraftaki kırmızı post da Sultan Veled Makâmı’dır (Uz, 2013: 81).

“Âteş-bâz” Farsça bir terkip olup “ateşle oynayan” kişi anlamına gelmektedir. Bu kelime daha sonra Mevlevî dergâhlarında aşçı ve mutfakta görevli kişi hakkında kullanılmıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Ateşbaz Veli ile ilgili çeşitli anlatımlar rivayet edilmektedir. Bunlardan biri Ateşbaz unvanını nasıl aldığı ile ilgilidir. Yusuf bin İzzeddin Mevlâna’nın aşçısıdır. Bir gün mutfakta odun kalmadığını Mevlâna’ya söyler. O da: “Kazanın altına ayaklarını sok!” der. Yusuf da emre uymuş ve iki ayak başparmaklarından çıkan alevle kazanı kaynatmaya başlar. Kerametın açıklanmasından hoşlanmayan Mevlâna bunu duyunca: “Hay âteş-bâz, hay!” diyerek onu herkese karşı keramet göstermesinden men eder. İşte o günden bu güne Yusuf bin İzzeddin Ateşbaz Veli diye anıla gelmiştir (Özönder, 1990: 117).

Yusuf bin İzzeddin’e Âteşbaz denilmesinin bir diğer hikâyesi ise şöyledir: O, Konya Mevlevî Dergâhı’ndaki mutfak ve aşçılık işleri ile görevli idi. Bazı eserler “âteş-

bâz” kelimesini bu sözlük anlamı ile değerlendirip ona sadece bir “aşçılık” görevi vermektedir. Hâlbuki bu dış anlamın altında yatan ince daha önemli daha ciddi bir anlam ve görev bulunmaktadır. O da dergâha yeni girenlerin terbiyesi, yetiştirilmesi ve dervişliğe hazırlanması vazifesidir (Özönder, 1990: 116). Bu hususta güvenilir bir belge olmadığı, bilgilerin rivayetlerden ibaret olduğudur. Bir başka rivayet ise ateş oyunları yaptığı için bu isimle anıldığıdır (Konyalı, 2007: 395). Rivayete göre şimdiki Alavardı denilen yere üç seyyah gelmiş. Ateşbaz Veli onlara “Al vardı” diye ateş etmiş, bundan dolayı yörenin ismi “Alavardı” olmuştur (Atçeken, 1998: 289).

Türbedeki Uygulamalar: Ateşbaz-ı Veli Türbesi, halkımızın bugün de yoğun ziyaret ettiği sınanmış yerlerin başında gelmektedir. Türbeye ziyarete gelenler eskiden türbedeki bir çanak içerisindeki, bugün ise türbedar evi merdivenlerinin sol tarafına konan bir masa üzerindeki tepside bulunan tuzdan tadmakta ve bazıları da yanlarında bir miktar tuz götürmektedirler. Ayrıca masa üzerindeki küçük sepete de para atmaktadırlar. Bu tuz Mevlevî tarikatına mensup kişiler tarafından devamlı olarak tamamlanıyor. Türbeye tuz konmasının hikmeti de şu şekilde açıklanır: Hz. Mevlâna Celâleddin, Ateşbaz-ı Veli’ye şu şekilde dua etmiştir: “*Tuzunu alan huzur bulsun, seni ziyaret edenin her derdi iyi olsun. Aşları artsın, eksilmesin; taşsın, dökülmesin.*” İşte bu duanın bir sonucu olarak; hastalıklarına şifa arayanlar, huzura kavuşmak isteyenler, darkıktan bolluğa ulaşmak isteyenler Ateşbaz Veli Türbesi’ni ziyaret etmeye devam etmektedir. Hatta birçok türbede olduğu gibi dilekleri yerine gelenler bir teşekkür mahiyetinde türbeyi tekrar ziyarete gelirler (Aydın, 2006: 8).

Ateşbaz Veli Türbesi’nin etrafı eskiden mezarlıktır. Ateşbaz Veli kabrinin yanında birçok taş, çanak, çömlek varmış. Türbeyi ziyarete gelenler dertlerine deva olur düşüncesiyle kabrin etrafındaki taş, toprak ne buluyorlarsa alıp götürürler. Türbedarın söylediğine göre burada bir kazı yapılmış ve kefeni dahi sararmamış bütün azaları tam olan bir ceset çıkarılmış. Bu cesedin kime ait olduğu tespit edilememiş. “Bu cesedi alıp götürmüşler herhâlde Mevlâna Türbesi’nin bahçesine gömmüşler.” (Aydın, 2006: 9).

4.12.3. Bedreddin Muslih Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Sahip Ata Mahallesi, Sırçalı Medrese Caddesi üzerinde Sırçalı Medresesi’nin girişinde sağ tarafta bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Yapılar topluluğu olarak bulunan bu manzume Sırçalı Medrese olarak bilinmektedir. Türbe girişte sağ tarafta kalmaktadır. Medresenin esas ismi yaptıranın adı ile “Muslihiyye” olarak anılırken sonraları çinilerinin çok olması ve halk dilinde de çiniye “sırça” denilmesinden dolayı halk artık burayı Sırçalı Medrese olarak adlandırmıştır (Karpuz, 1999: 64). Türbe, Selçuklu türbelerinin klasik örneklerinden olup alt katta mumyalık (cenazelik) kısmı, üst katta ise sanduka vardır. Alt kısma girişin üzerinde bulunan ve dört basamaktan oluşan bir merdivenle çıkılmaktadır. Türbede biri caddeye, biri de medresenin avlusuna bakan olmak üzere iki pencere bulunmaktadır. Türbenin içinde üç sanduka vardır. Sandukalarda hiçbir kitabe yoktur. Önceden muhteşem çinilerle, mozaiklerle süslü olan sandukalar bugün harçlarla sıvanmış ve üstüne yeşil bir bez örtülerek baş tarafa da beyaz sarıklı keçe külahlar konulmuştur. Üç sandukadan birisi külliye'nin banisi Ata Bey Lala Hoca Emir Bedreddin Muslih'e aittir. Diğer ikisinin ise kimliğini aydınlatacak bir belgeye ulaşılamamıştır. Türbe, Toslu Osman Zade Mehmet oğlu Mimar Mehmed tarafından medrese ile beraber yapılmıştır. Sırçalı Medrese'nin kitabesinde banisi Bedreddin şeklinde geçmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı, Selçuklu tarihinde bunun muasırı üç-dört Bedreddin geçmekte ise de bunun Bedreddin Muslih olduğunu kabul etmektedir (Konyalı, 2007: 480).

Türbe ile İlgili Anlatılar: İbrahim Hakkı Konyalı buradaki meçhul sandukalardan birinin Eflaki'den aldığı bir menkıbe ile Şemsi Tebrizî'ye ait olduğunu düşünmektedir. Eflaki, Şems'in öldürüldüğünü rivayet etmektedir: “...Yine şeyhimi âriflerin sultanı Çelebi Arif Hazretleri, kendi annesi Fatma Hatun'dan rivayet etti ki; Mevlâna Şems şehitlik derecesi ile müşerref olunca o alçaklar onu bir kuyuya atmışlar. Sultan Veled Hazretleri bir gece Mevlâna Şems'i rüyasında görmüş. Şems rüyasında ona: “Filan yerde uyumuşum!” dedi. Sultan Veled kendisi ile içli dışlı olan müritlerini topladı. Hep birlikte gidip Şems'in mübarek vücudunu dışarı çıkardılar. Gül suyu misk ve amber sürerek Mevlâna'nın Medresesi'nde, medresenin mimarı Emir Bedreddin'in yanına gömdüler. Bu kimsenin bilmediği bir sırdır (Konyalı, 2007: 614).

4.12.4. Cemal Ali Dede (Turut) Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Selam Mahallesi, Dere Caddesi ile Kayışdağ Sokak'ın kesiştiği noktada Turut Sokak numara 13'te yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Yapıldığı tarih bilinmemekle birlikte Cemel Ali Dede'nin yaşadığı dönemde Mevlâna'nın buradaki mescide yaz aylarında çok sık gittiği bilinmektedir. Burası daha önceleri mescit, türbe, tekke ve hamamdan ibaret iken bugün yalnız mescit ve türbe ayakta (Atçeken 1998: 178). Türbenin hiçbir yerinde burada yatan kimselerin adlarına dair bir bilgiye rastlanmamıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, türbede sırası ile üstleri mavi, yeşil ve açık mavi renkli çinilerle kaplanmış yedi sandukadan bahsederken (Konyalı 2007: 503; Uz 2013: 87; Özönder 1990: 111), Konya'da Türk Kültür Varlıkları adlı eserde sekiz sanduka bulunduğu ve bunlardan dördüncüsünün Cemel Ali Dede'ye ait olduğu iddia edilmektedir. XIII. yüzyıla tarihlendirilen bu türbe mimarisine benzer birçok türbe yapısı vardır. Bunlara Gömeç Hatun, Şekerfuruş, Bedreddin Gevhertaş, Eflaki Dede ve Akşehir Reis kasabasındaki Emir Yavtaş Türbelerini örnek verebiliriz (Karpuz 2009: 384). Cenazelik katında gördüğümüz sekiz adet mezar bölmesi bu görüşü desteklemektedir. Türbedeki sandukalardan biri Cemel Ali Dede'ye diğerleri karısı, kızı ve aşçısı olduğu rivayet edilirken (Konyalı, 2007: 503), başka bir kaynakta Cemel Ali Dede ve zaviyede şeyhlik yapmış zatlara ait olabileceği ifade edilmektedir (Uz, 2013: 87). Mescit ve türbe, 1961 yılında Konya Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından onarılmıştır (Atçeken 1998: 179). En son 2015 yılında bir restorasyona daha başlanmış ve 2017 yılında tamamlanmıştır.

Şeyh Turut, Selçuklu dönemi ileri gelen zatlarından birisi olup, zaviyenin şeyhliğinde bulunmuş ve bu sebeple bölge onun adıyla anılmıştır. Mescit ve medrese Cemel Ali dede tarafından inşa edilmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı Mevlâna'nın mektuplarında adı geçen Hoca Ali'nin Cemel Ali Dede olduğunu tahmin etmektedir (Konyalı, 2007: 502). Sultanü'l-Ulema ile Konya'ya gelen Cemel Ali Dede, H. 659/1261 yılında vefat etmiştir (Uz, 2013: 87).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Cemel Ali Dede, Sultanü'l-Ulema Bahaeddin Veled ile Konya'ya gelenlerdendir. Mevlâna'ya lalalık etmiştir. Mevlâna Celaleddin çocukken onu sırtına alıp deve taklidi yaparak eğlendirdiği için kendisine Cemel (deve) lakabı verilmiştir. İri yarı bir adammış (Konyalı, 2007: 503).

Türbedeki Uygulamalar: Bugün halkın Mevlâna'dan dolayı arasına ziyaret ettiği ve dileklerde bulundukları mekânlar arasında gösterilebilir (Aydın, 2006: 14). Cami

görevlisinin anlattığı bir hadiseye göre türbede metfun olan zât, İstanbul'daki bir kadına rüyasında “Ben Mevlâna'nın yakınıyım, türbem Meram'dadır, gel!” diye Konya'ya çağırır. Hatta kadına rüyasında Cemel Ali Dede Türbesi gösterilir. Kadın türbeyi ziyaret etmek için Konya'ya gelir. Gördüğü rüyadaki tarif üzerine onu önce Ateşbâz-ı Veli Türbesi'ne götürürler. Fakat kadına rüyasında gösterilen türbe burası değildir. Daha sonra Cemel Ali Dede Türbesi'ne götürürler. Kadın kendisine rüyasında gösterilen yerin burası olduğunu söyler. Duasını edip ziyaretini tamamlayarak türbeden ayrılır.

4.12.5. Emir Nureddin (Sephevan) Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Sephevan Mahallesi, Kurs Sokak numara 9'da yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Emir Nureddin'in hayatını aydınlatacak yeterli bilgi bulunmamaktadır. Selçuklu döneminde pek çok Emir Nureddin'den bahsedilir. Kitabesinden türbenin Emir Nureddin adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bunun hangi Emir Nureddin olduğu kesin olarak tespit edilememiştir (Uz, 2013: 122). Banisi Celal oğlu İbrahim Nureddin'dir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Türbe sekizgen plan ve pramidal külahlı olup kaide kesme taştan, gövde ve külah ise tuğladan yapılmıştır. Sivri kemerli bir kapıdan girilen türbenin ortasında doğu-batı yönünde uzanan bir lahit bulunmaktadır. Kuzeye bakan kapısının üzerinde kitabelik kısmı onun üzerinde de sekiz dilimli bir rozet bulunmaktadır. Kapının üzerinde sivri kemerli bir pencere yer almaktadır (Karpuz, 2009: 438). İki satır olan kitabesinde şunlar yazılmaktadır:

“Büyük âlim, âdil, Allah'ça te'yid ve yardım edilmiş, Emir Sipehsalar Celal oğlu Nureddin... İbrahim bin Celal, Allah rahmet eylesin”

Türbe içerisinde sonradan çamurla sıvanan basit bir sanduka vardır. Sandukanın önünde bodrum katından buraya açılan bir delik bulunmaktadır. Türbe kapısının altında cenazeliğe inen merdiveni görülür. Buraya 1896 yıllarında girenler mumya gördüklerini söylemişlerdir (Atçeken, 1998: 294).

Konya Vakıflar Müdürlüğü'ndeki 1357 umumi ve 10 varak numaralı bir kayıtta burası bir tekke olarak gösterilmektedir. Mahallenin adı eski metinlerde pek çok yerde **Seb'ıhan**(سبع خوان) şeklinde geçmektedir. Buradaki bir türbede veya mescitte bir ayet ya

da bir sure yedi defa tekrarlandığı veyahut **Seb'al mesani** (الْمَثَانِي) سبع ا denilen Fatiha Suresi okunduğu için böyle adlandırılmış olabileceği düşünülür. İstanbul Başvekâlet Arşivi'nde bulunan 64 numaralı defterde Kemal Paşa Zâde 924 tarihinde Yavuz Sultan Selim adına Konya'nın umumi tarihini yaparken bu mahallenin adını (سبعخوان) şeklinde tespit etmiştir. Konya Müzesi'nde bulunan 970-971 tarihli bir şer'î sicil defterinde محلءء (سبعخوان) şeklinde zapt edilmiştir. Bazıları bu adın Yedi Kardeşler anlamına (سبعاحوان)dan bozma olduğunu, türbeye yedi kardeş gömüldüğü için bu ismin verildiği rivayet edilir. Başka bir rivayette burada yedi vecih üzerine Kur'an okunduğu için (سبعهخوان)dan bozulduğu şeklindedir. Bir başka arşiv vesikasında da (سبخخوان) **Sebhan** yazıldığı görülmüş, bunun da (سبخخوان) **Sebekhan**'dan bozma olduğu söylenmektedir. Bu kelime ders okuyan anlamına gelmektedir. Başkumandanlığa (şipehsalar) kadar yükselen zatın yaşadığı dönem kesin olarak tespit edilememiştir. İbrahim Hakkı Konyalı burada metfun zâtın Emir Karaaslan'ın babası olduğunu düşünmektedir (Konyalı 2007: 478).

Türbedeki Uygulamalar: Başlangıçta bir tekke olarak yapılan Emir Nureddin Türbesi, herhangi bir hastalık ve dilek için değil, sadece bir Türk büyüğünün ruhuna Fatiha bağışlamak amacıyla ziyaret edilen bir yer durumundadır (Aydın, 2006: 18).

4.12.6. Gildan Dede/Gildanlı Baba (Güreşçiler Tekkesi) Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Aksinne Mahallesi Gildanlı Baba Mezarlığı içinde yer almaktadır. Mezarlık ve türbe günümüzde mevcut değildir. Mezarların bulunduğu alan, duvar ve demir parmaklık ile çevrilip geri kalan alan ise park haline getirilmiştir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Günümüzde ayakta olmayan türbenin kitabesi de kalmamıştır. Buradaki yatırların kimliklerini aydınlatacak kaynak, bir belge elimize geçmemiştir. Ağaç örtü ve kerpiç yapı olan türbe bugüne gelememiştir. Eskiden türbe içinde adi tuğla ile yapılmış, üstleri sıvanmış, iki sanduka vardı. Konya Kütüphanesi Müdürü Mesut Koman burada 1939 yılında Türk spor tarihini aydınlatacak kıymetli bir spor taşı bulmuş ve kütüphaneye nakletmiştir. Bulunan taşın bugünkü sporcuların kullandıkları ağırlık aletleri gibi pehlivanlar tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Taşın bir tarafı yarım daireye yakın bir halde yontulmuş, ortasından birkaç yırtmaç açılmış ve buranın altına el tutabilmesi için yer yapılmıştır. Taşın her iki yüzünde de

yazılar vardır. Cihan pehlivanları ya da cihan pehlivanı olmak isteyenler tarafından kullanılan bu taşın kırılan kısmından sonra başlayan پهلوانرا kelimesinin birinci harfi olan پ düştüğü için iki gözlü ه nin ل harfine yakın olan yalnız bir gözü kalmıştır. Kitabeyi yanlış okuyan birisi kelimeyi كلدانلى gibi okumuştur. Bu yanlış okumadan dolayı burası Gildanlı Baba olarak yayılmıştır. Gildanlı'nın “zorlama ve hayali bir okuma” olduğunu belirten İ. Hakkı Konyalı, Pehlivanlar Türbesi denilmesinin daha doğru olacağı kanaatindedir. Konya Müzesi'nde bulunan 970 ve 971 yılları olaylarını tespit eden bir şer'i sicil defterinde, Ankara Kuyud-ı Hakaniyye ve İstanbul Başvekâlet Arşivleri'ndeki vesikalarda Konya mahalleleri arasında bir Güreşçiler Mahallesi ve Güreşçiler Tekkesi vardır. Bu mahalle ve tekkenin yeri tespit edilememiştir. Eskiden sporu teşvik için kurulmuş böyle tekkeler birçok yerde bulunmaktaydı. Bu tekkenin onlardan biri olması muhtemeldir (Konyalı, 2007: 407).

4.12.7. Hoca Ahmed Fakih Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Armağan Mahallesi, Hoca Fakih Caddesi numara 57'de yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Konya Şeker Fabrikası arka bahçesine bakan ve Şeker Furuş Türbesi ile karşılıklı olan Hoca Ahmed Fakih Mescidi ve Türbesi bitişiktir. Türbeye geçişler cami içinden sağlanmaktadır. Türbenin içi temiz ve bakımlıdır. Türbede büyük bir sanduka olup sandukanın çevresi cami içindeki halıların devamı ile serilidir. Cuma cemaati veya kalabalık vakitlerde türbe kısmında da cemaat namaz kılmaktadır. Türbenin mevcut kitabesi, araştırmacılara göre türbe girişine sonradan kaldırılmıştır. Bulunduğu yere sonradan monte edildiği düşünülen kitabesinde şunlar yazmaktadır:

“Allah. Bu mezar, pek ulu, pek büyük, bilgin, üstün, ibadet eden, gerçeği gerçekleyen, padişahı, meczubların efendisi, doğunun ve batının kutbu olan Fakih Amed'in kabridir. Allah yattığı yeri nurlandırsın. Bu yazının yazılış yılı 618'dir.”
(Önder: 1971: 127).

Devrinin bilgin, âlim ve ulemalarından olan Hoca Ahmed Fakih, Horasan'dan Anadolu'ya gelip Selçuklu'nun baş şehri Konya'ya yerleşen erenlerdendir. Hangi tarihte doğduğu bilinmeyen Hoca Ahmed Fakih'in ölüm tarihi mezar taşı kitabesinde M. 1221 olarak belirtilmektedir.

Bu tarih Eflakî'nin vermiş olduğu efsanevi hikâyelerin zamanı açısından önemlidir. Eflakî'nin naklettiği menkıbeye göre 1221'de ölen Hoca Ahmed Fakih, Mevlâna'nın babası Baeddin Veled'in muhibbanı hatta dervişidir. Oysa 1229'da Konya'ya gelen Sultanü'l Ulema'nın geliş tarihi düşünüldüğünde başka Ahmed Fakih ya da Ahmed Fakih'ler olduğu akla gelmektedir. Mehmet Önder, bu zatın tanınmış mutasavvıf ve ilk Türkçeci şairlerimizden, Çarhnâme'nin sahibi Hoca Ahmed Fakih olduğu görüşündedir (Önder, 1987: 23). Oysa yakın zamandaki araştırmalar, Çarhname ve Kitabü Evsafı Mesacidi'-Şerife gibi eserlerin Karamanlı Hoca Fakih'e ait olma ihtimalini kuvvetlendirmiştir (Işık, 2002: 185). Sultan Veled, onun büyük babasının nazarı ile eşsiz bir bilgin olduğunu anlatır. Ahmed Fakih, saf yürekli bir Türk'tür. Tasavvufta da öyle bir mertebeye gelmiştir ki bir vakitten sonra cezbe kapılıp yıllarca dağlarda dolaşmıştır. Baha Veled'e onun bu hâlini sorduklarında "Marifet şarabından bir damla içen bu hâle gelir." diye cevap vermiştir (Eflakî, 1964: 38). Baha Veled ölünceye kadar da şehre gelmemiştir. Geldikten sonra da kerametler gösterip, gaypta olanları söylemiştir. Şeriata uygun hareket etmemiştir. H. 618/1221 senesinde ölen Fakih Ahmed'in cenaze namazını Mevlâna kıldırmıştır (Eflakî, 1964: 406-407).

Vilayetnâme'de, Horasan erenlerinden birinin ocakta yanmakta olan bir odunu alıp Anadolu'ya fırlattığını böylece orada gerçek velinin olup olmadığını göstermek istediği anlatılır. Fırlatılan bu odunu (eğsi) Hoca Ahmed tutmuştur. Bu menkıbenin değişik varyantları halk arasında anlatılmaktadır (Önder, 1971: 128). Söylentilere göre çeşmenin arkasında çok yaşlı bir dut ağacı varmış. Bu ağaç, Horasan'dan atılan ucu yanmış ağaçmış. Bektaşiler bu sebeple burayı ziyaret ederlermiş (Konyalı, 2007: 269).

Hoca Fakih Ahmed'i Mevlâna'nın dostu olarak gösteren kaynaklara İ. Hakkı Konyalı itiraz etmektedir. O, Sipehsalar Menakıbı'nda Mevlâna'nın dostu olarak gösterilen Fakih Ahmed'in başka bir kişi olduğunu düşünmektedir. Eflakî Dede'nin muasır iki Fakih Ahmed'i karıştırdığı görüşündedir. Konyalı'nın tespitlerine göre Eflakî'nin anlattığı Fakih Ahmed, Şeyh Alaman Mahallesi'nde kendi adını taşıyan torunu Seyyid Ahmed tarafından H. 687/ M. 1288 yılında zaviyesi yaptırılan Fakih Ahmed'dir (Konyalı, 2007: 270). Abdülkadir Erdoğan, Konya'da doğmuş büyümüş ve Konya'da ölmüş bir Fakih Ahmed'den söz etmektedir. Yahya Efendi Kütüphanesi'nde 4715 numaralı bir yazma mecmuada gördüğü bilgilerden onun İsis Köyü'ne (bugün

nerede olduğu bilinmiyor) defnedildiğini anlatmaktadır (Erdoğan, 1936: 179). Türbesi olan Fakih Ahmed’le karıştırılmaktadır. Evhadüddin Kirmani Konya’ya geldiğinde halk, Hoca Ahmed Fakih’i Kirmani’ye şikayet eder. Konyalılar Hoca Fakih’in hâllerini beğenmez. Halk, Evhadüddin Kirmani ile görüştüğünde Fakih Ahmed’in yaz-kış dağlarda yaşayıp Müslümanlardan uzak durmasından dert yanar. Onu ayıplayan, eleştiren Konyalılara karşı Kirmani, “*Fakîh Ahmed, Hakk Teâla’nın has kullarındandır. Onun iki âlemi olup, biri ‘âlem-i suhv’ diğeri ‘âlem-i sukr’ dür. Ona ise daha çok sukr âlemi galip gelmekte*” diyerek aleyhinde olanları ikna eder (Uğraşkan, 2005: 12).

XIII. asırda yaşamış farklı Fakih Ahmed’lerden bahsedildiği ortadadır. Bu karışıklığı ayıklama işini edebiyat tarihçilerimize bırakmanın konumuzun sınırları açısından daha yararlı olacağı kanaatindeyiz. Onun hakkındaki bilgileri başta Menakibü’l Ârifin, Vilayetnâme, Menakıb-ı Fakih Hâce Ahmed Sultan, Seyyid Harun Veli ve Evhadüddin Kirmani Menakıbnamesi gibi menakıbnamelerde bulabilmekteyiz. Ayrıca Hızırname (Beyşehirli Muhyiddin), Kitab-ı Kesikbaş (Mevlevî Kirdecî Ali), Seyahatname (İbni Batuta), Kitabü Evsafı Mesacidi’ş-Şerife gibi kaynaklar da Hoca Ahmed Fakih’den söz etmektedir (Sertkaya, 1989: 67). Kimliği ve ölüm yılı üzerinde ihtilafların olduğu Ahmed Fakih hakkında birleşilen tek nokta şudur: Konya’da adı anılan birden fazla Ahmed Fakih vardır. Eflaki de ünlü edebiyat tarihçimiz F. Köprülü de Fakih Ahmed’leri karıştırmıştır. Bu karışıklığa ilk dikkati çeken Abdülbaki Gölpınarlı ve İ. Hakkı Konyalı olmuştur. Araştırmalar, mezkûr türbede metfun olan Fakih Ahmed’in Evhadüddin Kirmani’nin müridi ve halifesi olduğu fikri etrafında birleşmektedir (Işık, 2002: 180-181).

Türbe ile İlgili Anlatılar:

Anlatı 1: Konya’nın Alavardı bağları yanında ve Beyşehirli yolu üzerinde türbe ve camisi bulunan meşhur bir Hoca Fakih vardır. Bunun çömezlerinden üç kişi hocanın besili bir kuzusunu kesip yemeğe karar verirler. Hocalarının medreseden ayrıldığı bir günde bu kararlarını yerine getirirler. Bu üç arkadaştan birisi olan Pir Ebi kuzuyu pişirme işini üzerine alır ve kuzuyu o pişirir. Hoca gelince kuzusunun olmadığını görür ve araştırır. Kuzunun başına gelenleri öğrenir. Dervişlerinin yaptıklarına kızan şeyh efendi üç talebesine de beddua eder. Pir Ebi’ye “Senin de kemiklerin kıyamet kopuncaya kadar kuzunun kemikleri gibi kaynatılsın.” der. O zaman Nasreddin Hoca da

Hoca Fakih'in çömezidir. O diğer çömezlerin kuzu işine kızmamış; fakat onların yaptıklarına kahkaha ile gülmüş hadiseyi de hocadan saklamış. Hoca Fakih, kendisinden bu suçu gizleyen Nasreddin'e de "Senin de adın anıldıkça sana gülünsün." der. İşte kazanda kaynayan kemik Pir Ebi'nin kemiğiymiş. Kuzuyu kesen ve yüzen üçüncüsü ise hocanın bedduasıyla o zaman asılmış ve derisi yüzülmüştür (Erdoğan, 1937: 817).

Anlatı 2: Hoca Ahmed Fakih, Horasan'dan Konya'ya gelip yerleşmiş ünlü bir bilgindir. Bilhassa fıkıh ilminde bir âlimdir. Aynı zamanda da keramet sahibi bir velidir. Rivayete göre bir gün etrafındakilere: "Buraya Horasan ilinden öyle bir âlim gelecek ki yanında da bir oğlu olacaktır. Adına da Mevlâna Celaleddin diyecekler. Baba ve oğul, her ikisi de ilim ve fende o kadar meşhur olacaklar ki şöhreti kıyamete kadar devam edecek. Ben onlar bu topraklara ayak bastığı gün bu dünyaya veda edeceğim." demiştir (Önder, 1963: 92)

Anlatı 3: Seyyid Harun Veli Hoca Ahmed Fakih'i ziyaret için Konya'ya gelir. Türbenin kapısını açıp içeri girince sandukadan bir el çıkar ve Seyyid Harun hemen o eli öper. Halktan bazıları o elin kudret eli, bazıları da Hoca Fakih'in eli olduğunu rivayet eder. Harun Veli kırk gün kırk gece Hoca Ahmed Fakih Türbesi'nde tefekkür edip ruhaniyeti ile münacat eder (Uğraşkan, 2005: 13).

Anlatı 4: Şeker Furuş lakaplı bir tüccar vardır. Yüz kantar şeker yükü ile Hoca Fakih Hankahı'nın önünden geçerken Hoca Ahmed ona yükünü sorar ve o da "Tuzdur." der. Hoca Ahmed Fakih de "Tuz olsun." deyince tüccarın yükü tuz olur. Şeker Furuş durumu gönül ehline haber verince onlar, "Evliyanın nazarının kimya olduğunu" söylemişler. Tüccar katarını aynı yerden geçirince bu sefer yükünün "nebat" olduğunu söylemiş, Hoca Fakih de "Nebat olsun." deyince yükü nebata dönüşür. Bunun üzerine tüccar bütün varını terkederek Hoca Fakih'in hizmetine girer. Ancak birçoklarının Hoca Fakih'in yanına gelip bir müddet sonra hilafet alıp gittiğini görünce, kendisi de hilafet ister. Bunun üzerine Hoca Fakih hiddetlenerek bunun edebe aykırı olduğunu, varıp kuyudan su çekmesini, bunun son hizmeti olacağını söyler. Tüccar çok zorlanarak kuyudan su çekince kuyunun içinde kıymetli bir mücevher çıkar. Durumu Hoca Fakih'e haber verince o da "Nasibinin bu olduğunu" söyler (Uğraşkan, 2005: 13).

Anlatı 5: Evhadüddin Kirmâni Konya’da bulunduğu zaman kendisine, burada Fakih Ahmed adında birisinin bulunduğunu, kendileriyle ilgilenmeyip Müslüman olmayanlarla dost olduğunu söyleyerek Hoca Ahmed Fakih’i kötülerler. Hatta bir mecliste onun için Evhadüddin Kirmâni’ye, “Ahmed Fakih frenk kıyafetli bir atlının elini ayağını öptü.” diye şikayet ederler. Kirmâni de onlara, Fakih’in Yüce Allah’ın dostlarından olduğunu, kendisinin sekr ve sahv (manevi sarhoşluk ve ayıklık) şeklinde iki âleminin olduğunu, daha çok sekr âleminin galip geldiğini belirterek halkı ikna etmiş ve frenk kılıklı atlının da Hz. Hızır olduğunu söylemiş. (Işık, 2002: 179).

Anlatı 6: Başka bir rivayette Hoca Fakih’in talebeleri vefatından evvel şeyhlerine, “Sultanım, veda vakti yaklaşıyor bizi senden sonra ulu bir kimseye emanet etsen, size halef olup ruhumuzu terbiye etseler.” diye istekte bulundular. Hoca Fakih talebelerine “Yakın zamanda Acem’den bir veli gelecektir. Onun namı Harun’dur. Alameti de sağ elinde bir beni olacaktır. Beni arayan onda bulsun!” diye vasiyet eder. Hoca Fakih’in vefatından bir süre sonra Seyyid Harun Veli Konya’ya Faruk Hoca Mescidi’ne gelir. Seyyid Harun, zaruri ihtiyaçları dışında iki yıl boyunca hiç bir işle meşgul olmadan geceli gündüzlü ibadet, münacaat ve zikirle hemhâl olur. Konya halkı bu velinin kim olduğunu öğrenince hayret ve sevgileri daha da artar. Bu veli, Hoca Fakih’in bâki âleme göç etmeden önce Konya’ya gelecek dediği kişi olmalıdır. Hoca Fakih’in talebeleri Seyyid Harun’un bulunduğu mescide varıp edep ve terbiye ile huzura çıkarlar. “Efendim, şeyhimiz Hoca Fakih Ahmed sizin geleceğinizi bize müjdelemişti. ‘Beni seven onu da sevsin.’ demişti. Biz bunun için sizi rahatsız ettik.” derler. Seyyid Harun’un sağ elindeki gül gibi benini gördüklerinde cümlesi eline ayağına kapanarak:

“Efendim, gel sen o azizin makamına otur. Bizim ulumuz ol. Çünkü biz çok perişan olmuşuz. Gönlümüzün toplanmasına ve kalplerimizin ıslahına vesile olunuz...” diye yalvardılar. Seyyid Harun Veli onlara, “Biz Karaman diyarına bir şehir kurmakla emrolunduk. Vazife nere verilirse biz ora gidip vatan tutacağız.” der. Ardından Hoca Fakih’in türbesine ziyarete giderler. Türbeye girdiklerinde sandukadan ansızın bir el uzanır. Seyid Harun, çıkan bu kudret elini öper. Seyyid Harun, türbede kırk gün kırk gece tezekkür ve tefekkür edip gözyaşı döker (Ayaz, 1993: 25).

Türbedeki Uygulamalar: Vilayetname’de anlatılan menkıbeye istinaden (Konyalı, 2007: 269) Bektaşilerin burayı ziyaret ettiğinden bahsederken caminin görevli

imamı Erol Uğraşkan günümüzde Bektaşiler tarafından bu ziyaretlerin olmadığı bilgisini vermektedir. Bahçedeki dut ağaçlarının varlığı dikkat çekmektedir (Uğraşkan, 2005: 11).

Mescidin eski imam hatibi Bilal Çetin'in vermiş olduğu bilgilerden bu türbenin bir sağaltma yönü olduğunu öğrenmekteyiz. Konya İmam Hatip Lisesi ve Havzan Kur'an Kursu öğrencilerinden hafıza zayıflığı olanların bu türbeye gelip biraz kaldıkları anlatılmıştır (Işık, 2002: 185).

Hoca Fakih Türbesi Allah'ı ve ölümü hatırlamak, dualarında Hoca Fakih'i vesile kılmak veya ona Fatiha, Yasin gibi sureleri okuyup ruhuna bağışta bulunmak isteyen ziyaretçiler tarafından asırlardır ziyaret edilmektedir.

4.12.8. Pirebî (Pir'âb/Pir Ebî) Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Öğretmenevleri Mahallesi, Pirebi Caddesi üzerinde bulunan Pirebi Cami bahçesinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Zatın hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Hacı Bektaş Veli'nin Konya'daki halifelerinden olduğu rivayet edilir (Gölpınarlı, 1995: 87; Ocak, 2015: 266). Pirebî'nin türbesi, adıyla anılan caminin avlusundadır. Eskiden türbe ve derviş hücreleri kerpiç bir yapıdadır. Zamanla hücrelerden eser kalmamıştır. Halk arasında "Pirebi Sultan" olarak bilinen zâta "Pir Âb/Pir Âbi Sultan" da denilmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin çerağcısı, ahçısı olarak anılır. Velayetnâme'de adı geçen bu evliyanın Mevlâna, Sadreddin Konevî, Nasreddin Hoca gibi evliyalarla çağdaş olarak yaşadığı bildirilir (Önder, 1963: 68). Bugün görülen türbesi, sütun araları açık olmak üzere mermerden dört sütun üzerine dikdörtgen bir beşik çatı ile kapatılmıştır. 1977 yılında inşa edilmiştir. Karamanoğlu Mehmet Bey ve Fatih Sultan Mehmet devri vakfiyeleri kayıtlarında bulunan bilgilere göre Pirebi Sultan Türbesi yakınlarında bir de zaviyesi vardır (Özönder, 1990: 137).

İbrahim Hakkı Konyalı'ya göre Pir Ebi Türbesi, Hoca Fakih Türbesi, Mursaman Türbesi gibi kubbeli, kârgir bir yapı idi. Civarındaki mimari döküntüler ve o günkü kerpiç hâlini görerek bu yönde bir tahmin yürütmüştür. Ufak bir kazı çalışması yapılırsa türbenin altındaki cenazelik ve bodrum katın bulunacağını düşünmektedir. Fakat burada

yatan zatın Selçuklu şehzadesi mi, âlimi mi, devlet adamı mı olduğu bilinmemektedir (Konyalı, 2007: 456). Halk arasında adının Pirebi olarak bilinmesi onun asıl adı olan Pirâb'dan bozma bir telaffuz olduğunu düşündürmektedir. Bektaşî ve denizcilerin şeyhi olduğu rivayet edilen Pirâb Sultan'a Yeniçeriler büyük saygı gösterirlermiş. Gordlevsiky de Pirebi Sultan müritlerinin gizli Bektaşî olduğuna ve hükmettiği suyu himaye ettiği için Pir-âb Sultan olarak anıldığına değinir (Uz, 2014: 198).

Türbe ile İlgili Anlatılar:

İbrahim Hakkı Konyalı'nın naklettiği rivayette ise Hoca Cihan adı da geçmektedir. (Diğer rivayet için bkz. Hoca Ahmed Fakih Türbesi ile ilgili anlatılar.) Pir Ebî, H. 618/1221 yılında ölen Hoca Fakih'in müritlerinden ve talebelerindendir. Hoca Nasreddin ile Hoca Cihan da medreseden yakın arkadaşlıklar. Birgün hocalarının kuzusunu kesip yerler. Hocaları da bunlara inkisar (beddua) eder:

Nasreddin'e:

- Sen dünyalar durdukça âleme gülünç ol!

Pirebi'ye:

- Senin de daima kemiklerin kaynasın!

Hoca Cihan'a da:

- Çocuklar seni mezarında rahatsız etsinler! der (Konyalı, 2007: 457).

Bu türbe ile ilgili anlatılan diğer rivayetler şöyledir: Asıl ismi Pir'âb olan zat, Hacı Bektaş'ın aşçısıdır. Sadreddin-i Konevî'nin haber salması üzerine Hacı Bektaş, Pir'âb'ı Konya'ya gönderir.

Konya'da salgın bir hastalıkta, bazı kaynaklarda taun hastalığı olduğu ifade edilir, Pir'âb iki çocuğunu kaybeder. Üçüncüsü de ölünce Pir'âb'ın karısı çılgına döner ve Pir'âb'dan çocuklarını diriltmesini ister. Pir'âb çocuğun başına gelip "kalk" der ve çocuk dirilip kalkar.

Şiddetli yağmurlardan sonra Konya'ya sel gelir. Mahalle halkı Pir'âb'a sığınır. Pir'âb şehre hızla gelmekte olan selin önüne çıkar ve eli ile işaret ederek esasını kaldırıp “dön” der, sel de döner (Önder, 1963: 67; Aydın, 2006: 57).

Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnamesi'ne göre Pirebi (Pir Ebi) Hacı Bektaş-ı Velî'nin çerağcısı ve halifesidir. Adı geçen vilayetnamede menkıbe şu şekilde anlatılır:

“Bir gün Sadreddin-i Konevî Konya'dan Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'ye bir derviş gönderdi. Hünkâr'a:

- Pek meclubuz sohbetine iştiağımız var. Fakat bulunduğumuz yerde de işimiz var; bu hizmet de onların hizmeti. Sülûk görmüş halifelerinden birini gönderse de burada ona bir mekân göstersek, bizimle beraber bulunsan kendilerinin manasını onlarda bulsak, kendilerinin kokusunu onlardan alsak dedi.

Derviş vardı, Sadreddin-i Konevî'nin bu sözlerini Hünkâr'a söyledi. Hünkâr Pir Ebi Sultan'a döndü:

- Çerağcı! Bizden istedikleri kimse sensin. Yürü Konya'ya var, Şeyh Sadreddin nereyi gösterirse orayı mekân et, Konya'yı sana yurt verdi. Yerin ziyaret olsun, toprağın kefareti.

Pir Ebi Sultan'ın üç oğlancığı vardı. Hünkâr'ın emri üzerine kalktı karısına gitti. Hatununa hâli anlattı, oynayan oğlancıklarını aldı, Konya'ya geldi. Doğruca Sadreddin'e vardı, hâli bildirdi. Sadreddin Pir Ebi'yi ağırladı; sonra beraberce bir yere vardılar:

- Burası, dedi hem bize yakındır, hem de karşı!

Pir Ebi oraya bir tekke kurdu. Birçok mürit, muhip yetiştirdi. Bir zaman oldu Konya'da taun salgını başladı. Pir Ebi Sultan'ın iki oğlu da taun salgınından öldü. Derken üçüncüsü de tutuldu, birkaç gün yattı, sonunda o da can verdi. Çocuğu teneşire koyup yıkarlarken Pir Ebi eve girdi; baktı ki hatunu pek acıklanmada, çok ağlamada. Hemen dışarı çıktı, oğlunun yanına gitti, yüzünü göğşe çevirdi:

- İlahi! İkisini aldın, birini bize bağışla!

Besmele çekti ve oğlunun eline yapıştı:

- Kalk oğul! Dedi.

Allah'ın emriyle, Allah'ın izniyle oğlancık dirildi, ayaküstüne kalktı. Pir Ebi çocuğu aldı, kadına götürdü.

- Biz sabrettik amma senin sabrın olmadığından Allah'a yalvarıp niyaz ettik; lütfetti, kerem etti, niyazımızı kabul etti, oğlancığına hayat verdi, bize bağışladı.” (Gölpınarlı, 1995: 86; Önder, 1963: 65; Uz, 2013: 102).

Türbedeki Uygulamalar: Sıtma hastalığının eskiden ocakları vardı. Bu ocaklardan biri de Pir Ebi Tekkesi idi. Cumartesi günleri kadın erkek buraya taşınırdı. Hatta yıllarca süren yıl sıtmaları için tekkelik denerek herkes tarafından bu tekke tavsiye edilirdi. Şehirden istasyona giderken sol yandaki yüksek mezarlığın biraz ötesinde hâlâ Pir Ebi adıyla söylenen bir tekke vardı. Bu tekkede bulunan küçük bir kemiği bir kazanın içine koyarak su ile kaynatırlar, onunla yıkanır ve böylece sıtmadan kurtulduklarına inanırlardı (Erdoğan, 1937: 817).

Yakın zamana kadar türbe yanındaki evde bir kazan içerisinde kemikler kaynatıldığı ve ziyaretçilere içirildiği, böylece zayıf yapılı çocukların kemiklerinin kuvvetlendiği ifade edilmiş olup bugün bu tür işlemlere rastlanılmamaktadır. Sadece huysuz ve yaramaz çocukların getirilip dua edildiği söylenmektedir (Aydın, 2006: 57).

Türbenin özel ziyaret günü eskiden cumartesi imiş.

4.12.9. Sadreddin Konevî Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Şeyh Sadreddin Mahallesi, Turgutoğlu Sokak numara 13'te yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Sadreddin Konevî, H. 605-606/1208-09 yıllarında Malatya'da doğdu. Esas ismi Ebü'l-Meâlî Sadreddin Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yusuf el-Konevî'dir. Dedesinin adını aldı. Babası Mecdüddin İshak, kendisi gibi büyük âlim ve mutasavvıf zattır. Anadolu Selçukluları nezdinde itibarlı ve mevki sahibi bir kimsedir. Anadolu Selçuklu Sarayı ile Abbasi Halifesi arasında elçilik

görevinde de bulundu. Sarayda şehzadelere de hocalık yaptı. Aynı zamanda ünlü mutasavvıf Muhyiddin Arabî'nin de yakın dostu idi. Sadreddin Konevî, H. 618/1221 yılında babasını dokuz-on yaşlarda iken kaybetti. Küçük yaşlarda hıfzını tamamlayarak hafız olur. Dönemin ilim adamlarından istifade eder, onlardan hadis ve fıkıh okur. O yıllarda Anadolu'ya gelen Şeyhü'l-Ekber Muhyiddin-i Arabî, annesiyle evlenir. Küçük Sadreddin, bundan sonra tamamen babalığının terbiye ve tedrisi altına girer. İyi bir tahsil görür. Büyük âlim ve mutasavvıf Evhadüddin Kirmani'den feyz alır. Sadreddin Konevî'nin, "Ben iki âlimden istifade ettim. Biri Evhadüddin diğeri İbnü'l-Arabî'dir" dediği rivayet edilir. Hocası Muhyiddin Arabî "Şeyh-i Ekber" unvanı ile anılırken, Sadreddin Konevî de "Şeyh-i Kebir" unvanıyla anılmıştır. Sadreddin Konevî, uzun bir yolculuğa çıkar. Suriye, Mısır ve Hac yolculuğundan sonra 1241 yılında Konya'ya yerleşir (Uz, 2013: 58).

XIII. yüzyılda yaşamış mutasavvıf, mütefekkir ve bilim adamı Sadreddin Konevî'nin kütüphane ve camisinin 1274 yılında kurulduğu kabul edilmektedir. Daha sonra bu yapılara zaviyesi ve türbesi eklenmiştir. Bu mamurenin yerini hasta bir çocuğu iyileştirdiği için Sadreddin Konevî'ye Hoca Cihan hediye etmiştir (Konyalı, 2007: 324). Mescidin batısında bugünkü şadırvanın yerinde zaviyesi bulunuyordu. Günümüze gelen yapı ise, 1899 yılında Konya Valisi Mehmet Ferit Paşa'nın yaptırdığı onarımla genişletilen mescit ve batısındaki kütüphane binasıdır. Cami ve kütüphanenin ortak kapısı güneydedir. Caminin harimine batı tarafındaki iki kanatlı bir kapı ile girilir. Harim dikdörtgen şeklindedir. Kuzeydeki mahfil, çatıyı da taşıyan üç ahşap direğe oturmaktadır. Mahfili taşıyan ağaçların yastıkları vardır. Mahfile çıkan merdivenin doğusunda ahşap kafesli bir kısımda Konevî'nin çocukları defnedilmiştir. Bu mezarlar eskiden açıkta iken Ferit Paşa zamanında mabet genişletilirken içeriye alınmıştır (Konyalı, 2007: 322). Cami, zaviye-kütüphane ikilisine 22 Temmuz 1274 yılında vefat eden Konevî'nin türbesi doğu tarafından eklenmiştir. Türbe kare planlı etrafı açık on iki sütun, üstü büyük oranda açık, ahşap pramidal külâhla kafes biçiminde örtülmüştür (Karpuz, 2009: 219). Türbenin etrafı eskiden büyük bir mezarlık iken günümüzde sadece birkaç kabir kalmıştır (Özönder, 1990: 99). Sadreddin Konevî'nin bahçesinin içinde İmam Begavi'nin makamı vardır. Eskiden Konevî'ye giden sokağın başında İmam Begavi adlı bir yatır vardı (Erdoğan, 1937: 818). Pek çok insan tarafından ziyaret

edilen Sadreddin Konevî Türbesi ziyaretçi açısından Konya'daki türbeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Türbenin kitabesi:

1. İnşâi hâzihi'il imareti el- mubareketi mea't-türbeti elletî fihâ eş-şeyh el-imâm el-muhakkik el-âlimu'r-rabbânî Sadreddîn Muhammed bin İshak bin Muhammed razıyallahü anhu.
2. ve dâru'l-kütüb elletî fihâ lehu eyzan mea kütübühu el- merkûfe aleyhâ kemâ zikru zâlik ve şartu ve beyne fi'l vakfiyye.
3. Bi resmi'l-fukarâi's-sâlihîn min ashâbihi el-müteveccihin bi kulûbihim ve kalbühüm ila'llahi Teâlâ fî şuhûri sene sülüs ve seb'in ve sitte mie.

Tercümesi:

“Gerçekleri arayan Rabbani bilgin Muhammed oğlu İshak'ın oğlu Şeyhü'l-imam Muhammed Sadreddin (Tanrı ondan razı olsun)in (metfun) bulunduğu buradaki türbesiyle birlikte, vücudu ve ruhuyla Tanrı'ya yönelmiş muhibban ve fakara-i Salihinin istifadesi için yazılmış ve toplanmış kitapları içine alan, vakfiyesinde zikr ve beyan edildiği üzere şartlarına uygun kütüphanesi de bulunan bu mübarek imaret, 673 yılı aylarında inşa edildi. Bu mübarek imaret, Şeyhü'l-imam, hakikati arayan Rabbani âlim, Mehmet oğlu İshak oğlu Sadrüddin Muhammed'in –Allah ondan razı olsun- türbesiyle birlikte” (Karpuz, 2009: 220).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Sadreddin Konevî Selçuklu dönemi âlimlerindendir. Türbesinin mimarisi itibariyle diğer Selçuklu türbelerinden farklıdır. Üstü kafesli olan bu türbe ile ilgili anlatılan efsanelerde bu biçimin Konevî'nin vasiyetnamesi olduğuna inanılır. Rivayete göre Sadreddin Konevî şöyle demiştir: “Beni fıkıh kitaplarında ifade edildiği gibi değil, Hadis kitaplarında yazıldığı şekilde yıkayınız. Şeyhimin elbisesini giydiriniz. Sonra da beyaz bir izâr ile kefenleyiniz. Lahdime Şeyh Evhadüddin'in seccadesini seriniz. Cenazemde, cenazelerde okuyanlardan hiçbirisi bulunmasın. Kabrimin üstüne hiçbir mamure ve örtü yapmayınız; yalnız izinin kaybolmaması için sağlam bir taş dikişiniz.” (Özönder, 1990: 98).

Belki vasiyetindendir, belki de halkın ürettiği bir efsanedir. Bunun gerçekliğini öğrenmek oldukça zordur. Biz gerçekliğini bir tarafa bırakarak bilinen tarzda bir türbe yapılmadığına dair yaygın olan anlatıyı verelim:

Sadreddin Konevî'ni mezarı üzerine kim kapalı bir türbe yaptırırsa ertesi gün yıkılır. Bu olay “Hazret bir türlü türbe istemiyor.” diye yorumlanır. 1899 yılında Konya valisi Mehmet Ferit Paşa, türbenin bitişiğindeki Sadreddin Konevî, camisini tamir ettirirken türbeyi de bir külahla kapatmayı düşünmüş ve mimarına emir vermiş. O gece

rüyasında Sadreddin Konevi, Paşa'yı bu işten vazgeçmesi için hayli sıkıştırmış. Ertesi sabah Paşa, arabasına atladığı gibi inşaatın başına koşar. Hemen mimarı çağırarak: “Türbeyi kapatmayınız, kararımdan vazgeçtim!” der. Böylece türbenin üzeri konik şekilde ve kafes biçiminde kapatılmadan kalmıştır (Önder, 1963: 47).

Şeyh Sadreddin Konevî, Mevlâna hazretlerinin cenaze namazlarını kıldırmak için ilerlediği vakit birdenbire ona bir hıçkırık gelip bir müddet kendinden geçer. Sonra namaz kılıp gözlerinden kanlı yaşlar akıtarak hareket eder. Ululardan bir grup, durumu ondan sorarlar. Sadreddin Konevî onlara, “Namaz kıldırmak için ilerlediğim vakit, yüce meclis meleklerinin önümde sıra ile dizildiklerini Peygamber hazretlerinin (Tanrı salat ve selamı üzerine olsun) şekil bağlamış ruhunun da Mevlâna'yı ziyarete gelip onun namazını kılmakla meşgul olduğunu gördüm. Gökteki meleklerin hepsi mavi ağlıyorlardı.” diye cevap verir. Şeyh hazretleri bütün büyüklerle birlikte tam kırk gün Mevlâna hazretlerinin mübarek türbesini ziyaret için gidip gelir (Eflaki, 1964: 344).

Şeyh Sadreddin'in başlangıçta Mevlâna hakkında çok inkârı vardır. Bir gece rüyasında kendisinin Mevlâna'nın mübarek ayağını ovduğunu görür. Uykudan uyanıp Tanrı'dan mağfiret diler.

İkinci defa aynı rüyayı tekrar görür. Üç defaya kadar Tanrı'dan mağfiret diledi. Son defasında yine uyandı. Işığı yakmalarını emretti, sonra köleye “Git kütüphaneden filan kitabı getir.” der. Köle aşağı inerken, Mevlâna'nın merdivenin ortasında oturmuş olduğunu görür. Gelip Şeyh'e haber verir. Şeyh geldiğinde, Mevlâna'yı orada oturmuş görür. Mevlâna Şeyh'i görünce ayağa kalkar, birbiriyle kucaklaşırlar ve Şeyh'e “Canın sıkılmasın, Tanrı'dan mağfiret dileme; bu böyledir. Bazen siz bizim ayağımızı ovarsınız, bazen de biz sizin ayağınızı ovarız. Bizim aramızda birlik vardır; yabancılık yoktur.” diyerek hemen kaybolur. Şeyh hayrette kalır. Ertesi gün Kadı Siraceddin'in yanına gidip meseleyi tamamıyla ona anlatır. Kadı Siraceddin'le birlikte oradan kalkarlar ve özür dilemek üzere Mevlâna'nın yanına varırlar. Mevlâna bunlara çok sevgi gösterir. Dışarı çıktıktan sonra Şeyh Sadreddin, “Bu adam, Tanrı tarafından kuvvetlendirilmiştir. ve bu, Tanrı'nın kubbeleri altında gizli bulunan velilerdendir. Onun işleri, sözleri ve hâllerinde akıllıların akılları hayrette kalıyor. Ona bugünden sonra başka bir gözle bakmak, başka şekilde saygı göstermek gerekir.” der. Böylece Mevlâna'nın en candan muhiplerinden olurlar (Özönder, 1990: 100).

Türbedeki Uygulamalar: Bazı çocukların çok ağlamadan hayaları yarılır. Bunu bitıştirmek için halk arasında birisi maddi diğeri manevi iki türlü tedavi tarzı vardı. Bunun ikisi de birlikte yapılırdı. Bir demir halkanın içine sımsıkı pamuk konur ve üzerine balkastı sürülmüş bir bez geçirilir, çocuğun hangi kasığında yarıklık varsa orasına temas ettirilerek belinden bağlanır ve bir yıl kadar bu bağ sarılı kalırdı.

Manevi tedavisi de Sadreddin Konevi Camisi'nin karşısında bir kavak ve bunun altında sahibinin adı belirsiz bir mezar vardı. Hangi çocuk yarılmışsa onu buraya götürürler, bu kavak ağacından ince bir dal seçerler ve ucunu yararlar. Çocuğun gömleğini bu yarıktan geçirdikten sonra yarığı sımsıkı sararlardı. Ağacın altında yatan ölünün ruhuna dua, bahçe sahibine de hakkını eda ettikten (belli bir miktar arılık verme) sonra oradan ayrılırlardı. Eğer altı ay sonra o yarılan dal bitişirse çocuğun yarığı da bitişmiş sayılırdı (Erdoğan, 1938: 974).

Bir nevi boğaz hastalığından ibaret olan bağanın (bir çeşit ur) tekkesi İmam Bagavi'dir. Bu hastalığa tutulanlar bu tekkeye giderlerdi. Oradaki tekke bekçisi eski bir bez parçasını hastanın boğazına dolar, okuyarak yavaşça üç kere boğardı. "Bu hastalığın bu tekkede tedavisi öyle zannediyorum ki bir kelime ilgisi iledir. Orada gömülü olan zatın bağlı olması bağa hastalığının tedavisine güzel bir alaka teşkil etmiştir." diyen Erdoğan bu tekke dışında ve köşesinde ucu sivri büyük bir taşın varlığından bahsetmektedir. Günümüzde Bagavi'nin türbesi bile kalmamışken adı geçen taşın durması beklenemezdi. Bu taşın halk inancındaki fonksiyonu karın ağrısı sağaltımında kullanılmasıdır. Karnı ağrıyanlar, bu taşın karnını dayarlar ve bir daha ağrı görmeyeceklerine inanırlardı (Erdoğan, 1937: 818).

Aşırı yaramaz, aydaş, konuşamayan ve konuşma güçlüğü çeken kekeme çocuklar şifa bulur inancı ile bu türbeye getirilmiş. Eskiden çocuğu hastalıklı olanlar bu türbeye gelirler ve çocuklarının iyileşmesi için dua ettirirlermiş. Önceleri bu duayı türbenin bulunduğu mahallenin sakinlerinden yaşlı birisi, daha sonra da Konevi Cami Derneğinde görevli bir şahıs yapıyormuş. Şimdi bu iş yasaklanmış (Aydın, 2006: 62).

Konya'daki ziyaret edilen türbelerin başında gelen Konevî Türbesi özellikle Cuma günleri ziyaret edilir. Kadın erkek genç yaşlı her yaştan insanı etrafında görmek mümkündür.

4.12.10. Sahip Ata Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Sahip Ata Mahallesi, Sahip Ata Caddesi, numara 89’da yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Esas adı Fahreddin Ali’dir. Servetini hayır işleri ve iyilik için harcadığından “ata” unvanıyla anılmıştır. İyilikseverliği sebebiyle “ebu’l-hayrat” lakabıyla da bilinmiştir (Merçil, 2008: 516). Anadolu Selçuklu Devleti’nde muhtelif hizmetlerinde bulunmuş, İzzeddin Keykavus devrinde adalet nazırlığı (Emir-i Dâd) yapmış ve sonra baş vezirlik (Saltanat Naipliği) makamına kadar yükselmiştir. Selçuklu saltanatının en karışık dönemlerinde görev yapmıştır. Halktan adaletsiz vergi toplayan Moğol hükümdarına gidip bu işi başarı ile bitirmiştir. Bir ara Osmancık Kalesine hapsedildi ise de buradan kurtulduktan sonra ölünceye kadar yine hayır işleri, vakıf müesseseleri gibi eserlerle meşgul olmuştur. Konya başta olmak üzere Anadolu’da pek çok eseri vardır. Hayatının sonlarına doğru görevinden ayrılan Sahip Ata Fahreddin Ali, Akşehir Nadir Köyü’ne yerleşmiştir. 22 Birinci Kânun 1288 Pazartesi günü vefat etmiştir. Sağlığında yaptırdığı türbeye defnedilir (Uz, 2013: 114). Türbenin mimarının kim olduğu bilinmemektedir. Türbeyi de içine alan külliye Sahip Ata Fahrettin Ali yaptırmıştır. Sahip Ata H. 675/1276 yılında kaybettiği oğlu veya oğulları için caminin mihrabı önüne bir türbe yaptırır. Üç sene sonra da türbenin kible tarafına hankâhını kurdurdu. Sahip Ata çok sevdiği oğullarının yanına gömülmeyi arzu ettiği için eski türbeyi yıktırır. Yerine daha büyük ve pek muhteşem bir aile türbesi yaptırır. Buradan hem mabede hem de hankâha kapı açtırmıştır (Konyalı, 2007: 471). Türbe cami ile hankâh arasında yer almaktadır. Camiden türbeye küçük bir kapı açılır. Türbenin esas kapısına hankâh içinden bir dehlizden geçilerek ulaşılır. Türbeye sivri kemerli kapıdan girilmektedir. Türbe, XIII. yüzyıl Selçuklu döneminin çini mozaik süslemelerinin günümüzde en güzel örneklerini sergiler. Türbenin ortasındaki altı sanduka çini levhalar ile kaplıdır. Bu çiniler üzerinde kabartma yazılar, geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. Sandukaların en büyüğü Sahip Ata’ya aittir. Diğer sandukaların Sahip Ata’nın oğulları Taceddin Hüseyin, Nusreddin Hasan, kızı Melike Hatun ile torunu Şemseddin Muhammed’e ait olduğu kabul edilmektedir (Karpuz, 2009: 56). Türbenin cenazelik kısmına indiğini ve cesetleri gördüğünü ifade eden İbrahim Hakkı Konyalı eskiden sağlam olan mumyaların artık bozulmuş olduğunu

söylemektedir. Ayrıca yukarıda altı sanduka olmasına rağmen yedi cesedin olduğunu belirterek kimliği tespit edilemeyenlerin sayısının ikiye çıktığını söyler (Konyalı, 2007: 477).

Türbedeki Uygulamalar: Sahip Ata Külliyesi'nde girişten sonra gelen meydana küçük bir havuz vardır. Görevlilerden edindiğimiz bilgilere göre kankâhın içinde bulunan havuz görevliler tarafından taşıma su ile doldurulmaktadır. Hiçbir kutsiyeti ya da başka bir özelliği bulunmayan havuza ziyaretçiler dileklerinin kabul olması için para atmaktadır.

4.12.11. Söylemez Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Pirebi Mahallesi, Söylemez Sokak numara 2'de yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Muhacir Pazarı içerisinde Balık Hali doğusundaki Söylemez Türbesi XIX. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir. Önceden türbeden başka mescit, ahır, mutfak, çeşme, kuyu ve bir konak vardır. Günümüzde bu yapılardan sadece türbe kalmıştır. Türbe bir giriş bölümü ve mezar odasından meydana gelmektedir. Kuzeydeki kapı ile esas türbeye girilir. Bu bölüm sekizgen planlıdır. Türbenin ortasında Şeyh Fazıl Efendi'nin sandukası ve mezar taşı bulunmaktadır. Şeyh Fazıl Efendi, Hindistan'ın Allahâbad bölgesinde Por Serâme köyünde dünyaya gelmiştir (Konyalı, 2007: 609). Şeyh Fazıl Efendi Çeştiye, Kadiriye ve Nakşibendiye tarikatlarının halifelerindendir. XIX. yüzyıl ortalarında Konya'ya gelmiş ve 1880'li yıllarda burada zaviyesini kurmuştur. 4 Eylül 1910'da Konya'da vefat etmiş ve kendi yaptırdığı türbesine defnedilmiştir. 1896 yılında yıkılan Söylemez Konağı, Zaviyesi'nin meşrutası idi. Konak, Tekkeye gelen misafirlerin ve tekke şeyhlerinin vesair görevlilerin kullanımına tahsis edilen bir vakıftır. Haremlik ve selamlık kısımlarından oluşuyordu. Geniş bir avlu içerisinde değişik hacimleri vardı. İki katlı kerpiç duvarlı, selamlık kısmı üç sofalı bir plana sahipti. Konak 1902 yılında Şeyh Fazıl Efendi'nin ikameti için yaptırılmıştır (Karpuz, 2009: 362). Bu konaktan önce Şeyh Efendi, yaptırdığı türbede kalmakta idi. Zaviye ve türbeyi Çiştîye Tarikatı müritlerine vakfetmiştir. Bu türbenin Konya'daki Osmanlı devri türbe mimarisine benzemesi açısından ayrı bir yeri vardır. Yapılan çevre düzenlemeleri ile günümüzde toprak zeminden bir metre aşağıda

kalmıştır. Belgelerde özel bir adla zikredilmeyen tekkeye halk bu ismi verdiği için literatüre “Söylemez Tekkesi” olarak geçmiştir (Küçükdağ, 2014: 114). Şeyh Hüseyin Hindistan’da münteşir Çeştî tarikatını Konya’ya yaymak istemişse de muvaffak olamamıştır. Merhumun esmer tunç yüzlü, beyaz sakallı ve orta boylu bir zat olduğu ziyaretine gelenlere üzüm ikram ettiği münzevi olduğundan çarşı pazara çıkmadığı ve herkesle görüşüp konuşmadığı rivayet edilir (Uğur, 1941: 16).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Şeyh Fazıl Hüseyin Efendi, Gemiyanogulları’ndan Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa’ya İstanbul’da iken adliye nazırı ve sadrazam olacağını müjdelemiş, bu müjdesi tahakkuk edince Paşa’nın Şeyh Efendi’ye bağlılığı artmış. Şeyh, Paşa’ya evvelce Konya’ya vali olarak geleceğini de söylemiş; fakat Paşa, Konya yerine Ankara valiliğine tayin edilmiş. Şeyh Fazıl Efendi’nin kerameti bu suretle küçük bir değişikliklerle yerine gelmiştir. Konak bu sebeple Paşa tarafından yaptırılmıştır (Uz, 2013: 300).

4.12.12. Şeker Furuş Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Dede Korkut Mahallesi, Hoca Fakih Caddesi numara 8’de Şeker Fabrikası sınırları içinde, fabrikanın güney tarafında yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, XIX. yüzyıl sonlarına doğru harap olduğu için Konya ulemasından Abdülbasir ve Konya müftülerinden Gevrahi hocalar tarafından tamir edilmişse de sonradan bakımsızlık ve ihmal hatta kasıtlı olarak tamamen yıkılarak yok edilmiştir. Türbenin cenazeliği toprak altında kalmıştır. Türbenin büyük bir bölümü, türbenin içerisinde bulunduğu arazi sahibi tarafından bahçenin türbe yüzünden elinden alınacağı endişesiyle tamamen yıktırılmış, taşlarının bir bölümü Hoca Ahmet Fakih önündeki çeşme inşaatında kullanılmıştır. Bugün türbeden geriye cenazelik kısmı kalmıştır. Cenazelik kısmının üzeri ise Şeker Fabrikası müdürlerinden birisi tarafından saca kapatılmıştır (Uz, 2013: 113).

Burada yatan zatın esas adı Hasan’dır. Şaban adında bir kişinin oğludur. Bu bilgilere Konya Mevlâna Müzesi’de muhafaza edilen kitabesinden ulaşılmaktadır. Türbe ile ilgili olarak kitabe, sanduka veya tarih belirlemesine yarayacak hiçbir belge bulunamamıştır. Şeker tüccarı olan Hasan bin Şaban, çok sevdiği hocası Hoca Ahmed

Fakih'e yakın olmak için buraya defnedilmek istemiştir. Şeker Furuş Mescidi kitabesine göre H. 617/1220 yılında sağ olan Şeker Furuş'un bu yüzyılda öldüğü kabul edilince türbe de XIII. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Karpuz, 2009: 445). Şeker Furuş, Selçuklu döneminde yaşamış keramet sahibi evliyadır. Hocasına olan bağlılığından dolayı Hoca Ahmed Fakih ile türbelerinin karşılıklı olduğu rivayet edilir.

Türbenin son hâlini gördüğünü söyleyen İbrahim Hakkı Konyalı, bu türbenin Gömeç Hatun Türbesi tipine benzer bir yapı olduğunu, bakımsızlık ve ihmal yüzünden 1888 (H.1306) yılında türbenin kemerinin çöktüğü ve günümüze sadece cenazelik kısmının geldiğini nakletmektedir. Yıkılan türbenin taşlarından bir kısmı Hoca Fakih Mescidi'nde yapılacak bir çeşmede kullanılmıştır (Konyalı, 2007: 485). Hoca Ahmed Fakih Türbesi ile Şeker Furuş Türbesinin arasından sadece bir cadde geçmektedir. Ahmet Fakih için gelen ziyaretçiler Şeker Fabrikası alanı içinde olan Şeker Furuş Türbesi'ni ziyaret edememektedirler.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Hocasına olan bağlılığı ile sembolleşen şeker tüccarı Şaban oğlu Hasan ve Şeyhi Hoca Ahmed Fakih ile ilgili anlatılan menkıbe şöyledir: “Şeker Furuş lakaplı bir tüccar vardır. Yüz kantar şeker yükü ile Hoca Fakih Hankahı'nın önünden geçerken Hoca Ahmed ona yükünü sormuş ve o da “tuz” dur cevabını verir. Hoca Fakih de “Tuz olsun.” deyince yükü tuz olur. Şeker Furuş durumu gönül ehline haber verince onlar, “Evliyanın nazarının kimya olduğunu” söylemişler. Tüccar katarını aynı yerden geçirince bu sefer yükünün “nebat” olduğunu söyler, Hoca Fakih de “Nebat olsun.” der ve yükü nebata dönüşür. Bunun üzerine tüccar bütün varını terkederek Hoca Fakih'in hizmetine girer. Ancak birçoklarının Hoca Fakih'in yanına gelip bir müddet sonra hilafet alıp gittiğini görünce, kendisi de hilafet ister. Bunun üzerine Hoca Fakih hiddetlenerek bunun edebe aykırı olduğunu, varıp kuyudan su çekmesini, bunun da son hizmeti olacağını söyler. Tüccar çok zorlanarak kuyudan su çekince kuyunun içinde kıymetli bir mücevher çıkar. Durumu Hoca Fakih'e haber verince o da “Nasibinin bu olduğunu” söyler.” (Uğraşkan, 2005: 13).

4.12.13. Şeyh Hasan Rumî Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Sahip Ata Mahallesi, Yavuz Selim Caddesi ile Ahmet Küçük Armağan Sokak'ın kesiştiği köşede numara 16'da yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Rivayete göre Şeyh Hasan Rumî Mevlâna döneminde yaşamıştır. O dönem Konya surlarının içinde kalan türbesi, XIII. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Halk tarafından Şeyh Rumî, Şeyh Hasan-ı Rumî Tekkesi denilmekteydi. Bu türbenin tarihini aydınlatacak, türbeyi yapanın, yaptıranın içinde yatanın kimliklerini belirtir bir kitabesi yoktur. Arşiv vesikalarında Karamanoğulları zamanında Karaman ili evkafının tespit edildiği defterde Şeyh Hasan-ı Rumî Zaviyesi şeklinde adının geçtiği tespit edilmiştir. Bu bilgi, gerçek kimliği aydınlatmada yetersiz kalmıştır. Mevlâna Celâleddin döneminde yaşamış olan Şeyh Hasan-ı Rumî, Şeyh Osman-ı Rumî'nin kardeşi olarak bilinmektedir (Konyalı, 2007: 490).

4.12.14. Şeyh Osman Rumi Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Sahip Ata Mahallesi, Gülbahçe Sokak üzerinde Şeyh Osman Rumi Camisi'nin kuzeyinde çıkmaz sokak içerisinde.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: İçte kubbeli, dışta piramidal külahlı olan eyvan biçimindeki kümbete batıdan Bursa kemerli kapıdan girilmektedir. Üzerinde kitabesi bulunmayan bu yapı XIV. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Karpuz, 2009: 455). Birçok Selçuklu türbelerinde olduğu gibi bir cenazelik ve bodrum kattan oluşmaktadır. Bir deprem sonrasında türbe yıkılmıştır. Abdülvahit Çelebi, Şeyh Osman-ı Rumî'nin üstüne bir türbe yaptırmıştır. Sandukasının başına da Mevlevî serpuşu koydurmuştur. Bu türbenin de son zamanlarda yıkıldığı rivayet edilmektedir. Şeyh Osman Rumî, Şeyh Hasan Rumî'nin kardeşidir. Bunların üçüncü bir kardeşi de burada yıkılan türbede gömülüdür. Burası eskiden üç türbe, mescit ve zaviyeden müteşekkil bir yapı idi. Mevlâna'nın çağdaşı ve dostlarından olduğu anlatılmaktadır. Sadreddin Konevi'ye, Mevlâna'ya, Şeyh Hasan'a denildiği gibi Anadolulu anlamına gelen Rumî denilmektedir. Celâleddin Rumî Şam'da Berraniye Medresesi'nde bulunduğu zaman sohbet ettikleri Şemseddini Tebrizi, Muhyiddin Arabî, Evhadüddini Kirmani, Sadreddini Konevî, Sadreddini Hamevî gibi şeyh ve mutasavvıf isimler arasında Şeyh Osman Rumî'nin de var olduğu rivayet edilir. Şeyh Osman Rumî, Sadreddin Konevî ve Celâleddin Rumî gibi Konya'ya gelmiş ve burada bir zaviye yapıp talebe yetiştirmiştir (Konyalı, 2007: 491).

4.12.15. Şeyh Muhammed Bahaüddin Nakşibendî Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Hacı Fettah Mahallesi, Baruthane Caddesi Hacı Fettah Mezarlığı içindedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Aslen Bozkırlı olan Şeyh Mehmet Bahaeddin Nakşibendî, H. 1247/M.1831 yılında doğmuştur. Babası Seydişehir Çavuş Kasabasında metfun olan Şeyh Muhammed Kudsî (Memiş) Efendi'dir. Dinî ilimleri, tasavvuf ve tarikat ilimlerini önce babasından öğrenmiştir. Genç yaşta ilim yolunda büyük merhaleler kat etmiştir. Bozkır Karacahisar Köyü'nde doğmuştur. Önce babasının rahle-i tedrisinden geçmiştir. 1862 yılında Konya'ya yerleşmiş, İplikçi Camisi imamlığı ve caminin karşısında bulunan Bekir Sami Paşa Medresesi müderrisliği yapmıştır. II. Abdülhamit Han'ın mektuplaşma yoluyla Behaeddin Efendi'den dersler aldığı rivayet edilmektedir (Bilgili ve Çelik, 2011: 58).

Nakşibendi halifelerinden olan kardeşi Şeyh Halil Efendi de tanınmış âlimlerden biridir. Halil Efendi, Nakşibendi tarikatının Halidiyye kolunun mümessili olup Karaman Ketenci Camisi avlusunda metfundur. Nakşibendi tarikatının son ünlü şeyhlerindendir (Özönder, 1990: 239). Babası Memiş Efendi vefat edince babasının halifesi olarak irşat vazifesini oğlu Bahaeddin Efendi devam ettirmiştir. Babası gibi şer'i ölçülere son derece saygılı bir tasavvuf anlayışı benimsemiştir. Şeriatı kabuk, hakikati (tasavvufu) öz sayan anlayışa şiddetle karşı çıkarak öz ile kabuğun ayrı şeyler, şeriat ve hakikatin ise aynı olduğunu savunmuştur (Koçkuzu, 1991: 458). Türbenin içindeki mezar taşından Şeyh Mehmet Bahaeddin Nakşibendî'nin 2 Temmuz 1906 (H.1324) yılında vefat ettiğini öğrenmekteyiz. Türbenin de bu yılda yapıldığı kabul edilmektedir. Tümüyle yalın olan türbe, beyaz gödene taşı ve kırmızımtırak sille taşından yapılmıştır. Kare plan üzerine pramidal külahla örtülü baldaken bir yapıdır. Dört tarafı açık mermer sütunları kare oturtmalık üzerine, köşeleri pahlanarak kareden sekizgene dönüşen altta geniş, üstte dar mermer kaideler oturmakta ve daire kesitli başlıklarla sonuçlanmaktadır (Karpuz, 2009: 453). Eşi, ortanca oğlu ve ailesinin diğer fertleri aynı yerde metfundur. Şeyh Mehmet Bahaeddin Nakşibendî'nin iki eseri bulunmaktadır (Koçkuzu, 1991: 458). Bunlardan birincisi Arapça olan "Bâ'isü'l-magfire fî beyâni akvâli'l-vahde" adlı eseridir. Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde beş nüshası vardır. İkinci eseri ise "İkâzü'n-nâ'imîn ve tenbîhü'ül-gâfilîn" adlı Arapça risalesidir.

Şeyh Mehmet Bahaeddin Efendi ilim ve tasavvufu birlikte yürüten bir kişidir. Zaman zaman bunun sıkıntılarını yaşadığını şu sözlerinden çıkartabiliriz: “Hocalar bizi derviş diye sevmiyor, dervişler de hoca diye sevmiyorlar.” O, müspet ilimle akli ilimleri bir arada okutulmasını tavsiye ederdi. Kendisi Kütübü Sitte hafızıydı (Bilgili ve Çelik, 2011: 61).

4.12.16. Tahir ile Zühre Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesi, Muzaffer Hamit Sokak numara 8’de aynı isimli mescidin içinde yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Konya Lisesinin kuzeyinde yer alan türbe aynı adı taşıyan mescidin içindedir. Mehmet Önder buradaki sandukaların açıldığını anlatmaktadır. Açılan sandukaların içinden biri kadın diğeri erkeğe ait iki Selçuklu başlığı bulunmuş ve müzeye kaldırılmıştır. Tarihî belgelerde de Tahir ile Zühre Türbesi olarak geçen bu yerin adının gerçekten bu meşhur iki âşığa mı ait olduğunu kesin bir dille söylemek zordur. Bilinen olaya benzer bir hikâye Konya’da bu yer için de anlatılmaktadır. Efsanenin kahramanları vuslatı olmayan bir sonuca sürüklenmiştir. Bu kader onları mezarlarında bile takip eder. Mezarda gül fidanına dönen bu âşıklara bu kez bir çalı mani olmaktadır (Önder, 1963: 42. Gerçek belgeler olmadığı sürece halk muhayyilesi benzer efsaneler üretmeye devam edecektir. Türbeye, mescide açılan ve doğudaki kapı düzenini tekrarlayan bir açıklıkla girilmektedir. Türbe, mescidin güneydoğu köşesindedir (Karpuz, 2009: 954). Bu yapının geçmişte Tahir ile Zühre Tekkesi, Dönbaba Tekkesi, Arzu ile Kamber Tekkesi olarak bilinmekte olduğunu nakleden İ. Hakkı Konyalı bu isimlerin uydurma olduğunu söyler. Buranın Sahip Ata tarafından yapıldığını ve eskiden aynı adla anıldığını ifade eder (Konyalı, 2007: 341). Türbede iki yatır olduğu anlatılmaktadır. Sandukalardan kalan parçalar önceden burada en azından iki muntazam sandukanın olduğunu göstermektedir. İ. Hakkı Konyalı, buradaki mezarda Sahip Ata’nın torunlarının metfun olabileceğini düşünmektedir. Mescit ve türbe 1958 yılında tamir edilmiştir (Konyalı, 2007: 342). Türbenin zemini bu tamir esnasında çimento ile kaplanmış ve içerisine sonradan iki basit ahşap sanduka yan yana konulmuştur. İçinde iki sanduka bulunan mekân türbe olarak isimlendirilir. Kriptası olmayan mekânın içindeki sandukaların kime ait olduğu bilinmemekle birlikte İ. Konyalı, sandukaların geç tarihte buraya konulduğunu belirtir. Bu mekânın aslı

hâlinde türbe fonksiyonuna sahip olduğunu gösteren herhangi bir delil yoktur (Yavaş, 2008: 172). Halk arasındaki yaygın bir inanışa göre burada cenazelik olarak tabir edilen mumyalık bölümü vardır ve kırk metre aşağıdadır. Bu inanış da bize buranın türbe olmadığı ispatlansa bile halk arasında buranın sınanmış yer olarak devam edeceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Halkın burası ile ilgili bir başka yakıştıması Selçuklu hükümdarı kızını vermediği için bir beyi Malatya'ya sürgüne göndermiş. Kızı da arkasından “Dön, dön baba!” diye seslendiği için bu tekkeye “Dön Baba Tekkesi” denilmiştir (Çevik, 2008: 187).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Selçuklu paralarının üstüne Şir ile Hurşid'i koyduran hükümdarla sevgilisinin burada metfun olduğu anlatılmaktadır (Konyalı, 2007: 341).

Zühre bir sultan kızı, Tahir bir vezir oğludur. İkisi de anne ve babalarının yedikleri sihirli bir elmadan dünyaya gelmişler, birlikte oynamış, birlikte büyümüşler. Önceleri bir hocanın rahlesi önünde diz çöküp okurlarken, sonra yaşlı bir Pir'in elinden içtikleri “aşk badesi” ile sarhoş olur, yüreklerini aşkın acımasızca yakan ateşine bırakırlar. Artık sazla sözle deyişler söylemekte, birbirlerine olan aşklarını dile getirmektedirler. Bu böyle gitmeyecek, bir engel ortaya çıkacak, daha beşikteyken sözleri kesilen bu iki sevgiliyi birbirinden ayıracaktır. Çünkü hak âşıklarının alın yazısı böyledir. Bu çizgide kaderleri birdir. Gün gelip çatmış kader ağlarını örmüş, Tahir Konya'dan Mardin zindanına sürülmüş, Zühre de sarayın odasına kapatılmıştır.

Her iki âşık umutsuz aşklarının çilesini çekmeye yüreklerindeki petek petek aşk balını saza ve söze dökmeye devam eder. Gün olur Tahir zindandan kurtulur. Konya yoluna düşer. Konya sarayından sevgilisini kurtarmak isterken yakalanır. Bu sefer bir sandala bağlanarak başıboş Beyşehir Gölü'nün hırçın dalgalarına bırakılır. Göl Emir'i onu bulur konağına getirir. Bu sırada Zühre'nin bir bey oğlu ile düğününün yapılmakta olduğu haberi alınır. Tahir kılık değiştirerek Konya'ya gelir. Bir yolunu bularak saraya girer. Girer ama bir muhafız onu tanır, üzerine atılarak öldürür. Zühre, altın telli duvağıyla cesedin üzerine kapanır, oracıkta can verir. Her ikisini bir mezara koyarlar. Mezardan iki gülfıdanı boy verir, iki fidanın arasında bir çalı dikenini meydana gelir. İki fidanı asla birleştirmez. Sonradan mezarlar üstüne bugünkü türbe yaptırılır, adına Tahir ile Zühre Türbesi, mescide de Tahir ile Zühre Mescidi adı verilir (Önder, 1963: 43-44; Kara, 2014: 146).

Türbedeki Uygulamalar: Eskiden kara sevdaya tutulanlar, sevdiğine kavuşamayanlar tarafından ziyaret edilen, adak adanan bir yerdir. Eskiden çocuğu olmayanlar bu türbeye gelmekte ve kabirlerin etrafında üç kez dönmekteydiler. Kabir etrafında dönmenin kendiliğinden olduğu duyulduğundan bu türbe halk arasında “Dönbaba Tekkesi” olarak bilinmiştir. Eskiden muradı olanlar, burada adak adayıp tavuk, horoz kesip yerlermiş (Çevik, 2008: 187).

4.12.17. Tavus Baba (Hatamu Dede) Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Yorgancı Mahallesi, Yıldız Köşkü Sokak'ta Aydın Çavuş Tepesi'ne çıkarken tepenin eteğinde caminin yanında yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbede metfun bulunan kişinin kimliği hususunda kesin bir bilgi yoktur. Buradaki yatır ile ilgili rivayetler hem erkek bir evliya hem de kadın velilerden olduğu noktasındadır. Bazı rivayetlerde kadın velilerden biri olarak anlatılırken, bazı rivayetlerde “Baba” veya “Dede” olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacılar Mesut Koman ve Mehmet Önder, burada yatan zatın Şeyh Tavus Mehmet olduğu görüşündedir. Tavus Baba'nın asıl adı Mehmet, memleketi Hindistan'dır. Anadolu Selçuklu sultanlarından Rükneddin Süleyman ve Alâeddin Keykubat dönemlerinde yaşamıştır. Selçuklu dönemi meşayihindandır. Selçuklu sultanlarının âlimlere, ilim ve tasavvuf erbabına gösterdikleri hürmetten dolayı Konya'ya gelip yerleşmişlerdir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir (Uz, 2013: 105). İ. Hakkı Konyalı, Ferit Uğur'un Konya Dergisi'nde (Uğur, 1941: 16) çıkan makalesindeki tespitlerine itirazda bulunur. Konyalı, bugün yeri belli olmayan Hatamu Dede Zaviyesi'nden bahseder. Bu zaviyenin Tavus Baba Türbesi'nin bitişiğinde olabileceğini düşünmektedir. Burada metfun olanın kimliği noktasında kesin cümleler kurmak için aydınlatıcı belgeler olmadığını söyler ve burada yatanın zaviye şeyhlerinden biri olabileceğini ileri sürer. Ünsî'nin Şeyhnamesi'nin sağlam bir kaynak olmadığını, onun Konya'nın meçhul abidelerini ve Konya ile ilgili tarihî şahsiyetlerin kimliklerini aydınlatmış olmak için uydurulduğunu düşünmektedir (Konyalı, 2007: 409). Türbenin planı dikdörtgen şeklindedir. Türbenin giriş kısmı doğudadır. Aydınlatması batı ve kuzey tarafta olan iki pencere ile sağlanmaktadır. Türbenin içinde bir sanduka bulunmaktadır. 1998 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından adeta yeniden yapılmışçasına restore edilmiş ve çatısı oluk kiremit ile kaplanmıştır. Bazı kaynaklarda bu türbenin XIII. yüzyılda yapıldığı

söylenir (Karpuz, 2009: 466). Tavus Baba Türbesi, 1905 yılında Postnişin Abdülvahid Çelebi, 1958 yılında da Konyalı bir hayırsever tarafından onarılmıştır (Önder, 1962: 156).

Tavus Baba'nın kim olduğu, ne zaman, nereden Konya'ya geldiği malum değildir. Hakkında verilen bilgiler efsanelere dayalıdır. Bir rivayete göre Hindistan'dan gelmiştir. Mevlâna'nın sık uğradığı yer olan Meram bağlarına yerleşmeyi bilinçli olarak tercih etmiştir. Rivayetlerden birinde dillere destan bir güzelliği olduğu, bir başka rivayette çok güzel rebap çaldığı, bu yüzden de gönülleri mest olan insanların rebabı çalanı merak edip görmedikleri veya göremedikleri anlatılır (Önder, 1963: 20). Gordelevski'ye göre Tavus, bir kadındır. Vefatından sonra eskiden türbe civarında yaygın olan Bektaşî cemaati ona Tavus Baba adını takmıştır. Mevlevîlerin kuvvet kazanması ile Bektaşîler buradan çekilmişlerdir (Uz, 2013: 106). Gordelevski'nin bu düşüncesinin dayanağı Tavus Baba ile ilgili bir anlatmaya dayandırılır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Uzak yakın demeden, Müslim gayri Müslim ayırt etmeden pek çok kişi Mevlâna'yı ziyarete gelirdi. Konya'ya gelen kervanlardan biriyle kimsenin kimliğini bilmediği bir kadın gelir. Mevlâna'nın aşkıyla buralara kadar gelen bu hanım, Mevlâna'nın sık sık uğradığı Meram bağlarına kendisi için uygun bir yere yerleşmek ister. Bugünkü türbenin bulunduğu yere mütevazı bir kulübe yaptırır. Buralar Mevlevîler için de önemli yerler olup, buralarda sema meclisleri, saatlerce süren sohbetler, musiki toplantıları düzenlenirdi. Canlar bu meclise gelip giderken kulübeden gelen rebap sesi ile mest olurlardı. Yüzünü görmedikleri bu hanımın küçük kulübesinden çıkan gönülleri hoş eden sesler genellikle sabahın erken saatlerinde her yana yayılırdı. Hiç kimse bu sırlı sesi araştırmamış, adeta esrarına erince kaybolur endişesi ile bu işe teşebbüs bile edememiştir.

Günler böyle geçer. Bir gün tüm bekleşmelere rağmen o esrarlı rebap sesi duyulmaz. Bir hayli vakit oyalanıp bekleşmelerine rağmen yine de o alışık oldukları ses gelmez. Gönülleri mest eden sesin çıktığı kulübe sessizliğe gömülmüştür. Herkesi büyük telaş ve merak alır. Sabah olup gün aydınlanınca Mevlâna yanındakilere “Gidin, kulübeye bir bakın!” der. Hemen koşup giden dervişler kulübeye girdiklerinde kulübenin bir köşesinde ayrıldığı beden taze sıcaklığını henüz kaybetmemiş bir yığın tavus kuşu tüyünden başka bir şey bulamazlar. O güne kadar kimse onun kim olduğunu

bilmediği gibi o günden sonra da bilen olmamıştır. Mevlâna, dervişlerine kulübenin olduğu yere türbe yapmalarını tavsiye eder (Özönder, 1990: 133; Önder, 1963: 20).

Türbedeki Uygulamalar: “Duvarlarına ziyaretçilerin her biri kurşun kalemle bir şey yazmışlarsa da kayıt ve hıfza şayan olanları görülmemiştir.” (Uğur, 1941: 16) diyen M. Ferit Uğur’un işaret ettiği yazılar bugün de duvarlarına yazılan dileklerdir. Bu türbede duvara yazı yazma geleneği olduğu görülmektedir. “Borçlarımı ödeyeyim, sevilen insan olayım.”, “Allah’ım dünyadaki ihtiyaçlarımı ver!”, “Mustafa ile evlenmeyi nasip et. Âmin!”, “Allah’ım derslerimde başarılı olmamı nasip et.”, “Melike arkadaşım Allah’ım nolursun polis oluyum.”, “Bebek nasip et, borç ödeme, ev, hukuk bitireyim.”, “Hacettepe” gibi herkes gönlünden geçen isteklerini türbenin duvarlarına belirterek dileklerini yazılı hâle getirmişlerdir.

Türbedeki saha araştırmamız esnasında pencere önüne bazı ziyaretçiler tarafından tuz bırakıldığını, bazı ziyaretçilerin de bu tuzdan aldığını gözlemledik. Tuzun yakıcı özelliğine rağmen bu türbeden alınan tuzun yaraları iyileştirdiğine inanılmaktadır. Ayrıca bu tuzun şifalı olduğuna inanılmaktadır (K.Ş.3). Tavus Baba rüya yolu ile insanlara bir vakit kadın, başka bir vakit de erkek olarak görünmekte imiş (K.Ş.15).

Konya’da eskiden ince hastalığa yakalanan sevdalı kızları şafak vakti küçük kerpiç kulübeli Tavus Hatun Türbesi’ne getirirler ve ondan şifa dilerlerdi (Araz, 2001: 193; Işık, 2015: 75).

4.12.18. Turgutoğlu Pîr Hüseyin Bey (Kuşlu Kümbet) Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Şeyh Sadreddin Mahallesi, Turgutoğlu Sokak numara 15’te yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Sadreddin Konevî Türbesi doğusunda yer alan Turgutoğlu Pir Hüseyin Bey Türbesi kare planlı, taştan yapılmış bir gövde üzerinde tuğla örgü bir kubbeden ibarettir. Kubbe dıştan tuğla dişli kirpi kubbedir. Doğusundaki mermer söveli kapısı üzerinde iken Konya Müzesi’ne kaldırılan kitabesi şöyledir:

“Bu pak ve kutlu türbenin yapılmasını, padişahlar padişahı, sultanlar ulusu ümmetlerin sahibi, Arap soyundan olan ve olmayan sultanların efendisi, Karamanoğlu Mehmet oğlu Sultan İbrahim’in devleti günlerinde, Allah mülkünü daim buyruklarını sürekli kılsın, Turgutoğlu Emir Şah oğlu ünlü şanlı büyük emir Pir Hüseyin Beğ, 835 yılı aylarından Şevval ayında emretti.” (Önder, 1962: 177).

Rivayetlere göre eskiden türbenin üstünde mahruti bir kubbe varmış. Kubbenin üstünde leylek yuvası bulunduğu için halk türbeye Kuşlu Kümbet dermiş. Bu kubbe yıkılınca Silleli ustalarca bugünkü yuvarlak kubbe yapılmıştır. Türbede cenazelik ve mumyalık denilen bodrum kat vardır. Bugün türbenin içinde hiçbir sanduka kalmamıştır. Eskiden burada üçü büyük üçü küçük altı sanduka bulunduğu rivayet edilir. Türbede Pir Hüseyin Bey'den başka Ahmet Bey, Ömer Bey, Nefise Hatun, Bağdat Hatun, Sultan Hatun ve Hondi adlı altı kişinin daha metfun olduğundan bahsedilmektedir (Konyalı, 2007: 497). Bağdat Hatun, Nefise Hatun ve Hondi Hatun'un veliler listesinde adları geçtiği söylenmektedir. Turgutoğulları ailesinden olan bu hanımlar dârü'l-huffaz ve türbe yaptırıp vakıflar tahsis eden hayırsever kadınlardır. İbrahim Hakkı Konyalı bu hatun mezarlarının türbe dışında olduğunu söylemektedir (Uz, 2013: 149). Eskiden bu türbenin etrafı kabristandır. Geniş bir mezarlık içerisinde bulunan yapı çevresinin dolması sonucu özgün görünümünü yitirmiştir (Karpuz, 2009: 470).

4.12.19. Zahrüddin Ali Türbesi

Türbenin Yeri: Meram ilçesi, Gül Bahçe Mahallesi, Kumocağı Sokak'ta yer alır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Kara Kemal Mezarlığı'nın kuzey doğu köşesinde yer alan, ahşap örtü ile çatısı örülen dikdörtgen yapıdır. Türbenin eskiden Selçuklu tarzı kubbeli bir bina olduğu ve atında bodrum katı bulunduğu birçok döküntü ve belirtilerden anlaşılmaktadır. Bodrum katı hâlâ sağlamdır. Doğu tarafındaki harçlı duvar eski türbenin kalıntısıdır (Konyalı, 2007: 505). Türbenin yıkılmış ve eski mimarisine uygun olmayan bir tarzda yeniden yapılmış olma ihtimali çok yüksektir. Türbe inşaatında malzeme olarak taş, tuğla, kerpiç ve ahşap kullanılmıştır. Bodrum kat ve duvarlarında moloz taş, tonoz örtüsünde ise tuğla kullanılmıştır. Zemin katta köşelerde kesme taş, duvarlarda tuğla, sonradan yapıldığı anlaşılan bölümlerde ise kerpiç kullanıldığı görülmektedir (Karpuz, 2009: 481). Türbenin bugünkü şeklinden eski türbe mimarîsi özelliklerini kaybettiği anlaşılmaktadır. Türbenin içinde Selçuklu tarzı bir sanduka vardır. Sandukanın baş tarafına sülüs ile "Tevekkeltüalellah" yazılmış ve buraya bir de mumluk kazılmıştır. Sandukanın iki tarafına ikişer satır hâlinde Ayete'l-Kürsî yazılmıştır. Sandukadaki bu kitabe bize burada H.682/M.1283 yılında ölen Yunus oğlu Zahrüddin Ali'nin metfun olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda bu kimsenin hayatı hakkında yerince bilgi bulunmamaktadır. Selçuklu büyüklerinden bir kimse olarak nitelendirilmiştir (Konyalı, 2007: 506).

4.13. Sarayönü

4.13.1. Aşçı Baba Türbesi

Türbenin Yeri: Sarayönü ilçesi, Yukarı Mahalle Türbe Mezarlığı'nda yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Aşçı Baba Türbesi'nin bulunduğu mezarlık Pir Hüseyin Camisi'nin yaklaşık beş yüz metre kuzeyindedir. Bu mezarlık günümüzde defne kapalıdır. Türbe hem batısından hem de güneyinden yola cephe olup mezarlığın güneybatı köşesinde bulunmaktadır. Eskiden dikdörtgen biçiminde, kerpiç duvarlı ve toprak damlı olan türbe, yakın geçmişte Sarayönü Belediyesi tarafından yine aynı biçimde, duvarları yığma moloz taştan yapıp derzlenmiş; üzeri de saçaklı, betonarme bir damla örtülmüştür. Türbenin içinde iki sanduka vardır. Bunlardan birinin Aşçı Baba'ya ait olduğu anlatılırken diğeri hakkında bilgi yoktur. Aşçı Baba'nın gerçek kimliğini aydınlatacak bilgi mevcut değildir. Türbenin kitabesi olduğunu düşündüğümüz kitabe veya mezar taşı parçası yeterince okunamamaktadır. Tahrif olmuş bu parçası türbe duvarına sonradan monte edilmiştir. “fî sene hams recep” gibi kelimelerini okuyabildiğimiz bu yazıt türbede yapılan tamirat ve yenileme çalışmaları ile ehil olmayan ellerden dolayı orijinalliğini yitirmiştir. İlçe halkının rivayetlerine göre XIII. yüzyılda yaşayan Aşçı Baba, Mevlâna'nın aşçısıdır. Aşçı Baba Türbesi, şöhreti Sarayönü ilçesi ile sınırlı bir ziyaret yeridir. Bölge sakinlerinin verdiği bilgilere göre eskiden türbe daha fazla ziyaret edilir, Ramazan gecelerinde de çocuklar tarafından türbe çevresinde birtakım oyunlar oynanmış. Aynı zamanda sınanmış bir yer olan türbeye, eskiden hastalanan çocuklarla hayvanlar getirilerek üç veya yedi defa türbenin etrafında döndürülmüş. Günümüzde sadece bayram, arife ve belirli mübarek günlerde türbe ziyaret edilmekte ve buradaki yatırların ruhuna Fatiha bağışlanmaktadır (Kartal, 2016:).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Sarayönü Belediye Başkanlarından biri, Aşçı Baba'nın türbesinin önündeki yolu genişletmek ister. Kerpiç yapının bir kısmı yol genişletme amacı ile yıktırılır. O döneme kadar türbenin duvarları kerpiç, üstü de toprak damdır. Türbenin duvarı yıkılınca Aşçı Baba, Belediye Reisi'ni yatırmamış, Aşçı Baba onu rüyasında ikaz etmiş. Türbenin yıkıldığı sene Sarayönü'ne yağmur yağmaz. Bunun

üzerine Belediye Başkanı türbeyi restore ettirip üstünü de betonarme yaptırmıştır (K.Ş.6-K.Ş.18-K.Ş.20).

Türbedeki Uygulamalar: Bölge sakinlerinin verdiği bilgilere göre eskiden türbe daha fazla ziyaret edilir, Ramazan gecelerinde de çocuklar tarafından türbe çevresinde birtakım oyunlar oynanmış. Teravih namazından sonra türbe meydanında çocuklar ellerine mum alarak oyun amaçlı çevresinde dönerlermiş (K.Ş.12). Aynı zamanda sınılanmış bir yer olan türbeye, eskiden hastalanan çocuklar dışında hayvanlar da getirilerek üç veya yedi defa türbenin etrafında döndürülerek şifa dilenilirdi. Günümüzde sadece bayram, arife ve belirli mübarek günlerde türbe ziyaret edilmekte ve buradaki yatırların ruhuna Fatiha bağışlanmaktadır.

4.13.2. Lâdikli Ahmet Hüdâî

Ziyaret Yeri: Sarayönü ilçesi, Lâdik Kasabası Mezarlığı'nda yer almaktadır.

Lâdikli Ahmet Hüdâî'nin Hayatı: Lâdikli Ahmet Efendi 1888 yılında Sarayönü ilçesi Lâdik Kasabası'nda dünya gelir. Babasının adı Mehmet, annesinin adı Emine'dir. Yusufîler sülalesinden olup dört çocuklu ailenin bir ferdidir. Çobanlık yaptığı için döneminde Çoban Ahmet olarak da tanınır. Hüdâî mahlasını manevî yolla sonradan almıştır. Ahmet Efendi, Hatice Hanımla evlenmiş ve ikisi erkek, dört kız olmak üzere altı çocuğu dünyaya gelmiştir. Okuması yazması yoktur. Başkasına okutur yine başkasına yazdırtırmış. Askerde iken manevi hâl zuhur etmiştir. Yirmi altı sene askerlik yapan Ahmet Efendi, İstiklal Savaşı gazisidir. Arkadaşlarının şehit olduğu bir cephede Hızır Aleyhisselam atı ile gelir matarasından aşk şerbetini Ahmet Efendi'ye sunar. Yarası iyileşir, dili çözülür. Askerlikte tanıdığı ve hocası olarak kabul ettiği Hızır, Ahmet Efendi'ye hayatının sonuna kadar kırk yıl arkadaşlık yapmıştır. Lâdikli Ahmet Efendi, "Gazi-velî"dir. 1897 seferberliğinde, iki ağabeyi ile birlikte cepheye koşmuştur. Babası şehit ya da gazi olmaları için üç evladını da dualarla cepheye gönderir. Balkan Cephesi, Irak Cephesi, Kanal Cephesi, Hicaz Cephesi gibi pek çok cephede düşmanla çarpışan gazi-velidir. Düşmanlar Anadolu'ya saldırdığında İnönü'de, Sakarya'da, Dumlupınar'da ve Büyük Taarruz'da cephede bulunduğu rivayet edilir. İzmir'e giren ilk birliklerde o da vazifeliydi (Özönder, 1990: 284). Hayatta yaşadıklarını veya manevi dünyasındaki hâlleri şiirlerine yansıtır. Ömrünün sonuna kadar pek çok şiir söylemiş

olan Ahmet Efendi, keramet sahibi velilerdendir. Son günlerinde helallik isteyen oğlu Zekeriya'ya kendinde bulunan üç emaneti sahibine teslim etmesini vasiyet eder. Bu emanetler son günlerini geçirdiği odasının bir köşesinde bulunan sandığın içerisinde. Son on iki yılını bu odada geçirmiştir. Rivayetlere göre bu sandıktaki üç emanet: mühür, şecere ve tayy-i mekân cübbesidir. Mühür, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin mührüdür. Mührü görenlerin anlattığına göre ortada Hazreti Peygamberin ismi, çevresinde de bazı peygamberlerin ismi vardır. Okuma yazma bilmeyen Ahmet Efendi, başkasına yazdırdığı mektup, belge ve sair kâğıtlara bu mührü basarmış. Şecere ise evliyaların isimlerinin bulunduğu listedir. Tayy-i mekân elbisesi de manevi vazifelere giderken kullandığı bir elbise imiş. Aslında bu emanetlerin sahipleri Ahmet Efendi'nin oğlu teslim etse de etmese de emanetleri alacaklardır. Ancak Ahmet Efendi oğlunun teslim ederken nasiplenmesini istemiş (K.Ş.2). Ahmet Efendi 8 Haziran 1969'da rahmet-i Rahman'a kavuşur. Lâdikli Ahmet Efendi, "Bana sakın ha türbe yaptırmayın! Başıma bir taş dikin yeter." diye vasiyet etmiştir. Şöhreti Konya sınırlarını aşan, çok sayıda ziyaretçisi olan bir ziyaretgâhtır. Kabri başına gelenlerin oturup Kur'an okuyabilecekleri şekilde mezar çevresi düzenlenmiştir. Kabri gibi yaşadığı ev de ziyaret edilen bir yerdir.

Lâdikli Ahmet Hüdâî'nin Menkıbeleri: Eskiden Sarayönü İstasyonu'nda trenler kömür ve yakıt almak için dururlarmış. Tutuklu taşıyan trenlerden biri bu istasyonda durur. Said Nursî tutuklu ve cezaevine nakledilmek üzere yoldadır. Said Nursî başındaki görevli jandarmalara "Evladım, bana müsaade edin, şurada ikinci namazını kılayım." der. Onlar da yasak olduğu gerekçesi ile ayağındaki zincirleri çözmezler. Said Nursî de Sarayönü'nden Lâdik'e Ahmet Efendi'nin evine zincirleriyle, kelepçeleriyle tayy-i mekân gelir. Babam bu olayın şahididir. Bediuzzaman, babamı kastederek "Odadan bu çıksın sana söyleyeceklerim var." der. Dedem de "Said kardeş bu benim oğlum sakıncası yoktur durabilir." der. Evvela ikinci namazını kılmış ve sonra dedeme "Ahmet Ağa Hoca'na (Hızır a.s.) söyle, beni bu hapishane hayatından artık kurtarsınlar, dayanacak tahammülüm kalmadı." demiş. Dedem tamam kardeşim söyleyeyim demiş ve durumu hocasına anlatmış. Hızır Aleyhisselam da "Biz onu içeride muhafaza ediyoruz. Dışarı çıksa hemen öldürmek isteyecekler. O içeride hapishanede eser yazsın." demiş. İkinci buluşmalarında dedem bunu Said Nursî'ye "Sadece sabredecekmişsin kardeşim." diyerek bu kadarını anlatmış, gerisini söylememiş (K.Ş.2).

Ahmet Efendi'ye velilik mertebesine nasıl eriştiğini sormuşlar. O, kendini bir çoban olarak tanıtip mütevazılık ederek bu soruya da “Zannederim ki” diyerek cevap vermeye başlar. “Yıllarca askerlik yaptım. Gezmediğim cephe kalmadı. Kanal Cephesi'nde Fransızlarla piyade olarak savaştım. Hepimizin sırtında bir piyade tüfeği ve erzak çantası var. Yolun kenarında aylar önce ölmüş bir attan geriye kemikleri kalmış. Kemiklerin üzerinde de ata ait kurumuş sinirler vardı. Tıkır tıkır kurumuş cılız bir kedi yavrusu son çare olarak atın üzerindeki sinirleri yiyerek hayatta kalmaya çalışıyordu. Kedi yavrusu hem küçük, hem zayıf, hem de ısırıldığı kuru sinirleri koparmaya gücü yetmiyordu. Çenesi ile ısırıldığı sinirleri koparamadan sırtının üzerine düşüyormuş. Bunu da defalarca ve çaresizce deniyormuş. Yavrunun bu çaresizliğini gören Ahmet Efendi askeri sıradan çıkarak kedinin yanına gider. Günlerdir zor anlar için ayırdıkları peksimendi (ağır sıcaklıkta ve kısa zamanda bozulmayan, komutanın emri olmadan yenilemeyen bir yiyecek) çantasından çıkararak kedi yavrusuna verir. Askerin kendi hayatı için önemli olan peksimendi matarasındaki su ile ıslatarak kedi yavrusunun karnını doyurur. Kedinin karnı doyunca cana gelir. Ahmet Efendi de koşarak ilerleyen arkadaşlarına yetişir. Zannederim ki bu olaydan olsa gerektir.”

Bu olaydan kısa zaman sonra düşman askerleri ile karşılaşılır ve çok sayıda şehit verirler. Savaş meydanında şehitler üst üstedir. Ahmet Efendi de yaralılar arasındadır. Düşman askerleri ölmeyen kalmasın diye yaralı askerleri bile süngülemişler. Ahmet Efendi kendini şehit arkadaşının gövdesi ile gizlemeye çalışır. Düşman süngülediğinde süngü Ahmet Efendi'ye ulaşmamış. Arkadaşının koluna saplanmış. Meydanda canlı kalmadığından emin olan düşman askerleri giderler. Yaralı, aç ve susuz bekleyen Ahmet Efendi'nin yanında beyaz atlı biri peyda olur. “Ahmet Ağa ver elini!” diyerek onu Kudüs'teki Sahra Hastanesi'ne götürür. Bu gelen Hızır Aleyhissalam imiş. Hastaneye götürürken Hızır, “İçerde Alman asıllı Müslüman bir tabip var, ona selamımı ilet.” der. Hastaneye gelince Ahmet Ağa “Ben Kanal Cephesi'nden geliyorum, yaralıyım beni falan tabip albay ile görüştürün.” dese de buna kimse ikna olmaz. Sahra Hastanesi'ne Kudüs'e gelmenin zaman ve vasıta olarak imkânı yoktur. Ahmet Ağa, Hızır'ın görüşmesini istediği tabip ile karşılaşır. Tabip “Evladım, buraya seni kim getirdi?” diyerek kapıya koşmuş; ama kimseleri göremez. Tabip, “Evladım sen onu gördün mü, konuştun mu?” diye sorar. Ahmet Ağa da “Evet gördüm, konuştum. ‘Bana ihtiyacın olursa şöyle (?) seslenmen yeterli!’ diyerek ayrıldı.” der. Ahmet Efendi'nin

Hızır ile olan dostluğu burada başlar. Velilik mertebesine ulaşması ise kendi deyimi ile şu hadiseden sonra olmuştur: “Zannederim ki sahradaki ölmek üzere olan o aç kediciği doyurmamdan olsa gerektir.” (K.Ş.19).

4.14. Selçuklu

4.14.1. Alâeddin (Selçuklu Sultanları) Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Alâeddin Tepesi’nde, Alâeddin Camisi’nin avlusundadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbeler Alâeddin Camisi ve Sultan Köşkü arasındaki cami avlusunda yer almaktadır. Günümüzde Sultan Köşkü’nden geriye bir duvar ve onu koruyan veya elde kalan kısmının da yok olmasını önleyen dört sütun üzerinde şemsiyeyi andıran Konya’nın sembol anıtları hâline gelen bir yapı kalmıştır. Cami avlusu içinde kalan türbelere bugün cami içinden kuzeye açılan bir kapıdan çıkılarak ziyaret gerçekleştirilmektedir. Cami avlusunda dışarı açılan fakat günümüzde kullanıma kapalı bir cümle kapısı da bulunmaktadır. Buradaki türbeler konusunda araştırma yapan bilginlerin eserlerinde bu türbelerin isimlerini farklı görmek mümkündür. I. İzzeddin Keykavus Türbesi (Önkol 2015: 69), II. Kılıç Arslan Türbesi (Önkol 2015: 164), Alâeddin Türbesi (Uz 1997: 54; Konyalı 2007: 387; Aydın 2006: 1; Atçeken 1998: 57), Selçuklu Sultanları Türbesi (Atçeken 1998: 59) gibi isimler Alâeddin Camisi avlusunda bulunan sekiz ve on kenarlı iki Selçuklu Türbesi için de kullanılmaktadır. Halk, bilimsel anlamda kaynaklarda kullanılan bu isimlerden ziyade burada kendi kabulünü oluşturmuş ve her iki türbeyi de kapsayarak bu türbelere Alâeddin Türbesi, nadir de olsa Sultanlar Türbesi adını vermektedir. Halk arasında bu iki isim yaygın olarak kullanılmaktadır. Anadolu’ya ve Türk-İslam âlemine katkılarıyla ölümlerinin üzerlerinden asırlar geçen bu sultanların türbesi için İ. Hakkı Konyalı’nın şu benzetmesi dikkate şayandır:

“Alâeddin Tepesi’nin en hâkim noktasına kurulan bu türbe; altında büyük sekiz Selçuk Türk hükümdarını gölgelediği için duyduğu gururu ve Konya’nın şerefli, şanlı tarihini ufuklara ve göklere müjdelemek için açılmış bir bayrağa benzer. Sabahın altın akisleri içinde uyanan, gurubun pembe bulutları içinde yanan, bazen Konya Ovası’nın

sonsuz seraplarına dalan bazen beyaz örtülü Takkeli ve Loras'ı kendisine yastık yapan Alâeddin Türbesi'ni ben Türklerin mukaddes çadırına benzetirim.” (Konyalı, 2007: 387).

Kendine has mimari özelliği ile Anadolu'da on kenarlı olarak bilinen tek türbedir. Sivas'taki I. İzzeddin Keykavus'un Türbesi de şifahanenin damı üzerinde yükselen gövdesiyle on kenarlı olmakla beraber bilindiği üzere alt gövde kareye yakın dikdörtgen bir alana oturmaktadır (Önkal, 2015: 164). Yeri ve mimari özelliği ile diğer Selçuklu türbelerinden farklı bir yapıdır. II. Kılıç Arslan Türbesi olarak da bilinen on kenarlı türbenin kapısı kuzeydoğu yönündedir. İki katlı olan bu türbeye birkaç basamaklı ve iki taraflı merdivenle çıkılmaktadır. Son restorasyona kadar kapı olarak kullanılan düz atkılı, sonradan açılmış hacet penceresi ve beş mazgal pencere ile mekân aydınlatılması sağlanmaktaydı. Bu mazgal pencerelerden günümüzde sadece üçü açık olup diğerleri örülmüştür (Önkal, 2015: 164). Halk arasında eskiden “hacet kapısı” denilen kapı kapatılıp pencereye dönüştürüldükten sonra “hacet penceresi” adını almıştır.

II. Kılıç Arslan tarafından yaptırılan türbenin mimarı konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. İ. Hakkı Konyalı'ya göre mimarı Cuhalı Abdülgaaffarzâde Mimar Yusuf (Konyalı, 2007: 389) başka bir kaynakta ise adı Yusuf bin Abdülgaaffar Hocendî (Karpuz, 2009: 91) olarak geçmektedir. M. Zeki Oral'ın okuduğu şekli kabul ettiğini belirten sanat tarihçisi Hakkı Önkal ise Nişabur'a bağlı Üstüva nahiyesinin merkezi olan Hocent'in nispet şekli olarak Hocentli Abdülgaaffar oğlu Yusuf'un eseri (Önkal, 2015: 168) olarak kabul etmek lazım geldiği görüşündedir.

XII. yüzyıla tarihlendirilen on kenarlı türbenin eskiden Alâeddin Camisi'ne bitişik olduğu, sonradan cami ile bağı koparılmak suretiyle müstakil hale getirildiği anlatılmaktadır. 1975 yılında yapılan restorasyon sonunda cami ile irtibatı kesilen türbedeki sandukaların çinileri tamamen yenilenmiştir. Eskiden türbeyi örten pramidal külâhın da çinilerle kaplı olduğu söylenmektedir (Önkal, 2015: 167). İki katlı bir yapıdan müteşekkil bu türbenin pramidal külâhı altındaki lacivert zemin üzerine Ayet el-Kürsî, onun altındaki türbeyi dolanan kemer üzerinde ise türbenin kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabenin Türkçesi şöyledir:

“Bunun, türbenin imaretini, inşasını Emirü'l Mü'minin'in yardımcısı Rum ve Şam Bilâdî'nin Sultanı, meliklerin ve sultanların medar-ı iftihar, İslam ve Müslimlerin

burhanı, din ve dünyanın izzeti, müşriklerin katili büyük Sultan Kılıç Arslan oğlu Mesut'un oğlu Kılıç Arslan emretti. Allah kendisini aziz etsin.” (Konyalı, 2007: 389).

Türbenin usta kitabesi ise türbenin doğusundaki pencere üzerinde iki satırda

“Hocentli Abdulgaffar oğlu Yusuf'un eseri Allah onu ve bütün Müslümanları bağışlasın.” (Önkal, 2015: 168)

şeklinde Türkçeye aktarılmıştır. Türbenin alt katına birkaç basamakla inilmektedir. Eskiden üzeri çinilerle kaplı olduğu söylenen sandukalar iki sıra halindedir. Bu çiniler zamanla soyulmuş veya yok olmuştur. Bu sebeple hangi mezarda kimin yattığı tam olarak tespit edilememektedir. Ancak İ. Hakkı Konyalı'nın eserinde teferruatlı tetkikinden sonra bir takım tahminlerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu tespiti neticesinde Anadolu Selçuklu Hükümdarlarını tahta çıkış sıralarına göre II. Kılıç Arslan, I. Keyhüsrev, II. Süleyman Şah, III. Kılıç Arslan, I. Keykubad, II. Keyhüsrev, IV. Kılıç Arslan ve III. Keyhüsrev (Konyalı, 2007: 392) olmak üzere sekiz sultanın burada metfun olduğunu bildirir.

Caminin avlusunda yer alan sekizgen planlı diğer türbe tamamlanamamış şekli ile günümüze kadar gelmiştir. Tabi olarak bu durum çeşitli yorumlara sebep olmuştur. Bitirilememiş Selçuklu Sultanları Türbesi'nin altında mezar mahzeni bulunmaktadır (Atçeken, 1998: 60). İ. Hakkı Konyalı'nın verdiği bilgilere göre türbenin kubbesi yıkılmış, geriye bilinen bu yapı kalmıştır. Hatta türbenin kubbeleri yıkıldıktan sonra burası sarnıç olarak kullanılmıştır. Alâeddin Camisi damından kürünen karlar buraya atılır, yazın sıcak günlerinde cuma cemaati buradan soğuk su içerdi (Konyalı, 2007: 393). Sanat tarihçisi Hakkı Önkal'ın eserinde buranın yıkılmış olmadığını, aksine yarım kalan tamamlanamayan bir türbe olduğunu söylemektedir (Önkal, 2015: 72). Eser günümüzde üstü camla kapatılarak koruma altına alınmıştır. Cenaze mahzeninin üst kısmındaki alana birkaç basamak merdivenle çıkılmaktadır. İçeride dikkat çeken bir mihrabı bulunan türbenin doğu ve batı duvarlarında iki tane penceresi vardır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Sultan Alâeddin, bir cami yaptırmak istemiş. İstişareler neticesinde bu caminin şehrin ortasına ve bir tepeye yapılmasına karar verilmiş. Alâeddin Tepesi olarak adlandırılan bu tepe oluşturulmuştur. Bu tepeyi oluşturmak için toprak vergisi konmuş ve herkes payına düşen toprağı çuval ve torbalarla taşımış. Cami

inşasına başlandığı sıralarda cami inşaatını kontrol eden sultan tepeden bakınca halkın evlerinin damında yarı çıplak yattıklarını görmüş. Bunun üzerine tepeye sadece caminin yapılmasını, sarayın tepenin eteklerine yapılmasını istemiş (Aydın, 2006: 2).

İ. Hakkı Konyalı, arkadaşı Müzeler ve Kütüphaneler Umum Müfettişi Ahmet Tevfik Bey'den dinlediği üzücü bir olayı şöyle nakletmektedir:

“Bir gün Dede Bahçesi'nin arkasındaki Tac-ı Veziri Türbesi'ndeki mezar kitabelerini okumaya gitmiştim. Türbenin içinde birçok ceset gördüm. Bazılarını köpekler çekiştiriyordu. Bunlar mumyalardı. Birinin Alaşehir'de şehit olan Keyhüsrev'in mumyası olduğu böğründeki hançer yarısından belli idi. Doğru Vali İzzet Bey'e gittim. Anlattım. Kaldırılacağını vaat etti. Sonra türbeye bir daha gittim. Mumyalar köpeklerin elinde idi. Yine İzzet Bey'i ziyaret ettim, ricamı tekrarladım. Üçüncü gidişimde mumyalar yoktu. İzzet Bey'i gördüm. Bey Efendi mumyaları kaldırttı, dedi. Ne yaptın deyince şu cevabı aldım:

-Feridiye Karakolu Komiseri onları gömdürmüştü!

Üstad merhum bunların nereye ve nasıl gömdürdüğünü tespit edememiş. Öğrendiğime göre eski eserlere meraklı bir adama Selçuk hükümdarlarının parmaklarında yüzükleri vardır. Bunlar çok para edermiş. Mumyaları çuvallara doldurarak bu türbeye getirmiş ne yaptı ise yapmış, manevi değerleri kadar maddi değerleri de yüksek olan Selçuk hükümdarlarının mumyaları böylece yok olup gitmiştir.” (Konyalı, 2007: 392).

Alâeddin Türbesi'nde metfun kişilerin cesetlerinin bozulmadığına dair anlatılan bir rivayet de şöyledir: “Alâeddin Camisi altında yatanların hiçbirinin etleri bile çürümemiş. İman ehli oldukları için. Birgün bir adam bu caminin altına girmiş. İçeride bütün ölüler bugün ölmüş gibi duruyorlarmış. Yalnız kefenleri çürümüş. İçeriye giren adam ‘Şunlar canlı mı cansız mı bir bakayım!’ demiş. Cebinden bir toplu iğne çıkarmış yatan ölülerden birine batırmış. Yatan ölü yattığı yerden doğrularak ‘Abdestimi bozdun hay hıyanet!’ demiş tekrar yatmış. Adamı da orda çırpışdırıvırmışlar, ağzı yüzü eğilivermiş.” (Küçükbezirci, 2013: 294).

Türbedeki Uygulamalar: Halk Alâeddin Camisi'nin kible duvarının dış yüzüne yerdeki ufak çakıl taşlarından alıp diliyle ıslatıp, içinden de bir dilek geçirerek yapıştırmaya uğraşır. Taşın yapışması hâlinde niyetin gerçekleşeceğine, yapışmayıp yere düşmesi hâlinde ise gerçekleşmeyeceğine inanılır. Bugün böyle bir uygulamaya pek rastlanmamaktadır. Türbeyi ziyaretin amacı sadece bize bu güzel vatani bırakanlara teşekkür ve dua etmektir (Aydın, 2006: 3; Küçükbezirci: 293).

İ Hakkı Konyalı'nın ihtiyarlardan işittiğine göre eskiden türbedarlar muayyen zamanlarda mumyaların örtülerini değiştirirler ve temiz tutmaya riayet ederlerdi. Burası mübarek günlerde büyük ve muteber ziyaretçilere açılırdı. Ziyaret edenlerden bazılarının mumyaların ellerini öptükleri de söylenir (Konyalı, 2007: 390).

4.14.2. Ali Gav Medrese ve Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Ali Gav Sokak numara 3'te yer almaktadır. Atatürk Anadolu Lisesinin arkasında, kuzey batısındadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: XII. yüzyıl sonu XIII. yüzyıl başları Selçuklu dönemi eserlerindendir. Günümüze kadar tam hâli ile gelememiştir. Burada yıkılan bir tekke ve zaviyenin var olduğu rivayet edilmektedir. Burası iki eyvanlı, kubbeli, kubbesi ayaklar üstüne oturan bir medresedir. Avluyu örten kubbe dört ayak tarafından taşınır. Ana eyvan mescide dönüştürülmüştür (Karpuz, 2009: 318). Mehmet Önder ise bu medresenin yapımını XIV. yüzyıla tarihlendirmektedir. Medresenin eyvan cephesini andıran zaviye ve türbe, Hacı Bektaş-ı Veli halifelerinden Şeyh Resul (Baba) adına Konya'daki Bektaşî muhibbanı tarafından tahminen XIV. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır. Bektaşî tekkesi olarak kullanılan ve bir de medresesi bulunan zaviyede XV. yüzyılda Hacı Bayramı Veli ahfadından Ali Gav Baba şeyhlik etmiş, vefatında buraya defnedilmiş ve bundan böyle tekke, Ali Gav Tekkesi adını almıştır (Önder, 1962: 168). Hasan Özönder, Ali Gav Sultan'ın XV. yüzyılda yaşayan biri olarak gösteren rivayetlerin belgelendirilemediğine işaret etmektedir. Gav, Farsça öküz demektir. Şehrin ele geçmesinde Ali Gav'ın öküz postuna bürünmüş olmasından dolayı bu ad verilmiş olabilir. Tarihi yazılı belgelerde geçen bazı vesikalarda bu mahallenin adı "Mahalle-i Post-Pûş" diye geçmektedir. Bilindiği gibi post, Farsça hayvan derisi; pûş, pûşiden yani örtmek kelimesinden örtünen bürünen anlamındadır. Böyle düşününce

mahallenin adı “Posta Bürünenin Mahallesi” anlamına gelmektedir (Özönder, 1990: 141). Uzun yıllar Bektaşilerin barınağı haline gelen zaviyeyi, Konya Valisi Avlunyalı Ferid Paşa, eski Konya Mebusu ve Şer’iye Vekili Hadimli Hoca Mehmet Vehbi İbn Hüseyin’e vermiştir. O da hayırseverlerin yardımıyla burayı tadilat ve tamirattan sonra bir medrese hâline getirmiştir. Ferid Paşa da Sultan II. Mahmud’a ithafen bu yapıya Mahmudiye Medresesi adını vermiştir. Türbenin içinde bir mezar vardır. Ancak kayıtlarda iki farklı Ali isminden bahsedilmektedir. Birisi zaviyenin içindeki türbede gömülü olan Ali Gav, ikincisi de türbenin kible tarafındaki açık türbede metfun Ali Kemter Baba’dır. Ali Kemter Baba, bir Bektaşî şeyhidir. Bektaşî serpuşlu mezar taşı Ali Kemter Baba’ya aittir. Eskiden türbenin kiblesi mezarlık imiş (Konyalı, 2007: 595).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Türkler Anadolu’yu fethederken, ordu Konya yakınına kadar gelir. Günlerce süren muhasaraya rağmen şehir, Selçuklu askerlerine bir türlü teslim olmaz. Ordu komutanı şehri kuşatan duvarları savaş yoluyla aşamayacağını anlayınca başka bir yol denemeye karar verir. Askerleri ile bu durumu istişare etmek için toplanırlar. Askerler arasında bulunan ve sonradan “Ali Gav” adıyla anılacak bir er, sanki şehri kuşatmaktan vazgeçmişçesine uzaklaşmayı teklif eder ve teklifi kabul edilir. Selçukluların tamamen çevreden uzaklaştıklarını düşünen kale halkı gündelik hayatına geri döner. Kapılar açılır, insanlar çarşı-pazar alışverişlerine devam ederler. Şehrin içinde olduğu gibi sur dışına bağa bahçeye giden halk muhasaradan önceki yaşantısına döner. Bu vaziyeti uzaktan takip eden Ali Gav, bir akşam vakti önceden hazırladığı öküz postuna bürünerek şehre dönmekte olan sığır sürüsünün içine karışır. Uygun bir yerde sürünün içinden ayrılan Ali Gav, sessiz sedasız gizli bir yerde geceyi bekler. Muhafızlara da görünmeden herkesin uyuduğu bir anda şehri kuşatan surların kapılarını Selçuklu askerlerine açar. Ali Gav’ın her türlü tehlikeyi göze alarak açmayı başardığı kapıdan içeri giren askerler şehri teslim alırlar. O başarısından dolayı Ali Gav diye ün yapmıştır. Ermiş bir kişi olan Ali Gav, zaviyesinin bulunduğu yere defnedilmiştir (Özönder, 1990: 140).

4.14.3. Aya Bakan (Hızır-İlyas) Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Sultan Mesut Sokakta Başarabey Camisi’nin ön tarafında yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Konya'daki birçok zaviye-türbe ikilisinde olduğu gibi burası da zaviyeden geriye kalan bir yapıdır. Bu türbe, orijinal şekli ile günümüze kadar gelememiştir. XIII. yüzyıl Selçuklu eserlerindendir. Türbe, adi taş ve kerpiçe yapılmış, kara dam örtülü bir binadır. İçinde çamurla sıvanmış sandukadan başka bir şey yoktur. Selçuklular devrinde en mamur semtlerinden biri olan bu bölgede türbe, bakımsızlık ve ihmal yüzünden yıkılmıştır (Konyalı, 2007: 601). Zaviye ve mescit bölümlerinin ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir. Türbenin kitabesi bulunmadığından içinde yatan ve türbeyi yaptıran hakkında kesin bir bilgi yoktur. Vakıf belgelerinden zaviye için Şelçuk emirlerinden Kemaleddin Oğulbey'in vakıflar tesis ettiği anlaşılmaktadır. Yusuf Küçükdağ bu türbe içindeki yatırın Doğuş oğlu Kemaleddin Bey olduğunu bildirir. Türbe, 1988'de belediyenin Fuar alanı çalışmaları sırasında yıkılmıştır. Kimliği belirsiz kişiler tarafından kabirde bulunan kemikler bilinmeyen bir yere nakledilmiştir. Ayrıca 1990'lı yıllarda tamamen yıkılan türbe, tepkiler sonucunda yeniden yapılmıştır (Küçükdağ, 2014: 53). Hızır İlyaslık Türbesi olarak bilinen türbeye Aya Bakan Türbesi de denilmektedir. Selçuklu döneminde Konya'nın en hareketli ve işlek alanı olan Konya Dış Kalesi'nin kapılarından Ertaş Kapısı bu bölgede idi. Buraya da Ertaş Kapısı'nın içi ve önü denilirdi. Bugünkü Konya Numune Hastanesi güney avlu duvarı ve çevresi olarak kabaca tahayyül edilebilir. Kapının dışındaki bu bölgeden Parsana ve Musalla tarafında Harman-ı Sultan adında bir gezinti ve mesire alanı vardı. II. Bayezid'in oğlu Konya Valisi Sultan Şehinşah burada bir mescit, Sultan Cem de muhteşem bir köşk yaptırmışlardı. Bu türbenin Selçuklu dönemine ait olduğu noktasında şüphe yoktur. Fakat içindeki metfun zâtın Emir Timur Bey mi, yoksa Naib Seyyid Hızır mı veya bir başkası mı olduğu hakkında kesin bir neticeye varılamadığı belirtilmektedir. Konya Vakıflar Müdürlüğü'nde bulunan bazı kayıtlarda bu tekke ve yanındaki mezarlığın Emir Timur Bey'e ait olduğu gösterilmiştir. Fatih'in İl Yazıcı Defteri'nde bu zaviye, Hızır İlyaslık vakfı olarak geçmektedir. Halk tarafından çevrenin Hızır İlyaslık makamı şeklinde kullanılması ve türbenin adının dalaletiyle buradaki kimsenin Seyyid Hızır olabileceği daha kuvvetli ihtimal dâhilindedir. Hızır İlyaslık Türbesi 1960 yılında Konya Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından tamir edilmiş (Konyalı, 2007: 603), 1990'larda ise park düzenlemesi ile belediye tarafından yıkılan türbe aynı yerde yeniden inşa edilmiştir.

Türbedeki Uygulamalar: Karaman, Kayseri, Akşehir, Ereğli gibi Anadolu'nun pek çok şehrinde buradaki gibi birer Hızırilyaslık, Hızırlık vardır (Konyalı, 2007: 602). Osmanlı döneminde hemen her şehir ve kasabanın dışında bir Hızır-İlyas Zaviyesi bulunur; Müslüman ahali burada Hıdırellez günü toplanır, günlerce eğlenirdi. Konya'da oturanlarda Hızır İlyas Zaviyesi'nin çevresinde Hıdırellez gününü kutlardı (Küçükdağ, 2014: 52).

4.14.4. Beyhekim Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Beyhekim Mahallesi, Beyhekim Sokak'ta Beyhekim Mescidi'nin içindedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Beyhekim Mescidi'nin girişte sağ tarafında bulunan ve bugün müezzin mahfili olarak kullanılan bölümün içindedir. Müstakil bir türbe yoktur. Burada bir sanduka mevcuttur. Burada Selçukluların büyük hekimlerinden mescidin banisi yatmaktadır. Mabet gibi türbenin ve sandukanın hiçbir yerinde yapıldığı tarihi ve banisinin ölüm yılını, yapanın ve yaptıranın adlarını gösteren kitabe yoktur (Konyalı 2007: 238). Beyhekim, Selçuklu Sarayı'nın başhekimidir. Mevlâna'nın dostu ve doktorudur. Ölüm döşeğindeki Mevlâna'ya ilaç yapan bir tabip olarak adı geçen Beyhekim'in Mevlâna'dan sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. Aynı zamanda Mevlâna'nın müridi de olan Beyhekim'in Sultan Veled'e de tabiplik yaptığı kayıtlarda geçmektedir. "Tabipler Sultanı" ve "Tabipler Meliki" olarak da anılmaktadır. Eflaki ondan "zamanın Eflatunu" diye bahsetmektedir. Asıl adı Ekmelüddin Müeyyeddin Nahcuvani'dir. Doğum ve ölüm tarihi hakkında bilgi bulunmayan Beyhekim'in Mu'temedü'ud-devle Ferhad Mirza'nın "Zanbil-i Hac" adlı eserinde kaydedilen bilgiye göre İbn-i Sina'nın "Kanun" adlı eserine şerh yazdığı belirtilmektedir (Eflaki, 1973a: 48). Bir süre Kayseri'de bulunan Gevher Nesibe Tıp Sitesi'nde başhekimlik yapmıştır. Burada yetiştirilen tıp talebelerine hazırlatılan mezuniyet tezleri başarılı görülürse Beyhekim tarafından talebelere "Selçuklu topraklarında hekimlik yapabilir" diye icazetnâme verilirmiş. Beyhekim mescidi mihrabı bir biçimde ait olduğu yerden ve Anadolu'dan çalınıp Berlin Müzesi'ne götürülmüştür (Uz, 2013: 97).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Eflakî Beyhekim’le ilgili pek çok menkıbe nakleder. Bunlardan biri de şu menkıbedir: “Zamanın Eflatunu, Hoca Ekmeleddin Tabib (Tanrı onun toprağını iyi etsin) bir gün Mevlâna’nın ziyaretine gelmişti. Mevlâna o gün Çelebi Hüsameddin’in evinde idi. Ekmeleddin çok güzel elbiseler giymiş, samur kürklü kırmızı bir ıskarlat çuhasını da omuzuna atmıştı. Bir an sonra Mevlâna hazretleri, Ekmeleddin’in kulağına gizli bir şey söyledi.

Ekmeleddin hemen baş koyup elbiselerini verip gitti. Çelebi Hüsameddin hazretleri Ekmeleddin’den: ‘Mevlâna senin kulağına ne söyledi. Bu secde ve bu halin sebebi ne idi?’ diye sordu. Ekmeleddin: ‘Bu kadınlara mahsus güzel elbiselerle Tanrı erlerinin gözü önüne nasıl gelip bulundum. Bu hareketim hiç doğru değildi, diye içimden geçti. O anda kendimi son derece zavallı ve mahcup gördüm, hâlim değişti. Tam bu sırada Mevlâna hazretleri kulağıma: ‘Aldırma, düşünme ve mahcup olma, ruhumuzun elbisesi olan tenin bile bizim yanımızda itibarı yoktur. Dışta olan yağmur elbisesinin nasıl itibarı olabilir. Çünkü, Tanrı sizin şekillerinize ve amellerinize bakmaz, kalbinize ve niyetlerinize bakar. Çalış ki, elbise seninle tanınsın, sen elbise ile tanınma!’ buyurdu. Ben o inayetin memnuniyetinden elbiseleri şükrâne olarak kavvallere verdim.” dedi. Ekmeleddin hayatta bulunduğu müddetçe süslü elbise giymedi (Eflaki, 1973a: 386).

4.14.5. Celâleddin Karatay Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Ankara Caddesi üzerinde Karatay Medresesi içindedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Kültür Park’ın doğusunda Selçuk Üniversitesi Rektörlük binası karşısında Ankara Caddesi üzerinde yer alan Karatay Medresesi içinde yer alan türbe, halk tarafından türbe yönü ile yaygın bilinen bir ziyaret yeri değildir. Karatay Medresesi Konya’nın sembol yapılarından biridir. Bu açıdan yaygın olarak bilinmekle birlikte buranın içinde bulunan Celâleddin Karatay’ın türbesi öne çıkmamıştır. Bu durumdan medresenin görkemli, bir o kadar da ihtişamlı yapısının önemi büyüktür. Emir Celâleddin Karatay tarafından yaptırılan bu medrese için İ. Hakkı Konyalı, “Şehirdeki Selçuklu eserleri bir inci tesbih ise tesbihin pırlanta imamesi Karatay Medresesi’dir.” (Konyalı 2007: 552) diyerek bu benzetmesi ile ilginin türbeden

çok medreseye yönelmesini, medresenin öne çıkmasını bir nebze açıklamaktadır. Hiç şüphe yok ki türbenin ikinci planda kalması veya az ziyaret edilen yerlerden biri olmasının tek sebebi bu değildir. Bugün Karatay Medresesi'nin Selçuklu Çini Eserleri Müzesi olarak da kullanılması türbeye olan ziyareti azaltan sebeplerden biridir. Bu kadar ön planda olan bir medrese için kısaca bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Medreseye girmeden görenlerin ilk dikkatini çeken taç kapısı üzerindeki yazılardır. Buranın Darü'l-Hadis olduğuna işaret eden (Karpuz, 2009: 337) ve hepsi grift Selçuk sülüsüyle Hz. Peygamber'in az kelimeli, çok manalı ve ifadeli hadislerden mermere kazılmış hadis-i şerifleridir. Kapının sağ tarafında aşağıdan yukarı doğru on bir, kapının köşelerinde ve üstünde sekiz, sol çerçevede dokuz Hadis yazılı olup, Molla Cami Hadis-i Erbain Tercümesinde bu hadislerden pek çoğunu nazmen Farsçaya çevirmiştir (Konyalı, 2007: 554). Medresenin girişinde karşılaştığımız taşa işlenen sanat, bize Türk-İslam medeniyetinin Anadolu'da hangi seviyede olduğunu göstermeye kâfidir. Mimaride geline noktaı içeriye girdikçe başta kubbesi olmak üzere eyvanı, kubbeye geçiş kısımları medeniyetimizin hangi seviyelerde olduğunu göstermektedir. Çini mozaik tekniğinde firuze, lacivert ve beyaz çinilerle kaplanmış kubbesi yirmi dört kollu yıldızlar ve ara bağlantılarla kurgulanmıştır. Bu kompozisyonun eğri bir yüzeye uygulanması sanat tarihçiler açısından nadir görülen bir tekniktir. Bu kurgu tekniği görsel bağlamda parıldayan yıldızlı bir gökyüzü, gök kubbe ile evrensel kimliği, egemenliği dile getiren (Karpuz 2009: 336) semboller olduğuna dair görüşler ortaya atılmıştır. Kubbelerin çadırı andırması Türk mitolojisinde Oğuz Kağan'ın egemenliği "gökyüzünü çadır, güneşi bayrak" gören dünyası ile paralel giden bir anlayışın tezahürüdür.

Medresenin banisi olan Celâleddin Karatay, vefat edince bu medresenin içindeki odalardan biri türbeye dönüştürülmüştür. Soldaki odanın ortasında görülen sanduka Celâleddin Karatay'a aittir. Eskiden sandukanın üzerinin de çinilerle kaplı olduğu düşünülmektedir. İ. Hakkı Konyalı türbenin bir bodrum katı olduğunu ve bunun küçük bir çalışma ile ortaya çıkarılabileceğini iddia etmektedir. Hücreden türbeye dönüşen bu odanın kapısı dışarı açılırdı. Ana kubbenin kuzey ve güneyindeki üçer kapıdan doğudan batıya doğru beşikörtüsü sakıf ile örtülen altı hücreye geçilirdi. Bahsedilen bu hücreler

yıkılmış yalnız ana kubbenin duvarları dışında kemer ve kubbe ayaklarının izleri kalmıştır (Konyalı, 2007: 556).

Celâleddin Karatay'ın doğum tarihi bilinmemektedir. Alaeddin Keykubat'ın azatlı kölelerindendir. Veliler listesinde adı geçmekle beraber emir olan bu zatın ferman ve menşurlarda “Yeryüzünde Allah'ın Velisi” olarak yazıldığı görülmektedir. “Hükümdar ve Sultanların Babası” olarak anılan Emir Celâleddin Karatay'dan İbn-i Bibi ve Mevlâna ondan övgüyle bahseder (Uz, 2013: 128). O, dönemin tarikat ve tasavvuf önderleri ile yakın ilişkisi olan ve bir devlet adamı olarak onları ve medreselerini koruyup destekleyen, onların sohbet meclislerine iştirak eden bir emirdir. Anadolu'ya ve İslam âlemine büyük hizmetler etmiş olan Emir Celâleddin Karatay, Anadolu Selçuklu devlet yönetiminde sırasıyla “Emîr-i Devât”, “Emîr-i Taşt”, “Hazinedâr-ı Hass”, “Naib-i Saltanat” ve “Atabeylik” gibi mühim vazifeleri başarılı bir biçimde yürütmüştür (Odabaşı, 2013: 599). Sadece o değil, Hristiyanlıktan dönme ve ailecek Sultan Alâeddin'in azatlı kölelerinden olan diğer iki kardeşi Celâleddin Rumtaş ve Seyfeddin Karasungur da devleti ve İslam âlemi için önemli işler yapmışlardır. Özellikle Sultan Alâeddin'in ölümü ile boşalan devlet otoritesini sağlamlaştırmada ve birliğin dağılıp bozulmaması için ciddi gayretleri olan bir devlet büyüğüdür. Devlet hizmetlerinde bulunduğu sürece yaptırmış olduğu bütün eserlerde ve eserlerin kitabelerinde, Karatay Medresesi hariç, adını yazdırtmayacak kadar mütevazı bir kişiliğe sahiptir. Celâleddin Karatay, 1254 yılında Kayseri'de vefat etmiş ve cesedi mumyalanarak Konya'ya getirilmiştir. Bu zatın cesedi yaptırmış olduğu medresesinin bir hücreğine defnedilmiştir.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Celâleddin Karatay, Kayseri'nin Bünyan ilçesi yakınlarında bir kervansaray yaptırır. Bir gün yapıyı görmek için, Kayseri'den yola çıkar. Bünyan'a yaklaştığı sırada, bu görkemli yapıyı gezerken, içine bir büyülenme duygusu gelebileceği ve bu yüzden alacağı sevaptan mahrum kalacağı düşüncesi ile kervansarayı görmekten vazgeçer.

Hazreti Mevlâna, Celalettin Karatay'ın kabri karşısına geldiğinde selam vererek geçer. Medresede işi olduğu için kabrin yanından beklemeden geçen Mevlâna birkaç adım sonra geri döner beraberindeki müritlerine de “Medreseden musiki aletleri getirin bugün burada sema edeceğiz” der. Mevlâna'nın bu ani kararı şaşkınlık yaratır.

Medresede yapılması gereken işler varken bu kararı anlayamayanlar bunun sebebini Mevlâna'ya sorarlar. O da cevaben “Dostumuz Celalettin Karatay bize sitem etti, Pîrim bizim başımızdan sadece bir selam verip geçecek misin? Seni hangi dünya telaşı bizden uzaklaştırdı, bizi unutturdu, diyor bana. Anladım ki Celalettin Karatay, dost meclisini özlemiş. O yüzden bugün burada sema yapacağız.” diye cevap vermiştir (K.Ş.7).

Türbedeki Uygulamalar: Kayseri’de vefat eden Celâleddin Karatay’ın cesedi tahnit edilerek Konya’ya getirilip medresenin içinde sol tarafta bir hücreye defnedilmiştir. Mumya pamuklara sarılmış şekilde bir demir ızgara üzerindeki tabut içindeydi. Türbedarı tarafından pamuklar ve mumyanın örtüsü her sene değiştirilirdi. Bayramlarda ve mübarek günlerde ziyaret edilirdi. Karatayî ailesi torunlarından medresenin son mütevellisi Rahmi Efendi mahallemizden komşumuz olurdu diye rivayet eden İ. Hakkı Konyalı’nın Rahmi Efendi’den naklettiğine göre bir bayram günü türbeyi ziyarete giden Karatayî ailesi mensupları ve ailenin büyükleri canlı gibi duran mumyanın elini öperler. Celâleddin Karatay’ın elini öpmek isteyen Rahmi Efendi, öpmek için eline yapışır; fakat yüksekte olan mumyanın eline aslı kalır ve eli kopar. Yaklaşık bir asır evveline kadar duran ve ziyaret edilen türbenin altındaki mumyalık kısmı kapanınca bu gelenek de ortadan kalkmıştır. Mumyanın akıbeti ise çürüdü mü, hâla duruyor mu bilinmemektedir (Konyalı, 2007: 570).

4.14.6. Ebu İshak Kazeruni (Şeyh Hacı Hasan) Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Beyhekim Mahallesi, Kazeruni Sokakta İl Sağlık Müdürlüğü’nün arkasındadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Tekkenin içinde metfun olan zatın tekkenin şeyhlerinden Hacı Hasan olduğu rivayet edilir. Eskiden türbenin solunda da birkaç yatır varmış; fakat bugün kaldırılmıştır. Zaviyenin kitabesine göre Karamanoğlu Mehmet Bey zamanında ve onun emriyle tanınmış bilgin ve mutasavvıf Ebu İshak İbrahim Kâzeruni adına yaptırılmıştır. Kitabesinin tercümesi şöyledir:

“Sultanların büyüğü, hakanların ulusu, hayır ve hasenat sahibi, Tanrı’nın rahmetine ulaşmış, yarlıganmış, mübarek şehit, Alâaddin Bey oğlu Sultan Mehmet (Tanrı memleketini daim kılsın, hayratını kabul buyursun), şeyhlerin ve salihlerin kutbu Kâzerunlu şehriyar (oğlu) Ebu İshak İbrahim (Tanrı af buyursun)’e mensup olan bu zaviyenin yapılmasını, 821 (1418 M) yılı Rebi’ül-evvel ayında emretti” (Önder, 1962: 171).

Zaviye ve türbeden oluşan yapı ilk halini deprem veya yangın dolayısı ile yitirmiştir (Konyalı, 2007: 598). Günümüze kadar değişik dönemlerde tadilat görmüştür. 1959 yılında Konya Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından onarılmıştır (Önder, 1962: 171). Daha sonra Selçuklu Belediyesi tarafından tamir edilip çevre düzenlemesi yapılmıştır (Uz, 2013: 93). Günümüzde de Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyon ve çevre düzenlemesi yapılarak türbe dışında kalan bölümler KOMER bünyesindeki kurslar için derslik olarak kullanılmaktadır.

Ebu İshak Kâzeruni, H. 963/1034 yıllarında Kazerun'da yaşamış ve orada vefat etmiştir (Önder, 1962: 171). Kazerun, İran'da sahile yakın bir şehirdir. Kendi ve yetiştirdiği talebeleri, kendinden sonra halifeleri İslam'ın yayılması için hizmet etmişlerdir. Vefatından sonra Anadolu'da birçok yerde adına makamlar inşa edilmiş, zaviyeler ve hankahlar kurulmuştur. Konya'dakinden başka Erzurum'da, Bursa'da, Edirne'de, Malazgirt'te adına kurulan hankahlardan bahsedilmektedir (Konyalı, 2007: 601). Kazeruni Tarikatı XI. yüzyılda İran'da ortaya çıkmış Çin, Hindistan ve Anadolu olmak üzere geniş bir coğrafyada yayılma imkânına ulaşmıştır. Dervişleri cihat, fetih ve İslam'ı yayma tutkusu ile Anadolu'ya ilk gelenler arasındadır. Bugün pek bilinmeyen tarikat dervişleri, o dönemde yaptığı hizmetlerinden dolayı Osmanlı'nın himayesini görmüştür. Yıldırım Bayezid onlar için Bursa'da bir zaviye yapmış ve vakfiyeleri ile destek sunmuştur. Aynı şekilde Karaman oğlu Mehmet Bey'in desteği ile Konya'da İshakî dervişleri için bu zaviyeyi yaptırdığı rivayet edilmektedir (Ay, 2012: 18).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Sağlık Müdürlüğünün olduğu yerde bir medrese varmış. Kâzerûni Hazretleri için yaptırılan yer de tekke imiş. Tekkenin şeyhi varmış ve burada zikir yapılmış. Doğumevi yapılacağında türbeyi yıkıp olduğu yeri doğumevine dâhil etmek istemişler. Fakat planı çizen mühendisi buradaki yatırımlar rüyasında sıkıştırmış. Bunun üzerine tekke yıkılmaktan kurtulmuş (Aydın, 2006: 15).

Ebu İshak Kazeruni'nin İran'ın Kazerun şehrindeki kabrini ve tekkesini ziyaret edenler üç gün misafir olmadan buradan ayrılmazlarmış. Ebu İshak Kazeruni, Çin ve Hindistan'da çok yaygın bilinen bir velidir. Çin Denizi'nde fırtınaya ve korsanlara yakalanmak istemeyenler Ebu İshak'ın kabrine adaklar adar. Bu yüzden Çin'den ve Hindistan'dan gelen gemilerde bu tekkeye adanmış binlerce altın olurmuş. Tekkenin şeyhi fakirlerin ellerine kendi gümüş mührü ile ve kırmızı mürekkeple mühürlenmiş

açık vesikalar verirmiş. Bu vesikalarda adakçıların bunun hâmiline para verecekleri yazılı imiş. Fakir, bir adakçıyı bulunca bu vesikayı gösterir ve arkasından da makbuzu yazar. Hind Hükümdarları'ndan biri Ebu İshak'a on bin altın adamıştı. Bir fakir Hindistan'a kadar giderek bu adağı alır (Konyalı, 2007: 600).

Ebu İshak Kazeruni Türbesi temiz olmaz veya türbe çevresinde yatırın hoşuna gitmeyecek hal ve hareketlerde bulunulursa yatır o gece ışıkları yakarmış. Uzun yıllar türbenin komşusu bir teyzeden işittiğini anlatan görevli şalterlerin de kapalı olmasına rağmen bir sabah geldiğinde böyle bir durumla karşılaştıklarını söylemiş (K.Ş.13).

Türbedeki Uygulamalar: İnce Minare'nin arkasında Ebu İshak-ı Kazeruni Tekkesi vardır. Şafak sökerken üç gün bu tekkeye gidilir, iki rekât dilek namazı kılındıktan sonra dua edilirdi. Hassaten bekâr kızlar üç gün erkenden buraya devam ederlerse talihlerinin uyanacağına inanırlardı (Erdoğan, 1938: 973).

Türbede bulunan ve nereden getirildiği bilinmeyen geyik boynuzunun şifalı olduğuna inanılır. Özellikle yaşlı ziyaretçiler bu boynuzu ağrıyan yerlerine sürüp vücudunda gezdirince ağrıların geçeceğine inanmaktalar (K.Ş.13). Ayrıca bu türbede namaz kılmak için rüyalarında yatır tarafından çağrıldıklarını söyleyenler de varmış. Geyik boynuzundan şifa bulunduğu dair bir inanış da Çorum Yavru Turna Mahallesi'ndeki Garip Dede Türbesi'nde görülmektedir. Bu türbeye gelen ziyaretçiler geyik boynuzlarını ağrıyan yerlerine sürerek hastalıklarının iyileşmesi için dua ederler (Oğuz, 2006: 54).

4.14.7. Ebubekir Niksarî (Kalender Baba) Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu İlçesi, Ferit Paşa Mahallesi, Ankara Caddesi numara 33'tedir. Cadde üzerinde Beş Yol Kavşağı'nın kuzeyinde "Çifte Kümbetler" ya da "Kümbetler bölgesi" olarak bilinen ve Musalla Mezarlığı tarafta olan türbedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Tokatlı olan Ebu Bekir Niksarî (Kalender Baba), bir Kalenderî şeyhidir. Cavlakî de denilen bu şeyh, Cemaleddin Savi'nin halifelerindendir. Ebu Bekir Niksarî bir süre Şam'da bulunmuştur. Mevlâna'nın muasır olan Niksarî, H. 602/1205 yılında Konya'ya gelir ve kendi zaviyesini kurar. Kısa zamanda çok sayıda müridi olmuştur. Mevlevîler ile Kalenderiler arasında güçlü

dostluklar oluşmuştur (Uz, 2013: 153). Kalenderhane, XIII. yüzyıl başlarında Konya'nın önemli tarikat yapılarından biri idi. Burası Kalenderîlere ait bir zaviye olup Ebu Bekir Cavlakî de buranın şeyhi idi. Kalenderhane Zaviyesi'nin mescit, hamam, medrese gibi binalarından geriye sadece türbeler kalmıştır. Günümüzde yapılan birtakım çalışmalar ile bu bilgilere ışık tutacak temeller ortaya çıkarılmıştır. Yapılan kazılarla ortaya çıkan bulgular bu görüşleri desteklemektedir (Küçükdağ, 2014: 58). Kalenderîliğin XIII. yüzyıl başlarında Cemaleddin-i Savi tarafından teşkilatlandırıldığı kabul edilir. Fakat tasavvufi bir akım olarak geçmişini X. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Kökenlerinin Hint-İran mistizmine dayandığı, Hindistan'dan gelen dervişler vasıtasıyla önce bu kültüre yakınlığı münasebetiyle Orta Asya'da daha sonra İran ve Horasan'da yayıldığı söylenir. Teşkilatlı bir yapıya sahip olan tarikatın temsilcilerini XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da görmeye başlıyoruz. Tarikatın Anadolu'daki ilk temsilcisi Konya'da zaviyesi ve pek çok müridi bulunan Ebu Bekir Niksarî'dir (Ay, 2012: 165).

Türbenin hiçbir yerinde yapanı, yaptıranı, içinde yatanı ile ilgili bir bilgi yoktur. Araştırmacılar türbeyi XIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde tekkenin Niksarlı Ebu Bekir Cavlakî'ye ait olabileceği ve yapının 1285 yılına tarihlendirilebileceği ileri sürülmüştür (Karpuz, 2009: 419). Veliler listesinde adı geçen Ebu Bekir Niksarî, Mevlâna'dan sonra vefat etmiştir. Doksan yaşının üzerinde iken vefat ettiği rivayet edilmektedir. Kalenderhane'den ve bu çevredeki Kalenderîlerin yaşamış olmasından bu bölge asırlarca Kalenderhane Mahallesi olarak anılmıştır. Bir zamanlar özel mülk içerisinde kalan bu iki türbe mülkiyetten çıkarılıp çevre düzenlemesi yapılarak halkın ziyaretine kazandırılmıştır (Uz, 2013: 153).

Bu türbelerin adı halk tarafından karıştırılmakta ve kesin bir adlandırma yapılamamaktadır. Bu sadece halk arasında değil konu ile ilgili çalışmaları olan araştırmacılar içinde geçerlidir. Başta İbrahim Hakkı Konyalı olmak üzere O. Cezmi Tuncer ve Hakkı Önköl gibi araştırmacılar türbeyi Kesikbaş, Ulaş Baba gibi adlarla tanımlamışlardır. Biz bu görüşlerden Yusuf Küçükdağ, M. Ali Uz ve Haşim Karpuz gibi araştırmacıların görüşlerinin son dönemde yapılan kazılar sırasında elde edilen bilgiler ışığında olduğu için daha sağlıklı olduğu kanaatindeyiz. Yeni bir belge ve bulguya ulaşıncaya kadar bu araştırmacılarla aynı fikirdeyiz.

4.14.8. Evhadüddin Kirmanî Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Medrese Mahallesi, Musalla Mezarlığı içinde ve Şeyh Şücaeddin Türbesi'nin güneybatısındadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin kare planlı gövde vardır ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Türbe kapısı batı taraftadır. İçeride herhangi bir sanduka ve mezar taşı bulunmamaktadır (Karpuz, 2009: 391). Gövdesi moloz taş ile kubbesi tuğla ile yapılmıştır. Yapının kitabesi yok olmuştur. İbrahim Hakkı Konyalı türbenin Evhadüddin Kirmani'ye ait olduğunu düşünmektedir. Eskiden türbenin yanında Şeyh Sadaka'nın türbe ve zaviyesi de vardı (Konyalı, 2007: 396).

İran'ın Kirman bölgesinde doğan Evhadüddin'in asıl adı Hâmid'dir. Ancak kaynaklarda genellikle lakabı olan Evhadüddin şekliyle anılmaktadır. Hayatı hakkındaki en önemli kaynak menakıpnamesi kabul edilmektedir. Menakıpnamesine göre Oğuzların Kirman'ı istila edip Sultan II. Turan Şah'ı öldürdüklerinde (H. 575/1179-80) on altı yaşında olduğuna göre onun doğum yılı H. 559/1164 olmalıdır (Uz, 2013: 55). Menakıpnamesinde Kirman Selçuklularından Sultan II. Turan Şah'ın oğlu olarak gösterilmektedir. Ancak Konya'da kendisi ile görüşen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, el-Fütühatü'l-Mekkiyye'de onun babasının adını Ebu'l-Fahr olarak kaydeder. Bediüzzaman Fürûzanfer de Evhadüddin'in Turan Şah'ın oğlu olmadığını belirtmektedir. Kirman Selçukluları Devleti'nin hüküm sürdüğü bir bölgede doğup büyüyen Evhadüddin'in Kirmanlı olmasının İran asıllı olduğuna dalalet etmeyeceğini, Anadolu'da Türkmenler üzerindeki etkileri ve Türkmen muhitlerinde Türkçe konuşması dikkate alındığında onun Türk asıllı olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak ortaya çıkmaktadır. Kirman'dan ilim tahsili için Bağdat'a gitti. Burada Hakkâniyye Medresesi müderrisliğine kadar yükseldi. Daha sonra müderrisliği bırakarak riyazet hayatını tercih etti. Bu yolda Sühreverdiye şeyhi Rükneddin Süncâsî'ye intisap etti. Manevi yolda mesafe kat etmek için Tebriz, Gence, Şirvan, Nahcivan, Irak, Mısır gibi pek çok yer dolaştı. Evhadüddin gittiği bu yerlerde birçok ilim ve tasavvuf önderi ile görüştü. H.1204-05 yıllarında Anadolu'ya geldi. Malatya, Sivas, Konya'ya gitti ise de daha çok Kayseri'de ikamet etti. Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhusrev ile iyi ilişkiler kurdu. Hem halktan hem de devlet adamlarından büyük saygı görmüştür. Halifenin daveti üzerine 1237 yılında Bağdat'a döndü. Merzübaniyye Hankahı'na şeyh tayin edildi. Kısa

bir müddet sonra da 3 Şaban 635/21 Mart 1238'de vefat etti (Azamat, 1995: 519). Evhadüddin Kirmani'nin kurduğu Evhadiyye tarikatı ve bu tarikattaki eğitim ve öğretim metodu Anadolu'da Türkmenler arasında büyük ilgi uyandırmıştır. Evhadüddin'in Türkmenlerle Türkçe konuşması, Türk asıllı bir mutasavvıf olarak düşünülmesi tarikatın yayılmasını hızlandırmıştır. Tasavvufi yol ve düşünce tarzı Türkmenlerin yaşayışına uygun olduğu için Türkmenler arasında daha fazla ilgi toplamaktaydı. Türkmen dervişler coşkun bir iman ile Evhadüddin'e bağlanmaktaydı (K.Ş.4).

4.14.9. Ferhuniye Süt Tekkesi (Fatma Hatun /Keykavus Kızı/Hant-Hond Fatma Hatun) Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Sultan Mesut Sokak, numara 10'da, Kültürpark'ın doğusunda yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Burası Süt Tekkesi olarak bilinmektedir. Doğu batı yönünde dikdörtgen şeklinde olan türbe, eskiden üstü kara örtü dam şeklinde adi taş ve kerpiç ile yapılmış bir yapıydı. Geçirdiği restorasyonlardan sonra bugün kırma çatı şeklindeki hâlini almıştır. Ziyaretçiler, bakımlı ve yenilenmiş hâli ile ziyaret etmektedir. Burasını II. Keykavus (H.655-663/M.1257-1264)'un kızı Hant Fatma Hatun annesi için bir türbe olarak yaptırmıştır. Türbenin adı çeşitli vakıf kayıtlarında, arşiv vesikalarında Ferhuniye, Hatuniye, Keykavus Kızı, Hant Fatma Hatun, Fatma Hatun gibi adlarla kaydedilmiştir. Ancak bir vesikada tespit edilemeyen ve halk arasında yaşayan yaygın adı ise Süt Tekkesi'dir (Konyalı, 2007: 398). H. 1325/1907'de gerçekleştirilen tamirata ait tekkenin kapısı üzerindeki kitabe bu yapının II. Keykavus (1238-1278)'un zevcesi ile kızı Fatma ve sütannesinin türbesi olduğuna vurgu yapılmıştır. Buradaki bu yapı tek başına değil; bünyesinde zaviye, mescit, darülhuffaz, imaret, şeyhin kalacağı yer ve türbe gibi yapılardan müteşekkildi. Ancak darülhuffaz hariç diğer üniteler Fatih ve II. Bayezid dönemi vakıf tahrirlerinde yer almamaktadır. Nitekim türbe de birçok defa onarılmış, orijinalliği bozulmuş ve şimdiki şekli ile bugüne gelebilmiştir. Fatma Hatun, annesinin türbesini de birleştirerek yeni bir mamure inşa etmiş kendisi de vefatından sonra buraya defnedilmiştir. Türbede Fatma Hatun, annesi Gömeç Hatun ve sütannesine ait olduğu söylenen üç sanduka bulunmaktadır (Küçükdağ, 2014: 34). İçerideki sandukalara ait hiçbir kitabe bulunmamaktadır. Batı yönündeki kapının üstündeki mermerde dört satırlık Süt Tekkesi tamir kitabesinde şunlar yazmaktadır:

“İşbu mescid-i şerif derunundaki türbede defn-i hâk-i ıtrnâk olan

Âl-i Selçuktan Keykavus ibn-i Keyhüsrev’in haremi ve kerimesi Fatma ve süt

Validelerinin makbere-i münifeleridir. Tarih-i atîk 700 tarih-i imarı 1325 sene-i rûmî Mimarbaşı Süleyman

Evkaf muhasebecisi Paşazâde İbrahim Bey ve mütevellisi ma’rifetiyle i’mar olunmuştur” (Karpuz, 2009: 365).

Fatma Hatun, pek çok vakfı olan hayır sahibi bir hanımdır. Sayısız köle azat etmiş ve bunlar için vakıflardan pay ayırmıştır. Kölelerinden pek çoğu ilim irfan sahibi insanlar olup aralarında velayet mertebesine ulaşan isimler vardır (Uz, 2013: 117). Şeyh Şücaeddin bu isimlerden biridir (Aydın, 2006: 89).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Buranın adının kaynağına dair şöyle bir rivayet anlatılmaktadır: Konya’nın Başarakavak köyü zenginlerinden Başara Bey’in türbenin yanında bir konağı olduğu rivayet edilir. Bu zat, bugün türbenin bulunduğu alana bir mescit ve yanına sütannesinin de içinde bulunduğu bir türbe yaptırır. Bu dönemden sonra türbede yatan sütninenin hayrı olması için fakir halka türbe önünde süt ve et dağıtılır. Bundan dolayı bu tekkenin adı halk arasında Süt Tekkesi olarak anılmaya başlar (Çevik, 2008: 175).

Türbedeki Uygulamalar: Bazı kadınların gıdasızlıktan yahut başka bir hastalıktan dolayı sütü çekilir. Henüz süt emen çocuğunu doyuramaz bir hale gelir. İşte o zaman süt tekkesine gidilirdi. Sütü çekilen kadın bu tekkeye giderken bir helke süt götürüp bekçiye verirdi. Tekke ziyaret edildikten sonra da süt götürülen helkeye oradaki kuyudan su doldurulur, getirilirdi (Erdoğan, 1937: 821). Burası kundakta çocuğu olup da sütü azalan veya kesilenlerin ziyaret edip dilek ve adaklarda bulunup pencerelerine çaput bağladıktan sonra sütlerinin çoğalacaklarına inandıkları bir yerdir. Ziyaretçi kadınlar tarafından eskiden olduğu gibi süt götürmek yerine günümüzde pencerelerine çaput bağlamak suretiyle dilekte bulunup sütünün artacağına inanılmaktadır. Ayrıca buraya zamanla halkın rağbetinin arttığını gören bazı vakıflar, beslenme imkânından yoksun sütü çekilen ve dua için gelen kadınlara süt dağıtırmış. Günümüzde bu uygulamalar kalkmış olup ziyaretçiler sadece dua etmektedirler (Aydın, 2006: 89-90).

4.14.10. Gömeç Hatun Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Kalenderhane Mahallesi, Musalla Mezarlığı'nın içinde güney bölgesinde, Musalla Camisi'nin kuzey batısında yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, diğer Selçuklu türbelerinden ayrı olarak üç tarafı kapalı, kuzeyi açık eyvan şeklindedir. Damının üzeri düz ve etrafı kale siperi gibi üç tarafı dendanlı bir yapıdadır. Bu hali ile bir kale görünümünü andırmaktadır. Halk arasında kale burcunu andıran bu görüntüsünden dolayı buraya Kız Kulesi de denilmektedir. Eskiden Selçuklu mozaik çinileri ile süslü olduğu kalıntılarından anlaşılmaktadır. Şüphe götürmeyen bir Selçuklu dönemi eseridir. Ancak kime ait olduğu konusunda hatta türbe olup olmadığı yönünde bile farklı fikirler vardır. Kız Kulesi isimli bir efsane anlatılar başlığı altında verilmiştir. Uzunluğu on iki, genişliği dokuz metredir. Altındaki cenazelik olan bodrum katına, kuzeyindeki eyvan merdivenlerinin altında bulunan küçük bir kapıdan girilir (Atçeken, 1998: 294). Türbenin birinci katına mumyalık kapısının üstündeki iki kanatlı merdivenden çıkılır. Cephe ve eyvan kemerinin içi tamamen çini ve mozaiklerle süslü idi. Eskiden türbenin altında üç dört mezar olduğu rivayet edilir. Eskiden birinci katta çinilerle süslü bir sandukanın olduğundan bahsedilmektedir. Bu görkemli sanduka muhtemelen Gömeç Hatun'a ait olan sandukaydı. Belki çini sandukasında bu türbenin ve yanındaki veya yakınındaki mamurelerin banisi hakkında bilgi bulunmaktaydı. Bugün Gömeç Hatun Medresesi ve türbesinin ne vakit yapıldığını ve Gömeç Hatun'un ne zaman öldüğünü bilemiyoruz. Gömeç Hatun Osmanlı Hanedanı'nın "Mehd-i Ulya" dedikleri bir Selçuklu sultanıdır. IV. Rukneddin Kılıç Arslan'ın eşi ve III. Gıyaseddin Keyhusrev'in annesidir. II. Keyhusrev'in oğlu IV. Kılıç Arslan, birinci defa 1228-1229, müştereken 1249-1257, ikinci defa da 1257-1264 yıllarında hükümdarlık etmiştir. 1264 senesinde Moğollar tarafından öldürüldüğü zaman dul kalan Gömeç Hatun'un iki buçuk bir rivayete göre altı yaşındaki oğlu III. Keyhusrev tahta oturtulmuştu (Konyalı, 2007: 403).

Bu yapının türbe olmadığına dair görüş sahibi olan araştırmacılar da vardır. Selçuklu ailesinden olan Gömeç Hatun'un Türbesi, Konya'yı çeviren ikinci surun kuzeyinde bulunan Ertaş Kapısı'nın iç tarafında Ferhuniye Süt Tekkesi içinde olduğunu söyleyen Yusuf Küçükdağ, Musalla Mezarlığı içindeki bu yapıyı Selçuklu sarayına ait arı

kovanlarının konduğu bir Gömeçhane olarak kabul eder. Bu yanlışlığın isim benzerliğinden kaynaklandığını düşünmektedir (Küçükdağ, 2014: 36). Bizim kanaatimiz ise bir devlet ne kadar güçlü, kudretli, zengin de olsa herhalde arı için böylesine görkemli bir yapı inşa etmez. Hasan Özönder, İ. Hakkı Konyalı gibi araştırmacıların fikirlerinin daha isabetli olduğu ortadadır. Türbe, 1951’de Eski Eserleri Sevenler Derneği, 2010 ise Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Halk arasında burası ile ilgili rivayetler anlatılmaktadır. Bunlardan birisi, Sultan Alâeddin, balı çok sever ve bu bölgede arılarını bulundurmuş. Eski Türkçede “Gömeç” arı peteği demek olup “Gömeç Balı” en meşhur bal çeşidi imiş. Sultanın arıları ile ilgilenen hatun vefat ettikten sonra burası ona yapılmış bir türbe olmuş. Araştırmalarımız esnasında karşılaştığımız bu fikre her ne kadar katılmasak da böyle bir düşüncenin varlığından dolayı bu fikri bu bölümde zikrettik. Ancak ben asırlardır ayakta kalan ve kıymetli çinilerle süslenmiş böyle bir şaheserin ne arı bakıcısı için ne de arılar için yapılmış olduğunu düşünüyorum. Burada metfun olan kimsenin kimliği noktasında elimizde ciddi bir vesika yoktur. Ancak kaynaklarda bu türbede Selçuklu Sultanı IV. Rukneddin Kılıç Arslan’ın karısı Gömeç Hatun’un metfun olduğu bilgisi bulunmaktadır.

Bir diğer anlatı ise; Mevlâna’nın torunlarından Sultan Veled tarafından nakledilir. Gömeç Hatun sarayda arkadaşları ile otururken ansızın Mevlâna içeri girer ve oturanların dışarı çıkmasını söyler. Tam dışarı çıktıklarında tavanda çökme olur. Gömeç Hatun o günden sonra Mevlâna’nın mürîdesi olur. Ölümü sonrası halkın Gömeç Hatun’a rağbeti artar (Aydın, 2006: 20).

Halk arasında buranın bilinen bir diğer ismi Kız Kulesi’dir ve efsanesi şöyledir:

Selçuklular devrinde Haçlılar, Konya şehrini muhasara etmişler. Konya Kalesi önünde çetin bir savaşa tutuşmuşlar. Her iki tarafında büyük kayıpları olmuş. Meydan ölü ve yaralılarla dolmuş. Yaralılar kızgın güneşin altında su diye inim inim inlemekteymiş. Her iki taraf da ölü ve yaralılarını toplamak için geçici sulh etmişler.

Ordular harp alanından çekilmişler, kale kapısı da açılmış. Selçuklu Sultanının kızı da yaralılara su taşıyanlar arasındaymış. Kapıların açılması ile Sultan Hanım da

yaralılar için meydana koşmuş. Bu sırada düşman askerlerinde biri yayını gerip Sultan Hatunu göğsünden vurmuş.

Bu alçakça hareket üzerine sulh bozulmuş. Gale yana gelen Selçuklu askeri düşmanı darma duman etmiş, bozguna uğratmış. Sultan Hatun şehit düştüğü yere defnedilmiş ve türbesi yaptırılmıştır (Önder, 1963: 83-84).

4.14.11. Hoca Cihan [H]Afakan Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Yunus Emre Mahallesi, Beyşehir Caddesi, Hocacihan Hanı ile Özel Başak Koleji arasında yer almaktadır. Konya-Beyşehir yolu üzerinde Tıp Fakültesine giden caddenin sağ tarafında Akyokuş eteğinde bir tekke dir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin içinde yatan kimseler hakkında bir bilgi yoktur. Hafakan kelimesi (TDK, 2015) sıkıntı, çarpıntı, afakan olarak açıklanmaktadır. Arapça isim olan hafakan, Konya ağzında afakan olarak telaffuz edildiği için Afakan Tekkesi olarak bilinmiş ve yayılmıştır. Buradaki yapı XIII-XIV. yüzyıla tarihlendirilebilecek bir yapıydı. Üst kısmı yıkılmış bir Selçuklu türbesi idi. Esas türbe, kireç harçlı sıralı moloz taş duvarlı, cenazeliği kare planlı beşik tonuz örtülüydü. Restorasyon sırasında türbenin duvarları yenilenmiş belli bir yükseklikten sonra dört omuz bir çatı ile örtülmüştür. Ayrıca türbenin etrafı açılarak kuşatma duvarı içine alınmıştır (Karpuz, 2009: 403). Türbenin içinde iki ahşap sanduka vardır.

Türbedeki Uygulamalar: Burası hafakan basan insanların iyileşme ümidiyle ziyaret ettikleri kutsal kabul edilen bir mekândır. 2006 yılında yayımlanan bir araştırmada (Aydın vd. 2006), verdiği bilgilere göre eskiden tekkenin önünde bir ağaç vardı ve bu ağacın dallarına bağlanmış dilek çaputları vardır. Düzenlemeden sonra bahçe duvarına çekilen demir korkuluklara dilek için çaputlar bağlanmıştır. Rivayete göre eskiden türbenin karşısında yolun diğer tarafında bulunan pınardan su alıp türbenin içinde yanlarında getirdikleri gaz ocağıyla suyu ısıtıp yıkanır lardı. Yine yanlarında getirdikleri pişmiş yumurtaları “Bu yumurtanın kabuklarından soyulduğu gibi benim sıkıntılarım da benden soyulup gitsin.” diyerek tekkede soydukları yumurtayı yerler (Aydın, 2006: 85). Böylece insanlar tıpkı o yumurtanın kabukları gibi dertlerini de türbede bırakarak oradan ayrılacaklarını düşünmektedir. Günümüzde ise tekkenin bahçe

duvarlarında kırılan yumurtaların izlerini görmek mümkündür. Halk bu uygulamayı dileğinin kabul olması ya da sıkıntılarının kırılan bu yumurta gibi akıp gitmesi düşüncesi ile yapıldığını söylemektedir. Bu uygulama için türbe duvarında “Burası Afakan Tekkesidir duvarlara yumurta atıp kırmayınız, şifadan çok zarar görürsünüz.” yazılı bir levha görülmektedir. Tekkeye gelen ziyaretçiler tarafından soğan da atıldığı rivayet edilmektedir. Araştırmamız sırasındaki ziyaretimizde yumurta kırıkları dışında bir şey göremedik. Bahsedilen bazı uygulamaların günümüzde terk edildiğini, yok denecek kadar azaldığını tespit ettik.

4.14.12. Hoca Cihan (Mursaman) Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Şeker Mahallesi, Danişment Caddesi üzerinde Tekke Mezarlığı giriş kapısı sol tarafında mezarlık dışında doğu köşesinde numara 16A’da yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbenin hiçbir yerinde yapılış tarihini ve mimarını, içindeki yatacın adını ve ölüm tarihini gösteren bir kitabe rastlayamadık. Mursaman isminden dolayı bir çıkarımda bulunarak halk, kelimenin mir-i zaman’dan veya mir-i zeban’dan bozma olduğunu söyler. Burada yatanın bir bey ya da hazır cevap, nükteci, bir şair olduğu da rivayet edilmektedir (Konyalı, 2007: 454). Mursaman kelimesi (مرسان)’dan bozma olsa gerek, Farsçada (مرسان) sınır, meri demektir (مرسان) da muhafaza edatıdır (مرسان) serhat muhafızı, uç beyi anlamındadır. Türbede metfun olan Emir Hüsameddin, Selçuklular zamanında uç beyi olmuştur (مرسان) bozula bozula halk dilinde bu hâle gelmiştir. Emir Hüsameddin nasıl sağlığında sınır beyi ise öldükten sonra da yine o memuriyetle ölüm ile dirim arasındaki sınırı bekliyormuş gibi telakki edile gelmiştir (Erdoğan, 1938: 975). Ayrıca burası için mursaman denilmesindeki bir diğer rivayet ise eskiden türbenin çevresinde mursaman adı verilen yabani nane otlarının çokça yetişiyor olmasındanmış. Ancak kuvvetle muhtemel olan görüş ise bu türbede yatanın Mevlâna Celâleddin Rumi ve Sadreddin Konevî’nin çağdaşı olan son derece zengin, ilim, irfan sahibi, bilgin ve devlet görevi de olduğu söylenen ve bölgeye de ismi verilen halk arasında Hoca Cihan olarak bilinen bir velidir. Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde 5467 numarada kayıtlı, Hoca Cihan’ın kendi el yazısı ile vakfettiği bir kitaptan adının Süleyman, babasının adının Kayser, dedesinin adının ise Ahmet olduğunu öğreniyoruz (Uz, 2013: 95). Ölüm tarihi bilinmeyen Hoca Cihan’ın Mevlâna

Celâleddin Rumi ve Sadreddin Konevî'den sonra vefat ettiği rivayet edilmektedir. Ayrıca kendi yaptırdığı düşünülen bu türbede kendinden başka karısı Esmihan Hatun ve oğlu Ali Han'ın da burada metfun bulunduğu söylenmektedir (Önder, 1962: 156).

Türbe, kare planlıdır. Kübik bir gövdenin yarım küre biçimli bir kubbe ile örtülmesinden meydana gelen, tuğladan yapılmış bir türbedir. Mumyalık bölümüne güneyden birkaç basamakla inilerek girilmektedir. Ortada kemerin altında bir tuğla sanduka yer almaktadır (Karpuz, 2009: 406).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Hoca Cihan'ın Ali Han isminde saralı bir oğlu vardır. Hoca Cihan çok zengindi ve kölelerinin sayısını bile bilmezdi. Oğlunun hastalığına zamanın tabipleri bir türlü şifa bulamazlar. Sadreddin Konevî Hoca Cihan'nın oğlunu manevî bir güç ile tedavi eder. Bu hadiseden son derece mutlu olan Hoca Cihan, Sadreddin Konevî'ye bugünkü Sadreddin-i Konevi Camisi, zaviye ve kabristanının bulunduğu yerdeki konağını ve arazisini hediye eder. Burayı daha mamur hâle getiren Sadreddin Konevi, burada talebelerini yetiştirir (Konyalı, 2007: 454).

Türbedeki Uygulamalar: Uzun süre hastalık çeken ve ümitsiz bir hâle gelen çocukları bu türbeye götürürler, hakkında iki (ya olsun, ya ölsün) iyilikten birisini dilerler. Çocuğu merkadın üzerine yatırır, bir iki saat kadar türbede tek başına bırakırlardı. Eğer uyursa öleceğine, ağlarsa iyi olacağına inanırlardı. Aileler sevinçle veya üzüntüyle türbeden ayrılırlardı (Erdoğan 1938: 975). Halk arasında bu özelliği için buraya Ayırt Tekkesi de denilmektedir. Sıtmadan kurtulmak isteyenler bezler içine küçük taşlar bağlayarak tavana asarlarmış (Konyalı, 2007: 456). Eskiden türbede bulunan sandukanın yanında bir oyuk yer varmış. Bu oyuğa cılız, sürekli ağlayan, aydaş çocuğu olan ziyaretçiler çocuklarını buraya yatırıp kendileri dışarı çıkar. Kendileri türbe dışında bir Fatiha, üç İhlas-ı Şerif okuyarak çocuğun iyi olması için dua ederler. Eğer içeride çocuk ağlarsa veya bir şekilde ses verirse çocuğun iyileşeceğine, uyuyakalırsa çocuğun iyileşmeyeceğine inanılır (Aydın vd., 2006: 94).

Mursaman Türbesi sınanmış yerlerdendir. Araştırmaları sırasında İbrahim Hakkı Konyalı türbe tavanında mini mini asılmış taşlar gördüğünü söylemektedir. Bunlar sıtmadan kurtulmak isteyenler tarafından yapılmış ve küçük taş parçalarına bez bağlanarak tavana asılmış torbacıklardır (Konyalı, 2007: 456).

Tekke Mezarlığı'nın bitişişindeki bu türbeye nazar için de gidilir. Dua edilip pencerelerine bez /çaput bağlanır. Türbenin etrafında bulunan ufak bir odun kıymığı (küçük odun parçası), çubuk veya kurumuş bitki dalları alınıp eve götürölür ve nazara uğramış kişinin başı üzerinde yakılarak tütsü yapılır (Aydın, 2006: 108).

Halk arasında sürekli ağlayan, hasta ve zayıf çocuklara aydaş denilmektedir. Aileler bu türbeye aydaş çocuklarını iyileşmesi için ziyarete getirmektedir. Türbe, halk arasında Aydaş Tekkesi olarak da anılan sınanmış yerlerdendir. Kadınlar kucağında çocukla birlikte dua okuyarak türbenin etrafında üç defa dönerek dua okur. Ardından çocuk türbeye yatırılır. Saha çalışmalarımız esnasında dinlemiş olduğumuz bir hanımefendi burada çocukların okunduğunu ve ağzına tuz sürölerek şifa bulabileceğini anlatmıştı. Yirmi beş - otuz yıldır bu mahallede yaşadığını söyleyen mezarlık görevlisi de burada bu tip uygulamaların eskiden daha çok olduğunu; fakat son zamanlarda insanların bilinçlendiğini ve bu tarz işlemlere artık pek şahit olmadığını anlatmıştı.

Türbenin özel bir ziyaret günü bulunmamaktadır. Günümüzde ziyaretçiler bu türbeyi genelde cuma günü ziyaret etmektedirler.

4.14.13. Kesikbaş Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu İlçesi, Ferit Paşa Mahallesi, Ankara Caddesi numara 29'dadır. Cadde üzerinde Beş Yol Kavşağı'nın kuzeyinde "Çifte Kümbetler" ya da "Kümbetler Bölgesi" olarak bilinen ve güney tarafta olan türbedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Kalenderhane Zaviyesi alanında yer almaktadır. Klasik tip bir Selçuklu türbesi olup XIII. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Selçuklu devrinde başı kesilerek şehit edilen bir kahramana ait olduğu düşünölen bu türbeye de Kesikbaş adı verilmesi buradan gelmektedir (Küçükdağ, 2014: 61). Zira Kesikbaş Anadolu'da yaygın bir adlandırmadır. Bu konuda farklı düşünölen İbrahim Hakkı Konyalı ise burada idam edilmiş bir kişi olduğunu ileri sürmektedir. Gerekçesi ise Konya'da idam edilenlere Kesikbaş denilmesidir (Konyalı, 2007: 417). Türk devlet ve halk geleneği içinde idam cezası verilen birine yapılan bir türbe olup olmadığına bakmak gerekir. Ancak halkın kahramanlık gösteren başsız yiğitler için türbeler yaptığı örnekler vardır. Bir mecmuada Konya'da metfun evliya ve enbiyanın adı zikredilirken

“Kesik Baş Sultan” adının geçtiğini Mehmet Önder söylemektedir. Ancak kim olduğu konusunda kimliğini aydınlatacak bir vesika yoktur. Halk, Kesik Baş Sultan’ı efsanevi kimliği ile tanımaktadır (Önder, 1963: 74).

Türbe, sekiz cepheli, iki katlı ve konik kubbeli bir Selçuklu eseridir. Bodrum ve ikinci katın kapıları kuzeye açılmaktadır. İkinci kat havalandırması ve ışıklandırma her cephede bulunan sekiz pencere ile sağlanmaktadır. Bodrum katta bir yatır vardır. Üst katta olması gereken sanduka yerinde değildir (Konyalı, 2007: 414).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Selçuklular devrinde Birinci Haçlı Seferinde olacak, düşman Konya’yı sarmış. Çetin bir savaş var. Selçuklu sultanı yiğit cengâverlerini toplamış, kendisinden üç beş misli düşman karşısında amansızca kılıç sallıyor. Öyle bir an olmuş ki Konya Kalesi’nin kapılarından biri düşmanın amansız hücumu karşısında düştü düşecek. Kapı zorlandıkça zorlanıyor. Sultan telaş içinde “Dayanın!” diye emirler verirken, burçlardan birinden gürler gibi bir nara duyulmuş. Herkes başını o tarafa çevirmiş. Bir de ne görsünler. Kalenin yetmişlik aksakallı dizdarı, zırhını giymiş dalkılıç düşmana meydan okuyor. Derken ihtiyar, burçtan ok gibi aşağı fırlıyor. Kale kapısının önündeki düşman askerlerinin arasına dalıyor, şimşek gibi kılıç sallıyor. Halk şaşkın, ihtiyar dizdarın asla beklenmeyen bu kuvvet ve şecati karşısında galeyana geliyor. Bir ara bir kılıç darbesi dizdarın başını gövdesinden ayırıyor. Hayret, baş yere düştüğü halde gövde dimdik ayakta. Üstelik başsız gövde, sol eliyle başı yerden almış, koltuğunun altına kıştırarak sağ eliyle yine de kılıç sallıyor. Düşman süvarileri bu müthiş manzaradan korkuyor, atları ürkerek geri kaçıyor. Kale kapısı kurtuluyor, harp meydanı boşalıyor, ortada yalnız hala sağa sola kılıç sallayan başı koltuğunun altında bir gövde var...

Hiçbir tehlikenin kalmadığı bir anda gövde kibleye, Konya’ya karşı yönünü çeviriyor, elinden kılıcını atıyor, secde eder gibi yere uzanıyor. Savaş böyle bittikten sonra Sultan da ihtiyar dizdarının cesedini buraya defnediyor ve türbesini yaptırıyor (Önder, 1963: 71).

4.14.14. Şeyh Halili Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Medrese Mahallesi, Musalla Mezarlığı'nın kuzeydoğusunda namazgâhın batısında yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe klasik Osmanlı dönemi eserlerindendir. III. Mehmet döneminde yaptırılan türbenin iki satırlık kitabesinde Şeyh Halili ismi geçmektedir. Bu kitabe şöyledir:

1. Şeyh Halili an ruh-i kutsî Eflâk-i insin ol âfitâbı Mah-ı Muharrem çün ne de oldu azm itti zât-ı 'âlî cenâbî
2. Hak kıldı işaret buyurdu tarih vey evliyai tahte kıbâbı 998 kubbenin oldu tarihi ravza pencini tarhet eyle hesabı 1006.

Günümüz Türkçesi:

“Mukaddes ruhtan olan Şeyh Halili, insanlığın yıldızıdır. Muharrem ayının ondokuzunda Allah'a yönelerek vefat etti. Evliyalar benim kubbemın altındadırlar. Kubbesi cennet bahçesi oldu. Elinle say, hesabı çıkar.” (Karpuz, 2009: 449).

Türbe sekizgen planlı olup kubbe ile üzeri örtülmüştür. Türbe kapısının önünde iki mermer sütun üzendeki kubbeli ve revaklı girişi ile diğer türbelerden ayrılmaktadır. Osmanlı döneminin, Konya'da önünde hazırlık bölümü bulunan iki mezardan en anıtsal olanıdır (Karpuz, 2009: 448). Bu kitabeye göre Şeyh Halili H. 998/M.1589 yılında 9 Muharrem'de ölmüş ve H. 1006/M.1597 yılında da türbesi yapılmıştır. Türbenin yapılış tarihini (روضة) kelimesinin ifade ettiği 1011 sayısından 5 çıkarmak suretiyle elde edilmiştir. Halili mahlası, gerçek adı Mustafa Muhlis ve babasının adı Yusuf'tur. Şiirle de uğraşan Şeyh Halili'nin “Ravzatü'l-İman” adlı bir divanı vardır (Konyalı, 2007: 488).

4.14.15. Şeyh Şücaeddin Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Medrese Mahallesi, Musalla Mezarlığı'nın içerisinde 49B'de yer almaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Selçuklu türbe mimarisinin belirgin özelliklerini taşıyan bu türbede cenazelik ve mumyalık katı yoktur. Kare planlı gövde üzerinde sekizgen kasnak ve on altı dilimli sağır bir kubbe yer almaktadır. Türbenin girişi güney taraftadır. Doğu, batı ve kuzey olmak üzere üç yönde bulunan penceresinin batı duvarındaki sonradan kapatılmıştır. Türbenin içinde ebruli mermerden yapılmış tek

parça bir sanduka vardır. Bu sandukanın üzerinde süslemeli iki satır kitabe bulunur. Taşın her iki tarafına hendesî şekillerin, yaprak ve çiçeklerin kabartma olarak süslediği bir zemin üzerine nefis bir sülüs kırmasıyla Farsça iki beyit yazılmıştır. Ebced hesabına göre son mısraı Şeyh Şücâeddin'in H. 749/M.1349 yılında vefat ettiğini göstermektedir. Türbede metfun bulunan zat II. Sultan İzzeddin Keykavus'un kızı Hand Fatma Hatun'un azatlı kölelerinden ve Ferhuniye Vakfına mütevellî tayin ettiği Şücaeddin Uğurlu İbn-i Abdullah'tır. Şücaeddin'in Şemsettin ve Ali isminde iki oğlu vardır (Konyalı, 2007: 493).

4.14.16. Tacü'l-vezir Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Kültür Park'ın kuzey girişinde Hacıveyiszade Camisi'nin doğusunda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Klasik Selçuklu türbe örneklerinden bir tanesidir. Sekizgen bir gövde üzerine piramidal külahla örülmüştür. Eldeki belge ve bilgilerden bu türbenin bitişiğinde mescit, medrese ve hanikâhtan oluşan bir yapılar topluluğu varken bugün sadece türbe ayakta. Bu türbe I. Alâeddin Keykubat ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev devri devlet adamlarından Tacülvezir Ahmet Taceddin tarafından yaptırılmıştır (Küçükdağ, 2014: 142). Halk arasında buraya Hacı Veziri Türbesi de denilmektedir. Türbenin içinde üç sanduka vardır. Bunlardan ikisinin Taciveziri'nin torunları olduğunu kitabeden tespit ettiğini belirten İ. Hakkı Konyalı diğer kitabesiz sandukanın ise Taciveziri'nin kendisi olduğunu iddia etmektedir. Türbedeki üç sandukadan biri, üzerinde Farsça yazıtta H.738/M.1337 yılında ölen Celâleddin-i Kasım Bey'e ait, ikinci sandukanın H.743/M.1342 yılında ölen Kasım Bey'in kardeşi Şeyh Suretî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır (Konyalı, 2007: 495). Mehmet Önder, burada yatan zatın II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında vezir Sadettin Köpek tarafından Ankara'da katledilen Erzincanlı Kadı Şerafeddin oğlu Emir Taceddin olması ihtimalinden bahsetmektedir (Önder, 1962: 146). Türbenin kuzey tarafında eskiden bir kabristan olduğundan bahsedilmektedir (Konyalı, 2007: 494). Selçuklu döneminde Konyalıların yazlık eğlence yerleri ve mesirelerinden biri bu bölge idi. Ertaş Kapısı'ndan güneyde kalan bu alanda pazar da kurulurdu (Konyalı, 2007: 496). H.637/M.1239 yılında inşa edilen bu yapı, tekke olarak hizmet vermektedir. Banisi Tacülvezir Ahmet Taceddin, burayı Haydarîlere tahsis etmiştir. Burası daha sonra

Mevlevîler tarafından kullanılmıştır. Burada şeyhlik yapan ilk Mevlevî de Çelebi Hüsameddin'dir (Küçükdağ, 2014: 142).

4.14.17. Ulaş Baba Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Parsana Caddesi, numara 3A'da Numune Hastanesi doğu cephesinde yol üstündedir.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, yapım özellikleri bağlamında XIV. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Musalla Mezarlığı civarındaki üç türbeden Kalenderhane Kümbeti, Kesikbaş Kümbeti ve Ulaş Baba Kümbeti diye adlandırılan türbelerin kaynaklarda adları karıştırılarak kullanıldığı görülmektedir. Bugün halk arasında yaygın olarak kullanılan ve bilinen şekli ile Konya Numune Hastanesi bitişiğindeki türbenin Ulaş Baba Türbesi olduğu fikridir. Ulaş Baba olarak bilinen bu zatın doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ulaş Baba'nın gerçek kimliği bilinmemektedir. Onun kimliğine dair bilgiler, halk arasında anlatılan onun efsanevi kimliği ile ilgi anlatılardan ibarettir. Ulaş Baba'nın bir devlet adamı mı, din adamı mı, emir mi, kumandan mı olduğu konusunda bir bilgi tespit edilememiştir. Türbeye adını veren Ulaş Baba'nın Meram'da bir zaviye ve Kalenderhanesi olduğu ve bu yapıların yanında Ulaş Değirmeni adını taşıyan bir değirmenin varlığından bahsedilmektedir (Konyalı, 2007: 505). Bu zatın Kalenderî tarikatına mensup bir derviş olduğunu düşünen M. Ali Uz, Gordelevski'den şu cümleyi nakleder: “Ulaş Baba'dan geçen su, Yaka'da veya Hocacihan'da iki kola ayrılır. Ulaş bir zengin ve dervişin adı olmalıdır.” (Uz, 2013: 90). Günümüzde ne Kalenderhaneden ne de zaviyeden eser kalmıştır. Kare planlı oturtmalık üzerinde, sekizgen prizma gövdeli ve sekizgen piramidal külahlı türbe 1993 yılında Selçuklu Belediyesi tarafından çevre düzenlemesi yapılarak ziyarete açılmıştır (Karpuz, 2009: 474). Türbelerde cenazelik diye adlandırılan alt kısım toprak altında kalmıştır. Giriş doğuya açılan bir kapıdan yapılmaktadır. Kapının üzerinde süsleme amacı ile kullanılan yarım nar motifi dikkat çekmektedir. Aydınlatma kuzey, güney ve batı cephesindeki üç pencere ile sağlanmaktadır. Türbe cuma günleri ziyarete açıktır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Evliya askerlerdenmiş. Bir savaş durumunda askerler sıkıntıya düştükleri vakit, “Yetiş, ulaş, ya Baba!” dedikleri zaman sıkıntıdan

kurtarırmış. İnsanların darlarında yetiştirmiş. Pek çok ziyaretçisi olan bir türbedir (K.Ş.21).

Türbedeki Uygulamalar: Saha araştırmamız sırasında görüştüğümüz Binnaz Hanım türbenin ziyaretçilerinin eskiden beri çok olduğunu anlattı. Çocukluğundan beri bu mahallede oturan Binnaz Küçükçevik: “Yavrum şurada (türbenin yakınıını göstererek) otururuz, komşuyuz ama bir kere gitmişliğim var. Cuma gün abdest alarak iki rekât namaz kılıp dua edin ne dileğiniz varsa kabul edilir. Ben bu mahallenin kızıyım, bu mahallenin geliniyim, eskiden insanlar cüzünü, Kur’anı alıp cuma günleri bu türbede okumalar yapar, dua ederdi.” (K.Ş.5).

Türbenin anahtarı mahalle muhtarında muhafaza edilmektedir. Muhtar, türbenin ihtiyaçları ile yakından ilgilenmektedir. Mahalle muhtarından ziyaret için türbenin anahtarlarını isteyen il dışından gelen ziyaretçiler olurmuş. Ziyaret eden bu kişilerin türbenin demir parmaklıklarına bağladıkları bezler, çaputlar vardır. Ziyaretçiler gittikten sonra türbenin fahri görevlisi ziyaretçilerin bıraktıkları eşyalar ve bezleri örnek olmasın diye toplamaktadır (K.Ş.21).

Saha araştırmamız sırasında yaptığımız mülakatta bir ziyaretçiden yaptığı uygulamalar hakkında bilgi aldığımızda bize şunları anlattı: “Ayetel-Kürsi, Elham(Fatiha), üç Kulhu(İhlas), Elemneşrahleke(İnşirah), Felak, Nas Surelerini okuyacaksın. “Ey Dede! Ben senin ziyaretine geldim, sen de bana gel!” diye dua edeceksin. Ulaş Baba’nın gelmesini bekleyeceksin genellikle gelirmiş. Dileğinin kabul olması ve ziyaretin gerçekleşmesi için ziyaretçi yedi Cuma Ulaş Baba’yı ziyaret edip yedi kere türbesini tavaf etmelidir. Ulaş Baba Türbesi’nin ardından Mevlâna, Üçler, Şemsî(Şems Türbesi), Konevî Türbesi, Tavus Baba, Cemel Ali Dede, Ateşbazı (Ateşbaz Veli Türbesi) da ziyaret etmelisin. Yedi tavafın sonunda gelmesi için dua edeceksin. Umre sevabı yazılırmış. Türbede bu sure ve duaları okuduktan sonra göz açık veya kapalı olarak insanlara Ulaş Baba’nın gelip gelmeyeceği belli olur. Genellikle yeşil, beyaz ya da siyah ışıklarla veya başka hâllerle sezdirilirmiş. Ziyaretçinin gördüğü beyaz ve yeşil ışık Ulaş Baba’nın geleceğine, siyah ışık veya renk ise gelmeyeceğine işaretler. Bu sebeple de Ulaş Dede denildiği anlatılır. Buradaki yatırların yardımları ile bakımcılık bile yapılmaktadır. Bakımcı Emine denilen biri bu gibi zatları çağırarak bakımcılık yapmaktaymış. Gözü açık kapalı bakar ve görür. Bunların sayesinde bu işi

yapabilmektedir. Bunlar iki kısımdır: Biri yetki ile elde edilir, diğeri ise cinler tarafından yani cinlerin yardımı ile yapılır. Halk arasında yetkinin bu sayılan türbelerde yedi cuma ve yedi kere türbelerdeki yatırların tavaf edilmesi ve anılan süre ve duaların okunması ile isteyen kişiye uygun görülmesi hâlinde verilmekteymiş. İsimleri ile anılıp çağrıldıkları vakit çağırana ulaştıklarına inanılmaktadır. Cinleri çağırarak bu işleri yapmak tehlikeli ve uygun görülmeyen bir davranıştır. Bu yöntemle yapılmış bir muska bulunduğunu anlatan Neriman Bulur, bulduğu muskayı suya ya da sirkeye atmasını söyleyerek büyüünün eskiyip bozulacağını söyler (K.Ş.15).

4.14.18. Zevle Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Selçuklu ilçesi, Zevle Sultan Mahallesi, Alâaddin Tepesi'nin yaklaşık beş-altı yüz metre batısında, Kültür Park'taki Yeniyol otobüs duraklarının karşısındadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Zevle Sultan'ın kim olduğu hakkında yeterli bilgi yoktur. Onun Selçuklu devrinde yaşamış şeyhlerden biri olduğu anlatılmaktadır. Mescit ve türbenin kayıtlarda XIII. yüzyılda yaptırıldığına dair bilgiler vardır (Karpuz, 2009: 309). Ancak yapan ve yaptıran konusunda malumat bulunmamaktadır. Mescit Kitabesi'nden caminin Alâeddin Keykubat döneminde yapıldığı bilinmektedir. Tevbe Suresi'nin 18. ayetine de yer verilen dört satırlık bu kitabe şöyledir:

- 1.Es-sultan'ul muazzam Alâü'd-dünya ve'd-din
- 2.İnnemâ ye'muru mesacidallahi men âmene billahi ve'l-yevmi
- 3.El-âhiri ve ekâme's-salâte ve ate'ez-kate ve lem yahşa
- 4.İlallahi feasâ ülaike en yekûnûmine'l-mühtedîn

Tercümesi:

“Büyük Sultan Alâüd-dünya ve'd-din(in saltanat günlerinde) Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a inanan, namaz kılan, zekât veren ve Allah'tan başkasından korkmayanlar imar eder. İşte doğru yola erişmişlerden olmaları umulanlar bunlardır.” (Karpuz, 2009: 310).

Zevle Sultan Camisi, tamamen tuğla ve taş kullanılarak inşa edilmiştir. Caminin inşası sırasında kiblesinin doğru hesaplanmadığı, mihrabın yanlış konulduğu ve yanılığını da Sadreddin Konevi'nin oğlu Sadeddin Çelebi tarafından keramet gösterilerek düzeltildiği anlatılmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı, mabedin içinden sonradan açılan bir kapıdan, ahşap örtülü, kerpiç duvarlı iki pencereli türbeye

geçildiğinden ve burada adi çamurla sıvanmış iki sandukadan bahsetmektedir (Konyalı, 2007: 373). Bugün türbe dışarıdadır. Dört mermer sütun üzerine çatı ile kapanmış türbede üç sanduka vardır.

Eskiden türbe mescitle aynı çatı altındaydır. Bir dönem ahır olarak kullanıldığı söylenen mescidi Dede Bahçesi müdavimlerinden Abdülvahit Çelebi küçük bir tamiratla yeniden ibadete açmıştır. Mescit, 1960 yılında tamirat görmüştür. Günümüzde türbe, mescitten ayrılmış ve bitişiğinde sundurma altına alınmış hâlde bulunmaktadır. 1998 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Uz, 2013:104).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Zevle Sultan Mescidi inşaatı sırasında gerçekleştiği rivayet edilen menkıbe şöyledir: Sadreddin Konevi'nin oğlu Sadeddin Çelebi, her gün hocası Şeyh Sadaka'nın Musalla'daki evine ders almaya gider gelir. Yolunun üzerindeki Zevle Sultan Mescidi de yeni yapılmıyormuş. Yolunun üzerinde yapılmakta olan bu mescidin mihrabının kiblesinin sapmış olduğunu görür. Mimar başına bu yanlışlığı söyler. Bunun üzerine ustalar böyle bir yanlışın yapılmadığını, yanlış olsa bile bir çocuğun bu işi bilemeyeceğini söyleyerek hatayı kabullenmezler. Sadeddin Çelebi, yanlışta ısrar edenler karşısında keramet gösterip onlara Kâbe'yi gösterir. Böylece hatadan dönülür ve mescidin kiblesi düzeltilir. Sadeddin Çelebi erken olgunlaşmanın ve kemalin en yüksek derecesine birden vararak keramet göstermenin kurbanı olmuştur. Sırrı ifşa ettiği için babası ona kızar. Aradan çok zaman geçmeden vefat etmiş ve hocası Şeyh Sadaka'nın evinin yanına Musalla'ya defnedilmiştir (Konyalı, 2007: 373). Halk arasında erenlere karışan bu çocuğun sırrı ifşa edildiği için öldüğü rivayet edilmektedir.

4.15. Seydişehir

4.15.1. Halife Sultan Türbesi

Türbenin Yeri: Seydişehir ilçesi, Seyyid Harun Mahallesi'nde Seyyid Harun Veli Cami ve Külliyesi'nin içinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Halife Sultan, Seyyid Harun Veli'nin kızı olup babasından sonra posta oturmuştur. Türbesi, cami girişinin sol tarafında yer alan ve camiye kuzey doğu köşesinden bitişik olan üstü kubbeli türbedir. Düzgün bir taş işçiliğinin yapıldığı türbenin kapısı kuzey cephesinin doğu köşesindedir. Batı duvarında

bir penceresi bulunmaktadır. Türbe, kare plan üzerine inşa edilmiş olup üstü kubbeli bir yapı ile kapatılmıştır. Türbenin kitabesi girişte kapının üzerinde üç parça halinde günümüze kadar gelebilmiştir. Kitabesi şöyledir:

“Umire hazihit türbetüf şerife. Tabe seraha fi yevmil cum’ati aşere şevval sene;
semanün vesittin ve seb’a mie”

Tercümesi:

Bu mübarek türbe, toprağı ne güzeldir. 768 yılı şevval ayının 10. cuma günü yapıldı.” (Ayaz, 1993: 65).

Aynı kaynaktan nakledeceğimiz bilgiye göre Mevlâna Müzesi’nde bulunan Menakıb-ı Seyyid Harun Veli’nin 64-65 sahifelerine sonrada eklendiği düşünülen bir nottan bahsedilir. Bu bilgiye göre şunlar yazılmaktadır: “Vefatı Halife Sultan binti Harun Veli, Nevverallahü merkadehu fi yevmi aşrin min şevval, fi yevmil Cum’a sene semanün ve sittin ve seb’a mietün.” Türkçesi şöyledir: “Seyyid Harun Veli hazretlerinin kızı Halife Sultan. Allah kabrini nurlandırсын. 768 hicri senesinin Şevval ayında Cuma günü merhume oldu.”

Kitabesinden 1367 yılında yapıldığı anlaşılan türbenin içinde üç sanduka bulunmaktadır. Halife Sultan dışındaki diğer sandukaların Seyyi Harun veli zaviyesinde şeyhlik postuna oturan Seyyid Musa ve Şeyh Ahmed’e ait oldukları rivayet edilmektedir.

4.15.2. Memiş Efendi Türbesi

Türbenin Yeri: Seydişehir ilçesi, Çavuş Kasabası’nda bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Çavuş Kasabası Konya-Seydişehir arasında yer almaktadır. Çavuş Kasabası Konya’ya 60 km, Seydişehir’e yaklaşık 25 km’dir. Konya yolu üzerinde bulunan bu yerleşim yerinin en tanınmış velisi, şüphesiz Memiş Efendi’dir. Memiş Efendi’nin Türbesi kasaba camisi ile bitişik haldedir. Türbe kübik bir duvar üzerinde yükselmiştir. Sekiz köşe kasnaktan sonra pramidal bir örtü ile çatısı kapatılmıştır. Türbesini ölümünden on dört yıl sonra halifelerinden Hacı Abdullah Efendi yaptırmıştır. Doğu ve batı cephesinde bulunan geniş pencereler ile aydınlatılma sağlanmıştır. Türbe içinde bir sanduka vardır. Sandukanın üstüne yeşil örtü serilip çevresindeki yerler ise halı ile kapatılmıştır. Türbede ziyaretçilerin okuması için dua kitabı ve Kur’an bulunmaktadır.

Memiş Efendi, 1198/1784 yılında Bozkır'ın Alıçerçi Köyü'nde dünyaya gelmiş ve 1269/1852 yılında medresesinin bulunduğu Çavuş Kasabası'nda vefat etmiştir. Sandukasının üzerinde bulunan mezar taşı kitabesinde şunlar yazmaktadır:

“Sadât-ı meşâyih-i nakşiyeden mahbûb-u hüdâ, kutbu'l-vücudül-cami beyneş-şerîati ve't-tarîkati Muhammed Kudsî hazretine Fatiha. 1269 h.” (Bilgili ve Çelik, 2011: 51).

Konya-Seydişehir-Bozkır bölgesinde uzun yıllar tevhid ve irşad vazifesini yerine getirmeye çalışmıştır. Memiş Efendi sadece bu bölgenin değil, Anadolu'nun tanınmış velîlerinden. Halk arasında Memiş Efendi olarak bilinen bu zatın ismi Muhammed Kudsî el-Bozkırî (Mehmet b. Mustafa b. İsa)'dır. Hocası Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'ye nispetle kendisine Kudsî denilmiştir (Uz, 2013: 242). Başka bir kaynakta ise Memiş Efendi'nin Şam'dan sonra Mevlâna Halid-i Bağdadi'in yönlendirmesi ile Kudüs'e gittiği ve burada erbain çıkardığı için kendisine Kudsî sıfatı verildiği ifade edilmektedir (Bilgili ve Çelik, 2011: 43). Memiş Efendi, ilk eğitimine Bozkır'ın Karacahisar Köyü'nde Ebu Said Muhammed Hadimî'nin talebelerinden ve akrabası olan İbrahim Efendi'den dersler alarak başladı. İlim sahibi bir aileye mensup olan Memiş Efendi, tahsilini ilerletmek için Hadim, Konya, Kayseri, İstanbul ve Trakya'ya gitti. Mevlâna Halid-i Bağdadi'ni halifelerinden Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'den dersler ve icazet aldı. Ardından Şam'a giderek Halid-i Bağdadi'den de icazet aldı. (Uz, 2013: 242; Bilgili ve Çelik, 2011: 43).

Memleketine dönen Memiş Efendi, on yedi yıl Hocaköy'de halkı irşat ederken fitne baş gösterir. Bu köyden Seydişehir'e hicret etmek zorunda kalır. Orada halkı irşadla vazifelendirdiği halifelerinden Abdullah Efendi vardır. Şeyhini Seydişehir'de görünce “Efendim buraya gelecektiniz de beni niye görevlendirdiniz?” mealinde sözler işitince Çavuş Köyü'ne gider (Bilgili ve Çelik, 2011: 46). Rivayetlere göre Hocaköy halkı sonradan yaptıkları davranışlar için özür beyan edip ondan af dilemişler. Hatta Memiş Efendi'nin Hocaköy'e dönmesi için ricada bulunmuşlar. Bu sebeple iki köy arasında şiddetli bir tartışma çıkar. Çavuş halkı, Memiş Efendi'nin gitmesine razı değildir. Hocaköy halkı ise özrünü kabul ettirip köylerine götürmek isterler. Memiş Efendi ise iki tarafında kırılmasını istemez. Onlara sabaha kadar beklemelerini söyler. Çünkü ona göre onun hicreti artık dünyaya değildir. Cenab-ı Hakk'a hicret edecektir. Halk sabah olunca görür ki şeyh ahirete geç etmiştir (Bilgili ve Çelik, 2011: 48).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Abalı Şeyh olarak da bilinen İsa Efendi Karaman'da müderrislik yaparken vaazlarından birinde genelde tarikat-tasavvuf, özelde de Memiş Efendi hakkında ileri geri konuşmuş. Memiş Efendi'nin aleyhinde hiddetli konuşmalar yaptığı bir sırada vaazettiği caminin kümbeti gürültü ile çökmüş. Bu olaydan sonra kendisine kümbet patlatan hoca lakabını takmışlar. İsa Efendi o gece rüyasında Memiş Efendi'yi görür. Rüyasında Memiş Efendi'nin önüne diz çökmüş oturuyordur. Memiş Efendi'nin de elinde bir makas : “Gel bakalım Abalı. Sen çok ileri gittin, uzat şu dilini keselim!” der. Abalı Hoca özür dilemiş. Bunun üzerine Memiş Efendi: “Senin manevî ilme ihtiyacın var, bunun için bize gelmen gerek, yarın doğruca bize geleceksin!” diye emreder. Ardından kan ter içinde uyanır. Sabah erkenden Bozkır'ın yolunu tutan İsa Efendi, artık Memiş Efendi'nin dervişlerinden olup ilk halifesi olarak icazet almıştır (Bilgili ve Çelik, 2011: 114).

Memiş Efendi'nin Türbesi vefatından 14 yıl sonra halifesi Hacı Abdullah Efendi önderliğinde, halk tarafından inşa ettirilir. Bu işi iki gayri müslim ustaya verirler. Türbenin taşları uzaktan getiriliyormuş hem de taşları şekillendirmek oldukça zordur. Altı ayda bitirilmesi planlanan türbe bir buçuk yıl sürer. Ustalar “Çalıştık; ama zarar ettik.” diyorlarmış. Türbeyi tamamlayan gayri müslim ustalar:

“Bu kadar çalıştık, üstüne bir de zarar ettik; şu kabri açıp bir bakalım, zarar ettiğimize değer mi?” diye düşünürler. Bir fırsatını bulup kabri açmışlar. Gördükleri karşısında şaşkına dönerler. Ölümü üzerinden on dört yıl geçmesine rağmen hâla kefeni bembeyaz, kendi kanlı canlı dipdiri duruyor. Saçı sakalı aynı, ortalığı güzel bir koku alır. Bunun üzerine pişman olarak kabri tekrar kapatırlar.

Yayılan kokudan Memiş Efendi'nin müridleri kabrin açıldığını anlarlar. Sonra gidip ustalara bağırıp çağırırlar. Onlar da: “Hiç bağırmayın, biz kabri bilerek açtık. Altı ayda yapacağımız işi bir buçuk senede bitirdik ve zarar ettik; ama yaptığımız bu zarara değdi mi diye bilerek açtık. Zararımız helal olsun, değermiş.” derler (Bilgili ve Çelik, 2011: 50).

Dervişlerden biri inşallah sülukumdan sonra Bayram-ı Veli ve Yazıcızade Muhammed Efendi'yi ziyaret edeyim diye aklından geçirir. Bir namaz vakti Memiş Efendinin yanına varırken aniden:

Muhammed Efendi'nin önünde hazır olan Bayram'ı bırakıp da başka yere Bayram aramağa neden gitsin? Bazan kişinin şeyhinden olan feyzi diğer bir şeyhtenmiş gibi görünür. Bu Allah'ın hikmetindendir. Amellerinde halis ol! Diyerek zor beyan edilen bir hâl ihsan buyurdular (Bilgili ve Çelik, 2011: 190).

Bir müridi süluku esnasında mizaçsız olarak sabretmeyip memleketine gitmeyi ister. Gitme, süluku tamamladı dedilerse de dinletemezler. Derviş itimat etmeyip memleketine gider. Hastalıktan ümitsiz yatarken bir gece rüyasında şeyhini yanında görür. Rivayete göre Şeyh Efendi hastalığa sebep olan illeti kazma ile dervişin karnına kuvvetle vurarak çıkartır. Uyandığı zaman hiçbir hastalığı kalmadığını görür (Bilgili ve Çelik, 2011: 192).

Hocaköy halkı, Memiş Efendiye yaptıklarından ötürü pişman olup af dilemeye ve geri götürmeye gelmişler. Çavuş halkı da Memiş Efendiye bırakmak istememiş. Kimseyi kırmak istemeyen Şeyh Hazretleri: “Odama iki tabut koyun, kimin tabutuna girersem onlar götürsün!” demiş. Sabah olunca Memiş Efendiye Çavuşluların tabutunda bulurlar, bu sebeple türbesi Çavuş kasabasıdır, diye rivayet edilir (Uz, 2013: 243).

Türbedeki Uygulamalar: Felçli, yürüyemeyen hastalar ziyarete getirilir. Bir rivayete göre 5-6 yaşlarında felçli bir çocuk Memiş Efendi Türbesine ziyarete getirilir. Çocuğu sandukanın yanına yatıran anne-baba türbede namaz kılmaya başlar. Onlar namaz kılarken sandukadan bir el uzanır ve çocuğu ayağa kaldırır. Çocuk sevinçle koşarak türbeden çıkar. Bu hali gören anne ve baba namazlarını bozarak çocuğun peşinden çıkar. O günden sonra çocuk felçten kurtulmuştur. Bahsedilen kişi Beyşehirli bir zattır. Yaşadığı bu hadiseden dolayı cami inşasında vefa borcu olarak caminin kapı ve pencerelerini yıllar sonra o felçli çocuk yaptırmıştır (Uz, 2013: 244).

4.15.3. Rüstem Bey Türbesi

Türbenin Yeri: : Seydişehir ilçesi, Seyyid Harun Mahallesi'nde Seyyid Harun Camisi bahçesinde Halife Sultan Türbesi'ne bitişik halde camiye girişte sol tarafta bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Seyyid Harun Veli Camisi önünde (kuzey) bulunan üç türbeden biridir. Halife Sultan Türbesi'ne kuzeyden bitişiktir. En son inşa

edilen bu türbe, XV. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilir. Bu türbenin içinde beş tane mezar vardır. Turgutoğlu Emir Şah Bey'in kızı Sultan Hatun'un ölümü üzerine H.825/1422 yılında inşa edildiği tahmin edilmektedir (Ayaz, 1993: 67).

Rüstem Bey, Turgutoğullarından Emir Halil Bey'in oğludur. Mezar dışındaki kitabede H.843/1439 tarihinde vefat ettiği yazılıdır. Rüstem Bey hayır hasenat sahibi cömert bir kimseydi. Harun Veli zamanında kendi kazancından fakirler ve düşkünler için kazanlar kaynatıp dağıtırdı. Sandukalarda Bakara Suresinden ayetler ve Farsça şiirler yazılıdır. Türbede bulunan beş sanduka şu kişilere aittir: Rüsyem Bey, Emir Şah kızı Sultan Hatun, Rüstem Bey'in oğlu Ali Bey, Rüstem Bey'in kızı Dürrülhand Hatun ve Turgutoğulları soyundan Mustafa oğlu Yusuf (Ayaz, 1993: 67-69).

4.15.4. Seyyid Harun Veli Türbesi

Türbenin Yeri: Seydişehir ilçesi, Seyyid Harun Mahallesi'nde ilçe merkezinde bulunmaktadır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: Türbe, Seyyid Harun Veli Camisi'nin bitişiğinde yer almaktadır. Caminin kuzey cephesinden bitişik olan ve cami girişinin sağ tarafındaki türbe Seyyid Harun Veli'ye aittir. Kare planlı kübik bir gövdesi olan türbe pramidal bir örtü ile kapatılmıştır. Türbenin girişi kuzey tarafta olup doğu ve batı cephesinde bulunan birer pencere ile ışıklandırma yapılmıştır. Kitabesinden anlaşıldığına göre türbe M.1320 yılından sonra inşa edilmiştir. Sadece Seyyid Harun Veli'nin sandukası bulunan türbe kitabesinin tercümesi şöyledir:

“Bu kutlu türbe yoksulların efendisi, Allah'ın rahmetine kavuşmuş ve günahları bağışlanmış olan Seydi Harun'un 23 Rebi'ülevvel 727'de ölmesi üzerine inşa edilmiştir” (Karpuz, 2009: 2122).

Seyyid Harun Veli, mutasavvıf olmasının yanında Seydişehir'in kurucusu olmasıyla da bilinir. Hayatı hakkında bilinenler ölümünden sonra Abdülkerim b.Şeyh Musa'nın yazdığı Makâlât-ı Seyyid Harun adlı eser kaynaklıdır. Bu eser H.962/ M.1555 yılında yazılmıştır. Seyyid Harun Veli XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Baba tarafından İmam Musa el-Kazım, anne tarafından Veysel Karani'nin soyundan geldiği rivayet edilmektedir. Horasan'da adil bir hükümdar iken ne vakit atasının mezarını ziyarete gitse orada kudretten (İlahi bir ses) bir ses ona “Ya Harun

Rum'a çık, Karaman ilinde Küpe Dağı derler bir dağın şarkından yana bir şehir yap! O şehrin halkı süleha ola... şâkî olanın akıbeti hayır olmaya..." diye sesleniyordu. Müteaddit defalar tekrar eden bu hal karşısında beldenin emiri Seyyid Harun ilgisiz kalmayacaktır. Duyduğu bu sesleri emir kabul edip halkı ile helalleşip peşinden gelen kardeşi Seyyid Bedreddin ve kırk dervişleriyle Diyar-ı Rum'a doğru yola çıkmıştır. Seydişehir'e gelmeden önce Bağdat ve Konya gibi önemli merkezlerde kalırlar. Bir bulutun kılavuzluğunda Seydişehir'e kadar gelmişlerdir. Konya'da iki yıla yakın kaldığı anlatılmaktadır. Hoca Ahmed Fakih, iki önemli zatın Konya'ya geleceğinden söz etmiştir. Yıllar önce müjdelediği kişilerden birinin de Seyyid Harun olduğu rivayet edilir¹⁰. Onun verdiği işarete göre bu kişi Acem diyarından gelecek ve onun sağ elinde gül gibi ak bir beni olacaktır. Seyyid Harun Veli, Konya halkı tarafından özellikle de Hoca Ahmed Fakih'in müridleri tarafından çok sevilmiştir. Kendisine Konya'da kalıp sohbetlerine devam etmesini ısrarla istedilerse de kalmamıştır. Ona Hoca Ahmed Fakih'in postuna oturup halkı irşat etmesi için dervişler yalvarıp yakarmışlardır. Seyyid Harun Veli, vazifesini tekrar edip onu tamamlamak için bir bulut rehberliğinde yoluna devam etmiştir. Yolculuk esnasında kardeşi Seyyid Bedreddin, hastalanarak yolda vefat eder. Hatunsaray'a defnedilmiştir. Mezarın bulunduğu yere "Seyyid Kabri", "Seyyid Sini" denilmektedir (Ayaz, 1993: 27; Uğur, 1937: 227). Uzun bir yolculuğun ardından Seyyid Harun Veli, menziline Küpe Dağı civarına ulaşmıştır. H.705/M.1305 yılında geldiği bu bölgede, Vervelit (Elite) isimli antik kentin kalıntılarından dervişleri ve yöre halkının desteği ile Seydişehir'i kurmuştur. O dönemde (1302-1320) bu bölgelerde Eşrefoğlu Mübarizüddin Mehmet Bey¹¹ hüküm sürmektedir. Ona Vervelid elinde Seyyid Harun diye birinin şehir kurmakta olduğunu bildirirler. Kendisinden izin alınmadan yerleşim yapanlara çok kızar ve askerlerine Vervelid'e gelen bu kimseleri alıp getirmeleri emrini verir. Askerler Seyyid Harun'un yanına gelince ondaki manevi kudreti görüp eline eteğine yapışıp müridi olup orada kalmışlar. Bunu duyan Eşrefoğlu çok sinirlenmiş ve daha fazla adamını göndermiş. Onlar da aynı akıbeta yakalanmışlar.

¹⁰ Konya'ya gelecek diye müjdelediği bir diğer kişi de Sultanü'l-Ulema Bahaeddin Veled'dir (bkz. Hoca Ahmed Fakih Türbesi İle İlgili Anlatılar)

¹¹ Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldığı zaman Anadolu'da birçok beylik kurulur. Bunların en küçüğü Eşrefoğlu Beyliği imiş (Ayaz, 1993: 37). Beyşehir'de Eşrefoğulları'nın üçüncü hükümdarıdır. Bunun yerine geçen oğlu Süleyman Şah H.728'de İlhanilerin Anadolu valisi Timurtaş tarafından Beyşehir Gölü'ne atılmıştır (Uğur, 1937: 228).

Seyyid Sultan'ın manevi etkisinde kalmışlar ve dönmemişler. Şehrin inşasına yardım etmişler. Bu durumun rivayetlere göre üç kez veya yedi kez tekrarlandığı söylenir. En son gönderilen askerlerin başında vezir de varmış, ancak o da karşılaştığı bu velinin himmeti için hizmetinde kalıp vezirliği terk eder. En sonunda Eşrefoğlu askerlerini toplayarak bizzat Vervelid'e yola çıkmıştır. Seydişehir'e gelince eski Vezir'i ile görüşür ondan bilgi alır. Başlarda düşmanca düşünceler içinde olan Eşrefoğlu Beyi, onun dünya saltanatı peşinde olmadığını dervişlikten başka derdi olmadığını anlayınca Seyyid Harun Veli'nin en büyük destekçilerinden olmuştur. Onun medresesi için Seydişehir ve Beyşehir'de zengin vakıflar bağışlamıştır. Seyyid Harun çevredeki hem dini hem de siyasi söz sahibi insanların muhabbetini kazanmış bir kişidir. Eşrefoğlu Beyi yanında Turgutoğulları ile de yakın ilişki kurduğu bilinmektedir. Günümüzde Ilgın ilçesine bağlı olan Mahmut Hisar Köyü'nde tekkesi bulunan Dediği Sultan ile yakın dostluğu bulunmuştur. Seyyid Harun Veli, Dediği Sultan'ın ölümünü duyunca çok üzölmüş ve gıyabında cenaze namazını kıldırıldığı rivayet edilmektedir. Seyyid Harun Veli sadece Seydişehir'i kurup burası ile yetinmemiştir. Yetiştirdiği talebelerini ömrünün sonuna yakın irşad vazifesi ile başka yerlere göndermiştir. Mahmud Seydî'yi Alaiye'ye, Zekeriyya Baba'yı Manavgat'a, Ali Baba, Gök Seydi, Kilimpûş ve Siyah Derviş'i Teke iline, Akça Baba'yı Germiyan'a, Nasıpli Baba'yı Aydın'a, Gök Demir'i Adalar'a, Haydar Baba'yı Rumeli'ne vazifelendirmiştir (Şahin, 2009: 59).

Türbe ile İlgili Anlatılar: Seyyid Harun Veli'nin Konya'da iki yıl kaldığı rivayet edilir. Faruk Hoca Mescidi ve Hoca Fakih Dergâhında günlerini geçiren Harun Sultan'ın gitme vakti gelmiştir. Bunu semadaki kılavuz buluta bakarak anlar. Bulutun biraz aşağı meylettiğini görünce beraberindekilere ve peşinden gelmek isteyenlere yurt tutmakla emrolundukları yere çıkma vaktini geldiğini söyleyerek geride kalanlarla helalleşirler. Kafiie uzun süren bir yolculuğa daha başlar. Yol güzergâhlarındaki duraklarından biri de Çukurçimen'dir. Burada konakladığında hasretle ciğerleri yanan Hak yolcularının suyu yoktu. Kafiie kendi arasında “Ah bir su olsaydı ne olurdu!” diye söyleşir. Harun Sultan bunu duyunca “Size su mu gerek?” dedi. “Belî Sultanım!” dediler.

O vakit esasını eline alıp “Ya Allah!” diyerek yere sapladı. Hemen bir pınar izni İlahi ile fışkırdı. Oraya akmaya başladı. Seyyid Harun buyurdu ki “Hakk'ın emri ile bu

benim (mayam) olsun. Başı benden ayağı benden değil.” Dedi. O zamandan beri suyun başında maya olur ayağında olmazmış. O pınarın döküldüğü gölcüğe Maya Gölü, bölgedeki dağlara da Maya Dağı ve bayırları adını vermişler (Ayaz, 1993: 28).

Karaviran halkı Seyyid Harun Veli, acaba gerçekten veli midir, yoksa veli kılığında bürünen bir meczup mu diye onu denemek isterler. Seyyid Harun’u imtihan etmek maksadıyla diri bir insanı kilime sarıp, musalla taşına yatırmışlar. Seyyid Harun Veli’yi de “Cenazemiz var, namazını kıldırır.” diye musallaya davet etmişler. Seyyid Harun toplanan halka “Ölü niyetine mi, yoksa diri niyetine mi kılacağız?” diye sormuş. Halk, “Diriye namaz kılınır mı tabi ölü niyetine kılacağız.” der. Allah dostu büyük Veli, “Buyrun cenaze için Allah’a dua edelim sonra da namazını kılalım.” der. Halk duaya iştirak etmiş. Cenaze duasına halk hep bir ağızdan “âmin” der. Dua bittikten sonra Seyyid Harun Hazretleri halka “Haydi cenazeyi yıkayın da namazını kılalım.” der. Ona karşı alaylı bir edayla “Sen ölüyü diriye bilmiyorsun.” derler. Akıllarınca ona oyun kurmuşlardı. Ancak kilime sardıkları kişi gerçekten ölünce hepsi hayretler içinde kalırlar. Seyyid Harun Veli’nin eline ayağına kapanıp af dilerler (Ayaz, 1993: 30).

Seyyid Harun Veli ve beraberindekiler işaret edilen yere şehir kurmak için ihtiyaç duyulan taş ve ağaç aramaya başlarlar. Aradıkları ağaçları ve taşları kâfirlerden kalma Velvelid denilen şehir harabesinde gördüler. Burada kimsecikler olmadığı için işlenmiş ve hazır durumdaki bu malzemelerin de hesabı yoktu. Başta Harun Sultan olmak üzere bunu görenler çok mutlu olmuş rahatlamıştı. Seyyid Harun Veli yüzünü Hakk’a dönüp münacaat ve niyazda bulundular. “Ya İlahî, umarım ki senden bu taşların bir kısmı bizimle gele!” diyerek yalvardı. Elindeki esasını bir taşa vurup “Kum biiznillah” (Allah’ın izni ile kalk) dedi. O taş ve diğerleri koyun sürüsü gibi Harun Sultan’ın önünden hareket ederek istenilen yere yürüdüler. Bunu gören halk hayretten şaşka kaldılar. Müminlerin imanı arttı, kâfirler ise imana geldiler. Bu olay civarda Seyyid Harun Veli’nin şöhretini arttırdı, pek çok kişi onu ziyarete gelmeye başladı (Ayaz, 1993: 33).

Velvelid’e bir kişinin gelip oraya yerleşerek kendisinden izinsiz şehir kurmakta olduğunu duyan Eşrefoğlu Beyi çok sinirlenmiştir. Askerlerini bu adamı alıp getirmek için göndermiş. Defalarca, bir rivayete göre yedi defa gönderdiği askerleri bu kişinin kudretinden etkilenip onun elini öpüp af dileyip orada kalmışlardır. Vezir bu işin aslını

öğrenmek için Bey'den izin alıp Seydişehir'e gider. Vezir yanına birkaç adam alıp bir yük katran ve bise yükleyip, güya armağan etmek üzere ziyaret etmiş olacaktı. Seydişehir'e geldiklerinde geri dönmeyen askerler ve hemşehrileriyle görüşürler. Onlar ise bu kişinin evliyadan olduğunu, bu zata böyle hediyeler vermekten sakınmaları gerektiğini anlatmışlar. Onun padişahlığı terkederek bu diyara geldiğini mülk sultanlığı ile ilgilenmediğini anlatmışlar. Bu sebeple yakışksız hediyeleri sakın götürmeyin, getirdiklerinizi dökün diye nasihat etmişler. Veziri Harun Sultan'ın huzuruna götürmüşler. Vezir, Eşrefoğlu'nun gönderdiğini söyledi, Seyyid Harun'un elini öptü ve ayağına kapandı. Seyyid Harun Veli, Vezir'e "hani getirdiğin hediyeler nerede? Onları buraya getir." dediğinde hayretler içinde kalmıştır. Çünkü hediyelerden hemşehrileri ve askerlerden başka kimseye bahsetmemiştir. Vezir hediyeleri alıp sultanın huzuruna getirir. Seyyid Harun Veli getirilen hediyelerden birinin içine tükürdü saf bal oldu, diğerinin içine tükürdü yağ oldu.

Vezir, gördükleri karşısında şaşkınlık içerisinde. "Yanlış yoldaymışız" diyerek vezirliği bırakır hatalarından tövbe edip Seyyid Harun Veli'ye hizmetkâr olmuştur (Ayaz, 1993: 39).

4.15.5. Şeyh Hacı Abdullah Efendi

Türbenin Yeri: Seydişehir ilçesi, Seyyid Harun Camisinin kuzeydoğu tarafında yaklaşık yüz metre mesafede eskiden Hızır Mescidi olarak bilinen alandır.

Türbe Hakkında Genel Bilgiler: : Bozkır ilçesinin Karacahisar Köyü'nde H.1222/1806 yılında dünyaya gelmiştir. Annesi Karacaardıç köyünden Sarı Fakih kızı Zeynep Hanım oğlu Abdullah'ın doğumundan sonra vefat etmiştir. Eğitim çağına gelince babasının talebelerinden Memiş efendinin Bozkır'ın Hocaköy'deki medresesine verilmiştir. Babası da vefat edince Hacı Abdullah Efendi Memiş Efendinin himayesinde eğitimine devam etmiştir (Ayaz, 1993: 90).

Hacı Abdullah Efendi'nin Seydişehir'e gelmesi ile ilgili iki rivayet vardır. Bunlardan biri Seydişehir medresesi müderrisi Şeyh Nuri Efendi vefat edince medrese şeyhsiz kalmış ve Karacahisar'a Müderris Yeğen Efendi'ye müderris istemeye gitmişler. O da oğlu Abdullah'ı munasip görmüş ve göndermiş. Abdullah Efendi

Seydişehir'e geldikten sonra Şeyh Nuri Efendi'nin ölümüyle dul kalan eşiyle evlenmiştir.

Diğer bir rivayet ise babasının ölümü ile Memiş Efendi'nin tedrisine gönderilen Abdullah Efendi artık şeyhinin himayesindedir. Seydişehir müderrisi Nuri Efendi eşine göre hayli yaş farkı olacak ki bir gün eşine “Arife Hanım ben ölürsem sen hayatta pek genç ve yalnız kalacaksın. İçinden çıkamayacağın bir zorlukla karşılaşırsan Hocaköy'e git orada talebelikten arkadaşım Memiş Efendi var o sana yardımcı olur” demiş. Şeyh Efendi'nin dediği gibi olmuş. Kocasını öldürme babadan ve kocadan zengin olan Arife Hanım genç yaşta dul kalmış. Belli bir zamandan sonra da rahat bırakmamışlar. Hatta kadını kaçırmaya bile çalışmışlar. Arife Hanım'ın aklına kocasının dedikleri gelmiş. Hocaköy'e Memiş Efendi'ye varıp derdini anlatmış. Evlat gibi derdini dinlemiş ve misafir etmiştir. Memiş Efendi'nin bir emanet misafiri daha vardır. O da hocasının oğlu babadan ve anadan mahrum medrese tahsilini bitirmek üzere olan Abdullah'tır. Zeki ve çalışkan bir genç olan Abdullah'ı Arife Hanım'ın da rızasını almak suretiyle bunların nikâhını kıymıştır. H.1249/1833 yılında Abdullah Efendi ile Arife Hanımı Seydişehir'e yollar. Abdullah Efendi'yi de Şeyh Nuri Efendi Medresesine müderris tayin ederek orada vazifelendirir (Ayaz, 1993: 92). Abdullah Efendi'ni üç erkek, iki kız olmak üzere beş çocuğu vardır. Bunlar: Mehmet Hâcegân Efendi, Hacı Ahmet Efendi, Hacı Şakir Efendi, Şerife Hanım ve Hatice Hanım'dır. Hâcegân Efendi için de keramet ehli bir zat olduğu anlatılır. İstanbul'a gittikleri bir vakitte Sultan II. Abdülhamid Han'ı da ziyaret eden Hâcegân Efendi, Sultan II. Abdülhamid ile protokol gezisine eşlik eder. Bu gezide Padişah'a “Sultanım, gideceğimiz güzergâhı değiştirelim” deyince Sultan “Bunda bir hikmet ola” düşüncesi ile yolu değiştirir. Sonradan öğrenilir ki padişaha süikast yapılacaktı. Böylece padişah suikasttan kurtulur. Başka bir rivayette ise şeyhin padişahla sohbeti biraz uzun sürdüğü için varmaları gereken yere geç varırlar ve bomba padişah varmadan patlar (Yıldız, 2015: 20-27).

Ömrünü ilim ve irşat vazifelerine geçirmiş bütün memleket tarafından tanınmış bir âlimdir. Birçok talebe yetiştirip yurdun dört bir tarafına vazifelendiren Abdullah Efendi aynı zamanda Naşibendi şeyhlerindendir. Zahirî ve batınî ilimlerde derce sahibi bir âlimdi. Kerameti zahir evliyadan kabul edilen Abdullah Efendi doksan yedi yaşında

19 Zilhicce 1319/Nisan 1903'te vefat etmiştir (Ayaz, 1993: 114). Bilgili ve Çelik'in çalışmasında bu tarih 1901 olarak verilmiştir (Bilgili ve Çelik, 2011: 139).

Cenazesini müritlerinden Çankırı/Yapraklı Hacı Mustafa (Okutan) Efendi yıkayıp kefenlemiştir. Seyid Harun Veli Camisi'nde kılınan cenaze namazının ardından kendi vasiyeti üzerine Hızır Mescidi olarak bilinen şimdiki türbesinin olduğu yere defnedilmiştir. II. Abdülhamid Han'ın emriyle kabrinin üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbe 1955 yılında temelinden itibaren yeniden yapılmış ve eskiden türbe dışında olan türbedar Uşaklı Hekim Hacı Ali Efendi'nin kabri de türbenin içine alınmıştır.

Dervişleri ve kerametlerinin yayılması ile bilinen ve çok ziyaret edilen türbelerin başında gelmektedir. Abdullah Efendi otuz altı yıl müderrislik, otuz dört yıl da Nakşibendî şeyhliği yapmıştır.

Türbe ile İlgili Anlatılar: Hacı Abdullah Efendi Hacc'a gitmiş. Şeyh Efendini'nin kaç kez Hacc'a gittiği bilinmez. Seydişehir'den Çal'a gitmiş, oradan Emin Efendi'yi almış. Ardından karayolu ile Armutlu'ya varmış. Armutlu şeyhi Emin Efendi'yi de alarak İzmir'e geçmişler. İzmir'den deniz yolu ile Cidde'ye varmışlar ve Mekke-i Mükerreme'ye yaklaşırken bir gurup halk karşılamış. Çünkü Abdullah Efendi İslam dünyasında bilinen bir evliyaymış. Türk Şeyhi geliyor diye duyan yola karşılamaya çıkmış. Hicaz halkından birisi Şeyh Efendi'ye iyice baktıktan sonra “Türk Şeyhi, Türk Şeyhi! Ben de bilmediğimiz bir adam sandım. Bu bizim Kâbe'de her gün sabah namazını birlikte kıldığımız Köse Abdullah değil mi?” diye söyleyivermiş (Gürbüz, 2007: 121). Bu hadiseyi bilen insanların 1940'lı yıllarda Hicaz'da hayatta olanlarının olduğunu o zamanlarda Hacc'a giden İlarmalı Hacı Mehmet duyduğunu gördüğünü M. Ali Gürbüz'ün babası Memiş Gürbüz'e anlatmıştır.

Abdülhamit Han (1842-1918); Seydişehir'e Hacı Abdullah Efendi'nin yanına gelmiş. Dokuz tane Rus gemisi bu taraflara çıkmış geliyormuş. Mübarek'in önünde içi su dolu bir kap varmış, kaptaki su da gelen gemileri görüyormuş. Şeyh Efendi eliyle gemiye dokunduğu anda Karadeniz'deki Rus gemisi batıyormuş. Abdülhamid Han da bu hadiseyi görüyormuş. Padişah, Hacı Abdullah Efendi'ye, “Hoca Efendi, keşke batırmasaydın işimize yarardı” diyor, Şeyh Efendi de “O iş bitti, o iş bitti Hünkâr, o iş bitti” diyormuş (Yıldız, 2015: 78).

Bozkır'ın Aliçerçi Köyünden (günümüzde Ahırlı ilçesine bağlı) iki kişi Hacı Abdullah Efendi'yi ziyaret etmek ve müşküllerini halletmek için merkeplerine binerek Seydişehir'e hareket ederler. Yolda öğle yemeği yemek ve dinlenmek için hayvanlarından inip azık bohçalarının başına otururlar. Bu esnada birinin merkebi yol kenarındaki ekin tarlasına girer. Merkep sahibi kalkıp merkebi ekinden çıkarmaz ve şöyle bir hataya düşer:

“Evliya diye methettikleri bir zatı ziyarete gidiyoruz. Merkebi de ekine vardırmasın.” diye laf eder. Yemek ve istirahatden sonra yola devam ederler. Seydişehir'e gelerek Hacı Abdullah Efendi hanesine girerler. Bu esnada kapıdan içeri giren misafirlere Hacı Abdullah Efendi:

“Buyrun, buyrun bakalım. Bize hayli merkep güttürdünüz, gelin şöyle oturun!” diyerek onlara yer gösterir. Kısa bir hal hatır sormanın ardından Hacı Abdullah Efendi oturduğu minderin altından çakısını çıkarır. El tırnaklarından bir tanesini keser, tırnağı bir kâğıda sararak hizmetinde bulunan talebesine; “Şu tırnağı toprağa göm, bıçağı da yıka getir” der. Yıkayıp getirilen bıçakla yanındaki dolaptan aldığı elmayı dilim dilim keser. Önce kendisi bir tanesini yer. Ardından yanındaki misafirlere ikram eder ve şöyle der:

“Tırnak kesmekle bıçak necis (pis) olmaz. Su her şeyi temizler.” buyurmuşlardır.

Sonradan öğrenildiğine göre evvelinde ziyarete gelmen misafirler arasında “Tırnak kesmekle bıçak necis olur mu?” diye münazara olmuştur. Geçmişte kendi aralarında yapılan bu münakaşa Şeyh Efendi'ye malum olmuştur. Hacı Abdullah Efendiye böyle bir soru sorulmadan onların öğrenmek istedikleri meseleyi açıklığa kavuşturmuştur (Ayaz, 1993: 147; Yıldız, 2015: 83).

Ramazan Öz Efendi'den rivayet edilen bir menkıbe de şöyledir:

Babam Sadık Efendi, Hacı Abdullah Efendi Hazretlerinin talebesi idi. Babam merhum Boyalı köyüne imam oldu. Evimizi köye taşıdık. Ben Rüştîye Mektebinde okuyordum. Geceleri Hacı Abdullah Efendi medresesinde yatar, gündüzleri okuluma devam ederdim. Bir kış günü okuluma giderken eski tüccarlarımızdan H. Mehmet Şen evinin önünde (şimdiki PTT karşısı) geçerken koltuğumun altındaki Kur'anı Kerim'i sel

sularına düşürdüm. Kitabımı sel sularından kurtardım; ama birçok sayfasını su götürdü. Akşamüzeri okuldan medreseye döndüm. Tam kapı önüne gelmişim ki; Şeyh Efendi de kapıya geldiler ve bana: “Sadıkzade, kapı önünde dur, çarşı tarafından gelen talebelere medreseye girmeyeceksiniz. Müderris, çarşıda gezenlerin burada işi yok, dedi ve buraya bu iş için görevlendirdi.” dersin.

Beklerken boş durma, Kur'an oku. Gerçi senin kitabın da suya düştü, sahifeleri noksanlaştı; ama şimdilik oku. Hacegan'a söyleyelim sana yeni bir Kur'an alsın, buyurdular (Ayaz, 1993: 149).

Seydişehir Numune Mektebi Müdürü Mehmet Şevki Efendi'nin naklettiği menkıbe şöyledir:

Ben Akseki'nin Akşahap köyündenim. Ağabeyim ile birlikte Şeyh Hacı Abdullah Efendi medresesine devam ediyorduk. Sonbahar mevsiminde amcam buğday almak için köyümüzden Seydişehir'e geldi ve bizim medresedeki odaya misafir oldu. Bir akşamüzeri medrese kapısında amcamı bekliyorduk. Amcam çarşı tarafından elinde bir tütün paketi ile geldi. Medrese kapısından tam girmişti ki, Şeyh Efendi şimdiki türbelerinin yanında göründü. Arkadaşlarım amcama: “Aman amca Efendi, tütün paketini sakla, Şeyh efendi görmesin!” dediler.

Amcam da duvardaki bir boşluğa tütün paketini koydu, önünü de bir taşla kapattı. Şeyh Efendi medrese kapısına geldi. Asasına dayandı, nikabını (örtü) açtı. Çehrelerinde hoşnutsuzluk alameti vardı. Tereddütle kapıdan girdiler, asasıyla amcamın koyduğu taş dokundular. Taş ve paket yere düşünce, medresedeki hizmetlilere paketi göstererek; “Bu nedir?” dediler. Hizmetliler “Tütün olsa gerektir efendim!” deyince, “Al bunu tuvalete at!” emrini verdiler. Hademe atacağı yere giderken Şeyh Efendi bize dönerek: “Bu işi misafiriniz yapmasaydı size vereceğim cezayı bilirdim. Böyle şeyler medreseye be talebenin cebine girmez. Talebe bu kötü alışkanlıkları yapmaz. Bir daha görmeyeyim!” buyurdular (Ayaz, 1993: 150; Yıldız, 2015: 86).

Bir gün Hacı Abdullah Efendi, Seydişehir'de medrese öğrencilerine ders verirken, Hacı Ahmet Efendi (1816-1910) de Kütahya Simav kazasının Yağıllar Köyü'nde tarla sulamaktadır. Suyun yönünün sürekli değiştiğini görünce, bu olayın hocasından zahir

olduğunu anlar. “Hocam, şeyhim yapmayın!” der. Abdullah Efendi şakaya devam edince Ahmet Efendi küreğin ucuyla suyu savurtur. Seydişehir’de medresede ders gören öğrencilerin kitapları üzerine damlalar düşer.

Öğrenciler, “*Hocam, yağmur yağıyor! Yağmur yağıyor!*” derler; ama medresenin üzeri kapalı olduğu halde kitaplarının üzerine düşen damlalara bir anlam veremezler. Hacı Abdullah Efendi, telebelerine tebessüm ederek yağmur yağmadığını, bir dostun latife, şaka yaptığını söyler. Bu hadise, Simav’da müritler arasında çok iyi bilinmektedir (Yıldız, 2015: 94).

SONUÇ

Anadolu tarih boyunca farklı dinlerin, kültürlerin kesişme noktası olan yeryüzündeki istisna yerlerden biri olma özelliğini gösteren bir coğrafyadır. Türkler tarafından Anadolu'nun fethedilmesi, yurt edinilmesi ve İslamlaşma süreci uzun yıllar almıştır. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi toplumu Türk-İslam kültürünün temel kaynakları ile dini inanç ve uygulamalarını biçimlendirmiştir. Anadolu sahası inanç ve uygulamaları, bu iki kaynağın dışında Eski Mısır, Mezopotamya, Roma-Bizans, Orta Asya gibi birden fazla koldan da beslenmiştir.

Saha çalışmalarımız esnasında türbeler dışında pek çok sayıda yatır tespit ettik. Bunların birçoğunun da isimleri belirsiz meçhul yatırlardır. Kimin yattığını bilmeden samimi bir inançla halkın bu yatır çevresinde inanç ve uygulamalar oluşturduğunu tespit ettik.

Yazılı kaynaklarda karşılaştığımız veya yaşlı sözlü kaynaklarımızdan dinlediğimiz eski inanç ve uygulamaların artık var olmadığını tespit ettik. Bunlar bize zamanla unutulduğunu ya da terk edildiğini göstermektedir. Popüler kültür, kent hayatı, resmi dinin “hurafe/batıl inanç” olarak kabul etmesi buradaki ritüellerin azalmasının ya da yok olmasının en temel sebepleri arasındadır.

Şehirleşmenin ve kent hayatının yoğun olduğu, zayıf bağlarla bağlanan ilişkilerin görüldüğü çağdaş toplumlarda geleneksel halk inançlarının işlevselliğinin kaybolduğu veya eski kudreti ile yaşamadığı görülmektedir. Modern toplum ya da çevresel faktörler, bazı uygulamaların alanlarında değişikliği zorunlu kılmıştır. Adak adayan bir kimsenin gerçekleşen adağını yerine getirmek için eskiden türbe yanında kurban keserken günümüzde bir Kur'an Kursuna, öğrenci yurduna vekalet vererek keseceği adak kurbanını bağışlayabilmektedir. Geleneksel ve mütedeyyin toplumlarda işlevsel bağlamda bazı ritüeller aynı mantıkta farklı formlarda devam etmektedir. İçinde kutsallığı barındıran bir eylemin kolay bir şekilde kaybolacağı düşünülmemelidir. Tarihi seyir içinde dönüşüme uğrayan unsurlar özünde aynı değerleri barındırmaktadır. Yazılı kültür kaynaklarımızdan biri olan Dede Korkut Hikayeleri'nde kurbanlar keserek

dilekte bulunup dua edildiğini görmekteyiz. Eski Türk dini ve İslam bu dönemde birarada yaşamaktadır. Aradan asırlar geçmesine rağmen yirmi birinci yüzyılda İslam öncesi Türk inançlarının izlerini türbelerde bulabilmekteyiz. Türbelere sunulan kanlı-kansız kurbanlar, yapıştırılan taşlar, bağlanan çaputlar, vb. uygulamalar eski Türk inançlarından izler barındırmaktadır.

Modern tıbbın gelişmiş imkanlarına rağmen derdine şifa bulamamışsa türbeleri ziyaret etmektedir. Halk inançlarında bazı hastalıkların doktordan değil ocaklardan geçtiğine inanılmaktadır.

Resmî dinin halk inançları üzerinde kuvvetli bir baskısı mevcuttur. Kur'an ve Hadis İslam dininin en temel iki kaynağı olduğu şüphe kabul etmez bir gerçektir. Hurafe ve batıl inanç kabul edilen ritüel ve uygulamaları türbeler etrafında görmekteyiz. Halkın türbelerle olan ilişkisi sıradan mezar ziyaretleri veya ölü kültü ile aynı kefiye konulamayacak kadar âşikardır. Resmî dinin birçok türbede gördüğümüz levhalarda uyarılara ya da “*Yatılardan istekte bulunan, onları aracı koyan şirk koşar ve dinden çıkar!*” gibi ciddi ve sert ikazlara rağmen türbe kültürü silinememiştir. İnsanlarda var olan inanç olgusu türbelerdeki yatırlara manevi bir güç yüklemiştir. Resmi din ve modern kültür arasında varlığını sürekli koruyabilmiştir. Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada çıkan halkın %52'sinin türbe ziyareti yapması (Köse ve Ayten, 2010: 12) sonucu bize Türk halkının türbe ziyaretlerine karşı ilgisini gösteren bir netice olmuştur. Elbette bunda insanların dertlerine deva aramak, mekânın kutsallığından istifade edip dua etmek, çeşitli sıkıntılarından kurtulmak istemek yapılan ziyaretlerin önde gelen sebeplerindendir.

Türbeler aynı zamanda birer sınanmış yer olarak görülür. Kimi türbeler (Süt Tekkesi, sütü kesilen veya artması için gidilen bir tekke;) insanların belli dertlerine çare aramak için gittikleri sağaltma ocağı fonksiyonundadır. Ancak bunun yanında türbeler birer “fısıltı gazetesi” gibi haberleşme ile beraber sosyalleşmeyi de sağlar. Anadolu’da türbe ziyaretçilerinin kadın ağırlıklı olduğundan bahsetmiştik. Ziyaretçilerin türbelerde kendileri ile aynı problemlere sahip insanlarla karşılaşmaları olağan bir buluşmadır. Ziyaret esnasında insanlar sadece yatırla değil oraya gelen insanlarla da paylaşımda bulunmaktadır. Psikolojik olarak çıkışta hafifleyen ziyaretçiler aslında dertlerini, özeline tanımadıkları bile olsa anlatmanın rahatını yaşıyor. Sohbetler vasıtasıyla türbelerin

bilinmeyenleri, yatırırların bir başka gücü diğler bir insana aktarılması neticesinde bu mekandaki ritüel işlemler çeşitlik kazanmaktadır.

Türbe ziyaretlerinde ritüellerin sosyokültürel yaşamla etkileşim halinde olduğı ortaya çıkmaktadır. Birçok eylem köken itibari ile özünü korusa da modern yaşamın ve resmi dinin baskısı ile şekillenmiştir. Eskiden türbelerde kesilen kurbanlar bunun en açık örneğidir.

Yapmış olduğumuz saha ve kaynak araştırmaları biz bu konuda eskiden daha renkli ve zengin bir halk kültürünün varlığına işaret etmekteydi. Kısıtlı imkânlarla geçmişte araştırma yapan araştırmacıların elde ettiğı veriler ışığında günümüzde yapılan ziyaretlerde görülen inanç ve uygulama çeşitliliğı açısından bir karşılaştırma imkânı bulduk. Konya Dergisi (Halkevi), Babalık gibi Cumhuriyet yıllarında yayımlanan bu kaynaklarda istifade ettiğimizi belirtmek isterim. Biz bu çalışmamızda Konya kent merkezinde bulunan türbelerin büyük çoğunluğunda eski inanç ve uygulamaların günümüzde azaldığını, hatta pek çok uygulamanın kalktığını söyleyebiliriz. Bunun en önemli etkenlerinden birinin 1925 yılında çıkarılan kanunun etkisi ile kapatılan tekke, türbe ve zaviyelerin toplum hayatından keskin bir biçimde çıkarılması ile başlayan bir süreç olmuştur. İkinci olarak halk dini üzerine araştırma yapan bilim adamlarının batılı literatürde ifade ettikleri “Ortodoks” ile “heteredoks” inancın bir mücadelesidir. Doğu kültürlü Müslüman halklar üzerinde ortaya çıkan toplumsal frenleme, bir diğler anlamı ile resmi dinin geleneksel halk inancı üzerindeki “mahalle baskısı” farkında bile olmadan kurduğı sistemdir. Üçüncü etken ise popüler kültürün günümüzdeki ezici hâkimiyetidir.

Son dönemlerde türbelerin özellikle sınavlardan önce yoğun bir ziyaretçisi olduğunu görmekteyiz. Haber bültenlerinde bile haber değeri olarak karşımıza çıkan “Türbeler dolup taşı” başlıklarıyla verilen haberler ülkemizde türbelere karşı bakışı ortaya koymaktadır. İmtihanlar öncesi türbelere gelen öğrenciler sınavlarının başarılı geçmesi için buralarda dualar etmekte ve edilen dualar gerçekleşirse diye başlayan adaklar adanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acun, Hakkı (2010), **Türk Kültüründe Taşlar**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Akar, Metin (2013), **Su Kasidesi Şerhi**, Ankara: TDV Yayınları.
- Akok, Mahmut (1976), “*Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Türbesi*”, **Türk Etnografya Dergisi**, S. XV, s. 5-34.
- Alptekin, Ali Berat (2011), **Türk Halk Bilimi Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Araz, Nezihe (1975), **Anadolu Evliyalari**, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Araz, Nezihe (2001), **Anadolu’nun Kadın Erenleri**, (BY): Özgür Yayınları.
- Artun Erman (2011), **Türk Halkbilimi**, Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, Erman (2001), “Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü”, **Kebikeç**, Y.6, S.12, s. 127-133
- Aslan, Namık (2004), “*Şekil Değiştirme Motifinin Anlatılarımızdaki Bazı Yansımaları Üzerine*”, **Millî Folklor**, Y. 16, S. 64, s. 37-43.
- Atasağun, Galip (2004), **Mevlânâ ve Türbesi Ziyaret Fenomeni Açısından Bir Değerlendirme**, Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Atay, Tayfun (2016), **Din Hayattan Çıkar**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atçeken Zeki (1998), **Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ay, Resul (2012), **Anadolu’da Derviş ve Toplum 13-15. Yüzyıllar**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Ayaz, Abdurrahman (1993), **Seydişehir Tarihi**, 3. Baskı, Konya: Basımevi adı yok.
- Aydemir, Adem (2010), “*Ötüken ve Ötüken Adı Üzerine*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.187, s. 197-222.
- Aydın, Mehmet, vd (2006), **Konya Merkezdeki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Konya: Damla Ofset.
- Azamat, Nihat (1995), “*Evhadüddin-i Kirmânî*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.11, s. 518-520, Ankara: TDV Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2013), **Mekânın Poetikası**, (çev. Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bakırcı, Naci (2007), “*Konya Mevlâna Dergâhı*”, **İstem**, Y.5, S.10, s.193-204.
- Bakırcı, Naci (2012), “*Mevlâna Dergâhı ve Türbesi*”, **Karatay Kültür-Tarih-Sanat I**, (Ed. Yusuf Küçükdağ, vd), Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını.
- Balcı, Kamil (2013), “*Seyyit Mahmut Hayran (Hayranî) Sultan Hazretleri*” **Pevasız Gazetesi** (Akşehir/14 Haziran 2013), Erişim Tarihi: 24.03.2015.
- Barkan, Ömer Lütfi (Ty), **Kolonizatör Türk Dervişleri**, İstanbul: Hamle Yayın Dağıtım.
- Barthold, Wilhelm (1947), “*Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair*”, (Çev. Abdülkadir İnan), **Belleten**, S.43, C. XI, s. 515-539.
- Başar, Zeki (1972a), **İçtimai Âdetlerimiz - İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz**, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Başar, Zeki (1972b), **Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları**, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara: Sevinç Matbaası.

- Bayar, Muharrem (2014), **Akşehir Tarihi**, Akşehir (Konya): Akşehir Matbaası.
- Bayat, Fuzuli (2004), **Türk Şaman Metinleri (Efsane ve Memoratlar)**, Ankara: Pramit Yayıncılık.
- Bayat, Fuzuli (2006), “*Türk Mitolojisinde Dağ Kültü*”, **Folklor/edebiyat**, C.12, S.46, s. 47-60.
- Bayat, Fuzuli (2007a), **Türk Mitolojik Sistemi 1** (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi), C:I,İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2007b), **Türk Mitolojik Sistemi 2** (Kutsal Dışı, Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler ve Demonoloji), C:II, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2007c), **Mitolojiye Giriş**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2009), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Baykara, Tuncer (1985), **Türkiye Selçukluları Devrinde Konya**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baykara, Tuncer (2002), “*Konya*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.26, s.182-187, Ankara: TDV Yayınları.
- Bayram, Mikail (2008), **Selçuklular Zamanında Konya’da Dinî ve Fikrî Hareketler**, İstanbul: NKM Yayınları.
- Bildirici, Mehmet (28.06.1997), “*Akyaka’da Bir Sınanmış Yer Eren Dede*”, Muğla: Devrim Gazetesi.
- Boran, Ali (2013), **İlgın Kültür Envanteri**, Konya: Ilgın Belediyesi Kültür Yayınları.
- Boratav, P. Naili (1973), **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Bozkurt, Tolga (2012), “*İlgın Handevi-Kandevi Türbesi*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.4, s. 289-290, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bruhl, Lucien Levy (2006), **İlkel İnsanda Ruh Anlayışı**, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Cebecioğlu, Ethem (2003), “*Mahmud-ı Hayrânî*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.27, s.367-368, Ankara: TDV Yayınları.
- Cebecioğlu, Ethem (2009), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Coşan, M. Esad (1971), **Makalat**, Ankara: Seha Neşriyat.
- Cox, James L (2004), **Kutsal İfade Etmek / Din Fenomenolojisine Giriş**, (çev. Fuat Aydın), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çarkoğlu, Ali; Toprak Binnaz (2000), **Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset**, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Çaycı, Ahmet (2012), “*Kavramlar ve Tanımlar*”, **Mitoloji ve Din**, (Ed. Remzi Duran), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Çaycı, Ahmet (2014), “*Mehmet Bey Türbesi*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.6, s.280, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çelebi, İlyas (1998), “*Hızır*” **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.17, s.406-409, Ankara: TDV Yayınları.
- Çelik, Ayşe Aysun (2013), **Türbe Mekânı, Türbe Kültürü: İstanbul’da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, İsmet (2002), “*Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır’dan Hızır’a Geçiş*”, **Millî Folklor**, S. 54, s. 30-34.

Çetindağ, Gülda (2008), “*Türk Kültüründe Mağara Motifi*”, **38. ICNAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül 2007 Bildiriler**, C. I, Ankara, s. 443-455.

Çevik, Bülent (2008), **Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünyü ve Bugünü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Çevik, Bülent (2012), “*Sınanmış Bir Yer Olarak Fakih Dede Türbesi*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.III, s.293, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çevik, Bülent (2014), “*Sınanmış Yer Olarak Pirebi Türbesi*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.VII, s.199, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çevik, Bülent (2015), “*Uyur Sultan*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.IX, s.27, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul (1998), “*Durmuş Dede Örneğinden Hareketle Yatırların Yerinin Değiştirilmesinde Halk İnançlarının Durumu Üzerine Tespitler*”, **Millî Folklor**, Y. 10, S.40, s. 7-10.

Çobanoğlu, Özkul (2002), **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Demirkent, Işın (2014), **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Denkhalbant, Ayşe; Çobanoğlu, Ahmet Vefa (2009), “*Selçuklular (Mimari)*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.36, s.392-397, Ankara: TDV Yayınları.

Derleme Sözlüğü (2009), C.I/A-B, Ankara: TDK Yayınları.

Dıykanbayeva, Mayramgül (2016), **Kırgızlarda Atalar Kültü**, Konya: Kömen Yayınları.

DİB/TÜİK (Diyanet İşleri Başkanlığı/Türkiye İstatistik Kurumu) (2014), **Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Duymaz, Ali (200), “*Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme*”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.3, S.4, s. 337-355.

Duymaz, Ali (2000), “*Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Değerlendirme*”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.3, S.4, s. 337-354.

Duymaz, Ali; Şahin, H. İbrahim (2008), “*Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar*”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 11, S.19, s. 116-126.

Eflâki, Ahmet (1964), **Âriflerin Menkıbeleri** (çev. Tahsin Yazıcı), C.I, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Eflâki, Ahmet (1966), **Âriflerin Menkıbeleri** (çev. Tahsin Yazıcı), C.II, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi

Eflakî, Ahmet (1973a), **Ariflerin Menkıbeleri**, (çev. Tahsin Yazıcı), C.I, İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Eflakî, Ahmet (1973b), **Ariflerin Menkıbeleri**, (çev. Tahsin Yazıcı), C.II, İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Eliade, Mircea (1999), **Şamanizm** (çev. İsmet Birkan), Ankara: İmge Kitabevi.

Eliade, Mircea (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Elma, Ahmet (2012), **Lâdikli Âşık Ahmet Hüdai**, Konya: Lâdikli Ahmet Ağa Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları.

Erdemir, Yaşar (2012), “*Türbeler*”, **Karatay Tarih-Kültür-Sanat I**, (Ed. Yusuf Küçükdağ, vd), Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını.

Erdoğan, Abdülkadir (1937a), “*Konya’da Eski Tekyeler*”, **Halkevi Konya Dergisi**, Y:2. S.13, s. 814-823.

Erdoğan, Abdülkadir (1936), “*Seyyid Ali’nin Sandukası*”, **Konya Dergisi**, S.3, s.177-179, Konya.

Erdoğan, Abdülkadir (1937b), “*Konya’da Eski Tekyeler*”, **Halkevi Konya Dergisi**, Y:2, S.16/17, s. 971-977.

Erdoğan, Abdülkadir (1938), “*Konya’da Eski Tekyeler*”, **Halkevi Konya Dergisi**, Y:2, S.16-17, s. 971-977.

Ergen, Rüştü (1949), “*Seydişehir’in Kuruluşu*”, **Konya**, Y.13, S. 125-126, s.14-15.

Ergin, Muharrem (1999), **Orhun Abideleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ergin, Muharrem (2004), **Dede Korkut Kitabı I**, Ankara: TDK Yayınları

Ergun, Metin (2013), “*Türk İnanç Sistemine Göre Dede Korkut Hikâyelerinde Su Kültü*”, **Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı**, (Ed. Metin Ergun), s. 311-318, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ergun, Pervin (1993), **Halk Anlatmalarında Hızır**, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ergun, Pervin (2003), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Dağ Kültü*” **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, C. II, s.75-88.

Ergun, Pervin (2004), **Türklerde Ağaç Kültü**, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.

Ergun, Pervin (2011), **Kambar Ata Baba Gammar**, Konya: Kömen Yayınları.

Erol, Erdoğan (1996), “*Konya Mevlâna Türbesi ve Dergâhı’nda Dilek Yerleri*”, **Millî Kültür Araştırmaları 50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder’e Armağan** (Haz. Mehmet Yardımcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eröz, Mehmet (1990), **Türkiye’de Alevîlik ve Bektâşîlik**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Es, Selçuk (ty), **Konya’da Yatan Peygamberler ve Evliyalr**, Konya: Yayımevi yok.

Esin, Emel (2006), **Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu**, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Evren, Afif (1951), “*Araştırmalar; Konya’da Ocaklar, İrvatalar, Tekkeler, -I-*”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C. II, S.28, s.

Evren, Afif (1951), “*Araştırmalar; Konya’da Ocaklar, İrvatalar, Tekkeler, -II-*”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C. II, S.30, s.

Eyüboğlu, İsmet Zeki (2014), **Anadolu İnançları**, İstanbul: Derin Yayınları.

Feyizli, Hasan Tahsin (2016), **Feyzü’l Furkan Tefsirli Kur’an-ı Kerim Meali**, İstanbul: Server Yayınevi.

Gordlevskiy, Vilademir Aleksandroviç (2015), **Küçük Asya’da Selçuklular**, (Çev. Abdülkadir İnan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gökalp, Ziya (1995), **Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul: Toker Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbâki (1977), **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1995), **Vilâyet-nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî**, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Gönen, Sinan (2004), **Anadolu Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler**, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gönen, Sinan (2007), “*Tayyi Mekan ve Tayyi Zaman Bağlamında Ladikli Ahmet Ağa İle İlgili Efsanelerin Çözümlemesi*”, **Millî Folklor**, S. 10(76), s.173-176.

Gültekin, Ahmet Kerim (2004), **Tunceli’de Kutsal Mekân Kültü**, Ankara: Kalan Yayınları.

Günay, Ünver; Güngör Harun (2003), **Başlangıcından günümüze Türklerin Dinî Tarihi**, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Gündüz, Şinasi (1998), **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara Vadi Yayınları.

Güngör, Harun (2007), “*Geleneksel Türk Dininden Anadolu’ya Taşınanlar*”, **Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler**, s. 1-7, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Gürbüz, Mehmet Ali (2007), **Derebucak Çevresinin Evliyalari ve Âlimleri**, Konya: Damla Ofset.

Gürsoy, Ülkü (2012), “*Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı*”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.61, s.43-54.

Güzel, Abdurrahman (2015), **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Hacıgökmen, Mehmet Ali (2016), “*Ahi Zekeriya*”, **Ahilik Ansiklopedisi**, (Ed. Yusuf Küçükdağ, vd), C.1, s. 220-221, Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları.

Halıcı, Feyzi (1986), **Mevlâna Celaleddin Hayatı ve Eserleri**, Konya: Doğu Ofset Matbaa.

Hançerlioğlu, Orhan (2000), **İslam İnançları Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harva, Uno (2015), **Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar**, (Çev. Ömer Suveren), İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

- Işık, Ali (2012), “*Dalak Hastalığı*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.III, s. 4, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Işık, Ali (2015), “*Sınanmış Yerler*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.VIII, s. 73-75, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Işık, Hidayet (2002), “*Hoca Ahmed Fakih’in Tarihi- Dini Kişiliği ve Konya’da Hoca Ahmed Fakih Türbesi*”, **İpek Yolu Konya Kitabı**, C.V, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.
- Işık, Ramazan (2004), “*Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Bunlara Bağlı Kültler*”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9/2, s. 89-106.
- İnan, Abdülkadir (1952), “*Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.I, S. 4, s. 19-30.
- İnan, Abdülkadir (1976), **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1987), **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1991), **Makaleler ve İncelemeler II**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (2013), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnce, Hüseyin (2006), **İlgün Tarihi ve Evliyalari**, Konya: Tekin Kitabevi.
- Kalafat, Yaşar (2012), **Anadolu Kültür Coğrafyasında Erenler**, Ankara: Berikan Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (2013), “*Ziyaret*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 44, s.496-498, Ankara: TDV Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1979), **Oğuz Kağan Destanı**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, Mehmet (1991), **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III Tip Tahlilleri**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, Celalettin (2014), “*Aşk Beldesinin Huzur Mekânı Tahir ile Zühre Mescidi ve Türbesi*” **Konya Life**, Yıl: 9, Mayıs-Haziran 2014, S.50, s.146-147.

Karadavut, Zekeriya (1994), “*Kemiklerden Diriltme Motifinin Kaynakları ve Anadolu’daki Varyantları Üzerine*”, **Prof. Dr. Saim Sakaoglu’na 55. Yıl Armağanı**, (Haz. Ali Berat Alptekin), s.232-237, Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.

Karadayı, Ragıp (2014), **Menkıbelerle Yaşamak**, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Karakaş, Rezan (2015), “*Türk Mitolojisinde Taş Kültü*”, **Türk Mitolojisine Giriş**, (Ed. Fatma Ahsen Turan, Meral Ozan), Ankara: Gazi Kitabevi.

Karamağaralı, Haluk (1966), “*Mevlâna’nın Türbesi*”, **Türk Etnografya Dergisi**, Y. 1964-1965, S. VII-VIII, s. 38-42, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Karasoy, Yakup (2008), “*Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine*”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.75-87.

Karpuz, Emine (2014b), “*Mevlâna Dergâhının Önemli Bölümleri*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.6, s.354-356, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Karpuz, Haşim (1999), “*Konya’da Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı Medreseleri*”, **Dünden Bugüne Konya’nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi**, Konya: SÜ. Yayınları.

Karpuz, Haşim (2002), “*Konya- Mimari*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.26, s.189-193, Ankara: TDV Yayınları.

Karpuz, Haşim (2004), “*Mevlâna Külliyesi*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.29, s.448-452, Ankara: TDV Yayınları.

- Karpuz, Haşim (2009), **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya I-II- III**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karpuz, Haşim (2010), “*Şehabeddin es-Sühreverdi*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.38, s.420-421, Ankara: TDV Yayınları.
- Karpuz, Haşim (2014a), “*Mevlâna Külliyesi*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.6, s.353-354, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (2013), **Divanü Lügâti't-Türk**, (Haz. Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Doğan (2016), “*Kültürümüzde Kardeş Veliler İnancı Sivas Örneği*”, http://dogankaya.com/fotograf/Kulturumuzde_Kardes_Veliler_inanci.pdf, Erişim Tarihi. 08 Mart 2017.
- Kaya, Muharrem (2007), **Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye’deki Efsanelerde İzleri**, İstanbul Bağlam Yayınları.
- Koçkuzu, Ali Osman (1991), “*Bahaeddin Efendi*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.4, s.458, Ankara: TDV Yayınları.
- Koman, M. Mesud (1940), “*Şeyh Sadredini Konevi Mescidi ve Şeyh Cüneyd*”, **Konya Dergisi**, Y.4, S.31, s.1632-1637.
- Konyalı, İ. Hakkı (1970), **Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Ereğli’si Tarihi**, İstanbul: Fatih Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (1945), **Nasreddin Hoca’nın Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Kılavuz**, İstanbul: Nümune Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (1967), **Âbideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Âbideleri**, İstanbul: Baha Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (2007), **Konya Tarihi**, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Korkmaz, Esat (2003), **Ansiklopedik Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Kozan, Ali (2012), “*Türkiye Selçukluları Döneminde Akşehir’de Bir Sufî: Seyyid Mahmud Hayrânî ve Zaviyesi*”, **Vakıflar Dergisi**, S. 38, s. 43-64.

Köksal, Hasan (1987), “*İzmir ve Çevresinde Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar*”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek ve İnançlar)**, C. IV, s. 227-239, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Köse, Ali; Ayten, Ali (2010), **Popüler Dindarlığın Durakları Türbeler**, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ksenefontov, Gavrül Vasilyeviç (2011), **Yakut Şamanlığı**, (çev. Atilla Bağcı), Konya: Kömen Yayınları.

Kumartaşloğlu, Satı (2016), **Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü**, Konya: Kömen Yayınları.

Kunduracı, Osman (1998), “*Konya’dan İki Türbe Örneği: Güneysınır-Ak Türbe Tekkesi ve Altınekin-İsimsiz Türbe*”, **Vakıflar Dergisi**, S. XXVII, s.103-114.

Kunt, İbrahim; Erdemir Yaşar (2012), “*Cami ve Mescitler*”, **Karatay Tarih-Kültür-Sanat I**, (Ed. Yusuf Küçükdağ, vd), Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını.

Kuşak, Mehmet (2016), **Hristiyanlığın Kurucusu Pavlus ve Hazreti İsa’nın Tahrif Edilen Mesajı**, Yayınevi: eKitap Projesi.

Küçük, Hülya (29.12.2016), “*Veli Kültü ve Türbe Ziyaretleriyle İlgili Problemler*”, **Yeni Haber**, Konya, s.y.

Küçük, Hülya (30.12.2016), “*Veli Kültü ve Türbe Ziyaretleriyle İlgili Problemler (2)*”, **Yeni Haber**, Konya, s.y.

Küçükbezirci, Seyit (2013), **Konya Folkloru**, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Küçükdağ, Yusuf (2012), “*Karatay Bölgesindeki Tekke ve Zaviyeler*”, **Karatay Tarih-Kültür-Sanat I**, (Ed. Yusuf Küçükdağ, vd), Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını.

Küçükdağ, Yusuf (2014), **Konya’nın Kırk Tekkesi**, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Küçükdağ, Yusuf; Arabacı Caner (1999), “*Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*”, **Dünden Bugüne Konya’nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi**, Konya: SÜ. Yayınları.

Lings, Martin (2006), **Hz. Muhammed’in Hayatı**, (Çev. Nazife Şişman), İstanbul: İnsan Yayınları.

Lvova, E. L.; vd (2013a), **Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Görüşleri Kainat ve Zaman Nesneler Dünyası**, (çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.

Lvova, E. L.; vd (2013b), **Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Görüşleri İnsan ve Toplum**, (Çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.

Lvova, E. L.; vd (2013c), **Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Görüşleri Simge ve Ritüel**, (Çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.

Merçil, Erdoğan (2008), “*Sahip Ata*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.35,s.515, Ankara: TDV Yayınları.

Meriç, Rıfkı Melül (1936), “*Anadolu türk Tarihi Vesikaları: Akşehir Türbe ve Mezarları*”, **Türkiyat Mecmuası**, C.5, s.141-212.

Musahan, Ali Yıldız (2015), “İslam İtikadında ‘Kutsal’ın Sınırı”, **e-Makâlât Mezhep Araştırmaları**, VIII/2 Güz, s.121-150.

- Muşmal, Hüseyin (2016), “*Osmanlı Döneminde Konya*”, **Kısa Konya Tarihi**, (Ed. Caner Arabacı), s. 103-163, Konya: Makine Odası Mühendisleri Konya Şubesi Yayınları (Erman Ofset).
- Ocak, Ahmet Yaşar (1989), **Türk Folklorunda Kesik Baş**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1990), **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2010), **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: TTK Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2015), **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Odabaşı, A. Sefa (1998), **20. Yüzyıl Başlarında Konya’nın Görünümü**, Konya: Konya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Odabaşı, A. Sefa (1999), **Geçmişten Günümüze Konya Kültürü**, Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Odabaşı, Zehra (2013), “*Celâleddin Karatay’ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri*”, **Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç’e Armağan**, (Ed. Hasan Bahar vd), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 575-602.
- Oğuz, M. Öcal; Kolcu Bengisu (2006), **2004 Yılında Çorum’da Halk İnanışları ve Türbeler**, Ankara: Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu Yayını.
- Onay, İbrahim (2013), “*İslamiyet’ten Önce Türklerde, Cenaze ve Defin İşlemlerinde Uygulanan Gelenekler ve Bunların Amaçları*” **The Journal of Academic Social Science Studies**, C.6, S.3, s.479-490.
- Orkun, Hüseyin Namık (2011), **Eski Türk Yazıtları**, Ankara: TDK Yayınları.

Orozobayev, Mayrambek (2013), “*Kırgızlarda Bir Gelenek Olarak Yemin Etme ve Yemin için Kullanılan Kelimeler*”, **Acta Turcica**, Y. V, S. 2, s.1-15.

Oymak, İskender (2013), **Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri**, Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (2003), **Türk Mitolojisi** (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), C. I, Ankara: TTK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (2006), **Türk Mitolojisi** (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), C. II, Ankara: TTK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (2014a), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, C. I, Ankara: TTK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (2014b), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, C. II, Ankara: TTK Yayınları.

Önder, Mehmet (1958), “*Konya’da Alevi Sultan Mescidi ve Mihrabı*”, **Vakıflar Dergisi**, S.IV, s. 241-244.

Önder, Mehmet (1962), **Mevlâna Şehri Konya**, Konya: Yeni Kitap Basımevi.

Önder, Mehmet (1963), **Konya Efsaneleri**, Konya: Şahap Kitabevi.

Önder, Mehmet (1970), **Bitmez-Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla)**, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

Önder, Mehmet (1971), **Mevlâna Şehri Konya**, Ankara: Güven Matbaası.

Önder, Mehmet (1987), **Anadolu’yu Aydınlatanlar I (Tanzimat’a Kadar)**, İstanbul Tercuman Yayınları.

Önder, Mehmet (1999), **Aldı Sözü Anadolu**, İstanbul: MEB Yayınları

Önder, Mehmet (TY), **Mevlâna**, Ankara: Ajans Türk Kültür Yayınları.

Önkal, Hakkı (1996), **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara: AKM Yayınları.

- Önkal, Hakkı (2015), **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara: AKM Yayınları.
- Örnek, S. Veyis (1977), **Türk Halkbilimi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1966), **Sivas ve Çevresinde Hayatı Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCTF Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1971a), **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCTF Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1971b), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özarslan, Metin (2003), “*Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü*” **Türkbilg**, S.5, s. 94-102.
- Özdemir, Mehmet (2013), “*Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir Yüce Dağ: Halbaba*”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Sonbahar, 2013/9, s. 141-163.
- Özen, Kutlu (1992), “*Divriği Yöresi Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri*”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek ve İnançlar)**, C.4, s. 203-214, Ankara: HAGEM Yayınları.
- Özen, Kutlu (2016),
 “*Anadolu Sahabileri*”, <http://www.kutluozen.com/default.asp?part=yazilar&islem=oku&id=35>, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2016)
- Özönder, Hasan (1990), **Konya Vefileri**, Konya: Dizgi Ofset.
- Özönder, Hasan (2004), “Konya Mevlâna Âsitanesi ve Mevlevîhaneler”, **Mevlâna Celaleddin Rumî -İnsanlığın Aynası-**, s.171-179, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

- Özönder, Hasan (2011a), “*Bezeme Tekkesi*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.II, s.130, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özönder, Hasan (2011b), “*Bulgurcuk*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.II, s.195, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Öztürk, Eyüp (2013), **Velilik ile Delilik Arasında**, İstanbul Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, Kâzım (2008), **Konya’da Dinî Hayat**, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Parlatır, İsmail (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Peker, Selçuk (2009), “*Ereğli (Konya) Kaynaklı Bir Erkek Adı: Abitter*”, **I. Ulusal Ereğli Meslek Yüksek Okulu Tebliğ Günleri Bildiri Kitabı**, (Ed. Galip Oturanç), S.1, s.176-187.
- Peker, Selçuk (2015), **Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)**, Konya: Kömen Yayınları.
- Potapov, L.P (2012), **Altay Şamanizmi**, (Çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- Potapov, L.P (2013), “*Altay’da Dağ Kültü*”, (Çev. Metin Ergun), **Türk İlk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı**, s.77-91, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Rivers, W.H.R (2004), **Tıp, Büyü ve Din**, (Çev. İbrahim Enis Köksaldı), İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Roux, J. Paul (1999), **Altay Türklerinde Ölüm**, (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. Paul (2000), “*Su, Türklerin ve Moğolların Dininde*”, (Ed. Yves Bonnefoy), **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü**, (Çev. Nuriye Yiğitler), C.II, Ankara: Dost Kitabevi.

- Sakaoğlu, Saim (2004), **101 Anadolu Efsanesi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim (2013), **Efsane Araştırmaları**, Konya: Kömen Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim; Duymaz, Ali (1996) **Hurşit İle Mahmihri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Selçuk, Ali (2010), “*Horasan’da Eren Anadolu’da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü*”, **Millî Folklor**, Y. 22, S. 87, s. 136-147.
- Selvi, Dilaver (2012), **İslami Kaynaklarda Velayet ve Keramet**, İstanbul: Hoşgörü Yayınları.
- Sertkaya, Osman Fikri (1989), “*Ahmed Fakih*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.2, s.65-67, Ankara: TDV Yayınları.
- Seyidov, Mirali A (1996), “*Eski Türk Kitabelerinde Yer-Sub Meselesi*”, (Çev. Sadettin Gömeç), **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara, C.18, S.29, s. 259-265.
- Sezen, Yümni (2004), **Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sipahi, Abdülkadir (2006), **Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar**, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, Haşim (2009), “*Seyyid Harun*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.37, s.58-60, Ankara: TDV Yayınları.
- Şişman, Bekir (2009), **Kadın Evliya Menkıbeleri**, İstanbul: Şule Yayınları.
- Tanyu, Hikmet (1973), **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Tanyu, Hikmet (1980), **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnanacı**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Tanyu, Hikmet (1988), “*Ağaç*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.1, s. 456-457, Ankara: TDV Yayınları.

Tanyu, Hikmet (2007a), **Türkiye’de Adak ve Adak Yerleri**, Ankara: Elips Kitap.

Tanyu, Hikmet (2007b), **Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar**, Ankara: Elips Kitap.

Taşgın, Ahmet (2013), **Dediği Sultan ve Menakıbı Konya ve Çevresinde Ahmed Yesevi Halifelerinin İzleri**, Konya: Çizgi Kitabevi.

Taşgın, Ahmet; Solmaz, Bünyamin (2012), “*Hacı Bektaş Veli ve Hacı Toğrul Karşılaşması: Güvercin ve Doğan Donuna Bürünme*”, **Turkis Studies**, Volume 7/1 Winter, s.105-129.

Tatçı, Mustafa (1990), **Yunus Emre Divanı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

TDK Türkçe Sözlük (2009), 10. Baskı (Haz. Ş. Haluk Akalın), Ankara: TDK Yayınları.

Tekin, Mustafa (2012), **Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar**, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Tekin, Tâlat (2014), **Orhon Yazıtları**, Ankara: TDK Yayınları.

Thomsen, Vilhelm (2011), **Orhon Yazıtları Araştırmaları**, (Çev. Vedat Köken), Ankara: TDK Yayınları.

Tırpan, A. Adil (2010), “*Konya Civarındaki Hitit Su Anıtları*”, **Su Medeniyeti Sempozyumu Bildiriler-2009**, s.70-89, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Tryjarski, Edward (2012), **Türkler ve Ölüm**, (Çev. Hafize Er), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Tuğrul, Saime (2010), **Ebedi Kutsal Ezeli Kurban**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, Fatma Ahsen (2007), “*Bulgaristan’da Demir Baba Tekkesindeki İnanç Sembollerinin ve Ritüellerinin Çözümlemesi*”, **Hacı Bektaş Velî Dergisi**, S.43, s. 1-11.

Tümer, Günay (1991), “*Atalar Kültü*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 4. s.42-43, Ankara: TDV Yayınları.

Türkmen, Fikret (1998), **Tahir ile Zühre**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Uğraşkan, Erol (2005), **Hoca Ahmed Fakih Külliyesi Haziyesi’ndeki Mezar Taşları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Semineri.

Uğur, Ferit (1937), “*Seydişehirin Kuruluşu*”, **Konya**, S.4, s.226-229.

Uludağ, Süleyman (1998), “*Tasavvuf ve Halk İnancı*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.17, s.409-411, Ankara: TDV Yayınları

Uludağ, Süleyman (2002), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Uludağ, Süleyman (2002a), “*Kerâmet*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, s.265-268, Ankara: TDV Yayınları.

Uludağ, Süleyman (2003), “*Makam*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.27, s.409-410, Ankara: TDV Yayınları.

Uludağ, Süleyman (2013), “*Velî*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 43, s.25-28, Ankara: TDV Yayınları.

Uz, Mehmet Ali (2013), **Konya Âlimleri ve Velileri**, Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları.

- Uz, Mehmet Ali (2014), “*Pirebi (Pir Abi/ Pir-i Ab) Sultan*”, **Konya Ansiklopedisi**, C.VII, s.198, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uzluk, Feridun Nafiz (1958), **Genel Tıp Tarihi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Uzluk, Şahabettin (1947), **Mevlâna’nın Türbesi**, Konya: Yeni Kitap Basımevi.
-  nal, Mustafa (2008), **Dinlerde Kutsal Zamanlar**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
-  nver, A. Süheyl (), “*Yazma Mecmualara Göre Konya’da Evliya Sayımı*”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C. IV., S. 89.
- Yavaş, Alptekin (2008), “*Konya Sahip Ata (Tahir İle Zühre) Mescidi*”, **Erzurum Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 20, Erzurum, s.161-178
- Yayla, Mustafa (1997), “*Ebu Said Hadim *”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.15, s.24-26, Ankara: TDV Yayınları.
- Yazıcı, İshak (1991), “*Bahira*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.4, s. 486-487, Ankara: TDV Yayınları.
- Yazır, M. Hamdi (Ty), **Hak Dini Kur’an Dili** (Sadeleştirenler, İsmail Karaçam, vd), C.4, İstanbul: Azim Dağıtım.
- Yeniterzi, Emine (2007), **Mevlâna Celaleddin Rumî**, Ankara: TDV Yayınları.
- Yeşildal,  nsal Yılmaz (2016), **Anadolu Sahası Türk Folklorunda Geyik**, Konya: Kömen Yayınları.
- Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan (2013), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Mustafa (2015), **Konya’da Kaybolan Türk İslam Eserleri**, Konya: Palet Yayınları.

Yıldırım, Nimet (2012), **İran Mitolojisi**, İstanbul: Pinhan Yayınları.

Yıldız, Şerafettin (2015), **Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi (1807-1903)**, Konya: Çizgi Yayınevi.

İnternet kaynakları

<http://www.kuranvakti.com/sureler/insan-suresi/>, (Erişim Tarihi: 12.02.2016)

http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/sahabeler-turbelerinde-yok_513266# (Erişim Tarihi: 13.02.2016)

<http://kesfidiyar.com/sille-aya-elenia/> (Erişim Tarihi: 14.02.2016)

<http://www.Mevlâna.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.07.2016)

<http://www.istem.org> (Erişim Tarihi: 10.07.2016)

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm> (Erişim Tarihi: 08.04.2016)

<http://www.pervasiz.com.tr/aksehirde-bir-eren-seyh-eyyub-yagli-dede-makale,920.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

http://www.dedemli.org/seyyid-bayram-veli_ (Erişim Tarihi: 07.07.2015)

<http://dedemlininsesi.blogspot.com.tr/2013/10/seyyid-bayram-veli.html> (Erişim Tarihi: 07.07.2015)

<http://www.pervasiz.com.tr/seyyit-mahmut-hayran-Hayranî-sultan-hazretleri-makale,466.html>, (Erişim Tarihi: 24.03.2015)

KAYNAK ŞAHIS BİLGİLERİ						
KAYNAK ŞAHISLARIN ADI SOYADI		DERLEME TARİHİ	YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	DERLEME YERİ
K.Ş.1	Adem Altun	16.09.2013	65	İlkokul	Emekli	Beykonak (Tekke)/İlgın
K.Ş.2	Ahmet Elma	14.08.2014	?	Lise	?	Lâdik
K.Ş.3	Bayram Akbak	11.09.2015	58	Lise	Belediyede hizmetli	Meram
K.Ş.4	Bayram Ballı	19.07.2015	63	Üniversite	Tekniker	Karatay
K.Ş.5	Binnaz Küçükçevik	10.09.2015	79	İlkokul	Ev hanımı	Selçuklu
K.Ş.6	Cafer Çınar	14.08.2014	62	İlkokul	Emekli	Sarayönü
K.Ş.7	Fatma Polat	04.05.2013	?	?	Araştırmacı-Yazar	“Hanımların Dilinden Hz. Mevlâna” Paneli Programı
K.Ş.8	Gülsüm İnan	08.07.2016	23	Üniversite	Öğretmen	Antalya
K.Ş.9	Hasan Selek	20.07.2015	59	Lise	Cami Dernek Başkanı	Gürağaç Mahallesi/Güneysınır
K.Ş.10	Huriye Özkan	25.06.2017	?	İlkokul	Ev hanımı	Dedemli/Hadım
K.Ş.11	Melis Kiroğlu	07.10.2016	21	Üniversite	Öğretmen	Antalya
K.Ş.12	Musa Zeybek	14.08.2014	?	Üniversite	Yazı İşleri Müdürü	Sarayönü
K.Ş.13	Mustafa Bayraktar	22.07.2015	?	Üniversite	Komek’te görevli	Selçuklu
K.Ş.14	Muzaffer Ertürk	16.09.2013	62	İlkokul	Çiftçi	Yazlıca Köyü/Doğanhisar
K.Ş.15	Neriman Bulur	11.09.2015	45	İlkokul	Evhanımı	Meram
K.Ş.16	Ramazan Bilgili	25.06.2017	35	Üniversite	Basın-Yayın görevlisi	Dedemli/Hadım
K.Ş.17	Sadullah Yıldız	22.07.2015	?	İlkokul	Emekli	Taşkent/Balcılar
K.Ş.18	Seyit Ahmet Potuk	14.08.2014	65	İlkokul	Emekli	Sarayönü
K.Ş.19	Süleyman Doğan	25.07.2015	Acil Hastalara Yardım Vakfı Başkanı, 98 yaşındaki İsmail Konya’dan dinlediği menkıbeyi bize nakletmiştir			
K.Ş.20	Veysel Top	14.08.2014	83	İlkokul	Emekli	Sarayönü
K.Ş.21	Yaşar Barışık	11.09.2015	?	Üniversite	Muhtar	Selçuklu
K.Ş.22	Selahaddin Özçelik	24.08.2015	50	İlkokul	Çiftçi	Güneysınır
K.Ş.23	Yusuf Bey	05.09.2015	?	?	?	?

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Atıla KARTAL		İmza:	
Doğum Yeri:	Bozkır			
Doğum Tarihi:	15.09.1985			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim				
Ortaöğretim				
Lise				
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Konya	2008
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türk Halk Edebiyatı ABD	Konya	2011
Becerileri:				
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:				
Adres	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü			

EKLER**EK-1: Fotoğraflar**

Fotoğraf 1: Şeyh Bedreddin Türbesi (Ilgın)

Fotoğraf 2: Gömeç Hatun Türbesi (Selçuklu)

Fotoğraf 2: Handevi-Kandevi Türbesi (Ilgın)

Fotoğraf 3: Sungur Bey Türbesi (Ilgın)

Fotoğraf 4: Seyyid Bayram Veli Türbesi (Dedemli/Hadim)

Fotoğraf 5: Fakih Dede Türbesi (Karatay)

Fotoğraf 6: Türbeden Tuz Alan Bir Ziyaretçi (Tavus Baba Türbesi/Meram)

Fotoğraf 7: Şeyh Ulema (Aliman/Alaman) Türbesi (Karatay)

Fotoġraf 8: Tıġtap/Şapşak

Fotoġraf 9: Ateşbâz-ı Veli Türbesi'ne Ziyaretçiler İçin Bırakılan Tuz

Fotoğraf 10: İshak Paşa Türbesi (Karatay)

Fotoğraf 11: Kuzucu Sultan Türbesi (Doğanhisar)

Fotoğraf 12: Hoca Ahmed Fakih Türbesi (Meram)

Fotoğraf 13: Seyyid Bayram Veli Türbesi (Dedemli/Hadim)

Fotoğraf 14: Fakih Dede Türbesi (Karatay)

Fotoğraf 15: Ak Türbe (Güneysınır)

Fotoğraf 16: Ebu Said Muhammed Hadimî Türbesi

Fotoğraf 17: Pir Esad (Pisili Sultan) Türbesi (Karatay)

Fotoğraf 18: Hoca Cihan (Mursaman) Türbesi (Selçuklu)

Fotoğraf 19: Şeker Furuş Türbesi (Meram)

Fotoğraf 20: Söylemez Türbesi (Meram)

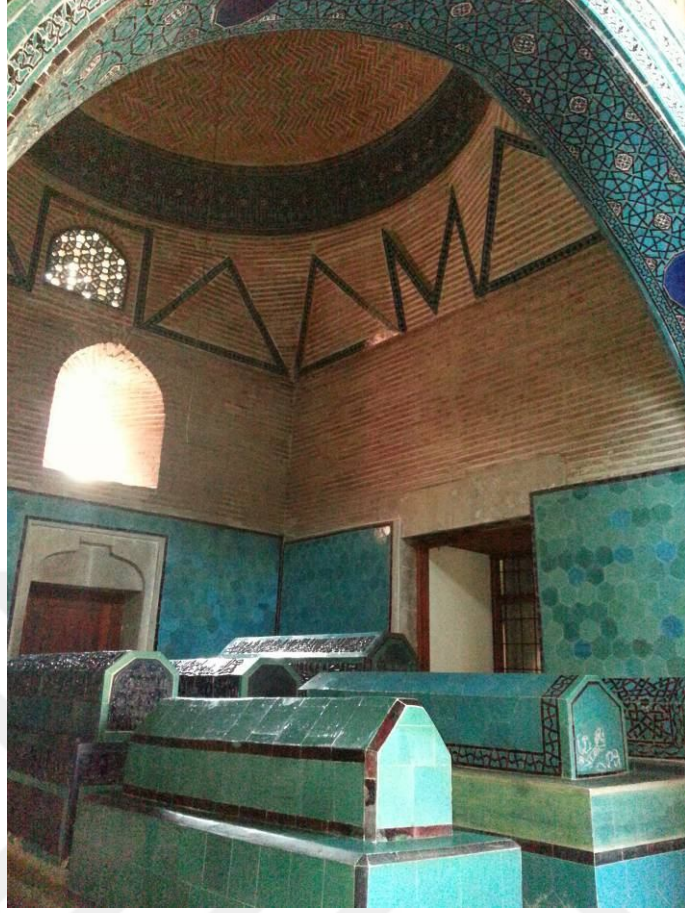
Fotoğraf 21: Sadır Sultan Türbesi (Karatay)

Fotoğraf 22: Pîr Ömer ve Adil Dede Türbesi (Ereğli)

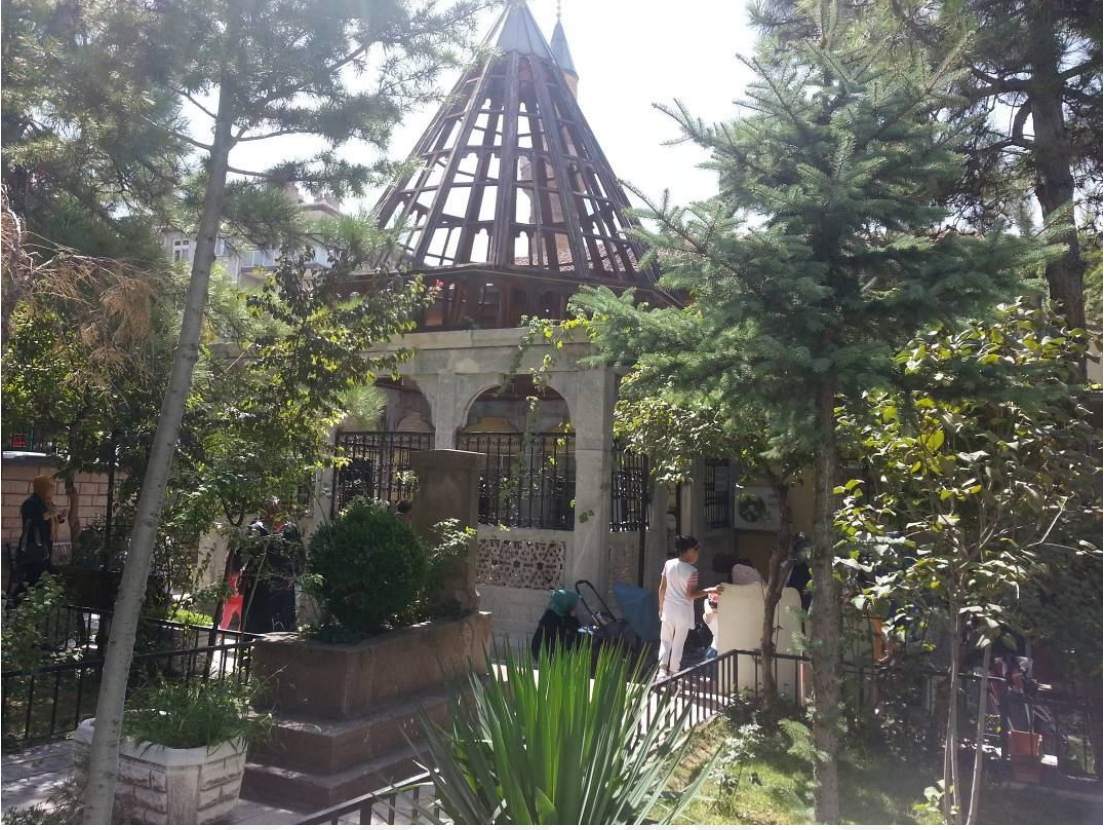
Fotoğraf 23: Ebu'd-Derda Türbesi (Ereğli)

Fotoğraf 24: Sahip Ata Türbesi (Meram)

Fotoğraf 25: Dilek Havuzu Sahip Ata Külliyesi

Fotoğraf 26: Sadreddin Konevî Türbesi (Meram)

Fotoğraf 27: Sadreddin Konevî Türbesi (Meram)

Fotoğraf 28: Tavus Baba Türbesi (Meram)

Fotoğraf 29: Ebu Said Muhammed Hadimî Türbesi (Hadim)

Ek-2: Türkiye’de Dini Hayat Araştırması

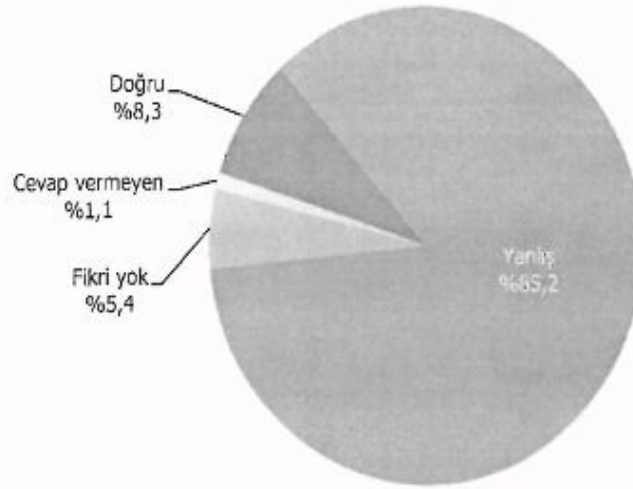
Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu Tarafından 2014 Yılında Yayımlanan Türkiye’de Dini Hayat Araştırması Adlı Çalışmadan Alınmıştır.

131. Temel niteliklerine ve bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

Temel nitelikler	Toplam	Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
Toplam	100	8,3	85,2	5,4	1,1
Yerleşim yeri					
Kent	100	7,6	86,1	5,0	1,4
Kır	100	10,2	82,8	6,6	0,4
Cinsiyet					
Erkek	100	7,1	86,8	5,0	1,1
Kadın	100	9,4	83,6	5,8	1,1
Yaş grubu					
18-24	100	7,7	85,6	5,7	1,0
25-34	100	7,9	85,4	5,5	1,2
35-44	100	7,6	86,2	5,0	1,2
45-54	100	8,1	85,8	5,3	0,8
55-64	100	9,4	83,8	5,5	1,3
65+	100	10,3	82,8	5,8	1,1
Eğitim durumu					
Okur-yazar değil	100	16,3	74,0	8,4	1,4
Bir okul bitirmede	100	14,0	77,8	7,6	0,6
İlkokul	100	7,8	85,6	5,6	1,0
İlköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul	100	8,8	85,2	5,4	0,6
Lise veya mesleki lise	100	5,6	88,9	4,2	1,3
2 veya 3 yıllık yüksek okul	100	5,5	89,8	3,3	1,4
Lisans ve üstü	100	3,6	91,4	3,1	2,0
Çalışma durumu					
Çalışan	100	7,4	86,3	5,1	1,2
Çalışmayan	100	8,9	84,5	5,6	1,0
Medeni durum					
Bekar	100	7,8	85,2	5,8	1,2
Evli	100	8,3	85,6	5,2	1,0
Dul	100	9,6	82,3	6,3	1,8

Ülke genelinde bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %85,2, doğru olduğunu belirtenlerin oranı %8,3 ve bu konuda fikri olmayanların oranı ise %5,4’tür.

Eğitim seviyesi yükseldikçe kişinin bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemesinin doğru olduğunu belirtenlerin oranı genel olarak düşmektedir. Okur-yazar olmayanlarda söz konusu inancı doğru bulanların oranı %16,3 iken bu oran lisans ve üstü mezunlarda %3,6’dır. (Tablo 131)

Grafik 78. Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

Ülke genelinde bir ihtiyacını türbe ve yatırdan dilemeyi doğru bulanların oranı %8,3, yanlış bulanların oranı %85,2'dir. Bu konuda fikri olmayanların oranı ise %5,4'tür. (Tablo 131)

132. Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı (İBBS, 1. Düzey)

İstatistikî Bölgeler	Toplam	Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
TR Türkiye	100	8,3	85,2	5,4	1,1
TR1 İstanbul	100	7,4	85,3	5,2	2,1
TR2 Batı Marmara	100	9,1	84,8	6,0	0,1
TR3 Ege	100	5,7	89,9	3,7	0,8
TR4 Doğu Marmara	100	5,5	89,5	3,6	1,5
TR5 Batı Anadolu	100	5,6	89,1	4,0	1,3
TR6 Akdeniz	100	12,4	78,4	8,0	1,3
TR7 Orta Anadolu	100	7,9	88,0	3,7	0,5
TR8 Batı Karadeniz	100	6,9	83,6	8,6	0,9
TR9 Doğu Karadeniz	100	5,0	86,8	7,8	0,5
TRA Kuzeydoğu Anadolu	100	14,9	79,1	5,8	0,1
TRB Ortadoğu Anadolu	100	11,2	82,7	5,3	0,8
TRC Güneydoğu Anadolu	100	13,4	80,1	6,2	0,3

Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatler bölgelere göre değerlendirildiğinde, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin doğru olduğunu belirtenlerin oranının %14,9 ile en yüksek, Doğu Karadeniz Bölgesinde ise %5 ile en düşük oran olduğu görülmektedir. (Tablo 132)

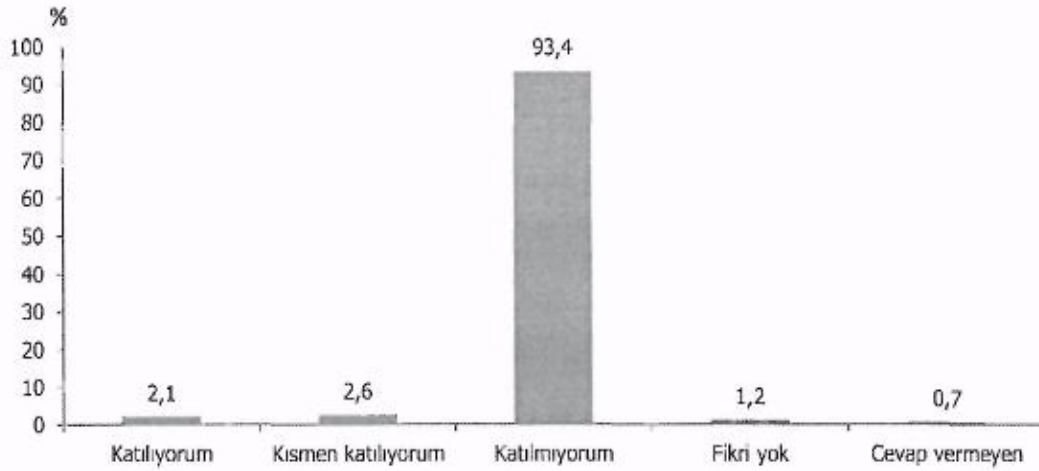
133. Temel niteliklerine ve dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın dileğini gerçekleştireceğın kanaatine göre kişi oranı (%)

Temel nitelikler	Toplam	Dilek ağacına çaput bağlamak ve suya para atmak dileğimin gerçekleşmesinde etkilidir			Fikri yok	Cevap vermeyen
		Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum		
Toplam	100	2,1	2,6	93,4	1,2	0,7
Yerleşim yeri						
Kent	100	2,2	2,7	93,3	1,1	0,8
Kır	100	2,1	2,3	93,9	1,4	0,3
Cinsiyet						
Erkek	100	1,6	1,9	95,0	1,0	0,6
Kadın	100	2,7	3,3	92,0	1,4	0,7
Yaş grubu						
18-24	100	2,1	2,3	94,2	0,6	0,9
25-34	100	2,1	2,9	93,2	1,3	0,5
35-44	100	1,8	3,1	93,3	1,2	0,6
45-54	100	2,2	2,5	93,9	0,9	0,5
55-64	100	2,7	1,9	93,6	1,0	0,7
65+	100	2,3	2,2	92,3	2,3	0,8
Eğitim durumu						
Okur-yazar değil	100	3,4	3,4	88,9	3,5	0,9
Bir okul bitirmedi	100	2,7	4,3	91,7	1,2	0,1
İlkokul	100	2,0	1,9	94,6	1,1	0,5
İlköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul	100	1,9	2,2	94,6	0,9	0,4
Lise veya mesleki lise	100	1,7	3,2	93,5	0,8	0,9
2 veya 3 yıllık yüksekokul	100	2,4	3,8	92,3	0,2	1,2
Lisans ve üstü	100	2,3	2,0	94,2	0,4	1,2
Çalışma durumu						
Çalışan	100	1,9	2,5	93,9	1,1	0,6
Çalışmayan	100	2,3	2,6	93,1	1,3	0,7
Medeni durum						
Bekar	100	2,5	2,7	92,9	0,9	1,0
Evli	100	2,0	2,5	93,9	1,1	0,5
Dul	100	2,7	3,1	90,8	2,4	1,0

Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın kişinin dileğinin gerçekleşmesinde etkili olduğu önermesine katılmayanların oranı %93,4, katılanların oranı ise %2,1'dir.

Dilek ağacına çaput bağlamanın ve suya para atmanın kişinin dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatler eğitim durumu değişkenine göre değerlendirildiğinde okur-yazar olmayanlarda söz konusu inanışın yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %88,9, lisans ve üstü mezunlarda %94,2'dir. (Tablo 133)

Grafik 79. Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatine göre kişi oranı

Dilek ağacına çaput bağlamanın ve suya para atmanın dileğin gerçekleşmesinde etkili olmadığını belirtenlerin oranı %93,4, kısmen etkili olduğunu belirtenlerin oranı %2,6, etkili olduğunu belirtenlerin oranı ise %2,1'dir. (Tablo 133)

134. Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatine göre kişi oranı (İBBS, 1. Düzey) (%)

İstatistikî Bölgeler	Toplam	Dilek ağacına çaput bağlamak ve suya para atmak dileğinin gerçekleşmesinde etkilidir				
		Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	Fikri yok	Cevap vermeyen
TR Türkiye	100	2,1	2,6	93,4	1,2	0,7
TR1 İstanbul	100	2,9	2,8	91,4	1,7	1,2
TR2 Batı Marmara	100	2,0	2,8	94,3	0,7	0,2
TR3 Ege	100	1,6	3,0	93,7	1,1	0,6
TR4 Doğu Marmara	100	1,0	1,3	96,3	0,5	0,9
TR5 Batı Anadolu	100	1,9	2,1	94,4	0,8	0,9
TR6 Akdeniz	100	3,1	4,1	90,1	2,1	0,6
TR7 Orta Anadolu	100	2,0	2,1	95,3	0,5	0,2
TR8 Batı Karadeniz	100	1,9	1,5	95,2	1,1	0,3
TR9 Doğu Karadeniz	100	1,2	1,7	95,4	1,7	0,1
TRA Kuzeydoğu Anadolu	100	1,7	0,9	96,2	1,1	0,1
TRB Ortadoğu Anadolu	100	3,0	3,7	91,4	1,0	0,9
TRC Güneydoğu Anadolu	100	2,2	2,4	94,6	0,8	-

Dilek ağacına çaput bağlamanın ve suya para atmanın kişinin dileğini gerçekleştireceğine dair kanaatler bölgelere göre değerlendirildiğinde, Doğu Marmara Bölgesinde dilek ağacına çaput bağlamanın ve suya para atmanın kişinin dileğini gerçekleştireceği inancına kabimayanların oranı %96,3 ile en yüksek, Akdeniz Bölgesinde ise %90,1 ile en düşük orandır. (Tablo 134)

135. Temel niteliklerine ve nazardan kurtulmak için kurşun döktürmeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

(%)

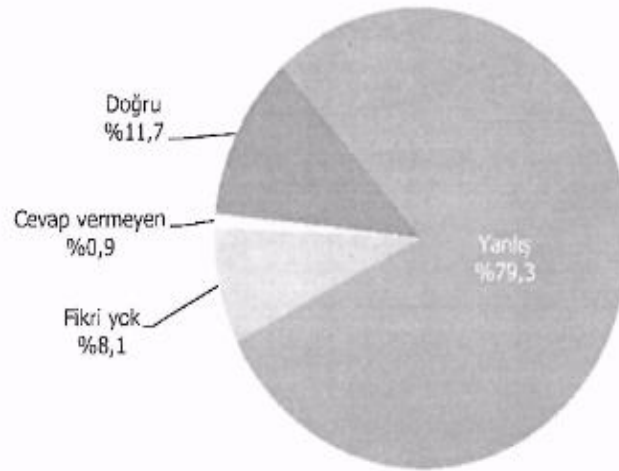
Temel nitelikler	Toplam	Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
Toplam	100	11,7	79,3	8,1	0,9
Yerleşim yeri					
Kent	100	11,4	79,6	7,8	1,1
Kır	100	12,5	78,4	8,8	0,4
Cinsiyet					
Erkek	100	9,6	81,6	7,9	0,9
Kadın	100	13,7	77,0	8,3	1,0
Yaş grubu					
18-24	100	10,3	80,5	8,6	0,7
25-34	100	11,8	79,5	7,8	0,9
35-44	100	10,5	81,5	7,1	1,0
45-54	100	11,9	79,5	7,8	0,8
55-64	100	13,6	77,0	8,3	1,2
65+	100	13,3	75,2	10,3	1,2
Eğitim durumu					
Okur-yazar değil	100	16,2	71,4	11,4	1,1
Bir okul bitirmedir	100	12,5	77,8	9,4	0,3
İlkokul	100	11,3	80,1	7,8	0,8
İlköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul	100	13,0	79,2	7,4	0,4
Lise veya mesleki lise	100	10,4	81,1	7,4	1,2
2 veya 3 yıllık yüksekokul	100	10,7	79,9	8,1	1,3
Lisans ve üstü	100	7,9	82,7	7,7	1,7
Çalışma durumu					
Çalışan	100	10,7	80,9	7,6	0,9
Çalışmayan	100	12,4	78,2	8,5	0,9
Medeni durum					
Bekar	100	11,1	78,8	9,0	1,0
Evli	100	11,3	80,4	7,5	0,8
Dul	100	16,5	71,0	11,0	1,5

Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmenin doğru olduğunu belirtenlerin oranı %11,7, yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %79,3 ve bu konuda fikri olmadığını belirtenlerin oranı ise %8,1'dir. Erkeklerde bu inancı doğru bulanların oranı %9,6, kadınlarda %13,7'dir.

Eğitim durumuna göre ise söz konusu kanaati okur-yazar olmayanların %16,2'si, lisans ve üstü mezunların %7,9'u doğru bulmaktadır.

Medeni durumda göze çarpan en belirgin özellik dul olanlarda görülmektedir. Dul olanlarda nazardan kurtulmak için kurşun döktürmenin doğru olduğunu belirten kişi oranı %16,5'tir. (Tablo 135)

Grafik 80. Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmek doğru diyenlerin oranı %11,7, yanlış diyenlerin oranı %79,3 ve bu konuda fikri olmayanların oranı %8,1'dir. (Tablo 135)

136. Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı (İBBS, 1. Düzey)

İstatistiki Bölgeler	Toplam	Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
TR Türkiye	100	11,7	79,3	8,1	0,9
TR1 İstanbul	100	12,1	78,5	7,7	1,8
TR2 Batı Marmara	100	16,3	72,1	11,4	0,1
TR3 Ege	100	12,7	78,7	7,9	0,7
TR4 Doğu Marmara	100	11,2	80,4	6,8	1,6
TR5 Batı Anadolu	100	10,1	82,1	6,6	1,2
TR6 Akdeniz	100	14,2	76,2	8,8	0,8
TR7 Orta Anadolu	100	12,7	83,0	3,9	0,4
TR8 Batı Karadeniz	100	14,6	71,5	13,1	0,8
TR9 Doğu Karadeniz	100	5,2	82,9	11,7	0,1
TRA Kuzeydoğu Anadolu	100	3,5	89,7	6,6	0,2
TRB Ortadoğu Anadolu	100	6,3	88,4	4,6	0,7
TRC Güneydoğu Anadolu	100	10,4	80,2	9,4	-

Nazardan kurtulmak için kurşun döktürmeye ilişkin kanaatler bölgelere göre incelendiğinde Batı Marmara Bölgesinde nazardan kurtulmak için kurşun döktürmenin doğru olduğunu belirtenlerin oranının %16,3 ile en yüksek, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde ise %3,5 ile en düşük oran olduğu görülmektedir. (Tablo 136)

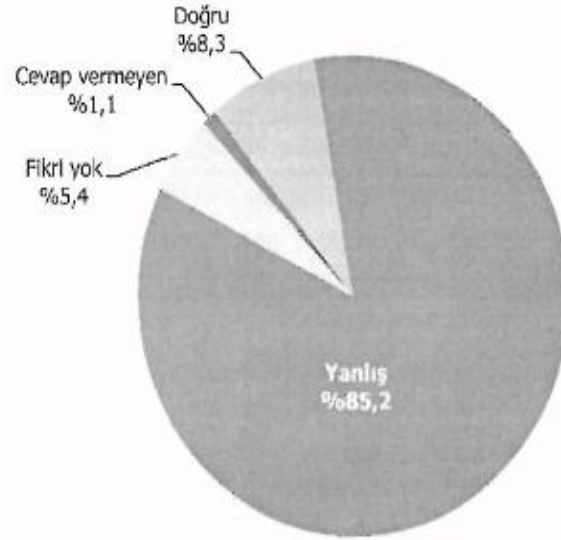
26. Temel niteliklerine ve bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

(%)

Temel nitelikler	Toplam	Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
	100	8,3	85,2	5,4	1,1
Yerleşim yeri					
Kent	100	7,6	86,1	5,0	1,4
Kır	100	10,2	82,8	6,6	0,4
Cinsiyet					
Erkek	100	7,1	86,8	5,0	1,1
Kadın	100	9,4	83,6	5,8	1,1
Yaş grubu					
18-24	100	7,7	85,6	5,7	1,0
25-34	100	7,9	85,4	5,5	1,2
35-44	100	7,6	86,2	5,0	1,2
45-54	100	8,1	85,8	5,3	0,8
55-64	100	9,4	83,8	5,5	1,3
65+	100	10,3	82,8	5,8	1,1
Eğitim durumu					
Okur-yazar değil	100	16,3	74,0	8,4	1,4
Bir okul bitirmede	100	14,0	77,8	7,6	0,6
İlkokul	100	7,8	85,6	5,6	1,0
İlköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul	100	8,8	85,2	5,4	0,6
Lise veya mesleki lise	100	5,6	88,9	4,2	1,3
2 veya 3 yıllık yüksekokul	100	5,5	89,8	3,3	1,4
Lisans ve üstü	100	3,6	91,4	3,1	2,0
Çalışma durumu					
Çalışan	100	7,4	86,3	5,1	1,2
Çalışmayan	100	8,9	84,5	5,6	1,0
Medeni durum					
Bekar	100	7,8	85,2	5,8	1,2
Evli	100	8,3	85,6	5,2	1,0
Dul	100	9,6	82,3	6,3	1,8

Ülke genelinde bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %85,2, doğru olduğunu belirtenlerin oranı %8,3 ve bu konuda fikri olmayanların oranı %5,4'tür.

Bununla birlikte eğitim seviyesi yükseldikçe kişinin bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemesinin doğru olduğunu belirtenlerin oranı genel olarak düşmektedir. Okur-yazar olmayanlarda söz konusu inancı doğru bulanların oranı %16,3 iken bu oran lisans ve üstü mezunlarda %3,6'dır. (Tablo 26)

Grafik 11. Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin yanlış olduğunu belirtenlerin ülke genelindeki oranı %85,2, doğru olduğunu belirtenlerin oranı %8,3 ve bu konuda fikri olmayanların oranı %5,4'tür. (Tablo 26)

27. Ameli mezhep mensubiyetine ve bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

(%)

Ameli mezhep mensubiyeti	Toplam	Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
Toplam	100	8,3	85,2	5,4	1,1
Hanefi	100	6,2	88,4	4,6	0,9
Şafi	100	15,0	78,0	6,1	1,0
Maliki	-	-	-	-	-
Hanbeli	-	-	-	-	-
Caferi	100	32,9	55,3	9,3	2,6
Diğer	100	28,2	60,4	10,0	1,4
Bilmiyorum	100	12,9	73,8	12,1	1,2
Hiçbiri	100	16,1	75,4	5,6	3,0
Cevap vermeyen	100	10,2	65,5	8,0	16,3

Mensup olunan ameli mezhep baz alınarak yapılan değerlendirmeye göre Caferi mezhebine mensup olanlarda bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin doğru olduğunu belirtenlerin oranının %32,9 ile en yüksek, Hanefi mezhebine mensup olanlarda %6,2 ile en düşük olduğu görülmektedir. (Tablo 27)

28. Dindarlık hissine ve bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı

(%)

Dindarlık hissi	Toplam	Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
Toplam	100	8,3	85,2	5,4	1,1
Oldukça dindarım	100	8,2	86,7	4,4	0,7
Dindarım	100	7,8	86,0	5,4	0,8
Ne dindarım ne değilim	100	10,8	81,8	6,6	0,8
Dindar değilim	100	17,4	71,1	9,3	2,2
Hiç dindar değilim	100	31,1	56,8	10,5	1,7
Cevap vermeyen	100	4,5	62,2	4,6	28,8

Kişinin bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemesine ilişkin kanaatleri dindarlık hissine göre değerlendirildiğinde hiç dindar değilim diyenlerin %31,1'i, oldukça dindarım diyenlerin ise %8,2'si bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin doğru olduğunu belirtmektedir. Oldukça dindarım diyenlerde söz konusu davranışın yanlış olduğunu belirtenlerin oranının %86,7 ile en yüksek oran olduğu görülmektedir. (Tablo 28)

29. Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatine göre kişi oranı (İBBS, 1. Düzey)

(%)

İstatistikî Bölgeler	Toplam	Bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemek			
		Doğru	Yanlış	Fikri yok	Cevap vermeyen
TR Türkiye	100	8,3	85,2	5,4	1,1
TR1 İstanbul	100	7,4	85,3	5,2	2,1
TR2 Batı Marmara	100	9,1	84,8	6,0	0,1
TR3 Ege	100	5,7	89,9	3,7	0,8
TR4 Doğu Marmara	100	5,5	89,5	3,6	1,5
TR5 Batı Anadolu	100	5,6	89,1	4,0	1,3
TR6 Akdeniz	100	12,4	78,4	8,0	1,3
TR7 Orta Anadolu	100	7,9	88,0	3,7	0,5
TR8 Batı Karadeniz	100	6,9	83,6	8,6	0,9
TR9 Doğu Karadeniz	100	5,0	86,8	7,8	0,5
TRA Kuzeydoğu Anadolu	100	14,9	79,1	5,8	0,1
TRB Ortadoğu Anadolu	100	11,2	82,7	5,3	0,8
TRC Güneydoğu Anadolu	100	13,4	80,1	6,2	0,3

Bölgelere göre kişilerin bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemeye ilişkin kanaatleri değerlendirildiğinde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde söz konusu davranışın doğru olduğunu belirtenlerin oranının %14,9 ile en yüksek, Doğu Karadeniz Bölgesinde ise %5 ile en düşük oran olduğu görülmektedir. Ege Bölgesinde bir ihtiyacını türbe veya yatırdan dilemenin yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %89,9 ile en yüksek, Akdeniz Bölgesinde ise %78,4 ile en düşük orandır. (Tablo 29)

30. Temel niteliklerine ve dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatine göre kişi oranı

(%)

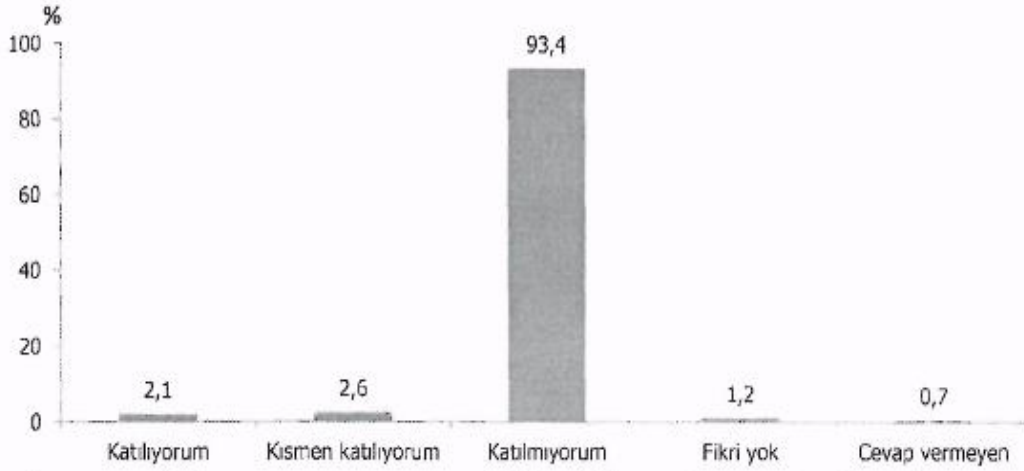
Temel nitelikler	Toplam	Dilek ağacına çaput bağlamak ve suya para atmak dileğimin gerçekleşmesinde etkilidir				
		Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrî yok	Cevap vermeyen
Toplam	100	2,1	2,6	93,4	1,2	0,7
Yerleşim yeri						
Kent	100	2,2	2,7	93,3	1,1	0,8
Kır	100	2,1	2,3	93,9	1,4	0,3
Cinsiyet						
Erkek	100	1,6	1,9	95,0	1,0	0,6
Kadın	100	2,7	3,3	92,0	1,4	0,7
Yaş grubu						
18-24	100	2,1	2,3	94,2	0,6	0,9
25-34	100	2,1	2,9	93,2	1,3	0,5
35-44	100	1,8	3,1	93,3	1,2	0,6
45-54	100	2,2	2,5	93,9	0,9	0,5
55-64	100	2,7	1,9	93,6	1,0	0,7
65+	100	2,3	2,2	92,3	2,3	0,8
Eğitim durumu						
Okur-yazar değil	100	3,4	3,4	88,9	3,5	0,9
Bir okul bitirmedi	100	2,7	4,3	91,7	1,2	0,1
İlkokul	100	2,0	1,9	94,6	1,1	0,5
İlköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul	100	1,9	2,2	94,6	0,9	0,4
Lise veya mesleki lise	100	1,7	3,2	93,5	0,8	0,9
2 veya 3 yıllık yüksek okul	100	2,4	3,8	92,3	0,2	1,2
Lisans ve üstü	100	2,3	2,0	94,2	0,4	1,2
Çalışma durumu						
Çalışan	100	1,9	2,5	93,9	1,1	0,6
Çalışmayan	100	2,3	2,6	93,1	1,3	0,7
Medeni durum						
Bekar	100	2,5	2,7	92,9	0,9	1,0
Evli	100	2,0	2,5	93,9	1,1	0,5
Dul	100	2,7	3,1	90,8	2,4	1,0

Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın kişinin dileğinin gerçekleşmesinde etkili olduğu önermesine katılmayanların oranı %93,4, katılanların oranı ise %2,1'dir.

Dilek ağacına çaput bağlamanın ve suya para atmanın kişinin dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatler eğitim durumu değişkenine göre değerlendirildiğinde okur-yazar olmayanlarda söz konusu inanın yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %88,9, lisans ve üstü mezunlarda %94,2'dir.

Yaş grubu, yerleşim yeri, cinsiyet, çalışma durumu ve medeni durum esas alınarak yapılan değerlendirmelerde önermeye katılmayanların oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. (Tablo 30)

Grafik 12. Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatine göre kişi oranı

Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın kişinin dileğinin gerçekleşmesinde etkili olduğu önermesine katılmayanların oranı %93,4, kısmen katılanların oranı %2,6, katılanların oranı %2,1 ve bu konuda fikri olmadığını belirtenlerin oranı %1,2'dir. (Tablo 30)

31. Dilek ağacına çaput bağlamanın, suya para atmanın dileğini gerçekleştireceğine ilişkin kanaatine göre kişi oranı (İBBS, 1. Düzey)

(%)						
Dilek ağacına çaput bağlamak ve suya para atmak dileğimin gerçekleşmesinde etkilidir						
İstatistikî Bölgeler	Toplam	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	Fikri yok	Cevap vermeyen
TR Türkiye	100	2,1	2,6	93,4	1,2	0,7
TR1 İstanbul	100	2,9	2,8	91,4	1,7	1,2
TR2 Batı Marmara	100	2,0	2,8	94,3	0,7	0,2
TR3 Ege	100	1,6	3,0	93,7	1,1	0,6
TR4 Doğu Marmara	100	1,0	1,3	96,3	0,5	0,9
TR5 Batı Anadolu	100	1,9	2,1	94,4	0,8	0,9
TR6 Akdeniz	100	3,1	4,1	90,1	2,1	0,6
TR7 Orta Anadolu	100	2,0	2,1	95,3	0,5	0,2
TR8 Batı Karadeniz	100	1,9	1,5	95,2	1,1	0,3
TR9 Doğu Karadeniz	100	1,2	1,7	95,4	1,7	0,1
TRA Kuzeydoğu Anadolu	100	1,7	0,9	96,2	1,1	0,1
TRB Ortadoğu Anadolu	100	3,0	3,7	91,4	1,0	0,9
TRC Güneydoğu Anadolu	100	2,2	2,4	94,6	0,8	-

Dilek ağacına çaput bağlamanın ve suya para atmanın kişinin dileğinin gerçekleşmesine etki edeceğine dair kanaatler bölgelere göre değerlendirildiğinde Doğu Marmara Bölgesinde söz konusu davranışların kişinin dileğinin gerçekleşmesinde etkili olmadığını belirtenlerin oranının %96,3 ile en yüksek, Akdeniz Bölgesinde ise %90,1 ile en düşük oran olduğu görülmektedir. (Tablo 31)